ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1
MARDI
1er NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԱՅՐԱՍԱՆՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.450 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.450

ԲՐԻՒՍԵԼԻ ՓՈՐԻՁ

ՀԵՌԱՏԻՊ

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԲՈՆԿՈՂ ԱՍՏՂԵՐ

Հակառակ ամառնային գիշերուան մը պարզած խաղաղ երկինքին, հանդարտ չէ՛ միջամածային կեանքը :

Նման անոր՝ անհանգարտ է արուեստագէտին հոգին հակառակ նշանակալի լոյսախոհ երեւոյթին : Կարծես կ'եռայ ընդոստ :

Ու երբեմն, եւ երբեմն միայն, կեդրոնախոյս վերին ուժերու ենթարկուած, բռնկող աստղին չանթահարիչ լոյսերը կ'արձակէ :

Առջի գիշեր՝ Հոկտեմբեր 27՝ ա՛յդ էր որ պատահեցաւ Սալ Փլեյել, Վարդան Մամիկոնեանի՝ Փրոքոֆիեվի առաջին դաշնակի քոնչէրթոյին մեկնաբանութեան ընթացքին : Գիւրկընդհատում մը :

Ուրիշ օր՝ յայտագրին բուն էութեան բազմակողմանի : Դժուար է բացատրել սակայն այն կրակը բոցավառող ու հոգին անոյշ որ կ'անցնէր մեր հոգիներուն վրայ մերթ ընդ մերթ՝ կախարդելէ առաջ իսկ, չանթահարիչ ուժգնութեամբ :

Անմոռանալի համերգ : Նաեւ քանի մը տասնեակ Հայերուս ա՛լ համար՝ կորսուած երկու հազարին մէջ :

Եւ իրենչ ներգործական հզօր երաժշտութիւն հաղորդիչ, որ քառորդ ժամուան ընթացքին մոռցնել կուտայ ամէն կարգի տգեղութիւն թէ տկարութիւն :

Ու կ'իմանամ տակաւին բարեջանեանի զդլխիչ վերջին պօեմը իբրեւ կրկնութիւն :

Շնորհակալութիւն Վարդա՛ն ... չարունակէ նուագդ ա՛յդպէս :

Գ. Հ.

Ց. Գ. Սոյն համերգը ձայնասփիւռէն կը տրուի Ֆրանս - Միւզիքի ալիքներուն վրայ՝ Նոյեմբեր 4, ժամը 20-ին :

ՓՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներուն (17-րդ օր) Վալանսի Հայ Մարզականը իր դաշտին վրայ յաղթեց Մարսէյլի 1-ի դէմ 3 կէտով : Այս յաղթանակը պատճառ եղաւ որ Մարսէյլի Օլէնփիքը կորսնցնէ յառաջապահ իր դիրքը դասաւորման մէջ : Այժմ դասաւորման գլուխն է Կէնկան 36 կէտով եւ Մարսէյլ երկրորդ է 33 կէտով : Վալանսի յաղթանակը թոյլ տուաւ որ բարելաւէ իր դիրքը եւ 15-րդէն բարձրանայ 12-րդ դիրքի 20 կէտով :

ԱՄԵՆԱՁՆ ՍՐԲՈՑ (Նոյեմբեր 1) տօնին առթիւ «*Ցառաջ*» լոյս չի տեսներ երեքշաբթի օր (Զորեքշաբթի, Նոյեմբեր 2-ի թիւ) : Մեր յաջորդ թիւը՝ Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 3 :

(Հոկտեմբեր 28)

ՏՈԿՈՍՆԵՐՈՒ ՎՃԱՐՄԱՆ ՀԱՐՑԸ

Վարչապետը Հ. Բագրատեան Եւրոպայի Միութեան Ցանձնաժողովի նախագահ Ժակ Տլորի ղրկած նամակով մը հնորհակալութիւն յայտնելէ ետք Հայաստանին ցուցաբերուած օժանդակութեան համար, խնդրած է յետաձգել Միութեան տրամադրած վարկի տոկոսներու վճարումը որ նախատեսուած էր դալ տարուան համար :

*
**

ԵԼԵԿՏՐԱՔԱՐՇԵՐՈՒ ՓՈԽԱՐԷՆ ՋԵՐՄԱՔԱՓՐՇ

«Համաչխարհային պարբերային օգնութիւն» կազմակերպութեան կողմէ Հայաստանի եւ Վրաստանի երկաթուղիներու գլխավարներուն ներկայացուած նախագիծով մը կ'առաջարկուի ելեկտրաքարշերը փոխանակել ջերմաքարշերով, յաղթահարելու համար ուժանիւթի տագնապին յառացանած խոչընդոտները :

*
**

ՀԱՅԵԽՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐ

Դամասկոսի առժամեայ դործավար Դաւիթ Յովհաննիսեանի եւ Սուրիոյ Տնտեսութեան եւ Արտաքին Առեւտուրի նախարար Մոհամէտ Իմատիի տեսակցութեան ընթացքին քննարկուած են Սուրիայէն ցնդամթերք եւ դիւղատնտեսական զանազան ապրանքներ դնելու, ինչպէս նաեւ Ծրեւանի մէջ սուրիական ապրանքներու ցուցահանդէս -- վաճառք մը կազմակերպելու առընչուող հարցեր :

*
**

ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հայաստան ելեկտրական մատակարարման ձմրան՝ Գ. դրութեան անցած է, այլեւս՝ բացի կենսական ապահովութեան դիւաւորներէ, սահմանափակ ելեկտրականութիւն կը ստանայ ամբողջ արտադրական ոլորտը, իսկ բնակչութեան կը տրուի օրական 2 ժամ հոսանք :

*
**

ԱՐՑԱԽԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՑՈՒՇԱԴՐԱՄ

Հայաստանի կեդր. Դրամատունը հրապարակ հանած է արծաթեայ 25 Դրամանոցներ, նուիրուած՝ Արցախի : Անոր կողմը ներկայացուած է Արցախի ժողովուրդի ազատատենչ ոգին, աննկուն հաւատքը եւ անպարտելի ուժը յղացնող խորհրդանիշները :

*
**

ՁԱՏՐԱԿԻ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՈՎ

Ճարտարի միջազգային Դաշնակցութեան նախագահ Ֆլորենսիա Գամբոմանկի Հոկտեմբեր 27-ին Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի կողմէ ընդունման ընթացքին քննարկուած են 1996-ի ոլիմպիականները Հայաստան կազմակերպելու կարելիութիւնները :

ԲԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՊ Երեսուն նոր կարդինալներ նշանակեց որոնց կարգին երկու Ֆրանսացիներ : Ճաուուկ Ժողով մը պիտի գումարէ այս նշանակումներուն առթիւ Նոյեմբեր 26-ին : Նոր ծիրանաւորները կը պատկանին 24 ազդերու . ասոնց կարգին է Սալայեւոյի Արքեպիսկոպոսը, Լիբանանի պատրիարքը : Կարդինալներու ժողովն է որ կ'ընտրէ պապը : Ներկայիս ան բաղկացած էր 137 ծիրանաւորներէ որոնց 41-ը 80 տարեկանէն վեր են եւ ուրեմն չեն կրնար մասնակցիլ Պապին ընտրական ժողովին : Այս նշանակումներով թիւը կը հասնի 167-ի, բայց նորերուն մէջ ալ բոլորը ընտրող չեն : Ֆրանսացիներէն մէկը՝ Հայր Քոնկար, դոմինիկեան, 90 տարեկան է : Համաչխարհային համբաւ վայելող աստուածաբան մըն է : Միւս Ֆրանսացին՝ փիէր Լէթ ծնած է 1934-ին : Պապը, օրերս պէտք է նշանակէ նաեւ կարդինալ Տըքուրթրէյի յաջորդը Լիոնի Արքեպիսկոպոսարանին դլուխը :

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ նախագահը Ս. Տէմիրէլ կարսի «ազատագրում»ին 74-ամեակին առիթով ճառ մը խօսած է այդ քաղաքին մէջ ու ըսած . - «Այն գլուխները որոնք կը քախին Թուրքիոյ հանրապետութեան, կը ջախջախուին» : Ան մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին ալ յայտնած է թէ Նոյեմբեր 15-ին Վրաստան պիտի երթայ, նաեւ Թուրքեւվրացական սահմանային անցքին բացումին մասին հանդիպում ունենալու : Կարսի կովկասեան համալսարանին մէջ ալ ճառախօսելով Թուրքիոյ նախագահը խօսած է տեղական ահաբեկչութեան մասին, ըսելով . «գիտենք թէ սահմանայինն ահաբեկչութեան արմատները Հայաստանի մէջ կը գտնուին ու ան ճեղուկը կը վայելէ Յունաստանի» :

ՄԱԿ-ի ԸՆԴՀ. ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ Պութրոս Պութրոս Ղալի Բաքու այցելութեան ընթացքին հանդիպում ունեցած է նախագահ Հ. Ալիեւի հետ որ յայտարարած է թէ իրենք Ղարաբաղի հարցին համար խաղաղ լուծումի մը կողմնակից են եւ թէ Հայերը պէտք է դուրս քան Ադրբեջանի հողերէն : Ան ըսած է «մինչեւ որ Լաչինն ու Շուշին ամբողջովին չեն պարպուիր, Ղարաբաղի հարցը քննութեան առարկայ չի դառնար» : Թուրք մամուլը այս յրատուութիւնը խորագրած է «Ղալի ճեղուկ կը կանգնի Ադրբեջանի» ու ենթախորադիրով ալ կ'ըսուի . «Ղալի Հայերուն կոչ ուղղեց որ իրենց գրաւած շրջաններէն ետ քաշուին» . այսուհանդերձ, յրատուութեան տողերուն մէջ ոչինչ կայ Ղալիի վերադրուած նման արտայայտութենէ մը . . . :

ԹՈՒՐՔԻՈՑ վարչապետը Թ. Չիլլէր մէջին - արեւելեան եւ հիւսիսային ափրիկեան երկիրներու տնտեսական վեհաժողովին մասնակցելու համար մեկնած է Քազապլանքա . օդանաւին մէջ պատասխանելով լրագրողներու հարցումներուն ան ըսած է . - «Երկրին հիւսիս - արեւելեան չրջանին մէջ քաղաքական լուծում մը ինդրոյ առարկայ չի կրնար ըլլալ . ոչ ալ տեղական քննչթով լուծում մը : Թուրքիոյ հարցերը ամբողջ երկրին կը պատկանին ու միասնաբար պիտի լուծուին» : Արտաքին նախարար՝ Մ. Սօյսալ ալ յայտարարած է որ Թուրքիա մտադիր չէ ինքնավարութիւն չնորհելու Անատոլուի Քիւրտերուն : ՓՔՔ-ն ալ իր կարգին կ'ըսէ թէ «աքսորական կառավարութիւն» մը պիտի կազմէ եւ սաստկացնէ իր գործողութիւնները : Ա՛յս յայտարարութիւնը կատարած է Կիպրոսի մէջ :

ՖՐԱՆՍԱ ԹՈՒՔՔԻՈՑ ՋՕՐԱՎԻՊ Է եւ կը փափաքի որ կարեւոր քայլ մը առնուի Եւրոպական Միութեան եւ Թուրքիոյ մէջեւ մաքսային հարցին կապակցութեամբ : Այս յայտարարութիւնը ըրած է եւրոպական հարցերու պատուիրակ - նախարարը՝ Ալէն Լամասուռ, հակառակ, չէշտած է այդ երկրին հարցերուն Յունաստանի հետ : «Իմանիթէ», կ'աւելցնէր Հոկտ. 29-ին, հակառակ նաեւ, բայց նախարարը չէ ըսած, մարդկային իրաւանց բռնաբարման Թուրք կառավարութեան դէմ :

ԻԶՄԻՐի մէջ ռմբափորձ մը գործուած է Ուրբաթ օր, Հոկտեմբեր 28-ին : Մէկ մեռեալ կայ եւ 42 վիրաւոր : Արարքը կը վերագրուի ՓՔՔ-ին :

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐՆի Սպիտակ Տան վրայ կրակ բացած է խելագար մը եւ ապահովութեան ուժերն ալ բաւական ուշ հակազդած են : Ա՛յնէնէն առաջ անցնող զբօսաշրջիկներ են որոնք զսպած են մարդը՝ Ֆրանսիսքօ Մարթին Տուրան՝, 26 տարեկան : Նախագահը բան մը չէ լսած, որովհետեւ չէնքին հարաւային կողմը կը գտնուէր եւ ամերիկեան Ֆութպոլի մրցում մը կը դիտէր : Ա՛յս նոր արարքը խնդրոյ առարկայ կ'ընէ Սպիտակ Տան ապահովութեան սպասարկութեանց արդիւնաւէտութեան հարցը, քանի աւելի առաջ ալ ուրիշ անձ մը իր վոքր օդանաւը չախչախած էր Սպիտակ Տան բլուրին վրայ .

ՊԱՂՏԱՏԻ քաղդէական եկեղեցիին առջեւ ռումբ մը պայթած է առջի օր, որու հետեւանքով 4 մեռեալ կայ, երեքը՝ ոստիկաններ : Իրաքի քրիստոնեաները (1 միլիոն 18-ի վրայ) առաւելաբար կը պատկանին քաղդէական կաթոդիկէ յարանուէութեան :

ԱԼՃԵՐԻՈՑ մէջ, կարելի չեղաւ որեւէ համաձայնութիւն դոյացնել իշխանութիւններու եւ խալամապաշտներու միջեւ եւ այս ձախողութիւնը վախ կը պատճառէ որ փոխադարձ յարձակումները աւելի սաստկանան, մանաւանդ յեղափոխութեան տարեդարձի այս օրերուն : Բանակը վրճռած է ամբողջական պատերազմ մը մղել իսլամական դինեալ խմբակներու դէմ :

ՓԱՓԱՆՏՐԻՈՒ հեռագիր մը ղրկած է Տիկին Զիլլէրի յայտնելով թէ Թուրքիա եւ Յունաստան պէտք է կանք թափեն բարելաւելու համար իրենց յարաբերութիւնները : Ծանօթ է որ վերջերս բաւական լարուած էր մթնոլորտը եւ իրարու ընդառնալիքներ ալ եղած էին :

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Ներքին եւ Արտաքին նախարարութիւնները կը չարունակեն իրենց ներքին հաշուեյարդարը : Այսպէս Փաքտում մուտքի վիզա չնորհած է Սատամ Հիւսէյնի անմիջական չրջանակին պատկանող անձերու առանց տեղեակ պահելու Ժիւպիէն : Պաշտպանութեան նախկին նախարարն ալ՝ Ժ. Փ. Շեվէնմանն պաղատագացած էր եւ տեսնուած Սատամ Հիւսէյնի հետ : Այս վերջինը արտայայտած է իր եւ Իրաքի ժողովուրդին մեծ գնահատանքը Շեվէնմանի քայ դիրքորոշման առթիւ (Ծոցի պատերազմ) :

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի Խորհրդարանը (Դուման) Հոկտեմբեր 28-ին օրէնք մը քուէարկեց որ սիտա-ի հետազօտական քննութիւն մը կը պարտադրէ բոլոր օտարականներուն որոնք Ռուսաստան կ'ապրին կամ Ռուսաստանէն կ'անցնին, այսինքն զբօսաշրջիկները, գործի մարդիկ, նոյնիսկ պաշտօնական պատուիրակութիւններու անդամները : Եթէ քննութիւնը մերժեն հակամէտ (սերտիֆիքիֆ) կը հոչակուին եւ կ'արտաքսուին : Այս օրէնքը մեծ ազմուկ հանած է Ռուսաստանի օտար համայնքին մօտ :

ՍԻԲԵՐԻՈՑ մէջ օդանաւային երկու յաջորդական արկածներ տեղի ունեցած են պատճառ դառնալով 26 հոգիի մահուան : Գործածուած Անտոնով օդանաւերը այլեւս չատ հին են եւ ժամանակավրէպ :

ՊԱՌԻ մէջ (Իտալիա) հնդկախտի (քոլեռա) 7-րդ պարագայ մը երեւան եկած է : Եօթն ալ վարակուած են ծովային հում նիւթեր ուտելէ ետք : Յարդ մեռեալ չկայ : Աւելի զէշ է Ալպանիոյ պարագան ուր 15 մեռեալ կայ :

ՅԱՆՑԱԽՈՐԸ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ՉԵՆ

Որոշ է որ Հայաստանի Գրողներու Միութեան 11-րդ համագումարը, իր ամբողջ բովիկութեամբ ու անոր առթած յուսախաբութեամբ, բաւական տեղ զրաւած է դիրի աշխարհին մէջ: Համագումարէն օրեր եաքն ալ հայաստանեան մամուլին մէջ կը շարունակուին այդ մասին արձագանգները, երբեմն երգիծականին, երբեմն զայրոյթին, ընդվզումին չեշտով: Այս յետհամագումարեան կացութիւնը դրական անժխտելի կողմ մը ունի. ան ցոյց կուտայ որ կա՛յին տակաւին անձեր որոնք կ'ուզէին նոր ժամանակներու պատշաճելու հրամայականը լսող խմբաւորումի մը դերին մէջ տեսնել «ստեղծագործական» այս միութիւնը: Ջեղաւ: Պատշաճումը տեղի ունեցաւ միայն «պատւիրատու»ի փոփոխութեան մակարդակով. Մոսկուան փոխարինուեցաւ պաշտօն, հանդստաւէտ կեանք ու գոնէ որոշ հատուածի մը համակրանքը երաշխաւորող նորօրեայ Աբխազոմներով. անոնցմէ դժգոհներու խմբակը եթէ նոյնիսկ դրական չնորհի փչուրներ ունի, ոչ մէկ արժէք կը ներկայացնէ արիւոզոմական համարումին արժանացածներու տիրապետութեան մէջ: Արդէն արժէք կամ չնորհք ալ արհամարհելի մանրամասնութիւններ են ոլորտի մը մէջ որուն միակ զարգացումը կ'արձանագրուի ողբալի վէճերու եւ կանանչափայլ ծափերու աղմուկով: «Ազգ»ի Հոկ. 5-ի թիւին մէջ Անահիտ Սահինեանի «Համագումարեան տարակուսանքներ» խորագրուած էջը առաջին տողերուն մէջ զրոյի մը քանի մը տողնոց պատկերով լաւագոյնս կը ծառայէ գաղափար մը ունենալու. «Անուանով գրողներից մէկը մերօրեայ դժուարութիւններից հերթական գանգատն աւելով չզսպեց իրեն, պոռթկաց՝ "Բա, ես գրող կը դառնայի՞, եթէ դիտենայի այսպիսի օրեր են գալու"»:

Ափսոսանքի այս այնքան յատկանշական պոռթկումէն քիչ եաք լրագրողուհին կուտայ այս անգամ կանաչափայլ ծափերու նորագոյն մէկ փակագիծը. զայն կարդալով, մարդ, եթէ տակաւին կ'անդիմանայ, կրնայ չօչափելի փաստը ունենալ թէ ինչ դեռինները վրայ կ'արածի հայաստանեան դրական ճաշակը...:

Այս փակագիծը հերոս ունի Սփիւռքէն Հայուհի մը «Հայրենիքում բարեգործութեամբ յայտնի», որ յանկարծ բանաստեղծ ալ հռչակուելու փափաք կ'ունենայ: Ուրիշ լեզուներով (որոնց անունները ոչ ոք կրնայ ճշդել) «գրած» անոր տողերը անմիջապէս կը թարգմանուին, հատոր կը կազմեն. տակիա կը բաւէ որ կամերային երաժշտութեան տան սրահը ծաղիկներով ու պաշտօնական դէմքերէ ներկայացուցիչներով - նախարար, դեսպան, խորհրդական - բացառիկ կերպով չքաւորուած, մեծարանքի աննախադէպ բեմի կը վերածուի: «Աննախադէպ»ը կը թելադրուի Ա. Սահինեանի տողերէն ուր կ'ըսուի. «այսպիսի պատուի ու մեծարանքի ոչ մի հայ հանճար չէր արժանացել մեր գիր ու գրականութեան հազարամեայ պատմութեան ընթացքում»:

Կարդալ թէ այդ հանդէսին զլխաւոր բանախօսն ու վարիչը «մեծանուն մի քանաստեղծ Հայաստանի Գրողների Միութեան նախագահն ինքն» է, յանկարծ կը յիշեցնէ նման ուրիշ պարագայ մը. հանդէսին «աննախադէպ» ընոյթը անով քիչ մը կը զունատի, քանի որ եթէ ոչ նոյնքան բարձր դէմքերով ու նոյնքան առատ ծափերով ուրիշ սփիւռքահայ տիկին մը (ան առանց բարեհաճի տիտղոսին) նոյն ձեւով հռչակուած էր բանաստեղծուհի. ան այնքան հաւատացած էր դրականէն ըոլորովին տարբեր լարեր թրթռացնող իր հանճարին յարուցած աղմուկին որ բաղմաթիւ ճամբորդութիւններով իր երեւոյթը կրկնապատկեց: Ինչպէս կ'ըսուի, կը հնչէ նաեւ Խորհրդարանի ամպիոնէն:

Վստահաբար, մարզին դարմանը պահուած է «անուանով գրող»ին վերանչեալ ափսոսանքին մէջ. ո՞վ գրող կ'ըլլար եթէ դիտնար թէ այսպիսի օրեր պիտի գային: Քանի որ անկարելի է ներկայի պատկերէն զեղչել զլխաւոր յանցաւորը՝ «այսպիսի օրեր»ը, կը մնայ հարցումին պատասխանը գտնել. ո՞վ գրող կը դառնար ... առանց արտաքին օժանդակութեան ու առանց ընտրանի ներկաներով ծաղկազարդ դահլիճի:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԸ 2776 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

ԵՍ Կ'ԱՆՑՆԵՄ, ԿԸ ԳՆԱՄ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ, ԴՈՒ ԱՊՐԻՐ ՅԱՒԻՏԵԱՆ

Ք. Ա. 782 թուական: Մենուայի որդի Արդիչոին վերադառնում է յաղթական արշաւանքից: Հայրենի ըլուրներից մէկի գլխին հոկտեմբերեան մի անձրեւոտ կիրակի խփում է իր արքայական վրանը: Գիշերը դուրս է գալիս ծխելու, եւ նրա աչքին յայտնւում է դմբաւոր փռուած դիւերային երեւանի համայնատեսիլը: Եւ հիմնից նա էրեբունի ամրոցը: Եւ թողից այն սերունդներին:

«Հայոց Համաշխարհային Պատմութիւն»

Երեւանի համալսարանի դասախօսներից մէկի վկայութեամբ, երբ Մոսկուաներից ծերունի գիտնականներ էին եկել՝ վերծանելու Արգիշտի թագաւորի սեպագիր արձանագրութիւնը, մի քանի երիտասարդ կատակասէր ընթացքում գլխիվայր շրջել էին ժայռաբեկորը, իսկ յարգարժան ուրարտագէտները քանից անտեղեակ շարունակել էին վերծանումը: Եւ այս անգամ էլ պարզուել էր, որ այդ արձանագրութիւնը պատմում էր որկրամոլութեան վնասների մասին: Այնուհետեւ, ի հարկէ, ժայռաբեկորը բերուել էր նախկին դիրքին, եւ այն շարունակել էր պատմել քաղաքի հիմնադրման հետաքրքրիր պատմութիւնը:

*
**

2776 տարի առաջ Երեւանում մեթրօ չկար, քանի որ դեռեւս լուծուած չէր ստորգետնեայ ջրերի հիմնահարցը: Սակայն մեթրոփոլիթէնի բացակայութիւնը ոչ ոք չէր նկատում, քանի որ ամրոցի բնակիչները երթեւեկում էին ոտքով, էշով, ձիով, պատգարակով: Պատգարակներով դէսուդէն էին լչխանաւորները, նրանց մօտիկ հարազատներն ու թիկնապահները: Թիկնապահներից ամենասիրելիները երեկոները թոցնում էին իրենց չէֆերի պատգարակները եւ «ճոռոմում» ամրոցի փողոցներում: Փողոցներն այն ժամանակ չատ նեղ էին, եւ տեղ չկար պետաւտոտեսուչների համար: Վերջիններս (որը՝ ձիով, որը՝ էշով, որը՝ ըստրուակի վրին, որը՝ հետիոտն) նեղսրտում էին եւ չէին կատարում ապօրինի զէնքի բռնադրաւման իրենց ուղղակի պարտականութիւնները: Իսկ ապօրինի զէնքը բոլորի ձեռքն էր՝ թէ աւազակի, թէ իշխանաւորի, թէ զինուորի եւ թէ կուսակցականի: Կուսակցականներ, ճիշդ է, կային, բայց միաւորուած չէին առանձին կուսակցութիւններում, որովհետեւ այն ժամանակներին խորթ էր նախընտրական պայքարը: Այն ոչ միայն խորթ էր, այլեւ անիմաստ, քանզի ամրոցապլխի ու թագաւորի պաշտօնները ընտրովի չէին: Ընտրովիութեան գաղափարը, ի հարկէ, կար, բայց վերաբերում էր ստրկուհիներին: Սրանք կամ յարակից չրջանների նուաճուած ցեղերի կանայք էին, կամ վաչխի տակ մնացած ամրոցաբնակների կանայք: Վաչխառուներն անչուչտ ծաղկում էին եւ աչքի ընկնում առանձնակի դաժանութեամբ. տակաւին ոչ ճարման դիմաց մի կտոր կրծքավանդակի մխ: Մասկերութիւնը պետականօրէն տնանուրում էր, ուստի տեղ չկար քրիստոնեաների համար: Այլադաւանութեան եւ ազանդաւորութեան փոխարէն խիստ տարածուած էր հեթանոսութիւնը: Հայ հեթանոսներն այլազգիների գլուխը չէին տանում Տիգրան Մեծի, հելլենիստական թատրոնի ու հարբեցող կապիկների մասին ձանձրալի պատմութիւններով, որովհետեւ այդ ամէնը դեռ չկար: Թատրոն չկար, հետեւաբար՝ չկար թատերական դործիչների միութիւն, թատերաշրջան, վախթանդովի ու Ստանիսլասկու հիմնադրամ եւ Թատերական հրապարակի բացակայութեան տխուր փաստը մօտ 3 հազարամեակով եւս չպրտեց ժողովրդավարական դաղափարների տարածման պատմական անհրաժեշտութիւնը: Ու թէ եւ ժողովրդավարութիւնն այդպիսով, կարելի է ասել, խեղդուեց խանձարուրում, բայց ամրոցի բնակիչներից քաւառների հոգիներում ծայր առաւ սորուկի իրաւունքների համալիր պայծառնութեան դաղափարը: Ի դէպ, պայծառնութեան հարցերը լուծւում էին ամրոցի միջնաբերդում եւ չէին ճղուում օտարների միջնաբերդերում: Այդ իսկ պատճառով տարածաշրջանային հակամարտութիւնները ձգձգւում էին եւ ոչ թէ տարիներ, այլ հարիւրամեակներ, եւ լուծումը դանւում էր ինքնաբերաբար. հակամարտող կողմերից մէկի թագաւորը կնութեան էր առնում թշնամու արքայադստերը: Վերջինս իր հետ օժիտ էր բերում ճշմարտած նաւթի տարանցիկութեան չնչին իրաւունքները եւ պլխայանքի մէջ գոյում նաւթավերամշակող համալիր չունեցող յաղթանակած քաղաքին: Սա էլ վերցրեց ու այն ժամանակուայ մեռած լեզուներից մէկով մի արձանագրութիւն կազմեց՝ ի սորսափ թշնամիների: Այս արձանագրութիւնը, քանի որ քարից էր, պատմութեան փոչու տակ պահպանուեց ճիշդ 2732 տարի եւ յայտնաբերուեց 1950-ին եւ զրուեց քաղաքի կենտրոնում՝ ի տես զբօսաշրջիկների: Այժմ էլ այն կայ եւ Թոպչիանոնի տարեցոյցի նման ունի 2776 խազ:

ԳՆԻԼ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ

«Լրագիր», Հոկտեմբեր 12

ԱՕՍԷ ԱՆՕՍԷ

ՆՈՐՕՐԵԱՑ ՌՈՒՍԵՐԸ

Կիրառական քաղաքականութեան հիմնարկը հրապարակած է հինգ տարուան հարցախոյզի մը արդիւնքները, ուրկէ տրնտեսական «ընտրանի»ին մասին: Նոր հարուստի այս տիպարը 35 - 36 տարեկան, ամուսնացած մոսկուացի մըն է, 75% համեմատութեամբ մտաւորական շրջանակէն: Միայն 12%-ը կը պատկանին Համայնավար կուսակցութեան ու ԽՍ - ԿԷ - Պէ-ի վերնախաւին: Այս Ռուսը կը յայտարարէ թէ իր հարստութիւնը դիպած է առեւտուրով, սպառման ապրանքներու արտադրութեամբ, դրամատան կամ տակարանի միջոցով: Ան ամսական առնուազն 20 հազար տոլարի պէտք ունի հանդիստ ապրելու համար:

*
**

ՋԳԵՍՏԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՄԱՍՏԸ

Իրանի Ներքին նախարարը վերջերս հանրային ելոյթի մը ընթացքին խտիւ քննադատած է իրանցի կիներու քով լաքիի դործածութեան անկանոնութիւնը. Պէյրաթի դանդատած է նաեւ այն մուրացկան կիներէն որոնք սեւ չատրներով տեղ կը կարծիքով՝ դործիք ըլլալով իշխանութեան ընդդիմադիրներուն որոնք կը ջանան «չատոր»ը վերածել թշուառութեան խորհրդանիշի մը: Արդարեւ, մուրացկանները թիւը զգալապէս աւելցած է երկրին մէկ եւ Թեհրանի մէկ օրթաղին ակնարկելով այս երեւոյթին, դրած է. - «կիներու յաւելումը ժողովուրդը յուսալքեց: Պարոն նախարար, այս հարցով զբաղեցէք, միւս խնդիրները մեզ չեն հետաքրքրեր»:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՏԵՍԱԳՐԻՉՆԵՐՈՒՆ

Գ. հազարամեակին հետ սկիզբ մեծնայ առօրեայ կեանքին մէջ տեսադրիչներուն դերը։ Անոնք նկարահան այն գործիքներն են որ գետեղուած դաշտի անկիւնները, պարսկանութիւնը ունին որսալու ապօրինի ընթացքները· ապօրինի ընթացքը, օրինակ, չարժավարի մը որ քաղաքը օդակող ճամբուն վրայ կը սուրայ արտօնուածէն աւելի մեծ արագութեամբ, կամ քսակահատի մը որ մեթրոյի ամայի անցքի մը մէջ կը թռցնէ ճամբորդի մը պայուսակը։

Ներկայիս, արդէն, Փարիզի երթեւեկին կը հսկեն 130 տեսագրիչներ, անոնցմէ գետեղուած է մեթրոյի ամէնէն «տաք» չորս կայարաններուն՝ Հալերու, Սթրազպուրկ - Սէն - Տընիի, Ռէպիւպլիքի եւ Ռէօմիւր - Սեպաստոփոլի մէջ։ Այս վերջիններս չատ զարգացած սարքաւորումներ են ու կը տեսադրեն միայն երբ մի՛ղէպ մը պատահի· այսինքն՝ երբ անսովոր հրմշտուք մը, կամ պոռչտուքներ ըլլան, ներքանցքներուն մէջ անսովոր արագութեամբ վազողներ նշմարուին, կամ տակաւին մարդիկ ապօրինի կերպով փորձեն առանց տոմսի ներս ապրդիլ։ Այդ տեսագրիչներուն շնորհիւ կարելի եղած է երեք քառորդով պակսեցնել յանցագործութիւնները ու ձերբակալութիւնները 34% աւելցնել։ Նախատեսուած է անոնցմէ 2500 հատ գետեղել ամբողջ ցանցին մէջ։

Նման կարգադրութիւն մը ըրած է նաեւ Լըվալուա - Փէրէի քաղաքապետութիւնը, տեսագրիչներ գետեղելով դպրատուր ճամբաներուն վրայ· ոստիկանութիւնը տեւական կերպով կը հսկէ անոնց պատասխաններուն ու բնակչութիւնը չատ գոհ է· անոնք որոնց փողոցը չեն գետեղուած տեսագրիչներ, կը դիմեն քաղաքապետարան, որպէսզի իրենք եւս ունենան այդ ապահովութիւնը։ Հոն եւս մեծապէս պակսած է յանցագործութիւններու տոկոսը։ Այս դրութենէն դրկուած են միայն գեռնայարկերը, ինչպէս կառատուներ ու անցքեր։ Եւ այդպիսի վայրերու մէջ կատարուած չարագործութիւններու տոկոսը մեծցած է։ Պէտք է ըսել որ այսօրուան համար գետեղուած տեսագրիչները մեծ մասով միայն դիտելու կարելիութիւնը կուտան, չեն արձանագրեր· այլ խօսքով՝ անոնց չնորհիւ կարելի չըլլար յետագարձ ստուգում կատարել։ Սակայն, հինգ տարիէն համակարգիչներու չնորհիւ կարելի պիտի ըլլայ աւելի կատարեալ հսկողութիւն կատարել։ Տեսագրիչները պիտի կրնան արձանագրութիւններէն, օրինակ՝ չարագործի մը պատկերը առանձնացնել, պատահարին պահուն առնուած տեսերիզէն։

Այս զարգացումին հետ պէտք է անդրադառնալ նաեւ դժդոհութիւններու. Միացեալ - Նահանգներու մէջ արդէն ձայներ բարձրացած են, կատարուածը մարդկային ազատութեան ոտնաձգութիւն նկատելով։ Օրինական տուեալներու այս մարզին մէջ անբաւարար բնոյթը չի դիւրացներ հարցերու կարգադրութիւնը։

ՔԱՂՀԱՆ

ՎԱՆԱՁՈՐԻ ԱԲԵԼԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 19-էն 22, Սթրազպուրկի Ազգ· Թատրոնի մեծ սրահին մէջ, Վանաձորի Աբելեան Թատերախումբը հանդէս կուգայ Զեխովի «երեք քոյրեր»ու ներկայացումներով։

1993, Յունիսին Թատրոնին տնօրէնը ընդառաջելով Ա. Ֆ. Ա. Ա.-ի հրաւէրին (Դեղարուեստական գործունէութեան Ֆըրանսական ընկերակցութիւն) գացած է Հայաստան չփում ստեղծելու համար Թատրոնի մարդոց հետ։ Վանաձորի մէջ հանդիպած է Վահէ Շահվերդեանի եւ իր 48 դերասաններուն, առիթն ունեցած է տեսնելու Զեխովի «Երեք քոյրեր»ու ներկայացումը ու համոյած է։ Վերադարձին կ'ուզէ որ անպայման ուրիշներ ալ նոյն հաճոյքը վայելեն ու Սթրազպուրկ կը հրաւիրէ Թատերախումբը։

Ներկայացման բեմադիրն է Վահէ Շահվերդեան, կը մասնակցին Յասմիկ Ալեքսանեան, Ժաղ Գաբրիէլեան, Յակոբ Ադիպեան, Ալֆրէտ Զաքարեան, Նայիրա Կալաչեան, Յակոբ Դանիէլեան, Սամուէլ Պիլոյեան, Արամ Մխիթարեան, Ռազմիկ Խոսրոյեւ, Գրետա Մելոյեան, Սոֆիա Սողոմոնեան, Սերգէյ Մելիքեան, Էրինէ Ադամեան, Այլա Յովհաննիսեան, Եւգէնի Սոֆրոնով, Հայկ Թորոսեան, Սեդրակ Զարգարեան, Մարտուն Մարգարեան։ Ներկայացումը կը կատարուի հայերէն, (ֆրանսերէն վերնագիրերով)։

ԼՈՒՐԵՐ ՊԱՂՏԱՏԻ

ՀԱՑ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՊԱՂՏԱՏ (Սեպտեմբեր 27)· - Այսօր Իրաքի Հայոց Առաջնորդարանը մեծ խանդավառութիւն մը կ'ապրի։

Թեմիս բարեխնամ Առաջնորդ Սւոպ Արք· Ասատուրեան հայրական բարձր յոժարութեամբ եւ սիրով, կէսօրուան ժամը 12-ին, կ'ընդունի Հայաստանի Պետական Ժողովրդական Գործիքներու «Գիւմրի» համոյթը, իր ասելի քան երեսուն անդամ -- անդամուհիներով, որոնք պաշտօնական այցով մը ժամանած են Իրաք, իրենց մասնակցութիւնը բերելու Բաբելոնեան 6-րդ փառատօնին։

Առաջնորդը բարի գալուստի եւ Հայրական ազնիւ բարեմաղթութեանց խօսքերէն ետք, նախ մեր սիրեցեալ հայրենակիցներուն կը ներկայացնէ Իրաքահայոց պատմութիւնը, համառօտակի ակնարկով մը, յիշեցնելով անոնց, որ Բաբելոնեան կիզիչ երկնի ներքոյ, հազարաւոր տարիներ առաջ, արդէն իսկ մեր Ժողովուրդը իր կնիքը դրած է... եւ ահաւասիկ, կ'ըսէ.- «երբ երթաք եւ հայ երգը հնչեցնէք, այնտեղ, յիշեցէք այս դրուագը, որ ձեզի, վստահաբար՝ եւս առաւել ներշնչման եւ յուզական մտորումներու ակրկնելի ազբիւր պիտի դառնայ, որով իսկ հայչունչ նոր սերմ մը պիտի ծլեցնէք Սփիւռքացած մեր հարազատ Իրաքահայութեան հոգիներուն մէջ, որոնք յարատեւօրէն իրենց աչքերը յառած դէպի Մայր Հայրենիք, մշտածարաւ եւ յուզական թրթիռով մը կը սպասեն ձեզ նման կռունկներուն փերած յուսալի «Ծապրիկնեը»ուն...։

Սւոպ Արք· կ'անդրադառնայ նաեւ, այսօր Հայաստանի եւ ասելի լայն առումով, հայ սփիւռքին մէջ սիրող յոյժ կարեւոր խնդրի մը, որ է՛ աղանդաւորական որոշ վտանգաւոր չարժումներու դժբախտ բազմացմանը մեր ժողովուրդի ծոցին մէջ եւ ապա, այլ եկեղեցիներու «անբիխտոս» փորձերը, դրաւելու մեր երկհազարամեայ ճշմարտահաւատ զաւակները՝ անոնց «դարձի բերելու» նպատակաւ ... եւ թէ ինչպէս, կ'ն ասոր միջոցներով կը փորձեն չեղեցնել մեր ժողովուրդը իր քրիստոսահիմն հաւատքէն եւ եկեղեցիէն եւ բնականաբար՝ ազգութենէն, օգտուելով նախ որոշ անճանաչ արձանագրական մոլութենէ եւ ապա մեր ազատ եւ ինքնիշխան Հայաստանին մէջ սիրող, բոլորիս ծանօթ պատճառներով, ծանր տնտեսական վիճակէն։ Առաջնորդը յատուկ չեշտադրութեամբ մը ի լոյս աշխարհ կը բանայ, այն իրականութիւնը թէ՝ «Չկայ Հայ Ժողովուրդ, առանց Հայ եկեղեցւոյ»։ Եւ թէ ինչ կը նշանակէ հեռացումը անկէ։ Յատկացոյց վերոյիշեալ մտքին, առաջ կը բերէ մեծ կարեւորութիւն ունեցող դէպք մը, երբ Լեհաստանի մէջ, տակաւին 16-էն 17-րդ դարերուն տեղի կ'ունենայ մեր զաւակներու զանգուածային ճուլումը, որոշ եկեղեցիներու ազդաճոյլ քաղաքականութեան պատճառաւ, որուն նոյնանման զոհը դառնալու, երբեք ու երբեք իրաւունքը չունի մեր Ժողովուրդը, յատկապէս այսօր, երբ արցախեան հողին վրայ մեր եղբայրներն ու քոյրերը Աւետարանեան նոր ճակատ մը բացած, իրենց սուրբ արիւնը կը հեղուն։ «Վասն Հաւատոյ եւ Վասն Հայրենեաց»։

Սւոպ Արք·ի խօսքը խորին յուզմանց և ճշմարիտ ապրումներու տակունք մը կը դառնայ ներկաներուն, հոգիներէն ներս, առաւելապէս երբ Ան յոյսերու լուսաշող լաւատեսութեամբ մը կ'արծարծէ, թէ՛ մեր Մայր Հայրենիքին եւ թէ՛ իրաքեան աշխարհին մէջ սիրող չրջափակմանց եւ քաղաքա - տնտեսական դժուարին վիճակները, կրկնելով հայ աչուղին խօսքը, թէ «Ձմեռը ամրան նման կուգան ու կ'երթան»։

Ապա Առաջնորդը կը բաչխէ բոլորին իր Հայրական օրհնութիւնները ու Քրիստոսանուէր ողջոյնները, մաղթելով անոնց յաջողութեանց ծաղկուն էջեր ի փառս մեր Ժողովուրդի եւ Հայրենիքի եւ ի փառս Առաքելահիմն մեր եկեղեցւոյ։

Իր խօսքէն ետք հանդէս կուգայ խումբի անդամներէն՝ Պր. Ժորա Վարոսեան իր եւ համայն խումբի անունէն սրտի ամէնէն անկեղծ չնորհակալական խօսքեր ընելու, որմէ ետք կ'առաջնորդուին դէպի Առաջնորդանիստ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ կամարներուն ներքոյ, բանալու իրենց հոգիները «Առաջի Աստուածընկալ Սուրբ Խորանին», վասն խաղաղութեան եւ միջահաստատութեան հայրենեաց մերոց։

ՄԱԿԱՐ ԱԲՂ· ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱԶԱՐԲԱՅՋԱՆ
ԵՒ
ԱՌԱՆ
(Կովկասեան Ալբանիա)

ԷՆԱԹՈԼԱՀ ՈԵԶԱ

Պարսկերէնէ թարգմանած է իրաւագիտութեան դոկտոր՝ ԵՐՈՒԱՆԴ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

«Փիւնիկ»
Երեւան, 1994

Տաք Հազար Երազ

ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՆՑ

Գրեթէ լինը տարի է մնացել նոր հազարամեակին, իսկ մենք տակաւին տուն չենք հասել։ Ոչ միայն տուն չենք հասել, այլ նաեւ կորցրել ենք հասցէն։ Հիմա այս ու այն քաղաքի խաչմերուկներում տասը հազար կոտրուած երազ կայ։ Արժէքները ձխիվայր չրջուել են։ Ամէն մի խղճուկ հանդէս «չքեղ» է, ամէն մի երրորդական երդիչ «յայտնի», իսկ յանճնախմբի ղեկի անդամ «խելացի ու կարկառուն»։ Ելարանի լինը աստիճան եւս եւ ահա մեր առջեւ կը բացուի Քանամէկերորդ Դարի անծայրածիր, լուսաւոր հրապարակը։ Մեր աչքերում սկիտի մնան տասր հազար ճեղքուած յուշեր։

Այլեւս թերթերին ու դրքերին չեմ հաւատում, հանդէս - մանդէս չեմ գնում։ Աժան վաճառքը ոչ միայն խանութներում է, այլ նաեւ բեմերի վրայ։ Խօսքը ի՞նչ է որ։ Բերանդ բացես, դուրս կը թռչի։ Բառը կորցրել է իմաստը։ Իրականութիւնը այլ բան է։ Մարդիկ խօսքը չփոթում են իրականութեան հետ, այն աստիճան, որ բառը ընդունում են որպէս իրողութիւն։ Այլեւս սկզնակ ու խոստմնալից արուեստագէտ չի մնացել։ Բոլորն էլ արուեստագէտ են մնացել։ Բոլորն էլ արտակարգ տաղանդներ են, հանճար։ Ամէն ոք հանճարեղ է։ Բառը ի՞նչ է որ։ Որ դրես, կը ստացուի։ Իրենք ասում, իրենք էլ հաւատում են։

Հիւանդութիւնը գալիս է ընթացիկ վերջացող դարից։ Այդպէս չէր Տասնիններորդ Դարում։ Այն օրերին մարդիկ հաւատք ունէին հանդէպ դրականութեան, արուեստին, սկզբունքներին ու ազգային աւանդութեան։ Մերը եղաւ գովազդի, ինքնածանուցումի եւ, մեծ մասամբ նիւթապաշտութեան դար։ Մեզ համար մեգենան դարձաւ լուծում, երջանկութիւն։ Երջանկութիւնը չփոթեցինք լուացքի մեքենայի հետ, իմաստութիւնը՝ տիտղոսի հետ, արուեստը՝ ընդօրինակելու հետ։ Հիմա քաղաքը այնքան հանճարներով է լցուել, որ վախենում եմ փողոց դուրս գալ։ Արժէքների այս խաթարմանը խթան հանդիսացան նաեւ համայնավարութիւնն ու ժողովրդավարութիւնը։

Խորհրդային պայմաններում նիւթական բարիքների փոխարէն ժողովրդին օրօրեցին սին խոստումներով։ Բանտը, ասացին, ազատութիւն է։ Եւ որպէսզի մարդը չդժդոհի, եկան, նրան բազմաթիւ տիտղոսներ ու կրծքանշաններ պարգեւեցին։ Ստացուեց միջակութիւն։ Միջակութիւնների սերունդ։ Ասացին ամէն ինչ հնարաւոր է, պայմանով որ մարդ բողոքի ձայն չբարձրացնի։ Եւ այսպէս, ամէն ոք անցաւ երկրորդական դժի վրայ։ Ամէն ոք ուռանուար դրեց։ Ամէն ոք ընդօրինակեց Սարեան, Մաթիս եւ Ռուբէնս։ Տեղիք վեր կացողը իրեն հռչակեց բժիշկ, բանաստեղծ ու դիտնական։ Կարեւորը արտաքին չարն էր, ցուցականը, Արեւմուտքից ներմուծուած ռէկլամը։ Ամէն ինչ տոմս էր ու հաստատութիւն։ Ստեղծուեց մասնագէտների ազգ, սակայն եւ ոչ մի իսկական մասնագէտ։ Յարեցին իրենց եւ վորձեցին խաբել այլոց։ Չեղաւ։ Շինութեան հիմքը ծուռ էր դրուած։

Ժողովրդավարութիւնը կտրեց տակն ու դլուխը, ասաց ամէն ոք ազատ է հետապընդելու երջանիկ լինելու իր իրաւունքը, պայմանով որ այդ ճանապարհին չխախտի այլոց ազատութեան իրաւունքը։ Այսպիսով ստեղծուեց բազդատական հաւասարութեան ու բարգաւաճութեան մի հասարակարդ, ուր օրուայ հերոսը միջակութիւնն էր։ Միջակ եկամուտ, միջակ տուն, միջակ ձգտում։ Հիմա ամէն ոք դրում է, ամէն ոք նկարում եւ ամէն ոք պահանջ ունի հասարակութիւնից, հաստատութիւններից ու կառավարութիւնից։ Ամերիկան դարձել է դժդոհների ազգ։ Ամերիկացին կորցրել է իրական երջանկութեան դաղափարը, կարծում է թէ դանազան տնային գործիքներն ու մեքենաները, ուրախութիւն են բերում եւ ամբողջ օրը բթանում է թի - վիի առջեւ։ Ստեղծուել է դաղջ միջակութիւն, երջանիկ միջակութիւնների մի վիթխարի հասարակապետութիւն։

Մենք, Սփիւռքում ու Հայաստանում, իւրացրել ենք յիշեալ ընկերութիւնների ընձեռած վատթարագոյն տարրերը։ Ամէն ոք ճառ է արտասանում, կամ ճառ գրում։ Մեր մամուլը դարձել է միջակութիւններին բաւարարող լրատուութեան մի անդոյն ու անջիղ միջոց։ Ոչ տեսակէտ, ոչ վիճաբանութիւն, ոչ էլ մտքերի սուր բախում։ Ամէն ոք կանում է դաղջ ջրերում լողալ, նոյնիսկ կուսակցութիւնների միջեւ քաղաքական լուրջ պայքար չկայ։ Մեր թատերական ներկայացումները ճանճրոյթ են պատճառում։ Այստեղ, մենք քննադատական մօտեցում ունենք ամերիկեան ու եւրոպական ամէնից խստապահանջ թատերախմբերի նկատմամբ։ Անցեալ տարի Երեւանի «Սունդուկեան» պետական թատերախումբը իր բազմանդամ անճնակազմով այցելութեան էր եկել դիվերքաւնք ներկայացումներով։ Ցուսախաբութիւնը համամասրած եղաւ Բոստոնից մինչեւ Լոս - Անճըլըս ու Սան - Ֆրանսիսքօ։ Իսկ մեր սփիւռքահայ թատերախմբերը սիրողական սահմաններից դուրս չեն դալիս։ Մենք մինչեւ ե՞րբ պիտի զոհ դնանք ազդային պարտականութեան՝ վատնելով մեր ժամանակն ու դրամը։ Ես դիտահաւաքների եմ պնացել, ուր բարձրատիտղոս դասախօսները յանպատրաստ են ներկայացել հասարակութեան։ Ցետոյ կանդնում - ասում են, թէ ինչո՞ւ մարդ չի դալիս դասախօսութեան։

Նոյն միջակութիւնը տարածուում է նաեւ այլ բնագաւառների վրայ։ Զանգուածային արտադրութեան բնոյթ են ստացել նկարչական ցուցահանդէսները։ Մտածում ես, թէ հոդեկան վերածնունդ է ապրում մեր ժողովուրդը։ Սակայն չատ քիչ են լինքնատիպ նկարիչները մեզ մօտ։ Մեծ մասամբ ընդօրինակութիւններ են ցուցադրուած գործերը։ Իսկ ինչ վերաբերում է արդիապաշտ ու վերացապաշտ պատառներին, ապա յաճախ անտաղանդութիւնն ու կեղծիքը հանդէս են դալիս որպէս նորարարութիւն, երբ ենթական ոչ մի դաղափար ունի մարդակազմութեան կամ տարրական երկրաչափութեան մասին։ Մէկ ոտիւն եւս եւ ահա կը հասնենք դարի դլուխ՝ տակաւին քնաթաթախ, միջակութեան սիրելի բեռը մեր չալակին։

(Շար. 1)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Արաքսի Մուրատեան իր ամուսնոյն Զօհրապ Մուրատեանի մահուան Յրդ տարելիցին ի յիշատակ 10·000 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

U. G. A. B. — *Paris*

sous le haut patronage
du Ministère de la Culture
et de la Francophonie

et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec
l'A.M.I. du Jardin de Musique

LE QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20h30
à l'UNESCO
(7, Place Fontenoy, Paris 7e)

au programme:
Brahms — Chostakovitch — Debussy
Haydn — Hindemith — Komitas
Mirzoian — Schubert — Schumann
Mozart — Vartan

Prix des places :
Cat. A - 250 F. (membre UGAB-180 F.)
Cat. B - 150 F. (membre UGAB-100 F.)

Réservation à l'UGAB :
Tél. : 45. 20. 03. 18

FONDS ARMÉNIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS SUR LA FRANCE
Période 1/4/1994 au 29/09/1994

— 1.300 Francs. -
M. Samuel Nergararian;
— 1.200 Francs. -
M Paris Kirlian, M. Robert Tarakdjian;
— 1.000 Francs. -
Mme Abassian, M. Jean Alexanian, M. Oscar Aslanian, M. S. Avadian, Mme Archalouys Babian, M. Haïg Balikian, M. Roger Barsamian, Mlle Chaket Baudu, M. Berberian, M. Artin Birgin, M. Krikor Chahinian (3 fois), M. Kévork Dadourian, M. Wartkès Dagarian, M. Yves Darnaud, Mlle Alix Dedeyan, M. Djeranian, M. Henri Enguissian, M. Stephan Fauve, M. Haïk Gabriel, M. Vartan Gagoyan, Mme Louise Guiragossian, M. Artik Hambarian Mme Hovhanessian, M. K. Hovsepian.

(*A suivre*)

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
Boîte postale 12
75660 Paris Cedex 14
ou par virement bancaire :
CCP 11.926 85 C Paris.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Ter-Davtian» de Chaville

dîner dansant

Samedi 12 Novembre à 20 heures

Salle des Fêtes
« ATRIUM »
à côté de l'Hôtel Campanile
3 bis, Parvis R. Schumann
885, ave R. Salengro, 92370 CHAVILLE

Rencontre amicale,
menu gourmet,
ambiance dansante

avec les disk-jockeys
Souren et *Raffi*

Réservation :
47. 50. 29. 04 / 47. 50. 10. 85.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Ս. Նազարեան 100 Ֆր. Ամենայն Սբբոց ոօնին առթիւ :

UGAB - Jeunes

SOIRÉE DISCO

l'U.G.A.B. - *Jeunes* organise
sa soirée de rentrée

le samedi 5 novembre à partir de 22h30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Prix unique : 80 F. (avec 1 consom.)

— *Tenue correcte exigée* —

ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան Էլիզ Գավուքճեան - Ազվազեան գրական մրցանքին մասնակցիլ փափաքող գրողներէն կը խնդրուի իրենց գիրքերէն երկուական օրինակ ուղարկել՝ մինչեւ Դեկտեմբեր 15, հետեւեալ հասցէին. -

SOCIETE DES GENS DE LETTRES
ARMENIENS DE FRANCE
B. P. 815 — 75923 Paris Cedex 17
FRANCE

Դատակազմը իր ընտրութիւնը կը կատարէ 1995 Յունուարի ընթացքին : Մրցոյմին արդիւնքը կը յայտարարուի մամուլով :

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑԱՒԹԵԱՆ ԷԼԻԶ ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ - ԱԶՎԱԶԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱՒԻ ԴԱՏԱԿԱԶՄ

(Կը խնդրուի Սփիւռքի մամուլէն արտատպել) :

Les derniers rois d'Arménie

Une vidéocassette VHS de 50 mm. basée sur l'exposition «*Le Royaume arménien de Cilicie*».

Disponible en SECAM ou PAL auprès de :

PRIAM Production
Ecole Normale Supérieure
Fontenay / St - Cloud
Ave de la Grille d'Honneur
Le Parc, 92211 St-Cloud Cedex.
Tél. : 47. 71. 91. 11 poste 424.

Prix : 150 F. + 15 F. de port par K7.

Chèques à l'ordre de :
Agent comptable de l'ENS.

LA GALERIE LES CENT

présente

Alex BERLIAN

Peintures,
dessins,
pastels

du 19 octobre au 5 novembre
Ouverture du mardi au samedi
de 14h à 18h30 ou sur rendez-vous.

8, rue de Jouy, Paris 4e,
Tél.: : 42 77 30 00
M° St-Paul au Pont-Marie

Messe et Repas

PARIS

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section de Paris
«Archalouïse Tathéossian»

organise

le Dimanche 6 Novembre

Un repas à la mémoire des Enguérouïes disparues

Messe commémorative
en l'église arménienne
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

Repas à partir de 13h30 à la M.C.A.
17, rue Bleue, Paris 9e

Animation culturelle et musicale

Prix du repas : 100 F.

Réservation auprès de :
Nevarte ARTINIAN - 42 01 15 69.
(de préférence à partir de 19h).

*
**

ALFORTVILLE

Pour honorer la mémoire des Khatchouies décédées, la section *Hélen Puzant* de la Croix Bleue d'Alfortville invite parents et amis à une messe de requiem :
le Dimanche 6 Novembre
en l'église arménienne, rue Komitas.
A l'issue de la messe, un repas sera servi à la M.C.A. d'Alfortville — 9, rue de Madrid.

RECHERCHE

L'ECOLE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY

RECHERCHE
UN(E) CUISINIER(E)
demeurant secteur *Arnouville, Gonesse* de préférence.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Araxe» de Lyon-Villeurbanne

GRAND BAL ANNUEL

avec l'*Orchestre Naïri*
et le *DJ Karnig*

Samedi 5 Novembre à partir de 21 heures

Salon «*Le Lyon Vert*»
au Casino de Charbonnières-les-Bains

Tenue correcte —
Jeans interdits par la direction du Casino.

Nous vous attendons tous.
Venez nombreux.

ASSOCIATION NAREG
ENGHIEN

organise son

Dîner Dansant

au profit de ses élèves

le Samedi 5 Novembre à 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains

Soirée animée par l'Orchestre *A N I*
de Lyon

Troupe de danse *N A R E G*
et attractions

Réservations au : 48. 41. 49. 37.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՇԱՐՎԱԿԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Սուրբ Եկեղեցւոյս օծման 12-րդ տարեդարձին առթիւ Փօն - տը - Շէյլի - Նարվիկի Ազգային Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 6-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ՝ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Նախագահութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆԻ

Այս առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյս պէսպէս բաբերաբ, ողբացեալ՝ ՃԻՊՐԱՅԵԼ եւ ԱՂԱՏՈՒՀԻ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆի, նաեւ տեղի կ'ունենայ լրենց ծնողաց՝ Նշան, Փիլոր Պահատուրեանի, Պահատուրեան, Պաթմաղեան, Խարբութլեան, Թիւթիւճեան, Յարութիւնեան, Հիլպազեան զերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգւոցն ի հանգիստ :

Նաեւ կը յիշատակուին եկեղեցւոյս միւս բարերարները նախկին հոգեւոր հովիւ՝ Հմայեակ Ծ. Վրդ. Պաղտասարեան, Պալեան, Ճըլնկըրեան, - Գարակէհլաուրեան Խաչատուրեան, Մելգոնեան, Մուկհամեան, Սանթուլլօ, Զիլզէմեան, Զիլինկիրեան, Թիլպիեան, Տէյիրմէնճեան, Հիլպազեան, Պաթմաղեան, Զատէեան, Տիրանեան, Յարութիւնեան, Մարզպանեան, Գարիպեան, Պըչաքճեան, Ազիկեան, Պազըրճեան, Պետրոսեան, Կիւրէղեան, Մուրատեան, Սօմունճեան, Արտաչէս Մուրատեան, Ժիրայր Քելլիճեան, վարիչ Յակոբ Աբրահամեան, Նորոգ Հանդուցեալ Յրեհէրիկ - Վարդան Թերզեան, Նորոգ Հանդուցեալ Արաքսի Սարեան :

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի :

Ժամը 12·30-ին Ազգ. Տան ճիպրայել Պահատուրեան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ Ժողովրդական ճաշ :

Ճաշակին՝ 100 Ֆր. :

Պատարագ ժամը 10·30-ին :

L'ASSOCIATION ARMÉNIENNE D'AIDE SOCIALE

reconnue d'utilité publique
recherche

DIRECTEUR ou **DIRECTRICE**
pour diriger
l'Etablissement de Montmorency

Ce poste implique la gestion d'ensemble de la maison de retraite, du personnel et l'organisation. Connaissance indispensable du français et de l'arménien.

Logement assuré.

Prière de prendre rendez-vous ou adresser C.V. au Siège de l'Association :

77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. : 48. 78. 02. 99

Secrétariat ouvert tous les jours de 14h à 18h sauf samedi et dimanche.

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ աչի Առնուվիլի «Աստղիկ» մանուճիւղը կը կազմակերպէ թէյասեղան մը, Կիրակի, Նոյեմբեր 6-ին, Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ -ուի Հաւքի Պարպիւսարահին մէջ :

Սիրով կը հրաւիրուին համայն ժողովուրդը, ինչպէս նաեւ Կապոյտ Աչի Փարիզի եւ շրջակայքի բոլոր մանուճիւղերը :

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12 - 14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er

Exposition des œuvres de

V A L M A R
Peintre d'Arménie

Exposition ouverte
jusqu'au 7 Novembre

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 3
JEUDI
3 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթաթերթ առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·451 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.451

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ մէջ, Նոյեմբեր 2-ին, կը բացվի Իրանի նախկին վարչապետ (Շահին՝ վերջինը) Պախթիարի ենթադրեալ երեք մարդասպաններուն դատավարութիւնը: Այդ առիթիւ արդարադատութեան պալատը խիստ հսկողութեան տակ առնուած է, սպառնալիքներ կան Ֆրանսայի դէմ եթէ դատավարութեան ընթացքին որեւէ ձեւով Իրանի իշխանութիւնները կազմակերպէը նկատուին սպանութեան: Շահփուր Պախթիար առաջին մահափորձէ մը ազատած էր երբ Նէոյլի կը բնակէր, ապա փոխադրուած էր Սիւրէն առանձնատան մը մէջ որ պաշտպանուած էր, բայց եւ այնպէս երկու մարդասպաններ կրցան մտնել եւ Պախթիարը սպաննել (1991, Օգոստոս 8): Առջի օր ալ քանի մը հազար կիներ հաւաքուած են Թեհրանի Ֆրանսական դեսպանատան առջեւ, ցոյց ընելով Ֆրանսայի դէմ որ կ'արգիլէ լաշակ կրել մահմետական աշակերտուհիներուն: Դատավարութեան երեք ամբաստանեալներն են՝ Ալի Վաքիլիւատ որ արարքէն քիչ առք ձերբակալուած էր Զուիցերիա, Մասուտ Մէյէտ Հէների որ առեւտրական արդարացում մը տալով երկու Պարսիկներու դիւրացուցած է անոնց վիզա առնալը, Ֆրանսա գալու համար, հուսկ՝ Զէյալ Սարհատի նաեւ ձերբակալուած Զուիցերիա: Դեռ կը փնտռուին 6 ուրիշ Պարսիկներ որոնք պիտի դատուին յեռագային, ի բացակայութեան:

ՄՈՍԹԱԿԱՆԷՄԻ (Ալժերիա) դերեզմանատան մէջ է որ, այս անգամ, ոճրավորձ մը գործուեցաւ Նոյեմբեր 1-ին (Ալժերիոյ ապատամբական չարժումին քառասնամեակին օրը) եւ 6 մանուկներ սպաննուեցան: Գերեզմանատան մէջ պաշտօնական արարողութիւն մը կը կատարուէր այդ առիթիւ որուն կը մասնակցէին սկաուտները: Ռումբը թաղուած էր նախքան հիւրերուն ժամանումը: ՖԻՒ-ը (Իսլամական փրկութեան ճակատ) չուզեր ստանձնել պատասխանատուութիւնը: Միւս կողմէ, նախագահ Զերուալ, նախապէս արտատնած իր ճառին մէջ, նախագահական ընտրութիւն խոստացած էր մինչեւ 1995-ի վերջերը:

ՀԱՊ-ի ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ՔՐՏԱԿԱՆ համախմբումը բացուած է Մոսկուայի Օդեսա թատրոնի չէնքին մէջ: Կը մասնակցին 85 պատուիրակներ եւ 50-ի չափ հրաւիրեալներ: Բացումին ներկաները վայրկեան մը յոտնկայս լռութեամբ յարգած են քրտական անկախութեան համար ինկածներուն յիշատակը, ապա կարդացուած է ՓՔՔ-ի ղեկավար Ա. Էօճալանի դիրքը:

ԳԱՄՊՈՃԻ կարմիր խմբերուն առեւնգած արեւմտեան երեք զբօսաշրջիկները սպաննուած են ըստ Գամպոճի իշխանութեանց յայտարարութեան, Ա.յս երեք երիտասարդները որոնցմէ մէկը Ֆրանսացի է, կը ճամբորդէին փնտռիչէնէն Սիհանուքվիլ գացող ճեպընթացով, երբ կարմիր խմբերը յարձակած են եւ պատանդ առած երեք զբօսաշրջիկները: Ազատ արձակման համար 150 հազար ոսկի տոլար կը պահանջէին եւ քաղաքական պայմաններ ալ կը դնէին (դադրեցում զէնքի հայթայթումի Գամպոճի արեւմտեան Պետութեանց կողմէ): Ա. Ժիւփէ Գամպոճի իշխանութիւնները պատասխանատու կը նկատէ, բայց Ֆրանսացիին ծնողքը կը մեղադրեն նաեւ Ֆրանսայի իշխանութիւնները:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ներքին դիծերու օդանաւ մը չախչախուած է Մեռելվիլի մօտ (Ինտիանա) եւ 64 ճամբորդներն ու անձնակազմի չորս անդամները մեռած են: Օդանաւը Ինտիանապոլիս Շիքակո դիծը կ'ապահովէր: Արկածը դէչ օդին կը վերագրուի:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի անանկացած ՄՄՄ «Ներդրումի Հիմնարկ»ի նախագահը Սերգէյ Մաւրոդի լայն մեծամասնութեամբ Դուման (Խորհրդարան) երեսփոխան ընտրուած է Հոկտեմբեր 29-ին: Մարդը որ հինդէն տասը միլիոն փոքր բաժնետէրեր խարած էր եւ անանկութեան առաջնորդած տասը մրցակիցներու յաղթած է: Անանկութեան առեն ձերբակալուած էր, դատապարտուած էր եւ բանտարկուած: Այսօր երեսփոխան է եւ անձեռնմխելի: «Մոնտ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ Մոսկուայի մէջ շատեր չեն դիտեր թէ պէտք է խնդա՞լ թէ լալ: Իրեն զօրավիգ էր Վլադիմիր Ժիրինովսկի:

ԴԱՋԱՊԱԼԱՆԴԱՑի մէջ, Նոյեմբեր 1-ին, Հասան Թաղաւորը փակումը կատարեց ժողովին որ կոչուած էր առեւտրական յարաբերութիւններ հաստատել Իրանի եւ Արաբներու մէջեւ, թէեւ կարգ մը արաբական երկիրներ (Լիբանան, Սաուտի - Արաբիա) չմասնակցեցան բայց եւ այնպէս 60 երկիրներէ 2500 քաղաքական եւ գործի մարդիկ հաւաքուած էին:

ՀՌՈՄի հոչակաւոր Թրեվի աղբիւրը բոլորին կը պատկանի վճռեց Հռոմի մէկ դատարանը ազատ արձակելով մարդ մը որ 170 դրամ դողցած էր: Ծանօթ է որ ըստ աւանդութեան զբօսաշրջիկները իրենց ուսին վրայէն դրամ կը նետեն Թրեվի աղբիւրը ուխտ ընելով կրկին Հռոմ դալ: Ցարդ թաղապետութիւնը կը հաւաքէր եւ կարմիր Խաչին կուտար, դատարանին համաձայն թաղապետութիւնը չի կրնար սեփականատէր նկատուիլ եւ դրամը կը պատկանի բոլորին:

ՓՈՒԹՊՈԼ

Բացի Նանթէն որ 1-ի դէմ երկու կէտով յաղթեց Կամիչինի (Ռուսաստան) Մոսկուայի մէջ, Ֆրանսական միւս երեք ակումբները՝ Մարսէյլ, Գանն եւ Պօրտօ այլեւս դուրս կը մնան ԻԻՖԱ-ի մրցաշարքէն:

Մարսէյլ պէտք է երեք կէտի տարբերութեամբ յաղթէր զուիցերական Սիոն խումբին, բայց չյաջողեցաւ եւ միայն 3 - 1-ով յաղթանակը տարաւ: Պօրտօ՝ 1 - 1 հաւասար մնաց Լեհերուն հետ, իսկ Գանն որ լաւ յաղթանակներու վարժեցուցած էր վերջերս 2 - 4 պարտուեցաւ Ամիրա Վաքըրէն (Աւստրիա) իր իսկ դաշտին վրայ:

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

ՀՐԴԵՀ ՇԻՐԱԿ ՊԱՆԴՈԿԻՆ ՄԷՋ՝ 5 ՄԵՌԵԱԼ

ՊՈՒԹՐՈՍ ՂԱԼԻ ԵՐԵՒԱՆ ԺԱՄԱՆԵՑ

Նոյեմբեր 1-ի գիշերը հրդեհ մը ծագած է Երեւանի Շիրակ պանդոկը, որու հետեւանքով 5 հոգի մեռած է: Երբ Երեւանի հետ կը խօսէինք Զորեքշաբթի առտու (Նոյ. 2), աւելի մանրամասնութիւններ չկային:

Բաքուէն եւ Թիֆլիսէն եաք, ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղարը՝ Պութրոս - Պութրոս Ղալի Երեւան ժամանած է Նոյ. 2-ին: Նոյն օրը ՄԱԿ-ի կեդրոնատեղիին մէջ տեսակցութիւն մը կ'ունենար նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ: Նոյ. 3-ին ելոյթ կ'ունենայ Խորհրդարանը եւ կը տեսնուի նախագահին՝ Բաբկէն Արարքցեանի հետ: Ապա, կ'այցելէ համալսարանը ուր կը սառնայ տոէքթոր օնորիս քաուզայի կոչումի: Կը տեսնուի նաեւ Հ. Բադրատեանի հետ: Ուրբաթ օր կ'անցնի Մոլդովա:

***

Հայաստանի դպրոցներու մէկ երրորդը փակ կը մնայ, ուսուցիչներու ընդհ. գործադուլ կայ: Ուսուցիչները աշխատավարձի 100% յաւելում կը պահանջեն:

***

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

Հոկտեմբեր 29 / Նոյեմբեր 1

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ ՍՐՏԻՆ ԹԱՂՈՒՄԸ

Հոկ. 29-ին, Յովհ. Թումանեանի սիրտը որ ցարդ պահուած էր Երեւանի բժշկական Հիմնարկը, փոխադրուած է բանաստեղծին ծննդավայրը՝ Դսեղ, ուր թաղուած է Յովհ. Թումանեան տուն - թանգարանի բակի նորակառոյց մատուռի խորանին տակ: Յովհաննէս Թումանեան, որու ծննդեան 125ամեակը կ'ոգեկոչուի Հայաստանի եւ Սփիւռքի մէջ, մեռած է Մոսկուա 1923-ին:

Թաղման այս հանդիսաւոր արարողութեան, որու կը նախագահէր Ներսէս Արք. Պոզապալեան, ներկայ եղած են Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, Գագիկ Ցարուքեանեան, Բաբկէն Արարքցեան, Վանո Սիրադեղեան, Երեւանի քաղաքապետ Վահագն Խաչատրեան եւ այլ պաշտօնական անձնաւորութիւններ: Խօսք առած են Մշակոյթի նախարար՝ Յակոբ Մովսէս, Հրանդ Մաթեւոսեան եւ Սօս Սարգսեան:

***

ԳՆԴԱԿՈՇՈՒՄՆԵՐ ՄԵՂՐիի ԵՒ ԻՋԵՒԱՆի ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ

Հոկտեմբեր 30-ին, Նախիջեւանի միաւորները աշխուժացուցած են գինուորա-

«ՆԱԽ ՀԱՑԵՐԸ, ԱՊԱ ՏԷՐՍԻՄՑԻՆԵՐԸ ԿՈՏՈՐԵՑԻՆ»

«Էօզկիւր Իլճէ» քրտական օրաթերթի մըն է որ լոյս կը տեսնէ Թուրքիոյ մէջ: Լայնօրէն արձագանգ կը հանդիսանայ երկրին քիւրտ գանգուածին հալածանքներուն: Վերջին թիւերուն մէջ բազմաթիւ էջեր յատկացուած են հիւսիս - արեւելեան շրջաններուն մէջ հրկիզուած քրտական գիւղերու:

Թերթին Հոկտեմբեր 30-ի թիւին վերջին էջը մեծ մասով գրաւած են 1938-ի Տէրսիմի կոտորածներէն վերապրողներուն պատումները: Այդ վերապրողները ընդհանրապէս կիներ են որոնք կը պատմեն իրենց տեղահանութիւնը, գինուորներու կողմէ գործադրուած վայրագութիւնները, գիւղերուն քանդումը, եւայլն: Այդ պատումներուն մէջ յաճախ ակնարկութիւն կ'ըլլայ Հայերու ջարդերուն. այսպէս, քիւրտ մամիկ մը որ կ'ըսէ թէ 14 տարեկան էր Տէրսիմի գիւղերուն, կը յիշէ. «Նախ Հայերը ջարդեցին, յետոյ Բալուի կոտորածը եղաւ, ետքն ալ Տէրսիմը բնաջնջեցին»: Ան մանրամասնութիւններ տալով իրենց տարագրութեան շրջանէն (մանուկներու խժդուժ սպանութիւններ, հարս մը որ նորածինը հորի մը մէջ կը նետէ որպէսզի անոր լացին ձայնը իրենց դանուած տեղը չմատնէ, եւայլն), ապրուած արհաւիրքը բացատրելու համար կ'ըսէ. «ա՛խ, եղբա՛յր, Հայերն իսկ չտեսան մեր տեսածը»:

Բոլորն ալ կը չեշտեն նմանութիւնը 1938-ի պատահարներուն եւ ներկայի բախտումներուն միջեւ:

կան գործողութիւնները Մեղրիի շրջանի դիրքերու ուղղութեամբ: Ժամը 16-էն 19 անընդհատ ռմբակոծուած են Ագարանի, Աւանի սահմանապահ դիրքերը: Հակառակորդը գործողութիւնները դադրեցուցած է միայն երբ հայկական պաշտպանական ուժերը համապատասխան գործողութիւններու դիմած են:

Նոյն օրը ժամը 18·30-էն 19·30 ռմբակոծուած են նաեւ Իջեւանի շրջանի Վազաչէն եւ Տաուշի շրջանի Զինար գիւղերը:

***

ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ ԳԱՆԱՏԱՑԻ ԳՈՐԾԱՎԱՐԻՆ

Արտաքին նախարար՝ Վահան Փափազեան Գառնիկ Նանագուլեանը նշանակած է որպէս Հայաստանի առժամեայ գործավար Գանատա:

Ասպարէզով դիւանագէտ է: Աւարտած է Արտաքին նախարարութեան առընթեր դիւանագիտական Ակադեմիան:

Ցարդ դիւանագիտական զանազան պաշտօններ վարած է Միացեալ - Նահանգներու Հայաստանի դեսպանատան մէջ:

***

ԵՂԵՌՆԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Եղեռնի 80-ամեակին նուիրուած նախաձեռնութեանց պետ. յատուկ ծանձնաժողովին որոշումով ցեղասպանութեան թանգարան մը կը կառուցանուի Ծիծեռնակաբերդ:

ՇԱՀՈՒՄԵԱՆԻ ՀԱՐՑ ՄԸ ՈՒ ՀԱՐՑԱԿԱՆՆԵՐ

Հայաստանի Լրագրողներու Տան մէջ Հոկտեմբեր 10-ին կազմակերպուած է կլոր սեղան մը, նիւթ ունենալով՝ Հիւսիսային Արցախի իրավիճակը եւ հարցը, դիւանագիտութեան ասպարէզին մէջ։ Հիւսիսային Արցախ կոչուած շրջանը կը բաղկանայ Գետաչէնէն եւ Շահումեանէն. առաջինը ինքնապաշտպանական հերոսական դիմադրութենէ մը ետք, 1991ին թատերաբեմ եղաւ բնակչութեան բռնի դաղթին։ Իսկ տարի մը ետք Շահումեանը նոյն ճակատագիրը ունեցաւ։ Անկէ ի վեր պարտիզանական փոքր չոկտաններ կռիւ կը մղեն, հակառակորդներուն արդելք ըլլալով որ Հայերէ պարպուած շրջանը նոր բնակիչներ չտեղաւորուին։ Հոկտեմբեր 10-ի կլոր սեղանին մասին տրուած տեղեկութեան մէջ «Ազատամարտ» չարաթաթերթը (թիւ 41) կը գրէ թէ խնդրոյ առարկայ շրջաններու բնակիչները սկսած են վերադառնալ Լ.Ղ.Հ եւ «համախմբուում միայն մէկ յոյսով որ Շահումեանը կ'ազատագրուի, իրենք կը տեղաւորուեն իրենց տները»։ Ասկէ ետք անմիջապէս կ'աւելցուի որ «բազմաբնակ վերջին հրետանակոծութիւնները ստիպեցին զանոնք լքել իրենց տները»։

Շարունակելէ առաջ կլոր սեղանին մասին անդրադարձը, պէտք է ըսել որ ան կազմակերպուած է Շահումեան - Գետաչէն համայնքներուն ղեկավարութեան եւ «Մռաւի զօրաւիգներ» թերթին խմբագրութեան կողմէ. մասնակցած են ՀՅԴ-ի, ԱԺՄ-ի, ԱԻՄ-Ք-ի, Հանրապետական եւ Դիմադրական կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները, երեսփոխաններ, եւլն.։ Ուշադրաւ է որ այս մասնակցութիւնը կը մարմնաւորէ դրեթէ ընդդիմադիր կուսակցութիւններու նորակազմ ճակատը։

Կլոր սեղանին կազմակերպիչները ներկայացուցած են Ցայտարարութիւն մը որ հիմ ունի ներկայի քաղաքական զարգացումներուն մէջ յիշեցնել շրջաններուն մոռցումի վախը։ Այդ զարգացումներէն պէտք է հատուածաբար հասկնալ վերջին ամիսներու խաղաղութեան համեմատական շրջանը ու զայն աւելի մնայուն իրավիճակի վերածելու բազմակողմանի ջանքերը։

Ցայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ Շահումեանը եւ Գետաչէնի ենթաշրջանը որոնց բնակիչներու քուէներով նաեւ ընտրուած է Ղարաբաղի Գերագոյն Խորհուրդը, պէտք է բոլոր փաստաթուղթերուն եւ դիւանագիտական գործընթացին մէջ որպէս Լ.Ղ.Հ-ի բաղկացուցիչ մաս ներկայացուին։ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի որոշումը թէ Հայաստանի համար անընդունելի է Ղարաբաղը Ադրբեջանի կազմին մէջ նշող որեւէ փաստաթուղթ, բնականօրէն պէտք է վերաբերի նաեւ վերոյիշեալ շրջաններուն։ Այս երկու կէտերուն հիմով, Ցայտարարութիւնը հարկաւոր կը նկատէ որ Շահումեանի ազատագրումի հարցը բարձրացուի որպէս Լ.Ղ.Հ-ի բաղկացուցիչ մաս. կ'ըսուի որ պէտք է պաշպանուի տեղահանուած բնակչութեան վերադարձի պահանջը, ազդին բոլոր առողջ ուժերը պարտաւոր կը համարուին քաղաքական, նիւթական ու բարոյական միջոցներով օգնելու Հիւսիսային Արցախին ու վերջին կէտով վճռակամութիւն կը յայտնուի Շահումեանը ազատագրելու, նաեւ կոչ կ'ուղղուի Լ.Ղ.Հ-ի եւ Հայաստանի իշխանութիւններուն, ամէն դինով այդ նպատակին հասնելու։

«Ազատամարտ»ի նոյն էջին մէջ տրուած է նաեւ Հ. Ց. Դ. Բիւրոյի անդամ Վահան Ցոլհաննիսեանի ելոյթը այդ կլոր սեղանին։ Ան հիւսիսային Արցախցիներու հերոսութիւնը վկայակոչելով ու ազդի, հայրենիքի մէկութեան մասին զգացական բաւական ուռուցիկ տարաձներով կը յայտնէ թէ իր կուսակցութիւնը կը սատարէ վերոյիշեալ Ցայտարարութիւնը։

Շահումեան - Գետաչէնցիներու պահանջքը, որպէս այդ, շատ բնական բան է։ Ո՞վ կրնայ այլ կերպ մտածել իսկ։ Այսօր, երբ ամէն Հայու համար ոչ թէ դրաւուած - ինչպէս կ'ըսէ Ադրբեջան-, այլ վերանուաճուած շրջաններ են Քելբաջարը եւ այլն, որո՞ւ մտքէն կրնայ անցնիլ Ղարաբաղէն անջատել անոր հիւսիսային գօտին, եթէ նոյնիսկ ան դուրս կը մնայ հայկական ուժերու հակակշիռէն։

Բայց եւ այնպէս, Ցայտարարութիւնը, անոր քննարկումին ընդդիմութեան ներկայացուցիչներուն մասնակցութիւնը ու Հ. Ց. Դ. Բիւրոյի անդամ Վ. Ցոլհաննիսեանի անվերապահ զօրակցութիւնը, յանուն իր կուսակցութեան, ուշադրաւ հանգամանքներ կը մատնեն։

Ինչպէս կ'ըսուի արդէն Ցայտարարութեան մէջ, երկու տարի անցած է Գետաչէնի, Շահումեանի պարպումէն ի վեր. կռիւներու, բանակցութիւններու, հրադադարներու երկու տարի. վերջին հրադադարը որ կը տեւէ քանի մը ամիսէ ի վեր ու տարուող զուգահեռ ջանքերը մնայուն խաղաղութեան հասնելու, ուելի քան երբեք յուսադրող են լուծումի մը իրականացման ուղղութեամբ։ Թէեւ ոչ ոք ունի անխոտոր վստահութիւն մը այս մասին. Ադրբեջանի մէջ ուժերու հաւասարակշռութեան փոփոխութիւն մը կըրնայ անակնկալ հետեւանք ունենալ միջազգային բանակցութիւններու, սակարկութիւններու ընթացքին վրայ։ Ի՞նչն է որ այսքան փափուկ կացութեան մը մէջ, կրկին զէնքերուն փարելու սպառնալիքով սեղան կը բերէ Շահումեան - Գետաչէնի հարց մը, փոխանակ սպասելու բանակցութիւններու արդիւնքին. որոշ է որ սակարկութիւններու ընթացքին գլխաւոր նիւթը պիտի ըլլայ հողայինը, քանի որ Ադրբեջան չի յոգնիր կրկնելէ որ իր տարածքին 20 - 25 տոկոսը «գրաւուած» է հայկական ուժերու կողմէ։ Այս պարագան որ ճակատի որոշ կարելիութիւն կուտայ հայկական կողմին, կրնայ օրինակ, սեղան բերել շրջաններու փոխանակումի հարց մը։ Ցայտարարութիւնը տեղին նախաձեռնութիւն մը պիտի ըլլար եթէ յիշեցումի նպատակէն մեկնած ըլլար, վերոյիշեալ հեռանկարին մէջ։

Ժամանակին ընտրութիւնը, ներկայ փուլին «տաղնապ»ի մը մասնանշումը ու պինեալ նոր գործողութիւններու մասին յայտնուած վճռակամութիւնը, քանի որ ուրիշ կերպ կարելի չէ մեկնաբանել հողազատազրելու գործը, մտածել կուտան ձեռնարկէն թելադրուած այլ ազդակներու մասին. կայ անշուշտ, Ղարաբաղի հարցը սա կամ նա ձեւով ընդունելի լուծումի մը յանդեցնելու եւ ատով անհատաարելի վարկի տիրանալու առիթը իշխանութեան չտալու մտադրութիւնը, յատկապէս երբ երկիրը արդէն գործնապէս օրէ օր ընտրական պայքարի բեմ կը դառնայ։ Այլ խօսքով, ընդդիմութիւնը յառաջիկայ խորհրդարանական ընտրութիւններուն նժարին մէջ նոյնպիսի ոչինչ պիտի ունենայ դնելիք, եթէ ներկայի իշխանութիւնը յաղողի վերջ տալ հինգ տարուան կնճիռին։ Ասոր քով, կայ նաեւ, Դաշինքին փխրուն միասնութիւնը զօրացնող ազդակի մը փնտռտուքը։ Դժուար է հաւատալ որ իշխանութեան դէմ միասնական ճակատով աւելի ազդու պայքար մղելու նպատակէն մեծ է Դաշինքը կազմող կուսակցութիւններուն դաղափարական միասնութիւնը։ Արդէն Հոկտեմբեր 18-ի «Լրագիր»ը առաջին էջի խոշորատպով կը չեշտէ այս պարագան, երբ հարց կուտայ. «Մի բանի օրական դաշինքը կարող է փլուզուե՞լ»։ Ըսուածը այն է որ Հոկտեմբեր 15-ին որոշուած խորհրդարժողովը որ նպատակ ունէր երկրին իրավիճակին քաղաքական արժեւորումը, հանրահաւաքներու չարժումին առաջին փուլին արդիւնքներուն արձանագրութիւնը եւ յետագայ նպատակներու, գործողութիւններու ծրագրումը, կատարեալ ձախողութեան վերածուած է. հրաւիրուած ըլլալով հանդերձ ներկայ գտնուած չեն ԱԻՄ-Ք-ի, ՀՅԴ-ի, ՍԻՄ-ի եւ ՀԴԿ-ի ներկայացուցիչները։ Ու Ա.ԺՄ-ի պարագլուխներէն Դաւիթ Վարդանեան ստեղծուած կացութեան առջեւ չէ վարանած չեշտելու թէ «եթէ հինգ կուսակցութիւնների դաշինքը չկատարի իր դերը, չստանձնի ժողովրդի միասնականացումը համատեղ կազմակերպելու գործը, Ա.ԺՄ-ն դուրս կը գայ դաշինքից եւ միայնակ կը շարունակի իր իսկ նախաձեռնած շարժումը»։

Ընտրութիւններու նախօրեակին ընդդիմութեան աչխուժացումի երեւոյթը Հայաստանի յատուկ պարագայ չէ. բնական է որ ամէն խմբաւորում ձգտի լաւագոյնս շահարկելու իր դրաւարկները. նոյնիսկ ստեղծէ նորեր։ Սակայն, երբ հարցը կը վերաբերի երկրի մը որուն հաւաստարակչռութիւնը այնքան նուրբ թելերէ կախուած է, անհրաժեշտ է՞ որ յաղթանակելու կիրքէն անհաժան ըլլայ անպատման յարդելի սահմաններու դիտակցութիւնը։

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐԱՔԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒԻՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՄԱՄՈՒԼԻՆ

«Հայաստան» Հիմնադրամի Ֆրանսայի վարչութիւնը մամուլի ճաշ մը կազմակերպած էր, Հոկտեմբեր 26, Չորեքշաբթի իրիկուն, Փարիզի Եան'ց ակումբին մէջ։ Ճաշին կը մասնակցէին «Աչխարհ», «Արմէնֆաքս», «Ֆրանս - Արմէնի», «Կամք», «Ցառաջ», «Հ.Ռ.Ը.Մ.-ի տեղեկատու», «Նուվել տ'Արմենի», «Նոքր - Փարուաս» (հայ կաթողիկէ ամսաթերթ), ԱՅՐ - ԷՖ - ԷՄ, Ռատիօ - Լիպերթէ-ի ներկայացուցիչները եւ անշուշտ հիմնադրամի վարչական անդամները։

Ճաշի աւարտին, նախագահը՝ Պետրոս Թերզեան ընդհակալութիւն յայտնեց մամուլի ներկայացուցիչներուն, աւելցնելով թէ կ'ուզէ յատկապէս ընդհակալութիւն յայտնել երկու անձերու՝ Քրիսթիան Ազեւեան եւ Րաֆֆի Ժամկոչեան որոնք այլ մարզերու մէջ (համակարգիչ եւ տեփլիան) իրենց օժանդակութիւնը բերած են Հայաստան հիմնադրամին։ Ապա, պ. Թերզեան յայտնելէ ետք թէ Հիմնադրամը լիակատար նիստ մը ունեցած էր Երեւան, եւ Ֆրանսայի կազմն ալ Հոկտ. 1-ին կրընդոլլը բացատրեց թէ ինչո՞ւ պարտք կը համարին այս հաչուետուութիւնը կատարել։ Որովհետեւ, ըսաւ, կը պատկանինք հաւաքականութեան եւ պարտինք հաչիւ տալ հաւաքականութեան։ Յաւ յայտնեց որ միասնականութիւն կը յաջողինք դոյացնել միայն մեր նահատակներու ոգեկոչման առեն բայց չենք յաջողիր միասնականութեամբ կերտել ապագան։ Ֆրանսայի մէջ, ներկայիս Հիմնադրամը երեք ընկերութիւններ ունի, երեք կեդրոններով եւ ներկայացուցիչներ 12 քաղաքներու մէջ, հեռանկարն է 10 քաղաք աւելցնել։ Յարդ, Ֆրանսայի մէջ հաւաքուած դումարը կը հասնի երեքուկէս միլիոնի (3 միլիոն 521·544) մէկ տարուան գործունէութեամբ։ Վստահեցուց թէ բոլոր հաչիւները յստակ են ու ենթակայ Օտիթ-ի (հաչուեքննիչ հաստատութիւն) չատ լուրջ հաստատութեան մը՝ Ամիօ որ համբաւ կը վայելէ։ Այս ապահովութիւնը կը տրուէր դիտաւորեալ այն պատճառաւ որ չշուկներն ու տարաձայնութիւնները չեն պակսիր, երբ հարցը Հայաստանի կը վերաբերի ու հարկ է դիտնալ որ այդ չշուկները երբեք գոյութիւն չեն ունեցած Հիմնադրամին առթիւ։ Պ. Թերզեան բացատրեց տարբերութիւնը որ կայ Հիմնադրամին եւ մարդասիրական այլ կազմակերպութեանց հետ որոնք մարդոց անմիջական կարիքներուն կը հասնին։ Հարկ է սակայն Հայաստանը դուրս հանել նպաստընկալի դրութենէն։ Այսօր կը յառաջդիմենք եւ անկախ Պետութիւն մը կը կերտենք եւ այդ նպատակով պէտք է աչխատինք։ Պ. Թերզեան չատ քիչ դաւ այն գումարը որ հաւաքուած է Ֆրանսայի մէջ բաղդատմամբ դաղութին (2000 նուիրատու, միայն 500 կանոնաւոր դանձում (prélàvement) եւ որպէսզի Սփիւռքի Հայերը լաւ հասկնան կացութիւնը, ծանրացաւ Ադրբեջանի ներկայացուցած ուժին եւ կարողականութեան վրայ, գլխաւորաբար քարիւղի մարզին մէջ, յիչեցնելով վերջերս ստորագրուած պայմանագիրը օտար Քոնսորսիումին հետ։ Ունէն իրաւունք չունինք ձախողելու եւ պ. Թերզեան դիմեց մեծահայի ներկայացուցիչներուն որպէսզի փոխանցեն այս իրողութիւնը։ Անհրաժեշտ նկատեց նաեւ չեչտելու կարգը մը կէտեր։ Հիմնադրամը կը մատակարարէ Հիմնադրամի իսկ վարչութիւնը եւ ոչ թէ կառավարութիւնը։ Հիմնադրամը Հայաստանի Պետութեան ի նպաստ կը գործէ ոչ՝ իշխանութեան եւ ինչ որ այ ըլլայ իշխանութեան դլուխ գտնուող կուսակցութիւնը։

Ապա, ահռիկներու լուսարձակումով աւելի յստակ պատկեր մը տրուեցաւ իրագործուած ծրագրերու մասին Ջանդեզուր. ուր բացուած է Ղարաբաղ - Ջանդեզուր ճամբան որ կենսական նչանակութիւն ունի, կայ կամուրջի հարցը Լաչինի մուտքին, Մարտունիի ջուրի մատակարարումը, ջրամբարի մը չինութիւնը Ասկերան եւայլն, եւայլն։ Հիմնադրամը Ափրիկէի, ազէտի գօտիէն զատ զարկ պէտք է տայ նաեւ մչակոյթի մարդին (դիւութիւն, հետազօտութիւն, արուեստ եւ այլն)։ Պ. Թերզեան խօսեցաւ անչուշտ կազմակերպին մասին (որու իրագործումը վստահուած է Ֆրանսայի Հայաստան Հիմնադրամին) չեչտելով անոր կարեւորութիւնը քանի որ Թոյլ պիտի տայ որ իրանէն կապ մանէ (միայն 37 քիլոմեթր է հեռաւորութիւնը եւ Իրան աչխարհի 2-րդ երկիրն է կապի արտադրութեան) ու ծանրացաւ Իրանի վրայ որու համար պէտք չէ տարուիլ միայն երեւոյթներէն։ Իրանի համար, ըսաւ պ. Թերզեան, Հայաստանը կարեւոր է, ան զօրավիդ է Հայաստանի, դեռ վերջերս հրապարակաւ դատապարտեց Ադրբեջանի ստորագրած քարիւղի պայմանագիրը զոր միակողմանի նախաձեռնութիւն մը նկատեց, դէմ 1921-ի եւ 1940-ի համաձայնագրերուն նախկին Խորհրդային Միութեան հետ։

***

Տահիկներու ցուցադրութենէն ետք, պ. Թերզեան տրամադրութիւն յայտնեց պատասխանելու հարցումներու։ Հարկ է ըսել որ այնքան ալ կարիքը չկայտնուեցաւ քանի որ ելոյթը եւ բաժնուած մամուլի թղթածրարները (ուր կար նաեւ նիւթական մանրամասն հաչուետուութիւնը) ամբողջական էին եւ յստակ։ Ուսեցաւ միայն այն երեւոյթին մասին որ կը վերաբերէր Ֆրանսա հաւաքուած չնչին դումարին, բաղդատմամբ՝ գաղութին թիւին եւ կարելիութիւններուն։ Ինչո՞ւ կարելի չէ եղած զօրակոչի ենթարկել այս գաղութը։ Պ. Թերզեան ընդունելով հանդերձ թէ Հիմնադրամի վարչութիւնն ալ իր մեղքի բաժինն ունի, աւելի մեղադրեց գաղութը, նչելով նոյնիսկ որ իրենք «75 տարուան այդ գաղութին ժառանգութիւնը կը կրեն»։

Այս երեւոյթին մասին կարելի չէ անդրչուշ չխորհրդածել։ Նախ չենք կրնար համաձայն ըլլալ Պետրոս Թերզեանի հետ ինչ կը վերաբերի «75 տարուան ժառանգութեան»։ Եթէ նոյնիսկ այսօր Ֆրանսահայ գաղութը դժգոհ կը ձգէ չատեր (մեզ ալ՝ կարգ մը մարզերու մէջ մանաւանդ) եւ խծբծանքի նիւթ դարձած է, ըսել չէ որ 75 տարի է այդպէս էր. գաղութ մը կրնայ ներկայ չունենալ, չի նչանակեր թէ անցեալ չէ ունեցած, եւ լաւ է սահմանափակուիլ վերջին 20 - 25 տարիներու վրայ առաւելագոյն։ Այս գաղութը առաջնորդուած է եւ է։ Ընդհանրապէս աւելի ժլատ է հարուստը (ի դէպ, եթէ Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը ճշդէ «ազգային հերոս» կոչումին արժանանալու սակը, թերեւս մեր գաղութին ունեւորները կը քաչալերուին...), այդ ալ տեղական մենաչնորհ մը չէ։ Կը խորհինք որ Հիմնադրամին հանդէպ հարկ եղածին չափ նուիրատուութիւն չըլլալուն պատճառները մէկէն աւելի են եւ կապ չունին գաղութին հետ այլ աւելի, հաւանաբար, Հայուն մտայնութեան։ Արդարեւ, կարելի է կարդ մը հաստատումներ ընել, նոյնիսկ եթէ անոնք անպայման արդարացումներ չեն։ Նախ ճշդենք որ Հայաստանի համար դրամ հաւաքողը միայն Հիմնադրամը չէ։ Թուելու համար քանի մը կազմակերպութիւններ, յիչենք որ կապոյտ Խաչը Ղարաբաղին կը դիմէ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի համար, նոյնը կ'ընէ ԻՄԱՅԻ, Ֆրանս - Ղարաբաղը, Էսփուար փուր Ֆրանս - Ղարաբաղը, Քոօփերասիոն - Արմէնին, լ'Արմէնին, Քոօփերասիոն - Արմէնին, ՄԱՓԵՍԱՆ (հոգեբոյժերու պարագայ) եւ դեռ քանի քանի ուրիչներ։ Պ. Թերզեան ընդունեցաւ որ Հիմնադրամը ինքնին ալ պէտք է ինքնաքննութեան ենթարկուի։ Ան ինքնին ալ ենթարկուած է ներքին քննութեան մը։ Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի մէջ հաւաքուած դումարին, ան կը կազմէ ամբողջի մը 1/3-ը։ Ուրեմն 2/3-ը կը գտնուի Հայաստան։ Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի մէջ հաւաքուած դումարին, ան կը կազմէ ամբողջի մը 1/3-ը։ Ուրեմն 2/3-ը կը գտնուի Հայաստան։ Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի մէջ հաւաքուած դումարին, ան կը կազմէ ամբողջի մը 1/3-ը։ Ուրեմն 2/3-ը կը գտնուի Հայաստան։

ՊԱՊԻՆ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ ԱՆՄԱԽԹԱՓ

Հոկտեմբերին Միացեալ -- Նահանգները կատարելիք ճամբորդութեան ընթացքը առարկելի ապացոյցը կը թուի Ցովհ. -- Պօղոս Բ. պապին առողջութեան լուրջ վատթարացումին: Արդարեւ, չատերու ուշադրութիւնը դրաւած է որ ժամանակէ մը ի վեր ան կատարեալ ծերուկի մը պէս կը քաշքշէ իր ոտքերը, մարմնին ամբողջ ծանրութեամբ կը կռթնի իր գաւազանին ու դէմքին վրայ դրոշմուած է մնայուն ցաւի արտայայտութիւն մը: Այլեւս ամէն մարդ հասկցած է թէ Պապը ծանրօրէն հիւանդ է ու իր օրերը համրուած են. «փիզիքական անկումը սարսափելի արագութեամբ մը կը զարգանայ» ըսած է մերձաւորներէն մէկը:

Ապրիլի այն օրէն երբ ան ինկաւ լոգարանին մէջ, հազարումէկ չշուկներ կը շրջին անոր առողջութեան մասին. բարձրաստիճան կրօնաւոր մը յայտնած է արդէն թէ սրբազան քահանայապետը վարքինըննեան ախտէն կը տառապի եւ երկու տարիէ ի վեր ալ քաղցկեղ ունի:

Ցովհ. -- Պօղոս Բ. որ Քրաքովայի նախկին եպիսկոպոսն է, ԺԲ. դարէն ի վեր Վատիկանի գահակալ ընտրուած Ա. ոչ Իտալացին է: Նաեւ մէկն է պապերէն որոնք ամէնէն աւելի ընդդիմութեան բախած են: Հակահամայնավարութեան յայտնի ջատագով ըլլալէ եօթ, Ցովհ. -- Պօղոս Բ. ամբողջ ջանքը յատկացուցած է կաթողիկէութեան ամէնէն աւանդական արժէքներու պահպանումին: Ան մինչեւ իսկ բռնարարուած պոլնիայի կիներէն ուզած է որ վիժումի չդիմեն ու տարկա իր դէմ հանած է կնոջական լայն դասածները:

Այսօր, Պապին առողջական վիճակին ակնարեւ վատթարացումը արդէն բացած է յաջորդութեան կռիւները: Կը խօսուի ճապկոզմեան հակումով պապի մը, սեւամորթ պապի մը եւ նոյնիսկ լիսուսեան պապի մը ընտրութեան մասին:

Մեծ հետաքրքրութեան առարկայ է հրաժարականի պարագան. պապը որ յայտնապէս, փիզիքական մեծ ցաւ ունի ու կը տառապի, պիտի ձեռնարկէ՞ հրաժարականը ներկայացնելու: Ապրիլի արկածէն եօթ ան ըսած էր. «տառապանքս Աստուծոյ նուէրն է. գիտէի որ Քրիստոսի եկեղեցին պէտք է աղօթքով առաջնորդեմ դէպի Գ. հազարամեակ: Հիմա կ'ըմբռնեմ թէ այդ առաջնորդութիւնը պէտք է կատարեմ նաեւ տառապանքով»:

Ներկայի կացութիւնը չատ մը լրագրողներու կը յիշեցնէ Վատիկանի պաշտօնաթերթ «Օսէռվաթորէ Ռոմանո»յի 1914 Օգոստոս 19-ի թիւին հերքումը Պիոս Ժ. պապին հարբուխին մասին: Հերքումին հրատարակութեան յաջորդ օրն իսկ Պիոս Ժ. վախճանած էր... : Անկէ ի վեր սովորութիւն է ըսել թէ պապը կընայ մահանալ, բայց երբեք չի հիւանդանար:

Ճիշդ է որ այսօր հարբուխէն աւելի լուրջ կացութիւններու մասին տեղեակ կը պահուին լրատուիւները, սակայն նոյնիսկ ատիկա չի զոհացներ դանդուածները. անոնք որոնք յատակօրէն տեսան թէ Զաղրէպի մէջ յատուկ սարքով մը խրուսթական հողը կը բարձրացուէր մինչեւ պապին չրթունքին, որպէսզի աւանդականն համբոյրը դրոշմէ անոր, չեն բաւականանար անոր առողջութեան մասին կատարուած պաշտօնական լրատուութեամբ: Պրազիլցի կարդինալ մը չէ վարանած պոչը դուրսը մնացած գաղանիք մը կոչելու այդ լրատուութիւնը որ խորքին մէջ ըսել կ'ուզէ թէ հակառակ ամէն բանի Պապին առողջութիւնը մտահոգիչ ոչինչ ունի:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՑՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ

Հոկտեմբեր 15, 16 եւ 17-ին Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Եպիսկոպոս Պէքճեան յաջորդաբար այցելեց արեւելեան - Գերմանիոյ քաղաքներէն՝ Շվէյրին, Շթէրնպէրկ եւ Կրայֆսվալտ, ուր ներկայիս կը գտնուին չուրջ 600 հայ ապաստանեալներ, մեծաւ մասամբ Հայաստանի տարբեր քաղաքներէն եկած:

Գարեգին Եպիսկ.ը Շվէյրինի մէջ իջեւանեցաւ Մարիա -- Ֆրիտըն վանքը, ուր հանդիպում ունեցաւ Հայր Ֆլատի եւ Հայր Շրիյայիի հետ, որոնք Մէքլընպուրկ -- Ֆորրոմէրն նահանգի Քրիստոնեայ Եկեղեցիներու Միութեան ներկայացուցիչներն են: Ժողովութեան ներկայ էր նաեւ Հայր Կրահլ, որ ապաստանեալներու չըրջանի խնամատարն է: Գարեգին Եպիսկ. տեղեկանալէ յետոյ հայ ապաստանեալներու ներկայ կացութեան, պատասխանեց ներկայացուցիչներու հարցումներուն, անոնց դրաւոր յանձնելով Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ տեսակէտը ապաստանեալներու նկատմամբ: Ցայտնեց, թէ հայկական պատմութեան մէջ գաղթականութեան երեւոյթը նորութիւն մը չէ, թէեւ անոր հետ հետեւանքները միշտ ալ ճաշակած է Հայը: Հայաստանէն այսօրուան գաղթը հետեւանքն է 1989 եւ 1990 թուականներուն Սումգայիթի եւ Բաքուի մէջ տեղի ունեցած հալածանքներուն, որովհետեւ Հայերը միամտութիւնը ունեցած էին հաւատալու զորբաչովեան Պերեստրոյկային եւ անոր լոյսին տակ ձայն բարձրացուցած՝ վերջապէս Լեռնային Ղարաբաղի մէջ առանց հալածանքի ու ճնշումի խաղաղօրէն ապրիլ, ինչ որ իրենց բնական իրաւունքն էր: Ցիշեալ հալածանքներուն յաջորդեց չրջափակումը, որ մինչեւ օրս Հայաստանի մէջ ստեղծեց անտանելի պայմաններ: Ահա այսօրուան գաղթին դլխաւոր պատճառը: Գարեգին Եպիսկ. աւելցուց թէ աշխարհի մէջ ոչ մէկ մարդ իր հարազատ տունն ու հարազատները իր կամքով չի լքեր, եթէ ստիպողական դրդապատճառներ գոյութիւն չունենան: Եկեղեցական ներկայացուցիչներուն յանձնած պաշտօնագրին մէջ ան խնդրանք ներկայացուց, զոնէ արտօնել հայ ապաստանեալներուն այս ձմեռը անցընել Գերմանիոյ մէջ, յոյսն ունենալով որ 1995-ին պիտի բարելաւուին պայմանները, իրենց հայրենիքին մէջ: Արդէն ապաստանեալներուն ցանկութիւնն ալ միայն այս է:

Առաջնորդը, իր հետ ունենալով Մերուժան եւ Յակոբ Սարկաւագները, ցիչեալ վանքին մէջ դիչերելէ յետոյ, յաջորդ օրը Հոկտեմբեր 16-ին Շվէյրինէն 50 քիլոմեթր հեռու Շթէրնպէրկ գիւղաքաղաքի Ա.Հետարանական Եկեղեցւոյ մէջ պատարագեց: Ներկայ էին քոյր եկեղեցիներու ներկայացուցիչները եւ 250 հոգիէ աւելի հայ ապաստանեալներ: Պատարագի երդեցողութիւնները կատարեցան Սարկաւագներու եւ Համպուրկէն Յարութիւն Փափազեանի մասնակցութեամբ:

Ցետ պատարագի նախատեսուածէն չատ աւելի թիւով, 51 մկրտութիւններ տեղի ունեցան: Գարեգին Եպիսկոպոս մկրտեալներուն բաժնեց Երուսաղէմէն բերուած խաչեր, իսկ երախաներուն՝ մանկական դիրքեր: Ապաստանեալներուն ուղղուած իր խօսքով յայտնեց, թէ ապաստանեալ ըլլալու պատճառներն ու ցաւը իրեն յայտնի են, քանի որ ինքն ալ ապաստանեալ մը եղած է ժամանակին: Բայց եւ այնպէս մարդ պէտք է միշտ դժոյզ ըլլայ իր արտայայտութիւններուն մէջ եւ բանական չափաւոր, որովհետեւ ի վերջոյ խնդրոյ առարկան հայրենիքի ապագան է եւ առանց որ ապաստանեալները բան մը արտայայտէին, Գերմանացիները արդէն ծանօթ են չատ մը մանրամասնութիւններու: Այնպէս որ մարդ պէտք է դժոյզ ըլլայ և չիմնայ աւելորդ չատախօսութիւններով ատախօսի դիրքին, ինչ որ միայն վնասակար կրնայ ըլլալ նոյնինքն իր անձին:

Ցաջորդ օրը Հոկտեմբեր 17-ին Գարեգին Եպիսկ. այցելեց Կրայֆսվալտ քաղաքը, որ արեւելեան - Գերմանիոյ ամենահիւսիսը գտնուող ծովեզերեայ քաղաքներէն մէկն է:

Առաւօտեան ժամը 9·30-ին Վաքսման կաթողիկէ հաստատութեան մէջ Առաջնորդը մասնակցեցաւ մի/ եկեղեցական հաւաքոյթի մը, ուր կաթողիկէ ու աւետարանական եկեղեցիներու ներկայացուցիչներուն առջեւ ան պարզեց ապաստանեալներու նկատմամբ իր եկեղեցւոյ կեցուածքը: Նոյն հարցի չուրջ ուղղուած բազմաթիւ հարցումներուն պատասխանեց նկատի առնելով Հայ Եկեղեցւոյ կեցուածքը նաեւ հայրենի պետութեան կողքին: Գարեգին Եպիսկոպոս հաւաքոյթի երկրորդ բաժնի ընթացքին ներկաները լուսաբանեց Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ կարեւոր սկըզբունքներու մասին, անդրադարձաւ անոր կառոյցին ու նուիրապետութեան, ինչպէս նաեւ պատմութեան ընթացքին հայ եկեղեցւոյ ստանձնած կարեւոր դերին: Այս հանդիպումին իրրեւ եզրակացութիւն՝

1· - Քոյր Եկեղեցիները յանձն առին ներկայ ապաստանեալներուն համար կառավարութեան մօտ միջամտել անոնց ժամանակաւոր կեցութիւնը ապահովելու,

2· - ապաստանեալներու երախաներուն եւ դպրոցական տարիք ունեցողներուն համար ջանք պիտի թափուի, որպէսզի անոնք ընդունուին վարժարաններէ ներս եւ ստանան մանաւանդ լեզուի եւ քրիստոնէական դաստիարակութիւն,

3· - Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդարանը ջանք պիտի թափէ յաջորդաբար հանդիպումներ կազմակերպելու ապաստանեալներուն հետ, քոյր եկեղեցիներու դործակցութեամբ,

4· - դարձեալ Առաջնորդարանը տեղեկատուի մը միջոցաւ ապաստանեալներն ու քոյր եկեղեցիները տեղեակ պիտի պահէ իր դործունէութենէն մանաւանդ ապաստանեալներու մասին իր տածումներէն,

5· - Գարեգին Եպիսկոպոսի մասնաւոր խնդրանքով, որ կարօտեալները իրենց իսկ բնակավայրերուն մէջ օգնելու, ինչպիսին է կարօտեալ երախաներու կնքահայրութեան ծրագիրը, քոյր եկեղեցիները Առաջնորդարանի միջնորդութեամբ ջանք պիտի թափեն այս ծրագիրը իրականացնելու:

Առաջնորդ Գարեգին Եպիսկոպոս Պէքճեան, կէսօրէ ետք պատարագ մատոյց տեղւոյն Կաթողիկէ Եկեղեցւոյն մէջ եւ յետ պատարագի 24 մկրտութիւն կատարեց: Նոյն օրը երեկոյեան Առաջնորդը վերադարձաւ Քէօլն իր ընկերակիցներով:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

ցեան չէշտեց ատոնց եւ Հիմնադրամի տարբերութիւնը, որ տարբերութիւնն է պաօրուան եւ վաղուան, բայց, հոգեբանական հետեւանքն այն է որ առաջին սըրտին կը խօսի այսօրուանը, մինչ մաքին պէտք է խօսի վաղուանը եւ հոգ կը ծագի դժուարութիւն մը: Ցետոյ մարդասիրականին դուրս ալ հանդանակութիւններ կան: Դեռ ամիս մը առաջ էր որ նոյնինքն Հանրապետութեան Նախագահը իր ներկայութեամբ պատուեց Սաւթիէ վառ ըԱրմէնիի 400 հոգի համախմբող ճաշը, ուր մէկ իրիկուան մէջ - յուսախաբ ընթլով կազմակերպիչները - հաւաքուեցաւ մէկ միլիոն Փրանք եւ քիչ մը աւելի (կ'ակնկալուէր 2 միլիոնէն աւելի): Եթէ բաղդատենք մէկ տարուան մէջ (Հիմնադրամին) եւ մէկ իրիկուան մէջ (Սաւթիէ փուռ ըԱրմէնիին) հաւաքած դումարները, պարտինք հաստատել թէ կարելի չ'ըսել որ գաղութը չի տար: Դեռ չխօսինք այլ հանդանակութեան մը մասին, որու պարտաւորուեցաւ ձեռնարկել Լեւոն Տէր - Պետրոսեան անցեալ Ցուլիսին Երեւան հրաւիրելով հարուստ համարուած Սփիւռքահայեր:

Այս ամբողջը պատճառն են որ գաղութը զօրակոչի ենթարկելը այնքան ալ դիւրին չըլլայ Հիմնադրամին համար: Հարկ է ուրեմն խորհիլ միջոցներու մասին որոնք կրնան նպաստել այդ զօրակոչին եւ այդ ուղղութեամբ Հայաստան ալ պէտք է իր դերը կատարէ չէշտը դնելով նախընտրաբար Հիմնադրամին վրայ:

Ա. Մ.

Տասը Հազար Երազ

ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՆՑ

Մեզ մօտ ամէն ինչ սիրողական է, մանաւանդ ժամանակ ու արտաժամեայ, անճարակ կամաւորների մի ամբողջ բանակ, որը օպտական լինելու փոխարէն, վնասում է գործին: Եւ որովհետեւ կամաւոր է, ապա լեզուն երկար: Այսպէս չի՛ լինի, այնպէս չի՛ լինի, ես այսպէ՛ս կ'անեմ, ես այնպէ՛ս կ'անեմ: Դու ոչինչ էլ չես ասի, քանի որ դու աւելի չիշում ես քան ապրում եւ ամէն օր հազար ու մի ճրագ ես վառում լուսաւորելու համար քո անձը, որը յայտնի չէ թէ ինչպէ՞ս է Ամերիկա հասել: Ձէ, սիրելիս, քեզ համար Հայաստանի պատմութիւնը միջնակեալ է:

Նորին գերազանցութիւն միջակութիւն: Ոչ մի տեղ սովորական մարդը այնքան չի պանծացուել որքան Ամերիկայում: Սահմանադրութիւն է դրուել հասարակ մարդու համար, իրաւունքների օրինագծեր են մշակուել հասարակ մարդու համար: Սովորական մարդու դովքն են երդել բանաստեղծներն ու երդահանները: Աբրահամ Լինկոլնը իր կեանքը զոհեց հասարակ մարդու համար: Բայց ոչ ոքի մտքից չէր անցնի, որ այսքան ճիգ ու ջանք ու մտաւեւեռում պիտի դային ու յանդին միջակութեան, միջակութիւնների ստեղծման, թէկուզ եւ ժողովրդավարութիւնը իր բոլոր թերութիւններով հանդերձ լաւագոյն վարչակարգը լինէր աշխարհում: Փաստօրէն, մերոնք սխալ են ըմբռնել այս բոլորը: Լաւը վայելում են, իսկ յոռին գործածում ծախելու իրենց ապրանքը: Այլեւս ածական չմնաց բառարանում: Փոխանակ մեզ լուրջի առնելու, լաւ կ'անենք լրջօրէն մօտենանք գործին: Ոչ հանդէսն էր չքեղ, ոչ երգիչը անզուգական, ոչ էլ ճառախօսը՝ ներհուն: Եղած - չեղածը սիրողական ձեռնարկ էր, կիսատ - պռատ՝ մեր արտադրած չարժանկարների պէս, մեր բեմադրած ներկայացումների պէս, մեր հրատարակած թերթերի ու պարբերականների պէս, մեր միութիւնների ու մշակութային կազմակերպութիւնների պէս: Մի օր չեղաւ որ մասնագիտական մօտեցում ցուցաբերէինք մեր աշխատանքի հանդէպ:

Եւ այսպէս, երջանիկ լճացումը չարունակւում է նախքան 21-րդ դար, երբ բիւրաւոր յուշերի թաղուած կը լինենք մեր ապակեայ հայեացքի տակ, երբ Հայաստանը կը մնայ վերջին ապաւէնը կենդանի կրքի ու սիրոյ, թէկուզ եւ մենաւոր մի քանի հոգիներ Սփիւռքահայութեան անկախութիւնը յայտարարեն ի լուր աշխարհի: Ինդիրն այն է, որ Քոքա -- Քոլան ու Քելոգը, Ֆորտն ու Ձի -- Էմը, ու տակաւին Սիրըն ու Մըք Դոնըլդըը ու Էն - Բի - Ս-ին ոչինչ պիտի տան մեզ երբ նուազած լինի 21-րդ դարի վերջին վերջալոյսը: Մե՛նք կը լինենք, Ամերիկա՛ն, Հայաստա՛նն ու աշխարհը:

Ուստի դանք վերջ տանք միջակութեան, մաքի, սրտի ու հոգու միջակութեան: Վերջ տանք միջակութեան հոգեբանութեան: Աւելի լաւ է չլինել քան միջակ լինել, որովհետեւ երեւակայութիւնը աւելի զօրեղ է քան յիշողութիւնը: Ես ուղղակի ամաչում եմ երբ հայկական խեղճուկրակ հանդէսի եմ ներկայ լինում: Երբեմնի նկուղներից լուսաւոր սրահներ դուրս եկանք եւ սակայն նկուղը մնաց մեր ներաչխարհում: Ամաչում եմ, երբ հանդիսավարը մեղրածոր բառերով ներկայացնում է օրուայ դասախօսին կամ արուեստագէտին: Ամաչում եմ երբ աշակերտական համեստ ձեռնարկը բնութագրում են որպէս աննախընթաց ու զերազանց:

Ինչպէս հազուստն է մաշւում, այնպէս էլ տրորուում է բառը: Մերոնք փորձում են բառերով սովորական երեւոյթին արտասովոր ընոյթ տալ: Ինդիրն այն է, որ ասելուց յետոյ իրենք էլ ակամայ հաւատում են իրենց խօսքերին: Այս տարի ես զրականագէտի լսեցի, որ զրականութիւն չդիտէր, պատմաբանի դասախօսութեան զնացի, որ պատմութիւն չդիտէր, Հայաստանից եկած քաղաքական դեկավարի ելոյթին ներկայ եղայ, որը քաղաքականութիւն չդիտէր: Այս ինչպէ՞ս պատահեց որ մեր մտաւոր մակարդակը իջաւ: Ժամանակին միայն մի քանի բազմավաստակ երախտաւորներ էին արժանանում յոբելեանական տօնակատարութեան: Այսօր մարդիկ հերթի են կանգնել իրենց յոբելեանի համար: Տօնում են նոյնիսկ առեւտրականի յիսնամեայ գործունէութեան յոբելեանը:

Հիմա ինչ էլ անելու լինենք, միեւնոյնն է, դարը մօտենում է իր վերջաւորութեան: Լաւ կը լինի եթէ մեզ հետ մի բուռ իմաստութիւն տանենք, որպէսզի չասեն թէ սրանք թափառելուց բացի ուրիշ բան չեն արել իրենց կեանքում: Ի վերջոյ պիտի դայ մի օր երբ պիտի ձերբազատուած լինենք հայրենական կրօտախտից եւ պիտի կարողանանանք ուղղակի աչխարհի աչքերին նայել: Մեր երազների պատմութիւնը սկսեց այն օրը երբ փորձեցինք խարել մեզ ու այլոց՝ մեզ համար մի տեղ ապահովելու արեւի տակ: Իսկ երբ մեր հերթը դայ, անիծելու փոխարէն պիտի փառաբանենք մեր ճակատիրը, որպէսզի չասեն թէ այս մարդիկ երախտամոռ են, աներդիք ու անանցեալ:

Այն ժամանակ աչխարհի քաղուղինէրից մենք պիտի հաւաքենք մեր բիւրաւոր երազները:

(Շար. 2 եւ վերջ)

«ԵՐԿՈՒ ԱՇԽԱՐՀ»
Սեպտեմբեր 23, 1991
Բոստոն

ՇԱՐՎԱԼԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Սուրբ Եկեղեցւոյս օծման 12-րդ տարեդարձին առթիւ Փօն - ալ - Շէյրի - Շարվալոյի Ազգային Մխիթեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 6-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆԾ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Նախագահութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆԻ

Այս առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Եկեղեցւոյս գլխաւոր բարերար, ողբացեալ՝ ՃԻՊՐԱՅԷԼ եւ ԱԶԱՏՈՒՀԻ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ, նաեւ տեղի կ'ունենայ իրենց ծնողաց՝ Նշան, Փիլոր Պահատուրեանի, Պահատուրեան, Պաթմաղեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան, Ճարուխիւնեան, Հիլպաղեան զերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգւոցն ի հանդիստ։

Նաեւ կը յիշատակուին Եկեղեցւոյս միւս բարերարները նախկին հոգեւոր հովիւ՝ Համայեակ Ծ. Վրդ. Պաղտասարեան, Պալեան, Ճըռնկըտրեան, - Գարագէօվուրեան, Խաչատուրեան, Մելգոնեան, Մուկհամեան, Սանթուլլօ, Զիլզէմեան, Զիլինկիրեան, Թիլպիեան, Տէյիրմէնճեան, Հիլպաղեան, Պաթմաղեան, Զատէեան, Տիրանեան, Ճարուխիւնեան, Մարզպարեան, Գարիպեան, Պըչաքճեան, Աղեկեան, Պազըրճեան, Պեհրոսեան, Կիւրճինեան, Մուրատեան, Սօմունճեան, Արտաչէս Մուրատեան, Ժիրայր Քելլիճեան, վարիչ Յակոբ Աբրահամեան, նորոգ հանգուցեալ Ֆրեհէրիկ - Վարդան Թէրզեան, նորոգ հանգուցեալ Արթքի Սարեան։

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Ժամը 12·30-ին Ազգ. Տան Ճիպրայէլ Պահատուրեան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ։

Ճաշագին՝ 100 Ֆր.։

Պատարագ ժամը 10·30-ին։

Messe et Repas

PARIS

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section de Paris
«Archalouïse Tathéossian»

organise

le Dimanche 6 Novembre

Un repas à la mémoire des Enguérouïes disparues

Messe commémorative
en l'église arménienne
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

Repas à partir de 13h30 à la M.C.A.
17, rue Bleue, Paris 9e

Animation culturelle et musicale

Prix du repas : 100 F.

Réservation auprès de :
Nevarte ARTINIAN - 42 01 15 69.
(de préférence à partir de 19h).

*
**

ALFORTVILLE

Pour honorer la mémoire des Khatchouies décédées, la section *Hélen Puzant* de la Croix Bleue d'Alfortville invite parents et amis à une messe de requiem :
le Dimanche 6 Novembre
en l'église arménienne, rue Komitas.
A l'issue de la messe, un repas sera servi à la M.C.A. d'Alfortville — 9, rue de Madrid.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղը անդամական ժողովը Նոյեմբեր 5-ին, Շաբաթ օր ժամը 10-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, Paris 9e

Բոլոր անդամ - անդամուհիները հրաւիրուած են ներկայ գտնուելու։

U. G. A. B. — *Paris*

sous le haut patronage
du Ministère de la Culture
et de la Francophonie

et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec
l'A.M.I. du Jardin de Musique

LE QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20h30
à l'UNESCO
(7, Place Fontenoy, Paris 7e)

au programme:
Brahms — Komitas — Schubert — Vartan

Prix des places :
Cat. A - 250 F. (membre UGAB-180 F.)
Cat. B - 150 F. (membre UGAB-100 F.)

Réservation à l'UGAB :
Tél. : 45. 20. 03. 18

UGAB - Jeunes

SOIRÉE DISCO

l'U.G.A.B. - *Jeunes* organise
sa soirée de rentrée

le samedi 5 novembre à partir de 22h30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Prix unique : 80 F. (avec 1 consom.)

— Tenue correcte exigée —

Կ. Ս. Մ.
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ

Ազգային Կեդրոնական Վարժարանի Սանուց օրը այս տարի Դեկտեմբեր 11-ի Կիրակին է։ Առ այդ, ինչպէս աշխարհի բոլոր ծագերուն, Փարիզի մէջ եւս Վարժարանին սաներն ու անոր համակիրները բաժակ պիտի բարձրացնեն Կեդրոնականի ու բոլոր հայկական վարժարաններու յաջողութեան մաղթանքովն ու անոնց սատարողաց, համակիրներուն, սաներուն կենացն ու անդարձ մեկնողներու յիշատակին։

Ազգային Կեդրոնական Վարժարանի համակիրներն ու սաները կը հրաւիրուին սոյն աւանդական այլեւ խորհրդանշական արարողութեան որ տեղի պիտի ունենայ ճաշի ընթացքին, Կիրակի, Դեկտեմբեր 11, ժամը՝ 13-ին ԵԱՆ'Ց-ի հաւաքատեղիին մէջ՝

5, ave Reille, Paris 14e

Անհրաժեշտ տեղերը ապահովել ամէնէն ուշը Հինգշաբթի, Դեկտ. 8, մինչեւ կէսօր, հետեւեալով՝

34 - 12 - 71 - 53
կամ՝
30 - 52 - 12 - 33

Թիւերուն։

(Ճաշագին՝ 170 ֆրանք)։

ԱԶԳԱՅԻՆ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՖՐԱՆՍԱՑԻ
ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

RECHERCHE

L'ECOLE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY

RECHERCHE
UN(E) CUISINIER(E)
demeurant secteur *Arnouville, Gonesse* de préférence.

ASSOCIATION NAREG
ENGHIEN

organise son

Dîner Dansant

au profit de ses élèves

le Samedi 5 Novembre à 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains

Soirée animée par l'Orchestre *A N I* de Lyon

Troupe de danse *N A R E G* et attractions

Réservations au : 48. 41. 49. 37.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Ter - Davtian» de Chaville

dîner dansant

Samedi 12 Novembre à 20 heures

Salle des Fêtes
« ATRIUM »
à côté de l'Hôtel Campanile
3 bis, Parvis R. Schumann
885, ave R. Salengro, 92370 CHAVILLE

Rencontre amicale,
menu gourmet,
ambiance dansante

avec les disk-jockeys
Souren et *Raffi*

Réservation :
47. 50. 29. 04 / 47. 50. 10. 85.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

WEEK-END DE CONCERTATION

La CBAF vous informe qu'elle organise un week-end de concertation les 11, 12 et 13 novembre à Bellefontaine.

Départ en car le vendredi 11 novembre à 10 heures précises du parc du clos Montholon, Paris 9e (sur la rue La Fayette).

Le programme du samedi 12 sera consacré à un débat sur l'histoire de la Croix Bleue et du rôle de la femme arménienne dans le passé, le présent et l'avenir.

Le Dimanche 13 novembre, nous assisterons à la messe à l'église de Genève.

Retour le 13 au soir.

Les frais de séjour s'élèveront à 500 F. (transport et pensoin compris).

Inscriptions avant le 5 novembre auprès du secrétariat du Conseil d'Administration : 48. 24. 46. 57 de 9h à 14h ou auprès des sections :

d'Alfortville : *Mme Kabayan:* 43 68 04 89
d'Arnouville: *Mme Topalian:* 39 85 93 40
d'Asnières: *Mme Gourdikian:* 39 82 65 91
de Bagneux: *Mme Hakimian:* 46 83 00 82
de Clichy: *Mme Kiladjian :* 42 70 00 91
de Chaville: *Mme Baronian :* 47 50 97 56
d'Issy-les-Mlx: *Mme Essayan:* 46 48 62 87
de Paris : *Mme Abojian :* 47 70 53 72
de Sevran : *Mme Papazian :* 43 83 87 68

*
**

Section «Araxe» de Lyon-Villeurbanne

GRAND BAL ANNUEL

avec l'*Orchestre N a ï r i*
et le *DJ K a r n i g*

Samedi 5 Novembre à partir de 21 heures

Salon «*Le Lyon Vert*»
au Casino de Charbonnières-les-Bains

Tenue correcte —
Jeans interdits par la direction du Casino.

Nous vous attendons tous.
Venez nombreux.

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլի «Աստղիկ» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ Թէյասեղան մը, Կիրակի, Նոյեմբեր 6-ին, Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ -ին Հաճրի Պարպիւսսրահին մէջ։

Սիրով կը հրաւիրուին համայն ժողովուրդը, ինչպէս նաեւ Կապոյտ Խաչի Փարիզի եւ շրջակայքի բոլոր մասնաճիւղերը։

*
**

Կազմակերպութեամբ՝
Կապոյտ Խաչի Վալանսի «Ազատիա» մասնաճիւղի, Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 7, կէսօրէ ետք ժամը 13·30-ին սկսեալ Վալանսի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

Ճոխ յայտագիր, առատ կեռուխոմ։

Մուտքը ազատ է։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերմէն Ջ։ Շանթ մասնաճիւղին եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները.

Նուարդ Թախթալեանի մահուան առթիւ՝ Թիւթիւնճեան ընտանիք 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կազէրեան, Տիկին Մեժան, Տէր եւ Տիկին Նալպանտեան, Սարաֆեան ընտանիք 100-ական Ֆր.։

*
**

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Տէր - Դաւթեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է 200 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Շաղեանէ Բիւզանդ Միհրապեանի մահուան առթիւ։

L'ASSOCIATION ARMÉNIENNE D'AIDE SOCIALE

reconnue d'utilité publique
recherche

DIRECTEUR ou **DIRECTRICE**
pour diriger
l'Etablissement de Montmorency

Ce poste implique la gestion d'ensemble de la maison de retraite, du personnel et l'organisation. Connaissance indispensable du français et de l'arménien.

Logement assuré.

Prière de prendre rendez-vous ou adresser C.V. au Siège de l'Association :

77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. : 48. 78. 02. 99

Secrétariat ouvert tous les jours de 14h à 18h sauf samedi et dimanche.

LA GALERIE LES CENT

présente

Alex BERLIAN

Peintures,
dessins,
pastels

du 19 octobre au 5 novembre
Ouverture du mardi au samedi
de 14h à 18h30 ou sur rendez-vous.

8, rue de Jouy, Paris 4e,
Tél.: : 42 77 30 00
M° St-Paul au Pont-Marie

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4
VENDREDI
4 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ԴՊ ՏԱՐԻ. ԹԻՒ 18.452 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.452

ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՄԱՐ՝ ՊՈՒԹՐՈՍ ՂԱԼԻ ՅՈՒՆԵՏԵՍ ՉԷ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղարը՝ Պութրոս Պութրոս Ղալի Բաքուէն եւ Թիֆլիսէն ալ, երեւան ժամանած էր Նոյ. 2-ին եւ այն օրը կ'ընդունուէր նախ Արտաքին նախարարին, ապա՝ նախագահ Լեւոն Տէր Պետրոսեանի կողմէ։

Գլուխ գլխի տեսակցութենէետք, նախագահին եւ ընդհ. քարտուղարին հանդիպումին մասնակցած են նաեւ պաշտօնական պատուիրակութիւնները։ Պութրոս Պութրոս Ղալի յայտարարած է որ Հայաստան եւ Ադրբեջան համաձայն են՝ «բայլ առ բայլ» մերձեցման մը Ղարաբաղի հարցին կարգադրութեան համար։ Նշած է, սակայն, թէ ՄԱԿ-ը ոչ մէկ լիազօրութիւն ունի միջնորդի դեր կատարելու համար։ Նախագահ Տէր Պետրոսեան ալ պարզած է իր տեսակէտը՝ Ղարաբաղի կնճիռին կարգաւորումը պէտք է ըլլայ հանդրուան առ հանդրուան եւ համաձայնութիւններով՝ Ապահովութեան Մարզերու չրջապիծին մէջ։

Հանդիպումին ատենին նախագահը լրագրողներուն յայտնած է թէ խօսակցութեան նիւթ եղած են Ղարաբաղի հարցը, Հայաստանի մասնակցութիւնը՝ միջազգային հաւաքականութեան եւ Օսեթիոյ կացութիւնը։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

Նոյեմբեր 1 / 3

ԳԻՒՄՐիի
ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ

Գիւմրիի քաղաքապետութեան Մարմարդը Նոյեմբեր 2-ին, եռօրեայ նիստերէ ետք, ձայներու զգալի մեծամասնութեամբ (76) քաղաքապետ ընտրած է Միշա Վարդանեանը։ (ԽՄԲ. «Յառաջ»ի մէջ վերջերս բաւական խնդիրներ ծագած էին, իբրեւ հետեւանք ընդդիմադիր հանրաժողովի մը գումարման, որու արդիւնքը հանդիսացած էր քաղաքապետը այն առարկութեամբ թէ արտօնութիւն չէր առնուած։ Անախորժ դէպքեր պատահած էին եւ այս նոր ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ այդ պատճառով)։

*
**

ՀԱՊԻ ՄԻՋԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ
ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍՏ

Գերագոյն Մարմարդի Ա. փոխ - նախագահ Աբա Սահակեանի գլխաւորած խորհրդարանական պատուիրակութիւն մը ՀԱՊ-ի երկիրներու միջխորհրդարանական վեհաժողովի ե. լիագումար նիստին մասնակցելու համար Ս. Պետերսբուրգ մեկնած է։

*
**

Հ. ԲԱԳՐԱՏԵԱՆ
ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ
ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Վարչապետ Հ. Բագրատեան Նոյեմբեր 1-ին ընդունած է աշ քաղաքական դաշինքի 7 կուսակցութեանց եւ միութեանց ներկայացուցիչները, որոնց ներկայացուցած է Հայաստանի կառավարութեան եւ Տարաղրամի միջազգային Հիմնարկի միջեւ տեղի ունեցած բանակցութիւններուն արդիւնքները։ Ան աւելցուցած է թէ մրցակուած ծրագիրը լաւագոյնն է եւ որու համաձայն Հիմնարկը Հայաստանին կը տրամադրէ 175 միլիոն տոլար. մասր 110 միլիոնը կը յատկացուի պիւտճէի բացը դոցելու եւ պարտքերը վճարելու, իսկ 65 միլիոնը կ'օգտագործուի Դրամին կայունացման եւ ելմտական պահեստները մեծցնելու նպատակներուն։

*
**

ԵՐԵՒՈՒՆ ՀԱՋԱՐ
ԲԱԺՆԵՏԷՐ ԵՐ

Վերջին չաբթուան ընթացքին Հայաստանի մէջ 30 հազար հոդի սեւեռականացումի վկայաթուղթեր առացած է։ Հայհնայլէնդը հրապարակ գրած էր 53 հազար վկայաթուղթ։

*
**

«ՆԱՅԻՒԻՏ»
ԿԸ ՎԵՐԱՐՏԱԴՐԷ

Հայաստանի արդիւնաբերութեան գլխաւոր ձեռնարկութիւնը՝ «Նայիրիտ» վերսկսած է գործել։ Վերականգնուած եւ արդիական թէքնոլոժիք սարքաւորումներով կատարելագործուած գործարանին մէջ կ'արտադրուի ամենէն պահանջուած տեսակը՝ կաուչուկի կողքին կ'արտադրէ նաեւ քիմիական այլ նիւթեր, որոնց զգալի մասը կ'արտահանուի ՀԱՊ-ի եւ Պալթեան երկիրները, մաս մըն ալ կ'օգտագործուի Հայաստան։

*
**

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏՆԵՐՈՒՆ
ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյեմբեր 1-ին փոխ - նախագահ Գ. Յարութիւնեան ընդունած է Վալանսի քաղաքապետ՝ Ռոտոլֆ Փէսը եւ Ռոմանի քաղաքապետ՝ Հանրի Պերթոլէն։ Արձանագրուած են երկու երկիրներու յարաբերութիւնները եւ այդ ուղղութեամբ Տիկին Ժը Հարթինկի տարած աշխատանքը։

*
**

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻ
ԲԱՑՈՒՄԸ

Հոկտեմբեր 29-ին Երեւանի մէջ բացման պաշտօնական արարողութիւնը կատարուած է Հայաստանի պետական տնտեսագիտական առաջին ուսումնարանին, որ կը պատրաստէ մօթօշրաձգային, հրատասայլային, հրեւտանային, հաղորդակցութեան, օդային պաշտպանութեան, սահմանապահ զօրքերու ստորաբաժիններու հրամանատարներ եւ տեղակալներ։ Բացի զինուորական դիտելիքներէ, կը դասաւանդուին նաեւ թէքնիք - ճարտարապետական, քաղաքացիական մասնագիտութիւններ։

*
**

«ԶՈՒԱՐԹՆՈՑ»ԻՆ
Բ. ԿԱՐԳԻ ԱՐՏՕՆԱԳԻՐ

Քաղաքացիական օդուժի միջազգային կազմակերպութիւնը «Զուարթնոց» օդակայանին շնորհած է Բ. կարգի արտօնութիւն, ինչ որ կը նշանակէ թէ օդային երթեւեկը կարելի է չարաւանկել մինչեւ ամպերու 30 մեթր բարձրութեան եւ 400 մեթր տեսողութեան պայմաններուն մէջ։ Կովկասի մէջ ան միակն է որ արժանացած է Բ. կարգի արտօնութեան։

*
**

ԵՐԵՒԱՆ -- ՄՈՍԿՈՒԱ ԳԻՇԸ
ԲԱՑՈՒԱԾ

Հոկտեմբեր 31-ին սկսած է գործել Երեւան -- Մոսկուա օդային գիծը, զոր կ'ապահովէ Աէրոֆլոթ-ը։ Շարաթը երկու անգամ՝ երկուշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը օդանաւը Երեւան -- Մոսկուա երթուղարձ կը կատարէ։

*
**

ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ

Մաքսային վարչութեան տուեալներով այս տարուան 9 ամիսներու ընթացքին Հայաստան հասած էր 34.770 թոն սննդամթերք՝ որպէս մարդասիրական օգնութիւն։ Անոր զգալի մէկ մասը՝ աւելի քան 9.6 հազար թոնը Հանրապետութիւն մուտք գործած է Սեպտեմբերին։

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ռընոյի մատնակի սեզոնային աշնանային մրցումները սկսաւ Նոյեմբեր 3-ին եւ կը տեւէ մինչեւ Նոյեմբեր 10։ Բաժնեթուղթը կ'արժէ 165 Ֆր. եւ 8 միլիառ Ֆրանք պիտի բերէ Պուտուեթեան որ սակայն ռեժիին զլխաւոր բաժնեհարը կը մնայ։ Ծանուցումին համար ընտրուած է փաթրիսիա Քաս որ կ'երդէ՝ «Ուրիշ որո՞ւ կ'ուզէիք որ Ռընոյ դիմէ»։ Լազէր սալը կը տրուէր Նոյեմբեր 3-ին «Լիպերասիոն»ի հետ։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ թեթեւ յաւելում մը կրեց Ֆրանսայի մէջ, բայց կառավարութիւնը լաւատես կը մնայ եւ թացատրութիւն մըն ալ գտած է։ 0.4%-ի (13.900 գործազուրկ) յաւելումին պատճառ են նոր արձանագրուողները որոնք երբեք չեն աշխատած, զլխաւորաբար կիներ։ Աշխատանքի նախարարը համոզուած կը մնայ որ կացութիւնը պիտի կայունանայ այս տարի իսկ եւ բարելաւուի 1995-ին։

Ալճիի մէջ, սպաննուած է չրջանի զինուրական հրամանատարը՝ պնդ. ճելուլ, երբ առանց զէնքի կը յառաջանար դէպի իսլամապաշտ դունտ մը բանակցելու համար։ Ապահովութեան ուժերը յարձակած են անմիջապէս չէնքին վրայ եւ 11 իսլամ ու 3 զինուոր սպաննուած են։ Ըստ նախագահ Զերուալի, զինեալ խումբերը այժմ կը սպառնան ամբողջ Ալճերիոյ։ ԳԻՍ-ն ալ (Իսլամական ճակատ) յայտարարած է թէ «Աստուծոյ յաղթանակը մօտ է»։

ՊԱՆԹԻԱՐի ենթադրեալ մարդասպաններու դատավարութիւնը կը չարունակուի Փարիզի ոճրային տաեանին առջեւ որ մերժեց պաշտպան վարսատարաններու յետաձգման դիմումը։ Անոնք կ'տարկէին որ իրենց «յաճախորդները» Ֆրանսերէն չեն խօսիր եւ չեն կրցած պատրաստել իրենց պաշտպանութիւնը, հարկ եղած թարգմանութիւնները չկան։

ԵԼՑԻՆ պաշտօնանկ ըրաւ Պաշտպանութեան փոխ - նախարարը զօրավար Բուրլակով, որ նախկին պետն էր Գերմանիոյ խորհրդային ուժերուն։ Այս պաշտօնազրկումը բաւական ցնցած է քաղաքական եւ այլ չրջանակները քանի որ ձեւով մը կը հաստատէ թէ ան դեր ունեցած է զինեալ առուծախի հարցին մէջ։ Ծանօթ է որ երկու չաբաթ առաջ սպաննուեցաւ Մոսկովական Կոմսոմոլեցի մէկ երիտասարդ աշխատակիցը որ թղթածրար մը կը պատրաստէր այդ հարցին չուրջ։

ԳՈՐԲԱՉՈՎ Փարիզ եկած է եւ յայտարարած միջազգային կանաչ խաչի Ֆրանսական ճիւղին ստեղծումը։ Այս կազմակերպութիւնը կը զբաղի բնութեան պաշտպանութեամբ եւ հիմնուած է 1992-ին Ռիօ։ Գորբաչով այս առընչութեամբ հարցազրոյց մը տուած է «Լիպերասիոն»ի (Նոյեմբեր 3) ուր կը չեշտէ թէ բնապահպանութիւնը ծագում կ'առնէ ժողովրդավարութենէն։

ՏԵՂԱՏԱՐԱՓ ԱՆՁՐԵՒՆԵՐ ապխտալի կացութիւն մը ստեղծած են Ախուրի (Գահիրէէն 380 քիլոմեթր հարաւ) պատճառ դառնալով որ էլեկտրական դիծերու խրդում պատահի եւ հրդեհներ ծագին։ Կրակ առած է Տորոնքա դիւղին վառելանիւթի պահեստանոցը։ Ընդհ. ճեւով աւելի քան 400 մեռեալ կայ։ Ողողումներ եղած են նաեւ Գահիրէ եւ երթեւեկը խանգարուած։

ԹԵՀՐԱՆի նախկին ամերիկեան դեսպանատան (այժմ՝ յեղափոխութեան պահպանները պատրաստող վարժարանի վերածուած) առջեւ քանի մը տասնեակ հազար Իրանցիներ հակամերիկեան ցոյց մը ըրած են, «տօնելու» համար ամերիկեան դեսպանատան պատանդներու 15-րդ տարեդարձը։ Ծօսք առնելով Այաթոլա Խոմայնի արտայայտած է «Իրանի ատելութիւնը Միացեալ -- Նահանգներու նկատմամբ» մինչ ցուցարարները կը բացագանչէին. -- «Մա՛հ Ամերիկայի, Իսրայէլի բարեկամ»։

ՏԵՐՈՒՆԻ

ՄԱՐՏԻԿ ՏԱԿԱՒԵԱՆ

Ցաւով կ'իմանանք որ Նոյեմբեր 1-ին, վաղ առաւօտեան իր մահկանացուն կնքած է զաղութիս ընտանի դէմքերէն՝ Մարտիկ Տակաւեան։

Բնիկ մշեցի, ողբացեալը ծնած էր Իզմիր 1914-ին, ապա՝ 1922-ին անցած Յունաստան ուր կատարած է իր ուսումը, նախ Փերէմայի Ազգային վարժարանը, հուսկ՝ Ֆրանսական Սէն -- Փօլ վարժարանը։ Ֆրանսա փոխադրուած է ընտանիքին հետ 1949-ին եւ մինչեւ հանդստեան կոչուիլը աշխատած է Թոմսըն ընկերութեան մէջ։

Մարտիկ Տակաւեան, այն քիչերէն էր որոնք հարուստ են սրտով։ Խորապէս մշակութասէր, երբեք չէ զլացած իր օժանդակութիւնը բերել յօդուտ հայ գրական-նութեան եւ մանաւանդ՝ հրատարակչականն մարզին։ Այսպէս մեկենասը եղած է Ասողիկ Վրդ. (այժմ՝ Եպիսկոպոս) Ա-բրիամակէսեանի քերթուածներու դրքոյկին՝ «Փշէ ծաղիկ», ապա Մաթէոս Զարիֆեանի «երկեր»ուն (հրատարակութիւն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի, Պէյրութ, 1990), Փարիզ ալ՝ Յարութ Կոստանդեանի՝ «Օրերի իմաստութիւնը» եւ «Նամականի» երկու հատորներուն։ 1990-ին Գեղարդի բակին մէջ կատարեալ տուած է Տարօնի յուշաղբիւրը։ Այլ խօսքով, կեանքի իր զլխաւոր նպատակը ըրած էր ընել ինչ որ կրնար եւ ուելին՝ որպէսզի սատար հանդիսանայ հայ մշակոյթի ծաղկման։ Միշտ ներկայ էր հանդէսներու, հաւաքոյթներու, դասախոսութիւններու, գրական ասուլիսներու, մաս կազմելով օրէ օր աւելի «կոկիկ» դարձած այն հասարակութեան որ դեռ պիտակցութիւն ունի հայ մշակոյթի կարեւորութեան։ Եւ այս մարզին մէջ է առաւելաբար որ իր բացակայութիւնը զգալի պիտի ըլլայ։

Մեր ցաւակցութիւնները՝ իր եղբօր՝ Վարդգէսին, քրոջը՝ Տիկին Սաթենիկ Ֆիրէնկիւլեանի եւ ընտանեկան պարագաններուն։

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԱԽՈՑԵԱՆՆԵՐՈՒ ԼԻԿԱ

Ախոյեաններու Լիկայի Նոյեմբեր 2-ի խաղերը տուին հետեւեալ արդիւնքները.

Ա. ԽՈՒՄԲ.

Պարչելոնա յաղթեց Մանչեսթըը Եունայթըտ 4 - 0, իսկ Կալաթասարայ պարտուեցաւ իր դաշտին վրայ Կէօթպորկէ 0 - 1։ Դասաւորումը կը գլխաւորէ Կէօթպորկ 6 կէտով, իրեն կը յաջորդէ Պարչելոնա 5 կէտով։ Վերջինն է Կալաթասարայ 1 կէտով եւ առանց որեւէ յաղթանակի։

Բ. ԽՈՒՄԲ

Միւնիխի Պայէրնը եւ Մոսկուայի Սպարտակը 2 - 2 հաւասար մնացին, իսկ Փարի - Սէն - Ժերմէն 1 - 0 յաղթեց Կիեւի Տինամոյին։ Գլուխն է միշտ վարկեան խումբը 8 կէտով, իրեն կը յաջորդէ Միւնիխի Պայէրնը։

Գ. ԽՈՒՄԲ

Պուքրէշի Սթէաուա 1 - 1 արդիւնք մը ձեռք ձգեց Լիզպոնի Պենֆիքային դէմ, իսկ Անտերլեխթ - Համուք (Պրուաքիա) խաղը վերջ գտաւ առանց կոլի։ Գլուխն է միշտ Լիզպոնի Պենֆիքան։

Դ. ԽՈՒՄԲ

Միլանոյի Ա.Մ.-ն դժուար բայց կարեւոր յաղթանակ մը ձեռք ձգեց ընդդէմ Աթէնքի՝ 2 - 1, իսկ առաջատար՝ Ամսթերտամի Այաքսը իր դաշտին վրայ անակնկալ հաւասարութիւն մը արձանագրեց Սալցպուրկի Քաղինոյին դէմ՝ 1 - 1։ Հակառակ այս արդիւնքին Այաքս կը պահէ առաջատարի իր դիրքը։

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՊՈՒՆ»

Այս խորագիրով լոյս տեսաւ, 1993 Նոյեմբերին, Ի. Թէրլեմեանի «Հայերու ցեղասպանութիւնը» հատորին թրքերէն թարգմանութիւնը, «Պէլկէ» հրատարակչատունէն: Գործին թարգմանիչն է Էմիրհան Օղուզ: Այս հրատարակութիւնը պատճառ եղաւ որ «Պէլկէ»ի տնօրէնութիւնը ձերբակալուի, բանտարկուի ու դատական հետապնդումի առարկայ ըլլայ: Պոլսոյ Ա. պահովութեան պետական դատարանը Այշէ Նուր Զարաֆօղլուն ամբաստանած է թէ՛ գաղափարական, եւ թէ ահաբեկչութեան դրդումի յանցանքով: Այսմաեւէն ետք, աւելորդ իսկ է աւելցնել թէ գիրքին վաճառքը արգիլուած է Թուրքիոյ մէջ:

Ստորեւ, յիշեալ հատորին թրքերէնի թարգմանութեան յառաջաբանը. -

*
**

Թուրք ազգային ինքնութեան կազմաւորումին մէջ խոր հետքեր ձգած են Հայերու ցեղասպանութիւնն ու անով ստեղծուած թապուները: Այդ ցեղասպանութիւնը ողբերգական վերջակէտը հանդիսացաւ ազգայնացումի եւ ազգային պետութիւններ հիմնելու ցաւոտ հոլովոյթին:

Օսմանեան բազմազգ ամբողջութիւնը, ցեղային ու կրօնական արիւնալի կռիւներով քայքայուեցաւ, առանց կարենալ նոր ծրագիր մը մշակելու:

Օսմանեան դերիշխանութիւնը չկրցաց կանգուն մնալ, ժողովուրդներու հակասութիւնները հրահրելով: Միշտ խօսուցաւ բարեշրջումներու մասին, սակայն առանց քայլ մը առնելու անկումի երկար շրջան մը բոլորեց:

Ցեղային զտումներով ազգային պետութիւններ հիմնելու հոլովոյթը որ սկիզբ առաւ պալքանեան պատերազմներու ընթացքին, Օսմանեան պետութեան ու Իթթիհատական նոր վերնախաւ արձանագրող ազգայնականութեան կողմէ պատասխան ունեցաւ 1915-ի Հայերու ցեղասպանութիւնը:

Այսօր ան պաշտօնապէս կը յիշուի որպէս Հայերու «կարծեցեալ» ցեղասպանութիւնը: Պատահարը կը ներկայացուի որպէս ողբերգական անդրադարձի կացութիւն մը որ պատերազմական պայմաններուն մէջ յայտնուեցաւ երկու հաւաքականութեան միջեւ: Ցեղազային կատարուած հայկական փոխադարձութիւններով ցեղասպանութիւնը արդարացնելու ջանք կը թափուի: Գլխաւոր իրականութիւններէն մէկն ալ եղած է «եթէ մենք զիրենք չջարդէինք, անոնք մեզ պիտի կոտորէին» արտայայտութիւնը: Մինչդեռ, աշխարհի վրայ ոչ մէկ պատճառաբանութիւն կրնայ իրաւացի ցոյց տալ առանց կիներու, այրերու, երախաներու, տարեց կամ երիտասարդներու խորութեան, աշխարհական մարդոց բնաջնջումը:

Պատմութեան ողբերգական դրուագները անգամ մը եւս չկրկնուելու առիթը կուտան մարդոց: Ատոր առաջին քայլը կը կայանայ «դրգռութեան», «պատասխան կոտորածի», «դաւաճանութեան» նման պատճառաբանութիւններով ցեղասպանութիւնները, կոտորածները օրինականացնելու ջանք չընելուն մէջ:

Հայերու ցեղասպանութիւնը նաեւ Թուրքիոյ ճախին համար վիճարկումէ խուսափելու նիւթ մը եղած է: Ձախակողմեան հակումի տէր չատ դրօղներ այ ջանացին դէպքը բացատրել «երկու ժողովուրդներու միջեւ անցեալէն փոխանցուած կուտակումներ»ու նման պատճառներով ու խուսափեցան հարցին էութիւնը քննարկելէ:

Մինչդեռ այսօր ցեղասպանութիւնը պետական առանձնակի հետաքրքրութեան նիւթ դարձած է: Իսկ նոր ցեղասպանութիւններու արդելք ըլլալուն միակ միջոցը, անցեալի ցեղասպանութիւններուն դատապարտումը ապահովել է ժողովուրդին խղճին մէջ ու հաւաքական ինքնաքննադատութեան հոլովոյթի մը ստանձնումը:

Գերման վարչապետ Պրանտի ծնրադրումը Առշվիցի ճամբարին մէջ, ոչ խորհրդութիւն մըն էր, ոչ ալ անձնատուութիւն մը: Պրանտ, յանուն իր ժողովուրդին, ներում կը խնդրէր ամօթի մը, մարդկային յանցանքի մը համար: Մնաց որ ինք Նացիներու դէմ դիմադրական չարժումէ մանկութենէ անձ մըն էր: Ոչ մէկ անձնական պատասխանատուութիւն կը կրէր: Այսօր, անիրականալի երազ կը թուի մտածել որ Թրքական վարչապետ մը կրնայ ծնրադրել ցեղասպանութեան յուշարձանի մը առջեւ: Սակայն պէտք է տեղի ունենայ այդ արարքը:

Պաշտօնական ուրացումի փոխարէն, ժողովրդական մակարդակին վրայ ամօթով յիշատակուած դէպք մը եղած է Հայերու «տարագրութիւնը»: Ծանր հետքեր ձգած է ժողովուրդին ենթագիտակցութեան մէջ: Եւ այս հատուածը զայն չէ ուրացած:

Անատոլուի մարդուն ինքնութեան յենակէտներէն մէկուն գոյութեան այս ձեւով վերջ արուած է: Ու այսօր մարդիկ կ'ուզեն նոյնիսկ «Անատոլու» անունին տեղ չսալ պաշտօնական պատմութեան դիրքերուն մէջ:

1915-ի յետագայ շրջանը Անատոլուն ու Կովկասը բեմ դարձուցած է յաջորդական կոտորածներու եւ անոնց վրէժներուն: Պալքանեան եւ կովկասեան այսօրուան պատահարները առիթ են լաւագոյնս ըմբռնելու թէ ինչպիսի մթնոլորտ մը գոյութիւն ունեցած է: Կոտորածները դուռ կը բանան պատասխան կոտորածներու: Եւ ատիկա ի վերջոյ կը յանգի ժողովուրդներու միջեւ արիւնալի կռիւներու:

Ու այս կարգի դասեր ցոյց կուտան թէ ցեղասպանութիւններու կանխարգիլումը իր յատուկ պայմանները ունի: Ատոր հիմնական փուլը կը կազմեն պետութիւններու հրաժարումը «ներքին» թշնամիի պիտակէն, փոքրամասնութիւններու իրաւունքներուն ոչ թէ ձեւական, այլ իսկական յարգանքը, ազգային եւ կրօնական հաւաքականութիւններու ամէն մակարդակի հանրային կեանքի մասնակցութեան ապահովումը: Այսպէսով, նաեւ դեմին տրամադրուած չքլար չրջանային չահերու ակնկալութեամբ մեծ ուժերու ձեռնարկելիք ճապկումներուն:

Եւ վերջապէս, Հայերու ցեղասպանութիւնը պէտք է ինքնաքննադատութեան ապրակ մը ըլլայ ոչ միայն Թուրքերու տեսակէտով, այլեւ Քիւրտերու: Այսօր նոյն վերաբերումները ի գործ կը դրուին Քիւրտերուն դէմ:

Հակառակ որ այս մարդին մէջ բազմաթիւ աշխատութիւններ կը կատարուին, պաշտօնական տեսակէտին սահմանները զանցող միակ ուսումնասիրութիւնը Թանէր Աքչամի պրպտումը եղած է: Եւ այդ դիրքը լռութեամբ անդիտացուած է: Մաղթենք որ Ի. Թէրնոնի հատորը նոյն ճակատագիրին չարժանանայ ու իր դերը ունենայ վիճարկումի կարելի մթնոլորտին մէջ:

Վերջին խօսք մը. կարելի է որ հարց տրուի թէ հիմա ժամանա՞կն էր այս հատորին: Այո՛, ճիշդ ժամանակն էր: Երբ նոր հրդեհի մը չեմին ենք...:

ՌԱԿԸՓ ԶԱՐԱՖՕՂԼՈՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՀՐԱՏԱՊ

ԳՐՈՂԻ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

«ՀՆԴԿԱԿԱՆ ԹԷՅԻ» ՊԻՏԱԿՈՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՏ ԿԱՄ ԿՈՐԱԾ ԽԻՂՃ, ՄՈՌԱՑՈՒԱԾ ՊԱՏՈՒԱՍԻՐՈՒԹԻԻՆ

Հնից մնացած հնդկական ընտիր թէյս սպառուեց: Հարկաւոր էր գնել, բայց որտեղի՞ց եւ ումի՞ց, որ չխաբուես: Ամիներ ի վեր սրանից նրանից լսում եմ, որ հնդկական թէյ է գնել, դուրս է եկել խոտ: Ո՞ւմ վստահեմ, եթէ ոչ իմ հարեւան «մինի չուկային», որը դեռեւս երէկ տիպիկ խորհրդային ժամանակների խանութներից, էր, իր բոլոր առաւելութիւններով ու թերութիւններով, իսկ այժմ սեփականաշնորհուել է մի խումբ աչքածաց երիտասարդների, որոնք այն հիմնովին վերափոխել են ու վերանուանել՝ «մինի չուկայ»: Մտիր եւ կը գտնես ինչ քեզ հարկաւոր է՝ ուզածդ աննղամթերքը, խմիչքեղէն, կոնֆետներ, քաղցրաւենիք, եւ որ ամենագլխաւորն է՝ մրգեղէն, բանջարեղէն՝ մեծ-մեծ կողովների մէջ, մաքուր, զեղեցիկ, սեղոփանէ պարկերն էլ ձրի են տալիս, քո ձեռքով ընտրիր, հաւանածդ լցրու պարկի մէջ, մօտեցիր կշեռքին, կշռիր, վճարիր, գնա ջահել, զեղեցիկ վաճառող-վաճառողուհիների բարեհամբոյր վարուեցողութիւնից չոյուած, ոչինչ որ այստեղ գները համեմատաբար բարձր են, լաւ վարուեցողութիւնն էլ, որին անցեալում կարօտ էինք, քիչ բան չարժէ, վերջում էլ չնորհակալութիւն գնածներիդ համար, այն, ինչ լսում էինք արտասահմանների մասին, ահաւասիկ, մուտք է գործել մեզ մօտ, եւ այսքան չուտ:

Վստահաբար մտնում եմ ահա իմ հարեւան այս սիրուն «մինի չուկա»ն, ծանօթ, ջահել վաճառողների խումբը ժպտադէմ պատասխանում է իմ բարեւին եւ վաճառասեղանի վրայ, իմ առջեւ չարում հնդկական պիտակներով, հնդկական փաթէթաւորմամբ, տարբեր մեծութեան, տարբեր գների միանման պղեղեկիկ տուփեր: «Սիրելիներս, ասում եմ քաղցրութեամբ եւ ղուշաւորութեամբ, լսել եմ, որ նոյնպիսի պիտակներով, նոյնպիսի տուփերով քաղաքի տարբեր խանութներից մարդիկ թէյ են գնել-տարել, պարզուել է, որ թէյի փոխարէն մէջը խոտ է եղել, սովորական խոտ»: Նրանք կշտամբալից ժպիտով նայում են ինձ. «բա եղա՞ւ»: Ասածիս համար ամաչում եմ, քիչ է մնում ներողութիւն խնդրեմ: Ընտրում եմ տուփերից փոքրը, իմ մէկ ամսուայ թոշակը տալիս, թէյն այն բանը չէր, որից կարողանաս ինքդ քեզ զրկել: Չեմ շտապում թացել, խնայողութիւն եմ անում: Երկու օրից մեկնում եմ Ծաղկաձոր, դրօղների ստեղծագործական տուն: Այստեղ բացում եմ եւ տեսնում, թէ ինչ եմ գնել իմ մէկ ամսուայ թոշակով՝ խոտ: Խոտ է ամենախակտ, ինչքան էլ որ թողնես դամ առնի՝ ինչքան էլ խառնես՝ խոտի թոյլ դեղնաւուն գոյն է, հոտը՝ խոտի... համը՝ ղղուշանում եմ փորձել. ինչ իմանամ ինչ խոտ է, ինչ աղտեղութեան հետ խառը: Այս կեղտոտ գործի տէրերը չեն կարող արտացաւութիւն յուցաբերած լինել եւ ընտրել անվնաս խոտ եւ մինչեւ իսկ լուանալ այն:

Չեմ ասում, թէ ինչ խռովք ապրեցի: Մեղանից ո՞ւմ ծանօթ չի խաբուածի այդ զգացումը: Շտապեմ ասել, որ մէկ ամիս անց վերադարձայ Երեւան, գնածս հընդկական թէյը տարայ ինձ վաճառողներին, առանց այլեւայլութեան ընդունեցին, կարծում եմ՝ ինձանից ոչ պակաս խռովք ապրելով, իսկոյն վերադարձրին դրամը, իրար հարցրին՝ «ումի՞ց ենք գնել այդ թէյը»: Համոզուած եմ, որ նրանք անմասն են այդ կեղծարարութեանը, եւ իրենց հերթին խաբուած են, նրանք մեզանում իսկական վաճառականի առաջին ծիծեռնակները լինելով, իրենց բարի անունը, որ արդէն վաստակել են, չէին կամենայ արատաւորել: Իրենք իսկ կը գտնեն արատաւորողներին, բայց կը կարողանա՞ն նրանց օձիքը բռնել ու յանձնել քննչական մարմիններին: Եթէ քննչական մարմինների ականջը մինչեւ օրս չի հասել, որ ամիներ է, ինչ հայ «գործարարները» հնդկական թէյի փոխարէն չդիտենք ինչական խոտ են ներկրում Հանրապետութիւն:

Հեռուստատեսութեամբ «Գործարար մարդիկ» հաղորդաշարով երբեմն ներկայանում են մեր էկրաններին ոմանք և ամբարտաւանութեամբ յայտարարում՝ «Այսօրուայ դրութեամբ, այսօրուայ օրով ժողովրդին մենք ենք պատում, դրսերից ի՛նչ դժուարութեամբ սննդամթերք ենք հայթայթում եւ ի՛նչ դժուարութեամբ ներկրում Հայաստան, որ ժողովուրդն ուտի, դոյութիւնը պահպանի... Մենք որ չլինենք, մենք որ չբերենք...»: Հեռուստալրագրող-լրագրողուհիները նրբանոց առջեւ հալուելով, հերթական անհեթեթ հարցն են յղում. «Ի՞նչն է ձեզ ստիպում այդքան չարչարուել, երեւի հայրենասիրութի՞ւնը»: «Այո՛, հայրենասիրութիւնը, բա ուրիշ ինչ»: «Սիրո՞վ էք անում»: «Սիրո՛վ, այո՛, ստիպող չկայ»: «Ինչո՞ւ էք անում»: «Ուզում ենք որ մեր ազգն աճի, բարգաւաճի»: «Ձեր նպատակն, ուրեմն ազգի բարգաւաճումն է, եւ Հայոց աղքատ, անկախ պետականութեան կայացումը»: «Այո՛, ամէն մէկս ամէն բան պարտաւոր է անել, որ մեր ազգն ու պետականութիւնը չկործանուի»: «Ուրեմն ձեր մէջ խօսում է հայրենասիրութիւնը, դուք հայրենասէր էք, մե՛ծ հայրենասէր»: «Այո՛...»:

Բացառուած չէ, որ այս հաղորդաշարով մեր առաջ հանդէս են եկել այլեւայլ կեղծարարներ, այդ թւում՝ կեղծ էկրանական թէյ «ներկրողները»:

Ազգ Հանրապետութիւնը ողողուած է ներկրուած մթերնոյն աննզամթերքով. քաղցրաւենիք, թխուածքեղէն ներկրելու փոխարէն, չնորհք ունե՞ն, կարո՞ղ են, թող կազմակերպեն դրանց արտադրութիւնը Հանրապետութեան ներսում: Կար ժամանակ, որ մոսկովեան խանութներում տերեփ էին կանգնում երեւանեան կարմել գնելու համար:

Այսօր աշխարհիս ամենաարտձրակարգ թխուածքները վաճառւում են Հայաստանում, թխում են հայ բարձր մասնագիտական կանայք՝ ճարտարապետուհիներ, ուսուցչուհիներ, եւ մասնագ աշխատանքի այլ նուիրեալներ, որոնք ստիպուած են այսօր ղրանով վաստակել իրենց եւ ընտանիքի գոյութիւնը պահպանելու համար... Եւ ովքեր են բարձր մասնագիտական այդ կանանց թխածքը գնելով, առնում տանում, սիրտերդ ցաւից վիրաւորանքից կը մղկտայ, որ տեսնէք:

Գրողների ծաղկաձորեան ստեղծագործական տունը դուցէ Հանրապետութիւնում միակն է, կամ եզակիներից մէկը, որ չարունակում է պահպանել իր բարի համբաւը, իր արտաքին ու ներքին բարեօք տեսքը, իր օրինակելի մաքրութիւնն ու կարգուկանոնը: Այդ յարմարաւէտ տունը, ուր տասնամեակներ ի վեր հանգստանալու եւ աշխատելու էին գալիս գրական մեծից փոքրը, սկսած Զարեհից, Իսահակեանից, այսօր գրողների համար գարձել է անմատչելի: Երկուսիրեք գրող կը գտնէք այնտեղ, նրանք էլ խուսափում են իրար հետ խօսք բացել այն մասին, թէ իրենցից ով ինչ մասնաւոր անձի կամ հաստատութեան հովանաւորութեամբ է այդտեղ գալու հնարաւորութիւն ստացել:

Տունը լեփ-լեցուն է աւելի, քան անցեալներում, երբ ուզեդիրը, մանաւանդ գրողի համար, գրեթէ ձրի էր: Նրանցից օգտուողները, ըստ մեծի մասի, մշտաւորականներ էին, ժամանած նաեւ Մարտ. Մխիթեան մշակութային այլ կենտրոններից, նաեւ արտասահմանից: Սա իրատեսակ հաւաքատեղի էր, հանդիսման, հաղորդակցութեան վայր մըտքի, գրչի, մարդկանց համար:

Այսօր այս տնից օգտուողներն ովքե՞ր են: Հասկանալու համար պէտք է ուշադրութիւն դարձնել այն պարկերի, պայուսակների, չչերով լի արկղերի վրայ, որ անքալով իրենց հետ բերում են նրանք, եւ ապա այն աղբի վրայ, որ ամէն առաւօտ հաւաքարարուհիները դուրս են հանում սենեակներից. օտարազիր պիտակներով ալկոհոլային խմիչքների չչեր, օտարազիր պիտակներով հիւթերի թիթեղեայ անհաչիւ տուփեր, քաղցրաւենիքի ու այլ ուտեստեղէնի տուփեր, պարկեր՝ կիսափտած ու փտած մրգեղէնով լի, սեխի, ձմերուկի ոչ միայն կէսեներ, այլեւ՝ կիսած ու նետած: Կարելի է կարծել որ այս մարդկանց ամբողջ ժամանակը գնում է ուտելիք ներկրելու եւ ուտելու վրայ: Մէկի ձեռքին գիրք տեսնել, թերթ տեսնել, ինչպէս առաջներում, բացառուած է:

Գալիս-գնում են մէկը միւսի կողմը նայելով, իրար բարեւ-բարիլոյս չասած, մէկ ուրիշ տեղ հանդիպելն կասեն. «Դէմքդ ծանօթ է երեւում»: Այստեղ ամէն մէկն ասես մի խնդիր ունի՝ այսօր վերադանցել երէկուայ կերածը... Ընտանիքներ կան, որ ընդհանուր ճաշարանից չեն օգտւում, թէեւ հիմա այս տեղ անունդը առաջուանից լաւ է, որովհետեւ ամբողջ սննդամթերքը գնում է չուկայից, ընտրութեամբ, թարմ վիճակում: Նրանք գերադասում են ռեստորանները, դա նոյնպէս թարձր վայելք է, հէնց միայն նրանով, որ քէերին է մատչելի: Իրենք այդ քէերից են: Ինչպիսի երանութիւն: Դրանք մեր նորաթուխ «բուրժուաներն» են: Ոչ ոք իրաւունք չունի քիթը նրանցից մէկնումէկի պրպտելու, ստուգելու համար, թէ ինչ ճանապարհով է դրպանը լցրել: Ո՞ր ինչ գործն է: Հա՛, հէնց ես եմ հնդկական թէյի պիտակով քեզ համար երեւանեան խոտ «արտադրում»: Իմացա՛ր, ի՞նչ կարող ես անել:

Ծաղկաձորի մեր այս ստեղծագործական տան հայելապարզ չքղաչուք սրահում, ուր գրողներին չվիճակուեց դէմ հանդիպել, մէկ հաւաքոյթ անցկացնել, երկու օր կերուխում է: Շլացուցիչ սրահում եւ

նրա կից առաւել չլացուցիչ փոքրիկ սրահում սեղանները են, բացուած, այդ սրահներին սպասկան ճոխութեամբ: կերուխումի նստածները, քիչ բացառութեամբ երիտասարդները, կերել-խմել են, կենացները սպառել են, եւ ահա լատղոյն վարպետ երաժիշտների նուագի տակ կրակ կտրած պարում են: Պարը ղեկավարող աւելի ու աւելի է թեժանում: Պարողներից ամէն մէկի մէջ ասես զործում էր անսպառ էներգիայով լիցքաւորուած մի շարժիչ: Սրահի դռները բաց են, անցնելիս ոտքս կախ եմ դցում, հրճուանքով նայում պարողներին՝ «երանի ձեզ, որ կարողանում էք այդպէս զլխովին անձնատուր լինել ուրախութեանը, մոռացած, թէ ինչ ժամանակներ են, մոռացած, թէ այս պատերից դուրս ինչ կայ...»: Եւ յիշում եմ այս պատերից դուրս եղածը՝ Ղարաբաղը, Երեւանը՝ փողոցներում ու մեթրոյի կայարաններում շարուած մուրացկանները, սահմանամերձ շրջանները, որ տնքում են ռմբակոծութիւնների տակ: Մի քանի օր առաջ Նոյեմբերեանից զանգահարեց Աչխէն Այազեանը եւ պատմեց, թէ շրջանում ինչպէս է մոլեգնում անասնադաղութիւնից ոչ պակաս մարդադողութիւնը, օրը ցերեկով զողութեան մէջ վարպետացած թուրքն անցնում է սահմանը, թափանցում քո պիւղը, մտնում հարեւանիդ, եղբօրդ, քրոջդ տունը, մեծին ու փոքրին, կին երեխայ կողոպտում, զողանում տանում, որ վաղը միլիոններ պահանջի իրրեւ փրկագին եւ ծախի նրանց քեզ վրայ ողջ կամ տանջամահ ու կամ զերիների փոխանակման ժամանակ քո մէկ ազգակցի դիմաց պահանջի իր ազգակից տասին...

Ես մաքով նորից վերադառնում եմ այստեղ, եւ ինչոյքն իմ աչքում այլեւս զաղարել է առաջուանը լինելուց, զարձել է ներկայացում: Պարը վերելքի մէջ է: կատղած պարում են, մէկը միւսին մոռացած, ամէն մէկը յափշտակուած է իր պարով, իր ձեռքերի ու ոտքերի ռիթմիկ եւեւէջումներն աւելի ասստկացնել ջանալով, եսակենտրոն բեւեռացմամբ... Դէմքերը զիմակներ են յիշեցնում, ուրիշներից փոխառնուած զիմազծերով ու փոխառնուած զիմախաղերով: Ամէն մէկը մի զիմակի տակ թաղել է ինքն իրեն, եւ ծպտուած խառնուել են իրար: Փորձիր հասկանալ, թէ ով ով է: Եւ ինչո՞ւ հասկանալ: Ի՞նչ իրաւունքով: Մարդիկ են եւ ապրում են, ինչպէս աշխարհում ամէն մէկը, ում ինչպէս վիճակուած է: Հնուց եկող խօսք է՝ ամէն մէկն իր բախտի ափրն է: Այստեղ թող չարունակուի զիմակահանդէսը, Ղարաբաղում եւ սահմանամերձ շրջաններում զինք կրողները զինքն ամուր պահեն իրենց ձեռքերում: Ում վիճակուած է հեռուսնալ՝ թող հերոսանայ, փառք նրան: Աղքատին վիճակուած է աղքատանալ, համբերութիւն նրան եւ տոկալու ուժ: Հարուստի բաժին բախտը հարստանալն է, միջոցների սահմանափակում չկայ, եւ միջոցներից ամենամատչելին զողանալն է, խաբելն ու խարդախելն է: Իշխանաւորների վերին էշելոնին հնարաւորութիւն է ընձեռուած «զրամը կայունացնելու» անուան տակ, երկու օրով իջեցնելու առարդրամի արժէքը, խոշոցապի մասնելու ողջ բնակչութեանը, այդ ապրանքում միլիոններ զրպանելու համար: Դիրքի ու փառքի յատկանութիւն չունեցող, անյայտ, անանուն, «համեստ» մէկն էլ «ձեռներէցութիւն է» հանդէս բերում, հնդկական թէյի պիտակով տեղական խոտ է սաղացնում իր ժողովրդի վրայ, նրան չպատճառելով ոչ առանձնապէս էական վնաս: Իշխանաւորներն ու ձեռներէցները ազատ են խիղճ, արժանապատուութիւն մի կողմ զրած, հաբերնատնալու մոլուցքի զերի, զողնալ, խաբել, խարդախել:

Ժողովուրդն էլ ազատ է իր իշխանաւորներից ու ձեռներէցներից ամէն մէկի մէջ տեսնել զողի, խաբեբայի, աւազակի:

Եթէ իշխանաւորների ու ձեռներէցների մէջ արձանանալու լինի ու զէթ մի կաթիլ խիղճ կամ արժանապատուութեան զգացում, ապա իշխանաւորներն իրենց հերթին, եւ ձեռներէցներն իրենց հերթին, իրաքանչիւրն իր առաջնահերթ խնդիրը կը զարձնի յայտնաբերել եւ պատժել ու չեզոքացնել իր իսկ մէջի զողերին, խաբեբաներին, աւազակներին, յոյսը չդնելով իրաւապահ մարմինների վրայ, որոնք անցեալներում եւս աչքի չեն ընկել իրենց «մունդիրի» պատիւը պահելու նախանձախնդրութեամբ:

ԱՆԱՀԻՏ ՍԱՀԻՆԵԱՆ

«Ազգ», Սեպտեմբեր 15

ԵՐԷԿ՝ ԱԶՆԱՒՈՒՐ, ԱՑՍՕՐ՝ ԱԶՆԱՒՈՒՐ, ՄԻՇՏ՝ ԱԶՆԱՒՈՒՐ

Բոլոր որակումները զործածուած են, բոլոր ածականները մաշած են: Ի՞նչ ըսել Ազնաւուրի մասին որ ըսուած չըլլայ:

Զինքը ընորոշող ամէնէն դիպուկ սահմանումները կը խտանան կարգ մը հակիրճ նախադասութիւններու մէջ, որոնք քանիցս կրկնուեցան այս վերջին համերգին առթիւ:

«...Mais Aznavour est déjà éternel et la superbe économie de moyens avec laquelle il parvient à exprimer les sentiments les plus amoureux, les plus troubles, les plus joyeux en font un grand de la chanson mondiale».

(«*Le Monde*», 27 *Oct.*).

«Un des ultimes grands de la chanson française, l'auteur du classique mondial, «Hier encore», revient au delà de l'actualité scénique. Savoureux Aznavour».

(«*Libération*», 25 *Oct.*).

«Un véritable ambassadeur de la chanson française... Aznavour en haut de l'affiche».

(«*Figaroscope*», 19-25 *Oct.*).

Եւ դեռ չարքը կարելի է երկարել բազմաթիւ այլ մէջբերումներով:

Կարելի չէ, սակայն, այսօր քիչ մը աւելի չհիանալ քան երէկ, երբ բեմ կը բարձրանայ 70-ամեայ Ազնաւուր առանց տարիքի բարդոյթի, որովհետեւ քալ գիտակից է որ կրնայ դաս տալ շատ մը նորեկներու եւ շատ ուրիշներու որոնք եկան ու զացին, մինչ ինք կը մնայ:

Կը մնայ, որովհետեւ ամբողջական արուեստագէտ մըն է, մինչեւ եղունդներուն ծայրը, բայց նաեւ արհեստաւոր մը, այսինքն անձ մը որ չի դոհանար իր տաղանդով, իր համբաւով, կ'աշխատի եւ բծախնդրօրէն կը պատրաստէ ամէն մէկ երգի ներկայացումը, խղճմտութեամբ ու խոր դիտակցութեամբ:

Հոկտեմբեր 19-էն է (եւ մինչեւ Նոյեմբեր 26) որ Շառլ Ազնաւուր ամէն իրիկուն կը լեցնէ Փարիզի Փալէ տէ Քոնկրէն (4000 տեղ): Քանի հոգինոց նուագախումբ մը, լոյսերու եւ թելքնիք կատարելագործուած խաղերով հրամցուած բեմադրութիւն մը կ'ամբողջացնեն ներկայացումը: Ինք՝ 30-է աւելի նոր եւ հին երգերով կը հմայէ հանդիսականները: Աւելի քան երկու ժամ, ոչ ոք կը յոգնի, ընդհակառակն, չի կըշտանար, դեռ աւելին կ'ուզէ: Առաջին մասին մէջ, Ազնաւուր մեղի հրամցուց կարգ մը նոր երգեր, որոնցմէ մէկուն երաժշտութեան հեղինակն էր Ժորժ Կառվարենց (Ton doux visage), բայց դժբախտաբար իր կանխահաս մահը թոյլ չէր տուած որ լսէ երգը որու բառերը Ազնաւուր զրած էր յատպապին: Այս նորերու չարքին հարկ է յիշել ինքնատիպ եւ յաջող երգը որ ձօնուած է Թրէնէի եւ սրամտօրէն խորագրուած՝ Trenetement,

Անշուշտ, աւելի կը խանդավառեն հին երգերը, որոմմէեւէ աւելի յուսած են ու ականջները վարժուած, վաղը, հաւանաբար, նոյնը ըլլայ նորերուն համար, երբ սկսին հինանալ: Ամէն պարագայի մէջ, որքան ըսուի, թերեւս քիչ է, չեչտելու համար այն եզակի տաղանդը որ Ազնաւուրինն է, պարզութեամբ բայց, երգիչէն անդին դերասանի խառնուածքով ներկայացնելու համար ամէն մէկ երգը:

Վերջին խօսք մըն ալ փառաւոր յայտագրի մը մասին, ճոխացած նոր եւ հին նկարներով որոնք կ'ոգեկոչեն Ազնաւուր ընտանիքը, Հայաստանը, երբեմնի հայկական Փարիզը թատերական հայերէն թոռուցիկներու վերարտադրութեամբ:

Ամէն տեսակէտով փառաւոր համերգ մը, զոր անպայման պէտք է վայելել:

Ս. Մ.

ԻՐԱՔԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏԸ

Այսօր, Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 30, առաւօտեան ժամը 9.30-ին սկիզբ կ'առնէ սուրբ եւ անմահ պատարագը «Կոմիտասեան» Ամառուածասքանչ եղանակներուն պարուրմամբ: Պատարագիչն է Թեմիս Առաջնորդ Աւագ Արք. Ասատուրեան: Ընթացս պատարագի՝ «Հայր Մեր»էն առաջ Աւագ Արք. յատուր պատշաճի քարոզով, կը նկարագրէ մեր հաւատաւոր ժողովուրդին, Երջանկայիշատակ Հայրապետին թաղմանական մանրամասնութիւնները, որոնք տեղի ունեցած Կին Օգոստոսի 28-ին Մայր Հայրենիքին մէջ, բնաբան ընտրելով Պօղոսի յառաքելոյն Երրայեցիներուն ուղղուած նամակէն, մէկ հրաշալի հատուածը, որ կ'ըսէ. «Զի այսպիսի խոհ եւ վայել էր մեզ Քահանայապետ, սուրբ, անմեղ, անարատ, զատեալ ի մեղաւորաց եւ բարձրացեալ քան զերկինս». «Արդարեւ, մեզի կը վայելէր ճիշդ այդպիսի քահանայապետ մը՝ սուրբ, անմեղ, անարատ, մեղաւորներէն զատուած եւ երկինքներէն աւելի վեր բարձրացած» (Եբր. է, 26):

Առաջնորդը ի յայտ կը բերէ նաեւ մեր ժողովուրդի աներկբայ նուիրումն ու անսկզբնական յուցաբերումը հանդէպ իր վախճանեալ Հայրապետին, որն ինչպէս կ'ըսէր. - «Մեր եւ մեր հոգեւոր Եպիսկոպոս եղբայրներուն պատուաբեր եւ յուզական ներշնչման յաւերժ աղբիւրներ պիտի հանդիսանայ...»:

Ապա, եւ ինչպէս միշտ, Թեմիս բարեխնամ Առաջնորդը կ'անդրադառնայ թէ՛ այլ քոյր եկեղեցիներուն եւ թէ՛ մեր մայրենի եկեղեցւոյ ծոցին մէջ, վերջերս քաղցկեղի նման բոյն չինող աղանդաւորական չարժմանց, որոնք կուզան խախտելու հաւատքը Քրիստոսի, եւ նա մանաւանդ հայրենասիրական այն աշխի եւ աստուածասէրմ զգացմունքները, որոնք բիւրաւոր տարիներու ընթացքին, մեր նախնեաց սրբաշող մաքառումներուն սքլայքով ամրացած են մեր ժողովուրդի սիրտին մէջ:

Ցաւարտ պատարագի տեղի կ'ունենայ հոգեհանգստեան յատուկ պաշտօն Պատատի «Զուարթնոց» զպրաց դասէ «Գթա Տէր» չարականի երգակցութեամբ:

Պատարագին ներկայ էին քոյր եկեղեցիներէն բարձրաստիճան հիւրեր եւ ներկայացուցիչներ: Ցետ ծիսական արարողութեանց, Առաջնորդը, հոգեւոր դասին եւ Ազգային Կեդրոնական վարչութեան ընկերակցութեամբ հիւրերն ու ներկաները կ'ընդունի Առաջնորդարանիս կից դահլիճին մէջ ընդունելու անոնց ցաւակցութիւններն ու մխիթարական ազնուաբուխ խօսքերը:

ՄԱԿԱՐ ԱԲՂԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ԼՈՍ - ԱՆՃԼԼԸՍԻ մէջ, նախաձեռնութեամբ Լոսեան Սանուց Յանձնախումբին տօնուած է Կոմիտասի ծննդեան 125-ամեակը: Բացման խօսքը կատարած է Տիկին Նատիա Պարսամեան որ ներկայացուցած է Կոմիտասի կեանքն ու գործը, Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը երգով եւ արտասանութեամբ: Օրուան անակնկալը եղած է Կոմիտասի երգչախումբի անդամներէն՝ Մարի Թամալեանի (97 տարեկան) բեմ բարձրանալը: Ան դրուագներ պատմած է Կոմիտաս Վարդապետէն եւ երգած՝ «Սոնա Եար»ը:

***

ԼՈՍ - ԱՆՃԼԼԸՍԻ Իրանահայ Միութեան սրահը եւ նախաձեռնութեամբ Իրանահայ Միութեան եւ Համապղպային Կլէնտէյլի մասնաճիւղին, Հոկտեմբեր 5-ին դրական - գեղարուեստական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Գէորգ Էմինի, իր 75-ամեակին առթիւ: Բանաստեղծին կեանքն ու գործը ներկայացուցած է Համազգայինի Կլէնտէյլի վարչութեան տեսնապետ՝ Գրիշ Դաւթեան: Երկրորդ բանախօսը եղած է Ալիսիա Կիրակոսեան որ ծանրացած է Էմինի ստեղծագործական ձիրքին վրայ, Վերջին խօսքը արտասանած է օրուան մեծարեալը: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը:

***

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ մէջ, Հոկտեմբեր 19-ին, իր մահկանացուն կնքած է ծանօթ նկարիչ՝ Արտաշէս Հունանեան, 72 տարեկանին: Ծնած էր Սպիտակի Ծաղկաձէն գիւղը, ապրած է Լենինական, մասնակցած է համաշխարհային Բ. պատերազմին: 1981-էն 1988 հաստատուած էր Սպիտակ եւ զաւակահղած է տեղւոյն նկարչական դպրոցը: Երկրաչարժին 4 ժամ մնացած է փլատակներու տակ եւ ձեռքը վնասուած է ու այլեւս չէր կրնար աշխատիլ: Լոս - Անճըլըս հաստատուած էր 1991-էն ի վեր:

***

ԼՈՍ - ԱՆՃԼԼԸՍԻ Ալարատ տան «Տէօքմէճեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 14-ին ճաշ - պարահանդէս մը տեղի ունեցած է նախաձեռնութեամբ Ցունհայ Միութեան: Կարճ ելոյթ մը ունեցած է Միութեան առենապետուհին՝ Հռիփ Քրբջեան (հայերէն, յունարէն եւ անգլերէն):

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ազգային Կեդրոնական Վարժարանի Ֆրանսայի Սանուց Միութեան հերթական ընդհանուր ժողովը տեղի ունեցաւ Փարիզ Յունիս 18-ին:

Նորընտիր Վարչութեան Խորհուրդը վաւերացուեցաւ Ֆրանսական պատկան իշխանութեան կողմէ Փարիզ, Սեպտ. 19-ին:

Նորընտիր վարչական եւ տնօրէն խորհուրդներուն անդամներն են՝ Պ.Պ. Վահէ Զիլինկիրեան (նախագահ), Յակոբ Կէվրէկեան (գանձապահ), Շաւարշ Մարտիրոսեան (քարտուղար):

Վարչական Խորհուրդը կ'առաջադրէ ըստ կարելւոյն իրագործել ծրագիրներ, հետեւեալ մարզերու ծիրերուն վրայ՝

1.- Ազգային Կեդրոնական Վարժարանի,

2.- Ազգային Կեդրոնական Վարժարանի սաներու,

3.- Հայկական Ուսուցչաց Միութեանց եւ Հայ ուսանողներու,

4.- Հայկական վարժարաններու եւ մամուլի,

5.- Այլ հայկական վարժարաններու սանուց եւ Սանուց Միութեանց, նաեւ՝ այլ ընկերակցութիւններու:

Վերոյիշեալ առաջադրութիւններու ծիրին վրայ կատարելի գործունէութեանց միջեւ նախընտրութիւն կը տրուի արեւմտահայերէնի հետ առընչեալներուն:

ՎԱՀԷ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ
Վարչական Խորհուրդի
Նախագահ

Փարիզ
Հոկտեմբեր 22, 1994

LIVRES REÇUS

SOLEIL D'AUTOMNE
Préface André Bitov

HRANT MATEVOSSIAN

Traduit de l'arménien par
Pierre Ter-Sarkissian.

Les Grandes Traductions :
ALBIN MICHEL, Oct. 94, Paris.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

Պր. Վարդգէս Տակառեան պատակներն ու թոռները

Այրի Տիկին Սաթենիկ Ֆիրէնկիւլեան -- Տակառեան,

Այրի Տիկին Թագուհի Տէտէեան (Նիս), Շերինեան, Տակառեան, Տակառեան (Մարսէյլ), Մանուկեան (Սէն - Թիթիէն), Պեքթաշեան (Սելանիկ), Շանկայեան (Ա-թէնք), Գիլճեան (Մարսէյլ), Ֆիրէնկիւլեան, Մուրատեան, Խարբուճլեան ընտանիքները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, հօրեղբօր, զարմիկին, կնքահօր եւ ազգականին՝

ՄԱՐՏԻԿ ՏԱԿԱՌԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 1-ին, 80 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի երկուշաբթի, Նոյեմբեր 7, ժամը 15-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանեէօ - Քոմիւնալ գերեզմանատունը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Նախընտրաբար նուէրներ բարեգործական հաստատութեանց:

Որեւէ մահագդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՕՒՇԱՏԵՍ

ԿԱՊՈՑ ՄԱՆԿԱՀԻՒԶ Փարիզի մասնաճիւղը անդամական ժողովը Նոյեմբեր 5-ին, Շաբաթ օր ժամը 10-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, Paris 9e

Բոլոր անդամ - անդամուհիները հրաւիրուած են ներկայ գտնուելու:

FONDS ARMÉNIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS SUR LA FRANCE
Période 1/4/1994 au 29/09/1994

— 1.000 Francs. -

M. Artin Indjeian, M. A. Keuroglouyan, Mlle Alice Kevorkoff (2 fois), M. Manouck Kulunkian, M. Jacques Kulunkian, M Bali Kutchukian, M. Kapriel Magden, M. H. Marandjian, Mlle Annick Mardiguian, M. Sarkis Markarian, M. Léon Mastikian, Mme Irène Montabone, M. Simon Mugurditch, M. François Nemecek, M. Arthur Nercessian, M. Jean Ozkirisyan, M. Hagop Pakossian, Mlle Nevart Papazian, M. Hatchik Papazian, M. Denis Parseghian, M. Zareh Pehlivanian, M. Jean Rémy, M. et Mme Léon Sabondjian, Mlle Annie Sahajian, M. Henri Sahajian, M. Garabet Sarafian, M. A. Semerdjian, Mme Emma Semizian (2 fois), M. Serge Simonian.

(*A suivre*)

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
Boîte postale 12
75660 Paris Cedex 14
ou par virement bancaire :
CCP 11.926 85 C Paris.

SABERATOURS
SEVAN VOYAGES
SABERATOURS
SEVAN VOYAGES
SABERATOURS
SEVAN VOYAGES

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES
- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL

PRIX
PARIS-EREVAN-PARIS
3300 F
RENSEIGNEMENTS ET RESERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

SABERATOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL - 75001 PARIS
TEL 42 61 51 13 - FAX 42 61 94 53
SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 78 60 13 66 - FAX 78 60 92 26
EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN - EREVAN 10
TEL 52 85 48 - FAX 52 54 48

STUDIO VICKEN

EN COLLABORATION AVEC
ARMENIAN AIRLINES

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլի «Աստղիկ» մանուհիները կը կազմակերպէ Թէյասեղան մը, կիրակի, Նոյեմբեր 6-ին, Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ -ին Հանդի Պարպիւսարահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին համայն ժողովուրդը, ինչպէս նաեւ Կապոյտ Խաչի Փարիզի եւ շրջակայքի բոլոր մանուհիները:

***

կազմակերպութեամբ՝

Կապոյտ Խաչի Վալանսի «Աղուիթա» մանուհիին, Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 7, կէսօրէ ետք ժամը 13·30-էն սկսեալ Վալանսի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

Ձոխ յայտագիր, առատ հեռուխոս:

Մուտքը ազատ է:

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
12 - 14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er

Exposition des œuvres de
V A L M A R
Peintre d'Arménie

Exposition ouverte
jusqu'au 7 Novembre

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Սուրբ Եկեղեցւոյ օծման 12-րդ տարեդարձին առթիւ Փօն - տը - Շէրի - Շարվիոյի Ազգային Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ կիրակի, Նոյեմբեր 6-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆԾ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Նախատահութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆԻ

Այս առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյ գլխաւոր բահրար, ողբացեալ՝ ՃԻՊՐԱՅԻԼ եւ ԱՂԱՏՈՒՀԻ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ, նաեւ տեղի կ'ունենայ իրենց ծնողաց՝ Նչան, Ֆիլոր Պահատուրեանի, Պահատուրեան, Պաթմագեան, Խարբուճլեան, Թիւթիւնճեան, Յարութիւնեան, Հիլպազեան զերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգւոցն ի հանդիստ:

Նաեւ կը յիշատակուին եկեղեցւոյ միւս բարերարները նախկին հոգեւոր հովիւ՝ Հմայեակ Ծ. Վրդ. Պաղտասարեան, Պալեան, Ճընկըլըրեան, - Գարակէհաուրեան, Մաչատուրեան, Մելկոնեան, Մուկհամեան, Սանթուլլօ, Չիլգէմեան, Չիլինկիրեան, Թիլպիեան, Տէյիրմէնճեան, Հիլպազեան, Պաթմագեան, Զատէեան, Տիրանեան, Յարութիւնեան, Մարգարեան, Գարիպեան, Պըչաքճեան, Աղէկեան, Պազըրճեան, Պեարոսեան, Կիւրճնեան, Մուրատեան, Սօմունճեան, Աբրաչէս Մուրատեան, Ժիրայր Քելիճնճեան, վարիչ Յակոբ Աբրահամեան, նորոգ հանդուցեալ Ծրեատէրիկ - Վարդան Թերզեան, նորոգ հանդուցեալ Աբաքսի Սարեան:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12·30-ին Ազգ. Տան Ճիպրայէլ Պահատուրեան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ:

Ճաշագին՝ 100 Ֆր.:

Պատարագ ժամը 10·30-ին:

U. G. A. B. — *Paris*

sous le haut patronage
du Ministère de la Culture
et de la Francophonie

et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec
l'A.M.I. du Jardin de Musique

LE QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20h30
à l'UNESCO
(7, Place Fontenoy, Paris 7e)
au programme:
Brahms — Komitas — Schubert — Vartan

Prix des places :
Cat. A - 250 F. (membre UGAB-180 F.)
Cat. B - 150 F. (membre UGAB-100 F.)

Réservation à l'UGAB :
Tél. : 45. 20. 03. 18

UGAB - Jeunes

SOIRÉE DISCO

l'U.G.A.B. - *Jeunes* organise
sa soirée de rentrée
le samedi 5 novembre à partir de 22h30
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Prix unique : 80 F. (avec 1 consom.)
— *Tenue correcte exigée* —

ASSOCIATION NAREG
ENGHIEN

organise son

Dîner Dansant

au profit de ses élèves
le Samedi 5 Novembre à 20h30 précises
Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains
Soirée animée par l'Orchestre *A N I*
de Lyon
Troupe de danse *N A R E G*
et attractions
Réservations au : 48. 41. 49. 37.

Messe et Repas

PARIS

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section de Paris
«Archalouïse Tathéossian»
organise
le Dimanche 6 Novembre
Un repas à la mémoire des Enguérouïes disparues
Messe commémorative
en l'église arménienne
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e
Repas à partir de 13h30 à la M.C.A.
17, rue Bleue, Paris 9e
Animation culturelle et musicale
Prix du repas : 100 F.
Réservation auprès de :
Nevarte ARTINIAN - 42 01 15 69.
(de préférence à partir de 19h).

***

ALFORTVILLE

Pour honorer la mémoire des Khatchouïes décédées, la section *Hélen Puzant* de la Croix Bleue d'Alfortville invite parents et amis à une messe de requiem :
le Dimanche 6 Novembre
en l'église arménienne, rue Komitas.
A l'issue de la messe, un repas sera servi à la M.C.A. d'Alfortville — 9, rue de Madrid.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

WEEK-END DE CONCERTATION

La CBAF vous informe qu'elle organise un week-end de concertation les 11, 12 et 13 novembre à Bellefontaine.

Départ en car le vendredi 11 novembre à 10 heures précises du parc du clos Montholon, Paris 9e (sur la rue La Fayette).

Le programme du samedi 12 sera consacré à un débat sur l'histoire de la Croix Bleue et du rôle de la femme arménienne dans le passé, le présent et l'avenir.

Le Dimanche 13 novembre, nous assisterons à la messe à l'église de Genève.

Retour le 13 au soir.

Les frais de séjour s'élèveront à 500 F. (transport et pensoin compris).

Inscriptions avant le 5 novembre auprès du secrétariat du Conseil d'Administration : 48. 24. 46. 57 de 9h à 14h ou auprès des sections :
d'Alfortville : *Mme Kabayan:* 43 68 04 89
d'Arnouville: *Mme Topalian:* 39 85 93 40
d'Asnières: *Mme Gourdikian:* 39 82 65 91
de Bagneux: *Mme Hakimian:* 46 83 00 82
de Clichy: *Mme Kiladjian :* 42 70 00 91
de Chaville: *Mme Baronian :* 47 50 97 56
d'Issy-les-Mlx: *Mme Essayan:* 46 48 62 87
de Paris : *Mme Abojian :* 47 70 53 72
de Sevran : *Mme Papazian :* 43 83 87 68

***

Section «Araxe» de Lyon-Villeurbanne

GRAND BAL ANNUEL

avec l'*Orchestre N a ï r i*
et le *DJ K a r n i g*
Samedi 5 Novembre à partir de 21 heures
Salon «*Le Lyon Vert*»
au Casino de Charbonnières-les-Bains
Tenue correcte —
Jeans interdits par la direction du Casino.
Nous vous attendons tous.
Venez nombreux.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ
ՆՈԵՄԲԵՐ 5
SAMEDI
5 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·453 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.453

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱԳ ՇԻՐԱՔ «Վա Վռւա տիւ Նոռ» թերթին տուած հարցազրոյցով մըն է (Նոյեմբեր 4) որ յայտարարեց պաշտօնապէս նախագահական իր թեկնածութիւնը, կ'ըսէ թէ այդ կ'ընէ որպէսզի քաղաքական կացութիւնը յստականայ, թէեւ Շիրաք թեկնածու ըլլալը շատ յստակ էր։ Իր այս յայտարարութեան առթիւ, իր կուսակցութեան մէջ իսկ քննադատութիւնները կը բազմանան, շատեր կանխահաս կը նկատեն, մինչ Փասքուա եւ իր կողմնակիցները կը պնդէին նախնական զտումի անհրաժեշտութեան վրայ։ Ինչ որ յստակ է այս յայտարարութեամբ, այն է որ մեծամասնութիւնը քիչ մը աւելի պատակառած պատկեր մը պիտի պարզէ։ Փաթրիք Տէվէճեանի մը համար «ոչ - դէպք» «non-évenement» մըն է։

ԹՈՒՐՔԻՈՑ վարչապետին Իսրայէլ այցելութեան առթիւ երկու երկիրներուն միջեւ ահաբեկչութեան դէմ պայքարի համաձայնութիւն մը ստորագրուած է։ 12 կէտերէ բաղկացած համաձայնութեան գլխաւոր նպատակը ահաբեկչութենէն զատ թրեցուցիչի մաքսանենգութեան նիւթին մէջ գործակցութիւն ապահովել է։

ՌՈՒՍ - ԹՐՔԱԿԱՆ մրցակցութեանց նուիրած էր «Լը Մոնտ» Նոյեմբեր 4-ի իր խմբագրականը չահեկան վերլուծումներ ընելով վերջին դէպքերուն։ Կը յիշէ որ Թուրքիա դժգոհած էր Գլինթընի ռուսական «գործունէութեանց» պատճառաւ կովկասի մէջ ու կը չեշտէ որ ազդեցութեան պայքարը սկսած է ոչ միայն Մոսկուայի եւ Անգարայի, այլեւ՝ Մոսկուայի եւ Ուաշինկթընի միջեւ։ Ռուսաստանի ծոցին մէջ իսկ, Չէչէնիոյ մղած անյատակալն պատերազմը իր դերն ունի։ Չէչէնիան կիւրեղեան այբուբենը փոխարինեց լատինականով զոր կը գործածեն Թուրքերը։ «Լը Մոնտ» կ'անդրադառնայ նաեւ Ադրբեջանի որ միակ հանրապետութիւնն է ուր Ռուսաստան չկրցաւ իր զօրքը պահել ու Ղարաբաղի կնճիռին որու համար Անգարա միջազգային միջամտութիւն մը կ'ուզէ եւ կ'ընդդիմանայ ռուսական միջնադիր զօրքի զետեղման «Հայերու կողքին, Մոսկուայի դիմակից»...։

ԿԱԶԱՑԻ մէջ, Արաֆաթ չատ բուռն հակիւններու արժանացաւ իր իսկ հայրենակիցներուն կողմէ, երբ կը փորձէր մասնակցիլ Հանի Ասեհի (Իսլամապաշտ պատճառնի ղեկավար մը որ սպաննուած էր առջի օր) յուղարկաւորութեան։ Հազիւ կրցաւ խոյս տալ յարձակումէ խուսափելու համար։ Արաֆաթ ոմանց համար, դաւաճան մըն է։

«ՄԱՐՈՒԻ ՄԵՐ ԴՐԱՄԸ ԵՏ ՏՈՒՐ» պոռացած են 3000 ցուցարարներ, երբ Նոյեմբեր 1-ին, ՄՄՄ «Ներդրումի հիմնարկ»ի նախագահը յայտարարած է որ բաժնեթուղթերը առժամապէս ի գործու չեն»։ Ինչ՝ դատապարտումէ եւ բանտէ ետք երեսփոխան դարձաւ ու անձեռնմխելի է։

«ՄԱՋ»ի տպագրանակը անկասկած զգալի խափանում մը պէտք է կրած ըլլայ, քանի կողքէ էջը հրատարակած է Միթերանի նկարը սա տողով՝ «Միթերան եւ իր ապրիլիկը»։ Ֆրանսական մետիաները, ի տարբերութիւն անգլեւսաքսոն մետիաներուն չեն զգաիր քաղաքական դէմքերու անձնական կեանքով եւ երբ «Մաչ» զանց կ'առնէ այս տարբական սովորութիւնը աղմուկ կը բարձրանայ։ Աղմուկը կը ծառայէ անշուշտ քիչ մը աւելի արծարծելու հարցը։ Կը թուի որ Միթերանի ոչինչ պիտի խնայուի կեանքի իր վերջալոյսին։ «Մաչ» նկարներ կը հրատարակէ ուր կր տեսնուին Միթերան եւ քանամեայ աղջիկ մը որ իրն է եւ թերթը կ'ըսէ թէ Միթերան այլեւս զաղանի չի պահեր։ Ձիշդ է որ այս մասին գրած էր արդէն «Միթերան եւ 40 ազգականները» հատորին հեղինակը եւ ներկայիս ալ տարիք առած Ֆիլիփ Ալեքսանդրի գիրքն է։ Ընդհանրապէս բոլորը կը դատապարտեն այս մերկացումը, թէեւ անկարելի ալ չէ որ Միթերան ինք իսկ ուզած է այլեւս «իր երկրորդ կեանքը» հրապարակել, քանի որ չէ քաշուած ծանօթ ճաշարան մը երթալէ աղջկանը հետ, որ նաեւ լրեն այցելած է երբ Գուչէն հիւանդանոցն էր։

ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆ ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑ

Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 3-ին երեւանէն Փարիզ ժամանեց ծանօթ դերասէտ՝ Հրանտ Մաթեւոսեան, Ալպէն Միչել հրատարակչական տան հրաւէրով։

Ալպէն Միչել օրերս լոյս ընծայեց Հրանտ Մաթեւոսեանի ութ պատմուածքները՝ Soleil d'Automne խորագրով, թարգմանութեամբ Փիէռ Տէր - Սարգիսեանի եւ այդ առթիւ է որ դերասէտը Փարիզ կը գտնուի։

Հ. Մաթեւոսեանի այլ գործերն ալ ծանօթ են, «Յառաջ», 1979 Դեկտեմբերին հրատարակած է «Հին տունը» եւ «Մեծ մօր»ը։

ԱՋՆԱԻՈՒՐ
COMMANDEUR DANS L'ORDRE NATIONAL DES ARTS ET LETTRES

Նոյեմբեր 2-ին, Մշակոյթի նախարար՝ Ժաք Թուպոն Ազնաւուրին չնորհած է արուեստից եւ գրականութեան ազգ. կարգի հրամանատարի աստիճանը, որ բարձրագոյնն է այդ կարգին։

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ- ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (198) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.-

Ինտրայի «Ներաշխարհ»ին առթիւ
ՎԱՀԷ ՍԱՍԱ

Գրողն ու կեանքը
ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՆՑ

Ջահակիրը
ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ՓՈՒԹՊՈԼ
ԲԱԺԱԿԱԿԻՐՆԵՐՈՒ ԲԱԺԱԿ

Նոյ. 3-ին Օքսէր 2 - 0 պարտութեան մատնելով Պէչիկթաշը որակուեցաւ Գ. շրջանի խաղերուն համար։ Երթի մրցումը աւարտած էր 2 - 2 արդիւնքով։

ԵՐԵՒԱՆԻ «ՓԱՐԻԶ»

«ՀԵՌԱՏԻՊ»

«ԵՐՄԷՆՓՐԷՍ»

Նոյեմբեր 1 / 3

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԻՒՆ

Ռուսաստանի դաշնակցային ժողովը եւ Դուման որոշած են Սպիտակի երկրաշարժի զոհերու յիշատակին եւ փրկարար աշխատանքներուն մասնակցածներուն նուիրուած միջազգային հաւաքոյթ մը կազմակերպել Դեկտեմբեր 5-էն 10։ Նախատեսուած է հրաւիրել աշխարհի 27 երկիրներու խորհրդարանականներ։ Նախաձեռնութեան բուն նպատակն է միջազգային ուժերը համախմբել ոչ պատերազմական բնոյթ ունեցող արտակարգ իրավիճակներէ նախազգուշացման նպատակին չուրջ եւ աղէտի պարագային ալ, մարդոց, շրջակայ միջավայրի եւ ազգային արժէքներու փրկութեան համար։

*
**

ՄԱԿ-Ի 50-ԱՄԵԱԿԻՆ
ԱՌԹԻԻ

Նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեանի կարգադրութեամբ ստեղծուած է ՄԱԿ-ի 50-ամեակի նշումի շրջագիծին մէջ Հայաստանի ազգային յանձնաժողով մը, զոր կը գլխաւորէ Վ. Փափազեան։ Յանձնաժողովին յանձնարարուած է երկու ամիսներու ընթացքին նախաձեռնել պատշաճ միջոցներու եւ կառավարութեան ալ յանձնարարուած է անհրաժեշտ պայմաններ ըստեղծել այդ ծրագիրներուն գործադրման համար։

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԼՈՍ - ԱՆՃԵԼԷՍԻ ՀԻՒՊԱՏՈՍԸ

Արտաքին նախարար Վ. Փափազեանի հրամանով Արմէն Վահանի Բայբուրդեան Լոս - Անճելըսի գլխաւոր հիւպատոս նշանակուած է։ Պատմական դիւութեանց թեկնածու Ա. Բայբուրդեան վերջին չորս տարիներ Հայաստանի ներկայացուցչական կազմին մէջ։

*
**

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ռոմանի երաժշտանոցի տնօրէն եւ սէնֆոնիք նուագախումբի գլխաւոր դեկավար Ա. Սիրանոսեան Երեւանի մէջ տեղւոյն «Սերենատ» երիտասարդական համոյթին հետ ձայնագրած է Կոմիտաս - Ասլամազեան տարբերակներու ընտրանի մը։

Պատանի երաժիշտները, որ արդէն երկու անգամ համերգներ տուած էին Փերանատա այս ձմեռ կրկին կուգան, բայական լայն յայտագրով։

*
**

Իրանի Մշակոյթի նախարարին խընդրանքով երեւանցի երգահան Սերգէյ Ազաջանեանի կողմէ Իրանի պետական երգչախումբին համար մշակուած պարսկական ժողովրդական երգերը առաջին անգամ հնչած են Երեւանի «Կոմիտաս» երաժշտանոցին մէջ, Ցուվհ. Միրզոյեանի դեկավարած երգչախումբին կատարմամբ։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՐՈՒՍ ԼՐԱԳՐՈՂԸ

Հոկտեմբերին քաղաքական երկու փոթորիկի թատերաբեմ եղաւ Մոսկուան. առաջինը ռուբլիի ցնցող անկումն էր, երկրորդը երիտասարդ վրացերդ Դիմիտրի Խոլոտովի սպանութիւնը որուն համար ամբաստանութիւնները երկարեցան մինչեւ Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարին։

Ռուբլիի անկումին վարչապետ Չերնոմիրդինի պատասխանատուութեան ակնարկեց մամուլի գործակալութիւն մը. իսկ Խոլոդովի սպանութեան յաջորդ օրը «Մոսկովսկի Կոմսոմոլեց» թերթը որուն խմբագրութեան մաս կը կազմէր ան, հրապարակեց Պաշտպանութեան նախարարին հեռաձայնի մէկ խօսակցութիւնը որմէ կը յայտնուէր որ Ելցին ալ տեղեակ է անոր կասկածելի արարքներուն։ Զարմանալին այն է որ երկու ղեկավարներէն ոչ առաջինը, ոչ ալ երկրորդը հարկը տեսան պատասխանելու այնքան ծանրակչիռ ամբաստանութիւններու։ Աւելի՛ն։ Նախագահը կրկնեց թէ կը վստահի իր նախարարին ու մեղադրեց «համայնավար դաւադիրները»։ Սակայն այս անգամ ամէնէն մերձաւորները իսկ հաւատք չընծայեցին անոր խօսքերուն։ Խոլոդովի յուղարկաւորութիւնը վերածուեցաւ ժողովրդական ծաւալուն ցոյցի մը որուն չատեր յուսացին Ելցինի ալ մասնակցութիւնը, բայց ան ոչ իսկ ծաղկեպսակ մը ղրկեց։

Անկէ ի վեր մամուլին մէջ իրարու կը յաջորդեն նախագահը վարկաբեկող յօդուածները։ Սախարովի այրին՝ Էլենա Պոնէր ալ նոյն չեշտով ելոյթ մը ունեցած է հեռատեսիլէն, պահանջելով Պաշտպանութեան նախարար զօր. Գրաչովի անմիջական հրաժարականը։ Այսուհանդերձ, քաղաքական բնագաւառը հանդարտ կը թուի. երեսփոխանները ռուբլիի հարցին մասին յանձնախումբին տեղեկագրին կը սպասեն. մինչ այդ կոչադիր ուղղած են զօր. Գրաչովի, զոյց նախարարութիւնը նախագահին վերապահուած մարդին պատկանելով, մեծ բան չունին ընելիք։ Անդին, կ'ըսուի թէ նախագահ Ելցին բանակցութիւններու մէջ է «համայնավար դաւադիրներ»ու հետ, չանալով արդիլել Չերնոմիրդինի անկումը որ գործադիր իշխանութեան եւ Խորհրդարանին միջեւ ուժական նոր ցոյցի մը պատճառ կրնայ ըլլալ։

Նման քայլերով որքան ալ կացութեան տէր ղեկավարի պատկեր մը ուզէ տալ ան յատկապէս միջազգային դեռնին վրայ, տնտեսական վիճակը ծանրակչիռ է ու իր հետեւանքը կ'ունենայ։ Հակասական քայլեր տնտեսութեան ամբողջական անդամալուծութեան մը սպառնալիքը օրակարգի բերած են։ Ատկէ խուսափելու համար Կրեմլին որոշած էր երկու հանդրուանով արժեզրկել ռուբլին. նախ Հոկտեմբերին, յետոյ տարեվերջին։ Ինչ որ առաջին փոթորիկին պատճառ եղաւ, որոշումին անուղղակի հրապարակումն էր. դրամական մարդի բարձրաստիճան պաշտօնատար մը Սեպտեմբերի վերջին յայտնեց թէ տոլարը մօտ օրէն պիտի արժէր երեք հազար ռուբլի, իսկ Դեկտեմբերին՝ 3500։ Այդ պաշտօնատարը ատիկա ըրաւ մխիթարութեամբ, թէ բան մը հասկցնելու համար առեւտրական դրամատուներու իր բարեկամներուն. ինչ որ ալ ըլլայ հարցումին պատասխանը, մէկ բան որոշ է. Հոկ. 11-ին տոլարը 4 հազար ռուբլի կ'արժէր Մոսկուա, 4200 Ս. Պետերսբուրգ, իսկ դաւառներու մէկ հատած էր մինչեւ հինգ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳՐԱԿԱՆ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Անցեալ Յուլիսին, վրազէտ բարեկամ մը երեւանէն մեզի կը գրէր.-

«Մեծ փոթորիկներ են սպասւում մեր գրական «ընտանիքում». Թշուառութեան եղերին յայտնուած այս գրողները, որոնց մեծ մասը վաղուց է դադարել «գրող» լինելուց, ուրիշ բան չգտնելով ուտելու, իրար մխ են ուտում ... Սկսուել է մի զարհուրելի պաշտօնակոխ, առաւել անողք՝ քան սոցիալիզմի տարիներին... Վերջերս իրար եռեւից բուռն ու աղմկալի ժողովներ են անում՝ գրելու մարմաջը բաւարարելով խօսելով: Օգոստոսի 20-ին համագումար է նշանակուել՝ հնարաւորութեան դէպքում քեզ կը պատմեմ մանրամասները, այդ իրազարձութիւնը պիտի որ խիստ զաւեշտական լինի...»:

Թուականը փոխուեցաւ, սակայն կանխատեսումը ճիշդ դուրս եկաւ. անվերջանալի զաւեշտին նոր արարը: Կարդալէ ետք Արփի Թոթոյեանի յօդուածը՝ Հայաստանի Գրողներու Միութեան վերջին համագումարին մասին («Յառաջ», Հոկտեմբեր 6 եւ 7), մարդ չի կրնար տարբեր մտածում ունենալ, քանի որ խորքին մէջ ականատես է տարիներէ ի վեր երկարաձգուող միեւնոյն ընթացքին՝ մեռնիլ չուզող նախապատմական կենդանիի մը հոգեվարքը:

Սովորական երկրի մը մէջ, գրողները պէտք չունին քով քովի գալ եւ ղիրար գտնելով կառոյց մը ընդմէջէն, հզօրացնելու համար մտաւորական անապատի մը իրողութիւնը, ինչպէս Սփիւռքի պարագային: Հայաստանի մէջ, եթէ մարդ պէտք ունենայ գրական-մտաւորական համախոհներու, դարասկիզբի «վերնատուն»ին ձեւով խմբակ մը կազմել բաւարար է. եթէ հրատարակչական գործ կ'ուզէ ընել, 348 գրողի պէտք չունի. եթէ քաղաքական պայքար կ'ուզէ, կուսակցութիւններու պակաս չկայ. եթէ մշակութային եռուզեռ կ'ուզէ յառաջացընել, նման կառոյցներ չատ են: Իսկ եթէ կը մտածուի նիւթապէս օգնել գրագէտներուն, այն ատեն Գրողներու Նպաստամատոյց Միութիւն կարելի է ստեղծել ու հարցը փակել:

Երբ Գորհրդային վարչակարգի հիմքերը կը սկսէին դղրդալ Հայաստանի մէջ, կարգ մը հրապարակագիրներ արդէն խնդրոյ առարկայ կ'ընէին գրական միութեան մը նպատակը: Գիտենք, որ Գորհրդային Միութեան մէջ, Գրողներու Միութիւնը ստեղծուած էր գրական աշխարհի անուններն նոյն մատանին մէջ պահելու եւ արդիւնաւէտ հակակշիռ ենթարկելու համար. ասիկա գրապատմական անժխտելի իրողութիւն մըն է: Բուն անունը «Հայաստանի Սովետական Գրողներու Միութիւն» էր, չէ՞:

Հիմա, ո՞վ հետաքրքրուած է եղակի փարախին դոյատեւումով: Հայաստանի կառավարութի՞ւնը: Աւտր նշանները չեն երեւիր, Ընդհակառակն, գիտենք որ, ինչպէս եւ չատ մը այլ մարզերու մէջ, պետութիւնը դադրած է ֆինանսաւորողի իր նախկին դերը ունենալէ, եւ գրական պաշտօնաթերթերն իսկ ստիպուած են հոս ու հոն հովանաւոր փնտռել: Անշուշտ, կառավարութիւնը մեզադրելի նկատուած է այս արարքով, սակայն ակնհրեա հակասութիւն մը կայ. եթէ ֆինանսաւորէ ատանց որեւէ ակնկալութեան՝ այս պահուն հազար տեսակ աւելի հրատապ կալուածներ կ'անտեսէ, իսկ եթէ ֆինանսաւորէ դոյդն ակնկալութեամբ՝ «մեզաւոր է կառավարութիւն»:

Անշուշտ, ո՛չ մէկ կալուածի մէջ համապատասխան նահանջը առողջ երեւոյթ է Հայաստանի ապագային համար, եւ պէտք է յուսալ որ յառաջիկային, երբ պայմանները աւելի բնականոն դառնան, պետութիւնը որդեդրէ մշակութային քաղաքականութիւն մը ուր ատանձնէ որոշ ատիճանի դերակատարութիւն մը, մասնաւոր նախաձեռնութեան կոդքին:

Արդ, ո՞րն է Գրողներու Միութեան դոյապատճառը: Ժողովրդավար Հայաստանի մը մէջ, ո՛չ մէկ կառավարութիւն հետաքրքրուած կ'ըլլայ գրական ոստիկանի մը ստեղծումով կամ պահպանումով: Փաստը մէջտեղն է:

Նպատակը կրնայ ըլլալ «արհեստակցական». գրողները համախմբել նոյն երդիքին տակ, զրաղիլ անոնց իրաւունքներով, ստեղծել տնտեսական խաբխաբ մը որ դիւրացնէ գրական արտադրութիւնը եւ այլն: Հայաստանի գրողները կրնա՞ն իրենց անձնական քէները, մանր-մունր հաշիւները եւ խմբակային վէճերը մէկդի ձգել, աթոռակռիւը վերջացնել ու նման դիմագիծով Գրողներու Միութիւն մը ստեղծել: Թերեւս կրնան. կ'ուզե՞ն: Ահա կարեւոր հարցական մը:

Խնդիրը այն է, որ այժմեան Գրողներու Միութեան որբի հոգեբանութեան դոհն է. աւելի քան կէս դար պետական-կուսակցական ըլլալէ ետք, չի յաջողիր թօթափել անցեալի լուծը, ինքզինքը «սեփականաշնորհուած» նկատել եւ ազատագրուած՝ քաղաքական ուժերու ճնշումէն: Իսկ վերջիններս, իշխանութիւնը նուաճելու իրենց մարմաջին մէջ, հրաշալի կենակից կրնան գտնել, կազմակերպութեան մը պարագային, որ հայաստանեան իրականութեան մէջ որոշակի վարկ վայելած է:

Միամիտ չենք՝ գրականութեան ու քաղաքականութեան յարաբերութիւնները անտեսելու, բայց «միամիտ» ենք՝ գրականութիւնը նորէ՛ն քաղաքական զէնքի չվերածելու, նորէ՛ն չսպանդելու պահանջը ներկայացնելու համար:

Համաձայն ենք, որ գրողը կը մնայ գրող, ի՛նչ կուսակցութեան ալ պատկանի, եւ իր գրականութիւնը պիտի գտանենք զուտ գրական չափանիշներով: Բայց կարելի չէ համաձայնիլ, որ անհատ գրողներու գտանած կուսակցութիւն մը, ի՛նչ ալ ըլլայ անոր գոյնը, փորձէ վերածուիլ գրողներու համայնքի վերակացուին, ոստիկանին:

Շատ կը խօսուի վերջերս Հայաստանի «ոստիկանական պետութեան» մասին: Լաւ կ'ըլլար եթէ խօսողները, նախ եւ առաջ, բարի վարուց վկայական ներկայացընեն:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Պուէնոս-Այրէս

ՊՈՒՇ-ՏԻՒ-ՌՈՆ ՆԱՀԱՆԳԻ ԸՆԴՀ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀ՝ ԼԻՒՍԻԷՆ ՎԷՅԿԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Հրաւէրով Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեան յանձին Պետական նախարար՝ Ռաֆայէլ Բադոյեանի, Պուշ-տիւ-Ռոն նահանգի ընդհ. Խորհուրդի նախագահը՝ Լիւսիէն Վէյկան պաշտօնական այցելութիւն մը կատարեց Հայաստան Հոկտեմբեր 17-էն 20:

Այս առթիւ, Պուշ-տիւ-Ռոն-ի Ընդհ. Խորհուրդը յատուկ օդանաւ մը վարձեց «Արմինիըն էյր Լայնս» ընկերութենէն, «Տուպոլեւ 154» մը, յատկապէս ապրանք կարենալ փոխադրելու համար: Այսպէս, 15 Թոն բեռ որուն 10 Թոնը դեղօրայք եւ բժշկական արբաւորումներ մասնաւորապէս Երեւանի Թիւ 3 հիւանդանոցին եւ Էրեբունի առողջապահական կեդրոնին, ինչպէս նաեւ 5 Թոն դպրոցական պիտոյքներ՝ տետրակ, գրիչ, մատիտ հասան Հայաստան ու յանձնուեցան Մարզասիրական Օգնութեան կառավարական Յանձնաժողովի նախագահութեան որ կատարեց բաշխումը: Ա.Զ.Ա.Ֆ. Միութիւնը հայթայթեց դեղօրայք մեծ քանակութեամբ:

Նախագահ Լիւսիէն Վէյկանի պատուիրակութեան մաս կը կազմէին Տարօն Եպիսկ. Ձէրէճեան՝ Հարաւային Ֆրանսայի Հայր. Պատուիրակութեան Փոխանորդը եւ Վէյկանի հայ բարեկամներէն՝ Պերճ Կարապետեան, Փիէռ Ղազարեան, բժիշկ Զաւէն Կապրիէլեան, Ալպէռ Պողոսեան եւ Կարօ Յովսէփեան: Նոյնպէս երեսուն այլ Հայեր ընկերացան ճամբորդութեան, առաւելաբար անձեր որոնք կը բնակին Սէն-Ժերմ արուարձանը, Լ. Վէյկանի ընտրաշրջանը, կամ մօտէն մասնակցեցան անոր վերջին ընտրապայքարին: Այս երեսուն անձերը վճարեցին իրենց կեցութեան ծախքերը եւ առաւել 1500 Ֆրանք տուին որպէս ճամբորդութեան մասնակցութիւն: Գոյացած ընդհանուր գումարը 45·000 Ֆրանք, նախագահ Լիւսիէն Վէյկան, յանուն մասնակցողներուն, յանձնեց փոխ-նախագահ Գադիկ Յարութիւնեանին «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի հաշուոյն:

Պատուիրակութիւնը հասաւ Երեւանի Զուարթնոց օդակայանը Հոկտեմբեր 17, ժամը 18·30-ին, եւ ընդունուեցաւ Արմէնիա հիւրանոցը: Պանդոկի մուտքին անակնկալ մը կը սպասէր Ֆրանսացի հիւրերուն: Պարի, երգի «Բարեկամութիւն» համոյթը նուագով, պարերով եւ ծաղիկներով դիմաւորեց Լ. Վէյկանը, որ հրապարակին վրայ ինքն ալ մասնակցեցաւ չուրջպարի մը:

Հոկտեմբեր 18-ին, առաւօտեան նախագահ Լ. Վէյկան եւ իր պատուիրակութիւնը, ինչպէս նաեւ այլ մասնակցողներ այցելեցին Մխիթեռնակաբերդ ու զետեղուեցաւ ծաղկեփունջ մը: Ցիշատակի եւ յարգանքի այս արարքին ներկայ գտնուեցաւ Երեւանի քաղաքապետի Ա. տեղակալը՝ Բախչեան:

Պուշ-տիւ-Ռոն նահանգի Ընդհ. Խորհուրդի նախագահը ունեցաւ բարձր մակարդակի հանդիպումներ: Յաջորդաբար ընդունուեցաւ փոխ-վարչապետ՝ Վիգէն Զիտէչեանի, Հ.Հ. Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ՝ Բարգէն Արարքցեանի, Հ. Հ. նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի եւ Հ. Հ. փոխ-նախագահ՝ Գագիկ Յարութիւնեանի կողմէ: Այս այցելութիւններուն իրեն ընկերացաւ Պետական նախարար՝ Ռաֆայէլ Բադոյեան եւ նախագահի ու փոխ-նախագահի հանդիպումներուն նաեւ Ֆրանսայի դեսպանը՝ Տիկին Տր Հարթինկ:

Լիւսիէն Վէյկան այցելեց երկու հիւանդանոցներ՝ Երեւանի Թիւ 3 հիւանդանոցը եւ «Էրեբունի» առողջապահական կեդրոնը ուր դինքը դիմաւորեց Առողջապահութեան նախարարը Արա Բաբլոյեան: Նոյնպէս մասնաւոր այցելութիւն մը տուաւ եւ հանդիպում ունեցաւ Ֆրանսայի դեսպան Տիկին Տր Հարթինկի հետ:

Իր կարճ կեցութեան ընթացքին, նախագահ Լիւսիէն Վէյկան նաեւ կրցաւ քիչ մը զբօսաշրջիկութիւն ընել: Այցելեց Գառնիի հեթանոսական տաճարը, Գեղարդի վանքը, Սեւանայ լիճը, Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցին եւ Էջմիածինը ուր դինքը ընդունեցան՝ Ներսէս Աբգ. Պողպատեան՝ դիւանապետ Մայր Աթոռի եւ Վիգէն Եպիսկոպոս Այդազեան՝ Ժընեւի առաջնորդը: Նոյնպէս այցելեց Մատենադարանը եւ կոնեակի գործարանը ուր դիմաւորուեցաւ Պարենաւորման նախարար՝ Դաւիթ Զաւոյեանի կողմէ:

Պետական նախարար Ռաֆայէլ Բադոյեան եւ անձնակազմը ոչ մէկ ջանք խնայած էին լաւագոյն ընդունելութիւնը մատուցանելու նախագահ Լիւսիէն Վէյկանի եւ իր պատուիրակութեան: Մեծ ուշադրութեան, ամէն վայրկեանի հոգածութեան, սրտագին հիւրասիրութեան, աւանդական հայկական ճոխ սեղաններու, մատաղի (ոչխար մը զոհեցին Գեղարդ), հայկական նուագախումբերու եւ այլ բարեկամական արտայայտութիւններու արժանացան Ֆրանսացի հիւրերը եւ զիրենք ընդապատող Հայերը:

Հոկտեմբեր 19-ին, Արմէնիա պանդոկի սրահներուն մէջ Պուշ տիւ Ռոն նահանգի ընդհանուր խորհուրդի նախագահը հաց-կերոյթ մը տուաւ Հայաստանի կառավարութեան ի պատիւ: Ներկայ եղան՝ Պետական նախարարներ՝ Ռաֆայէլ Բադոյեան, Գագիկ Շահրազեան, փոխ-նախարարներ՝ Աչոտ Եսայեան եւ Բորիս Յարութիւնեան, կառավարութեան արտաքին կապերու դիւանաւոր խորհրդատու՝ Մանուէլ Մելիքեան, «Հայարդշինանիւթեր» պետական արտադրական միաւորման նախագահ՝ Գալուստ Գամազեան եւ հիւրեր: Ներկայ էին նոյնպէս Ֆրանսայի դեսպանը՝ Տիկին Տր Հարթինկ եւ մշակութային հարցերու կցորդը՝ Փաթրիք Տօնատեան: Սեղանին, չուրջ խօսք առին՝ Լիւսիէն Վէյկան, Ռաֆայէլ Բադոյեան, Տիկին Տր Հարթինկ, Կարօ Յովսէփեան եւ Տարօն Եպիսկոպոս Ձէրէճեան: Տեղի ունեցաւ նուէրներու փոխանակում Հայաստանի կառավարութեան, Պուշ տիւ Ռոն նահանգի եւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան ներկայացուցիչներու միջեւ:

Հոկտեմբեր 20-ին, ժամը 10-ին կատարուեցաւ չէնքին մէջ տեղի ունեցած մամլոյ ասուլիս: Պետական նախարար՝ Ռ. Բադոյեան ներկայացուց Լ. Վէյկանը, անոր ունեցած հանդիպումները, կատարած այցելութիւնները, ուսումնասիրուած ոլորտները եւ առորագրուելիք համատեղ յայտարարութեան ընդհանուր ուղղութիւնները: Յատուկ տեղ մը տուաւ Մարսէյլի հայ համայնքին, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան որոնք կը նպաստեն, բաւ նման հանդիպումներուն եւ անկէ բխող բոլոր ձեռնարկներուն իրագործման: Լիւսիէն Վէյկան նախ ներկայացուց Պուշ տիւ Ռոն նահանգը եւ անոր մէջ հայ համայնքին ըրուած կարեւոր տեղը: Ապա, տուաւ իր տպաւորութիւնները եւ մանրամասնեց կատարուելիք ապագայ գործողութիւնները,

Կէսօրէ վերջ, ժամը 15-ին, հանդիսաւոր կերպով տեղի ունեցաւ, Լիւսիէն Վէյկանի եւ Ռաֆայէլ Բադոյեանի կողմէ, համատեղ յայտարարութիւնը: Տուրքի բովանդակութեան հիմնական մասերը:

«Կողմերը կ'որոշեն շարունակել ակնկալած համագործակցութիւնը եւ ջանքերը կեդրոնացնել հետեւեալ երեք բնագաւառներու մէջ».

Ա. - ՀԱՄԱԿԱՄՈՒԹԻՒՆ.

Երկու մասնաւոր առաքելութիւններ՝

● Բժշկական օգնութիւն «Էրեբունի» առողջապահական կեդրոնի ելեկտրանեռներու բուժման (տիալիզ) եւ սրտաբանութեան ծառայութիւններուն.

● Փոքր հանրակառքի մը նուիրատուութիւն դպրոցականներու փոխադրման համար:

Բ. - ԹԵՔՆԻԿ ԱԶԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.

● Երեւանի հիւանդանոցներու բժիշկներու վերապատրաստութեան ծրագրի չարունակում:

● «Քանալ տը Փրովանս»ի ընկերութեան աջակցութիւն ջուրի մատակարարման, բաշխումի եւ ոռոգման համակարգի դծով:

● Մարսէյլի եւ Երեւանի ճարտարապետաշինարարական համալսարաններու միջեւ ուսանողներու փոխանակում:

● Մասնագէտներու փոխանակում հիւլէական ուժանիւթի բնագաւառին մէջ, C.E.A Cadarache et Comex nucléaire միջատեղեակացական կեդրոններու մասնակցութեամբ:

Գ. - ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.

● Հայաստանի ներգրաւումը «Միջերկրական ծով» ծրագրին մէջ սկսելով եռակողմ համագործակցութեան մը՝ Մարսէյլ - Կրասնոդար (Կուբան) եւ Երեւան:

● Պուշ տիւ Ռոն նահանգի ընդհանուր խորհուրդը, Մարսէյլի մէջ Հայաստանի Հանրապետութեան հիւպատոսարան մը բանալու գծով, պատրաստ է տրամադրել համապատասխան չէնք եւ չէնքի շահագործման անհրաժեշտ արբաւորումները: Հիմնել նախ ժամանակաւոր պատուակալ հիւպատոսարան մը որ հիմք կը ծառայէ Հայաստանի Հանրապետութեան ապագայ դիւխաւոր հիւպատոսարանի մը դոյութեան:

Երեւանի Զուարթնոց օդակայանէն ժամը 17-ին, նախագահ Լիւսիէն Վէյկան եւ իր պատուիրակութիւնը հրաժեշտ առին Պետական նախարար Ռաֆայէլ Բադոյեանէն եւ «Արմինիըն էյր Լայնս»ի օդանաւով հասան Մարսէյլ - Փրովանս օդակայանը ժամը 21-ին (տեղական ժամով):

***

Պուշ տիւ Ռոն նահանգի ընդհանուր Խորհուրդը հրաւիրած էր Հայաստան տեղական մամուլը: «Լը Փրովանսալ» անդրադարձաւ յօդուածով մը, «Լը Մերիտիոնալ» նուիրեց յօդուածաշարք մը, հեռատեսիլը (Ֆրանս - 3) արձագանգ եղաւ լուրերու բաժնին մէջ եւ պիտի սիրէ յատուկ «ռըփորթաժ» մը (տասը վայրկեան): Նոյնպէս, «Ֆրանս - Էնֆո»ի լրագրողը կատարեց արձանագրութիւններ:

Պուշ տիւ Ռոն-ի ընդհանուր Խորհուրդէն նախագահ Լիւսիէն Վէյկանի ընկերացան՝ Ալէն Տէքան՝ Արտաքին կապերու նախագահը, Փիէռ Ռըպու՝ նախագահին պրասենեակին անօրէնը, Պրիս Տիւսուզ՝ Արտաքին գործերու նախարարութեան պաշտօնեայ, Փօլ Փասքարիէլլօ՝ հանրային կապերու պատասխանատու, Քաթրին Սանդինի՝ առողջապահական հարցերու խորհրդատու:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՄՆ-ՈՒ ՕՏԱՐ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ

Գիտական ու թէքնոլոժիք մարզերուն մէջ Միացեալ - Նահանգներու ներկայի գերիշխանութիւնը կարեւոր ռոկոսով մը արդիւնք է օտար ուսանողներու ներհոսքին: Վիճակագրութիւններու համաձայն, 1990-ին ճարտարագիտական ճիւղերու պահանջող տոքթորանրու 62%-ը պաշտպանուած են արտասահմանեան ծագումով ուսանողներու կողմէ: Իսկ տոքթորանրու ընդհանուր գումարին (1990) 40%-ը պաշտպանուած է նոյնպէս օտար ուսանողներու կողմէ:

Ոչ ամերիկացի ուսանողներու այս մեծ համեմատութիւնը եւ ամերիկեան բարձրագոյն ուսումի հիմնարկները դիմող օտար երիտասարդներու մեծ յորձանքը մինչեւ իսկ ուշադրութիւնը գրաւած է Քոնկրէսին որ նոյնիսկ վերջերս քննութեան առած է այդ դիմողներու թիւը նուազեցնելու օրինագիծ մը:

«Ուոլ Սթրիթ Ճըրնըլ»ի մէջ երկու փրոֆէսօրներ յօդուածով մը հակառակ թեզը կը պաշտպանեն. անոնց կարծիքով, ոչ թէ պատնէշել, այլ պէտք է ընդհակառակը, քաջալերել օտար ուսանողներու հոսքը: Անոնք իրենց երկիրներուն լաւագոյն տարրերն կ'ըլլան չատ յաճախ եւ ուսանած լաւագոյն հաստատութիւններու մէջ:

Ուշադրաւ է անոնց մէջ Ասիացիներու մեծ համեմատութիւնը: Գլխաւորաբար Հնդիկներ, Քորէացիներ ու Չինացիներ Միացեալ -- Նահանգներ կ'երթան ուսանելու: Պատճառները զանազան են: Առաջինը ամերիկեան համալսարաններու բարձր մակարդակն է, երկրորդն ալ այն որ քննութիւններու յաջողելով, երկար ժամանակի կեցութեան թուղթ կարելի կ'ըլլայ ձեռք ձգել: Արդարեւ, պետական տոքթորայի ատրացած օտար ուսանողներու 70%-ը հոն կը մնան ու կը դառնան ամերիկեան քաղաքացիներ: Իսկ անոնց գտակները հիանալի արդիւնքներ ձեռք կը ձգեն, ընդունելով ամերիկեան լաւագոյն համալսարանները:

Օտար ուսանողները մեծ մասով կ'ընտրեն գիտական ճարտարագիտական եւ տնտեսական ճիւղեր. իսկ Ամերիկացինեը՝ առեւտրական, իրաւաբանական եւ բժշկական: Առնք իրենց ուսումին յատկացուած դրամարները ամենալայն կերպով ձեռք ձգելու լաւագոյն միջոցը կը նկատեն այս ասպարէզները. իսկ օտարներու ընտրածները այն ճիւղերն են որոնք տաղանդաւոր ուսանողներ կը վճռտռեն, կրթաթոշակ յատկացնելու համար:

60-ական թուականներուն Միացեալ -- Նահանգները կը փորձէին սահմանափակել օտար ուսանողներու մուտքը, վախնալով մեղակից նկատուիլ ուղեղներու արտահոսքին: Սակայն, անկէ ի վեր այդ երկիրները փոխած են իրենց կարծիքը. անոնք յաջողագոյն երիտասարդներու այդ դաշտին մէջ, իրենց համար փառքի հեռանկար մը կը նշմարեն, գայն իրենց ի նպաստ գործածելու նպատակով:

Երկու փրոֆէսօրները կը յիշեցնեն թէ դաղթականութեան վերաբերող ամերիկեան օրէնքը ունի յօդուած մը որ դաղթելու իրաւունք կուտայ բոլոր անոնց որոնք կարեւոր ղրամագլուխ կը բերեն: Ակնկ մեկնելով, անոնք հարց կուտան թէ ինչո՛ւ անմիջապէս աշխատութեան արտօնագիր պիտի չտրուի տոքթորայի օտար ուսանողներուն որոնք կ'արձանագրուին ամերիկեան համալսարան մը: Միացեալ -- Նահանգներ այսպէսով ընդլայնած պիտի ըլլան «ղրամագլուխ» ըմբռնումին սահմանները, ներառնելով մարդկային ղրամագլուխն ալ: Ուշադրութեան կը յանձնուի նաեւ այն պարագան որ խնդրոյ առարկայ ուսանողները իրենց ուսումը աւարտելէ ետք գործի կ'անցնին գլխաւորաբար հետաղօտական աշխատանոցներու եւ բանակարգումի, էլեկտրոնիկի, դեղագործական եւ տարրբանութեան ձեռնարկներու մէջ: Մարզեր որոնք կը վերաբերին ճարտարարուեստի արդիական նուաճումներուն որոնք այնքան կարեւոր են Քոնկրէսին եւ կառավարութեան համար:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Մայրավանքին չրջափակին մէջ, 16-րդ տարին ըլլալով, Հոկտեմբեր 15-ին քացուած է Հայ Գիրքին ցուցահանդէսը: Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը ծանրացած է հայ գիրին ու դրքին կարեւորութեան վրայ, չեշտելու համար ընթերցանութեան անհրաժեշտութիւնը օրինակ բերած է Ֆրանսա տեղի ունեցող գիրքի ցուցահանդէսը: Գարեգին Բ. յիշած է թէ միայն այս տարի Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի տպարանէն լոյս տեսած են 22 անուն հատորները: Ցուցահանդէսը տեւած է մինչեւ Հոկտեմբեր 23:

*
**

ՊՈԼՍՈՑ Կեդրոնական Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 21-ին տօնուած է Ցովհաննէս Թումանեանի ծնընդեան 125-ամեակը: Բացումը կատարած է Միութեան առենապետը՝ Յարութիւն Խչէեան եւ խօսքը փոխանցած հանդիսավարին՝ Սարգիս Սերովեանի: Ան յայտնած է թէ այս երեկոյթը յատկացուած է դլխաւորարար Թումանեանի մանկական գրականութեան: Գեղարուեստական բաժինը ապահոված են Կեդրոնականի եւ Մխիթարեանի աշակերտները: Զանազան այլ վարժարաններէ ընտրուած փոքրիկները, հայկական տարազներ հագած բեմադրած են «Ոսկիի կարասը»: Փակումը կատարած է Մեսրոպ Արք.: Հաւաքոյթին յաջորդած է հիւրասիրութիւն մը:

*
**

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ Շաբաթօրեայ վարժարանը մշակութային եռուն օր մը ապրած է Հոկտեմբեր 22-ին: Նախ վարժարան հրաւիրուած էր Համազգայինի դրատարածի յանձնախումբը գիրքեր եւ յուշանուէրները ցուցադրելու եւ ծախելու: Նոյն օրը, ժամը 11·30-էն 12·30 Պոլսահայ Միութեան Մէկ մշակութային յանձնախումբը իր սրահին մէջ, կազմակերպած էր Հայոց պատմութեան եռալեզու ցուցադրութիւնը՝ «Նախաբրատական չրջանէն մինչեւ կիլիկեան Թագաւորութեան վերջը»: Վարժարանին Բաստրմաճեան սրահին մէջ ալ, կէսօրէ ետք, տեղի ունեցած է բարոյախօսական դասախօսութիւն մը զոր կատարած է Աւետարանական Եկեղեցւոյ հովիւը՝ վերապատուելի Մկրտիչ Մելքոնեան:

*
**

ՄՈՆՐԻԱԼԻ վլաս տէ դ'Առի 5-րդ սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 18-ին դաշնակի ունկընդրութիւն մը տեղի ունեցած է կազմակերպութեամբ Համազգայինի տեղւոյն մասնաճիւղին: Դաշնակահար Արմէն Պապախանեան հրամցուցած է հայ եւ օտար երաժիշտներու գործեր, արժանանալով հանդիսականներու գնահատանքին:

*
**

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Վենան տ'Ինոի երաժշտական վարժարանի Մարի Ստեֆան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 23-ին, նախաձեռնութեամբ Թէքէեան Մշակութային Միութեան դաշնակի ունկնդրութիւն մը տրուած է Շահան Արծրունի: Ցայտագիրը կազմուած էր Արամ Խաչատրեանի, Ալան Ցովհաննէսի, Կոմիտասի, Սիրվարդ Գրամանուկեանի, Գոհարիկ Ղազարոսեանի եւ Ալիսի Թէրզեանի գործերէն:

*
**

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Ա. Ազգային սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 19-ին տեղի ունեցած է հրապարակային դեկուցում մը կազմակերպութեամբ Արցախ Հիմնադրամի Մոնրէալի յանձնախումբին: Բացման խօսքը արտասանած է Յովհաննէ Շամլեան -- Աֆարեան, ապա՝ Հրայր Ղազարեան ներկայացուցած է Հայաստանէն, Արցախէն եւ Զաւախքէն սահիկներ եւ տեսերիպներ, մինչ Վիղէն Թիւֆէնքճեան մանրամասնօրէն խօսած է Արցախի եւ Զաւախքի կացութեան մասին:

ՍՓԻԹՈՒՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ -67-

ԲԱԻԱԿԱՆ Է ՈՐ...

Մտքերը հազիւ խաղաղած էին
եկեղեցական հարցերու մասին,
բայց մեծ վտանգ կայ, որ ահա կրկին
անոնք փոթորկին. -

Ամէն տեսակի չշուկներ խեղաթ
չրջան կ'ընեն նոր կաթողիկոսին
ընտրութեան մասին: Անթիւ - անհամար
թեկնածուներ կան, ըստ երեւոյթին:
Իւրաքանչիւրը իր պաշտպանն ունի
աշխարհիկ դասէն: Ո՛վ ալ ընտրուի,
յուսախաբներու մեծ թիւ կը ոպասուի:
Հարց է նաեւ թէ ասոնց պաշտպաններ
ի՞նչ պիտի ընեն. - քնա՛ւ չենք դիտեր:

Այս կացութեան մէջ, ամէնէն յարմար
լուծումը կ'ըլլար միաձայնաբար
որպէս որոշում մը խաղաղարար
եւ քաղաքական ու նաեւ արդար՝
կաթողիկոսուհի ընտրել մեզ համար:
Կը լուսաբանեմ, որ ձեզ համոզեմ:

1· -- Հայ եկեղեցւոյ սիւներուն կէսը,
նոյնիսկ աւելին, ճիշդ տասնեօթ դար
ո՞վ պահպանած է եւ անոր բեռը
թեթեւցուցած է. -- իգական սեռը:
Ի՞նչ ստացած է ասոր փոխարէն:
Ո՛չ փառք, ո՛չ աթոռ: Շատ է անարդար:
Արդ, սրբագրելու պահն է արդէն:

2· -- Յառաջադէմ ազգ մ'իթէ եղած չե՞նք
սկիզբի օրէն: Այժմ ալ փաստե՛նք:
Ասոր չնորհիւ, առ ի հետեւանք՝
մեզի կը յարին աշխարհի կռնակք
որպէս դաշնակից մեր արդար դատին:
Այնուհետեւ մեր ազգին մինուճար
բոլոր հարցերը ինքնին կը լուծուին:
Ահա ձեզ երկրորդ կարեւոր պատճառ:
Ցիշեցէք որքա՜ն տառապած ենք մենք
մեզի համակիր գտնելու համար:
Այս մեծ առիթը չկորսնցնենք:

3· -- Գալով բուն խնդրին մեր սկզբնական,
ամէն տեսակի հայ աշխարհական
միջամտողներ որոնք կը վխտան,
մանաւանդ եթէ փափուկ սեռէն են
կը հանդարտին եւ գործերնուն կ'երթան
կաթողիկոսական գալիք ընտրութեան,
եւ մենք կ'ազատինք գոնէ այս անգամ
փոթորիկներէն որոնք կը սպառնան...

Բաւական է որ, միաձայնաբար՝
կաթողիկոսուհի ընտրենք մեզ համար...

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԻՏ

ԱԶԳԻՍ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐԸ

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

Եւրոպա հիմնուած հայ որբանոցի մը տնօրէնը առեւտրական կարեւոր քաղաքի մը վաճառականներուն պաշտպանութիւնն ալ խնդրած ըլլալով, ժողովի մը մէջ նախ իրմէն ինչ ինչ բացատրութիւններ պահանջուեցան՝ առաջարկը նկատողութեան առնելու համար: Այդ գումարումին առենապետութիւնը կը հրաւարակենք: Զանազան նկատումներ կը պարտաւորեն մեզի ծածկանունով փոխանակել իրականները:

Առենապետը բացուեցաւ ի ներկայութեան ինը երեւելի վաճառականներու, առենապետութեամբ Օլօմ - Պօչեան էֆէնտիի:

Առենապետը (Տնօրէնին). -- Միւսի՛ւ, քու աս որբանոցիդ համար չատ դէշ բաներ լսած ենք:

Տնօրէնը. -- Կը խնդրեմ ի՞նչ են լսածներնիդ, ըսողները ո՞վ են:

-- Ո՛վ ըսած է ըսած է, բաւական է որ ըսուած է:

-- Կարելի՞ է որ ամբաստանեալի մը չայտնուի իրեն համար ըսուածները. Քննամական զրպարտութիւններ չէ՞ն կըրնար ըլլալ ատոնք:

-- Զրպարտութիւն մը ճշմարտութենէն պանտպանելու չափ խելքերնիս կը հասնի:

-- Ձեր իմացական կարողութիւնը կասկածի տակ ձգել չէ միտքս. բայց աշխարհի օրէնքը է ամբաստանեալէ մը բացատրութիւն ուզել:

Ժողովական մը. -- Առենապետ էֆէնտի՛, ինչ որ մէջերնիս խօսեցանք հարցուցէք, տեսնենք ի՞նչ պիտի պատասխանէ:

-- Շա՛տ աղէկ: Միւսի՛ւ, աս որբանոցդ ո՞ւր է, աշակերտները ո՞ր տեղուանքներէն են:

-- Լուկանօ է. տղաքը ամէնքը կիլիկիացի են:

-- Դէպք պատահա՞ծ տեղուանքներէն են, ո՞րը են:

-- Բնականաբար:

-- Բան մը տեսե՞ր են. հարեւնին, մերնին մաքերնի՞ն է, ի՛նչ եղաւը պատե՞ն:

-- Ի՞նչ ըսել է. ամէն բան տեսեր են, ամէն բան մաքերնին է. տասը - տասերկու տարեկան են. սիրտ պէտք է դիմանայ պատմածնին լսելով. «Մէյ մը մեծնա՛նք, ի՛նչ պիտի ընենք» կ'ըսեն:

-- Անուններնի՞ն ի՞նչ է:

-- Լեւոն, Հեթում, Սմբատ, Վահան, Աբրամ...

-- Ձեռք կուտայ, Ի՞նչ կը սորվին:

-- Քրիստոնէական, Հայոց պատմութիւն, հայերէն, դաղղիերէն, տաճկերէն...

-- Երգ մե՞րդ:

-- Անտարակոյս: Եկեղեցական, ազգային բոլոր երգերը:

-- Ժըմլաթիք ալ կ'ընե՞ն:

-- Տարակոյս ունի՞ք. աքանչելի կ'ընեն:

-- Արհեստ կը սորվի՞ն:

-- Այո՛. երկաթագործութիւն, տուդաձագործութիւն, կօշկակարութիւն:

-- Այսչափը բաւական է: Միւսիւ, ալ ի բերանոյ քումմէ դատեցար: Մեր գիտցածէն աւելը խմացանք:

-- (Շուարած). Ի՞նչ կայ, ի՞նչ ըսի որ:

-- Ինչ մը դուրս ելիր. ժողովը առանձին պէտք է խորհրդակցի:

(Տնօրէնը դուրս ելաւ: Կէս ժամէն կանչուեցաւ. առենապետը խմացուց որ ժողովը տրամադիր կ'երեւի որբանոցին պաշտպանութեանը մասնակցիլ. բայց նախ կ'ուզէ տնօրէնէն լսուած պատասխաններուն վրայ քանի մը դիտողութիւն առնել. ու նաեւ պիտի ներկայացուին առաջարկութիւններ ալ):

-- Ինչո՞ւ սա որբանոցը Եւրոպա բացեր ես:

-- Ազատ երկրի մէջ չեմ նեղուիր կըրթութիւն տալու համար:

-- Պարապ խօսք: Օսմանեան կայսրութեան մէջ դպրոց, որբանոց պակաս չէ, ամէն օր ալ կը բացուին: Որբանոցդ պէտք է օսմանեան հողը փոխադրես որպէսզի տղոցը չնորհքով ազգօգուտ դաստիարակութիւն տաս:

-- Ի՞նչ կ'ըսէք, կարելի՞ բան է

(Շար. Ա. Էջէն)

հաղարի: Ատոր զուգահեռ եկամտաբեր խնայողութեան քաղաքականութիւնը որուն նախաձեռնած էր կառավարութիւնը, յանկարծակի կերպով փուլ եկաւ: Ո՞վ դրամ կը յատկացնէր հաշիւի մը որ կրնար մէկ օրուան մէջ 40% արժեզրկուիլ:

Երկրի մը մէջ ուր ճարտարարուեստի մեծ անունները մարդ չի պիտեր թէ ինչպէս երկու ծայրը իրար կը բերեն, բանակն ալ նոյն վարուելակերպը ունենալու պարտաւոր է. այս ու այն կարգի «գործ»երով կ'ամբողջացնէ իր պիւտճէն: Անոնցմէ կը նկատուէր զօր. Գրաչովի երկու «Մէրսէդէս»ներուն հարցը որ ծագեցաւ Օգոստոս 1992-ին եւ որ կը վերայայտնուի պարբերաբար: Խոլոդով վատահարար աւելի պայծուցիկ տեղեկութիւններ ձեռք ձգած էր: Ամիկա, ճիշդ է որ չի փոսաեր թէ պայն ոչընչացնելու հրամանը նախարարին կողմէ տրուած էր. բայց այսօր, Ռուսերը բնաւ տրամադրութիւն չունին նաեւ հաւատք ընծայելու պաշտօնական բացատրութիւններու, ինչպէս զօր. Գրաչովի յայտնած համոզումը թէ լրագրողը Կովկասէն ինք Մոսկուա բերած էր այն ռումբը որ պինք սպաննեց...:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան էլիզ Գավուքճեան - Ալվազեան կրթական մրցանքին մասնակցիլ փափաքող գրողներէն կը խնդրուի իրենց գէրքերէն երկուական օրինակ ուղարկել՝ մինչեւ Դեկտեմբեր 15, հետեւեալ հասցէին.-

SOCIETE DES GENS DE LETTRES
ARMENIENS DE FRANCE
B. P. 815 — 75923 Paris Cedex 17
FRANCE

Դատակազմը իր ընտրութիւնը կը կատարէ 1995 Յունուարի ընթացքին: Մրցոյմին արդիւնքը կը յայտարարուի մամուլով:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԷԼԻԶ ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ - ԱՃՎԱԶԵԱՆ
ՄՐՑԱՆԱԿԻ ԴԱՏԱԿԱԶՄ

(Կը խնդրուի Սփիւռքի մամուլէն արտատպել):

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԻՃԵԱՆ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոստանեայց
Առաքելական Եկեղեցւոյ
Շրջանային Խորհուրդը
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ
Վարչական Խորհուրդը

կը ծանուցանեն որ Կիրակի, Նոյ. 6-ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ ազգային բարերար՝

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՊՕՋԱՃԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առիթով:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տոքթ. Սեդա Թիւրաքեան իր ծնողքին՝ Ստեփան եւ Գայեանէ Թիրեաֆեեանի յիշատակին հետեւեալ նուէրները կ'ընէ Մերոցի առթիւ.-

5000 Ֆր. Հայաստանի եւ Արցախի որբերուն (դեսպանատան միջոցաւ), 1000-ական Ֆրանք Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան, Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին, Հ.Յ.Դ. Ս. Մինասեան խումբին, Կարմիր Խաչին, Ս. Մեսրոպ կրթարանին (առանց «Յառաջ»էն, Մալթայի կարդին, եւ «Յառաջ»ին:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ASSOCIATION PHILANTHROPIQUE ET CULTURELLE
Utilité publique — Décret 23-4-86 J.O. 29-04-1986
Déclarée en 1935 sous le n° 172.605 : J.O. 29-06-1935
Autorisée par arrêté minist. 13-5-1947 : J.O. 24-7-1947
AIDE SOCIALE — COLONIE DE VACANCES
Siège Social : 17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 48. 24. 46. 57 — Fax : 48. 24. 98. 97.

Paris et sa région
1 Alfortville
2 Arnouville-lèsGonesse
3 Asnières
4 Bagneux
5 Chaville
6 Clichy
7 Issy-les-Moulineaux
8 Paris
9 Sevran - Livry

Centre France
10 Décines
11 Grenoble
12 Lyon
13 St Maurice de Beynost
14 Valence
15 Vaulx-en-Velin
16 Vienne

Marseille et ses environs
17 Beaumont
18 Bd Oddo
19 Marseille Ville
20 St - Jérôme

La C B A F est :
— une association reconnue d'utilité publique œuvrant sur toute la France avec ses 20 sections;
— la 1ère association à avoir fondé des colonies de vacances;
— la 1ère association à avoir créé des écoles hebdomadaires arméniennes;
— la 1ère association arménienne à avoir organisé les secours dès les premières heures du séisme de 1988 en Arménie;
La C B A F bénéficie d'un crédit unique auprès de notre communauté.

Donner à la C B A F, signifie :
— Aider les enfants nécessiteux;
— Préserver le patrimoine culturel arménien à travers ses écoles;
— Rester sur la brèche pour secourir l'Arménie et le Karabagh.
Permanence au siège social du lundi au vendredi de 9 heures à 13 heures.

Adressez vos dons à la C B A F
n° CCP : Paris 5 985 07 G

Messe et Repas

PARIS

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section de Paris
«Archalouïse Tathéossian»
organise

le Dimanche 6 Novembre

Un repas à la mémoire des Enguérouïes disparues
Messe commémorative
en l'église arménienne
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

Repas à partir de 13h30 à la M.C.A
17, rue Bleue, Paris 9e
Animation culturelle et musicale

Prix du repas : 100 F.

Réservation auprès de :
Nevarte ARTINIAN - 42 01 15 69.
(de préférence à partir de 19h).

*
**

ALFORTVILLE

Pour honorer la mémoire des Khatchouies décédées, la section *Hélen Puzant* de la Croix Bleue d'Alfortville invite parents et amis à une messe de requiem :

le Dimanche 6 Novembre

en l'église arménienne, rue Komitas.
A l'issue de la messe, un repas sera servi à la M.C.A. d'Alfortville — 9, rue de Madrid.

VOUS DEMANDE DE L'AIDER
EN OFFRANT VOS OBJETS DE VALEUR, NEUFS OU ANCIENS :
BIBELOTS, OBJETS D'ART, TAPIS, ARTISANAT, BIJOUTERIE, MARQUETERIE, PETITS MEUBLES, MAROQUINERIE ETC...
POUR SA

GRANDE BRADERIE DE NOEL
DU 10 ET 11 DECEMBRE

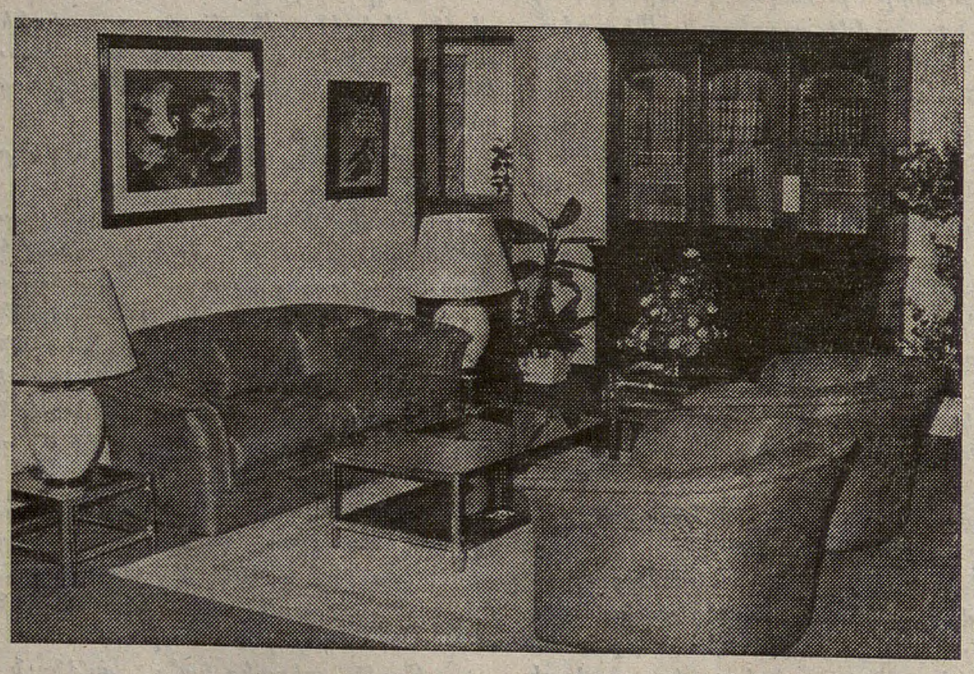
«ՇԷՆ»Ը
ՁԵԶԻ ԿԸ ԴԻՄԷ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 10 ԵՒ 11-Ի
ԻՐ ՎԱՃԱՌԲԻՆ ՀԱՄԱՐ
«ՇԷՆ»ԻՆ ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԻՐԵՐ, ՀԻՆ ԹԷ ՆՈՐ ԳԵՂՕՐ, ԳԻՐՔ, ԳՈՐԳ, ԳՈՀԱՐԵՂԷՆ ԵՒԼՆ., ԵՒԼՆ.
Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

Pour tous renseignements téléphoner au :
— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15 sauf mercredi et samedi
— (1) 47 50 40 47 après 19h

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսի-ի «Տ. Սէրգնկիւլեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է Տիկին Եպրաքսէ Մանուկեանէ 500 Ֆր. իր ամուսնոյն Հայկազ Մանուկեանի մահուան 22-րդ տարելիցին յիշատակին, (250 Ֆր.ը ի նպաստ Հայաստանի):

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

WEEK-END DE CONCERTATION

La CBAF vous informe qu'elle organise un week-end de concertation les 11, 12 et 13 novembre à Bellefontaine.

Départ en car le vendredi 11 novembre à 10 heures précises du parc du clos Montholon, Paris 9e (sur la rue La Fayette).

Le programme du samedi 12 sera consacré à un débat sur l'histoire de la Croix Bleue et du rôle de la femme arménienne dans le passé, le présent et l'avenir.

Le Dimanche 13 novembre, nous assisterons à la messe à l'église de Genève.
Retour le 13 au soir.
Les frais de séjour s'élèveront à 500 F. (transport et pensoin compris).

Inscriptions avant le 5 novembre auprès du secrétariat du Conseil d'Administration : 48. 24. 46. 57 de 9h à 14h ou auprès des sections :

d'Alfortville : *Mme Kabayan:* 43 68 04 89
d'Arnouville: *Mme Topalian:* 39 85 93 40
d'Asnières: *Mme Gourdikian:* 39 82 65 91
de Bagneux: *Mme Hakimian:* 46 83 00 82
de Clichy: *Mme Kiladjian :* 42 70 00 91
de Chaville: *Mme Baronian :* 47 50 97 56
d'Issy-les-Mlx: *Mme Essayan:* 46 48 62 87
de Paris : *Mme Abojian :* 47 70 53 72
de Sevran : *Mme Papazian :* 43 83 87 68

ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6
DIMANCHE
6 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԱՅՐԱՍՏԱՆ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 198

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթաթերթ առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·454 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.454

ԻՐ ԹԱՐՄ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Գրողն ու կեանքը

ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՆՑ

Գրողը կեանքի միջից է անցնում եւ փոխադարձաբար՝ կեանքը գրողի միջից է խմաստ ու կերպարանք ստանում, այնքանով որ կեանքը արտացոլուել է գրողի ներաշխարհում: Փախուստ չկայ: Կեանքից դուրս այլ փորձառութիւն չկայ: Ընկճել ենք ծուղակը: Խուսափում չկայ: Այլ բան է, երբ մարդ ստեղծում է իր ուրոյն աշխարհը, որը, այսպէս թէ այնպէս, իրական աշխարհի մի տարբերակն է: Ուզում եմ ասել, թէ կեանքը այս է որ կայ, եւ որ այն պիտի ապրել ամբողջութեամբ՝ իր բոլոր վայրկեաններով ու դարերով, իր բոլոր նշանաւոր ու աննշան երեւոյթներով, մաքուր ու չլուերով, մխոյ ու արիւնով, ինչպէս նաեւ հոգեկան ու խմացական լոյսերով:

Ցեղոյ կեանքի հիմնական նպատակը լինելն է, արարքը: Գրողը կեանքից կորզում է մի պատառ եւ նրան պարգեւում սկիզբ ու վերջ, երբ, փաստօրէն, կեանքը անձեւ ու աննախատեսելի մի սքանչելի քաոս է՝ մշտահոս ու ինքնաստեղծ: Անկախ իր կամքից, գրողը չարունակ կեանքի հետ է, որը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ մի անվերջ արկածախնդրութիւն: Երբեմն նա մասնակից է այդ ոճնակատարութեան: Երբեմն պատի տակ նստած լոկ դիտող: Իսկ երբեմն էլ նա զոյականների ամբողջական մի ցանց է՝ որսալով վայրկեանի հեւքը, լինելութեան անյատակ տարածութիւնը եւ աստղերի հեռաւոր լռութիւնը: Այս չի նշանակում սակայն, թէ գրողները յաւերժութիւն ըմբռնելիս են կեանքը: Ոմանք վայելում են: Իսկ շատերը լուսանցքային գոյութիւն են պահպանում, չարունակ դժգոհ իրենց շրջապատից, հասարակութիւնից եւ ամէնից յառ՝ իրենք իրենցից: Երբ գրողը գոհ է վարչակարգից եւ իշխող շրջանակների գործունէութիւնից, նշանակում է մի բան խիստ է հաւանականութեան կեանքում:

Ոմանք ասում են, թէ իրենք հոգեկան ու վերացական կեանքով են ապրում: Գրողը - լինի նա բանաստեղծ թէ արձակագիր - չի կարող կեանքից դուրս ապրել, երբ վերացական ապրումներն էլ իրենց հերթին արտացոլումն են իրական կեանքի: Ոմանց համար արուեստը ամէն ինչ է: Նրանք ապրում են արուեստով: Նրանց համար արուեստը համակ կեանքն է: Ես նախընտրում եմ կեանքը արուեստից: Ես գերադասում եմ կենդանի ապրումը ստեղծագործական տենդից: Իսկ լինում են պահեր, երբ ստեղծագործութիւնը այնքան իրական է, այնքան հրատապ, որ փոխարինում է կեանքին, ստեղծելով իր ուրոյն ուժականութիւնը: Ինձ համար կասած լինելու դնով ես կառչած եմ մշտնամ ստեղծագործական կրքին: Ուզում եմ ասել, որ պիտի նետուել արկածախնդրութեան մէջ, այլապէս երբեք պիտի չիմանանք, պիտի չիմանանք թէ որտեղից եկանք եւ ո՞ւր ենք դնում: Ապահովութի՞ւն: Ապահովութիւն ինչի՞ց: Չէ՞ որ եղած-չեղածը նախապայմանում է: Բնութեան մէջ ապահովութիւն չկայ: Ինչո՞ւ կեանքը ապահով պիտի լինի: Ո՞վ է տեսել ապահով ստեղծագործութիւն: Ամէն քայլին գրողը ենթակայ է պահավիժման վտանգին: Ամէն քայլափոխին նա քանդում է իշխանութեան հիմքերը: Ահա թէ ինչու բռնապետները գրողի ամենամեծ թշնամիներն են:

Կայ նաեւ անմահութեան խնդիրը: Գրողներ կան, որ չարունակ տաչում, յղկում եւ դրեթէ կատարելութեան են հասցնում իրենց գործը: Այդպիսիները խիստ բարեխիղճ են: Նրանք անմահութեան են ձգտում, ինչպէս համաչխարհային դասականներից չատերը: Գրողներ էլ կան, ովքեր այնքան չատ են նայել թշուառութեան ու մահուան բիրերին, որ այլեւս գաղափել են: Այդպիսիները գայթոյթով եւ արիւնով են գրում՝ գերադասելով վիհերն ու անդունդները յուրթի դաչտավայրերից: Այդպիսիների գործերը թերի են ու անկատար: Այդպիսիների գործերում սարսափելի ճշմարտութիւններ կան: Այնպէս որ պիտի ապրել քանի դեռ ողջ ենք: Առնել վայրկեանը, այնքան սեղմել մինչեւ որ նեկտար դառնայ: Կարեւոր չէ թէ ինչո՞վ ապրել: Կարեւոր է ամբողջապէս լինել, որեւէ կերպ լինել եւ որեւէ բանով արբենալ: Այլապէս պիտի չիմանանք թէ ինչու եկանք:

Ցեղոյ կայ նաեւ գրող լինելու հանգամանքը: Նա պիտի մոռանայ, որ ինքը գրող է եւ իր գործին դնայ, խառնուի մարդկանց եւ դառնայ նրանցից մէկը: Ապրի կեանքը ինչպէս որ է: Շրջապատը պիտի չիմանայ որ նա գրող է, իսկ եթէ դիտէ, ապա նա պիտի խուսափի իր մասին, եւ ընդհանրապէս, գրականութեան մասին խօսելուց: Որովհետեւ չարունակ իր կարեւորութեանը գիտակ գրողը սովորաբար չատ ձանձրալի մարդ է: Այդպիսի մէկը հակուած է արտաքնապէս ճչգրիտ, սակայն ներքնապէս կեղծ բաներ գրելու: Արդէն համբաւը գրողի մեծագոյն թշնամին է: Մարդիկ աւելի լաւ բաներ են գրում երբ անյայտ են: Հասարակական պատուանդանը իր առաջին ստուերը հէնց գրողի վրայ է նետում: Կեանքը հասկանալու համար պիտի կեանքի մաս կազմել եւ ոչ թէ վերից, ինչ-որ փղոսկրեայ դղեակից նայել կեանքին: Իր կեանքի վերջին օրերին մեծապարութեամբ էր տառապում Թոլսթոյը: Նա համոզուած էր, որ իր արտաբերած ամէն մի խօսքը իմաստութեան յաւիտեան էր: Նա հրահանգել էր իր մեծ դստեր դրի առնել իր լուրջ կամ պատահական ամէն մի խօսքը: Բանից դուրս եկաւ, որ հանճարեղ մտածողը այդ օրերին ձարուտուքներ էր դուրս տալիս: Թոլսթոյի ճիշդ հակապատկերն էր Թումանեանը, որը որեւէ ժամանակ, որեւէ տեղ, ոեւէ մէկին զղալի չզարձրեց իր գրողի ինքնութիւնը:

Եկանք-հասանք ճշմարտութեան ակունքին: Մեծ գործեր կարելի է կեղծել ու ստեղծել: Ճշմարիտ գործերն են, որ պահանջում են անկեղծութիւն եւ հարազատութիւն: Դրա համար կեանքին պիտի նայել մանկան աչքերով, երբ ներքին լուսապաստառը մաքուր է պայծառ երկնքի պէս: Աչխարհը յայտնաբերելու այդ առաջին ջինջ ապատրութիւններն են որ ճշմարիտ են: Ցեղապային, կեանքն ու դիտութիւն ահագին պատնէշներ են բարձրացնում նրա եւ հիմնական ճշմարտութեան միջեւ: Եթէ գրողը կարողանայ իր ներկայ հանգրուանից յետ նայել եւ յաւիտեանել իր մանկութեան լոյսերը, ապա մասամբ պահպանած կը լինի գաչնը իր եւ բնութեան միջեւ, իր եւ աչխարհի միջեւ:

Կարեւորը վերջին լուսարացի մշտնական դիտակցութիւնն է: Նրանք ովքեր յաւերժութեան համար են ստեղծում, խորքում տափակ ու քառակուսի կառոյցներ են կերտում: Մահկանացութեան յարատեւ գիտակցութիւնն է, որ պատռում է դիմակները եւ դրսեւորում մարդկանց ու աչխարհի մերկութիւնը: Ես այսօր էլ առաջին փորձի առթած դողով եմ գրում՝ որպէս առաջին խօսք ու առաջին ճիչ: Եւ ամէն անգամ աւելի եմ համոզուում, որ անկարող եմ արտայայտելու այն ինչ չարաւեր բողբոջում է նեռաչխարհումս: Եւ հէնց այդտեղից էլ իմ մչտնական դժգոհութիւնը գրական իմ փորձերի նկատմամբ:

■

1994, Յունիս 11, Պոսթըն

Գրեց՝

ՎԱՉԷ ԱՐԱԶ

Մոռացութեան սրուած է երեւոյթ մը, որ արմատական պէր ունի արեւմտահայ արդի գրականութեան եւ գրական մտածողութեան կազմաւորման մէջ: Այս յօդուածը կը մխի, թէկուզ ընդհանուր գիծերու տակ, վերարծարծել այդ երեւոյթը, որուն առաջադրած գրական հարցերը կը մնան այժմէական, մանաւանդ երբ նկատի առնուի մեր օրերու «ինդրայարոյց» եւ «անհասկնալի» կարգ մը գրողներու պարագան:

***

Շուրջ դար մը առաջ, 1898-ին, նկարիչ - գրող Տիրան Զրաքեան կը ձեռնարկէ գրի առնելու «Ներաչխարհ»ը: Իր իսկ վկայութեամբ (1), երկու տարի յետոյ է որ զայն կ'աւարտէ ու կ'որդեդրէ Ինտրա անունը (2): Հեղինակը քսանհինգ տարեկան երիտասարդ մըն է որ, կեանքի ու մահուան խորհուրդէն համակուած, ծրնունդ կու տայ էջերու որոնք, իրենց խորութեամբ, խմացականութեամբ, բնագանցականութեամբ, ոգեկանութեամբ, նուրբ զգայականութեամբ, լեզուական եւ արտայայտչական նորարարութեամբ, արեւմտահայ գրականութեան մէջ թերեւս կը դառնան սկիզբը ուղղութեան մը որ, իրմէ հետք, կը չարունակուի գլխաւորաբար Նիկողոս Սարաֆեանով եւ, մեր օրերուն, Գրիգոր Պըլտեանով, իւրաքանչիւրը անոր տալով նոր տարածք՝ մեկնելով իր ժամանակներէն ներող արտայայտչական եւ գրական ըմբռնումներէն:

Պատանի տարիքէն իսկ Ինտրա կը յօրինէ բանաստեղծութիւններ եւ նոյն ատեն կը նկարէ: 1888-ին, երբ համբաւաւոր ծովանկարիչ Յովհաննէս Այվազովսկի Պոլիս իր այցելութեան առթիւ կը դիտնուի նաեւ Ազգային Պատրիարքարանը, իրեն կը ներկայացուի տասներեքամեայ Տիրանը, իր երկու ջրանկարներով: Անոնցմէ նկարիչը կը գնահատէ այս գործերը եւ ապագայի փայլուն տաղանդ մը կը տեսնէ անոնց մէջ: Ութ տարի ետք, Զրաքեան իր գծանկարներով կ'աչխատակցի Թրքերէն Սէրվէթի Ֆինուն պարբերաթերթին եւ իր քայլերը կը թուին դէպի դեղարուեստական ասպարէզ ուղղուիլ: 1897-ին արդէն Փարիզ է՝ աւելի հմտանալու համար նկարչական մարզին մէջ: Սակայն, ինչ այս քաղաքը կը մեկնի առաջ էլ առաջին փորձի առթած դողով եմ գրում՝ որպէս առաջին խօսք ու առաջին ճիչ: Եւ ամէն անգամ աւելի եմ համոզուում, որ անկարող եմ արտայայտելու այն ինչ չարաւեր բողբոջում է նեռաչխարհումս: Եւ հէնց այդտեղից էլ իմ մչտնական դժգոհութիւնը գրական իմ փորձերի նկատմամբ:

■

1994, Յունիս 11, Պոսթըն

Իններորդ «Ներաշխարհ»ին առթիւ

(ԱԿՆԱՐԿ)

ռանց մեծ փափաքի (3) (արդեօ՞ք կը նախազգայ որ իր ստեղծագործական բնավայրը գրականութիւնն է աւելի): Փարիզի երկու ամառուան կեցութիւնը դժուարութեամբ կ'ապրի, նիւթական անճուկ պայմաններու բերումով, որմէ յետոյ կ'անցնի Ժընեւ: Յաջորդ տարին, Միքայէլ Կիւրճեանի հրաւէրով, Ինտրա կը մեկնի Եգիպտոս, ուր երկար չի մնար: Իր հօրը մահը զինք կը ստիպէ վերադառնալու Պոլիս: Այստեղ կը բնակի Սկիւտարի Աճը Պատէմի Թրքական գերեզմանատան մօտ:

Թէ ինչ բնոյթ ունէր եւ թէ ի՞նչ ուղղութիւն պիտի ստանար Ինտրայի նկարչական արտադրութիւնը կարելի չէ գիտնալ, որովհետեւ այդ աչխատանքէն, ըստ էութեան, ոչինչ վերապրած է: Սակայն, փարիզեան շրջանի իր նկարչական ըմբռնումները աւանդական կը թուին ըլլալ, տեսակ մը խառնուրդ իրապաչտութեան, վիպապաչտութեան, բնապաչտութեան եւ արեւելապաչտութեան՝ անհաղորդ այդ տարիներու յառաջապահ նկարչութեան հարցերուն՝ տպաւորապաչտութենէն բիող: Նախքան Եգիպտոս երթալը, Ժընեւէն Կիւրճեանին ուղղուած իր նամակին մէջ Ինտրա կը գրէ. - «Հիմա Boîte à peinture մը ունիմ, palette-ներ, 20 վրձին, 50-էն աւելի ներկեր ու մանրմունր աճիրաժեշտ իրեր, ու կրնամ եգիպտոսը շահագործել, տեղական թիւրեր ընկարելով իմ ընտրելիք composition-ներուս մէջ, ճոխ capital-ով մը վերադառնալու համար Եւրոպա...: Ահ, զմայլելի ծրագիր...» (4): Այդ օրերուն, այս պատկերային ըմբռնումը վերջին մնացորդներէն էր կանոնապաչտութեան՝ տասնամեակներ տեւող քարացած սահմանումներու եւ կանոններու վրայ հիմնուած: Նկարչական մտայղացքի նման պարագայ մըն է Ինտրայի ժամանակակից եւ իրեն նման նկարիչ-գրող, արեւելքցի եւ միաժիք Ճըլբան Պալիլ Ճըլբանը, «Մարգարէին» հատորին հեղինակը: Իսկ այդ շրջաններուն, էմիլ Զոլայի նկարչական քննադատութիւնները, օրինակ տպաւորապաչտութեան եւ այդ ծիրին մէջ գործող նկարիչներու գործերուն վերաբերող, պէտք է ըսել, անհեթեթ են: Ասիկա յաճախակի երեւոյթ մըն է, երբ գեղարուեստական մարզի մը մէջ ակնառու ըստեղծագործող ըլլալով հանդերձ, այլ մարզի մը մէջ նոյն անձը կը մնայ պահպանողական ըմբռնումներու տիրապետութեան տակ:

Սակայն այլ է Ինտրայի ներաչխարհային եւ իմացական ընկալումը: Ինտրա ինքզինք կը նկատէ վերացական (5): Կարեւոր է այս նկատառումը, երբ աչքի առջեւ ունենանք որ վերացականութիւնը այդ

●▶

●►

տարիներուն է որ Եւրոպայի մէջ կը խըմորուի ու կ'ունենայ իր զեղարուեստական առաջին պատկերումները: Եւ ընդարձակ է գրականութեան, խմաստասիրութեան, պատմութեան, կրօնագիտութեան եւ ոգեկան հարցերու Ինտրայի ծանօթութիւնը, ինչ որ «Ներաչխարհ»ին կու տայ համամարդկային տարածք մը զոր, թերեւս, քիչեր նուաճած ըլլան արեւմտահայ գրականութեան մէջ: Եթէ «Ներաչխարհ»ը թարգմանուի օրինակ, Ֆրանսերէնի, այս իրողութիւնը գուցէ աւելի յայտուն գառնայ՝ վկայ այն քանի մը կարճ հատուածները զոր հեղինակը ինք թարգմանած է (6):

Ինքնակենսագրական գործ մըն է «Ներաչխարհ»ը, զգայական եւ տառապող հոգիի մը արտայայտութիւնը, սիրոյ հըրայրքով տոգորուն: Վայրը, ուրկէ թըռիչք կ'առնեն գրողին երեւակայութիւնը, խմացականութիւնը եւ յուզականութիւնը, իր սենեակն է, Թրքական գերեզմանի կողքին: Ինտրա զայն կը նկարագրէ, կիւրճհանին.- «Այս տունին մէջ սենեակ մը ունիմ առանձին: Բաւական բարձր ձեղունով, պզտիկ, նեղ, երկայնաձեւ սենեակ մըն է սեանչելի համեմատութիւններով: Մէկ պատուհան մը ունի որ կը նայի տանիկ գերեզմաններուն վրայ, որ սակայն անոյշ պուրակի մը երեւոյթն ունի այդ մասին մէջ, որովհետեւ գերեզմաններ չկան շատ, եւ մարդ գրեթէ երբեմն առիթ չունենար հոն թաղուած մեռելներուն վրայ խորհելու (7): «Ներաչխարհ»ը այս սենեակի նոյնանման նկարագրութեամբ է որ կը սկսի: Սակայն մահը հոն միշտ ներկայ է: Առաջին էջէն իսկ: Գրութեան երկայնքին տիրող թախիծը եւ, օրինակ, ծովուն անվերջ ալիքները, դէպի ծովափ արշաւող, դէպի Ինտրան եկող, կարծէք իւրաքանչիւրը իրեն հետ կը բերէ անյայտին, մահուան ծալքերը՝ իրեն միշտ յիշեցնելու որ մահը յարատեւօրէն իրեն կը նայի. եւ Ինտրա կը ցանկայ, «ամէն բանէ աւելի կը տեսնէայ» (8) զայն, տակաւին երեսուն տարեկանին:

Հոգեկան մթին խլրտումները ապրող երիտասարդը արդէն իսկ հիբնոսով կը սկսի զբաղիլ երբ դեռ տասնութ տարեկան է, ինչ որ ցոյց կու տայ թէ Ինտրա խորհուրդին եւ մոգութեան հանդէպ յատուկ հակում մը ունի եւ թէ, իր միտքըն ու երեւակայութիւնը, պարզ իրականութենէն եւ երեւոյթներէն անդին թափանցելու անդիմադրելի պահանջք մը կը զգան: Աւելի երբ դումարուի իր զերզգայնութեան, սկզբունքի անչեղութեան եւ անզրդուելիութեան (9), չի կըրնար զինք չդարձնել ծայրայեղ մը՝ յամառ հաւատաւոր մը, որ խորքին մէջ գուցէ բնական հետեւանքն է մահուան հետ իր սերտ կապին: 1913-ին է որ, իր միակ զաւկին ծնելու տարին, Ինտրա ցոյց կու տայ կրօնամոլութեան իր առաջին նշաններըը ճիշդ անոր համար որ, թերեւս, ինք կը պատրաստուի մահուան եւ գուցէ, անյայտէն իր սարսափն է, որ զինք կրնայ մղած ըլլալ կեանքի վերջին սահմանը մաքուր հոգիով անցնելու աննչանքին՝ զերծ մնալու յաւիտենական տանջանքէն:

*
**

Երկար տեսն, գրաքննութեան խըստութեան պատճառով, «Ներաչխարհ»ը լոյս չի տեսներ: Անոր աւարտէն միայն վեց տարի յետոյ է որ կարելի կը գտնայ տպագրութիւնը «մանր մունր գեղչումներու շնորհիւ, եւ առանց լուրջ յապաւմանց» (10): Կարդալով Ինտրայի ինքնաքննադատութիւնը՝ «Ներաշխարհը դիտուած իր հեղինակէն» խորագրուած, որպէս պատասխան զինք մեղադրողներուն, կարելի է որոշ կարծիք մը կազմել այն բացատրական ընդունելութեան մասին զոր ունեցած է հատորը: Նորարար գործի ճակատագիր:

Հիանալի է Ինտրայի ինքնաքննադատութիւնը: Այլ բան է երբ գրականութիւնը ներսէն եւ իր մօրթին վրայ ապրող մը մը արտայայտուի անոր մասին, որովհետեւ ոչ միայն քննարկումը կը գառնայ աւելի կենդանի այլեւ՝ կ'արձարծուի գրականութեան իսկական էութիւնը: Նման պարագաներու է որ քննադատութիւնը մէկ կողմէ եւ բանասիրութիւնը, մատենադիտական եւ բովանդակային քննարկումը միւս կողմէ, կը յայտնուին

ԼԵԶՈՒ ԵՒ ԻՐԱԿԵՐՏ ԲԱՌԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

«Բառերը ընդհանուր գաղափարներ կը յայտնեն բայց այդ գաղափարաց ընդհանրութիւնը նոյն ընդարձակութիւնը չունի ամէն բառի մէջ եւ կան բառեր որ բաղդատաբար մասնաւոր գաղափար մը կը յայտնեն, այնճան փոքր է իրենց տարողութիւնը: ...Ինչպէս պարզութենէ դէպի կնճիռը կ'այլանայ ամէն գործարանաւորութիւն, ամէն կեանք, ուշադրութիւնն ալ կը դիմէ պարզէն դէպի կնճռոտը, բացայայտէն դէպի զննելին, եւ հետզհետէ աւելի հազուադէպ ու պարագայական երեւոյթներու յատուկ, աւելի մասնաւոր գաղափարներ կը ծնին, որք դեռ ընդհանուր են բաղդատմամբ ա'լ աւելի մասնաւոր գաղափարներու որք դեռ կըրնան երեւալ: Այս պատճառով է որ երբ ժողովուրդ մը խորապէս զբաղի որեւէ բանով, եւ զայն դիտէ ամէն տեսակէտներէն ու ամէն այն եղանակաւորմանց մէջ որով կը ներկայանայ, կը ստիպուի այդ իրը կոչել այնճան անուններով որքան հանգամանք որ ունի ան» (էջ Բ):

«...Բառ շինողներն եղած են գրեթէ միշտ անոնք որոնց իմացականութեան մէկ գլխաւոր յատկութիւնն է վերացումը, ինչպէս նաեւ որոնց ոսկրագրին մէկ յատկանիշն է վերացում մը, անջատում մը սովորական կեանքի իրերէն: Գաղափարի մարդիկ, գաղափարներու կեանքի մը սիրահար մարդիկ են որ բառ կը շինեն· ամփոփէն խօսելով՝ վերացական մարդիկ» (էջ Զ):

ՈՁԻ ՄԱՍԻՆ

«Արդարեւ Մարդ ըսելով ոսկրագիր մը չենք հասկնար միայն, այլ ստացիկ վիճակներու, իմացականութեան մը եւ ոսկրագրի մը միաւորումը...: Ոնը մարդն է, եւ ոնը, որ եղանակ մ'է, կը պատկանի ոչ միայն ոսկրագրին՝ այլ նաեւ մնացեալ մեծամասնութեան» (էջ ԺԲ):

«...Կան ընթերցողներ որ մթութիւն տեսած չեն Ներաշխարհին մէջ: Բայց ատոնք ժամավաճառ ըլլալու վախը չունին, կըրնան խորհիլ շատ հոծ ու վերացեալ նախադասութեանց վրայ· եւ կ'երեւայ թէ չեն նոյնացներ յստակութիւնը հասկնալիութեան հետ: Վասնզի նոյն չեն անոնք· յստակութիւնը բացարձակ է· ընթերցողներու տրամադրութենէն եւ կարողութենէն կախում չունի, կամ մարդկային մըտքին հետ յարաբերական է միայն· իսկ հասկնալիութիւնը կախում ունի ընթերցողներու տրամադրութենէն, ուշադրութեան ու հմտութեան տարողութենէն· բոլորովին յարաբերական բան մ'է: Ներաշխարհը կրնայ միշտ դիւրահասկնալի չըլլալ, հակառակ իր ընկալեալ առաւելութեանց պայմանը եղող մեծ յստակութեան: Ինչ բան կայ աւելի անըմբռնելի՝ բան կատարել նշդութեամբ, ծայրագոյն սեղմութեամբ եւ սեանչելի յստակութեամբ ըսուած մաթեմաթիկ սահմանում մը, տեսութիւն մը, օրէնք մը, ապացուցում մը՝ անոր համար որ մարգուած չէ այդ նիւթոց մէջ» (էջ ԺԵ - ԺԶ):

«Ներաշխարհը բնական երեւոյթ մ'է· եւ բանի որ ընդհանրապէս եփացում մէ վսեմ բաներու, եւ տոգորուն է խորին բարոյապաշտութեամբ՝ բնական երեւոյթ մ'է որ ոչինչ ունի այլասերեալ ու վատ-

որպէս իրարմէ տարբեր մշակումներ· եւ բազմաթիւ են անոնք որոնք այս մարդերը իրարու հետ կը չփոթեն: Քննադատութիւնն ալ, նման գրականութեան, ըստեղծագործող միտք կ'ենթադրէ:

Ինտրայի այս գրութենէն կը պարզուի թէ «Ներաշխարհ»ին ուղղուած գլխաւոր քննադատութիւնները կը վերաբերին ա·· Լեզուին եւ Ոճին, բ·· Իմաստասիրութեան եւ Ոգիին: Այստեղ կ'արժէ կարգ մը մէջբերումներ կատարել, որոնց մէջ արտայայտուած հաստատումները կը մընան այժմէական եւ որոնք մեկնաբանութեան չեն կարօտիր:

ռողջ, եւ բացայայտօրէն կենսալի է: Բնութեան պաշտող ու Էովին անոր վերաբերող հոգւոյ մ'արտադրութիւնը ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ» (էջ ԻԸ):

«Ապահովապէս բնութենական մ'է այն գրագէտը որ իր մտածման թոյլ կու տայ ընթանալ ու ճիւղաւորուիլ ամէն անուն ու ծաւալուն բանի պէս, առուի մը, բոյսի մը պէս, գործնատորութեան մը պէս· ամէն հանդարտօրէն կամ բնօրինապէս կենսալի բաներու նման: Եւ նոյնիսկ աւելի անբնական չէ՞ խորհրդածութիւնը կտրատել, փոխր հատուածներու բաժնել զայն, անդուլ վերջակէտել՝ երբ կիրճ մը չկայ որ ոստիւններ, ընդհատներ պատնեշէ փոազին, որ հատկելով ու հև ի հև ընդոստութիւն մը տայ անոր: Եւ եթէ այդ կտրուկ նախադասութեանց ոնն ոչ ոք անբնական համարի, ինչէ՞ն պարբերականներուն ոնը բնական չնկատուի, եւ նոյնիսկ մերթ աւելի բնական: Եթէ ներելի է ոնի մը, նմանիլ անջատ անջատ կտորներով գործող ճարտարապետութեան մը, իմնչպէս արդեօք ներելի չէ որ գրտնուի նաեւ ոն մը՝ անանջատ տարրերով նկարչութեան մը նմանող: Եւ գեղարուեստներէն ո՞րն է որ աւելի համաձայն է բնութեան ու բնականին՝ քան նկարչութիւնը» (էջ ԼԵ - Լ2):

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՈԳԻԻ ՄԱՍԻՆ

«Գիտութեան եւ իմաստասիրութեան սահմանակից այդպիսի գեղարուեստական յօրինուածի մը պակասին պէս՝ կայ նաեւ պակասն ամբողջական ու որոշ իմաստասիրութեան մը: Իրաւ է թէ հարկ չկար որ հեղինակն անպատճառ գրած ըլլար արդէն նշդեալ իմաստասիրութիւն մ'իր գրքին մէջ: Բանաստեղծէ մը կը սպասուի փիլիսոփայութիւն, բայց ո՛չ անպատճառ փիլիսոփայական դրութիւն» (էջ Ի):

«Եսին ընդհանրացումը, կամ ուրիշ բառով՝ տիեզերքի ներաշխարհացումը կը պանծացնէ միշտ Ինտրա» (էջ ԻԲ):

«...Ինտրայի խորհողի յատկանիշը որ գրքին մէջ ամէնուրեք կը յայտնակերպի աւելի կամ նուազ որոշ՝ համոզուած բարոյապաշտութիւնն է, Բարոյականը է: ... Իրաւ է թէ կրօնքի կամ ոգեհաւատութեան ներշնչած յոյսերուն չէացումն զգմարդ կրնայ տրտմեցնել, բայց ատով օրէնքները չեն խախտիր ու կեանքը չի դադրիր: Իսկ Ինտրայի բանաստեղծականն կամ արուեստագիտականն յատկանիշն է Բնութենապաշտութիւնը: ...եւ Ինտրայի մարդկային յատկանիշն ալ կենսապաշտութիւնն է: ... Պարզապէս՝ իր տրտմութենք կու գան իր բնութենապաշտի, կենսապաշտի, բարոյապաշտի երբեակ ձգտմանց արգիլուելէն: Բնութեան, կեանքի եւ Բարոյականի համար Ինտրայի խանդավառութենք կը կազմեն ուրեմն Ներաշխարհի երբեակ յատկանիշները:... Ներաշխարհի ոգին ապրիլն է զձշմարտութիւն: ... Ներաշխարհի ոգին է լոյսն ապրիլ» (էջ ԻԶ):

*
**

Ինտրա կը զրէ նաեւ թէ «Ներաշխարհ»ը գրական գիրք մ'է· բայց գրականութիւնը տգիտութիւն չէ, հակառակ այն երանաւէտ կարծիքին զոր գրականութեան մասին կազմած ըլլալու է ֆիչ շատ ամէն մարդ՝ վարժուելով իբր գրական գործ կարդալ այն բոլոր արտադրութիւնները որք հրապարակային ըլլալու համար ո՛չ թէ արուեստի ու հմտութեան ու խելքի պէտք ունին՝ այլ լրբութեան»:

Զուտ ու բարձր գրականութեան այս ըմբռնումը պատմելէ աւելի կը հիմնըւի թելադրականութեան, արձակով բանաստեղծական զգայնութիւններու արծարծման վրայ, իբրեւ թէ երաժշտութիւն ըլլայ, եղանակաւորում մը, որուն կարելի է յաճախ վերադառնալ ու, ամէն ունկնդրութեան, վերապրիլ յոյզերը, իմացական եւ ոգեկան վերացումները: Որովհետեւ գրական գիրք մը չի նմանիր վէպի մը որուն ընթերցումը երբ աւարտի՝ ընդհանրապէս հարկ չենք զգար զայն կրկին կարդալու՝ երբ պատումէն անդին չատ բան չի մնար, ի բաց առեալ անոր զեղարուեստական արժանիքին պիտակութիւնը երբ հեղինակը տաղանդաւոր կամ մեծ գրող մըն է:

Գրականութիւն ընելով նկատի ունենալ գլխաւորաբար կշռոյթը, համապրումը, կառոյցը, բառերու եւ լեզուին երաժըշտականութիւնը, գոյնը, վերացումը՝ առանց պատմողական գրոյթի, ան՛ա իրըմնում մը որ հիմքն է նաեւ մեր գրու արուեստներուն: «Ներաշխարհ»ի եւ Ինտրայի ինքնաքննադատութեան լոյս տեսնելէն չորս տարի ետք Վասիլի Քանտինսկի, ոգեպաշտ եւ միստիք, կը նկարէր առաջին վերացապաշտ գործը 1910-ին՝ ջնջելով կերպարանային նկարչութեան մէջ: Այլեւս կարելի էր նկարել առանց անպայման տեսանելի կամ ջնջուելի նիւթ մը ներկայացնելու, պատկերելու, կարելի էր ստեղծել նկար մը որ ապրէր միայն գոյնով, գիծով, լոյսով, իրականութենէն անկախ ձեւակերտումներով, մէկ խօսքով՝ ինքնիրմով, իր օրէնքներով եւ ամբողջականութեամբ: Թէ Ինտրա նկարչութիւնը ըմբռնէր այնպէս ինչպէս գրականութիւնը՝ անկասկած վերացապաշտ նկարիչ մը պիտի գառնար: Բայց հաւանաբար այդ յայտնութիւնը չունենար՝ զերծ ըլլալով այն բոլոր նախապատրաստական կամութենէն եւ չրջապատէն, զոր ունեցան Քանտինսկի եւ իրեն համախոհները:

«Ներաշխարհ»ին նորարարական եւ գրական յատկանիշները չէին կրնար օր մը իրենց անդրադարձն ու գնահատումը չգտնել յետագայ հայ գրողներուն մօտ: Շահան Շահնուր, հակառակ որ տեղ մը Ինտրան, այլոց կարգին, «ամաքէօր» կը նկատէ (11) (այս որակումը Թերեւս մաս կազմէ այն ցասկոտ կարծիքներուն զոր յետագային նախընտրեց յայտնած չըլլալ), դէպի լոյսը ճգտող վարուժանի եւ Ինտրայի յղացքները բաղդատելով, «Ներաշխարհ»ի տուեալ հատուածին մասին կը գրէ·- «Օ, գմայլելի էջը: Այնճան խոր, այնճան անսխալական Ինտրան մեզ կը գրաւէ ամբողջութեամբ: Մենք մինչդեռ հանդիսատես կ'ըլլանք վարուժանի նախադասութիւններու յառաջխաղացումին, Ինտրայի հետ միասին է որ կը քալենք դէպի լոյսը, միանալով, նոյնանալով իրեն հետ: Կը յանճնուինք: Վարուժան կ'ըսէ թէ դէպի լոյսը կ'երթայ, բայց Ինտրա է որ կը հասնի անոր: Առաջինը լոյսին վրայ կը խօսի, բայց Ինտրա կը նանչնայ նաեւ մութը: Առաջինը կը մեկնի գաղափարէ մը և անոր վրայ կը փակցընէ պատկերներ՝ դուրսէն, վրայէն, մինչդեռ Ինտրա կը մեկնի առօրեայ կեանքէն, իր կուժէն, իր աղբիւրէն, եւ ճիշդ հակառակ շարժումով մը անոնցմէ դուրս կը հանէ գաղափարը» (12):

«Ներաշխարհ»ի ընթերցումով անկարելի է չմտածել յատկապէս Սարաֆեանի մասին. եւ ի զուր չէ երբ Եդուարդ Յակճեան Սարաֆեանը կը կոչէ «վէնսենի անտառին նոր Ինտրայականը» (13): Լուսի գեղագիտական կիրարկումը, նկարագրելու եւ պատկերումի խոհականութիւնը, մտածումներու չարահիւսութեան եւ խտացման եղանակը, միստիք եւ ոգեկան ենթահողը, վերացման իղձը եւ, որպէս հոգեվիճակ, թախիծը, ներքին խոր վէրքէն ծորդ արիւնը, հասարակաց գիծեր են Ինտրայի եւ Սարաֆեանի մօտ: Աւելին, կան նաեւ բովանդակութեան նմանութիւններ օրինակ, Ինտրայի սենեակին դիմացի նոճաստանին եւ Սարաֆեանի ճամբուն վրայ եւ յետոյ դիմացը գտնուող վէնսենի անտառին միջեւ· իրենց հոգեկան եւ իմացական ալացքին՝ ծառերու մարմիններէն հասակ առնող եւ անծայրածիր ներքին եւ արտաքին տիեզերքներուն մէջ տարածուող: Սարաֆեան ալ կը գծէր: Իր մանկութեան տարիներուն կախուած նկարին նկարագրութիւնը եւ անոր առթած ապրումները կը յիշեցնեն նոյնանման նկարով Ինտրայի «Նկարը» գրութիւնը: Իսկ երբ «Ներաշխարհ»ը բաղդատենք Սարաֆեանի «Մշուշին մէջ»ին հետ, հիմնական նմանութիւն մը կայ որ է՝ սենեակին դերը որպէս «պատեան», անկէ դիտելով դուրսը, արտաքին աշխարհը: Այսպէս, Սարաֆեանի ինքնիր դէմքին նկարագրութիւնը՝ պատուհանի ապակիին մէջ, իր դրութեան սկիզբը, կը համընկնի նոյն ձեւով ներկայացուած Ինտրայի յղացքին, նոյնպէս «Ներաշխարհ»ի սկիզբը: Ցաւելեալ առընչութիւն մըն ալ կարելի է տեսնել նաեւ Սարաֆեանի «Բաժակ մը բերան»ի եւ այն էջերուն միջեւ, որոնց մէջ Ինտրա դաւաթ մը օդի չուրջ կը տարուի

ՋԱՀԱԿԻՐԸ

Գրեց՝

ՓՐՈՖ. ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Կեանքի տարբեր ասպարէզներում, նաեւ արուեստների ու ճարտարապետութեան, սովորաբար զարգացման ճանապարհը միշտ էլ լուսաւորում են առաջատարները: Հայ ճարտարապետութեան բաղմադարեան զարգացման ամէն մի փուլ առաջադրել է իր ջահակիրը վարպետներին: Վաղ միջնադարում այդպիսիք են եղել Հայոց առաջին քրիստոնէական տաճարի՝ Ս. Էջմիածնի, Երերոյքի, Հռիփսիմէի, Պաղնիի, Մաստարայի ու այլ տաճարների անանուն վարպետները, հոյաչէն Զուարթնոցի ենթադրեալ հեղինակ Յովհանը: Զարգացած միջնադարի առաջին փուլում՝ 10 - 11-րդ դարերում ջահակիրներ են եղել Վասպուրականում՝ Մանուէլ, Անիում՝ Տրդատ մեծատաղանդ ճարտարապետները: 12 - 14-րդ դարերում այդպիսիք հանդիսացան Գեղարդավանքի ժայռափոր տաճարների կերտող Գալձակը, Հաղարծնի սեպտանան հեղինակ Մինասը, Նորաւանքի անկրկնելի յուշարձանների հեղինակներ Սիբանեսը, հանճարեղ Մոմիկը եւ ուրիշ շատեր:

Մեր ժամանակներում, սկսեալ 20-ական թուականներից, երբ մեր ազգային ճարտարապետութիւնը թեւակոխեց իր զարգացման արդի փուլը, գլխաւոր ջահակիրն եղաւ Ալեքսանդր Թամանեանը:

***

Ալեքսանդր Թամանեանը (Թամանովը), ծնուել է 1878 թ. Ռուսաստանում, Կուպանի եկատերինադար քաղաքում, բանկային ծառայողի ընտանիքում: Տեղի ռուսական միջնակարգ դպրոցում սովորելիս նա ցուցաբերել է նկարչական բացառիկ ընդունակութիւն: Դա էլ Ալեքսանդրի համար բախտորոշ եղաւ: 1898 թ. նա ընդունուել է Ս. Պետերսբուրգի կայսերական դեղարուեստից ակադեմիայի բարձրագոյն դեղարուեստական ուսումնարանի ճարտարապետական բաժինը: Կրթական այդ հինաւուրց ու վառապանծ օճախն իր զօրեղ ազդեցութիւնը գրոշմեց ապագայ ճարտարապետի ստեղծագործական դաստիարակման վրայ, կոփեց նրան ռուսական դասական արուեստի հարուստ աւանդոյթներով: Նրա համար նպաստաւոր եղաւ նաեւ Ս. Պետերսբուրգեան քաղաքաշինական միջավայրը, նաեւ քաղաքամերձ թաղաւորական դաստակերտների հոյակապ ճարտարապետութիւնը:

Տակաւին ուսանող տարիներին Թամանեանն աչքի ընկաւ բացառիկ աշխատասիրութեամբ եւ ընդունակութիւններով: Արդէն 4-րդ կուրսում նրան իրաւունք վերապահուեց ինքնուրոյն պրոֆեսիոնալ զբաղուելու:

Նկարիչ - ճարտարապետի կոչմամբ 1904 թ. աւարտելով ակադեմիան, Թամանեանը ստեղծագործական կեանք մբաւ: Շուրջ 15 տարի ապրեց ու գործեց Ս. Պետերսբուրգում, յարելով փոքրաթիւ այն ճարտարապետների խմբին, որոնք ի հակակշիռ այն տարիներին մոլեգնող մոտայական ուղղութիւններին, ձգտում էին հաւատարիմ մնալ դասական ճարտարապետութեան աւանդոյթներին եւ թարմաշունչ յօրինումներով զարգացնում եւ բազմացնում էին այն:

Պատահական բերումով, թէ իր հարազատ ժողովրդին ծառայելու միտումով նրա անդրանիկ գործը եղաւ Ս. Պետերսբուրգի հայ առաքելական եկեղեցու վերակառուցումը՝ իրագործուած 1904 - 1906 թթ.: Ճարտարապետ Ֆելտէնի նախագծով 18-րդ դարում կառուցուած այդ եկեղեցու ճարտարապետութիւնը աղաւաղուած էր յետագայ վերակառուցումների հետեւանքով: Գիտնականի խմացութեամբ ու բարձր ճաշակով Թամանեանը կարողացաւ այն վերակառուցել, արժանանալով ընդհանուրի հաւանութեանը: Նոյնպիսի դրական գնահատականի արժանացաւ իր եւ ճարտարապետ Շէուկոյի ստեղծագործական համագործակցութեամբ կատարուած «Քաֆէ տը Ֆրանս»ի ներքին ձեւաւորումը:

Այնուհետեւ նրա նախագծերի թեմատիկան գնալով հարստացաւ եւ գործունէութեան գնահատանքը ընդլայնուեց, ընդգրկելով Մոսկուան, Եարոսլաւլը, եւ ռուսական նահանգական այլ քաղաքներ: Առանձնապէս յիշատակելի են Եարոսլաւլի յոբելենական ցուցահանդէսի (1913 թ.) տաղաւարային համալիրը, Կոչարէյի մեհնատունը Պուչկինօ քաղաքում, իշխան Շէրբատովի առանձնատունը Մոսկուայում եւ հիւանդանոցային համալիրը Մոսկուա - Կազան երկաթգծի կրատովօ կայարանին մօտ: 1913 թ. կառուցմամբ աւարտուած Շէրբատովի առանձնատան ճարտարապետութիւնը Մոսկուայի քաղաքային վարչութեան կողմից գնահատուեց տարուայ լաւագոյնը եւ հեղինակին արժանացրեց ոսկէ մետալի: Լայն ճանաչում բերեց նրան նաեւ Եարոսլաւլի յոբելենական ցուցահանդէսի տաղաւարային համալիրը՝ լուծուած ռուսական ազգային վայրաչէն ճարտարապետութեան աւանդոյթներին հաւատարիմ:

1914 թ., այսինքն ստեղծագործական կեանք մտնելուց ընդամէնը 10 տարի յետոյ, Թամանեանը արժանացաւ ակադեմիկոս ընտրուելու պատուին:

1917 թ. Հոկտեմբերեան յեղաշրջումը Թամանեանը դիմաւորեց Ս. Պետերսբուրգում, առանձնելով դեղարուեստաց ակադեմիայի խորհրդի նախագահի պաշտօնը: Զուրկ լինելով մասնագիտութեամբ զբաղուելու հնարաւորութիւնից, նա իրեն նուիրեց թատերական ներկայացումների նկարչական ձեւաւորմանը, որպէս այդպիսին մասնակցեց Շէյքսպիրի «Մակբէթ»ի բեմադրութեանը: Այդ ընթացքում էլ նա հրապուրուեց ժողովրդական մեծադանդուած թատրոնի չէնք նախագծելու գաղափարով: Այդ կապակցութեամբ Թամանեանի մօտ առաջացած լրացումները յետագայում միայն իրականացում ստացան:

***

Թամանեանի կենսագիրները սովորաբար նշել են իբր նա Հայաստան է եկել 1923 թ., չլրացած թողնելով նրա կեանքի 1919 - 1923 թթ. տարիները: Իրականում նա Հայաստան է հրաւիրուել Հայաստանի առաջին Հանրապետութեան կառավարութեան կողմից: 1921 թ. փետրուարին Հայաստանում ծաւալած քաղաքացիական երկպառակութիւնների կապակցութեամբ ի թիւս այլ մտաւորականների նա ընտանիքով փոխադրուել է Պարսկաստան: Ապրելով Թաւրիզում, զբաղուել է ճարտարապետական գործունէութեամբ, նախագծել մի փողոցի վերակառուցում, մի քանի շէնքեր: Յաւօք այդ տարիների նրա գործունէութիւնը ցարդ մնացել է չպարզուած:

Երկրորդ անգամ Թամանեանը Երեւան է ժամանել 1923 թ. Յունր. Հայաստանի կառավարութեան հրաւէրով: Այստեղ էլ սկսւում է մեծատաղանդ ու փորձառու, Ռուսաստանում լայն ճանաչում ստացած վարպետ ճարտարապետի ստեղծագործական կեանքի երկրորդ փուլը: Այն նշանաւորուեց այնպիսի բարձրարուեստ գործերով, որոնցով նա հիմք դրեց մեր ազգային արդի ճարտարապետութեան ոճական նոր ուղղութեանը: Համարձակօրէն հանդէս եկաւ որպէս դրա ջահակիրը, առաջամարտիկը: Նա այն վարպետներից էր, որոնք խորապէս ըմբռնեցին իրենց առաքելութեան նոր խնդիրները: Հայ մտաւորականութեան մի բոլոր կազմում նուիրուելով հարազատ ժողովրդի պատմական մեծ վերածննդի սրբազան գործին, Թամանեանի տաղանդը պարարտ հող գտաւ, փարթամ ծիլեր տուեց, բազմապատկուեց եւ սկզբունքօրէն նոր բովանդակութիւն եւ որակ ստացաւ, բախտորոշ դառնալով հայկական արդի քաղաքաշինութեան եւ ճարտարապետութեան զարգացման համար:

Բազմապիսին եղան վարպետի ստեղծագործութեան ոլորտները, ընդգրկելով Երեւանի, այլ քաղաքների ու բնակավայրերի վերակառուցման յատակագծերի, վարչական, հանդիսատեսային, ուսումնական, բուժական, նոյնիսկ արտադրական շէնքերի նախագծերի մշակումները:

Թամանեանի քաղաքաշինական նախագծումներում գլխաւորը Երեւան քաղաքի վերակառուցման գլխաւոր յատակագծի մշակումն էր, որպէսին նա ձեռնարկել էր դեռեւս առաջին Հանրապետութեան տարիներին ու չարունակեց Երեւան վերադառնալուց յետոյ: Հարկաւոր էր հիմնովին վերակառուցել ցարական Ռուսաստանի գաւառական այս յետամնաց քաղաքն իր խղճուկ ժառանգութեամբ, ծուռ ու մուռ, փոշոտ եւ անբարեկարգ փողոցներով, մէկ-երկու յարկանի կաւաշէն տներով: Ըստ 1924 թ. Ապրիլին Հայաստանի կառավարութեան կողմից հաստատուած Երեւան քաղաքի վերակառուցման գլխաւոր յատակագծի, այն հիմնական վերակառուցման պիտի ենթարկուէր, պահպանելով լոկ մի քանի փողոցների ուղղութիւններ: Քաղաքային ողջ տարածքը պատուելու էր լայն եւ բարեկարգ փողոցների ու պողոտաների կանոնաւոր ցանցով, հասարակական կենտրոններով՝ այդ թւում գլխաւոր հրապարակով (այժմ Հանրապետութեան վերանուանուած), տարբեր բնոյթի հասարակական շէնքերով, բնակելի թաղամասերով: Մայրաքաղաքի լաւագոյն էկոլոգիական պայմանների ստեղծման հետամուտ, նա արդիւնաբերական շէնքերը նախատեսում էր տեղաբաշխել առանձնակի՝ Երեւանի հարաւակողմում: Նոյն նպատակով նախագծում պատշաճ տեղ էր յատկացուած քաղաքատարածութեան կանաչապատմանը եւ ջրային մակերեսների ստեղծմանը, ինչպիսիք հրամայաբար թելադրում էին կլիմայական չոր պայմանները: Քաղաքն օղակող լայն պուլվարի, պուրակների, զբօսայգիների ընդարձակ ցանցի, Հրազդանի գեղատեսիլ կիրճում ստեղծուող զբօսավայրն ու արհեստական լճի, բնակելի թաղամասերի ներքին բակերի կանաչապատում, քաղաքը շրջապատող բարձունքներին արհեստական անտառաշերտերի ստեղծումը եւ այլք, նպատակ էին հետապնդում բարելաւել քաղաքի կլիմայական պայմանները, փրկել աւանդական փոշուց: Ու այդ բոլորը նախատեսում էր իրագործել, նկատի ունենալով մայրաքաղաքի բնակչութեան աճը մինչեւ 150 հազարի: Այն ժամանակուայ կոահումները այդպիսիք էին: Բացի Երեւանից Թամանեանը մշակել է Նոր-Պայազէտ (այժմ՝ Կամօ), Վաղարշապատ (այժմ՝ Էջմիածին), Ախուրեան (այժմ՝ Հրազդան), Աշտարակ քաղաքների, Սարդարապատի որբանոցի եւ Նուպարաշէնի աւանների, Երեւանի Արաբկիր շրջանի կառուցապատման յատակագծերը, ինչպէս նաեւ նրանցում կառուցուող տարատեսակ շէնքերի նախագծերը: Դրանով լոկ նա հայկական արդի քաղաքաշինութեան մէջ դեռեւս 20-ական թուականներին արմատաւորել է կոմպլեքսային կառուցապատման սկզբունքը:

Թամանեանի ստեղծագործութեան մէջ կարեւոր բնագաւառն եղաւ տարբեր բնոյթի շէնքերի նախագծումը: Իւրաքանչիւրի բովանդակութիւնը համապատասխան յատակագծային եւ ծաւալատարածական մշակումների ժամանակ նրանց արտաքին եւ ներքին ճարտարապետութիւնը մեկնաբանելիս հեղինակը կիրառել է պարզ ու անպաճոյճ ձեւեր, լաւ ընտրուած համաչափութիւններ՝ սերուած դասական ճարտարապետութեան չափարանից: Այդ մասին են վկայում Երեւանում կառուցուած Բժշկական Ինստիտուտի անատոմի-

●►

ապրումներով, միտքերով, տեղւոյն եւ ժամանակին նկարագրութեամբ:

«Ներաչխարհ»ի բնապանդական եւ բանական ենթահողը, բառակերտումի ընթացակարգն ու ըմբռնումը, բառերու իմաստաւորման եղանակը, անոնց արտայայտչական ներգործութիւնը եւ անվերջակէտ, երկար պարբերութիւնները՝ որպէս ամբողջութիւն, իրենց արձագանգը կը գտնեն, աւելի յետոյ, Պըլտեանի բանաստեղծութեան մէջ՝ ձեւով մը որ կը տարբերի Սարաֆեանի նկարագրութեան եւ պատումի դասական բնականոնութիւնէն, չարահիւսութենէն: Պըլտեանի գործին յղուած քննադատութիւնները «անհասկնալի»էն մինչեւ «խրթին» եւլն. կը բաժնեն Իտալի «Ներաչխարհ»ին ճակատագիրը. եւ Ինտրայի մատնանշումը կը մնայ ի գօրու, երբ կը գրէ. - «Ըսուած է թէ գիրք մը գրելու համար մատենադարան մը տակնուվրայ ընել է. ի'նչ զարմանալի բան կ'ըլլար չմտածել թէ գիրք մը կարդալու համար ալ հարկ է մատենադարան մը տակնուվրայ ընել. այսինքն հմուտ ըլլալ, մարզուած ըլլալ, կարդալու դժուարին արհեստին վարժ ըլլալ գէթ՝ երբ չունի մարդ այն հանճարը զոր Տիկին տը Սթաէլ անհրաժեշտ կը գտնէ գրքի մը թափանցման համար» (14):

Բայց այսօր, պարզ ընթերցողի մը համար, «Ներաչխարհ»ը որոշ դժուարութիւններ կը յարուցանէ՝ ինչ կը վերաբերի հոն տեղ գտած առատ բառամթերքի մէկ մասին, ներկայիս գրեթէ անգործածելի: Անոնցմէ ոմանք չենք գործածեր ոչ թէ որովհետեւ ժամանակավրէպ դարձած են այլ՝ դժբախտաբար, մենք կորնցուցած ենք գանոնք կիրարկելու վարժութիւնը, որովհետեւ մեր բառամթերքը հեզհեզաէ կ'աղքատանայ: Ամէկ մէկ մասն է Սփիւռքի տարածքին տեղի ունեցող աւերին:

Սակայն պէտք է վերադառնալ Ինտրայի «Ներաչխարհ»ին:

Վ.Ա.Հէ ԱՐԱԶ

Ծանօթութիւններ

(1) Տիրան Զրաֆեան - Ինտրա. -- «Ընտիր երկեր», (տե'ս· հեղինակին «Ծանօթութիւն»ը), «Յարալէզ» Հրատարակչութիւն, Հայ Դասական Գրականութեան Մատենաշար, 2: Պէյրութ, 1974, կազմեց եւ խմբագրեց Կարիկ Պասմաճեան:

Ցետ այսու, Ինտրայէն եղած բոլոր մէջբերումները այս հատորէն են:

(2) «Քիչ մը առաջ Ինտրա բառը գրեցի· գերբին վրայ գրուած ծածկանունն է ասիկա: Հաւնեցա՞ր· կայծակող մեծ հնդիկ աստուածին անունն է ... զոր իմ անունս կը թոյլատրէ կատարեալ նեղողմատութեամբ՝ կազմել "anagramme"-ով»: Նամակ (16· 10· 1900):

«Ինտրա անունը քիչ մը չափազանց է, բայց պիտի մնայ իր տեղը· հնդիկ վսունները առաջինն է, Արեւելքին կը դեբազահէ, եւ աստուածն է լոյսին եւ ենթերին. հնդիկ Զեւս մը գրեթէ, կամ բոլորովին»: Նամակ (14· 2· 1903):

(3) Նամակ (14· 1· 1897):

(4) Նամակ (5· 10· 1897):

(5) «Ընտիր Երկեր», էջ Զ·:

(6) Նոյնը, էջ Լ·:

(7) Նամակ (27· 12· 1898):

(8) «Ընտիր երկեր» (Ծանօթութիւն):

(9) Տե'ս· Ինտրայի նամակները՝ ուղղուած Գ. Ա· Մազլումեանին (1918 Սեպ· 20 եւ 1918 Հոկ· 11):

(10) Նամակ (21· 3· 1906):

(11) Շահան Շահնուր· - «վաւերաթուղթը», Հրատարակութիւն Թէքէեան Մշակութային Միութեան Շահնուրեան Գրադարանի - 2, Պէյրութ, 1984, էջ 15:

(12) Նոյնը, էջ 43-44:

(13) Մէջբերուած հետեւեալ յօդուածին մէջ· -

Արա Գագանճեան· - «Նիկողոս Սարաֆեան (1902 - 1972)», Յառաջ, Զորեքշաբթի, Սեպ· 18, 1991:

(14) «Ընտիր երկեր» (էջ ԺԶ·):

կոմի մասնաչէնքը, Անատնապահական - անասնաբուժական, Պոլիտեխնիկական եւ Ֆիզիոտերապեւտիկ ինստիտուտների, Պետական համալսարանի աստղադիտարանի եւ Հանրային գրադարանի չէնքերը: Դրանցից իւրաքանչիւրը գտել է իր ֆոնկցիոնալ բովանդակութեան պատշաճ ճարտարապետական լուծումը, նաեւ քաղաքաշինական ճշգրիտ տեղադրութիւնը:

Արտադրական չէնքերը, որոնց թուին են պատկանում Երեւանի առաջին Զրաելեկտրակայանի եւ Այղր լճի (Ակնալճի) ջրհան ենթակայանի չէնքերը, նոյնպէս լուծուած են պարզ, իրենց ծաւալներով ներդաշնակ բնական դեղատեսիլ միջավայրին, սակայն նրանցում հեղինակը խիզախել է այդ չէնքերի ճարտարապետութեանը հաղորդել ազգային երանգ:

Ստեղծագործական նոյն, առաւելապէս նորարարական դիրքերից է Թամանեանը յօրինել իր երկու յիրաւի մեծագործութիւնները՝ Հայաստանի կառավարութեան տունը եւ ժողովրդական տունը (յետագայում՝ Ալեքսանդր Սպենդիարեանի անուան Օփերայի եւ պալէտի թատրոնի չէնքը): Նրանցում, ինչպէս հեղինակն է խոստովանել «...ես փորձել եմ օգտագործել անցած դարերի ճարտարապետական ժառանգութիւնը: Ես ձգտել եմ գըտնել այնպիսի ձեւեր, որոնք համապատասխանէին երկրի կլիմայական պայմաններին ու բնութեան առանձնայատկութեանը, ինչպէս եւ արտայայտէին Հայաստանի ժողովրդական ստեղծագործութիւնը, գտնել այնպիսի լուծում, որի մէջ ազգային ձեւը զուգակցի նոր (*Թամանեանի մօտ՝ սոցիալիստական*, Վ. Ց.) բովանդակութեան հետ»:

Դա է եղել նրա ստեղծագործական հաւատամքը, ըստ որում հայ ժողովրդի ազգային ճարտարապետութեան դանճարանին նա դիմել է (ունենալով Թորոս Թորամանեանի նման հմուտ խորհրդատու), ոչ որպէս հին ձեւերի երկրպագու, այլ հետամուտ՝ այդ հարուստ աւադճի վրայ ստեղծելու նորն ու անկրկնելին: Նա երբեք չի կաշկանդուել ազգային ճարտարապետութեան աւանդոյթներից բխող հնարաւորութիւններով, մնալով դրանց հաւատարիմ, նա հարստացրել է մեր ազգային ճարտարապետութիւնը, զուգակցելով այն լաւագոյնի հետ, ինչը սերտում էր ռուսական եւ համաչխարհային ճարտարապետութեան դլուխ գործոցներից: Վարպետի ստեղծագործական հնոցում դա ստացուել է որպէս ներդաշնակ մի համաձուլուածք, որ ամենեւին չի հնչում որպէս ոճական անդաշնութիւն: Դրանով էլ Թամանեանը նշուած չէնքերի ճարտարապետութեանը հաղորդել է ըսկըզբունքօրէն նոր հնչեղութիւն, մեր արդի ազգային ճարտարապետութիւնը բարձրացրել համամարդկային չափանիշի: Այդ առումով կարելի է զուգահեռ անել իտալական վերածնութեան 15 - 16-րդ դարերի վարպետների գործելակերպի հետ: Մեկնարկելով անտիկ հռոմէական ճարտարապետութիւնից, նրանք ստեղծեցին այն նորը, որը պատուաւոր տեղ գրաւեց ճարտարապետութեան համընդհանուր պատմութեան մէջ, որպէս նրա զարգացման կարեւորագոյն փուլերից մէկը:

Վարպետի գլուխ գործոցը իրաւամբ համարւում է Հայաստանի կառավարութեան տունը, որով նա Երեւանի գլխաւոր հասարակական կենտրոնի՝ այժմ Հանրապետութեան վերանուանուած հրապարակի հիմքը դրեց: Հայաստանի կառավարութեան տունը իր հիմնակողմանի, կենտրոնում դաք ունեցող յատակագծով զրաղեցնում է հրապարակի հարաւարեւելեան կողմի տարածքը: Այն իր երկու ճակատներով ուղղուած է հրապարակի կողմը, իսկ միւս ճակատներով՝ չէնքը չրջանցող փողոցների: Տարբեր կողմերում գտնուղ մուտքերից գլխաւորն ու հանդիսաւորը արեւմտեան կողմինն է, որտեղ կորադիծ յատակագծով ձգուող ճակատը կազմաւորում է օվալաձեւ հրապարակի հատուածներից գլխաւորը: Բացի դրանից, գէպի դաքն են տանում համարակապ երկու գարպասներ, որոնցից գլխաւորն ուղղուած է հրապարակի կողմը գտնուղ բարձր աշտարակի տակին:

Արտաքին ճակատների ճարտարապետութիւնը մշակելիս հեղինակը ձգտել է մարմնաւորել հարազատ ժողովրդի պատմական վերածնունդը, ստեղծագործական ուժերի վերելքը: Ըստ էութեան նոր տիպի պալատական այս չէնքի հնչեղ հանդիսաւորութիւնն ու ձեւերի մոնումենտալութիւնը միահիւսուած է մատչելիութեան հետ: Ժողովրդական ստեղծագործութեան հիմքերի ու կենսախինդ ձեւերը խորը կնիք են դրել չէնքի ճարտարապետութեան վրայ ընդհանրապէս: Նրա իւրաքանչիւր ճակատը, ինչպէս հետաքրքիր դրքի էջեր, դիտողի առաջ բացւում են անկրկնելի համայքով: Հմտական պատճառով ճարտարապետական արտայայտամիջոցների առաւել ցայտուն չեշտը կիրառուած է հրապարակի օվալաձեւ մասի կողմն ուղղուած գլխաւոր ճակատում՝ չէնքի կենտրոնը ընդգծելու նպատակով: Աչնուհանդերձ, ճակատների ճարտարապետութեան անկրկնելիութիւնը չի զրկել նրան միասնութիւնից: Այն ընկալւում է կուռ ու ներդաշնակ, ընդգծելով քաղաքաշինական իր առաջատար գերը յետագայում իրականացուղ հրապարակի ներդաշնակ ճարտարապետութեան մէջ: Վարպետն այս չէնքում համարձակօրէն վերականգնեց քարէ ճարտարապետութեան վաղեմի աւանդոյթները, հասցնելով դրանք բարձր կատարելութեան: Նա կարողացաւ կեանքի կոչել հայ ժողովրդի կարեւոր արժանիքներից մէկը՝ քարի դեղարուեստական մշակման արուեստը, դիտելով այն որպէս չէնքի բովանդակութիւնն արտայայտող ակտիւ միջոց: Քանդակային յօրինուածքների մէջ համարձակօրէն նոր չունչ ու արտայայտութիւն է ստացել ազգային արուեստին հարազատ կատարելակերպը:

Թամանեանին վիճակուած չէր աւարտուած տեսնելու 1926 թ. հիմնադրած իր դլուխ գործոցներից մէկի չինարարութիւնը, վերահաս մահը (1936 թ.) զրկեց նըրան այդ հնարաւորութիւնից: Որոշ փոփոխութիւններով (կլոր դահլիճի փոխարէն, չէնքի մի թեւում Հայաստանի Գեղարդոյն Մորհրդին յատկացուող նիստերի դահլիճի յաւելմամբ), այն կատարուեց իր աւադ որդու, ճարտարապետ Գէորգ Թամանեանի նախագծով եւ ընդհանուր դեկավարութեամբ: Նա հեղինակ է նաեւ ողջ չէնքի ներքին ճարտարապետութեան մշակման: Կառավարական հոյակերտ տան չինարարութիւնն աւարտուեց 1940 թուին: Ի դնահատումն մեծ վարպետի ստեղծագործական ախրանքի ու դասելով այն Մորհ. Միութեան ճարտարապետութեան աչքի ընկնող նուաճումների չարքը 1942 թուին Ալեքսանդր Թամանեանը յետմահու արժանացաւ Մորհ. Միութեան պետական բարձրագոյն մրցանակի: Հայաստանի պետական մրցանակով նշուեց նաեւ իր որդին՝ Գէորգ Թամանեանը, երբ աւարտուեց Հանրապետութեան Հրապարակի ճարտարապետական ներդաշնակ անսամբլի չինարարութիւնը:

Ալեքսանդր Թամանեանի յաջորդ մեծագործութիւնն եղաւ Երեւանի Ալեքսանդր Սպենդիարեանի անուան Օփերայի եւ պալէտի պետական թատրոնի չէնքը, որի նախագիծը նա մշակեց ստեղծագործական բարձր ներշնչմամբ ու կարող հմտութեամբ: Դրա մէջ հեղինակը ներդրել է հանդիսատեսային նոր տիպի չէնքի այն դաղափարները, որոնց մտայղացումը առաջացել էր դեռեւս Ս. Պետերսբուրդում ապրելիս, Հոկտեմբերեան յեղաշրջման առաջին տարիներին: Հաւատարիմ իր ստեղծագործական նորարարական միտումին, նաեւ քաջատեղեակ աշխարհի լաւագոյն թատրոնական չէնքերի յօրինուածքային ու ճարտարապետական լուծումներին, հեղինակն այս չէնքի նախագծում (որը ժողովրդական տուն, կամ ժողտուն անուամբ է կոչել), խիզախել է ու ստեղծել սկզբունքօրէն նոր մի լուծում: Համաձայն նախագծի թատերական այս չէնքը երկդահլիճ էր, որոնցից հարաւայինը՝ ամենայնին, ծածկուած, իսկ հիւսիսայինը՝ ամառնային, անծածկ: Դրանց միջեւ տեղաւորուած է ընդհանուր օպտագործման բեմական մասը, որն իր բարձր ու յաղթ ծաւալով վեր է խոյանում երկու դահլիճների կիսաշրջան յատակագծերի վրայ բարձրացող ծաւալների միջեւ, կազմաւորելով միանական կուռ ու հաւաք ծաւալատարածական յօրինուածք: Բեմից դուրս բացուող երկու դարպասները նախատեսուած են ոչ միայն տեքորի ելոմուտին, այլ նաեւ մեծ բազմութիւն քեմով անցկացնելուն՝ համաժողովրդական հանդիսութիւնների ժամանակ:

Ժողտան այսպիսի աննախադէպ յօրինուածքը ըստ էութեան նոր խօսք էր թատրոնական չէնքերի նախագծման պատմութեան մէջ, յիրաւի նորարարութիւն: Ահա թէ ինչու Փարիզում, 1937 թ. կայացած համաչխարհային ցուցահանդէսին ներկայացուած ժողտան նախագիծը յատուկ հետաքրքրութիւն առաջացրեց, արժանանալով Կոան Փրի՝ մեծադոյն մըրցանակին:

Յաւօք, իր այս երկրորդ մեծագործութիւնն էլ հեղինակը ի վիճակի չեղաւ կառուցմամբ աւարտուած տեսնել: 1926 թ. սկսուած չինարարութիւնը, միայն ամենանային դահլիճի մասում, այն էլ առանց ճակատների քանդակապատման, չհասաղործման յանձնուեց 1939 թ.:

Թամանեանի մտայղացումն իրականացուեց որոշ վերափոխութիւններով, որոնք թելադրուեցին կողքով անցնող պողոտայի (այժմ Մաշտոցի անուան) ուղղութիւնը չակելով, որի պատճառով չէնքի հիւսիսակողմի այդեպուրակը մասնատուեց եւ իրականացուեց իրարից մայրուղիներով բաժանուած հատուածների: Այդ կապակցութեամբ էլ ամառնային թատրոնի փոխարէն նպատակայարմար դանուեց կառուցել ծածկուած համերդային դահլիճ (այժմ Հայֆիլհարմոնիայի Արամ Խաչատրեանի անուան): Այն իրականացուեց Գ. Թամանեանի նախագծով: Երկդահլիճ չէնքում, օփերայի հանդիսասրահն ունի 1260, իսկ համերդայինը՝ 1500 տեղ, որոնք լիովին ապահովուած են բարենպաստ լսելիութեամբ եւ տեսանելիութեամբ, ինչը այս կարդի չէնքերի դլխաւոր պահանջներից է:

Թատրոնական չէնքն կառուցմամբ աւարտելուց յետոյ իր հուժկու ծաւալով, դասական ու ազգային ճարտարապետութեան ներդաշնակ միահիւսութեամբ վեր է խոյանում մայրաքաղաքի համայնապատկերում, հանդիսանալով դրա ուշադրաւ չեշտը, արդի հայ ճարտարապետութեան ամենահիասքանչ կոթողներից մէկը: Դրանում ակնառու է Թամանեան-քաղաքաշինարարի կանխամտածուած կողմնորոշումը չէնքի կառուցման համար տեղ ընտրելու դործում:

Թամանեանը ոչ միայն մեծ ճարտարապետ էր, այլեւ փաղմափորձ չինարար ու այդ դործի հմուտ կազմակերպիչ: Նա քաջ դիտակցում էր, որ ճարտարապետութիւնը չի կարող զարդանալ առանց չինուելու դիտութեան եւ տեխնիկայի նուաճումների վրայ, ուստի հետամուտ էր դրանց արմատաւորմանը նախագծման եւ չինարարութեան մէջ: Մեծ կարեւորութիւն էր տալիս չինարարական աշխատանքների մեքենայացմանը, դիտելով այն, որպէս կառուցումն արագացնելու եւ էժանացնելու էական միջոց: Ըստ նրա մտայղացման ժողտան ձմեռնային հանդիսասրահում բազկաթոռները աւտոմատ կերպով պիտի դառնային դէպի աջ ու ձախ: Դա թելադրուած էր նրանով, որ բեմը դէպի դահլիճն էր ուղղուած իր կենտրոնական եւ դրա երկու կողմերի թեմական բացուածքներով, երբ ներայացումը փոխադրուում էր կողմնաբեմերը:

Թամանեանը նախագծումն ու կառուցումը դիտում էր որպէս միմիանց հետ սերտօրէն կապակցուած դործընթաց: Կառուցումը պիտի ընթանայ նախագծի հեղինակի ամենօրեայ հսկողութեան տակ: Դրանով պիտի բացատրել, որ նախագծման իր արուեստանոցը կից էր ժողտան չինարարական հրապարակին ու հեղինակին յաճախ կարելի էր տեսնել լաստատախտակների վրայ: Ժողտան ճարտարապետական արուեստանոցը եւ չինարարական հրապարակը միասին վերցրած մի կատարեալ փորձարարական-հետազօտական դպրոց էր, որտեղ մեծ ուսուցչապետ Ալեքսանդր Թամանեանի դեկավարութեամբ մասնդիտական կոփում ստացան տասնեակ ճարտարապետներ ու կառուցողներ:

Հայաստան ժամանելուց առաջին իսկ օրերից նախագծման ու կառուցման հետ միասին, թազմազբաղ վարպետի առաջնակարգ հոգսերից մէկն էլ եղաւ հայ ժողովրդի մշակութային հարուստ ժառանգութեան պահպանութիւնը: Նրա, Մարտիրոս Սարեանի, Թորոս Թորամանեանի, հնագէտ Աշխարհբէկ Քալանթարի նախաձեռնութեամբ եւ Հայաստանի կառավարութեան 1923 թ. Դեկտեմբերի 18-ի յատուկ որոշմամբ ստեղծուեց Հնութիւնների պահպանութեան կոմիտէ: Կառավարութեանը Թամանեանի յղած պետկուցադրում կարդում ենք. «...Մեր գեղարուեստի յիշատակարանները թանկ են մեզ համար, ոչ միայն որպէս պատմական փաստաթղթեր, նոքա ծառայում են նաեւ որպէս հիմք եւ անսպառ աղբիւր ապագայ ստեղծագործութեանց համար»:

Ալեքի քան տասը տարի, որպէս նախագահ, դլխաւորելով նշուած կոմիտէն, Թամանեանը անդուլ չանքեր դործադրեց, Մորհ. Հայաստանի տարածքում դտնուղ բազմադարեան յուշարձանների պետական պահպանութեան դործը կազմակերպելու ուղղութեամբ: Մտերմական ու սերտ էին կապերը հայ ճարտարապետութեան երկու արծիւների՝ Թամանեանի եւ Թորամանեանի միջեւ: Առաջինը դրանից նպաստում էր Թորամանեանի հետազօտական աշխատանքների կազմակերպմանը, իսկ երկրորդը նպաստեց Թամանեանի հայկական յուշարձանների ծանօթանալու, ինչը բարերար ազդեցութիւն ունեցաւ նրա ստեղծագործութեան վրայ:

Մեծ հայրենասէրը ու քաղաքացի, տաղանդաւոր ճարտարապետ ու թազմամտուածնիչ, իր ժամանակի մտաւորականութեան կիզակէտ, այդպիսին է Ալեքսանդր Թամանեանի հակիրճ բնութագիրը: Նա ապրեց ու դործեց յանուն իր ժողովրդի բարեկեցութեան եւ լուսաւոր ապագայի, նրան նուիրեց իր քարակերտ դործերը, որոնք պիտի յարատեւեն դարէ դար, որպէս հայկական ճարտարապետութեան մեծարժէք աւանդ:

Հանդիսանալով մեր արդի ճարտարապետութեան ուղիները հարթող ջահակիրը, նա օրինակ ծառայեց հայ ճարտարապետների մի քանի սերունդների, ստեղծեց ճարտարապետական մի դպրոց, որն իր անունով կոչւում է «Թամանեանական»: Ներա հետեւորդները, հայ ճարտարապետների մի ստուարացած բանակ, վերստեղծեց Երեւանի եւ Հայաստանի միւս քաղաքների ու բնակավայրերի ճարտարապետական նկարագիրը: Երեւանի «Թամանեանական» կոչուած կառուցապատուած տարածքը օժտուած է այնպիսի ազգային ցայտուն առանձնայատկութեամբ, որ չես չփոթի աշխարհի որեւիցէ քաղաքի հետ: Դրա հանդուցակէտը Հանրապետութեան հրապարակի ճարտարապետական ներդաշնակ անսամբլն է, որը նրա յղացման հեղինակի՝ Ալեքսանդր Թամանեանի յետնորդների կողմից վերջնական իրականացում ստացաւ:

Կեանքի վերջին տարիներին Թամանեանն աշխատում էր «Մեծ Երեւան»ի յատակագծի մշակման վրայ, քանդի մայրաքաղաքի բնակչութեան թիւը դերազանցել էր 150 հազարից: Վերահաս մահուան պատճառով այդ կարեւոր դործը մնաց թերաւարտ: Հայ ժողովուրդը խորը վշտով համակուեց իր մեծ զաւակի մահուան առթիւ: Նրա յիշատակին նուիրուած մահախօսականում Աղասի Յանջեանը, արտայայտելով ողջ հայ ժողովրդի ափսոսանքը, դրել է. «Ցաւնդին Թամանեանի մեռիլ կորցրինք մեր շինարարութեան եւ մշակութային ճակատի ա. կանաւոր մի գործչի, որի յիշատակը պայծառ կը մնայ Խորհ. Հայաստանի աշխատաւորութեան սրտերում»: (Գիտէ՞ր արդեօք մահախօսականի հեղինակը, որ նոյն 1936 թ., ընդամէնը հինդ ամիս յետոյ ինք էլ գոհ է դառնալու Լաւրենտի Բերիայի միջոցով իրականացուած ստալինեան նախճիրի): Իսկ մեծ բանաստեղծ Եղիշէ Չարենցը (որը յաջորդ տարի իր մահկանացուն կնքեց Երեւանի բանտում), այսպիսի լուսաշող տողերով պիտի ողբար Թամանեանի մահը.

«Որքա՞ն նման է եղել մահն այդ մարդ կանգեղի
Նրա կոպերը երէկ, երբ բարացել են խաղաղ
Կապոյտ բոցով բռնկուած վերջին ցերմուկ ուղեղի
Նա տեսել է երեւի արեւային մի բաղաք.
Ինչպէս մաքուր մարմարի կապոյտ կողին նկարած
Արեւային ժամացոյց՝ բարտէզն ահա բաղաքի.
Պողոտաներ՞ր, փողոցներ՝ բոլորաձիգ երկարած,
Իսկ կենտրոնում երկնահաս, գրանիտեայ մի բագին,
Ակնթարթում մի վսեմ, որ երկարում է դարեր,
Որ փողփողել են ուղեղում - սիրտ պայթելու՝ չափ պայծառ
Սիւնաշարե՞ր, տերասնե՞ր, աստիճաններ մարմարէ,
Եւ պարտէզներ ոսկեզօծ, շատրուաններ երկնագոյն...»

Փառք ու պատիւ եւ յաւերժ յիշատակ արդի հայ ճարտարապետութեան մեծատաղանդ ջահակրին:

ՓՐՈՖ. ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Երեւան

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 8
MARDI
8 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.455

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.455

ԷՒՒԻՍԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՄԷՋ

Շուրջ տասնեակ մը օր մնացած Հայ Դատի յանձնախումբին կողմէ պատմաբան Ֆ. Լէուիսի ու «Մոնտ»ի դէմ բացուած դատին վճիռին, Նոյեմբեր 5-ի «Միլլիէթ»ը ամբողջ էջ մը յատկացուցած է խնդրին: Ա. էջի ուշադրու խորագիրներով ծանուցուած այս էջին մէջ կը ներկայացուին պատմաբանը, հարցին ծագումի առաջնորդները, կ'ըսուի որ Անդարա չատ մօտէն կը հետապնդէ դատը ու կը տրուի կարճ զրոյց մը Ֆ. Լէուիսի պաշտպան փաստաբան Թիէհի Լեւիի հետ, Թուրքիոյ պատասխանատու անձնաւորութիւններ յայտնած են թէ մօտիկ հետաքրքրութեան պատճառը Անդարան է եւ Ֆ. Լէուիսի տեսակէտներուն մերժաւորութիւնն է. այսինքն՝ «պատահածը ցեղասպանութիւն չէ, այլ միայն տեղահանութիւն մը»: Ակնկալելով հանդերձ թէ Հայերու ցեղասպանութիւնը վաւերացնող վճիռ մը նպաստաւոր պիտի չըլլայ Թուրքիոյ համար, ըսած են թէ ուղղակի ազդեցութիւն չենն կրնար բանեցնել այդ ուղղութեամբ, այլ միայն լսպիներու գործունէութիւն մը կրնայ խնդրոյ առարկայ ըլլալ:

Գալով Թ. Լեւիի հետ զրոյցին, առաջին հարցումը կը վերաբերի նման դատի մը տեղի տալիք արդարացի պատճառներու դոյութեան. Ֆ. Լէուիսի փաստաբանը կ'ըսէ թէ արդար կողմը կ'որոշէ դատավճիռը. և եթէ Հայերը չահին դատը, իրացի եղած պիտի ըլլան դատական հետապնդումի դիմելու: Ան Հայ Դատի յանձնախումբին համար հայկական տեսակէտը հանրութեան հասցնելու առիթ մը կը նկատէ նախաձեռնութիւնը:

Այս համոզումը ըսել կուտայ իրեն թէ եթէ նոյնիսկ իր պաշտպանեալը չգործածէր «Պատմութեան հայկական մեկնաբանութիւնը» տարազը, Հայերը կրկին առիթը պիտի չփախցնէին դատի դիմելու: Ապա կ'աւելցնէ. «Այսուհանդերձ, ցեղասպանութեան մասին Լէուիսի գործածած «պատմութեան հայկական մեկնաբանութիւնը» արտայայտութիւնը որոշ ախտաերութիւն մը կը մատնէ: Կարելի էր այլ ձեւով ըսել ատիկա»,

«Միլլիէթ»ի Փարիզի թղթակցուհին կը հարց կուտայ թէ Ֆ. Լէուիս ինչ ըզացա՞ծ է այդ բանաձեւումին, Թ. Լեւի կը պատասխանէ. «Ձեմ ուզեր իրեն փոխարէն պատասխանել, սակայն այնքան որ կը զգամ հետաքայնի մեր խօսակցութիւններէն, չեմ կարծեր թէ շատ գոհ է այդ խօսքը արտասանած ըլլալէն»:

Վերջին հարցումը կը վերաբերի ամբաստանեալներուն դատապարտումի հաւանականութեան: Պաշտպան փաստաբանը կ'ըսէ. -- «Դատավճիռը արձակուելուն պիտի ունենանք այս հարցումին պատասխանը: Սակայն դատի դիմող կողմը, այնպէս կը թուի որ այս նիւթին մէջ Ֆ. Լէուիսը կամ «Մոնտ»ը դատապարտելի գարձնելու իրաւական յենակէտերէ զուրկ է»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԵՂԵՂԱՑԻՆ ԱՆՁՐԵՒՆԵՐ մեծ աւերներ գործեցին չաբաթավերջին հարաւ-արեւելեան Ֆրանսա, գլխաւորաբար՝ Լողէրի, Աւէյրոնի եւ Գորսիքայի նահանգներուն մէջ, ուր հինգ մեռեալ կայ: Ալփ-Մարիթիմն ալ մեծ վնասներ կրած է եւ Նոյեմբեր 5-էն ի վեր անդործածելի է Նիսի միջազգային օդակայանը, որ իր կարեւորութեամբ երկրորդն է Ֆրանսայի: Հաւանական չէր որ բացուի Նոյեմբեր 8-էն առաջ, ամբողջ օդակայանը ցեխերու տակ թաղուած է: Վառ գետը որու հոսքը 50-էն 100 խորանարդ մեթր է ընդհանրապէս մինչեւ 500 խորանարդ մեթրի բարձրացած է Նիսի դուռները, ապա՝ 650-ի: 500 հրդ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ՝ «ԱԶԳ»Ի ԽՄԲԱԳԻՐ ՅԱԿՈԲ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆԻ ՎՐԱՅ

Խմբագրատան դէմ գործուած 2 յարձակումներէն ետք, այս անգամ «Ազգ»ի խմբագրին վրայ է որ յարձակում մը կատարուած է, Հինգշաբթի իրիկուն, Նոյ. 3-ին, երբ Յակոբ Աւետիքեան տուն կը վերադառնար: Շէնքին մուտքին է որ կատարուած է յարձակումը ժամը 22.10-ին, երբ խմբագիրը տուն կը հասնէր: Ըստ երեւոյթին երկու յարձակողները իրեն կը սպասէին: Երկուշաբթի առաւ հետաձայնային կապ հաստատեցինք «Ազգ»ի խմբագրութեան հետ եւ ստուգեցինք որ բարեբախտաբար հետեւանքները ծանր չեն եղած: Յակոբ Աւետիքեան ուժգին հարուած մը ստացած է աչքին, բայց աչքը չէ վնասուած:

Ըստ երեւոյթին մամուլի աշխատակիցներն են այլեւս յարձակումներու թիրախ: Դեռ վերջերս նման յարձակումի մըն ալ ենթարկուած էր հեռատեսիլի աշխատակից՝ Արամ Աբրահամեան: Ըստ երեւոյթին, եւ ցաւով կը հաստատենք, արտայայտութեան ազատութիւնն իսկ է որ խնդրոյ առարկայ է Հայաստանի մէջ, ինչ որ առնուազն մտահոգիչ է:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 4)

ՄԱԿԻ ԸՆԴԷ. ՓԱՐՏՈՒՂԱՐԻՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ ԱՑՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյեմբեր 3-ին, Պուէթրոս - Ղալի եւ իր դվհաւորած պատուիրակութիւնը այցելած են Երեւանի պետական համալսարանը եւ ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղարը մասնակցած է այս առթիւ կազմակերպուած դիտական նիստին: Համալսարանի դվհաւոր տեսուչ Ռաֆիկ Մարտիրոսեանի ողջոյնի խօսքին, Պ. Ղալի չնորհակալութեան արտայայտութեան ելոյթով մը փոխադարձած է: Նիստին ներկայ եղած են նաեւ Վ. Փափազեան, Ա. Արզումանեան եւ պաշտօնատար այլ անձեր:

*
**

ՊՈՒԹՐՈՍ - ՂԱԼԻ – ԱՐԱՐՔՑԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Նոյեմբեր 3-ին, Մորհրդարանի արտակարգ նիստին ունեցած իր ելոյթէն ետք, Պուէթրոս Պուէթրոս - Ղալի հանդիպում մը ունեցած է Բ. Աբարքցեանի հետ: Մորհրդարանին գործունէութիւնը եւ ընդհ. դիրքորոշումը, սահմանադրական գործընթացը, Հայաստանի յառաջիկայ խորհրդարանական եւ նախագահական ընտրութիւնները առանցքը կազմած են տեսակցութեան ընթացքին չօշափուած նիւթերուն:

*
**

ՆՈՐ ՎԱՐԿ

Վարչապետ Հ. Բագրատեան յայտարարած է թէ Համաշխարհային Դրամատունը մտադիր է 28 միլիոն տոլարի նոր վարկ մը տրամադրելու Հայաստանին, ադէտի գօտիի վերականգնման նպատակին համար: Ծանօթ է որ Դրամատունը զարնան արդէն տրամադրած էր 28 միլիոն տոլարի առաջին վարկ մը, որ պիտի գործածուի չինարարութեան երկամեայ ծրագրին համար:

*
**

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ ՍԱՀՄԱՆԱՑԻՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ

Նոյեմբեր 2-ի իրիկունը նախիջեւանեան զինեալ մխուրներ Օրդուբադի շրջանէն սաստկացուցած են յարձակողական իրենց գործողութիւնները՝ դէպի Մեղրիի շրջանի պաշտպանութեան դիրքերը: Զանազան տեսակի զէնքերով կրակ բացուած է եւ գնդակոծուած են Ագարակ Աւանի սահմանային դիրքերը եւս: Հայկական կողմին հակադարձ հարուածէն ետք է միայն, որ թշնամին ստիպուած եղած է կրակը դադրեցնել: Զոհեր կամ վնասներ չկան:

*
**

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՑՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյեմբեր 3-ին, Փոխադրութեան նախարարին գլխաւորած լիբանանեան պատուիրակութիւնը մէկ շաբթուան այցելութեամբ Հայաստան ժամանած է: Անոնք բազմաթիւ հանդիպումներ կ'ունենան օդային հաղորդակցութեան բնագաւառին մէջ համագործակցութեան կարելիութեանց եւ երկկողմանի հետաքրքրութիւն ներկայացնող նիւթերու քննարկման համար:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կաթողիկոսական Տեղապահ՝ Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Պատրիարքի Յառաջ օրաթերթի հետ ունեցած հարցազրոյցը («Յառաջ», Հոկտ. 19, 1994) կը հարկադրէ մեզ կատարել հետեւեալ ՃՇԴՈՒՄԸ. --

ա. -- Ճիշդ չէ ըսել, թէ Փարիզի Կրօնական Ընկերակցութիւնը Թեմական կառոյց չունի. ընդհակառակն՝ դարուս սկիզբէն ի վեր Ֆրանսան Թեմական համապատասխան կառոյցով օժտելու Հայրապետական պահանջն ու պարտադրութիւնն իրագործելու ձեռնարկներն են որ ցարդ վերջնական արդիւնքի յանգած չեն;

բ. -- Ճիշդ չէ ըսել, թէ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ կամ Կրօնական Ընկերակցութիւնները օրէնք -- կանոնադրութիւն չունին: Փարիզ կը գործէ ու կը ղեկավարուի իր յատուկ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՎ մասնաւորաբար 1932-էն ի վեր՝ համապատասխան Ֆրանսայի 1905-ի եւ 1901-ի Կրօնական Համայնքներու Պետական Օրէնքներուն:

Արդ, ինչպէ՞ս կարելի է երեւակայել, որ Փարիզի Առաջնորդանիստ Մայր Եկեղեցին, որուն այսօր 90-ամեակը կը փառաւորենք, գործէ ու գործած ըլլայ ԱՌԱՆՑ ԿԱՆՈՆԱԳՐի ԵՒ ՕՐԷՆՔի:

գ. -- Ճիշդ չէ ըսել, թէ Ընկերակցութիւնս միայն 400 անդամներ ունի: Կրօնական Ընկերակցութեանս այսօր անդամակցած են աւելի քան 3000 (երեք հազար) Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ զաւակներ եւ անդամակցութեան իրաւունքը սահմանափակուած չէ:

Համաձայն Օրէնքին, ինչպէս ամէն նման պարագաներու, կրնան քուէարկել միայն՝ անոնք որոնք վճարած են իրենց անդամատուրքը: Ամիսլեական օրինակ մը տալով, 1992-ի Ներկայացուցչական Ժողովի անդամներու ընտրութեան մասնակցեցան շուրջ 800 (ութ հարիւր) անդամներ:

Այս առթիւ, կրկին կոչ կ'ընենք Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ մեր հարազատներուն, որպէս զի՝ համապատասխան Ընկերակցութեանս կանոնադրի տրամադրութեանց՝ անդամակցին Կրօնական Ընկերակցութեան:

ԴԻՒԱՆ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Փարիզ, Հոկտեմբեր 31, 1994

*
**

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ.Ի ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

ԽՄԲ. - «ՅԱՌԱՋ»Ի -

Փարիզի Կրօնական Ընկերակցութեան վարչական խորհուրդի դիւանէն ստացանք վերոյիշեալ հաղորդագրութիւն - հրդռւմը: Նոյն օրը -- Նոյեմբեր 4 -- զայն փոխանցեցինք կաթողիկոսական տեղապահ Թորգոմ Պատրիարքի, հանի որ խնդրոյ առարկայ է Պատրիարքին հետ կատարուած հարցազրոյցը: Ստորեւ Պատրիարքին պատասխանը.

«Եթէ հարցը Փարիզի Կրօնական ընկերակցութեան կապակցութեամբ «Թեմ եւ թեմական կառոյց» դաղափարներու մասին է, բացայայտ է որ «Կրօնական Ընկերակցութիւն մը» ինչ տեսակ կանոնադիր ալ որ ունենայ կարելի չէ չփոթել «Թեմի» դաղափարին հետ:

«Փարիզի Կրօնական Ընկերակցութեան կանոնադրին համաձայն ստեղծուած անդամակցութիւնը եւ ընտրութեան կերպը հեռու է թեմական կառոյց ներկայացնելէ:

«Աւելի յստակ դաղափար կուտան Միացեալ - Նահանգաց եւ Գանատայի Հայրապետական հաստատ թեմերը եւ անոնց կանոնադրութիւնները:

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Երուսաղէմ, Նոյեմբեր 4

ՏԵՐՈՒՆԻ

ԷՏՈՒԱՐ ՅՏԶՐԵԱՆ

Նոյեմբեր 5-ին իր մահկանացուն կնքած է Ֆրանսահայ դաղութի հին դէմքերէն՝ Էտուար Յտզրեան, 87 տարեկանին:

Ողբացեալը մաս կը կազմէր Գատէի հրապարակի երբեմնի տիրամայրերուն որոնք երկար տարիներ բեղուն գործունէութիւն ունեցած են: Կը հաւաքուէին յաճախ իրենց արհեստին անունը կրող հայկական ճաշարանը, որ ցարդ կը պահէ այդ անունը: Արհեստէն դուրս, Էտուար Յտզրեան իր մասնակցութիւնը բերած է նաեւ հայկական հանրային կեանքին թէ եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան եւ թէ Հ. Բ. Ը. Մ.ի մասին: Մէկն էր ապրիլեան սերունդէն եւ քանի մը տարի առաջ Ֆրանսերէն դրքոյկ մըն ալ թեւլադրած էր՝ «L'homme de Tokad» խորագրուած ուր կը պատմէր իր յուշերը:

Վերջին տարիներուն առողջութիւնը պատճառ էր որ քաշուած կեանք մը վարէ, թէեւ դեռ քանի մը օր առաջ կը հեռաձայնէր մեզի Հանգստեան Տունէն ուր փոխադրուած էր, յայտնելու համար թէ ինք յարմար թեկնածու մը ունի Մոնմորանսիի Տան տնօրէնութեան համար: Այլ խօսքով դեռ կը հետեւէր առօրեայ կեանքին:

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ

Հայաստանեան լրատուները յաջորդական արձագանգները կը բերեն այն արդար հպարտութենէն որով կը նշուի Հայաստանի Ազգային համալսարանին հիմնարկութեան 75-րդ տարեդարձը: Այդ նշումը որ կը կատարուի բարձրագոյն մակարդակով, կ'արտայայտէ գոհունակութեան, ուրախութեան ընդհանուր զգացում մը: Ատիկա որոշ է ու հասկնալի, երբ նոյնիսկ չփոթելու կը մղէ երբեմն ծուռին ու չիտակին տահմանները ու օրինակ, պատուակալ տիպողոններու բաշխումի ցանկերուն մէջ արժանաւորներու հետ կը սպրդեցնէ այնպիսի անուններ որոնց ներկայութիւնը զաւեշտ երանգ մը կը խառնէ ձեռնարկին լրջութեան. այլապէս, անոնք պիտի ծառայէին միայն արժեզրկելու մեծարելի դէմքերը անոնց հետ իրենց անյարիր միասնութեամբ: Հաւանօրէն, ցանկը պատրաստող մտայնութիւնը վախցած է երկրին ծանօթ պայմաններուն մէջ ամէն բանով լուրջ նշումով մը մտայղ պատկեր մը ստեղծելէ ու անհրաժեշտ նրկատած երդիծականին փակագիծը: Եւ պէտք է ըսել որ յաջողած է նպատակը, քանի որ ամէն մարդ ըմբռնումով մօտեցած է կատարուածին ու տիպողոսակիրներու ոչ առաջին, ոչ ալ երկրորդ խումբէն մէկը մերժած է հրամցուած մեծարանքը:

Իր լուրջ ու անլուրջ բաժիններով, այդ նշումը չի կրնար աջօղել զարմանքի զգացում մը. երեք քառորդ դար ետ երթալ, դռնելու համար համալսարանին հիմնադրութեան օրերը, կը նշանակէ իյնալ Հայաստանի առաջին անկախութեան փոթորկալի, փափուկ չրջանին յարձանքներուն մէջ: Քիչ ժողովուրդներ այդքան ծանր տուեալներով, այնքան երեր ժամանակաչրջանի մը մէջ մտահոգութիւնը կրնան ունենալ համալսարան հիմնելու: Թշնամիներու ներխուժում, մէկէ աւելի ճակատի վրայ անհաւասար պայքար, որբերու չարանները, 1915-է մը վերապրողներու երդիքի ու պատառ մը հացի փնտռտուքը, համաճարակները, վաղուան ամէն տեսակի անստուգութիւն ու ... համալսարանի հիմնադրութիւն: Այսօրուան նշումը համալսարանին երեք քառորդ դարեայ գոյութենէն առաջ պէտք է ուղղուած նկատել անոր հիմնադրութեան մտայնութիւնը կրողներուն, զայն իրականացնողներուն:

Համալսարանի հիմնադրութեան 75-ամեակին պատճառած զարմանքը, բացատրելի ու բնական երեւոյթի կը վերածուի մերօրեայ կրկնօրինակով մը. կրկնօրինակ մը, զրեթէ նման պայմաններու մէջ, նո՛յն մտայնութեան յայտնութեամբ:

Խօսքը կը վերաբերի այս անգամ Լ.Հ.Հ-ի համալսարանին, անոր հիմնարկութեան արդէն երկրորդ տարեդարձին որուն կ'անդրադառնայ Հոկտ. 20-ի «Լրագիր»ը: Ինչպէս Հայաստանի Ա. անկախութեան իշխանութիւնը այդ անկախութեան Բ. տարուան մէջ հիմնած էր համալսարանը, նոյնը ըրած են Ղարաբաղի հանրապետութեան ղեկավարները երէկ: Ղարաբաղը 1991 Սեպտեմբեր 2-ին անկախ հանրապետութիւն հռչակուեցաւ. տարի մը ետք, 1992 Հոկտեմբերին կը հիմնուէր Լ.Հ.Հ-ի պետական համալսարանը: Ան այսօր երկու տարեկան է: Ունի 7 ֆաքիւլթէ, 30 մասնաճիւղերով: Ուսանողներու թիւը 1894 է, որոնցմէ 340-ը ընդունուած են այս վերամուտին: Ուսանողութեան ճնշող մեծամասնութիւնը աղջիկներ են, տղաքը աւելի առաջնահերթ ընելիք ունին այսօր. պէտք է ապրելու, ուսանելու, երազելու անհրաժեշտ պայմանները ստեղծել նախ, որպէսզի ապահովուի համալսարանին ու համալսարանականին անվտանգ կեանքը:

«Լրագիր»ի Հոկտեմբեր 20-ի թիւը համաոտ հարցազրոյց մը ունի այդ նորատեղծ հաստատութեան տեսուչ Պահատուր Դաւթեանի հետ որուն արտայայտութիւնները լուծումի կարօտ հարցերու վիթխ մը կը քակեն:

Համալսարանը մեծ կարիք ունի դասախօսներու, որովհետեւ երիտասարդ դասախօսներէն տասն ալ մաս կը կազմեն պաշտպանութեան բանակին չարքերուն: Մասնագէտներու պակասը զգալի է յատկապէս տնտեսագիտութեան, բժշկական, ճարտարագիտական, իրաւագիտութեան ճիւղերուն մէջ: Հոն այսօր դասաւանդողները երեւանէն քանի մը չարթուտի համար ժամանողներ կ'ըլլան: Քիչ մը զարմանալի է կարդալ որ մեծ չէ թիւը Հայաստանի բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններուն մէջ պաշտօնավարող Արցախցիներու որոնք կը փափաքին փոխադրուիլ Արցախ. «բոլորը չէ որ դիմաւորում են մերօրեայ դժուարութիւններին ու կենցաղային անյարմարութիւններին» կը բացատրէ տեսուչը:

«Մերօրեայ դժուարութիւն» կոչուածներու գլխաւորն է ընկերային անապահով վիճակը. դասախօսները ամսական 1000 դրամ (2·5 տոլար) կը ստանան: Նոյնն է ուսանողներուն պարագան որոնք պարտաւոր են բաւարարուիլ չնչին կրթաթոշակներով: Հարցեր որոնց բարեբաստիմը պետական կրնայ ըլլալ միայն, բայց ոչ անուշտ չրջափակման ու պատերազմի պայմաններուն մէջ:

Արտաքին աչխարհէն որպէս օժանդակութեան համար երկարած ձեռք, Պ. Դաւթեան կը յիչէ Գլամառի քաղաքապետարանին 50 հազար ֆրանքի չատկացումը որով մաս մը ռատիօելեկտրական սարքեր տարուած են Ստեփանակերտ, ու մնացեալը կ'ըսուի որ պիտի դրկուի: Կ'օժանդակեն նաեւ Հայաստանի բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններու օգնութեան ամերիկեան կազմակերպութիւնը եւ Սփիւռքահայեր: Անոնց չնորհիւ կարելի եղած է երեք անգամ դրամական օժանդակութիւն կատարել դասախօսներուն:

Ուսուցիչի պակաս կը զգան նաեւ դիւղերու դպրոցները. մանաւանդ կը պակսին օտար լեզուներու, աչխարհագրութեան, պատմութեան, տարրարանութեան եւ կենսաբանութեան դասատուներ: Շրջանաւարտները մեծ մասով Ստեփանակերտէն ըլլալով, կը դժկամին դիւղերու մէջ աչխատելու: Անցեալ Մայիսին ժողովրդական կրթութեան նախարարութիւնը ժամանակաւոր կանոնադրութիւն մշակած է որ չրջանաւարտներուն համար պարտադիր կ'ընէ երեք տարուան նչանակովի աչխատանքը:

Այս ազդակներուն քով կան ուրիչներ եւս որոնք համալսարանական ուսման մակարդակի ու որակի անկումի պատճառ են: Պատասխանելով Սիլվա Գաբրիէլեանի հարցումին, տեսուչը կը բացատրէ թէ նիւթական ծանր պայմաններէ զատ, կայ խթանող ազդակներու բացակայութեան պարագան. մտաւորականը գիտական աչխատանք կատարելու, գործ հրատարակելու չատ քիչ կարելիութիւն ունի. ուսումնական նոր ձեռնարկներ չկան, մեթոտական գրականութիւն չի ստացուիր:

Ասոր հետ, կայ նաեւ պատերազմական պայմաններու ազդեցութիւնը: Արցախի մէջ օրուան հարցը նախ գոյութեան պահպանումն է ու ինչպէս կ'ըսէ տեսուչը. «ապագան յաճախ անորոշ ու հեռու է թուում»:

Այսուհանդերձ, Պ. Դաւթեան հաւատք կը յայտնէ որ «ամէն ինչ ժամանակի ընթացքում կը կարգաւորուի»: Ասոր համար հարկաւոր կը նկատէ ապրիլ ու գործել նաեւ վաղուան մտահոգութեամբ, տարիներ ետք չճաչակելու համար այսօրուան անտարբերութեան պտուղները:

Այն որ կրնայ բաժնել Ստեփանակերտի համալսարանին տեսուչ Պ. Դաւթեանի հաւատքը, հակառակ ներկայի դժուարութիւններուն, երեք քառորդ դարու հեռատեսութենէն կը տեսնէ այսօրուան Երեւանչ հպարտութիւնն ու գոհունակութիւնը, փոխադրուած՝ Ստեփանակերտ. մաղթելի է որ հայկական ազգային նորագոյն այս համալսարանը այդ ժամանակամիջոցին մրցակից չունենայ ամերիկեան խորթ եղբայր մը որ զինք մէկ օրէն միւսը աղքատ ազգականի վերածէ, ուրախութեան որպէս առիթ այսօրուան հեռատեսութիւնը բաժին ձգելով: Երկրորդ մաղթանքն ալ այն է որ 2067 թուականին Ստեփանակերտի համալսարանին հիմնադրութեան նշումէն զեղչուած ըլլայ զաւեշտին երանգը...:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳՈՀԱՐՆԵՐ

ՀԱՂԲԱՏ

Հաղբատը կը դոնուի Հայաստանի հիւսիսային կողմը, Լոռի գաւառին մէջ, Ալավերտիէն 10 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ:

1233 թուականին Հաղբատի պաշտպանութեան համար Կայանի բերդը կառուցուեցաւ, Անիկա հին տաճն կոչուած է Հաղբատի Ս. Նչան ամրոց, ինչպէս կը կարդանք փոքր եկեղեցիին արեւմտեան ճակատի արձանագրութեան վրայ:

Վանքը տարբեր ժամանակաշրջաններու ընթացքին չրջապատուած է զանազան տիպի կիսաչրջանակաձեւ պարիսպներով եւ պահակակէտ աչտարակներով:

Սուրբ Նչան Մայր Եկեղեցին, գաւիթը, Ս. Գրիգոր եւ Տիրամօր երկու փոքրիկ եկեղեցիները, Համազասպի կառոյց կոչուածը եւ մատենադարանին կից մեծ սրահը՝ համալիրին կեդրոնական մասը կը դոնուին:

Դէպի հիւսիսային կողմէ բարձունքին վրայ կը դոնուի զանգակատունը, որ ամբողջ մենաստանին ամենայատկանչական կառուցուածքն է: Իսկ սեղանատունը, որ բոլորովին մեկուսացած դիրք մը ունի, արեւմտեան կողմը կը դոնուի:

Սանահին եւ Հաղբատ, որոնք Բագրատունեաց հարստութեան օրով հիմնուած են, Կիւրիկեաններու հոզեւոր կեդրոնները դարձան:

Հաղբատի ամենահին եկեղեցին Սուրբ Նչանն է, որ կառուցուիլ սկսած է 966-967 թուականին, Աչոտ Գ. Բագրատունիի օրով, Խոսրովանոյչ թագուհիին նուիրատուութեամբ, իր երկու որդիներուն՝ Սմբատին եւ Գուրգէնին:

Եկեղեցիին հիւսիսային ճակատին արձանագրութեան համաձայն, կառուցումը աւարտած է 991-ին, այսինքն՝ 25 տարիէն: Արտաքին պատերը գրեթէ ամբողջութեամբ ակօսուած են եռանկիւն խորչերով: Արեւելեան ճակատին կեդրոնական մասին վրայ, ուղղանկիւն խորչի մը մէջ, ագուցուած է հարթաքանդակ մը, որ կը ներկայացնէ Սմբատը եւ Գուրգէնը, արքայական տարազով, եկեղեցիին մանրակերտը բռնած:

Հին աւանդութեան մը համաձայն, եկեղեցին չինուած է անուանի ճարտարապետ Տրդատի կողմէ, որ ժ. դարու վերջը եւ ԺԱ. դարու սկիզբը կառուցեց զանազան չէնքեր՝ Բագրատուիներուն համար: Նոյնինքն Տրդատ Կ. Պոլսոյ մէջ Ս. Սոֆիայի գմբէթը վերաչինողն է:

Ժամանակագրական կարգով յաջորդ չէնքը Ս. Գրիգորի եկեղեցին է (1005-1025), համաչափական յատակագիծով, գմբէթով մը ծածկուած, որ ԺԳ. դարուն տակառաձեւ կամարով չէնքի մը փոխակերպուած է:

Դէպի հիւսիս, Ս. Գրիգոր եկեղեցիին զուգահեռաբար, ուրիշ մատուռ մըն ալ կայ Տիրամօր նուիրուած, որ Խաթուն Լչխանուհիին կողմէ չինուած է (ԺԳ. դար):

Հաղբատի ճարտարապետական համալիրին մէջ, հետաքրքրական չինութիւն մըն է գաւիթը, որ կառուցուած է ԺԳ. դարու երրորդ տասնամեակին. գաւիթը կառուցուած է այն վայրը, որ Կիւրիկեան գերդաստանին երբեմնի ընտանեկան դամբարանն էր: Գաւիթին յատակր ամբողջովին ծածկուած է Կիւրիկեան արքայական ընտանիքին անդամներուն տապանաքարերով:

Մատենադարանը յաջորդական բազմաթիւ վերանորոգման հետքեր ունենալով հանդերձ, Հաղբատի ամենահին կառոյցներու չարքին կը պատկանի: Սկզբնական չինութիւնը չատ հաւանաբար կը պատկանի ԺԲ. դարուն, երբ Սանահինի գրադարանն ալ չինուած է: Գրակադարանին սրահը լոյս կը ստանայ իր բրգաձեւ ութանկիւն կեդրոնի երդիքէն: Շրջակայ պատերու հաստութենէն ստացուած խորշերը կը ծառայէին թանկարժէք գիրքերու ցուցադրութեան:

Այլ նկատելի կառոյց մըն ալ զանգակատունն է, որ չինուած է 1245-ին: Շինարարական արհեստագիտութեան տեսակէտով բացառիկ կառոյց մըն է իր համեմատութիւններու պեղեցկութեամբ, մանրամասնութեանց մէջ դրուած ճաշակով եւ զարդերու ինքնատպութեամբ: Երեք յարկէ կը բաղկանայ: Առաջին երկու յարկերուն վրայ ութ խորաններ կան, մինչդեռ երրորդ յարկին վրայ փոքր սիւներով պըճնուած բոլորակը բուն զանգակատունը կը կազմէ:

ԺԳ. դարուն Հաղբատի մէջ չինուեցան նորանոր կարեւոր չէնքեր, մատուռներ եւ գրատունը եկեղեցիին կցուղ անցքը:

Վերջին կարեւոր չինութիւնը սեղանատունն է (ԺԳ. դար), որ մեկուսացած է եւ համալիրին հիւսիս-արեւելեան կողմը կը դոնուի: Սեղանատան արտաքին երեսները պարզ է եւ հակադրութիւն կը ըստեղծէ ներքին յօրինուածքին յանդուգն ոճին:

Ինչպէս այլ վանական համալիրներ, Հաղբատն ալ հարուստ է գերեզմանաքարձաններով, որոնց մէջ Ս. Փրկիչ կոչուած խաչքարը (1279) չքեղ նմոյշ մըն է մինչեւ դարու հայ ձեւակերպական արուեստին:

Տիրամօր նուիրուած մատուռ մըն ալ կայ՝ իր կողքին երեւցող բազմաթիւ խաչքարերով: Ի վերջոյ, կարելի չէ անտեսել ծածկուած աղբիւրը, որ համալիրին բարձունքին վրայ կը դոնուի, չրջապատէն գրեթէ 100 մեթր հեռաւորութեամբ:

Հայաստանի մէջ անպարտ մնացած միջնադարեան չքատակարանները թիւով քիչ են եւ Հաղբատ այս բացառութիւններէն մին է:

պատրաստեց՝
ՇՈՒՇԻԿ ՄԱՒԻՍԱԳԱԼԵԱՆ
«Ազդակ»

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՆԿԱՐԻՉ ՎԱԼՄԱՐԻ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԸ ՄԱՐՍԷԼԻ

Հոկտեմբեր 29-էն Նոյեմբեր 7 վարմիր Մարզարեանի, նկարիչի ծածկանունով՝ Վալմար, գործերը ցուցադրուեցան Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ: Ցուցումը կատարուեցաւ Հոկտեմբեր 28-ին, ներկայութեամբ Մարսէյլի ծերակուսական քաղաքապետ՝ Ռոպէր Վիվուանուի որ գնահատական խօսքերով արտայայտուեցաւ Վալմարի ինքնատիպ ոճին եւ նկարչական դրսեւորման իւրայատուկ ձեւին:

Վալմար ծանօթ է Փրանսահայութեան, առաւելաբար Փարիզի հայ պաղտճիին: Իր գործերը երկու անգամ ներկայացուած է Փարիզ 1988-ին եւ 1994 Յուլիսին:

Վալմար աւարտած է 1972-ին Երեւանի դեղարուեստից եւ թատրոնի բարձրագոյն դպրոցը, աչակերտելով ծանօթ նկարիչ՝ Երուանդ Քոչարին: Անդամ Հայաստանի Նկարիչներու Միութեան 1976-էն ի վեր, ներկայիս կը դասաւանդէ Երեւանի Գեղարուեստից Թիւ 1 դպրոցը: Ծնած է 1948-ին Գիւմրի, ուր անցուցած է իր մանկութիւնը եւ յաճախած նկարչութեան Մերկուրով դպրոցը: Իր ծննդավայրին մէջ սկսած է զարգացնել իր արուեստը եւ վարել համապատասխան պատասխանատու պաշտօններ:

Վալմար մասնակցած է հաւաքական եւ անձնական մի քանի ցուցահանդէսներու՝ Ամերիկա, Անգլիա, Գերմանիա, Իտալիա, Յունաստան, մինչեւ Միջին-Արեւելք, մինչեւ Ճափոն եւ այլուր, եւ անշուշտ նախկին Խորհրդային Միութեան եւ արեւելեան -- Եւրոպայի չատ մը քաղաքներուն մէջ: Իր աչխատանքները կը ցուցադրուին ու կը պահպանուին Հայաստանի պետական պատկերասրահը Երեւան, եւ այլ քաղաքներու մէջ՝ Էջմիածին, Ջերմուկ, Գիւմրի, Լինչպէս նաեւ Վանա-

PUBLICATIONS REÇUES

MAKARAVANK

Prof. VARAZDAT HAROUTYUNIAN,
FRANCESCO GANDOLFO.

OEMME Edizioni,
Corte Zappa, D. D. 1602
30123 Venezia, ITALIA.

ձորի թանգարանը, Երեւանի ժամանակակից արուեստի թանգարանը եւայլն:

Վալմարի գործերը ինքնաբուխ են: Գահէ մը, կամ դէպքէ մը ազդուած, թելադրուած հոգեվիճակի մը դրսեւորումը: Այսպէս, կը ստեղծագործէ նկարաշարեր: «Արհաւիրք» շարքը նուիրուած է երկրաշարժին, «Իրավիճակ» շարքը կը պատկերացնէ Հայաստանի այժմեան կեանքը, «Գեղուհիներ» շարքը նուիրուած է բնութեան կողմէ չնորհուած գեղեցկութիւններուն, ինչպէս նաեւ արցախեան պատմամարտին նուիրուած երկերը:

Վալմարի գործերը ընկերային բնոյթ, նկարագիր ունին: Վարպետը իր ճանապարհի ընթացքին կը քննէ աշխարհը ու կը նայի յոյզի եւ մտքի իր յատուկ աչքերով, կ'արտայայտէ մարդկային եւ Հայու ղպացումները, կը բեմադրէ տառապանքը, ողբերգութիւնը, դժուարութիւնները, սակայն յոյսը, լոյսն ու բարին միշտ կանգնած են հորիզոնին վրայ: Չի մոռնար նաեւ գեղեցկութիւններն ու կեանքի բնական ապրումները:

Վալմար կ'ըսէ՝ «այս վերջին տարիներուն վրձինս վերածեցի զէնքի, ցուրտին ու մութին, մոմի լոյսին տակ անխոնջ մշակի նման տքնեցայ, մեծամարտեցայ առօրեային դէմ, ընկարեցի ներկան բայց միշտ կտաւին ուզեցի յանձնել նաեւ լոյսն ու բարին: Իմ ձեւով մասնակցեցայ հայ ժողովուրդի ներկայ պայքարին որ անպայման պիտի պսակուի խաղաղութեամբ եւ յաջողութեամբ»:

Նկարիչ, գեղանկարիչ Վալմարի գործերը արժանի են մեծ ուշադրութեան, հետաքրքրութեան: Իր ցուցադրած քառասուն գործերը՝ իւղաներով թէ գծանկարչութիւն ունին ուժ, երանգ, կենդանութիւն, անկեղծութիւն եւ բովանդակութիւն մը որոնք կը գրաւեն դիտողը:

Վալմար Հայրենի հողին կապուած արուեստագէտ մըն է ուրկէ կը ստանայ իր ներշնչումը, իր հոգեկան աւիշը, եւ կ'ընդհանրացնէ իր հորիզոնը կեանքին, մարդուն, բնութեան որոնք կը մնան իր տեւական մտասեւեռումները:

Վալմարի Մարսէյլի այս ցուցահանդէսին զոր կազմակերպեց Հայ Մշակոյթի Տունը, Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը բերաւ իր նեցուկը, օժանդակեց բարոյապէս եւ նիւթապէս որպէսզի արուեստագէտը լաւագոյն պայմաններուն մէջ ներկայացնէ իր գործերը: Բացումին ներկայ գտնուեցան Մարսէյլի Հ. Բ. Ը. Միութեան ներկայացուցիչներ՝ Տէր եւ Տիկին Ժան Մելքոնեան եւ Տիկին Լիւսի Գույումճեան, Մարսէյլի մասնաճիւղը որ պատուեց նաեւ Վլադիմիր Մարզարեանը յատուկ ընդունելութեամբ մը, Նոյեմբեր 3-ին, իր սրահին մէջ:

ԿԱՐՕ ՑՈՎԱՆԻՓԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԴԺՕԽՔԷՆ ԵԿՈՒՈՐՆԵՐ ԿԱՆ

Երկրագունտին ընդերքին մէջ կենսոլորտի մը գոյութեան զգայուն մեծապէս ներշնչած է վիպագիրները: Այդ մասին դիտնականներ վարկածներ կազմած են ու փորձագէտները մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց տուած: Այսուհանդերձ, տասնեակ տարիներ մարդկութիւնը ոչ մէկ չօշափելի ապացոյց ունեցած է թէ երկրագունտին ընդերքին մէջ մեղի անյայտ կեանք մը գոյութիւն ունի:

Վերջերս գիտական երկու խումբեր, իրարմէ անկախաբար հետազօտած են հողին խորքերը, մինչեւ չուրջ 3000 մեթր խորութեամբ, ու յայտնաբերած մանրէներու ուշագրաւ ներկայութիւն մը: Մոտցուած աշխարհի մը բնակիչներուն նման, մանր օրկանիզմներու, այս խմբաւորումները միլիոնաւոր տարիներէ ի վեր խըղճած են կեանքի բոլոր միւս տեսակներէն:

Հողին երեսը հանուած այդ օրկանիզմներէն ոմանք երբեմն ուղղակի եղական են, ինչպէս այն մանրէն որ միայն կրնայ ապրիլ թթուածինի բացարձակ բացակայութեան:

Այս յայտնաբերումները կը հաստատեն տեսութիւնը թէ հողը իր մէջ կը պահէ կենսոլորտ մը ուր չատ հին կեանք մը գոյութիւն ունի. այդ կենսոլորտը հողին տակ հսկայական տարածութիւն կը գրաւէ. այնքան որ անոր տարածքը կրնայ դերազանցել երկրագունտին վրայի կենսազանգուածին մակերեսը:

Նիւթին մասնագէտներուն համաձայն, ստորգետնեայ այս մանրէներուն գիւտը չատ մը տեսակէտներով կը հետաքրքրէ գիտական աշխարհը: Առաջին ակնկալութիւնը կուգայ բժշկական մարզէն. ճշդուած է որ այդ մանր օրկանիզմները կը բազմանան բարձր ջերմութեան ու մեծ ճնշումի պայմաններու մէջ. ուրեմն, չատեր կը մտածեն որ անոնցմէ կարելի է օգտուիլ խլիրդի ու սիտայի նման հիւանդութիւններու դարման գտնելու համար:

Կան նաեւ մտահոգներ. անոնք հարց կուտան թէ հողի ընդերքին մէջ կատարուած պեղումները, մարդկային նոր ախտերու պանդորայի տուփի մը կափարիչը բանալ պիտի չնշանակէ՞: Այսօրուան համար, դիտնականները կ'ապահովցնեն թէ վախ չկայ. այդ օրկանիզմները այնքան տարբեր ու ժխտական միջավայրերու վարժուած են որ անտեղի է մտածել թէ մարդկութեան համար վտանգ կրնան ներկայացնել:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՎԱԻԵՐԱԳՐՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆ

ՄԱՄԼՈՑ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՀԱՏՈՐ. ԹԻՒ 22՝

«Մակարավանք»

Օ.Մ.Մ.Ի հրատարակչատունը լոյս ընծայեց «Հայ Ճարտարապետութեան Վաւերագրեր» մատենաշարի թիւ 22 հատորը, որ նուիրուած է Մակարավանքի պատմաճարտարապետական համալիրին: Հատորը կը պարունակէ պատմական, մատենագիտական, ուսումնասիրական, ժամանակագրական, չափագրական եւ լուսանկարչական հարուստ նիւթ, Առանձին յօդուածներով հրատարակուած են փըրոֆէսէօր Ճարտարապետ Վարդգէս Ցարութիւնեանի «Մակարավանք. Հայկական միջնադարեան մի համալիր», ինչպէս նաեւ հայ ու խոտլացի մատենագիտական ասպարէզին քաջ ծանօթ (մասնաւորապէս՝ «Դ. ա. Ե. դարերու հայկական պարզ սրահաւոր եկեղեցիներն ու մատուռները», Հռոմ, 1973 թ. եւ «Դ. ա Ե. դարերու հայկ. բազիլիկները», Հռոմ, 1982 դիրքերու չնորհիւ), արուեստաբան՝ փրոֆ. Ֆրանչեսկօ Կանտոլֆոյի «Պատկերաքանդակներու դերը Մակարավանքի միջնադարեան համալիրում» աշխատութիւնը:

Վ. Ցարութիւնեանի յօդուածին մէջ ներկայացուած է Մակարավանքի պատմական ակնարկը եւ համալիրի մաս կազմող՝ հին եկեղեցւոյ, կաթողիկէ, դաւիթի, նշխարատան, Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ եւ աշխարհիկ կառոյցներու ճարտարապետաշինարարական առանձնայատկութիւններուն նուիրուած ուսումնասիրութիւնը:

Ֆ. Կանտոլֆոյի ծաւալուն յօդուածը, մինչդեռ, ամբողջովին նուիրուած է Մակարավանքի կառոյցներուն եւ մանուածապէս՝ կաթողիկէ եւ Ս. Աստուածածին եկեղեցիներու զարդաքանդակներու արտայայտչաձեւերուն, անոնց յօրինուածքներու համեմատական եւ բազատրական վերլուծումին: Հեղինակը իր աշխատութեան մէջ այն կարծիքը կ'արտայայտէ, ըստ որու, Մակարավանքի կառոյցներու արտաքին պատերուն զարդաքանդակները,ճարտարապետական, երկրաչափական հարթապատկերները, նախշերը, կ'առընչուին Անի-Ի Ժ. -- ԺԱ. դարերու ճարտարապետական դպրոցին, սակայն Մակարավանքի մէջ վերջիններս կը մեկնաբանուին տեղի վարպետներու առանձնայատուկ հասկացողութեամբ: Այս համեմատութիւնը համոզիչ է մանաւանդ ներքուստ եռախորան, խաչաձեւ եւ արտաքուստ ութանիստ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ պարագային, որտեղ այս յուշարձանը ոչ միայն արտաքուստ կը նմանի Անի-Ի Ս. Գրիգոր Աբուղամրենց կամ Հովիւի եկեղեցիներուն, այլ այստեղ կիրառած են Անիի օրինակներուն նման ընդհանուր յարդարանքի մաս կազմող զարդանախշային յօրինուածքներ, ինչպէս օրինակ՝ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ առաջին յարկաբաժնի վերի եզրամասով եւ չուրջ -- բոլոր դարձող նուրբ եռանդներով իրականացուած քիվի զօտին:

Կաթողիկէ եկեղեցւոյ արեւմտակողմ չքամուտքի, արեւելեան ճակատի պատուհանի եւ եռանկիւնաձեւ խորշերու կամարակապերու զարդամոտիւները, ուր կիրառուած են բուսական՝ արմաւենիի, դափնիի տերեւանման յօրինուածքները, ըստ հեղինակի, կ'առընչուին հայկական մանրանկարչութեան արուեստին, ինչպէս կարող ենք տեսնել Մշոյ յայտնի «Ճառընտիր» ձեռագրի պարագային: Ինչ կը վերաբերի զուտ ճարտարապետական տարրերուն, ապա Ֆ. Կանտոլֆօն համեմատական եղանակով, կը վերլուծէ բազմաթիւ ճարտարապետական հանդոյներ, բաղդատելով զանոնք Արթիկի, Թալինի, Զուարթնոցի, Անիի Ս. Փրկիչ, Տիգրան Հոնենց, Դաղիվանք, Գեղարդավանք յուշարձաններու հետ: Աշխատութեան վերջաւորութեան, հեղինակը կ'արծարծէ այն կարծիքը, ըստ որու, Մակարավանքի երկրորդ շրջանի շինարարական գործունէութիւնը, բաղադրուած է սելճուքեան ճարտարապետութեամբ, ուր մէկ կողմէ Դիվրիժի մզկիթի մէջ կը նկատուի հայկական դաւիթի ազդեցութիւնը, սակայն, միւս կողմէ ալ Մակարավանքի երկու չքամուտքերու զարդանախշերը, ինչպէս նաեւ կաթողիկէ եկեղեցւոյ բեմի երկրաչափական յօրինուածքը, կ'առընչուին պարսկական շրջանի սելճուքեան արուեստին,

Հատորը կը պարունակէ համառօտ ժամանակագրութիւն, որ կ'ընդգրկէ համայրի հիմնադրութեան շրջանէն՝ 900-ական թուականները, մինչեւ մեր օրերուն կատարուած չափագրական եւ ամբողջական վերականգնման աշխատանքները (ճարտարապետ՝ Ռաֆիկ Դաւթեան եւ Մերի Դանիէլեան), ինչպէս նաեւ, ներկայացուած է յօդուածներու մէջ օգտագործուած համառօտ մատենագիտութիւն:

Գիրքը ձեւաւորուած է 34 գունաւոր լուսանկարներով, բոլոր յուշարձաններու մանրամասն չափագրութիւններով: Մատենաշարի ատանդութեան համաձայն, դրութիւնները եռալեզու են, ներառեալ յօդուածներու հայերէն թարգմանութիւնները: Որպէս նորութիւն, այս համարի մէջ ճոխացած եւ խմբաւորուած է պատմաճարտարապետական բառերու բացատրական բառարանը, ուր կը տրուին օգտագործուած բառերու, բառակազմութիւններու բացատրութիւնները, իսկ օտար ընթերցողներու համար՝ պարզուած է հայերէնի հնչիւնաբանական արտասանութեան խնդիրը:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՎԱԻԵՐԱԳՐՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆԻ

Վենետիկ
Հոկտեմբեր 1994

ՄԵՆՔ ԱՋԳԻՍ ԲԱՐԵԲԱՐՆԵՐԸ

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

-- Շէնքով չնորհքով որբեր չկո՞ն որ կ'երթաք ատանկները կը փնտռէք:

-- (Զարմացած) Շէնքով չնորհքով որբը ո՞րն է:

-- Մարդը կը հիւանդանայ, խոստովանանքը կ'ըլլայ, հաղորդութիւնը կ'առնէ, խելքը գլուխը անկողնին մէջ հոգին կ'աւանդէ, եկեղեցական արարողութիւններով կը տանին կը թաղեն. ասանկ կանոնաւոր մեռնողին ո՞վ բան կ'ըսէ: Ասոնց ձգած տղաքն ալ չէնքով չնորհքով որբ են, մեղքցուելու ալ արժանաւոր: Աա՛նկ որբեր առնելու ես: Մէյ մըն ալ, ինչ ըսել է ատ տարիքը տղաք առնել որ մըտքերնին բաներ մը դրած ըլլան:

-- Ծիծի տղա՞քը առնեմ:

-- Աա քու դիտնալու բանդ է: Ատ տարիքը տղաքներ կ'առնէք որ մտքերնին բաներ մը դրած ըլլան. անոնց գլուխը չուտով կը լեցուի. երթան բան մըն ալ լրենք հանեն, վրէժ լուծենք ըսելով, ինչպէս բերնովդ խոստովանեցար, Անոնք ալ պատիժնին չուտ կը դանեն, բայց ինչ օգուտ, անոնց տղաքն ալ նորէն ասանկ մեր վրայ կը մնան: Ու մենք դատինք աշխատինք, մեր զաւակներն ալ դատին աշխատին, մեր թոռներն ալ դատին աշխատին որ ասանկները պահենք մեծցընե՞նք: Ամա՞ն Աստուած, ամա՞ն Աստուած, աս ի՞նչ է մեր քաշածը:

(Ժողովականները կէս մը ոտքի ելած օձիքնին կը թօթվեն ու մրթմրթան) Ամա՞ն Աստուած, ամա՞ն Աստուած, աս ի՞նչ է մեր քաշածը:

-- Ահա կը տեսնե՞ս, ժողովս ամբողջապէս կը բողոքէ, ա՛լ դուն մամտա թէ ի՞նչ ընելու ես, ընտոր տղաք առնելու ես որ մեր վատահութիւնը դրաւես: Գանք սա անուններուն: Ասկէ ետքը ա՛լ ատանկ անուններ պիտի չըլլան: Ազգին բոլոր աղէտները ատ անուններու երեսէն են. բարո՛վ խերով չըլլային: Առաջ ի՞նչ երջանիկ էինք երբ չէնքով չնորհքով Հայու անուններ կային: Որբերուն ատ մեր հին անունները դնելու է:

-- Ատ դիւրին է. հին անուններ կը դնենք. Սարգիս, Գէորգ, Մկրտիչ, Գրիգոր, Թադէոս, Բարթողիմէոս...

- Կեցի՛ր, մխսիս, կեցի՛ր, ո՞ւր կը վազես: Ատ անուններն ալ չեն ըլլար:

- Բայց մեր հօրենական պապենական անուններդը ասոնք չե՞ն:

-- Ամէն բան իր ատենին. Հիմա ատ անուններդը չա՛տ ջուր կը վերցնեն: Մէյ մը ատ Սարգիսը, Գէորգը երթա՛ք չենք ընդունիր: Ան ի՞նչ է ժամերը պատկերներուն վրան կան, ձեռքերնին սուր, ներքեւնին ձի, ոտքերնուն տակ դազան մը: Տէրութեան կասկած տալու չէ, տղոցը միտքն ալ բան ձգելու չէ: Մկրտիչը՝ արմատէն ջնջելու է. հիմա դացեր էջմիածին հանգիստ կը նայի: Ազգին բոլոր աղէտները ատ մարդուն երեսէն են. բարո՛վ խերով չըլլար: Ան Գրիգոր է, Թադէոս է, Բարթողիմէոս է, անոնք մտքէ անցընելն ալ մեղք է: Մենք ալ քիչ մը ի գրոց ենք, գիտենք: Գրիգոր, Թադէոս, Բարթողիմէոս ըսի՞ր մի, լէզ տէմէտէն լէպլէպիի աղուաը, «Հայաստանեայց» ալ ինքնիրենը եաեւէն կուգայ: Հայաստան մայաստան չկա՛յ. ատ բաները ա՛լ լմընցան: Ազգին բոլոր աղէտները ատ Հայաստան անունին երեսէն են. բարո՛վ խերով չըլլար: (Հեգնական չեչտով մը) Անուններուդ վրայինին մէջ մեծ կարմիր վարդը կը պակսի: Ներսէսնիդ ո՞ւր է, Ներսէսնի՛դ, ան ինչո՞ւ չես գրեր ... Ինչ է նէ, նորէն կարգաւոր է, լեզուս բռնեմ: Ազգին բոլոր աղէտները ատ մարդուն երեսէն են. բարո՛վ խերով չըլլար:

-- (Ժպիտով մը) Հասկցայ, հասկցայ. աւետարանիչներու, առաքեալներու անուններէն դուրս չեմ ելլեր:

-- Հա՛, սանկ կարգի եկուր. ի՞նչ անուններ պիտի դնես նայինք:

-- Աւետարանիչներէն կր սկսինք, Մատ...

(Ժողովականները ամէնքը մէկ զսպանակէ մը մղուածի պէս վեր կը ցատքեն դունաթափ, պոռալով) Պապանձէ՛, պապանձէ՛, լեզո՛ւդ բռնուի:

-- Միւսի՛ւ, միւսի՛ւ, խելքդ գլուխդ կանչէ, բերնէդ ելածը ականջդ թո՛ղ լսէ: Մխքդ ուր կ'երթայ մենք կը հասկնանք: Ազգին բոլոր աղէտները ատ մարդուն երեսէն են. բարո՛վ խերով չըլլար:

-- Բայց ի՞նչ անուն կ'ուզէք դուք ըսէք, ա՛լ բան չմնաց:

(Շար. 2)

Տէր եւ Տիկին Միշէլ Սավէն եւ զաւակը՝ Թիպօ,

Տէր եւ Տիկին Ժերար Գոլէն եւ զաւակը՝ Պրիւնօ

ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

յայտով կը ծանուցանեն իրենց հօր, աներհօր եւ մեծ - հօր՝

ԷՏՈՒԱՐ ԽԵԴԸԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 5-ին, 87 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի երեքշաբթի, Նոյեմբեր 8, ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ուէռի (28500 Տրէօ) գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողները կը խնդրուի ներկայիս իրրեւ այդ նկատել:

Monsieur et Madame Michel Savin et leur fils Thibaut,

Monsieur et Madame Gérard Colin et leur fils Bruno

ainsi que toute la famille
ont la douleur de vous faire part du décès de leur père, beau-père et grand père

EDOUARD KHEDERIAN

survenu le 5 Novembre 1994 à 87 ans.

Les obsèques seront célébrées le Mardi 8 Novembre 1994, à 10 heures en l'église apostolique arménienne St Jean-Baptiste

15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

suivies de l'inhumation au cimetière d'Ouerre, 28500 Dreux.

En cas d'oubli prière de faire part.

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Մարտիկ Տակառեանի յիշատակին, Պր. Աբթիւլ Պէյլէրեան 250 Ֆր. կը նուիրէ ողբացեալին սիրելի՝ «Յառաջ»ին:

*
**

Իրենց սիրելի եւ վաղեմի բարեկամին՝ Մարտիկ Տակառեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Նուպար Դաւիթեան 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԻԼԻՑ. - Տէր եւ Տիկին Կարապետ Տէրտէրեան կը նուիրեն 200 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման, ի յիշատակ անմոռանալի խմբագրապետին՝ Շաւարշ Միսաքեանի:

U. G. A. B. — *Paris*

sous le haut patronage
du Ministère de la Culture
et de la Francophonie

et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec
l'A.M.I. du Jardin de Musique

LE QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20h30
à l'UNESCO
(7, Place Fontenoy, Paris 7e)

au programme:
Brahms — Komitas — Schubert — Vartan

Prix des places :
Cat. A - 250 F. (membre UGAB-180 F.)
Cat. B - 150 F. (membre UGAB-100 F.)

Réservation à l'UGAB :
Tél. : 45. 20. 03. 18

RECHERCHE

L'ECOLE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 Le Raincy

RECHERCHE
UN(E) CUISINIER(E)
demeurant secteur *Arnouville, Gonesse* de préférence.

sous la présidence de
M. PATRICK DEVEDJIAN, *Député-Maire d'Antony*
et de Mme FRANÇOISE DE PANAFIEU, *Député de Paris*
L'Association Sainte-Croix des Arméniens catholiques de France organise,
au profit de ses œuvres,

UN DINER DANSANT

Le Samedi 19 Novembre à 20 heures 30
dans les salons de la Mairie du XVIIe Arrondissement
(16-20, rue des Batignoles, Paris XVIIe)
animé par l'Orchestre *SPITAK* avec un spectacle folklorique
Repas oriental, préparé et servi par Restaurant «Feyrouz» (Paris XVe)

Informations et réservations :
42 78 31 93 (9h - 12h30), 43 87 30 11 (10h - 19h).

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆԻ

ՀԵՏ

կիրակի, Նոյեմբեր 13, ժամը 17-ին

Հ.Բ.Ը.Մ.ի Ալեֆ Մաճուկեան Մշակութային Կեդրոնը
118, rue de Courcelles, Paris 17e

(Շար. Ա. Էջէն)

չէջներ գործի անցած են: Հունէն ելլելով վառը ողողած եւ քանդած է երկաթուղին, մայրուղին եւ բազմաթիւ ճամբաներ: Աւելի ազէտալի եղած է Իտալիոյ փիէմոնի շրջանը ուր տեղատարափ անձրեւներու գործած աւերները չատ մեծ են եւ 32 մեռեալ կայ: Կառավարութեան բաներերը այս թիւը վերջնական չի նկատեր եւ կը կարծուի որ անհետացածներու թիւը 100-ը կ'անցնի:

ԺԱՒ ՇԻՐԱՔ, որ հիւրն էր Նոյեմբեր 6-ի 7/7 յայտագրին, այն համոզումն արտայայտեց որ իր կուսակցութիւնը (ԼՌ - փէ - էՌ) միայն մէկ թեկնածու պիտի ունենայ (իմա ինք), եթէ նախագահ ընտրուի որեւէ ձեւով միւսք չունի Ազգ. Ժողովը լուծելու: Շաբաթ օր, կուսակցութիւնը համագումար մը ունի եւ հոն՝ Շիրաք նախագահութենէն իր հրաժարականը պիտի տայ: Շիրաք նոյնը ըրած էր իր երկու նախորդ թեկնածութիւններուն առեն: Այս անգամ սակայն վերջնական կը թուի: Պալատիւրի հետ «երեսուն տարիներու» բարեկամութեան անդրադառնալով, յիշեց որ ինք միշտ ապացոյցը տուած է այդ բարեկամութեան: Սկիզբէն ռազմավարութիւն մը կար, զոր նոյն ինքն Պալատիւր առաջադրած էր՝ ով որ նախարարապետ է չի կրնար նախագահական թեկնածու ըլլալ:

ՁԱՒ ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐԺՈՒՄԸ իր համագումարին առթիւ, նախ անունը փոխեց եւ այսուհետեւ կը կոչուի միայն՝ արմատական: Առաջին երկու օրերը Պ. Թափի կը բացակայէր ինչ որ կարծել կուտար թէ քէն ըրած է, բայց եկաւ փակման օրը եւ ելոյթ ալ ունեցաւ, մերժելով թեկնածու ըլլալ նախագահական ընտրութեան ինչպէս առաջարկած է «Արմատական»ի նախագահը՝ Ժան - Ֆրանսուա Հոբի: Թափի կ'առարկէ որ արմատական թեկնածու մը որեւէ կերպով չի կրնար յաղթել: Իր դիմաւոր մոտիվացիան՝ Մարսէյլի քաղաքապետութիւնն է, բայց, եթէ Տըլոր կամ ձախ այլ թեկնածու մը հարկ եղած ծրագիրը չներկայացնէ, Թափի կրնայ միտքը փոխել:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ կուսակցութիւնը, երկու օրուան ժողովէ ետք, պաշտօնական դարձուց իր ազգային քարտուղարին՝ Ռոպէր Հիւբ թեկնածութիւնը նախագահական ընտրութեան: Մնած է 1946-ին եւ Համայնավար երիտասարդական չարժումին անդամակցած է 1962-ին, կեդրոնական Կոմիտէի անդամ դարձած է 1987-ին, ազգային քարտուղար ընտրուեցաւ 1994 Յունուար 29-ին, երբ Ժորժ Մարչէ քաշուեցաւ:

ԵԼՑԻՆ առաջին փոխ - նախարարապետ նշանակեց Ալեսանդր Զուբայիսը իրեն յանձնելով Ելմտական եւ Տնտեսական ճիւղը: Երդուեալ թշնամին է պահպանողականներու: 39 տարեկան Զուբայիս վերջինն է բարենորոգիչ մոհիկաններուն որոնք 1991-ին ձեռք առած էին Ռուսաստանի ճակատագիրը: Հակառակորդները ինչպէս նախկին վարչապետը՝ Ռուցկոյ պիրենք կը կոչէին՝ «կարճ տափատով տղաք»:

ՊԻԱՐԻՑ մէջ, Նոյեմբեր 8-ին, նախագահ Միթերան բացումը կը կատարէ Ֆրանքեւափրիկեան 17-րդ վեհաժողովին, որ վերջինն է Միթերանի: Օրակարգի գլխաւոր հարցը կը վերաբերի ապահովութեան եւ հաւանական է որ որոշուի ափրիկեան միջնադիր ուժի մը ստեղծումը: 35 պատուիրակութիւններ կը մասնակցին, կը բացակայի Ռուանտա:

ՊԱՊ կրկին Սիկիլիա այցելեց եւ չատ խիստ ոճով արտայայտուեցաւ մաֆիայի հասցէին:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ մէջ 21-րդ Ֆրանսացի մը սպաննուեցաւ (69-րդ օտարականը) Նոյեմբեր 5-ին: 26 տարեկան, Ժան - Ֆրանսուա Մարքէթ նախ առեւանգուած էր եւ երկու օր ետքն է որ դիակը գտնուեցաւ:

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ նախկին նախագահ՝ Ռեկըն բաց նամակով մը յայտնեց թէ Ալժհայմըրի հիւանդութենէն կը տառապի, այլ խօսքով անբուժելի է. ինք ալ կ'ըսէ արդէն. - «Ամէն ճամբուն վերջ եմ որ կը տանի կեանքիս վերջալոյսին»: Ռեկըն 83 տարեկան է եւ Ալժհայմըրի հիւանդութիւնն ալ որ վերջին տարիներուն չատ տարածուած է, կը վերաբերի ուղեղի փճացման եւ կը յատկացնէ բազմաթիւ տաղնապներ հաւատարակչռութեան, դիտակցութեան եւայլն:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

FONDS ARMÉNIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS SUR LA FRANCE
Période 1/4/1994 au 29/09/1994

— 1.000 Francs. -
M. et Mme André Sissakian, M. Paul Tatikian, M. Patrick Teghunian, M. et Mme Léon Thomassian, M. Diran Yeterian, M. Gérard Zadourian, Mlle Marie Zarouguian, M. Jacques Zenginoglu;
— 900 Francs. -
M. Georges Djelalian.
— 800 Francs. -
Anonyme.
— 780 Francs. -
M. Joseph Markarian;
— 750 Francs. -
Mme Annick Calmet;
— 700 Francs. -
Mlle Rozik Jeanmaire;
— 600 Francs. -
M. Mihran Boyadjian, M. Antoine Tekian;
— 540 Francs. -
M. Razmik Mesropian.
— 500 Francs. -
M. Agob Agobian, M. Armand-Zaret-Services, M. Paul Arzounian, Mme Marie-Madeleine Aslangul, M. Alain Avakian, M. et Mme Hatchik Avedian, M. Boghos Ayvayan, M. A. Babayeguidian, M. Serge Balian, M. Avédis Baltayan, M. et Mme Nersès Bedrossian, Mme Denise Boyadjian, M. Boghos Candan, M. Ardachès Chahinian, M. Garabed Chevodian, Mme Hripsimé Chirinian, Mme Vartouis Chirinian, Mme Adeline de Furstenberg, M. Alain Deboulet, M. Samuel Demirdjian, M. et Mme A. Der-Kasparian, M. et Mme Christophe Djelalian, M. Bedros Ebeoglu, Mlle Mariam Eghiazarian.

(*A suivre*)

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
Boîte postale 12
75660 Paris Cedex 14
ou par virement bancaire :
CCP 11.926 85 C Paris.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

WEEK-END DE CONCERTATION

La CBAF vous informe qu'elle organise un week-end de concertation les 11, 12 et 13 novembre à Bellefontaine.

Départ en car le vendredi 11 novembre à 10 heures précises du parc du clos Montholon, Paris 9e (sur la rue La Fayette) et installation au Centre.

Samedi 12 : journée de concertation où les thèmes suivants seront abordés :
— matin : séminaire et discussions animés par le Dr Méliné Karakachian (membre du comité exécutif du HOM)
1 — relations interpersonnelles dans le développement d'une organisation.
2 — échange en petits groupes «volontariat et professionnalisme». Où nous sitionsnous ?
Pourquoi faisons-nous ce travail bénévole pour le peuple arménien ?
3 — comparaison des résolutions.
Après-midi
1 — Génogramme : «notre passé et présent»
2 — Concertation de groupe : «le travail bénévole de la femme arménienne dans le cadre de la vie civique et sociale dans le passé, le présent et l'avenir des Arméniens»
3 — Développement des résolutions.

Le Dimanche 13 novembre, nous assisterons à la messe à l'église de Genève.

Retour le 13 en fin de soirée.

Les frais de séjour s'élèveront à 250 F. (transport et pension compris).

Inscriptions auprès du secrétariat du Conseil d'Administration : 48. 24. 46. 57 de 9h à 14h ou auprès des sections :
d'Alfortville : *Mme Kabayan:* 43 68 04 89
d'Arnouville: *Mme Topalian:* 39 85 93 40
d'Asnières: *Mme Gourdikian:* 39 82 65 91
de Bagneux: *Mme Hakimian:* 46 83 00 82
de Clichy: *Mme Kiladjian :* 42 70 00 91
de Chaville: *Mme Baronian :* 47 50 97 56
d'Issy-les-Mlx: *Mme Essayan:* 46 48 62 87
de Paris : *Mme Abojian :* 47 70 53 72
de Sevran : *Mme Papazian :* 43 83 87 68

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 9
MERCREDI
9 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·456

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.456

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՏԻՆԻ գաւառը, Նոյ. 6-ին չորս ուսուցիչներու դիակները գտնուած են, ինչ որ 14-ի կը բարձրացնէ սպաննուած ուսուցիչներու թիւը քանի մը չաբթեան ընթացքին: Առնք զոհերն են ՓՔՒ-ի թուրք դասատուներու դէմ ձեռնարկած արարքներուն, մինչ քրտական որեւէ դասախարակութիւն արգիլուած կը մնայ Թուրքիոյ մէջ: Միւս կողմէ Քըրքական ուժերու անխնայ մաքրագործումը Անատոլուի չրջանը բուռն բանավէճի նիւթ է միշտ: Ծանօթ է որ զիւղեր կրակի տրուեցան եւ պարպուեցան իրենց քիւրտ բնակչութենէն եւ մարզկային իրաւանց պատասխանատու նախարարը դատապարտեց կատարուածը: Ներքին նախարարը կ'առարկէ որ կարգ մը տուներ կրակի տրուած են իրենց բնակիչներուն կողմէ, որպէսզի Պետութենէն հատուցում ստանան: Բնակչութիւններու այս տեղափոխութիւնները պատճառ են որ ՀԱՏԵՓ-ը (քիւրտ կուսակցութիւն) ապօրինի նկատէ Դեկ. 4-ի երեսփոխանական մանակի ընտրութիւնները, որովհետեւ ազգագրական կառոյցը կորսընցուցած է իր հաւասարաչուռութիւնը: 22 աթոռ պարապ կան, որոնց 13-ը քիւրտ եւ երեսփոխաններու աթոռներ են (7ը՝ բանտ են, 6ն ալ յայտած են խոյս տալ Թուրքիայէն):

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ նախագահը բացումը կատարած է ոռոգումի ցանցի մը որուն չնորհիւ եփրատի վրայ կառուցուած «Աթաթիւրք» ջրամբարէն երկու թեւով Ջուր պիտի ստանայ Հարրանի դաշտը. այդ ընդարձակ դաշտը կը դանուի Անատոլուի հարաւ - արեւելեան չրջանին մէջ ու հոն տիրող երաշտին պատճառով մինչեւ այսօր անգործածելի էր բերքատուութեան համար:

ՀԵՊՐՈՆի մէջ, Իսրայէլ կրկին բացաւ գործարքներու դամբարանը որ գոց կը մնար Փետրուար 25-ի չարդէն ի վեր (29 մահմետականներ մեռան): Ապահովութեան բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած են:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ մէջ պատրաստութիւն կը տեսնուի քրտական նոր կուսակցութիւն մը հիմնելու. նախաձեռնողը Շինարարութեան նախկին նախարար Շէրաֆէթթին Էլչին է: Ան ըսած է թէ իրենց նպատակն է ժողովրդավար, ազատական կուսակցութիւն մը որ տարբեր պիտի ըլայ քրտական փակուած ՏԵՓ կուսակցութենէն: Նոր խմբաւորումը, կ'ըսուի թէ հեռու պիտի մնայ քրտական գինեալ կազմակերպութիւն՝ ՓՔՒ-էն:

ՆԻՍի օդակայանը բացուեցաւ Նոյ. 8-ին եւ նոյն օրն իսկ պիտի ապահովէր բոլոր թռիչքները, թէեւ բոլոր աւերները կարելի չէը եղած գարմանել: Վնասները 30 միլիոն Ֆրանք կը գնահատուին: Հոս ալ բանավէճ մը ծագած է այն պատճառաւ որ ողողումները վնասարեր ծանր հետեւանքներ կ'ունենան երբ չափազանցուած կարգաւորումներ կ'ըլլան նման չրջաններ:

ԻՏԱԼԻՈՑ հիւսիս - արեւմտեան չրջանի ողողումներու հետեւանքները, ինչպէս վախ կար, չատ աւելի ծանր են քան ինչ որ կը կարծուէր սկիզբը: Մեռելներու թիւը, որ դեռ վերջնական ալ չէր, 59-ի հասած է: Տասնեակներով անհետացած անձեր կան եւ աւելի քան 3000 հոգի ապաստան են: Ինչպէս յաճախ կը պատահի նման պարագաներու, իշխանութիւնները կը քննադատուին որովհետեւ նախատեսութիւններ չեն եղած, ապա՝ աղէտի առեն օգնութիւնները ուշ հասած են: Վարչապետ Սիլվիո Պերլուսքոնի այցելած է աւերուած վայրերը:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ «DOCTEUR HONORIS CAUSA»ՆԵՐԸ

Հոկտեմբեր 11-ին, Հայաստանի պետական համալսարանի 75-ամեակի հանդիսութեանց առթիւ, տոքթոր Հոնորիս Քաուզա-ի կոչում չնորհուած է հետեւեալ անձերուն.

Պատուոյհի Գարոլայն Քոքս, Պ. Ալեք Մանուկեան, Տիկին Լուիզ Սիմոն -- Մանուկեան, Շահէ Ալք. Ազէմեան, փրոֆ. Ժերար Տէտէեան (Մոնփելիէի համալսարանի դասախօս), փրոֆ. Տընիզ Փօլէն (կենսարան, Փարիզ Է. համալսարան), փրոֆ. Երուանդ Թէրզեան (աստղագէտ), փրոֆ. Վարդան Գրիգորեան (Պոսթըն), Պ. Ռոպէր Կիլպէնկեան, փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան (պատմաբան, Գալիֆորնիայի համալսարան), փրոֆ. Միհրան Աղպաբեան (Երեւանի ամերիկեան համալսարանի նախագահ), փրոֆ. Վիկտոր Սադովնիչի (Մոսկուայի համալսարանի նախագահ), փրոֆ. Ոսկան Բարսեղեան (փրոֆ. Նիւ - Եորքի պետական համալսարանի եւ հայկական կրթական միութեան նախագահ):

Նաեւ Նոյեմբեր 3-ին, Պոթրոս Պութրոս Ղալիի, համալսարան իր այցելութեան առթիւ:

ԵՐԵՒԱՆ ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 7)

ՆԱԽԱԳԱՀԸ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ
ԼԻԲԱՆԱՆՑԻ ՀԻՒՐԵՐԸ

Հոկտեմբեր 4-ին, Լ. Տէր - Պետրոսեան ընդունած է Լիբանանի Փոխադրութեան նախարար Օմար Մասկաուին եւ Լիբանանի Վորհրդարանի երեսփոխան Սուրէն Յանամբրեանը, որոնց հետ քննարկած է երկու երկիրներու միջեւ տնտեսական համագործակցութեան, յատկապէս փոխադրութեան բնագաւառէն ներս ծրագիրներու իրագործման առընչուող կարգ մը հարցեր:

*
**

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԱՍՆԱԳԷՏԻՆ
ԱՑՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանսական կառավարութեան կողմէ մասնագիտական ուղղութիւն ցոյց տալու նպատակով Հայաստան ղրկուած է Ֆրանսայի մաքսային սպասարկութեան գլխաւոր պետ Փիէր Հիլիար: Մաքսային հարցերու Ֆրանսացի մասնագէտը բազմաթիւ դասախօսութիւններ տուած է մաքսային Վարչութեան, Արարատեան չրջանի, Լոռի, Շիրակի, Զանգեզուրի մաքսատուներուն եւ մաքսային կէտերուն մէջ:

⁂

ԴՊՐՈՑԸ՝
Գ.Հ.Ի ՕՐԱԿԱՐԳԻ ՆԻՒԹ

Գերագոյն Վորհուրդի Նոյեմբեր 3-ի արտակարգ նիստին քննարկուած է նաեւ դպրոցական բնագաւառէն ներս ստեղծուած բարդ իրավիճակը: Ինչպէս ծանօթ է, Հանրապետութեան ուսուցիչներուն դպրի մէկ մասը գործադուլի դիմած է եւ 397 դպրոցներ փակուած են, որոնցմէ 110-ը՝ Երեւան: Մեծ թիւ կը կազմեն նաեւ այն դպրոցները, որոնց անձնակազմը գործադուլի դիմած է՝ Էջմիածնի, Հոկտեմբերեանի, Կապանի եւ Բաղրամեանի չրջանին մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԼԱՋԱԿԻ ԳՈՐԾԱԶՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Լիսէական մահմետական աչակերտուհիներու լաչակ կրելու հարցը լուրջ տարողութիւն ստացաւ ներկայ դասաչրջանին ու Կրթական նախարար Ֆ. Պայրու արգիլեց դպրոցներու մէջ լաչակի գործածութիւնը: Առիւս աւելի չեչտեց խնդրայարոյց աչակերտուհիներուն յամառութիւնը եւ ի վերջոյ անոնք արտաքսուեցան իրենց յաճախած դպրոցներէն: Նախարարին վճռակամութիւնը այլամերժութեան եւ լայնախոհութեան բացակայութեան նշան նկատելու արտայայտութիւններ եղան, ինչպէս նաեւ բողոքի ցոյցեր, եւայլն:

Այս մասին «Նուվէլ Օպսէրվաթէօռ» շաբաթաթերթին կողմէ կատարուած հարցազրոյց մը առիթ կուտայ Ֆ. Պայրուի որ ընդլայնէ իր տեսակէտը հարցին մասին:

Նախարարը կ'ըսէ թէ խնդրոյ առարկայ պատանուհիները ուսումէ զուրկ պիտի չմնան, այլ պիտի ընդգրկուին Հեռակայ ուսուցումի համակարգին մէջ, ինչպէս հաղարաւոր Ֆրանսացի երիտասարդներ որոնք իրենց ուսումը կը ստանան ձեռնհաս ուսուցիչներու դասաւանդութեամբ:

Ֆ. Պայրու գրդռութեան որոշ տրամադրութիւն մը կը նկատէ այն երեւոյթին մէջ որ կարգ մը կաթողիկէ սեփական ուսումնարաններ տեղեկացուցած են թէ պատրաստ են ընդունելու մերժուածները: Ան տեղեակ է թէ այդ հաստատութիւններուն մէջ կան հրեայ ու մահմետական աչակերտներ ու ատիկա լայնախոհութեան փաստ մը կը նկատէ. սակայն, ներկային նման փափուկ պահու մը իրեն զարմանք կը պատճառէ կաթողիկէ հաստատութիւններու պատասխանատուներու արտայայտութիւնները որոնք հրապարակաւ պաշտպան կը կանգնին լաչակի գործածութեան, առանց մտածելու այդ արարքին արձագանգներուն մասին:

Լաչակի արգելքը անմիջապէս առընչուեցաւ Հրեաներու ֆիլմփային: Լաիքութեան հանգամանքը կառավարական պայմանագրի տէր հրէական վարժարաններու մէջ անոր գործածութիւնն ալ կ'արգիլէ՞ը: Նախարարը կ'ըսէ թէ տեղեակ ըլլալով հանգերձ թէ ի՛նչ նշանակութիւն ունին ամէն մէկ կրօնքի համար իրենց խորհրդանիչները, անարդարութիւն ներչնչել պիտի ըլլար խորութիւն ընել ու բոլորէն չպահանջել նոյն ջանքը: Լաիքութեան պարտաւորութիւնները բոլորին ուղղուած են ու չեն կրնար դանց առնուիլ:

Խօսելով այս ուղղութեամբ մշակուած օրէնքի բանաձեւի մը մասին, նախարարը կը յայտնէ թէ հարցը լաչակով չի սահմանափակուիր: Դպրոցական միջավայրին համար անհանդուրժելի է յեղաշրջումը եթէ կան, օրինակ, մանչեր որոնք կը մերժեն ֆրանսերէնի դասընթացքներուն մասնակցիլ, որովհետեւ ծրագրին մէջ կան «անհաւատ» հեղինակներ, ինչպէս Ռասլըէն, կամ Ռոնսարը: Այլ տեղեր պահանջուած է աղօթարան կամ յատուկ ճաչարան:

Ֆ. Պայրուի համար լաչակի հարցը կը կապուի այն կարգի չարժումներուն որոնց հանդէպ արտօնուած չէ միամիտ կեցուածքը: Այս պատճառով, ան կը նախընտրէ լարումի փոքր վիճակ մը ունենալ իր առջեւ, քան՝ վաղը լուրջ կնճիռ մը: Իրեն համար առաջին պարտականութիւնը հանրապետութեան ու լաիքութեան պաշտպանութիւնն է: Սակայն ատոր մէջ կայ կիներու օրինավիճակը որ իրաւական հարց է. ան կը բխի Մարդկային եւ քաղաքացիական իրաւունքներու յայտարարութենէն որուն վրայ հիմնուած է ամբողջ Ֆրանսական օրէնսդրութիւնը: Այս մօտեցումով, Ֆրանսա տէր է ազգութեան այն տեսակէտին որ կը մերժէ անջատ համայնքներու համայնապատակը մը «ամէն մէկը իր օրէնքով» սկզբունքէն ծագած, ինչպէս պարագան է այլ ընկերութիւններու: Այս մօտեցումին մէջ դպրոցը կը նկատէ սրբազան վայր մը ուր կը մարմնաւորուի եւ կը զարգանայ ազգային հասարակութիւնը: Փողոցը, թաղը, յաճախ ուժի յարաբերութեան վայր կ'ըլլան. դպրոցը այն տեղն է ուր տակաւին լիակ պէտք է պաչտպանուած զգայ ինքզինք: Եւ տակաւին կրնան ուսանողուհիներ ըլլալ զոհ ծայրայեղ ազգերութիւններու դէմ պահպանել պէտք է, կամ կրնան անպիղծ մահմետականութեան մը հաւատարիմ տղաքը ըլլալ:

Ներկային մէջ նախարարը անցքի դժուարին չրջան մը կը նչմարէ. անցք մը, անորոչութենէն դէպի հաստատակամութիւն: Ատիկա կը պարտաւորեցնէ խուսափիլ երկու վտանգէ. մէկը մահմետականութեան այլասղակումն է, որ մարդը կը մղէ ամէն անկիւն մոլեռանդ յետադիմականներ տեսնելու եւ ինչ որ զրեթէ կը հաւասարի օտարատեացութեան. իսկ միւսը ծայրայեղ միամտութեան ծուղակն է որ իրականութիւնները անտեսելու պատճառ կ'ըլլայ: Ֆ. Պայրու փոխադարձ չարդանքը ամենակարեւորը կը նկատէ որպէս հաւասարակչռութիւնը պահելու ազդակ. իրեն համար կոպիտ քան է ու ամօթալի, առանց կօշիկ հանելու մզկիթ մը մտնել, ինչպէս՝ սինակոկ մը, առանց գլուխ ծածկելու: Նոյն չարդանքը պէտք է պահանջել գպրոցին մէջ որ Հանրապետութեան համար սրբազան վայր մըն է:

ՔԱՂՀԱՆ

«ԿՈՄԻՏԱՍ» ՔԱՌԵԱԿԻՆ ՇՐՋԱՊՏՈՒՅՏԸ

Բացառիկ երեկոյթ մը Փարիզի մէջ

Արդէն քանի մը օրէ որ Փարիզ ժամանած է Հայաստանի համբաւաւոր Կոմիտաս քառեակը, եւ առաջ կարգ մը նուագահանդէսներ:

Ան հիմնադրութենէն ի վեր (1924) իր կազմին մէջ ունեցած է բացառիկ տաղանդի տէր երաժիշտներ որոնք հաւատարիմ մնացած են հիմնադիրներու դեղագիտական սկզբունքներուն եւ անդադար պահած են ոգին: Ներկայ կազմն է Խոսրով Թադեւոսեան (ա. ջութակ), Սուրէն Ախնազարեան (բ. ջութակ), Ալեքսանտր Կոսեմեան (ալթօ) եւ Ֆելիքս Սիմոնեան (թաւջութակ):

Կոմիտաս քառեակի եւրոպական չրջագծոյտը կը կատարուի նախաձեռնութեամբ «Երաժշտութեան պարտէզ»ի զոր հիմնած էր ողբացեալ Ալեքս Ալեսեան 1968-ին եւ որու չարունակութիւնը՝ (Ա. Մ. Ի. Երաժշտական Միջազգային գործունէութիւն) կ'ապահովէ Խօժէնի Ալեսեան նպատակ ունենալով արժեւորել երաժշտութիւնը եւ երաժիշտները միջազգային նուագահանդէսներու եւ փոխանակութիւններու ցանցով մը եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան որու կոչումն է զարկ տալ հայ ժողովուրդին տնտեսական եւ մչակութային բարգաւաճման:

Կոմիտաս քառեակին նուագահանդէսներու չարքը սկսաւ Նոյեմբեր 4-ին եւ կը չարունակուի մինչեւ Նոյեմբեր 30 (վերջինը՝ Ժընեւ): Գլխաւորը տեղի կ'ունենայ Փարիզ, Նոյեմբեր 15-ին, Իւնէսքոյի մեծ սրահին մէջ (տես՝ Դ. էջ):

Յարդ տրուած նուագահանդէսները որոնք արժանացան հանդիսականներու ջերմ դնահատանքին, ապագայը տուին քառեակին եզակի որակին:

NOTRE HISTOIRE-Ի ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ «ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ» ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Փարիզ հրատարակուող Notre Histoire *հանդէսը իր ընթերցողներուն համար այլեւայլ քաղաքներու եւ երկիրներու մէջ պարբերաբար կը կազմակերպէ խմբական ճամբորդութիւններ եւ «հանդիպում»ներ, պատմական, դեղարուեստական հարցերու շուրջ։*

Վերջին «հանդիպում»ը տեղի ունեցաւ Նիսի մէջ, գործակցութեամբ՝ քաղաքիս դոմինիկեան հայրերուն, միթրանութեան բանախօսութեան սրահին մէջ, իբր նիւթ ունենալով՝

«Les Arméniens, une Longue Histoire»։

Հոկտեմբեր 21-էն 24, չորս օրերու ընթացքին, ինը բանախօսներ ջանացին ունկնդիրները լուսաբանել հայ ժողովուրդն ու իր պատմութիւնը յատկանշող զանազան նիւթերու շուրջ, ինչպէս՝ լեզու, կրօնք, արուեստ, եւայլն։

Թուենք կարգաւ, ճշդելով թէ բանախօսութիւնները կատարուեցան միայն ֆրանսերէն լեզուով։

Ա) *Նոթր - Իսթուար-ի անօրէն Ֆիլիփ Պուաթէլի բացման խօսքէն վերջ, Ժերար Տէտէեան բացատրեց հայ ժողովուրդին պատմութիւնը, քնարան ունենալով՝* «L'Arménie, une très longue Histoire» *տարազը։ Սկսելով հայ ժողովուրդին կազմութենէն, տուաւ ընդարձակ ծանօթութիւններ պատմական կարեւոր շրջաններու եւ անցուդարձերու մասին, յիշատակելով զանազան թագաւորութիւնները Հայոց (Աշշակունեաց, Բագրատունեաց, Ռուբինեանց, եւայլն, որոնց մենք հայերս կ'ըսենք հարստութիւն, թերեւս հետեւողութեամբ՝ Գերմանուոց* Reich-*ին) եւ պատմութիւնը բերելով մինչեւ մեր օրերը, մինչեւ Հայաստանի ներկայ անկախ հանրապետութեան հռչակումը։*

Բ) *Ռոպէր Տէր -- Մերկերեանի համար ընտրուած ընթացքն էր «Հայերէն լեզուի գեղեցկութիւններն ու հարստութիւնները»։ Բանախօսը նախ ճշդեց թէ այդ չէ իր տալիքը, քանի որ ամէն ժողովուրդի համար իր մայրենի լեզուն է ամէնէն գեղեցիկը։ Այսուհանդերձ, երբ դիւրահասկրնալի բացատրութիւններով պարզեց Հորս -- Հինգ հազար տարուան ընթացքին հայերէն լեզուին ունեցած հոլովոյթները, հնդեւրոպական ծագումը եւ մօտակայ ժողովուրդներու լեզուներէն ըրած փոխառութիւնները, որոնց շնորհիւ զարերու ընթացքին կրցած է ճոխանալ, յղկուիլ ու բիւրեղանալ, դառնալու համար մտածումի ու արտայայտութեան պայծառ գործիք մը, ունկնդիրները արդէն իսկ հետեւցուցին թէ հայերէնը իրապէս դեղեցիկ եւ հարուստ լեզու մըն է, անառարկելիօրէն։*

Բանախօսին եզրակացութիւնը եղաւ հետեւեալը.

«Լեզուի մը արժէքը կը գնահատուի մանաւանդ այն մշակոյթով որուն կը ծառայէ։ Եւ եթէ ընդունինք որ ամէն լեզու իր ներքին յատկանիշներով խորապէս կ'ազդէ աշխարհայեացքին վրայ զոր կ'որդեգրեն զինքը գործածողները, կրնանք ըսել որ լեզու մը դեղեցիկ ու հարուստ է, երբ դեղեցիկ ու հարուստ է իրմով պահպանուող մշակոյթը։ Ուստի, կարելի է հետեւցնել թէ հայկական մշակոյթն է որ ապահոված է հայ լեզուին բացառիկ երկարակեցութիւնը, եւ փոխադարձաբար։

Գ) *Գլօտ Մութաֆեան ըրաւ ընդարձակ պատմականը Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան, տեսերիզով մըն ալ ներկայացնելով իր ջանքերով կազմակերպուած Սոռպոնի ցուցահանդէսին մանրամասնութիւնները։*

Բացատրեց թէ ինչպէս Անի-ի անկումէն վերջ Կիլիկիա ապաստանած Հայերը, օգտուելով չրջանին աչխարհագրական դիրքէն, նախ կազմեցին փոքր իչխանապետութիւններ, որոնք 1198-ին վերածուեցան թագաւորութեան մը, որ կրցաւ գոյատեւել մինչեւ 1375։

Ծանրացաւ մասնաւորաբար Ռուբինեանց թագաւորութեան եւ Արեւմուտքի միջեւ հաստատուած յարաբերութիւններուն վրայ, փորձելով բացատրել քաղաքական ճկունութիւնը որով դրացի խալամ պետութիւններու եւ չրջանը ողողող խաչակիրներու հակոտնեայ չահերուն ընդմէջէն Հայերը կրցան երկու դար պահպանել իրենց անկախութիւնը, հակելով մերթ այս կողմ, մերթ այն կողմ, եւ մերթ ալ կռթնելով հորիզոնին վրայ յայտնուող երրորդ ուժի մը, որ էր Մոնղոլներու արչաւանքը։

Դ) *Գրիգոր Պըլտեան բացատրեց Եկեղեցիին կարեւոր դերը հայ ժողովուրդին անցեալի ու ներկայի պատմութեան մէջ, իբր «Հաւատարիմ Պահապան» ազգային արժէքներու։ Ըրաւ պատմականը Հայ Եկեղեցիին հիմնարկութեան, Տիեզերական երեք մեծ ժողովներու մասնակցութեան, ապագայ զարգացումներուն եւ միւս մեծ Եկեղեցիներուն հանդէպ ընդգրկած անկախ դիրքին։ Խօսեցաւ եկեղեցական հայրերու ունեցած ազդօզուտ աչխատանքին մասին, քանի որ դիրերու դիւտին հեղինակ Մեսրոպ Մաչտոց եւ Հայ Ոսկեդարը կերտող Սուրբ Թարգմանիչները եկեղեցականներ էին առ հասարակ։*

Յիչեցուց թէ սովետական կարգերու չրջանին իսկ Հայ Եկեղեցին կրցաւ պահել իր գոյութիւնը հակառակ մեծ դժուարութիւններու, ինչպէս նաեւ Սփիւռքի մէջ, հո՛ն ուր հայկական նկատառելի հատուածկանութիւն մը կայ, անպայման հայ եկեղեցի մը կայ։

Ե) *Ժերար Շոլվիի նիւթն էր՝ «Ակնարկ մը այսօրուան Հայաստանի վրայ»։ Բանախօսը այցելած էր Հայաստան, Մոնթբելիէի համալսարանին կողմէ կազմակերպուած առաքելութեան մը առթիւ, եւ կ'ակնկալէր որ բացատրէր Հայաստանի այսօրուան կացութիւնը, որ այնքան ալ հասկընալի չէ հասարակ մահկանացուներուն համար։ Եւ սակայն բանախօսը բաւականացաւ արտայայտուելով Հայաստանի ժողովուրդին կրօնքի եւ եկեղեցիի հանդէպ ցոյց տուած չահադրդռութեան մասին միայն։*

Նկարագրեց մատաղի տեսարանները, ծառերու ճիւղերուն կապուած կերպասի կտորները իբր ուխտի գրաւական, ծխատարութիւններ, աւելորդապաչտութիւններ եւայլն, եւայլն, ծանրանալով մանաւանդ երկրին մէջ օրէ օր զգալի չահող օտարամուտ աղանդներու աւերիչ գործունէութեան վրայ։

Զ) *Ռէյմոն Գէորգեան պատմեց հայ ժողովուրդին ապրած դժնդակ չրջանները օսմանեան լուծին տակ, բացատրութիւն տալով Կոստանդնուպոլսոյ մէջ ապրող Հայերը, որոնք ունէին բարգաւաճ կեանք եւ կ'ապրէին բոլորովին կարուած զատուածէն, անտեղեակ հոն ի գործ դրուող ճնշումներուն, հարստահարութիւններուն եւ կեղեքումներուն։*

Բանախօսը բացատրեց թէ Օսմանեան Պետութիւնը գործադրելով կայսերական քաղաքականութիւն մը, կը ջանար իր հնպատակ ժողովուրդները տկարացնել, մէկը միւսին դէմ հանելով, եւ մէկուն միջոցաւ միւսը ճզմելով։ Հոս, կարեւոր դեր մը վերապրեց վաչկատուն քիւրտ ցեղախումբերուն։

Է) *Կարօ Յովսէփեանի վստահուած էր ներկայացնել դիմագիծը Հայկ. Սփիւռքին։ Բանախօսը նախ ըրաւ պատմականը հայկական հին դպրթականութիւններուն, մասնաւորաբար Անիի կործանումէն սկըսեալ։ Պատմեց Շահ Աբբասի կազմակերպած բռնագաղթը, ապա հայ վաճառականներու դէպի Հնդկաստան եւ Ծ. Արեւելք տարածումը, ինչպէս նաեւ անոնց կարեւոր գործունէութիւնը Ղրիմի, Կ. Պոլսոյ, Իտալիոյ, Ֆրանսայի, Հոլանտայի եւ եւրոպական այլ երկիրներու մէջ։*

Անչուչտ ամենակարեւորն էր ներկայ պատկերը հայկական Սփիւռքին, որ ծրնունդ առաւ Մեծ Եղեռնէն վերջ։ Բանախօսը տուաւ մանրամասն տեղեկութիւններ Միջին -- Արեւելքի, Եւրոպայի, Ամերիկայի եւ այլ երկիրներու մէջ ապրող հայ համայնքներուն մասին, տալով թուանչաններ անոնց քանակին, եկեղեցիներուն, դպրոցներուն, աչակերտութեան վերաբերեալ։

Ը) *Տոքթոր Իվ Թերնոնի կը վիճակէր պատմել եւ բացատրել «Հայ ժողովուրդին Գողգոթան», Տոքթոր Թերնոնի ծառայութիւնը մեծ է հայկական ցեղասպանութեան ուսումնասիրութեան տեսակէտով, եւ ինք անվիճելի հեղինակութիւն մըն է այդ մարզին մէջ։*

Այս պատճառաւ ալ, ունկնդիրներու ամենամեծ բազմութիւնը իր բանախօսութեան չուրջ է որ խմբուեցաւ, եւ ատոր համար ալ բանախօսութեան վայրը այդ օր վոխադրուեցաւ Carrefour Universitaire Méditerranéen-ի ընդարձակ սրահը։

Տոքթոր Թերնոնի տուած բացատրութիւնները արձնգուցին մեծ հետաքրքրութիւն, մանաւանդ որ կը զուգադիպէին պատմաբան Պ. Լէվոնեանի եւ «Լը Մոնտ» թերթին դէմ բացուած դատերուն վարդրայնին։

Թ) *Եւ որպէսզի աւելի լաւատես ու յուսադրիչ նոթով մը վերջանայ բանախօսութեանց այս չարքը, իբր վերջին նիւթ ընտրուած էր «Հայ Արուեստը» զոր ներկայացնելու պաչտօնն ալ յանձնուած էր դոմինիկեան միաբան Հայր Անտրէ Փոնեսէի, որուն բաժինը մեծ եղած էր այս «հանդիպում»ին կազմակերպութեան մէջ, ի Նիս։*

Հայր Փոնէ արուեստի պատմաբան է, վկայուած էքոլ տիւ Լուվրէն։ Քալ ծանօթ ըլլալով հայկական արուեստին, պարզեց մանրայատկութիւնները հայ ճարտարապետութեան, քանդակագործութեան ու մանրանկարչութեան, տահիկներու ճոխ հատաքածոյի մը լուսարձակումով հասկընալի դարձնելով իր բացատրութիւնները։

Ճշդեց մանաւանդ թէ, հայ ժողովուրդը իր երկարատեւ գոյութեան ընթացքին դարձած է գործօն կապ մը ընդմէջ Մերձաւոր -- Արեւելքի հինաւուրց քաղաքակրթութիւններուն եւ Քրիստոնեայ Արեւմուտքին, այս վերջինին փոխանցելով չինարարական արուեստի կարգ մը սկըզբունքներ եւ հնարքներ, որոնց վրայ դրած է իր դեղարուեստական հանճարին ալ դրոշմը անջնջելի։

*
**

Բանախօսութեանց աւարտին, երբ ֆրանսացի բարեկամի մը կը հարցնէի թէ ինչ բան դինքը տպաւորած էր, մանաւանդ, պատասխանեց.

«Ձեր պատմութիւնը մեզի առ հասարակ ծանօթ է իբր ողբերգութիւն, իբր աքսոր եւ ջարդ։ Բայց եւ այնպէս կրցեր էք երկու հիմնական հարստութիւն ստեղծել, որոնք են ձեր լեզուն եւ ճարտարապետութիւնը։ Այդ մասին խօսող բանախօսները չատ լաւ բացատրեցին թէ, մինչ բազմաթիւ ղրացի ժողովուրդներ կորսուեր են հալելով պատմութեան կաթսային մէջ, Հայերը կրցեր են զարերով գոյատեւել, չնորհիւ իրենց մշակութային, որ իր արտայայտութիւնը գտեր է իր իսկ ստեղծած լեզուին եւ արուեստին մէջ»։

*
**

Այս «հանդիպում»ին իր գործօն մասնակցութիւնը բերաւ նաեւ Նիսի Հայոց Միջ -- Միութենական Մարմինը, որ չնորհ չնորհեց, գրաւոր թէ բերանացի ծանօթումէ բոլոր միջոցներով տեղեակ պահելու համար համայնքիս անդամները։

Բայց աւա՛ղ, հազիւ տասնեակ մը հայրենակիցներ ուզեցին ներկայ ըլլալ բանախօսութիւններուն, որոնք կարծես թէ աւելի չատ բուն Ֆրանսացիները կը հետաքրքրէին մէկայն։ Հետաքրքիրներ, որոնց մէկ քանին մօտ անձեր յատկապէս եկած էին Փարիզէն եւ Ֆրանսայի այլ քաղաքներէն։ Թէեւ պէտք է ճշդել թէ, Տոքթոր Թերնոնի բանախօսութեան ներկաներուն մեծամասնութիւնը Հայեր էին, հասկնալի պատճառներով։

Այսուհանդերձ, Նիսի հայ համայնքը դիտցաւ իր ներկայութիւնը ապացուցանել, խուռներամ մասնակցելով այն պրանցիկ հացկերոյթին զոր Միջ-Միութենական Մարմինը կազմակերպեց ի պատիւ ժողովականներուն, Հոկ. 22ին, Պարասեան սրահին մէջ։ Յարեաճանութիւն որ այս անգամ յատկապէս համեհատած էր գեղարուեստական բաժինով մըն ալ, քանի որ բացումէն առաջ տեղւոյս Սայաթ-Նովա երգչախումբը կէս ժամու չափ ելոյթ ունեցաւ, քառաձայն մեկնաբանելով եկեղեցական եւ ժողովրդական երգերու փունջ մը դեղեցիկ։

Երգչախումբին կազմութենէն ի վեր իր հրապարակային երկրորդ ելոյթն էր այս, եւ արձանագրած յառաջդիմութիւնն ալ ակներեւ էր։ Շնորհաւորելի են անդամներն ու անդամուհիները բոլոր (չուրջ՝ 30 հոգի) որոնք յարատեւ կ'աչխատին այս մարզին մէջ, խմբավար Նաչիկ Եըմազեանի նուիրեալ դեկավարութեան տակ։

Հանդիսութիւնը ճոխացաւ հաճելի անակընկալով մըն ալ, երբ յանկարծ յայտնուեցաւ որ Հայաստանի երգ ու պարի «Տկղար» խումբին անդամները, Լիոնէն Մարսէյլ երթալու ճամբուն (!) վրայ փոփոխած էին Նիս գալ եւ իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերել երեկոյթին։ Եւ իրաւ ալ, քառասուն հոգիէ բաղկացեալ այդ խումբին երգերը, նուագն ու պարերը մասնաւոր փայլ մը աւելցուցին յայտնի դրին, չատ նպաստաւոր տպաւորութիւն գործելով ներկայ ոչ -- հայ կոչնականներուն վրայ եւս։

Յաջող, ոգեւոր երեկոյթ մը, որ մինչեւ ուչ ատեն չարունակուեցաւ կենսուրախ պարերով, Նիսի Մչակութային Օճախի ճաշի խումբին առաջնորդութեամբ։

Նիսի քաղաքապետական խորհուրդի անդամ Տիկին Սոլանժ Ռոտրիկ, որ եկած էր երեսփոխան - քաղաքապետ Պր. Պարէքին ներկայացնելու պաչտօնով, հանդիսութեան ընթացքին խօսք առնելով իր գնահատանքն ու հիացումը յայտնեց Հայոց պատմութեան ու մշակոյթին ծանօթացման նուիրուած բանախօսութեանց այս չարքին համար, եզրակացնելով թէ մշակոյթ ունեցող ժողովուրդ մը չի մեռնիր երբեք։ Իր խօսքը վերջացուց պոչելով. «Vive l'Arménie éternelle !»։

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵՆ

Ն ի ս

«ՊԵՏԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ»Ի ՊԻՏԱԿ

Բարեկամ մը ձեռքս տուաւ ծանուցում մը, որ կը տեղեկացնէր թէ Երեւանի Սունդուկեան Թատրոնի երկու դերասանները, Թատերական եւ արտասանական ելոյթ պիտի ունենան, Ափէք Մանուկեան Մչակութային Կեդրոնի մէջ, Կիրակի, Հոկտեմբեր 30-ին, ժամը 16·30-ին։ Յայտագրի վրայ կայ Պարոյր Սեւակէն սկսեալ մինչեւ Պօտլէր, առանց արտասանուելիք կամ ներկայացուելիք երկերու նչումին։

Առաջին վայրկեանէն մի քանի հարցումներ կը խուժեն միտքս, ինչո՞ւ համար Հայաստանէն հրաւիրուած խումբ մը իր ելոյթ ունենալիք օրէն մէկայն չաբաթ մը առաջ կը ծանուցուի հասարակութեան. ինչո՞ւ համար այսքան ցանցառ տեղեկութիւն կը տրուի ներկայացուելիք նիւթի մասին, եւ կ'անտեսուին տեղեկատուութեան ամենատարրական պայմանները. վերջապէս ելոյթ կը կազմակերպուի որպէսզի հանդիսատեսներ ներկայ գտնուին։ Ի՞նչ է նպատակը նման ձեռարկի։

Բնականաբար ամէն հանդէս կազմակերպող նպատակ մը կը հետապնդէ. աչխուժացնել մչակութային տան մը գործունէութիւնը - արժէքաւոր աչխատանք մը ներկայացնել - կամ պարզապէս ժամանցի հաճելի, թերեւս ալ հասոյթաբեր ձեռնարկ մը կազմակերպել։

Նոյնպէս հանդիսատեսն ալ իր կարդին սպասումներ ունի, իր ներկայութիւնը հատաքականութեան մը պատկանելութեան նչան է, իր տեսածն ալ հոգեւոր անունդ կամ ժամանց։

Ժամանակին, Հայաստանի անկախացումէն առաջ, մչակութային բոլոր ձեռնարկները խորհրդային հայրենիքը փառաբանելու մտադրութիւնը ունէին։ Մէկ խօսքով փրոփականտա։ Ոչ մէկ լուրջ գեղարուեստական ինքնուրոյն արտայայտութիւն։ Առհասարակ պարախումբեր էին որոնք կ'արտածուէին Սփիւռք ելոյթ ունենալու համար, ուր բանաւոր խօսքը գնակատուած էր։ Իսկ, մինչ այժմ փակուած թատերական խումբերը, իրենց որակով լաւագոյն պարագային ունէին Թէաթր տը Պուլվար-ի մակարդակը։

1991-ին Սունդուկեան Թատրոնը ելոյթ մը ունեցաւ Փարիզի միւզէ Կիմէի սրահին մէջ. խայտառակ ու կարկամած ելոյթ մը. արտասանութիւններ, մենակներ եւ Պարոնեանէ սիրային տեսարանի հատուածներ, իրարու փակցուած, առանց որեւէ թատերական ներքին դրդապատճառի։

Հոկտեմբեր 30-ի ծրագրուած ելոյթը, իր բովանդակութեամբ եւ որակով, կը թիւնը մեծ է հայկական ցեղասպանութեան ուսումնասիրութեան տեսակէտով, եւ ինք անվիճելի հեղինակութիւն մըն է այդ մարզին մէջ։

Այս պատճառաւ ալ, ունկնդիրներու ամենամեծ բազմութիւնը իր բանախօսութեան չուրջ է որ խմբուեցաւ, եւ ատոր համար ալ բանախօսութեան վայրը այդ օր վոխադրուեցաւ Carrefour Universitaire Méditerranéen-ի ընդարձակ սրահը։

Տոքթոր Թերնոնի տուած բացատրութիւնները արձնգուցին մեծ հետաքրքրութիւն, մանաւանդ որ կը զուգադիպէին պատմաբան Պ. Լէվոնեանի եւ «Լը Մոնտ» թերթին դէմ բացուած դատերուն վարդրայնին։

Թ) *Եւ որպէսզի աւելի լաւատես ու յուսադրիչ նոթով մը վերջանայ բանախօսութեանց այս չարքը, իբր վերջին նիւթ ընտրուած էր «Հայ Արուեստը» զոր ներկայացնելու պաչտօնն ալ յանձնուած էր դոմինիկեան միաբան Հայր Անտրէ Փոնեսէի, որուն բաժինը մեծ եղած էր այս «հանդիպում»ին կազմակերպութեան մէջ, ի Նիս։*

Հայր Փոնէ արուեստի պատմաբան է, վկայուած էքոլ տիւ Լուվրէն։ Քալ ծանօթ ըլլալով հայկական արուեստին, պարզեց մանրայատկութիւնները հայ ճարտարապետութեան, քանդակագործութեան ու մանրանկարչութեան, տահիկներու ճոխ հատաքածոյի մը լուսարձակումով հասկընալի դարձնելով իր բացատրութիւնները։

Ճշդեց մանաւանդ թէ, հայ ժողովուրդը իր երկարատեւ գոյութեան ընթացքին դարձած է գործօն կապ մը ընդմէջ Մերձաւոր -- Արեւելքի հինաւուրց քաղաքակրթութիւններուն եւ Քրիստոնեայ Արեւմուտքին, այս վերջինին փոխանցելով չինարարական արուեստի կարգ մը սկըզբունքներ եւ հնարքներ, որոնց վրայ դրած է իր դեղարուեստական հանճարին ալ դրոշմը անջնջելի։

*
**

Բանախօսութեանց աւարտին, երբ ֆրանսացի բարեկամի մը կը հարցնէի թէ ինչ բան դինքը տպաւորած էր, մանաւանդ, պատասխանեց.

«Ձեր պատմութիւնը մեզի առ հասարակ ծանօթ է իբր ողբերգութիւն, իբր աքսոր եւ ջարդ։ Բայց եւ այնպէս կրցեր էք երկու հիմնական հարստութիւն ստեղծել, որոնք են ձեր լեզուն եւ ճարտարապետութիւնը։ Այդ մասին խօսող բանախօսները չատ լաւ բացատրեցին թէ, մինչ բազմաթիւ ղրացի ժողովուրդներ կորսուեր են հալելով պատմութեան կաթսային մէջ, Հայերը կրցեր են զարերով գոյատեւել, չնորհիւ իրենց մշակութային, որ իր արտայայտութիւնը գտեր է իր իսկ ստեղծած լեզուին եւ արուեստին մէջ»։

*
**

Այս «հանդիպում»ին իր գործօն մասնակցութիւնը բերաւ նաեւ Նիսի Հայոց Միջ -- Միութենական Մարմինը, որ չնորհ

Ն ի ս

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

«ՄԻԱՍԻՆ ԿԵՐՏԵՆՔ ԻՐ ԱՊԱԳԱՆ»

ՄԱՐՍԷՅԼ.- Խօսքը, կռիւը կը վերաբերի Հայաստանի մանուկին որ այսօր՝ «կը տառապի ցուրտէն, պէտութենէն, անօթութենէն եւ պատերազմէն ... սակայն Հայաստանը ապագայ մը ունի որուն կը հաւատանք»։ Այս տողերը «Ցոյս Հայաստանի Համար» կազմակերպութեան լոզունգն է որ անցեալ տարուան գործողութենէն՝ խնամակալ ընտանիքներ ապահովել կարիքաւոր պատանիներուն, այս տարի կ'անցնի այլ գործողութեան մը՝ տեղծել արհեստաւորներուն համար աշխատանոցներ։ Այսինքն տեղծել պայմաններ, աշխատանք հայթայթել, պատրաստուած ապրանքներու վաճառքի չուկայ գտնել որպէսզի ծնողքները իրենք հոգան ընտանիքին կարիքները եւ երկրին մէջ մնան տարադրամ։

Այս նոր ծրագիրն է որ Ֆրանսայի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ Հայաստանի օգնութեան համար հիմնուած միութիւնը «Ցոյս Հայաստանի Համար» ներկայացուց Մարսէյլի հայ համայնքին հաւաքոյթի մը ընթացքին, Հոկտեմբեր 20-ին, «Խուիտս Օտէոն»ի ընդարձակ սրահին մէջ եւ որուն ներկայ եղան չուրջ 500 հոգի։

Երեկոն բացաւ Լեւոն Զոլաքեան, բացատրեց նոր գործողութեան ձեռնարկելու հիմնական պատճառները եւ անկէ հետեւող բարիքները, եւ՛ ընտանիքներուն, եւ՛ երկրին անտեսական կեանքին համար։ Ներկայացուց օրուան յայտադիրը։ Շնորհակալութիւն յայտնեց տեղական իշխանութիւններուն իրենց բերած նպաստին հաւաքոյթի կազմակերպման եւ ձեռնարկի քարոզչական աշխատանքներուն։ Ապա, Լեւոն Զոլաքեան չարունակեց վարել ձեռնարկը։

Գարուն Մանկանց երգչախումբը զոր կը ղեկավարեն Տէր եւ Տիկին Խաչիկ եւ Ժիւլիէթ Եըլմազեան, բերաւ իր մասնակցութիւնը մեկնաբանելով Շառլ Ազնաւուրի «Քեզի համար Հայաստան» (Ֆրանսերէն) եւ «Երեւան էրէբունի» խմբերգները։

Ապա, Ռոժէ Գոյումճեան կարդաց նամակ մը, աւելի ճիշդ քաց նամակ մը, ուղղուած բոլոր քաղաքական իշխանութիւններուն, դէմքերուն անոնց ուշադրութիւնը դրաւելու համար Հայաստանի ներկայ վիճակին վրայ։

Պօղոս Հալաճեան նախագահը՝ «Ցոյս Հայաստանի Համար» Միութեան, չէշտեց նպատակը՝ նիւթական եւ հոգեւոր օգնութիւն բերել Հայաստանի Հայերուն, եւ ապա ըրաւ պատմականը ու ներկայացուց Միութեան գործունէութեան հաշուկշիռը մը։ Միութիւնը ստեղծած է հանգուցեալ վեր. Ժան Դանիէլ Սահակեան, 1989-ին։ Նախագահութիւնը ստանձնած է մինչեւ 1993 վեր. Ռընէ Լեւոնեան։ Միութեան նստավայրը կը գտնուի Լիոն։ 1993-ին, նուիրատուութիւններէն, զանազան ձեռնարկներէն, նպաստներէն դոյացած է 472·142 ֆրանք։ Միութիւնը, 1993-ին, «էքսիլիպըը» ընկերութեան միջոցաւ հինգ բեռնատար կառք առաքած է Հայաստան, իւրաքանչիւրը 22 թոն ապրանքով, որուն մէջ 10·000 Աստուածաշնչական օրացոյց. նաեւ 10 թոն կաթ եւ 50·000 ֆրանք դեղօրայք ուղարկած է օդանաւով։ Գիւմրիի մէջ, չուրջ 100 ընտանիք ստացած են վառարան եւ վառելանիւթ գնուած տեղւոյն վրայ, «U·M·A·F·» եւ «Աշնաւուր Հայաստանի Համար» միութիւններուն հետ մասնակցած է ատամնաբուժական ապասարկութեան մը տեղաւորման երեւանի էրէբունի առողջապահական կեդրոնը։ 450 երախաներու համար ապահոված 450 խնամակալ ընտանիքներ Ֆրանսայէն։ Հայկական ծնունդին տաքիւ բաժնուած է 1000 ծրար։ 112 մանուկներու համար կազմակերպուած է ամառնային կայան Սպիտակի մէջ, երեք չաբթուան համար։ Պօղոս Հալաճեան աւելցուց նաեւ՝ բժշկական ծառայութիւնը եւ հոգեւոր առաքելութիւնը։

Յետոյ, լուսարձակուեցաւ ժապաւէն մը ցնցիչ տեսարաններով։ Զորս երախաներ 10-էն 12 տարեկան՝ Նայիրի Պարտաքճեան, Կատարինէ Ցովհաննէսեան, Ինգա Մելքոնեան եւ Արթիւր Ցարութիւնեան, ժամանած Հայաստանէն այս առիթով, նուագով (ջութակ եւ դաշնակ) երգով, արտասանութեամբ հրամցուցին դնահատելի գեղարուեստական յայտագիր մը ի ուրախութիւն ներկաներուն։

Ապա, խօսք առաւ վեր. Լեւոն Պարտաքճեան։ Ամերիկարնակ, երեք տարիէ ի վեր, իր ընտանիքով, հաստատուած է Հայաստան ու կը ղեկավարէ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ բարեգործական աշխատանքը Հայաստանի մէջ։ Երեք տարիներու իր փորձառութեան լոյսին տակ ըսաւ թէ Հայաստանի դժուարութիւնները դնայուն են։ Ժողովուրդը յարատեւելու կամք ունի իր ազգային տենչերուն մէջ։ Կը պայքարի եւ՛ մարդոց անիրաւութիւններուն եւ՛ բնութեան դէմ։ Լեւոն Պարտաքճեան դրական բաներ ցոյց տուաւ՝ երկրի ներքին խաղաղութիւնը, ճանապարհներու նորոգութիւնները, 93 / 94 ձմեռուան համեմատական ջեռուցումի նուազ դժուարութիւնները, «Դրամ»ին կայունութիւնը, մարդասիրական օգնութեան կեդրոնական յանձնաժողովին կատարած դրական աշխատանքը, մատակարարումը, վերջ տալով անցեալի անապահոյ կացութիւններուն, գործարաններուն հարիւրէն երեսունի տակաւին վերաբացումը, հոսանքին բարելաւումը (օրը հինգ ժամ), «Հայաստան» հիմնադրամին կատարած չօշափելի օգնութիւնները եւայլն..., Վերապատուելին ապա ներկայացուց «Ցոյս Հայաստանի Համար» Միութեան կառոյցը, Հայաստան։ Զորս քաղաքներու մէջ, Երեւան, Գիւմրի, Սեւփանատան, Վանաձոր, Միութիւնը ունի դրասենեակներ, հինգ պահեստանոց, 10 կառք եւ մէկ բեռնակառք ու երեսուն ծառայողներ։ Ապա, ընդգծեց գործունէութեան գլխաւոր կէտերը՝ երախաներու հոգատարութեան գործը, ամառուան ճամբարին կարեւորութիւնը, բժշկական ծառայութիւնը, ջեռուցումի հարցը եւն...։ Վեր. Լեւոն Պարտաքճեան իր խօսքի աւարտին ըսաւ՝ «այժմ բարեգործական աշխատանք կը կատարենք, եւ Հայաստանը հիմա է որ մեզի պէտ ունի, վաղը ոչ, վաղը դուրս պիտի գայ այս վիճակէն։ Ուստի, այսօր տանք մեր առաւելագոյնը Հայրենիքին։ Տանք բարեգործական օգնութենէն աւելի։ Տանք որպէսզի ժողովուրդը իմ գործէ եւ դուրս գայ դժուարութիւններէն։ Եթէ առիթը տանք Հայաստան ոտքի կ'ելլէ»։

Ձեռնարկին փակման խօսքը արտասանեց վեր. Ժոէլ Միքայէլեան։ Մեր աշխատանքին հիմքը, ըսաւ, մէկ անուն ունի՝ Յիսուս, որ կ'ուզէ մեր քայլերը եւ մեր գործողութիւնը։ Մեր պարտականութիւնն է, աւելցուց՝ սիրել, օգնել, կարեկցիլ եւ մեր գոհունակութիւնն է՝ դիտել ժպիտները հայ երախաներուն, վեր. Ժոէլ Միքայէլեան կոչ ըրաւ ներկաները՝ մասնակցիլ ներկայացուած նոր ծրագրին առաւել չափով օգնելու համար մեր հայրենակիցներուն։

Բարեկամական եւ համակամութեան խօսքեր ըրին քաղաքապետին ներկայացուցիչը՝ Տիկին Էլիզ Յակոբեան, եւ Շրջանային Խորհուրդի ներկայացուցիչը՝ Ժ. Փ. Պէրպէրեան։

Ձեռնարկը վերջ գտաւ «Մեր Հայրենիք» փառերգով երգուած միասնաբար Գարուն Մանկանց երգչախումբի եւ Համազգայինի դպրոցի աշակերտներուն կողմէ։

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՍԱՓԸՋԱՂԱՃԻ (Պոլիս) Հայ կաթողիկէ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտեմբեր 16-ին, ձեռնուած են հայ կաթողիկէ վիճակաւոր՝ Յովհ. Արք. Զոլաքեանի եւ իր երկու դործակիցներուն՝ Պետրոս Վրդ. Գալուքեանի եւ Անտոն Վրդ. Ձիվանեանի քահանայութեան չինամեակները յատուկ պատարագով։ Արարողութեան ներկայ եղած են Վատիկանի պապական նուիրակը, Ասորիներու առաջնորդը, Ասորի կաթողիկէներու պետը եւ բազմաթիւ այլ հոգեւորականներ։ Յաւարտ պատարագի արքեպիսկոպոսարանի մեծ դահլիճին մէջ ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է ի պատիւ յոբելեարներուն։ Նոյն իրիկունը ճաշ մըն ալ տրուած է Շերաթոն պանդոկը։ Հանդիսավարը եղած է Մխիթարեան միաբանութեան երիտասարդ անդամ՝ Հայր Յակոբոս Զօվսուրեան որ արտայայտուած է նաեւ օրւան նշանակութեան մասին։ Իր տպաւորութիւնները փոխանցած է հայ կաթողիկէ համայնքի ծանօթ դէմքերէն՝ Կարպիս Բնարճեան։ Խօսք առած է Անպարայի պապական նուիրակը՝ Գերպ. Սերճիօ Սկպասթիանի որ ցաւ յայտնած է որ հայերէն չի գիտեր եւ արտայայտուած է Ֆրանսերէն զովքը հիւսելով Յովհ. Արք. Զոլաքեանի (ելոյթը թրքերէնի թարգմանած է Գասպար Վրդ. Պէյլերեան)։ Վերջին խօսքը արտասանած է յոբելեարը։

ՍԱՐԳԻՍ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐԸ

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

-- Ատ քու դիտնալու բանդ է. անանկ երկու միտքով անուններ չըլլար, ժողովիս որոշումը ատ է։ Գանք սորվըցուցածնեըրուդ։ Նայէ՛, քրիստոնէականին խօսք չունինք։ Աղէկ հոգ տար։ Ան խոնարհութեան, համբերութեան, հեզութեան, ընդնաղանդութեան պատուիրանքները, իշխանութեան Աստուծմէ ըլլալուն ճշմարտութիւնը, թագաւորին հաւատարիմ ըլլալը, թագաւորին հաւատարիմ ղեղղները դժոխք կ'երթանը, «ծառայք հնազանդ լերուք տէրանց ձերոց»ը, հապա ան մէկ երեսիդ զարնողին միւսը դարձուր պատուակա՞ն խրատը, մարգրիտներ են, մարգրիտնե՛ր։ Ատոնք տղոցը մտքերուն, սրտերուն, հոգիներուն մէջը խոթէ որ իրենք ալ փորձանքի չհանդիպին, ապրին ալ, ու օր մը մեզի օրհնեն։ Բայց Հայոց պատմութիւն ըսուածին անունը պիտի չլսուի։ արմատէն, արմատէ՛ն (ձեռքովը մանղաղի պէս կը հնձէ)։ Հայկ, Արամ, Տիգրան, Լեւոն, չըլլար։ Աղգին բոլոր աղէտները ատ Հայոց պատմութեան երեսէն են, բարով խերով չըլլար։ Օսմաններէնը ինչո՞ւ էն եաքը ըսիր։ Էն առաջ։ Եւ ատնանկ թուրքերէն, տաճկերէն նախատական բառերը պիտի վերցուին։ Օսմանեըրէն պիտի ըսուի։ Գանք էն կարեւորին. ազգային երգը ի՞նչ է նայինք։ Բամ փոքոտա՞ն, Արիք Հայկազո՞ւնք. ատոնց մէ՛կ դիրը անգամ պիտի չլսուի։ Ազգին բոլոր աղէտները ատ երգերուն երեսէն են, բարո՛վ խերով չըլլային։

-- Շատ աղէկ, մինակ եկեղեցական երգեր սորվեցնենք։

-- Բայց անոնց մէջ ալ անանկ Հրաշափառ է, Վարդանանց է, Ղեւոնդեանց, թագաւորաց քրիստոնէից եւ դինուորեալ մանկանց նոցա է, ըլլալու չեն։ Զինուորեալ մանկանց եղեր, սըւոր նայէ. ան լակոտներն ալ ժամը ատանկ բաներ լսելով կը հաւատան որ մանուկը պէնք կրնայ առնել, քրիստոնեայ թագաւորին հետ միանալ։ Ժըմլասթիքը ի՞նչ է նայինք։

-- Առողջութեան համար է, տղաքը ուժ կ'առնեն, կը զօրանան։

-- Պէտք չէ, մենք առողջ ենք նէ ժըմլասթի՞ք ըրած ենք։ Ատանկ բաները կրուի պատրաստութիւններ են։ Սորվըցուցած արհեստնե՞րդ ինչ են։

-Արդէն ըսի, ի հարկին ապրուստ ճարելու գործ մը, երկաթագործութիւն, ատաղձագործութիւն, կօշկակարութիւն։

-- Արհեստը աղէկ բան է, ոսկի պիլէզիկ է կ'ըսեն, նայէ՛, ատիկա չատ խելացի մտմտացեր ես, բայց չնորքով արհեստ սորվըցնելու ես որ կառավարութիւնն ալ չկասկածի, ատ քու սորվըցուցածներդ օր մը չատ դէշութիւն առաջ կը բերեն։

-- Ի՞նչ արհեստ, դուք ըսէք։

-- Ատ քու դիտնալու բանդ է. ժողովիս միտքը հասկցար։ Անանկ արհեստներ սորվեցնելու ես որ մէկը դանակ մանակ, սուր մուր, ասեղ, թօվլու, պիզ միզ չմտնեն։ Ատանկ արհեստներ չա՛տ։ Ատ լմնցան. սա դաս տուողները ո՞վ են նայինք։

-- Դպրոցէ ելած, ուսեալ չնորհքով մարդիկ են։

-- Անչուշտ դպրոցէ ելած են, հարցուածնիս ատ չէ, անոնցմէ՞ են։

-- Որոնցմէ՞։

-- Զէ՞ք հասկնար կոր, հը, ի նոցանէ՞ են։ Արդէն մէկիկ մէկիկ պիտի քընննենք եա։ Ազգին բոլոր աղէտները անոնց երեսէն են, բարո՛վ խերով չըլլային։

-- Հիմա՛, միւսիւ, ժողովիս հոգին ըմբռնեցիր, որոշումները հասկցար, գնա ատոնց վրայ աղէկ մը մտմտա, քեզի ժամանակ, եթէ մեր բոլոր պայմանները չանձն կ'առնես, մենք ալ որբանոցիդ համար ընելիքնիս դիտենք, ատիկա մեզի ձգէ։

-- Բայց նախ կը փափաքէի դիտնալ թէ ձեր աջակցութիւնը մինչեւ ո՞ր աստիճան պիտի ըլլայ, որպէս զի ես ալ անոր համեմատ ընելիքս որոշեմ։

-- Է՛հ, ժամանակները չատ են. մենք ալ ատ գործերուն երեսէն չատ վնաս ունեցանք, անոր համար սրտերնիս էրած կը խօսինք։ Մինակ մենք հոս եղողներս պիտի տանք. եթէ մեր բոլոր որոշումները ընդունես, մենք ալ մէջերնիս հանգանակութիւն ընելով քեզի ամիսը օրմանեան ոսկի մը կուտանք։

(Ժողովական մը) Աւետնապետ էֆէնտի, ամէնքը չլմնցաւ, ուրիշ պայման մըն ալ կայ. սա դիտես...

-- Աղէկ միտքս ձգեցիր, մենծ էշը ախորը մոռցանք, միւսիւ...

(Տնօրէնը, ոտքի ելլելով, աչքերը չորս դին ժուռ կ'ածէ, աղէկ մը կը նայի, եւ յետոյ աւետնապետին դառնալով) Ի՞նչ, դեռ դո՞ւրս ալ մնացող կայ եղեր։ (Կը ձգէ կը մեկնի)։

Քանի մը րոպէ չտարում։

-- Սրիկան, մեզի ամէնքս էշ ըրաւ, չլսեցի՞ք։

(Ժողովականները սթափած, ամէնքը ոտքի վրայ կը խօսին իրարու հետ) Տեսա՞ր ապերախտ չունը, մենք իրեն այնքան աղէկութիւն ընենք, ինք մեզի էշ ընէ։ Հապա իր հաստուցած լակոտները ի՞նչ պիտի ըլլան։ -- Եկուր սա ազգին բարիք ըրէ։ -- Ա՛ս ի՞նչ է էֆէնտիմ քաշածնիս, սա ի՞նչ է, աչխարհքիս հոգը մեզի՞ են տուեր։ -- Բարեարար եղիր որ էշ ըլլաս։ -- Հայտ երթանք մէյմէկ պիրա խմենք, քիչ մը պաղչինք։ Ի՞ֆ սա ազգին ձեռքէն քաշածներնիս (օճիք թօթուելով կը մեկնին)։

(Շար. 3 եւ վերջ)

Տէր եւ Տիկին Ռընէ Փաժ եւ զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր եւ մօրեղբօր՝

ԷՄՄԱՆ ԴՐԻԳՈՐԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 3-ին, 60 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շորեքշաբթի, Նոյեմբեր 9, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ժանթիյիի գերեզմանատունը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

Այրի Տիկին Հայկուհի Սէյրանեան, զաւակներն ու թոռները

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

ցաւով կը դուժեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՍԷՅՐԱՆԵԱՆԻ

(Սեբաստացի)

մասնակից՝ 1939 - 45-ի պատերազմին

մահը որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 31-ին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Նոյեմբեր 4, Ուրբաթ օր Պէլֆորի գերեզմանատան մատուռին մէջ, Յարութիւն Քահանայ Թաշճեանի կողմէ։

Ողբացեալին ընտանիքին փափաքով, ի յիշատակ նուէրները ընել ի նպաստ Հայաստանի որբերուն, նախընտրաբար՝

Coopération Arménie-p

(50, rue Etienne Marcel, 75002 Paris)

միջոցով։

ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԻԼԱՆՕ - Տիկին Սօնա Իպիչեան 400 հազար լիռ։

ՑԵՏԱՋԳՈՒԱԾ Է

«Սասունցի Դաւիթի ծնունդը» նիւթով կարպիս Ափրիկեանի դասախօսական երեկոյթը որ տեղի պիտի ունենար Նոյեմբեր 9-ին Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Ա. Մանուկեան մշակոյթի կեդրոնին մէջ, յետաձգուած է։ Նոր թուականը կը յայտարարուի յետագային։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարտիկ Տակառեանի յիշատակին Ալիս եւ Անահիտ Գալէնդեան քոյրերը 250 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի։

FONDS ARMÉNIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS SUR LA FRANCE
Période 1/4/1994 au 29/09/1994

— 500 Francs. -

Mlle Annick Ekberian, M. Henri Fournier, M. Serge Gabriel, M. Garabed Garabedian, M. Jacques Gazaryan, M. Henri Ghazarian, M. Garabed Guedikian, Mlle Yeghsa Hagopian, Mme Cécile Hatayan, M. Christophe Iliezer, M. Dickran Indjoudjian, M. André Israelian, M. Serge Issayan, M. Kaplan Istpian, Mlle Louise Jamgotchian (3 fois), Mme Eliane Kaighousuzian, Mme Rose Kaloustian, Mme Vartouhie Karatchor, M. S. Kavoudjian, M. Marc Kechichian, M. Garabed Khatchadourian, Mlles Rosette et Marie Khedechian, Mme Arménouhi Khodiguian, M. Pierre Kirkesseli, M. Missac-Michel Kissian, M. Noël Manoukian, Mme Chaké Mardirossian, Mme Méliné Mardirossian, M. Charles Maroukeyan, M. Berc Maslak.

(*A suivre*)

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
Boîte postale 12
75660 Paris Cedex 14
ou par virement bancaire :
CCP 11.926 85 C Paris.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

մասնակցութեամբ՝ ՓԻԼԻՊ ՏԻՐ - ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ-ի

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Նոյեմբեր 14, ժամը 20-ին

Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը

118, rue de Courcelles, Paris 17e

16 Novembre 1943 : Gare Evry Petit-Bourg
Arrestation de Missak MANOUCHIAN, Chef des FTP-MOI
et de Joseph EPSTEIN, Responsable des FTP Ile-de-France

LES ANCIENS COMBATTANTS et RESISTANTS ARMENIENS
L'INSTITUT ARMENIEN de FRANCE

Sous le haut patronage du Président de la République Française
et
du Ministre des Anciens Combattants et Victimes de Guerre

Jacques GUYARD, Député Maire d'Evry
et
le Conseil Municipal d'Evry
Jacques PICARD, Président de la Ligue des Droits de l'Homme, Section d'Evry Ville Nouvelle
ont l'honneur de vous inviter aux cérémonies à la mémoire de

Missak MANOUCHIAN

mercredi 9 novembre à 18h30
Salle du Conseil — Mairie d'Evry
Vernissage de l'Exposition «Histoire de l'Affiche Rouge»
mercredi 9 novembre à 20h45
Grand Amphithéâtre de l'Université d'Evry
Conférence-débat : «Pourquoi ont-ils lutté, pourquoi sont-ils morts?»
avec Adam Rayski
(Gare : Evry Courcouronnes)
samedi 12 novembre à 11 heures
Inauguration du Parc Manouchian
Bords de Seine — Parking Gare d'Evry
par *SNCF* : Gare de Lyon; Direction Corbeil
Renseignements : MELKONIAN 39. 49. 96. 31 / BAGDIKIAN 45. 07. 13. 38.

sous la présidence de
M. PATRICK DEVEDJIAN, *Député-Maire d'Antony*
et de Mme FRANÇOISE DE PANAFIEU, *Député de Paris*
L'Association Sainte-Croix des Arméniens catholiques de France organise,
au profit de ses œuvres,

UN DINER DANSANT

Le Samedi 19 Novembre à 20 heures 30
dans les salons de la Mairie du XVIIe Arrondissement
(16-20, rue des Batignoles, Paris XVIIe)
animé par l'Orchestre *SPITAK* avec un spectacle folklorique
Repas oriental, préparé et servi par Restaurant «FEYROUZ» (Paris XVe)
Informations et réservations :
42 78 31 93 (9h - 12h30), 43 87 30 11 (10h - 19h).

LA JEUNESSE ARMENIENNE
COPEA — NOR SEROUND — UGAB JEUNES
organise une

SOIREE DANSANTE

AU PROFIT DE L'ACTION EN JUSTICE CONTRE BERNARD LEWIS

le Samedi 19 Novembre à partir de 23h
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Prix unique : 100 F.
(avec 1 consommation non alcoolisée).

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

WEEK-END DE CONCERTATION

La CBAF vous informe qu'elle organise un week-end de concertation les 11, 12 et 13 novembre à Bellefontaine.

Départ en car le vendredi 11 novembre à 10 heures précises du parc du clos Montholon, Paris 9e (sur la rue La Fayette) et installation au Centre.

Samedi 12 : journée de concertation où les thèmes suivants seront abordés :
— matin : séminaire et discussions animés par le Dr Méliné Karakachian (membre du comité exécutif du HOM)
1 — relations interpersonnelles dans le développement d'une organisation.
2 — échange en petits groupes «volontariat et professionnalisme». Où nous sitionsnous ?
Pourquoi faisons-nous ce travail bénévole pour le peuple arménien ?
3 — comparaison des résolutions.
Après-midi
1 — Génogramme : «notre passé et présent»
2 — Concertation de groupe : «le travail bénévole de la femme arménienne dans le cadre de la vie civique et sociale dans le passé, le présent et l'avenir des Arméniens»
3 — Développement des résolutions.

Le Dimanche 13 novembre, nous assisterons à la messe à l'église de Genève.

Retour le 13 en fin de soirée.

Les frais de séjour s'élèveront à 250 F. (transport et pension compris).

Inscriptions auprès du secrétariat du Conseil d'Administration : 48. 24. 46. 57 de 9h à 14h ou auprès des sections :
d'Alfortville : *Mme Kabayan:* 43 68 04 89
d'Arnouville: *Mme Topalian:* 39 85 93 40
d'Asnières: *Mme Gourdikian:* 39 82 65 91
de Bagneux: *Mme Hakimian:* 46 83 00 82
de Clichy: *Mme Kiladjian :* 42 70 00 91
de Chaville: *Mme Baronian :* 47 50 97 56
d'Issy-les-Mlx: *Mme Essayan:* 46 48 62 87
de Paris : *Mme Abojian :* 47 70 53 72
de Sevran : *Mme Papazian :* 43 83 87 68

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Ter-Davtian» de Chaville

dîner dansant

Samedi 12 Novembre à 20 heures
Salle des Fêtes
«ATRIUM»
à côté de l'Hôtel Campanile
3 bis, Parvis R. Schumann
885, ave R. Salengro, 92370 CHAVILLE
Rencontre amicale,
menu gourmet,
ambiance dansante
avec les disk-jockeys
Souren et Raffi
Réservation :
47. 50. 29. 04 / 47. 50. 10. 85.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

U. G. A. B. — PARIS

sous le haut patronage
du **Ministère de la Culture et de la Francophonie**
et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec l'A.M.I. du Jardin de Musique

le QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20 heures 30
à l'U.N.E.S.C.O.
— 7, place Fontenoy, Paris 7e —
Au programme :
Brahms — Komitas — Schubert — Vartan
Prix des places :
Cat. A — 250 F. (membre U.G.A.B. - 180 F.)
Cat. B — 150 F. (membre U.G.A.B. - 100 F.)
Réservation à l'U.G.A.B. : Tél : 45. 20. 03. 18

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 10
JEUDI
10 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթաթերթ առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.457 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.457

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍԼԱՄԱԳԱՇՏՆԵՐՈՒ ամբողջ ցանց մը կազմակերպուեցաւ Նոյեմբեր 8-ին փարիզեան չրջանին մէջ եւ 95 հոգի ձերբակալուեցան: Ասոնցմէ 81-ը դիպաւ կը մնային յաջորդ օրը: Խուզարկութիւնները թոյլ տուած են որ բազմաթիւ պէնքեր, պատերազմական զինամթերք, պայթուցիկ եւ փաստաթուղթեր գտնուին եւ հաստատուի որ Ալժերիոյ իսլամապաշտ զինեալ խմբակին սահմանուած էր այդ զինամթերքը: Ցանցը կը վարէին «մարզական» եւ «մշակութային» միութեան մը ղեկավարները: Պատասխանատուներէն մէկը կը պաղէր զինամթերքը Ալժերիա ղրկելու կազմակերպութեամբ: Փաստաբուայի համար, ինչ որ ձեռք ձգուած է կը փաստէ որ ծայրայեղ իսլամապաշտները արմատ ձգած են Ֆրանսա:

ՆԱԽԱԳԱՀ Գ.ԻՆԹԸՐՆԻ համար չատ դժուար չրջան մը կը սկսի այլեւս, քանի որ խորհրդարանական ընտրութիւնները չախչախիչ յաղթանակը ապահովեցին հանրապետական կուսակցութեան: Արդարեւ, ոչ միայն Ծերակոյտին մէջ, այլեւ Ներկայացուցչական տան, հանրապետականները մեծամասնութիւնը ձեռք ձգեցին: Ծերակոյտին մէջ, 100 աթոռներու 31-ը նորոգելի չէին, մնացեալներէն 12-ը կը մնան հանրապետականներուն ձեռքը որոնք յաւելեալ 8 աթոռ կը չահին: Վերջնական արդիւնքները ծանօթ չէին Նոյեմբեր 9-ի առաւօտուն, բայց յայտնի էր որ Ներկայացուցչական տան մէջ, Դեմոկրատները կորսնցուցած են մեծամասնութիւնը: Բազմաթիւ նահանգներ այլեւս իրենց ձեռք կ'անցնին:

ԻՐԱՔ ճանչցաւ Քուէյթի ինքնիշխանութիւնը եւ հոգային ամբողջականութիւնը, համաձայն ապահովութեան Խորհուրդի թիւ 833 բանաձեւին: Այս ճանաչումը դիւանագիտական մեծ յաջողութիւն մը կը նկատուի Մոսկուայի համար: Արդարեւ, Մոսկուայի մէջ է որ Արտաքին նախարար կազմրեա յայտարարած է Իրաքի այս որոշումը տեսնուելէ եառ Իրաքի փոխ - վարչապետ՝ Թարէք Ազիզի հետ: Ելցին պաշտօն տուաւ իր Արտաքին նախարարին պաղտատ երթալ որպէսզի մասնակցի որուած այս որոշումին գործադրութեան աշխատանքներուն: Դեռ, Իրաքի Խորհրդարանը պէտք է վաւերացնէ որոշումը եւ յեղափոխութեան Խորհուրդն ալ եւ Պատասխուսակցութիւնը իրենց հաւանութիւնը պէտք է տան: Այս ամբողջը թոյլ պէտք է տայ որ Իրաքի չրջափակումը վերջ դնէ:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ընդհ. քարտուղարը՝ Անրի Էմմանուէլլի պատժական Ատեանի առջեւ պիտի դատուի: Ծանօթ է որ Էմմանուէլլի անցեալին կուսակցութեան գանձապահն էր, երբ հրապարակ ելաւ ԻՒՐՊԱ-ի կեղծ հաշուեցոյցերու հարցը, ինչ որ ծառայած էր կուսակցութեան նիւթականը ապահովելու: Էմմանուէլլի բեկանիչ Ատեանին դիմած էր, բայց ան ամբողջովին մերժեց ներկայացուած պատճառաբանութիւնները: Այս որոշումը վրդոված է ընկերվարական կուսակցութիւնը որ զեկոյցով մը նկատել կուտայ. - «Դիւրին է երեւակայել որ ներկայ չրջանին, անհրաժեշտ է զօրաւոր հակահրդեհներ ստեղծել ընդդիմադիր գլխաւոր կուսակցութեան դատավարութիւնը կազմակերպելով» :

ՍՊԱՆԻՈՅ նախարարապետը՝ Ֆելիփէ Կոնսալէս մամուլի վրայ կը յարձակի «սուտերու ամբողջութիւն մը» որակելով իրեն դէմ եղած ամբաստանութիւնները: Արդարեւ Կոնսալէս կ'ամբաստանուի որ նպաստած է իր քրոջ ամուսնոյն գործառնութեանց:

ՄԱՅՐ ԹԵՐԵԶԱ, խազաղութեան Նոպէլ մրցանակի արժանացած, չէ ինչ որ կը կարծուի ըստ բրիտանական Զէնըլ 4-ի որ կ'ամբաստանէ կրօնաւորուհին որպէս անձ մը որ հարուստներուն ու զօրաւորներու հանդէպ մասնաւոր հակում ունի, նոյնիսկ երբ անոնք կոպիտ եւ չարագործ անձեր են: Փաստ կը տրուի այն դէպքը որ Մայր Թերեզա 1980-ին մրցանակ մը ընդունած է զոր իրեն կուտար «պէպէ Տոք» (Հայիթիի մենաշէրը), 1989-ին ալ ծաղկեպսակ մը ղրած է ալպանացի մենաշէր՝ Ինվէր Հոճայի չիրմային: Գթութեան Միսիոնարներու հիմնադրին չուրջ ստեղծուած առասպելը, մեռիաներու գործն է, ըստ Զէնըլ 4-ի:

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ երկու հոգի մեռած է եւ բազմաթիւ ուրիշներ ալ վիրաւորուած, Նոյեմբեր 7-ին, երկու ռումբերու պայթումին հետեւանքով: Ռումբը դետեղուած էր Թեհրանի հարաւը, ժողովրդական թաղամասի մը մէջ: Մամուլի Իրնա գործակալութիւնը միւսահետեւիններուն կը վերագրէ արարքին պատասխանատուութիւնը:

ԱԼԷՆ ԺՈՒՊԷ թեկնածու է Պորտոյի քաղաքապետական աթոռին յաջորդելու համար Շապան - Տէլմասի:

ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ նախարարը Միչէլ Ռուսէն ալ կրնայ քննութեան տակ առնուիլ: Շիրաքի դրասենեակին նախկին պետը խնդրոյ առարկայ է կեղծ հաշուեցոյցերու հարցի մը մէջ: Նախարարը կը պնդէր - Նոյեմբեր 9-ին - որ Քրէթէյլի հարցաքննիչ դատաւորէն ոչ մէկ կոչտիր ստացած է, բայց նոյն օրը Քանար Անշէնէ կը հաստատէր թէ չի կրնար խուսափիլ:

«ՄԵՌՆԻԼ ՄՈՍԿՈՒԱՑԻ ՄԷՋ» խորագրով վաստանկար մը ցոյց կուտայ որ ապականած բարքերը միայն գաղինօներու կամ հաճոյքի վայրերու մէջ չեն այլեւ դերեզմանատունը: Մահէն եառ ալ հաւատարութիւն չկայ (թէեւ մեռեալը լուր չունի...) եւ այսօր դրամ չունեցողը նուազագոյն պատչաճ թաղում մը ապահովելու համար իր մեռեալին պէտք է 176 հազար ռուբլի ծախսէ, երբ իր ամսականը 80 հազարի չուրջ է: Հարուստը կրնայ Մխայեալ - Նահանջադներէն ներածուած փառաւոր դագաղ մը ունենալ, ոսկիական կառք մը որ առաջնորդէ չքախուժը եւ այդ ամբողջը կ'արժէ չուրջ 50 հազար տոլար:

ԱՆՐԻ ՍԱԼՎԱՏՈՐ, 77 տարեկան, միշտ կը պահէ իր եռանդը եւ կը չարունակէ երգել: Իր վերջին ելոյթներուն առթիւ հարցաշրջոյցներ ալ լոյս տեսան եւ այդ պատճառ է որ արուեստագէտը ոգեկոչէ իր ողբացեալ կինը՝ Ժապլին Կարապետեան, զոր կորսնցուց 1973-ին: Կը պատմէ թէ ինչպէս ճանչցած է եղիպտահայ այդ կինը, 1949-ին եւ որկու կ'ըսէ՝ կը պարտիմ ամէն բան (Թելէ 7 Օր):

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆԻ «*Soleil d'Automne*»Ի ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

«Ալպէն - Միչէլ» հրատարակչատունը որ լոյս ընծայած է Հրանտ Մաթեւոսեանի ութ վիպակներու Ֆրանսերէն «Աչնան արեւ» հատորը, Նոյեմբեր 8, երեքշաբթի երեկոյեան հանդիսաւոր - մեծարանքի հաւաքոյթ մը կազմակերպած էր ի պատիւ դրադէտին, Փարիզի «Ֆիրքի ազգ. կեդրոն»ին մէջ: Հիւրընկալ հաստատութեան կողմէ Միչէլ Մառեանի ողջոյնի խօսքէն եառ, խօսեցաւ հրատարակչատան ներկայացուցիչ եւ հանդիսավար Տիկին Գաթալա. ըսելէ եառ թէ ինչ ուսերէն թարգմանութեամբ ծանօթ է Հ. Մաթեւոսեանի գործին ու գտած լայն ընդունելութեան, յիշեցուց թէ «Ալպէն - Միչէլ»ի հրատարակածներէն Նոպէլեան մրցանակի արժանացած գրագէտ յայտնուած է ու նոյն հեռանկարը մաղթեց նաեւ հայ գրողին:

Իրմէ եառ Հայաստանի գործավար Վահան Տէր - Ղեւոնդեան արտայայտուեցաւ որպէս ներկայացուցիչը այն սերունդին որ հասակ առած է Հ. Մաթեւոսեանի գիրքերով ստեղծուած մթնոլորտին մէջ:

Ներկայացնելու համար գրողն ու գործը, հրաւիրուած էր Մարկ. Նշանեան: Ան նախ կենսագրական ամփոփ տեղեկութիւն տուաւ, ապա ծանրացաւ գործին բնոյթին վրայ: Հ. Մաթեւոսեան այն գրողն էր որ իր ծննդավայրին նկարագրութեան ընդմէջէն, առանց խոէալականացնելու կուտար ամբողջ մարդկութիւնը: Կը խօսէր Ակնիճորի, Մմակուտի առօրեային, անոնց խորհրդանշումին, պատերազմի տարիներուն մասին ու իր պատումին մէջ անցեալի արժէքներու պաշտամունքն ու արդիականութեան բախումը ուշադրաւ կը դարձնէր գործը:

Մ. Նշանեան ըսելէ եառ թէ Հ. Մաթեւոսեան ռուսերէնի ու խորհրդային երկիրներու լեզուներուն եւ նաեւ գերմաներէնի թարգմանուած հեղինակ է, անդրադարձաւ անոր լեզուին դժուարութեան, յիշելով որ նոյնիսկ հայաստանցի գրող մը օր մը չէր վարանած ըսելու թէ Մաթեւոսեան կը նախընտրէ ռուսերէն թարգմանութեամբ կարդալ, «աւելի դիւրին հասկնալու համար»:

Ոչ միայն Հայաստանի ու խորհրդային աշխարհին մէջ, այլ նաեւ Սփիւռքի մէջ կարեւոր արձագանգ ունեցած էին Հ. Մաթեւոսեանի վիպակները. Մ. Նշանեան խօսեցաւ օրինակ, Պէյրութի մէջ անոր գործին ընթերցումով ստեղծուած խանդավառութեան մասին:

Անոր յաջորդեց ինք, գրագէտը որ իր գրականութիւնը սահմանեց որպէս բողոքի ճիչ մը խորհրդային երկրին փլուզումին հոլովոյթին մէջ: Այդ փլուզումը համաշոր էր նիւթական եւ հոգեւոր արժէքներու կորուստին որ պինդը մղած էր փնտռելու այդ կորստաբեր յորձանքը կեցընելու կարող տիպարը: Ան ըսաւ. «Ես գրել եմ այն մարդկանց մասին որոնք "երկրին հացն" են»: Հ. Մաթեւոսեան ինք պինդ «բախտաւոր» գրող մը նկատելէ եառ, սահմանեց գրողի իր ըմբռնումը, ըսելով թէ գրողին գործը կը նկատէ գրականութեամբ նուաճուած նախորդ տարածքները քիչ մը եւս ընդլայնելու պարտականութիւնը:

Երեկոյթին վերջին խօսք առնողը եղաւ գործին թարգմանիչը՝ Փիէռ Տէր - Սարգիսեան որ 10 - 12 տարուան հայերէնէ իր թարգմանութիւններուն ամէնէն դժուարը համարեցաւ «Աչնան արեւ»ը, չեշտելով որ դժուարութիւնը ոչ իսկ նախադասութիւն մը զանց ընելով լուծելու ձեւին դիմած է: Փ. Տէր - Սարգիսեան աւարտեց իր խօսքը, իւրովի բնութագրելով Հ. Մաթեւոսեանի գործը, ըսելով. «կ'ըսուի որ հայ ժողովուրդը, հակառակ ամէն տեսակի դժբախտութիւններու, դժուարութիւններու, ապրելու վճռակամութիւնը ունի. երբ կը մտնեմ Հ. Մաթեւոսեանի նկարագրած աշխարհէն ներս, կը գտնեմ զարմացնող այդ վճռակամութեան, այդ գաղտնիքին բանալին»:

Երեկոյթը չարունակուեցաւ հարցումներու բաժինով մը որոնք մեծ մասով ուղղուած էին Հ. Մաթեւոսեանին: Անոր հայերէն խօսքն ու պատասխանները կը թարգմանուէին Գլէդ Մուրատեանի կողմէ: Աւարտին ներկաները հրաւիրուեցան քոքթէյլի մը որ առիթ տուաւ զրոյցները չարունակելու:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԵՐԵՒԱՆԻ «ՅԱԿՈԲ ԿՈՆՅԵԱՆ» ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԻ ԴԱՐԵՑԻԿ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ 70 ԴՈՐԾԵՐԸ ԿԸ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԻՆ ՊՈՒԼՈՆԵ-ՍԻՒՌՄԷՌ ՔԱՂԱՔԻՆ ՄԷՋ

Երեւանի «Յակոբ Կոնյեան» գեղարուեստի դպրոցի աշակերտներու 70 գործերը կը ցուցադրուին Պուլոնը-սիւռ-Մէռ քաղաքին մէջ, տեղւոյն «Մանկութիւն Հայաստան» կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ: Հայ մանուկներու գործերը նկարուած են Ֆրանսական հէքեաթներու եւ առասպելներու թեմաներով:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 7)

ԱՑՕ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Ճատրակի միջազգային Դաշնակցութեան Ֆրանսա կայացած նախագահական Խորհուրդի նիստը իր հաւանութիւնը տրած է 1996-ի ողիմպիականները Երեւան կազմակերպելու առաջարկին:

*
**

ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐԸ ՓՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Երեւանի «Յակոբ Կոնյեան» գեղարուեստի դպրոցի աշակերտներու 70 գործերը կը ցուցադրուին Պուլոնը-սիւռ-Մէռ քաղաքին մէջ, տեղւոյն «Մանկութիւն Հայաստան» կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ: Հայ մանուկներու գործերը նկարուած են Ֆրանսական հէքեաթներու եւ առասպելներու թեմաներով:

ՄԱՄՈՒԼ

«L'HUMANITE»

(8 Novembre)

DES CAMIONS POUR L'ARMENIE

Այս խորագրին տակ, «Իւմանիթէ» կ'արձագանգէ «Դեկտեմբեր 7» կազմակերպութեան գործունէութեան 5 տարիէ ի վեր: Ան, կը գրէ, կամուրջ մը հաստատած է Եւրոպայի եւ Հայաստանի միջեւ ու կ'արձագանգէ կազմակերպութեան նախագահին՝ Հարոլտ Ալէքսանեանի տուած մանրամասն տեղեկութիւններուն:

ԿԱՐԴԱԼՈՎ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԵԼՈՅԹԸ

Սեփական հողի վրայ գտնուելու տասնամեակներու կարօտն է հաւանաբար ըզբ խաւոր դրդապատճառը այն երեւոյթին որ Սփիւռքի ամէնէն տարողունակ կազմակերպութիւններուն համագումարները ըս կլսած են տեղի ունենալ Երեւանի մէջ: Ասոր հետ կայ նաեւ այն ազդակը որ անկախութենէն ի վեր անոնք իրենց գործունէութեան շրջանակը ընդլայնած են Հայաստանի ու Արցախի ալ ներդրաւումով:

Ասոնք քաղաքական մեր աւանդական կուսակցութիւններուն չի վերաբերիր, այլ մշակութային ու բարեսիրական առաքելութեան նուիրուած անոնց արբանեակներուն: Այսպէս է որ ՀՕՄ-ի, «Համազգային»ի եւ անցեալ ամիս ալ (Հոկտեմբեր 15) Հ.Բ.Ը.Մ.-ի համագումարներուն վայր եղաւ անկախ Հայաստանի մայրաքաղաքը:

Անոնցմէ վերջինը նման համախմբումներու շարքին մէջ եզական պարագայ մը հանդիսացաւ, իր բացումին նախագահականն աննախադէպ ներկայութիւն վայելելով: Լ. Տէր - Պետրոսեան ոչ միայն ներկայ գտնուեցաւ այլ նաեւ ճառ մըն ալ խօսելով փառաւորեց ու փառաբանեց Հ. Բ. Ը. Միութիւնը: Հայաստանի լայն զանգուածներուն համար որոնք վստահաբար ո՛չ լրիւ ծանօթ են այս կազմակերպութեան տասնամեակներու գործունէութեան, ո՛չ ալ իրենց առօրեային մէջ սիրտ ու ժամանակ ունին անոր կամ անոր վարչաւորումին անդրադառնալու, հաւանաբար նկատառելի արձագանգ չունեցաւ նախագահին ելոյթը. Հայաստանցիներու մեծամասնութիւնը այլեւս վարժուած պէտք է ըլլայ մամուլի առաջին էջերուն վրայ նախագահին լուսանկարը տեսնելու այս կամ այն երկրէն պաշտօնական անձնաւորութիւններու, դեսպաններու եւայլնի հետ: Այդ մեծամասնութիւնը, պաշտօնական ու յաճախ իրեն ոչինչ ըսող այդ սիւնակներէն ուրիշ բաժիններ կ'ուղղէ իր ակնարկը, փնտռելով հացին, կաթին ու մօտալուտ ձմեռն վերաբերող լուրեր: Այս կանոնէն դժուար է որ չեղում արձանագրած ըլլայ նաեւ Հոկտեմբեր 18-ի «Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը որուն առաջին էջի առաջին սիւնակներուն մէջ գետեղուած է Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի ելոյթը, իր ու Հ. Բ. Ը. Մ.-ի ներկայ նախագահուհի Լուիզ Սիմոնի մեծադիր լուսանկարին տակ:

Պարագան նոյնը չեղաւ Սփիւռքի մէջ ուր հայաստանեան, հայկական հետաքրքրութիւններու տէր բազմութիւնները երկրին կացութեան բարելաւման հետ, երկար տարեն «չրջափակուած» հայրենիքի մը հետ ամբողջանալու, անկէ որպէս այդ նկատուելու յաճախ զգացական հեռանկարը ունին. այդ բազմութիւններուն համար նախագահին ճառը հարցականներու չարան մը կը ներկայացնէ, եթէ առաջին հակազդեցութեամբ մը արդէն անընդունելի, կամ անըմբռնելի որակուած ու յուսախաբութիւններու դլխուն տակ գետեղուած չէ:

Նախագահը, դարասկիզբէն այսօր Հ. Բ. Ը. Մ.-ի անցած ուղին դրուատելէ ետք, առաջին դնահատումով մը «Հայ Ազատագրական Եկեղեցւոյ յետոյ երկրորդ, յիրաւի համահայկական հաստատութիւնը» կը կոչէ զայն: Ապա չզոհանալով այս բաղդատութենէն, կ'աւելցնէ. «եթէ սփիւռահայ գաղթօճախներուն կայ մի կազմակերպութիւն որը թէեւ պայմանաւորէն, բայց իրաւամբ կարող է յաւակնել Սփիւռքի իւրայատուկ կառավարութեան դերին, ապա դա Հ.Բ.Ը.Մ.-ն է». ըսուածին որպէս դրական ան կը յիշէ կազմակերպութեան շուրջ 25 հազար անդամները, 200-ի հասնող մասնաճիւղերը, վարժարաններու, ակումբներու, որբանոցներու, հիւանդանոցներու ցանցը, մշակոյթի կեդրոնները, կրթաթոշակները, հրատարակչական գործունէութիւնը: Կը չեչտէ թէ այդ «կառավարութիւնը» «երբեմ չխառնուեց քաղաքականութեան» եւ կարելի բոլոր առիթները օգտագործեց Հայաստանին եւս օգտակար ըլլալու համար: Կը յիշատակէ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի նախագահները, ամբողջական երկու պարբերաշրջան անոնցմէ առանձնացնելով Ալեք Մանուկեան ու Լուիզ Սիմոն Մանուկեանը: Ցետոյ, յիշատակումին, զըրուատանքին կը յաջորդէ երախտագիտութիւնը որ արդէն արտայայտուած է Երեւանի ամէնէն զեղեցիկ պողոտաներէն մէկուն Ա. Մանուկեան անուանումով: Այդ երախտագիտութեան աննախընթաց տարածք մը կ'աւելցնէ նախագահը երբ կը յայտարարէ թէ իր հրամանագրերով «Ալեք Մանուկեանին քազմամեայ ազգանուէր ու հայրենասիրական գործունէութեան համար շնորհուում է Հայաստանի հանրապետութեան բաղաքացիութիւն, "Հայաստանի ազգային հերոս"ի կոչում եւ յանձնարարում Հայրենիքի շքանշան»:

Ճառին Բ. մասը կը ծանրանայ ազգ. պետականութեան ամրապնդումին ամէն Հայու բերած նպաստին ու դերերու բաշխումին վրայ. հայութեան եղեռնագործներէն Արցախը կը զոհէ իր զաւակներուն կեանքն ու արիւնը, Հայաստանը կը կրէ պատերազմին ու շրջափակումին ծանր զրկանքները, փորձութիւնները. իսկ «Հայաստանի անկախութեամբ ու արցախեան հերոսամարտով իր ազգային արժանապատուութիւնը վերագտած Սփիւռահայութեան» բաժին կ'իյնայ բարոյական, քաղաքական եւ նիւթական մասնակցութիւնը:

Ճառը կ'աւարտի «Հայաստան» հիմնադրամին յիշատակումով որ նախագահին արժեւորումով՝ Գ. Համահայկական հասատատութիւնն է եւ որուն հզօրացման համար վստահ է թէ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի օժանդակութիւնը տեւական կ'ըլլայ:

Հ. Բ. Ը. Մ.-ին ուղղուած փառաբանութեան որպէս հիմնաքար, Լեւոն Տէր - Պետրոսեան կը ծանրանայ անոր նիւթական կարեւոր յատկացումներուն ու մշակութային գործունէութեան վրայ: Առաջինը հայաստանեան սեւեռումով, երկրորդը՝ սփիւռքեան: Հայաստանի ներկային մէջ ծանօթ պարագաներ, հասկընալիօրէն, ամէնէն կարեւոր հանդամանքը կուտան նիւթականին. եթէ ոչ ամէն բան, շատ ու շատ բան անկէ կախում ունի: Ասով արդէն Հ. Բ. Ը. Միութիւնը բաւական դրական կէտ հաւաքելու յաջանիչին տէր է: Այդ ներկան, պէտք չէ մոռնալ որ լարումի յաւելեալ տարածքներով ալ ծանրաբեռնուած է խորհրդարանական ու անկէ առաջ որոշուած կաթողիկոսական ընտրութիւններով: Պարագաներ, որոնք ինքնին զուգահեռ մը կը թելադրեն Հ. Բ. Ը. Մ.-ի նախագահական փառաբանումին ու տուեալ ժամանակին միջեւ...:

Այսուհանդերձ, ո՛չ Հայաստանի բարօրութեան ցանկութեամբ, ոչ Հ.Բ.Ը.Մ.-ի արդար վաստակին դնահատման մօտեցումով, ոչ ալ ուրիշ բանով լրջօրէն նկատառելի կրնայ գառնալ վերընչեալ ելոյթը իր մէկէ աւելի կէտերով: Եւ ասիկա, յատկապէս Սփիւռքահայուն համար, որուն վստահօրէն մաս կը կազմէ նաեւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի 25 հազար անդամներուն ողջմիտ մեծամասնութիւնը:

Ո՞վ կրնայ առարկել թէ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի տրուած բնութագրումները ճիշդ չեն... ընդհանուր առմամբ: Ըսե՛նք որ այս միութեան ոլորտին պատկանող ու վերջին տարիներուն վաճուած, կամ աշակերտութեան համար մշտական վառնդ ներկայացնելու չափ խարխլած չէնքը նորոգելու միջոցներէ զրկուած գպրոցներու մասին չէ լսած նախագահը. մնացեալը իսկապէ՞ս կը զօրէ նկատառելի միակ պարագայ ըլլալու, եթէ Սփիւռքին մշակութային տիրութեան պարագան է գործածուած չափանիշը եւ երբ ոչ երկար ժամանակ առաջ, աւելի համեստ կարողութիւններով, բայց նոյնքան համասփիւռքեան, մշակութային այլ կազմակերպութիւն մըն ալ -- Համազգայինը -- իր համագումարը ունեցած էր Երեւանի մէջ, առանց նախագահական չքաւորումի: Ան ալ ունի հազարաւոր անդամներ, գպրոց, թատերախումբ, երաժշտական ուսումնարան եւայլն; Միայն Պէյրութի անոր ձեմարանը, հասցուցած իր փաղանգով որ ամէնէն կարեւոր մասնակցութիւնը ունեցած է մշտաւոր անդիմագիծ գոյութիւն մը ըլլալէ Սփիւռքը փրկելու գործին, չի՞ բաւեր նման դնահատումներու մէջ աստիճանաւորում մը ունենալու հարկը զգալու:

Տարբեր չէ պարագան Հայաստանի կատարուած օժանդակութեան դնահատումին մէջ: Ծանօթ է Հ. Բ. Ը. Մ.-ի եւ մանաւանդ հայր ու զաւակ Մանուկեաններու յայտարարուած ու չյայտարարուած նպատակներուն իրագործութիւնը. անոնց անուրանալի դերն ու արժէքը հայաստանեան պայմաններով նոր պետականութիւն հիմնելու, զայն ամրացնելու գործին մէջ: Բայց ատիկա կ'արդարացնէ՞ հոս եւս Հ. Բ. Ը. Մ.-ի բացարձակ առանձնացումը, երբ տակաւին անցեալ ձմեռ իսկապէ՞ս անզուգական կեցուածքով յայտնուեցաւ Գըրդ Գրիգորեան մը. ան որ Սփիւռքէն «Ձմեռ 94» ծրագրին համար հաւաքուած եօթը միլիոն տոլարը եռապատկեց, միացումար 14 միլիոն տոլար նուիրելով, որպէսզի Հայաստանի քնակչութիւնը կրկին չսպրի 92 -- 93-ի ձմրան արհաւիրքը: Եթէ նոյնիսկ չըլլային օժանդակութեան անոր բազմաթիւ այլ նախաձեռնութիւնները, այս մէկը չէ՞ր հարկադրեր նոյնպէս դնահատման աստիճանաւորում մը: Աւելի, եթէ անգամ ըսուի որ Գ. Գրիգորեան պիտակներու, պատանուններու, փառաւորումներու, կոչումներու, մետալներու որսորդ կամ հետամուտ մէկը չէ:

Հակառակ այս բոլորին, նախագահին ճառը անկարելի պիտի չըլլար, քիչ մը ճիգով, կատակելու փափաքի մը արդիւնք նկատել, եթէ զգուշութեամբ որ արխուղոմագոյութեան տահմանները աննախընթաց եղերքներու հասցնելու ատաղձն ալ տրամադրուած էր..., երկու պարագայ կ'արդիլեն այս մօտեցումը, որեւէ կատակ չվերցնելու իրենց անտակարկելի բնոյթով. առաջինը ախուր չայլութեամբ մը Ալեք Մանուկեանի չնորհուած «Ազգ. հերոս»ի կոչումն է, երկրորդը Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Սփիւռքի կառավարութիւն նկատուելու պարագան:

Հայկական պետականութեան հաստատման ու Հայաստանի ներկայ անելիքներուն համար ըսի՛նք որ անհրաժեշտ ազդակ էին Հ. Բ. Ը. Մ.-ի, կամ Մանուկեան զարեբար զերդաստանին կողմէ եղած օժանդակութիւնները. այսքանը կրնա՞յ արդարացնել Թուրքէն Հայրենիք ազատագրելու գործին նուիրուած կեա՛նքը քսակի մը հաւասարեցնելու կեցուածքը: Ազգային հերոսը Անդրանիկը չէ՞ր մինչեւ այսօր. ան որ այդ կոչումին համար ներկայի օրինական պայմաններն ալ չէր լրացներ թերեւս. չեմ գիտեր թէ, օրինակ, հայկական քաղաքացիութի՞ւն ունեցած էր...: Բայց ո՞վ կրնայ մտածել անոր այդ կոչումին վաւերականութեանը մասին. կոչում որ արուած է ժողովուրդին կողմէ, որպէս երախտագիտութեան զերագոյն արտայայտութիւն: Եթէ ազգային հերոս ըլլալու համար բաւարար է բարեբարութիւնը, Հայաստանի ոչ միայն ներկան, այլեւ հեռաւոր ապագան ալ ապահով հիմերու վրայ է միանդամընդմիշտ, նկատի առած արխուղոմեան հայկական ախորժակները...: Այն տարեն ի՞նչ պիտի ըլլայ նոր կոչումը Անդրանիկին ու տակաւին հազարաւոր այն երիտասարդներուն որոնք իրենց կեանքն ու արիւնը տուին, պարզապէս ատիկա պարտք ու պարտականութիւն նկատելով:

Եւ վերջին խօսք մը Սփիւռքեան կառավարութիւն նշանակելու մասին. նախագահը որ «ժամանակավրէպ» կը նկատէ Սփիւռքեան կուսակցութիւնները, ի՞նչ պիտի առաւելութեան մը հիմերով Հ. Բ. Ը. Միութիւնը զերիվեր կը դասէ բոլորին դումարէն, կամ, եթէ ատիկա պէտք է հասկնալ մշակոյթի զետինով սահմանուած արժեւորում, բաւական մակերեսային մօտեցում մը չի՞ մատներ, թէ տուեալ միութեան, եւ թէ Սփիւռքի տնտեսական վիճակին:

Որքան ալ Հայաստանի իշխանութիւնները պարբերաբար, սա կամ նա ձեւով արտայայտեն իրենց չափերով ու ճաշակով ձեւուած Սփիւռքի մը ցանկութիւնը, ատիկա զոնէ այսօրուան համար, չեմ կարծեր որ գործադրելի բան մը ըլլայ: Ճիշդ է որ Սփիւռքը շատ ու շատ բանի պէտք ունի. այդպէս էր նաեւ երէկ: Բայց ատոր հետ, սփիւռքացումի մօտ մէկ դարու հոլովոյթին սորված է իր դլխուն ճարը ինք նայիլ. ու որքան ալ ծուռ, քէօնադատելի ըլլան անոր ճարները, առաւելութիւնը ունին ինքն իրեն տէր կանգնելու կարողութեան վստահութիւնը ներչնչելու եւ ատիկա մեծագոյն ազդակն է ցրումին, անոր տարածներուն յորձանքին մէջ չկորսուելու: Այս չրջանակին դիտուած, իւ՞նչ արժէք եւ իմաստ կրնայ ներկայացնել կառավարութեան նման նչանակում:

Եթէ նպատակը անով ուրախացնել էր յիշեցնել կազմակերպութիւնն ու զայն դէպ՝ խաւորողները, ատիկա նախագահին ու այս վերջիններուն վերաբերող հարց է. իսկ եթէ Սփիւռքը առընչող տարածք մըն ալ նկատի առնուած էր, առոր յարմարագոյն դրաւականը նչանակովի կառավարութիւն մը պիտի չըլլար. այլ, վերջապէս անկախացած հայրենիքէ մը հասկըցուելու եւ անոր կողմէ ճիշդ արժեւորուելու լուրջ փաստը:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՔԵԱՆ

ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Ա. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 21 - 24 Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ Կանանց Համահայկական Միութիւն (Կ.Հ.Մ.) առաջին միջազգային համագումարը, «Կինը ԻՆ. դարու սեմին» նիւթով: Զորս օրուան այս հաւաքին 17 երկիրներէ ներկայ եղան 80 մասնակիցներ որոնց մէջ կային նաեւ քանի մը այրեր: Կ.Հ.Մ.-ի եւ անոր միջազգային առաջին համագումարին նախաձեռնութիւնը մեծ մասով կը պատկանի Հայաստանի առաջին տիկնոջ՝ Լուսիա Տէր - Պետրոսեանի: Անմշտական ներկայութեամբ նախագահեց աշխատանքի բոլոր նիստերուն որոնք տեղի ունեցան նախ կառավարական չանձնաժողովներու ընդարձակ սրահին մէջ (ուր երեք տարի առաջ Հայաստանի անկախութիւնը հռչակուած էր), ապա էրեբունիի հիւանդանոցին մէկ ամփիթատրոնը:

Ժպտերես ու նրբանկատ, ան յաջողութեամբ կատարեց «Առաջին տիկնոջ» իր դերը օտար պատուիրակութիւններու մօտ, թէ՛ Համագումարին յաջորդած ընդունելութիւններուն, եւ թէ էրեբունիի հիւանդանոցին հիւանդապահուհիներու վարժարանին բացման հանդիսութեան:

Ողջոյնի իր կարճ ճառին մէջ Տիկին Լ. Տէր - Պետրոսեան չեչտեց համագումարին միջազգային բնոյթը եւ արտաքին աշխարհին բացուելու Կ. Հ. Մ.-ի փափաքը:

Արդարեւ, ներկաները աւելի քան կէսը եկած էր մօտաւոր կամ հեռաւոր արտասահմանէն: Սփիւռքէն հայկական պատուիրակներու (Միացեալ - Նահանգներ, Ժանթին, Գանատա, Անգլիա, Ֆրանսա, Պուլկարիա, Լիբանան, Թուրքիա, Եգիպտոս, Վրաստան, Ռուսաստան, Ուկրանիա) հետ ուշագրաւ խումբ մը կը կազմէին ոչ հայ պատուիրակները: Անգլիական պատուիրակութիւնը որ երիտասարդ ու նուագ երիտասարդ աւելի քան տասնեակ մը կիներէ կը բաղկանար, իր մէջ ունէր բրիտանական Ծորհրդարանին անդամ պատուհուհի մըն ալ: Անոնք՝ գործարարներ, ֆէմինիստներ, կամ բարեսիրական ընկերակցութիւններու փորձառու ներկայացուցիչներ, թէ՛ խոստաբահանջ էին, թէ դղայրան: Գերման պատուիրակները ապացոյցը տուին իրենց գործնապաշտ ոգիին: Արժանթինէն եկողները դլխաւորապէս մտահոգ էին թէ՛ Հարաւային Ամերիկայի, թէ՛ Հայաստանի մէջ ժողովրդավարութեան ամրապնդումով: Քանանամեայ պատերազմէն ելած Լիբանանի պատուիրակութեան անդամներուն ճառերը տարօրինակ նմանութիւն ունէին Ղարաբաղի հայուհիներուն ճառերուն, Քէ տ'Օրսէի կողմէ ղրկուած՝ Տիկին Փօլ Քէնեդո որ Մարդկային Գիտութիւններու Տան վարիչն է, խօսեցաւ այն դժուարութիւնն-

ՏԵՍԻՐ ԵՒ ԿԱՐԴԱ ՆԱԵՒ ԷՋ 3-ԻՆ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ.Ռ.Ը.Մ.Ի ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Լիոնի տեսարժան արուարձաններէն մին է Շառլոնիէռ ծանօթ՝ ջերմուկի իր կառոյցներով ու յատկապէս իր «քազինօ» խաղարանով որ յաճախ կը կազմէ, նաեւ, կեդրոնը ժամադրութիւններու։

Անոր դեղեցիկ դահլիճներուն մէջ, Հոկտեմբեր 22-ի երեկոյեան ժամը 9-էն սկսեալ կատարուեցաւ Լիոնի Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան պարահանդէսը։ Պատուոյ նախագահն էր փրոֆէսէօր մը՝ Փիէռ Մարիոն, որ միաժամանակ նախագահն է Լիոնի «Լէա եւ Նափոլէոն Պիւլլիւքեան» հիմնարկին։

Երեկոյեան ժամը 22·30 ... եւ արդէն պարասրահին մէջ տեղ չկար։ «Զարմանալիօրէն» ստուար բազմութիւն մը տեղափոխուած էր, ուր նշմարելի էին նաեւ հայրենակիցներ՝ Կրընոպլէն, Մարսէյլէն, Վիէննէն եւ յատկապէս Վալանսէն։ Կային նաեւ բազմաթիւ Ֆրանսացիներ։

Պարահանդէսը խանդավառեցին Ժապ Քօժա եւ իր նուագախումբը՝ Վալանսէն, եւրոպական ու միջազգային երգերու բաժինը ապահովելով. իսկ Մարթէն Եորկանց եւ իր նուագածուները՝ ստեղծեցին ուրախ մթնոլորտ, իրենց իւրայատուկ ոգեւորութեամբ։

Կէս գիշերի մօտերը, համառօտ դադար մը առաջարկելով, խօսք առաւ Լիոնի Հ. Ռ. Ը. Միութեան նախագահը՝ Ժապ Էքմէճեան։

Հակիրճ կերպով՝ ան ներկայացուց փրոֆէսէօր Մարիոնի դիմագիծը եւ այս վերջին տարիներուն անոր կատարած հայանպաստ բոլոր ձեռնարկները, արդարացընելով պինք մեծարող օրուան հանդիսութիւնը։ Ապա, բեմ հրաւիրուեցաւ Վիլէօրպանի երեսփոխանը՝ Մարք Փրէյս։ «Ինքզինքս իսկապէս փոքր կը զգամ ձեր առջեւ» յայտարարեց՝ խօսքը ուղղելով պատուոյ նախագահին. «եթէ այսօր յաջողած եմ կեանքիս մէջ՝ զայն կը պարտիմ հայ ընտանիքի մը որ ներկայ է այս պահուս սրահին մէջ»։

Վերլուծելով Հայոց պատմութեան դըժխաւոր դրուագները՝ «չինարար» որակեց հայ ժողովուրդը։ Խօսեցաւ նաեւ դէպի Հայաստան կատարած ճամբորդութեան ու նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի հետ ունեցած իր հանդիպումին մասին, եւ բուռն կերպով ամբաստանեց բոլոր անոնք որոնք՝ «կեղծ դրդռի տիտղոսներով կը փորձեն հրապարակաւ արտաւորել հայ ցեղասպանութեան յիշատակը»։ Ակնարկելով Պ. Լէուիսին՝ «անոր անունը նոյնիսկ արժանի չէ յիշուելէ, հոս», բացագանչեց ան։

Ինքնաբուխ ծափահարութիւններ ընդհատեցին պահ մը երեսփոխանին խօսքերը որ անմիջապէս շարունակեց. «պիտի ըլլամ ձեր կողքին մղելու պայքարը՝ ազատութեան ու արժանաւորութեան, եւ թոյլ պիտի չտամ որ մոռցուի այն ինչ որ հայ ժողովուրդը կրեց»։

Եւ այս խանդավառ մթնոլորտին մէջ, Ժապ Էքմէճեան ու Մարք Փրէյս փրոֆ. Մարիոնի յանձնեցին պինք մեծարող օրուան քանդակը՝ պատրաստուած Լիոն Հ. Ռ. Ը. Միութեան նախաձեռնութեամբ։

Շնորհակալութեան դիպուածներ արտայայտելէ ետք, փրոֆէսէօր Մարիոն անդրադարձաւ Նափոլէոն Պիւլլիւքեանի տիպարին պինք նկատելով իրրեւ «մշակ մը անխոնջ»։ Ապա, վերյիշեց պատմաբան Պ. Լէուիսի դէմ կատարուած դատը՝ Փարիզի մէջ, (տե՛ս՝ Յառաջ, Հոկ. 18) յանձնարարելով որ «բնաւ երբեք չմոռցուին 20-րդ դարու բոլոր ցեղասպանութիւնները եւ յատկապէս առաջինը՝ հայ ժողովուրդինը»։ Փրոֆէսէօր Մարիոն իր խօսքերը փակեց մաղթելով բոլոր ներկաներուն «կեանք մը պատուաւոր ու պայքար՝ ուրացումը քաջալերող հոսանքներուն դէմ, թէ ըլա՛յ արդիւնքը դրական եւ կամ նոյնիսկ՝ ժխտական»։

Քանի վայրկեան տեւող դադարէն ետք, պարահանդէսը շարունակուեցաւ մինչեւ լուսաբացի առաջին պահերը՝ միշտ նոյն խանդավառութեամբ։

ՎԱՐԴԱՆ

ՅՈՒՇԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- («Յառաջ»). --

Կիրակի, Հոկտեմբեր 30-ին, Սէն Լու Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ մէջ, Ֆրանսական բանակի ծագումով Հայ Ֆրանսացի Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Բարեկամականը յատուկ հանդիսութեամբ՝ հոգեհանդիսա, յարգանքի արարողութիւն, ընդունելութիւն, ոգեկոչեց Ա.ըարայի ճակատամարտի 76-րդ տարեդարձը եւ Մարսէյլի Ազատագրութեան յիսնամեակը։

Բազմաթիւ Նախկին Ռազմիկներու Միութիւնները՝ Ազգային Ազատագրութեան Կոմիտէէն, Մարոք -- Թունուզ -- Ալժերիա ռազմիկներէն մինչեւ ծովային ուժերու, մինչեւ պատերազմի հաշմանդամներու միութիւնները ներկայ գտնուեցան իրենց դրօշակիրներով, նոյնպէս նախկին Ռազմիկներու Համակարգութեան Կոմիտէն։ Նաեւ, իրենց ներկայութեամբ առաւել շուք տուին ձեռնարկին՝ զնդապետ Քիւվիէ՝ ներկայացուցիչը Մարսէյլի զօրավար կառավարիչին, զնդապետ Լաֆորկը ոստիկանական դինուորութեան սպայակոյտի պետը։ Իսկ, որպէս քաղաքական անձնաւորութիւն՝ փրոֆէսէօր Լիւսիոնի եւ Ժ. Փ. Պէրպէրեան որ կը ներկայացընէին Շրջանային Խորհուրդը։

«Հայր Մեր»էն առաջ, դրօշակիրներն ու անձնաւորութիւնները գլխաւորութեամբ Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու մուտք գործեցին եկեղեցի դրաւելով կեդրոնական մասը։

Պատարագիչ քահանան, շրջանի հոգեւոր հովիւը՝ Շահան Ա. Քահանայ Տէտէեան իր քարոզին մէջ ընդգծեց օրուան նուիրականութիւնը եւ մանաւանդ ծանրացաւ հայրենիքի ծառայութեան եւ դիւաակից զոհողութեան վեմ գաղափարներուն վրայ։

Պատարագի աւարտին, տեղի ունեցաւ հոգեհանդիսաեան պաշտօն ի յիշատակ բոլոր յայտնի ու անյայտ կանոնաւոր զինուորներուն, կամաւոր ռազմիկներուն եւ դիմադրականներուն որոնք ինկան պատուոյ դաշտին վրայ եւ յատկապէս յիշուեցան անուններըը՝ զօրավար Տը Կոլի եւ զօրավար Անդրանիկի։ Հուսկ, թափօրով առաջնորդութեամբ Շահան Ա. Քահանայ Տէտէեանի, դրօշակիր, անձնաւորութիւն եւ ժողովուրդ ուղղուեցան եկեղեցւոյ բակը զետեղուած Յուշաքարին ուր Տէր Հայրը արտասանեց «Հոգւոց»ը։ Ապա, Կարապետ Տէրտէրեան՝ հիմնադիր նախագահը Ֆրանսական բանակի ծագումով Հայ Ֆրանսացի Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Բարեկամականին եւ Ժ. Փ. Պէրպէրեան՝ ներկայացուցիչը Շրջային Խորհուրդին զետեղեցին ծաղկեպսակներ, որմէ ետք դրօշակները վար, պահուեցաւ մէկ վայրկեան լռութիւն։

Կարապետ Տէրտէրեան, յանուն իր միութեան ընորհակալութեան խօսք յայտնելէ յետոյ, ոգեկոչեց օրուան յիշատակութեան արժանի զոյգ դէպքերը։ Ա.ըարայի ճակատամարտը ըսաւ հայ ժողովուրդի հաւատարմութեան արտայայտութիւնն է, իր պատուոյ դաւինեպահն է, ազատութեան զազափարին զոհուելու իր նուիրական արարքն է։ Մարսէյլի ազատագրութեան դէպքերն յիշելով ընդգծեց հայ դիմադրականներու մասնակցութիւնն ու զոհողութիւնը, ոմանք աւելցուց առանց Ֆրանսայի քաղաքացի ըլլալու։ Կարապետ Տէրտէրեան չմոռցաւ յիշել 1915-ի հայկական ցեղասպանութիւնը եւ հայ ժողովուրդի պահանջքը Թուրքիայէն եւ միջազգային հատարակատեսութենէն։

Պաշտօնական այս բաժինէն յետոյ, եկեղեցւոյ սրահին մէջ, հանդիսաւոր կերպով Կարապետ Տէրտէրեան իր Միութեան պատուոյ մէտալը յանձնեց՝ զնդապետ Լաֆորկին, ոստիկանական զինուորութեան սպայակոյտի պետը։ Ապա, տեղի ունեցաւ ընդունելութիւնը։ Ներկաները հիւրասիրուեցան ճոխ պիւֆէով մը եւ բոլոր դրօշակիրները մեկնեցան մէկական նուէրով։

Այս տարի եւս, մեր նախկին ռազմիկներն ու դիմադրականները, հակառակ տարիներու ծանր բեռին եղան իրենց ազնիւ պարտականութեան դլուխը։ Պատի՛ւ իրենց։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒԻՆ

50 -- 60--ական տարիներուն Մոսկուայի մէջ լրջօրէն ձեռք առնուած էր բնակարանի հարցը։ Խրուշչեովի անունով կոչուած, պատրաստի չէնքեր կառուցուեցան, տարեկան տալով միլիոնաւոր ընտանիքներու որ ձգեն իրենց խրճիթները ու փոխադրուին աւելի յարմար պայմաններով այդ բնակարանները։

Անոնք առժամեայ նկատուած էին ու չունէին այլ երկիրներու մէջ «ամէն յարմարութիւններով» որակուած չարկաբաժիններու յատկանիշները։ Այսուհանդերձ, սերունդներ ապրեցան հոն, միշտ սպասելով աւելի լաւ կարդադրութիւններու։ Այսօր միայն կը թուի հասած ըլլալ անոնց սպասումներուն վերջակէտը։ Մոսկուայի քաղաքապետարանը որոշած է նոր չէնքեր չինել նախկիններուն մօտակայքը։ Նախ ամէնէն աւելի նորոգութեան պահանջք ներկայացնող երեք - չորս չէնքերու չրջանին մէջ նորերը կը բարձրանան, յետոյ երբ բնակիչները կը փոխադրուին, հին չէնքերը կը փլցուին ու անոնց տեղ կը չարունակուի նորերու չինութիւնը։

Այս վերջիններուն հետ կը կառուցուին նաեւ խանութներ, դպրոցներ, դարմանատուներ. բնակարանները աւելի որակաւոր են ու աւելի չարմարութիւններով օժտուած։

Մոսկուայի համար ծրագրուած է տասը տարուան ընթացքին նորերով փոխարինել 36 միլիոն քառ. մեթր տարածութեամբ բնակելի չէնք։

ԿԱՂՀԱՆ

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՆ ԾՊԻՑ

Սարօն աւտորուսից կախուած էր։ Վարդը թէ՝

- Առաջ արի, դուռը փակեմ, կախուած մի մնայ։

- Է՛, ախպեր ջան, մէկն էլ թող կախուած մնայ, հօ բոլորս անկախ չտենք ըլի...

***

Սարօն տրտում նստած էր։

- Ի՞նչ ա պատահել, - հարցրեց Կարօն։

- Օղորմածիկ հերս երազ եկաւ։

- Յետո՞յ...

- Հարցրեց՝ գազ ունէ՞ք, լոյս ունէ՞ք, ջուր ունէ՞ք, հաց ունէ՞ք, Ասի՝ չէ։ Հերս, թէ՝ ուրեմն մենք ձեղնից լա՛ւ ենք ապրում...

***

Սարօն չուկայում դեղարոյսեր էր վաճառում։ Մի քաղաքակիրթ կին մօտեցաւ, գնեց դեղարոյսերը եւ ասաց.

- Սրանք օգնո՞ւմ են...

- Էն էլ ո՞նց, տղիս համար մեքենայ գնեցի, երկյարկանի տուն կառուցեցի, հիմի էլ աղջկաս օժիտի մասին եմ մտածում...

***

Ծննդաբերելով սեւամորթ երեխայ, կինը երկարատեւ գործուղման մէջ գտնուող ամուսնուն նամակ է գրում. «Սիրելիս, երբ ծնուեց մեր տղան, ես կաթ չունէի եւ նրան մի սեւամորթուհի կուրծք տուեց։ Պատկերացնո՞ւմ ես, սիրելիս, մեր երեխան մաշկի գոյնը փոխեց»։

Ամուսինն այդ մասին նամակով յայտնում է մօրը եւ չուտով ստանում մօր պատասխան նամակը. «Տղա՛ս, երբ դու ծնուեցիր, ես նոյնպէս կաթ չունէի, եւ քեզ կերակրում էի կովի կաթով, բայց քո կատուները ծլեցին միայն հիմա»։

***

Մի ուսանող յայտնի անտեսագէտին խնդրեց տալ «Անկում», «Լճացում» եւ «Յուշապ» բառերի ճշդրիտ բնորոշումը։

- Դժուար բան չէ, - պատասխանեց փորձագէտը։ - «Անկումը» այն չրջանն է, երբ մարդիկ գօտիները պէտք է պինդ ձգեն. «լճացման» ժամանակ՝ գօտի պըզնել, չալվարը հագին պահելու համար։ Իսկ երբ մարդն առհասարակ առանց չալվարի է մնում, սկսւում է «խուճապը»։

1994 Յունիս 19-ին, Poitiers քաղաքին մէջ իր մահկանացուն կնքեց Պոլսոյ Էսայեան վարժարանի նախկին ուսուցչուհի՝

ԱԼԻՍ ՎԱԼԱՆՍԻ (*VALENSI*)
(Ծնեալ՝ Բոէյեան)

աղջիկը Սարգիս էֆէնեի Բոէյեանի, եւ Թոռը Մշոյ Խարճ գիւղի ռէս Միքոյի:

Իր աղջիկը եւ Թոռը՝ Régine եւ Nicolas Saurin, իր ազգականները՝ Արմենուհի Գեւոնեան եւ Հմայեակ Բոէյեան:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ազնիւ Գէորգեան 500 Ֆր. կը նուիրէ ԻՄՄԱՖ-ին (ստանալ «Ցառաջ»էն) ի յիշատակ իր ամուսնոյն Գէորգ Գէորգեանի մահուան 7-րդ տարելիցին եւ Տիկին Նուարդ Թախթալեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի խնամակալութիւնը չնորհակալութեամբ ընդունած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -- Փարիզի Ողբախնամ Տիկնանց Միութիւն 30·000 Ֆր., Պ. Վաղինակ Մխիթեան (Լիոն) 2·000 Ֆր., Կապոյտ Աչի Առնուվիլի «Ասպղիկ» մանուածիւղ 2·000 Ֆր., Սոսիկեան Քէօրեան Փեթրոշէ 1·480 Ֆր., Պ. Սարգիս Տէմիրճեան 1·200 Ֆր., Պ. Ժերար Պորճաքեան, Պ. Դանիէլ Երեմեան, Տիկին Կլառիս Քճճեան 1·000-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Աբրամ Մուրատեան 500 Ֆր., Օր. Պիլէզիքճեան 250 Ֆր., Պ. Ժ.-Ժաք Ցակորեան, Պ. Ժան Կիւրեղեան 200-ական Ֆր.:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Մելինէ Սիւրմէլեան զաւակները՝
Զուարթ Սիւրմէլեան Սարգիսեան եւ զաւակները,
Ցառմիկ Սիւրմէլեան -- Տէր-Մինասեան,
Ռուբէն Տէր - Մինասեան եւ զաւակները
կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Նոյեմբեր 13, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ -- հօր՝

ՕՆՆԻԿ ՍԻՒՐՄԷԼԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին

ինչպէս նաեւ իրենց վաղամեռիկ զաւակին, եղբօր եւ մօրեղբօր՝

ԿԱՐՕ ՍԻՒՐՄԷԼԵԱՆԻ

մահուան 19-րդ տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

Armenian Airlines

NOTE D'INFORMATION

Nous avons le plaisir de vous informer que la compagnie aérienne nationale *ARMENIAN AIRLINES*, desservira *Amsterdam* au départ d'Erevan, chaque samedi, à partir du 19 Novembre 1994.

Après Paris et Athènes la compagnie nationale assurera avec Amsterdam sa troisième desserte hébdomadaire en Europe Occidentale.

REPRESENTATION GENERALE
POUR LA FRANCE
LEVON BAGHDASSARIAN
31, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél. : 42. 61. 51. 13 / Fax : 42. 61. 94. 53
Télex : 213 474 F

Paris le 4 Novembre

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Անի Քըլեան եւ զաւակները՝ Սոֆի, Միքայէլ եւ Սիմոն կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Նոյեմբեր 13, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՍԻՄՈՆ ՔԸԼԵԱՆ-Ի

մահուան Գ. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

RECHERCHE

L'ECOLE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
RECHERCHE
UN(E) CUISINIER(E)
demeurant secteur *Arnouville, Gonesse* de préférence.

LA JEUNESSE ARMENIENNE
COPEA — NOR SEROUND — UGAB JEUNES
organise une

SOIREE DANSANTE

AU PROFIT DE L'ACTION EN JUSTICE CONTRE BERNARD LEWIS

le Samedi 19 Novembre à partir de 23h
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Prix unique : 100 F.
(avec 1 consommation non alcoolisée).

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Մարտիկ Տակառեանի յիշատակին կը նուիրեն. --

ԻՄՄԱՖ-ին. -- Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տէվէճեան 500 Ֆր. Պ. Սահակեան Իսկճեան 500 Ֆր. (ստանալ «Ցառաջ»էն):

***

Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. «Ցառաջ»ին:

***

Պ. Գլակ Ղազարեան 500 Ֆր. Դպրոցասէրին (ստանալ «Ցառաջ»էն):

***

Տէր եւ Տիկին Նշան եւ Շուշան Միքայէլեան 500 Ֆր. Փարիզի Կապոյտ Աչին, 400 Ֆր. Դպրոցասէրին, 200 Ֆր. Աջափնեան Միութեան (ստանալ «Ցառաջ»էն) եւ 300 Ֆր. «Ցառաջ»ին:

ՑԱԽՕՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Աչի Պանեէօ - Քաչանի «Հ. Իսահակեան» մանուածիւղը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Սաթենիկ Թիրէնկիւլեան - Տակառեանի, Պ. Վարդգէս Տակառեանի իրենց եղբօր՝ Մարտիկ Տակառեանի մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղիկի 1·000 Ֆր. կը նուիրէ Պանեէօյի Սիամանթօ դպրոցին:

***

Հանգուցեալ հայրենակից Մարտիկ Տակառեանի մահուան առթիւ, Մարսէյլի եւ Շրջանի Տաշօն Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր եղբօր՝ Վարդգէսին, քրոջ՝ Սաթենիկին եւ իրենց ազգականներուն եւ այս տխուր առթիւ կը նուիրէ 200 Ֆր. «Ցառաջ»ին:

U. G. A. B. — PARIS

sous le haut patronage
du **Ministère de la Culture et de la Francophonie**
et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec l'A.M.I. du Jardin de Musique

le QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20 heures 30
à l'U.N.E.S.C.O.
— 7, place Fontenoy, Paris 7e —

Au programme :
Brahms — Komitas — Schubert — Vartan
Prix des places :
Cat. A — 250 F. (membre U.G.A.B. - 180 F.)
Cat. B — 150 F. (membre U.G.A.B. - 100 F.)
Réservation à l'U.G.A.B. : Tél : 45. 20. 03. 18

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆԻ

ՀԵՏ

մասնակցութեամբ՝ ՓԻԼԻՊ ՏԷՐ - ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ-ի
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Նոյեմբեր 14, ժամը 20-ին
Հ.Բ.Ը.Մ.Ի Ալեֆ Մանուկեան Մշակութային կեդրոնը
118, rue de Courcelles, Paris 17e

M.C.A. Villeurbanne

Conférence sur le thème de la
«CREATION D'ENTREPRISE»
avec *HENRI SIRANYAN,*
Professeur à la Faculté de Valence,
Commissaire aux Comptes

Le Vendredi 18 Novembre à 20 heures 30

à la M. C. A. V.
126, rue R. Salengro, 69100 Villeurbanne

Renseignements : 78. 93. 57. 43.

— Entrée libre —

— COMMUNIQUE —

Organisation Terre & Culture

Dans le cadre de la commémoration du 80ème anniversaire du génocide des Arméniens, l'Organisation Terre & Culture prépare pour le courant de l'année 1995 à Paris puis en Province, une exposition photographique, «1915 : *Le génocide des Arméniens — Images et Mémoires*». Un livre - catalogue accompagnera cette manifestation.

Les personnes possédant des documents concernant ces événements (photographies, documents écrits, actes de propriété, objets fabriqués par les orphelins...) ou désirant soutenir cette action peuvent contacter l'Organisation au 42 33 08 98 (matin) ou envoyer un courrier à l'adresse suivante :

Organisation Terre & Culture
16, rue Notre-Dame de Lorette,
75009 PARIS

16 Novembre 1943 : Gare Evry Petit-Bourg
Arrestation de Missak MANOUCHIAN, Chef des FTP-MOI
et de Joseph EPSTEIN, Responsable des FTP Ile-de-France

LES ANCIENS COMBATTANTS et RESISTANTS ARMENIENS
L'INSTITUT ARMENIEN de FRANCE

Sous le haut patronage du Président de la République Française
et
du Ministre des Anciens Combattants et Victimes de Guerre

Jacques GUYARD, Député Maire d'Evry
et
le Conseil Municipal d'Evry
Jacques PICARD, Président de la Ligue des Droits de l'Homme, Section d'Evry Ville Nouvelle
ont l'honneur de vous inviter à la cérémonie à la mémoire de

Missak MANOUCHIAN

samedi 12 novembre à 11 heures
Inauguration du Parc Manouchian
Bords de Seine — Parking Gare d'Evry
par *SNCF* : Gare de Lyon; Direction Corbeil
Renseignements : MELKONIAN 39. 49. 96. 31 / BAGDIKIAN 45. 07. 13. 38.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Ter - Davtian» de Chaville

dîner dansant

Samedi 12 Novembre à 20 heures

Salle des Fêtes
« ATRIUM »
à côté de l'Hôtel Campanile
3 bis, Parvis R. Schumann
885, ave R. Salengro, 92370 CHAVILLE

Rencontre amicale,
menu gourmet,
ambiance dansante

avec les disk-jockeys
Souren et Raffi

Réservation :
47. 50. 29. 04 / 47. 50. 10. 85.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ – ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 11-12
VENDREDI - SAMEDI
11-12 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5.00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.458 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.458

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Ո՛Վ ԿԸ ՀԱՐՈՒԱԾԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼՐԱՍՓԻՒՌՆԵՐԸ

Հայաստանի մէջ լրատիւրի մարդին դէմ գործուած յանցորդական արարքներ լուրջ մտահոգութեան պատճառ են։ Թերթերու, համալրի գործակալութեան կըրտուներուն եւ լրատիւրի Ծանօթ անուններ յարձակումներու թիրախ կ'ըլլան ու պարմանալիօրէն ոչ մէկ յանգուցալր կամ կասկածելի կը գտնուի։ Սխալ պիտի չըլլայ հաւանօրէն այս հոլովոյթին սկզբնակէտ նկատել գրականութեան ու մամուլի մարդ, երեսփոխան Վարդգէս Պետրոսեանի սպանութիւնը։ Հոլովոյթին նորագոյն օղակները եղան Արամ Աբրահամեանի խոշտանգումը, ՌԱԿ-ի պաշտօնաթերթ «Ազգ»ի խմբագրատան վրայ գործուած կրկնակի խափանարարութիւնները եւ վերջապէս, Նոյեմբեր 3-ին Յակոբ Աւետիքեանի կրած յարձակումը։ Եւ կան թերեւս պարագաներ ալ որոնք չեն արձանագրած լրատիւրներու։

Արամ Աբրահամեան որ նախագահի մամուլի նախկին բանբերն էր, յետագային ձեռնարկած էր հեռատեսիլի այժմէական յայտագիրներու պատրաստութեան։ Իսկ Յ. Աւետիքեան «Ազգ»ի գլխաւոր խմբագիրն է։ Երկուքին հասարակաց յայտարարը կը կազմէ լրատիւրի լուրջ գործ տանելու պարագան։ «Ազգ»ը հայաստանեան մամուլի ելեւէջներով հարուստ ոլորտին ամենէն հաւասարակշռուած ու վարկ վայելող անուններէն է. իսկ Ա. Աբրահամեանի յայտագիրները կարճ ժամանակի մէջ մեծ գնահատանքի արժանացած են։

Երկրին համար որ խորհրդային մնայորդացին մէջ արդար հպարտութիւնը ունէր ժողովրդավարութեան մարզին ամենէն յաջողածը ըլլալուն, ծանր է հարուածը. յատկապէս երբ ան կ'ինկնէ լրատիւներու գլխուն, երբ երկիրը խորհրդարանական ընտրութեան նախօրեակին է։

Այս վերջին պարագան պատահարներու յաջորդութեան փորձին մէջ առաջին տեղը կու տայ տուժողներու ընդդիմադիրի հանդամանքին. ու ատիկա անմիջական ներկայ պատասխանատուութիւն մը կը վերագրէ իշխանութեան։ Սակայն, այս ամենէն դիւրին ու միամակարդակ մօտեցումը, լուսաբանելու փոխարէն կը բազմացնէ հարցականները, երբ նկատի առնուին որոշ պարագաներ։

Հայաստանի մէջ վերջերս հինգ խմբագրումներու միացումով ձեւացած ընդդիմադիր Դաշինքին մաս չի կազմեր ՌԱԿ-ը. այլ խօսքով, ընդդիմադիր լրատիւնելու բացառութիւնը աւելի վաւերական դարձնելու առակ ուրիշ հասցէներ կա՛ն երկրին մէջ։ Նոյնպէս, ո՛չ Ա. Աբրահամեան, ո՛չ ալ Յ. Աւետիքեան այնքան չեշտուած ընդդիմադիր անուններ են որպէսզի առաջին հարուածելիները ըլլան իրենք այդ։ Այս պարագան մտածել կու տայ թէ եթէ ընդդիմադիրի հանդամանքը չէ դիրենք թիրախ դարձնողը, արդեօք հանրային կարծիք պատրաստելու անոնց կարողութի՞ւնը վրդովում պատճառած է. անոնց խօսքին ու դիրքին ոչ արհամարհելի մեծամասնութեան մը կողմէ լուրջ գնահատո՞ւմը դիրենք անթաղելի տարրի վերածած է։

Այս հարցականներուն հետ, կարելի է նաեւ --միշտ նկատի առած ընտրութեան նախօրեակին պարագան-- վարկածի ենթահողը այլ դետնի վրայ փոխադրել։ Մինչեւ այսօր, ընդդիմութեան խմբաւորումները թէ՛ առանձնաբար, թէ՛ միացած ձեւով, չյաջողեցան հանրային կարծիքի կարեւոր բաժին մը դրաւել։ Ատիկա անկարելի չէ որ դիրենք մղած ըլլայ իշխանութեան տարացումով դարձեալ իրենց անյաջողութիւնը։ Ասիկա նարարական նման արարքներ թէ՛ ամբաստանեալի առաջին դիրքին վրայ կը դնեն իշխանութիւնը եւ թէ զայն կը զըրկեն հակառակ բոլոր ժխտականներուն, ժողովրդավարութեան պահապանի բարենիշէն։ Իսկ ատիկա դիւրին չէ «դրամատլուխ»ի արհամարհելի կորուստ նկատել հայաստանեան իրականութեան մէջ։

Այնքան ատեն որ չեն բացատրուիր արարքները, պահուած լուսթեան հաչուեցոյցը կը վճարէ իշխանութիւնը. որչափ միակ տուեալը կ'ըլլայ անոր վարկաբեկումը ու պատասխանատուութեան ծանրագոյն բաժնին տիրացումը։

Իր վարկին ու դաւանած արժէքներուն, որոնց այնքան պէտք ունի յառաջիկայ ամիսներուն, նախանձախնդիր իշխանութենէ մը կը սպասուի որ չէզոքացնէ անոնց դէմ ցցուած սպառնալիքները. այսինքն՝ խզէ լուսթիւնը, վերջ տայ կրաւորական կեցուածքին ու ամէն գնով յայտնաբերէ յանցաւորները, լուսաբանէ պատահարները։

Ինչ որ ալ ըլլայ արդիւնքը, ան միայն նպաստաւոր ընոյթ կրնայ ունենալ իրեն համար։

Ա. Թ.

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

ԼԱՐՈՒԱԾ ՄԹՆՈԼՈՐՏ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ

Շաբթուան սկիզբէն լարուած մթնոլորտ մը տիրած է Գերագոյն Խորհուրդէն ներս եւ բուռն եղած են վիճաբանութիւնները։ Օրակարգի նիւթն էր ուսուցիչներու աշխատավարձի հարցը, քանի ծանօթ է որ դպրոցներուն մեծ մասը փակ կը մնան դասատուներու գործադուլին հետեւանքով։ Ութ կուսակցութիւններ անվստահութեան բանաձեւ ալ առաջարկած են Բարդէն Արարքցեանի դէմ։ Այս անվստահութեան թեր քուէարկած են 33 երեսփոխան, դէմ 66...։ Որոշուած է որ կառավարութիւնը իր հաշուետուութիւնը ներկայացնէ Նոյ. 28-ին։ Ամէն պարագայի մէջ, մինչ այդ (Հոկ. 27) կառավարութիւնը կարգ մը որոշումներ տրուած է բարելաւելու համար ուսուցիչներու վիճակը։ Մէկական աշխատավարձ աւելի տալ, քաղաքէն դիւղ գացող (հոն դասաւանդելու համար) ուսուցիչներու աշխատավարձի նպաստաւոր կարգադրութիւն եւ ամէն եռամսեայ պարէնային օժանդակութիւն։

-- Նախագահին մամուլի գրասենեակին քարտուղարը՝ Պ. Զուրաբեան մամուլի հերթական տեղեկատուութեան ընթացքին, դատապարտած է Յակոբ Աւետիքեանի դէմ գործուած յարձակումը։ Այս յարձակման կապակցութեամբ «Ազգ»ի պատուիրակութիւն մը ընդունուած է Բարդէն Արարքցեանի կողմէ։

Նոյ. 9-ին, Խորհրդարանի Թամկավար խմբաւորման անդամներէն՝ Վարդան Պետրոսեան քաչուած է կուսակցութենէն։ Այս պատճառ է որ ռամկավարներու թիւը 10-էն 9-ի իջնէ եւ ուրեմն ՀՒԱԿ-ը այլեւս խմբաւորում չունի Խորհրդարանին ներս, քանի որ անհրաժեշտ նուազագոյն թիւը 10 է։

*
**

ՆՈՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝
«ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ»

Լրատիւները Հոկտեմբերի վերջին հաղորդեցին թէ նոր կուսակցութեամբ մը ճոխացած է Հայաստանի քաղաքական բնապատկերը։ Այս նորեկը կը կոչուի «Ազգային Պետութիւն»։ Անոր հիմնադիր ժողովը գումարուած է Մարտ 16-ին. Մայիս 5-ին ալ Ազգարարութեան նախարարութիւնը պաշտօնապէս արձանագրած է զայն։ Հոկտեմբեր 23-ին տեղի ունեցած է նոր կուսակցութեան հիմնադիր համագումարը որուն մասնակցած են նաեւ վարչապետ Մանուկեան, Ռաֆայէլ Ղազարեան, Յակիկ Ստամբոլցեան, Խոսրով Յարութիւնեան եւն.։ Համագումարը նախագահ ընտրած է Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան անդամ Սամուէլ Շահինեանը, տեզակալներ՝ Գէորգ Սարգսեանը, Գրիգոր Գրիգորեանը եւ Լէոնիդ Սազաթելեանը։

Կուսակցութիւնը ունի արդէն իր թերթը որ կը կոչուի «Շրջան»։ անոր Հոկ. 27-ի թիւին (5) «Ազգ. Պետութիւն» կուսակցութեան յատկացուած էջին մէջ այս տեղեկութիւններուն քով տեղ տրուած է պանազան արտայայտութիւններու։ Նախագահ Ս. Շահինեան հետեւեալ խօսքերով կը բացատրէ իրենց նպատակը. «"Ազգ. Պետութիւն"ը պայքարելու է տնտեսութեան, բազաքականութեան, պետական կառավարման մէջ ամբողջատիրութեան դէմ. անհաշտ պայքար է տանելու մենոպոլիստական բազաքականութեան կըլանայիւ երեւոյթներուն դէմ, պաշտպանելու է իրաւական երկիր ստեղծելու իրաբաճչիւր բայլ»։ Այս արտայայտութեան կը հետեւի բաւական խիստ քննադատութիւն մը, ուղղուած՝ ներկայ իշխանութեան կարգ մը դէմքերուն։ Ս. Շահինեան կը բացատրէ թէ իր կուսակցութիւնը առեղծուած է, որովհետեւ «միջակից ցածր մակարդակով պետնախարար ունենք, ունենք ամերիկացի չափազանց մեծ պաշտօնեայ որը գիտի Հայաստանի ընդերքի մասին գաղտնի տուեալները, ունենք արտաքին գործերի համակարգում Թուրքիայի բազաքացի որի ապաշնորհութեան պատճառով խոչընդոտ համարուեց Հայերի սարքած ցեղասպանութիւնը, ունենք դեկավարներ որոնք գիչու էլ չեն, գաղթական են եւ չգիտեն Հայաստանո՞ւմ, Ղրիմո՞ւմ, թէ Միջին Ասիայում տուն առնեն...»։

«Շրջան»ի նոյն էջին վրայ տրուած են նաեւ մեծ մասով քաղաքական դէմքերու արտայայտութիւններէն տողեր։ Հետաքրքրական է անոնց մէջ կարդալ Դաշինքի մասնակից ԱԺՄ-էն Դաւիթ Վարդանեանի եւ Սրբուհի Սադոյեանի համագործակցութեան պատրաստակամութիւն յայտնող խօսքերը եւ կուսակցութեան նախագահին «"Ազգ. Պետութիւն"ը կարո՞ղ է միանալ հանրահաւաքներին» հարցումին պատասխանը. «ես նշեցի որ մենք պահպանողական, ոչ-յեղափոխական ենք»։

*
**

Նոյեմբեր 9-ին Մոսկուայի մէջ սկսած է Ղարաբաղի հարցին մասին բանակցութիւններու Գ. չրջան մը, Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ, ռուս կառավարութեան միջնորդութեամբ։ Լուրերու ռուսական կառավարական գործակալութեան համաձայն, այդ բանակցութիւններու արդիւնքը աղղեցութիւն կրնայ ունենալ կասպից ծովու քարիւղին Ադրբեջանի բաժնին առընչուած կարգադրութիւններուն վրայ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏՐ ԿՕԼԻ չիրիմը երկու անջատ այցելութիւններ վայելեց Նոյ. 9-ին, զօրավարին մահուան 24-րդ տարելիցին առթիւ։ Արդարեւ Ժ. Շիրաք ուխտագնացութեան դնաց առաուն, Պալատիւր՝ կէսօրէ յետոյ։ Սկիզբն մերժեց երթալ մէկ կամ միւս խումբին հետ իր ընդվզումը արտայայտելով եւ իրաւացի կերպով աւելցնելով թէ մէկուն կամ միւսին հետ երթալ քաղաքական դիրքորոշումներ պիտի նկատուին։

ԳԱԻՆԹԸՆ յայտարարած է թէ պատրաստ է աշխատելու նորընտիր Խորհրդարանին (Գոնկրէս) հետ, խոստովանելով թէ ինք ալ իր պատասխանատուութեան բաժինն ունի դեմոկրատներու այս պարտութեան մէջ։ Ներկայ ընտրութիւններու արդիւնքները հետեւեալ պատկերը կը պարզեն. -- Ներկայացուցչական Տուն. -- դեմոկրատ՝ 198-էն 204, հանրապետական՝ 225-էն 230, Մերակոյս. -- 44 դեմոկրատ եւ 56 հանրապետական։

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION»

(10 Novembre)

Matevossian l'idiome du village

Լիպերասիոնի յատուկ թղթակիցը՝ Ժան-Փիէր Թիլօտա Երեւան գացած է եւ հարցազրոյց մը ունեցած Հրանտ Մաթեւոսեանի հետ։ Յօդուածը լոյս տեսաւ Նոյ. 10-ին, այսինքն գրագէտին Փարիզ գըտնուած օրերուն «Աչնան Արեւ»ի Ֆրանսերէն հրատարակութեան առթիւ։

Լիպերասիոն երեք ամբողջական էջեր նուիրած է Հրանտ Մաթեւոսեանի եւ իր գործին։ Հ. Մաթեւոսեան կը պատմէ իր կեանքի մասին, Մոսկուա վատարած ուսումին՝ «Մոսկուա ուսանիլ միակ ելքն էր» կ'ըսէ գրագէտը, որովհետեւ կարելի էր աշխատիլ, սենեակ մը կու տային եւ թոշակ մը։ Լրագրողը կ'ըսէ թէ իր գիւղին յիշատակը կը բաւէ Մաթեւոսեանին որպէսզի ամբողջ աշխարհը պատմէ։ Երկար հարցազրոյցին երկայնքին Մաթեւոսեան կը խօսի իր գիւղին (Ահնիձոր) մասին, իր գործին, անցեալի բռնատիրական վարչակարգին. -- «Ամբողջատիրական երկրի մը մէջ կ'ապրէինք որու համար մարդը մանրամասնութիւն մըն էր, բար մը։ Չէի ուզեր բար մը ըլլալ, ոչ ալ կ'ուզէի որ հայրս եւ մեր գիւղը բաներ ըլլան։ Խորհրդային այդ իրականութիւնը մեզ կը ճզմէր։ Ուրեմն խորհեցայ որ իմ պարտականութիւնս էր ընել այնպէս որ մարդիկ բար չնկատուին։ Ինչ որ գրեցի կը ձգտէր փաստագրականին յանգիլ այդ Ծմակուտ գիւղին ընդմէջէն որ գոյութիւն չունի»։

Թղթակիցը խօսեցնել կու տայ դրացիները թոյլ տալով որ ընթերցողը գործէն անդին ծանօթանայ մարդուն եւ անոր խառնուածքին։

Հարցազրոյցին կցուած է նաեւ այլ գրութիւն մը խորագրուած՝ «L'Arménie dans ses petits papiers» որ պատկեր մը կու տայ Հայաստանի ներկայ կացութեան մասին, հրատարակչական գետնի վրայ։ Շնորհիւ Սփիւռքին է որ որոշ գործեր կըրնան լոյս տեսնել ինչպէս է Դաւիթ Մուրատեանի պարագան որու վիրքը կը հրատարակուի շնորհիւ Արեւ Մանուկեանի։

Ան հիմնադրամ մը հաստատած է տասը վիրքերու հրատարակութիւնը ապահովելու համար («Ազգ» հրատարակչական)։ «Գրական Թերթ»ի խմբագիրը Ֆելիքս Մելոյեան կ'ըսէ. -- «Կացութիւնը գէշ է, ինչպէ՞ս չըսել։ Միայն դրամը չէ որ կը պակսի։ Աշխարհէն կտրուած ենք։ Առաջ օտար գրականութիւն կը կարդայինք ռուսերէնի միջոցաւ, այսօր այլեւս չենք գիտեր թէ ի՞նչ կը կարդան Ֆրանսացիք։ Մենք որ Վիքթոր Հիւկոյի "Նոթր - Տամ տը Փարի"ն թարգմանած ենք Ֆրանսա հրատարակուելէն 6 տարի յետոյ։ Ռուսերէնը հաղորդակցութեան լեզու մըն էր գրագէտներուն համար, արդ, 1988-էն ի վեր շարժում մը կը ծաւալի այդ լեզուին դէմ։ Կզգիացում մը կը զգանք»։

ՋԻՆԱԴԱՐԻ (Նոյ. 11) առթիւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Ուրբաթ օր։ Մեր յաջորդ թիւը կը կրէ Երեքշաբթի Նոյ. 15 թուականը։

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ՝ ԱՅՍՕՐ

Հայ մամուլի սկզբնաւորութեան 200-ամեակը եւ մանաւանդ անոր հնագոյն անդամ «Բազմավէպ»ի հիմնադրութեան 150-ամեակի տօնակատարութիւնը առիթ մըն են համառօտ անդրադարձ մը կատարելու եւ ընթերցողին ներկայացնելու աշխարհի մէջ լոյս տեսնող հայագիտական մամուլի համապատկեր մը:

«Հայագիտական» ըսելով կը հասկնանք, ինչպէս պարզ է, հայկական իրականութիւնը գիտական հետազօտութեան ենթարկելու մամուլը, որ մասնագիտացած է այդ կալուածին մէջ: Պիտի չներկայացնենք մանրամասն նկարագրութիւն մը, մեր նպատակը ըլլալով միայն այժմու սեղմ պատկերը, առ ի ծանօթացում: Հասանաբար թերացումներ կան, մեր պայմաններու բերումով: Նիւթին պատմականը եւ իւրաքանչիւր պարբերականի ընդարձակ բնութագիրը լայն աշխատանքի կը կարօտին:

Անցեալ դարու կէսերէն գիտականութեան իր ներկայ փուլը մտած հայագիտութիւնը մինչեւ 1920-ական թուականները իրրեւ հիմնական կեդրոն ունեցաւ Եւրոպան: Հայաստանի պետականութեան ստեղծումը առիթ եղաւ որ ծանրութեան կեդրոնը դանդաղօրէն տեղափոխուէր Երեւանի ուղղութեամբ, ուր 1943-ին Գիտութիւններու Ակադեմիայի հիմնադրութիւնը յաւելեալ խթան մը եղաւ:

1920 -- 1950-ական թուականներու անցումի շրջանէն եաք, թէ՛ Հայաստանի եւ թէ արտասահմանի մէջ հայագիտութեան հզօրացումի չարժում մը կ'արձանագրուի. վերջին քառասուն տարիներու ընթացքին, օրինակ, Ամերիկայի մէջ հայագիտական վեց մնայուն ամսագիրներու ստեղծումը եւ հայութեան վերաբերեալ 1650 անգլերէն հատորներու հրատարակութիւնը խօսուն փաստ մը կը հանդիսանան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«Պատմա - բանասիրական հանդէս». *Հայաստանի Գիտութիւններու Ազգային Ակադեմիայի այս եռամսեայ հրատարակութիւնը լոյս կը տեսնէ 1958-էն, միշտ պատմաբան Մկրտիչ Ներսիսեանի խմբագրութեամբ: Վերջերս հրատարակուեցաւ 1994-ի 1 - 2 միացեալ թիւը, աւանդական ճոխ բովանդակութեամբ. եթէ մեր հաշուարկը ճիշդ է, անցեալ տարուան համարները դուց առնուած են՝ խախտած ժամանակագրութիւնը վերահաստատելու նպատակով: Վերջին տարիներուն, ռուսերէն յօդուածներու տպագրութիւնը շատ նուազած է, ինչ որ հասարակաց յայտարար մը կը թուի ըլլալ անոր պատասխանատուներուն հետ:*

«Լրաբեր հասարակական գիտութիւնների». *- Գիտութիւններու Ազգային Ակադեմիայի ամսագիրը, որ «Տեղեկագիր» անունով լոյս տեսած է 1940 - 1966-ին: Խմբագիրը՝ պատմաբան Ալբերտ Խաուտեան: 1991-էն, «Լրաբեր»ը լոյս կը տեսնէ երկամսեայ պարբերականութեամբ: Հանդէսը զուտ հայագիտական չէ, այլ կը ներառնէ ընկերային այլ գիտութիւններու որոշորտին, թէեւ հայագիտական նիւթերը միշտ տիրական եղած են: 1988-էն եաք, արտասահմանէն աշխատակիցներ սկսան աւելի յաճախակի երեւիլ հոն. առաջ չատ հազուագէպ էին, անոնց գլխաւոր ժամադրավայրը «Պատմա - բանասիրական հանդէս»ը կը մնար: Մեր վերջին տեսածը 1992-ի առաջին թիւն է, թէեւ հասանաբար աւելի նորերը հրատարակուած ըլլան: Այս մասին նշենք, թէ բաժանորդագրութեան եւ թղթատարական համակարգի փլուզումին, ինչպէս եւ նիւթական անկարելիութեան բերումով, յաճախ Հայաստանի գիտնականներն իսկ անտեղեակ կը մնան գիտական պարբերականներու հրատարակութենէն: Անոնք այլեւս արտասահման չեն անցնիր, որով անոնց ձեռքբերումը կապուած է բազմաթիւ դժուարութիւններու հետ (չհաշուենք՝ մեզի յատուկ այն իրողութիւնը, որ Արժանթինը «աշխարհի ծայրամաս»ն է):*

«Բանբեր հասարակական գիտութիւնների». *- Հիմնուած՝ 1967-ին, Երեւանի պետական համալսարանի այս պաշտօնաթերթը լոյս կը տեսնէ տարեկան երեք համարով: Խմբագիրը՝ փիլիսոփայ Հրաչեայ Մելոյեան: Մեր վերջին տեսածը 1992-ի երկրորդ թիւն է, թէեւ հասանաբար աւելի նորերը կան: Հոս ալ հայագիտական նիւթը դիւրակիզ եղած է, թէեւ ուղեկցուած՝ ընկերային այլ գիտութիւններէ եկող յօդուածներով: «Բանբեր»ն ալ արտասահմանեան աւելի յաճախակի աշխատակցութիւններ ընդունած է 1988-էն սկսեալ:*

«Բանբեր Մատենադարանի». *- Մատենադարանի գիտական խորհուրդի կողմէ պարբերաբար հրատարակուող այս ժողովածուն սկսած է 1954-ին, թէեւ իր նախապատմութիւնը ունի: Զուտ հայագիտական բովանդակութեամբ, ցարդ լոյս տեսած են 16 մեծադիր հատորներ: 1960-ական թուականներէն, միշտ ընդունած է արտասահմանեան աշխատակցութիւններ:*

«Բանբեր Հայաստանի արխիւների». *- Հայաստանի արխիւային վարչութեան այս պարբերականը հիմնուած է 1960-ին: Լոյս կը տեսնէ քառամսեայ կերպով: Մեր տեսած վերջին թիւը 1990-ի երրորդն է, վաստահաբար կան նորերը: Խմբագիրը՝ պատմաբան Պաւել Սաֆեան: Լոյս կ'ընծայէ հայագիտական նիւթեր, որոնք առընչուած կ'ըլլան դիւանագիտական փաստաթուղթերու հետ:*

ԼԻԲԱՆԱՆ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Ա. Յովսէփեանցին կը պարտինք հայագիտական առաջին հրատարակութիւնը՝ «Հասկ Հայագիտական Տարեգիրք»ը (երեք թիւ՝ 1949, 1951 եւ 1957): Երկրորդ շրջան մը սկսաւ 1980-ին, որուն վերջին՝ Դ. -- Ե. թիւը հրապարակ իջաւ 1985-ին: Տարի մը առաջ լսեցինք, թէ նոր թիւ մը մամուլի տակ է: Ձի՞շդ է, լոյս տեսա՞ւ արդեօք, կ'անդիմանանք, ատոր համար կը վարանինք այժմու հայագիտական մամուլի չարքին դասելէ:

«Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս». *- Հիմնուած՝ 1970-ին, խմբագիրն է բառարանագէտ - դրաբարագէտ Հ. Անդրանիկ Վրդ. Կոանեան: Հայկազեան Գոլէճի հայագիտական ամսագրին հրատարակութիւնն է: Անցեալ տարի լոյս տեսաւ հանդէսի ԺԳ. հատորը: Անոր աշխատակիցներուն գլխաւոր մասը Լիբանանի եւ Հայաստանի մասնագէտներ են, թէեւ սփիւռքահայ ուրիշ գօտիներէ անուններ ալ կան: Մեծաւ մասամբ հայերէն, ամէն թիւի մէջ անգլերէն կամ ֆրանսերէն (վերջին թիւին մէջ՝ իտալերէն) նիւթեր ալ կը հիւրընկալէ: Սփիւռքի հայագիտական հայատառ մամուլին մէջ կը զատորոշուի արդի եւ ժամանակակից պատմութեան ներկայութեամբ:*

«Հիւսիսեան Հայագիտական Հանդէս». *-- Այս նորեկը իր առաջին թիւը լոյս ընծայեց 1993-ին, նոյնպէս տարեկան պարբերականութեամբ: Խմբագիրն է լեզուաբան Ռուբէն Սաքապետոյեան: Կը հրատարակուի «Երուանդ Հիւսիսեան» Հայագիտական Հիմնարկի կողմէ: Աշխատակիցներու ցանկը Լիբանանէն ու Հայաստանէն տարբեր անուններ կ'ընդգրկէ: Բովանդակութիւնը՝ հայերէն լեզուով, նոյնպէս՝ արդի եւ ժամանակակից պատմութեան ներկայութեամբ:*

ԻՏԱԼԻԱ

Ս. Ղազարու կղզիէն, 1843-էն լոյս կը տեսնէ «Բազմավէպ»ը, միշտ Մխիթարեան Միաբանութեան (Ս. Ղազարու Հայկական Ակադեմիայի) պաշտօնաթերթի իր հանդամանքով: 1970-ին արմատական փոփոխութեան ենթարկուած աբեղաները լոյս կը տեսնէ եռամսեայ սկզբունքով, թայց ըստ էութեան՝ տարեկան մէկ թիւով: Վերջերս լոյս տեսաւ 1994-ի յորելենական թիւը: Խմբագիրը՝ բանասէր Հ. Տաճատ Վրդ. Եարեմեան: «Բազմավէպ»ին կ'աշխատակցին աշխարհի ամէն կողմէ հայ թէ օտար բանասէրներ՝ հայերէն, անգլերէն, ֆրանսերէն, իտալերէն լեզուներով:

ՍԻՍՏՐԻԱ

Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութիւնը 1887-էն կը հրատարակէ «Հանդէս Ամսօրեայ» պաշտօնաթերթը, որուն «ամսօրեայ» բնութագիրէն միայն անունը մնացած է, քանի որ դարձած է տարեգիրք: Աւելի քան հարիւր տարիէ ի վեր չէ դիջած իր հայագիտական նկարագիրը: Հոն եւս կը ժամանդրուին ամբողջ աշխարհի հայ թէ օտար բանասէրներ՝ հայերէն, դերմաներէն, անգլերէն, ֆրանսերէն, իտալերէն յօդուածներով: Մինչեւ 1993 դայն կը խմբագրէր բանասէր - դրամագէտ Հ. Օգոստինոս Վրդ. Սեթուլեան (այժմ՝ Լոս - Անճըլըս). չենք գիտեր ո՞վ առանձնած է պաշտօնը 1994-ի թիւէն սկսեալ:

ՖՐԱՆՍԱ

Դարասկիզբին, հայագիտական առաջին պարբերականը եղած է Կարապետ Բասմաջեանի «Բանասէր» ամսագիրը (Փարիզ):

«Revue des Etudes Arméniennes». — *Առաջին շրջան մը ունեցաւ 1920 - 1933-ին. երկրորդ շրջանը սկսաւ 1964-ին, տարեկան պարբերականութեամբ: Վերջին լոյս տեսածը 22-րդ հատորն է, 1992-ին: Տնօրէնն՝ պատմաբան Նինա Կարապետեան: Անգլերէն, ֆրանսերէն եւ դերմաներէն լեզուներով կ'աշխատակցին ամբողջ աշխարհէ հայ թէ օտար բանասէրներ: «Association de la Revue des Etudes Arméniennes»ի կողմէ հրատարակուած այս հանդէսը ի սկզբանէ սահմանափակուած է մինչեւ ԺԸ. դարու հայ մշակոյթի բոլոր արտադրութիւնները ուսումնասիրելու առաքելութեամբ, անտեսելով նոր շրջանը:*

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

Զուտ հայագիտական պարբերականի մը առաջին փորձը Կոստան Զարեհանի խմբագրած «Armenian Quarterly» եռամսեանն էր, որմէ միայն երկու թիւ լոյս տեսան 1946 - 47-ին, Նիւ-Եորք, «American-Armenian Cultural Association»ի հրատարակութեամբ:

«Armenian Review». -- *Հիմնուած 1948-ին, Պոսթըն: Սկիզբը «Հայրենիք» Ընկերակցութեան հրատարակութիւնն էր, 1983-էն դարձած է՝ «Armenian Review, Inc.», ընկերակցութեան սեփականութիւնը: Խմբագիր՝ Թաթուլ Սոնենց - Փափազեան: Անգլիալեզու այս պարբերականը 1983-էն զուտ հայագիտական հրատարակութիւն մը դարձաւ, հայ թէ օտար բազում աշխատակիցներով: Յատուկ ուշադրութիւն կ'ընծայէ ժամանակակից շրջանին:*

«Journal of the Society for Armenian Studies». -- *Հրատարակութիւնն է համանուն ընկերակցութեան (կեդրոնը՝ վոփոխական, այժմ՝ Տէրպըրն, Միչիկըն): Լոյս կը տեսնէ 1985-էն, տարեկան պարբերականութեամբ: Վերջին թիւը (4 - 5) լոյս տեսած է 1992-ին: Այժմ վերակառուցումի շրջանէ մը կ'անցնի, դանուելով նոր խմբագրի մը նշանակումի փուլին մէջ: Անգլիալեզու այս հանդէսին, որ կ'անդրադառնայ հայագիտական բոլոր կալուածներու անխտիր, կ'աշխատակցին հայ թէ օտար բազմաթիւ մասնագէտներ ամբողջ աշխարհէն:*

«Journal of Armenian Studies». — *Հրատարակութիւնն է Հայագիտութեան Զարդացման Ազգային Ընկերակցութեան (NAASR), Պոսթըն, 1975-ին սկսած է, հրատարակելով միայն մէկ թիւ: Նոր շրջան մը սկսած է 1985-ին, եռամսեայ կերպով (անկանոն). խմբագիր՝ պատմաբան Պարպարա Մերկէրեան: Լոյս կ'ընծայէ անգլերէն լեզուով մասնագիտական եւ հանրամատչելի յօդուածներ: Վերջին թիւը, որուն թուագրումը չունինք, լոյս տեսած է այս տարի:*

«Annual of Armenian Lingusitics». — *Լոյս կը տեսնէ 1980-էն Գլիվլընտ: Խմբագիր՝ լեզուաբան Ճոն Կրեփփին: Տարեկան պարբերականութեամբ, վերջին թիւը հրատարակուած է անցեալ տարի: Զուտ հայերէնագիտական բովանդակութեամբ, անգլերէն լեզուով լոյս կ'ընծայէ հայ քէ օտար լեզուաբաններու աշխատանքները:*

«Journal of Armenian Numismatics». — *Լոյս կը տեսնէ 1975-էն, Փիքօ Ռիվերա (Գալիֆորնիա): Խմբագիրը՝ դրամագէտ Եղիա Ներսէսեան: Հրատարակութիւն՝ Հայկական Դրամագիտական Ընկերակցութեան: Հայերէն եւ անգլերէն լեզուներով կ'անդրադառնայ հայկական դրամագիտութեան բոլոր խնդիրներուն: Հայ թէ օտար բազմաթիւ հետազօտողներու աշխատակցութիւնը կը վայելէ: Եռամսեայ պարբերական մըն է. վերջին թիւը՝ Յունիս 1994:*

ՋԱՆԱՋԱՆՔ

Մասնագիտական մամուլէն զատ, բազմաթիւ պարբերականներ լոյս կ'ընծայեն հայագիտական (պատմութիւն, դրականութիւն, արուեստ...) նիւթեր: Առանց չարքին, եւ առանց ցանկը սպառելու, կրնանք յիշատակել «Էջմիածին» (Էջմիածին), «Նորք», «Գարուն» (Երեւան), «Շիրակ», «Հասկ», «Բագին» (Պէյրութ), «Սիոն» (Երուսաղէմ), «Յառաջ - Միութ եւ Արուեստ», «Կայք» (Փարիզ), «Դրօշակ» (Ա.Թէնք), «Պայքար», «Ararat», «Raft» (Միացեալ - Նահանգներ), «Գրական Յաւելուած -- Հորիզոն» (Մոնրէալ), եւայլն:

«Այգ». -- *Առաջին թիւը լոյս տեսաւ 1994 Մարտին, խմբագրութեամբ՝ Հ. Տաճատ Վարդապետ Եարեմեանի: Եռամսեայ է. վերջերս երկրորդ թիւը լոյս տեսած է: Հրատարակութիւն՝ Լոս - Անճըլըսի Մխիթարեան Հիմնարկին: Կոչուած է, ըստ մամլոյ հաղորդագրութեան, գոյացնելու տեղւոյն Մխիթարեան հայագիտական ամառնային դասընթացքին աշխատանքները:*

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ա) Բոլոր պարբերականները լոյս կը տեսնեն կա՛մ հաստատութեան մը նախաձեռնութեամբ (անհատական մեծ դժուարութիւններով) եւ կամ հիմնադրամի մը (Գալուստ Կիւլպէնկեան, Ալեք Մանուկեան) նպաստով:

բ) Ընդհանրապէս, ժամանակային կարեւոր խախտումներ կը նկատուին, մինչեւ իսկ տարեկան պարբերականութիւն ունեցող հանդէսներու պարագային:

գ) Մասնագէտներու այդքան մեծ թիւի մը համար, համեմատաբար քիչ է պիտական մամուլի քանակը եւ վճռաեցուցիչ՝ պարբերականութիւնը:

դ) Հայագիր հեղինակներու համար, Երեւան կրնար հանդիսանալ լաւագոյն վայրը ըլլալ, բայց մամուլը չի յաջողիր ներքին չուկան բաւարարել:

ե) Սփիւռքի մէջ, չատ մը այլ բաներու չարքին, հայերէն լեզուով զուտ հայագիտական պարբերականի մը (ոչ - տարեգիրք) բացակայութիւնը ակներեւ է:

զ) Ոչ - մասնագիտական պարբերականներ անհրաժեշտ օդակը չեն դարձած՝ պիտական նուաճումներով պէտք եղած չափով տարածելու ընթերցողներու լայն շրջանակին մէջ:

Այս վերջինն ալ, ինչպէս եւ հայագիտութեան զարդացման վերաբերեալ տարբեր հարցեր, առանձին խօսակցութեան նիւթ են:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Պուէնոս - Այրէս
Հոկտեմբեր 1994

ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ ԵՒ... ԱՃԱՌԵԱՆ

Կոմիտասի յատկացուած Փարիզի գիտաղրոյցը ուշադրաւ յայտնութիւններ ըրած է նաեւ Աճառեանի կեանքէն:

Նահատակ պիւֆէլին ըսուելը է, թէ Սորպոնի «այս նոյն սրահներուն մէջ (...) Աճառեան այս դարու սկիզբը (...) ուսանած էր (իմա՝ ուսած էր, Մ.Մ.) ու ատարտաճառը պաշտպանած» (1):

Այդպէս չէ:

Ցեցած Աճառեանի ինքնակենսագրութեան (2), կը մատնանշեմ երկու անճշտութիւն.

Ա.) Հրաչեայ Աճառեան այս դարու սկիզբը Փարիզ չէր: Աճառեան Փարիզ դանուած է 1895-ի Հոկտեմբերէն 1898-ի Ապրիլ ամիսը, «երբ հայադէտ Հիւբշմանի հրաւէրով գնացի Ստրասբուրգ, լսելու համար իր մօտ հայերէնի ձայնաբանութիւնը: Այդ թուականի ամառը զարձայ կովկաս եւ սկսեցի պարապիլ ուսուցչութեամբ» (3):

Բ) Աճառեան աւարտաճառ չէ պաշտպանած Սորպոն: Երբ Փարիզէն մեկնեցաւ, վկայուած անգամ չէր:

Կը թողում որ պատմէ նոյնինքն լեզուաբանը:

«Փարիզում աւարտական տալիս, իմ ուսուցիչը՝ Մէյէն, առաջարկել էր ինձ կազմել զինդերէնի հոլովումը (4): Աշխատութիւնը վերջացրել էի եւ ներկայացրի դերմաներէն, անգլերէն, ֆրանսերէն, իտալերէն յօդուածներով: Մինչեւ 1993 դայն կը խմբագրէր բանասէր - դրամագէտ Հ. Օգոստինոս Վրդ. Սեթուլեան (այժմ՝ Լոս - Անճըլըս). չենք գիտեր ո՞վ առանձնած է պաշտօնը 1994-ի թիւէն սկսեալ:

ՖՐԱՆՍԱ

Դարասկիզբին, հայագիտական առաջին պարբերականը եղած է Կարապետ Բասմաջեանի «Բանասէր» ամսագիրը (Փարիզ):

«Revue des Etudes Arméniennes». — *Առաջին շրջան մը ունեցաւ 1920 - 1933-ին. երկրորդ շրջանը սկսաւ 1964-ին, տարեկան պարբերականութեամբ: Վերջին լոյս տեսածը 22-րդ հատորն է, 1992-ին: Տնօրէնն՝ պատմաբան Նինա Կարապետեան: Անգլերէն, ֆրանսերէն եւ դերմաներէն լեզուներով կ'աշխատակցին ամբողջ աշխարհէ հայ թէ օտար բանասէրներ: «Association de la Revue des Etudes Arméniennes»ի կողմէ հրատարակուած այս հանդէսը ի սկզբանէ սահմանափակուած է մինչեւ ԺԸ. դարու հայ մշակոյթի բոլոր արտադրութիւնները ուսումնասիրելու առաքելութեամբ, անտեսելով նոր շրջանը:*

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

Զուտ հայագիտական պարբերականի մը առաջին փորձը Կոստան Զարեհանի խմբագրած «Armenian Quarterly» եռամսեանն էր, որմէ միայն երկու թիւ լոյս տեսան 1946 - 47-ին, Նիւ-Եորք, «American-Armenian Cultural Association»ի հրատարակութեամբ:

«Armenian Review». -- *Հիմնուած 1948-ին, Պոսթըն: Սկիզբը «Հայրենիք» Ընկերակցութեան հրատարակութիւնն էր, 1983-էն դարձած է՝ «Armenian Review, Inc.», ընկերակցութեան սեփականութիւնը: Խմբագիր՝ Թաթուլ Սոնենց - Փափազեան: Անգլիալեզու այս պարբերականը 1983-էն զուտ հայագիտական հրատարակութիւն մը դարձաւ, հայ թէ օտար բազում աշխատակիցներով: Յատուկ ուշադրութիւն կ'ընծայէ ժամանակակից շրջանին:*

«Journal of the Society for Armenian Studies». -- *Հրատարակութիւնն է համանուն ընկերակցութեան (կեդրոնը՝ վոփոխական, այժմ՝ Տէրպըրն, Միչիկըն): Լոյս կը տեսնէ 1985-էն, տարեկան պարբերականութեամբ: Վերջին թիւը (4 - 5) լոյս տեսած է 1992-ին: Այժմ վերակառուցումի շրջանէ մը կ'անցնի, դանուելով նոր խմբագրի մը նշանակումի փուլին մէջ: Անգլիալեզու այս հանդէսին, որ կ'անդրադառնայ հայագիտական բոլոր կալուածներու անխտիր, կ'աշխատակցին հայ թէ օտար բազմաթիւ մասնագէտներ ամբողջ աշխարհէն:*

«Journal of Armenian Studies». — *Հրատարակութիւնն է Հայագիտութեան Զարդացման Ազգային Ընկերակցութեան (NAASR), Պոսթըն, 1975-ին սկսած է, հրատարակելով միայն մէկ թիւ: Նոր շրջան մը սկսած է 1985-ին, եռամսեայ կերպով (անկանոն). խմբագիր՝ պատմաբան Պարպարա Մերկէրեան: Լոյս կ'ընծայէ անգլերէն լեզուով մասնագիտական եւ հանրամատչելի յօդուածներ: Վերջին թիւը, որուն թուագրումը չունինք, լոյս տեսած է այս տարի:*

«Annual of Armenian Lingusitics». — *Լոյս կը տեսնէ 1980-էն Գլիվլընտ: Խմբագիր՝ լեզուաբան Ճոն Կրեփփին: Տարեկան պարբերականութեամբ, վերջին թիւը հրատարակուած է անցեալ տարի: Զուտ հայերէնագիտական բովանդակութեամբ, անգլերէն լեզուով լոյս կ'ընծայէ հայ քէ օտար լեզուաբաններու աշխատանքները:*

«Journal of Armenian Numismatics». — *Լոյս կը տեսնէ 1975-էն, Փիքօ Ռիվերա (Գալիֆորնիա): Խմբագիրը՝ դրամագէտ Եղիա Ներսէսեան: Հրատարակութիւն՝ Հայկական Դրամագիտական Ընկերակցութեան: Հայերէն եւ անգլերէն լեզուներով կ'անդրադառնայ հայկական դրամագիտութեան բոլոր խնդիրներուն: Հայ թէ օտար բազմաթիւ հետազօտողներու աշխատակցութիւնը կը վայելէ: Եռամսեայ պարբերական մըն է. վերջին թիւը՝ Յունիս 1994:*

ՋԱՆԱՋԱՆՔ

Մասնագիտական մամուլէն զատ, բազմաթիւ պարբերականներ լոյս կ'ընծայեն հայագիտական (պատմութիւն, դրականութիւն, արուեստ...) նիւթեր: Առանց չարքին, եւ առանց ցանկը սպառելու, կրնանք յիշատակել «Էջմիածին» (Էջմիածին), «Նորք», «Գարուն» (Երեւան), «Շիրակ», «Հասկ», «Բագին» (Պէյրութ), «Սիոն» (Երուսաղէմ), «Յառաջ - Միութ եւ Արուեստ», «Կայք» (Փարիզ), «Դրօշակ» (Ա.Թէնք), «Պայքար», «Ararat», «Raft» (Միացեալ - Նահանգներ), «Գրական Յաւելուած -- Հորիզոն» (Մոնրէալ), եւայլն:

«Այգ». -- *Առաջին թիւը լոյս տեսաւ 1994 Մարտին, խմբագրութեամբ՝ Հ. Տաճատ Վարդապետ Եարեմեանի: Եռամսեայ է. վերջերս երկրորդ թիւը լոյս տեսած է: Հրատարակութիւն՝ Լոս - Անճըլըսի Մխիթարեան Հիմնարկին: Կոչուած է, ըստ մամլոյ հաղորդագրութեան, գոյացնելու տեղւոյն Մխիթարեան հայագիտական ամառնային դասընթացքին աշխատանքները:*

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ա) Բոլոր պարբերականները լոյս կը տեսնեն կա՛մ հաստատութեան մը նախաձեռնութեամբ (անհատական մեծ դժուարութիւններով) եւ կամ հիմնադրամի մը (Գալուստ Կիւլպէնկեան, Ալեք Մանուկեան) նպաստով:

բ) Ընդհանրապէս, ժամանակային կարեւոր խախտումներ կը նկատուին, մինչեւ իսկ տարեկան պարբերականութիւն ունեցող հանդէսներու պարագային:

գ) Մասնագէտներու այդքան մեծ թիւի մը համար, համեմատաբար քիչ է պիտական մամուլի քանակը եւ վճռաեցուցիչ՝ պարբերականութիւնը:

դ) Հայագիր հեղինակներու համար, Երեւան կրնար հանդիսանալ լաւագոյն վայրը ըլլալ, բայց մամուլը չի յաջողիր ներքին չուկան բաւարարել:

ե) Սփիւռքի մէջ, չատ մը այլ բաներու չարքին, հայերէն լեզուով զուտ հայագիտական պարբերականի մը (ոչ - տարեգիրք) բացակայութիւնը ակներեւ է:

զ) Ոչ - մասնագիտական պարբերականներ անհրաժեշտ օդակը չեն դարձած՝ պիտական նուաճումներով պէտք եղած չափով տարածելու ընթերցողներու լայն շրջանակին մէջ:

Այս վերջինն ալ, ինչպէս եւ հայագիտութեան զարդացման վերաբերեալ տարբեր հարցեր, առանձին խօսակցութեան նիւթ են:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Պուէնոս - Այրէս
Հոկտեմբեր 1994

վաբչութեան: Այդ միջոցին հրատարակուեց Partholomæ-ի նշանաւոր բառարանը, ուր ոչ միայն զենդերէնի հոլովական, այլեւ խոնարհական ձեւերը հաւաքուած են (5): Այս դէպքում իմ աշխատանքը ջրաջրուում էր, եւ ես չէի կարող ստանալ ուարատական վկայական: Պէտք էր գրել մի նոր աշխատութիւն. ես արհամարհեցի վկայականը, թողեցի ամէն ինչ եւ գնացի» Հիւբշմանի մօտ, ինչպէս տեսանք, ապա էջմիածին:

Էջմիածնէն ետք, ուր դասաւանդած է չորս տարի (6), Աճառեան ուսուցչութիւն ըրած է նաեւ Շուշի (երկու տարի), Թաւրիզ (երկու տարի) եւ տարի մըն ալ Նոր Բայազէտ (այսօրուան Կամոն) (7): Այս բոլոր պաշտօնատեղիներուն մէջ «ոչ մի վկայական կարիք չեղաւ ներկայացնել»:

Երբ տակաւին 1907-ի ամառը կը դիմէ Նոր Նախիջեւան, թեմական դպրոցը իրմէ կը պահանջէ համալսարանի վկայական: Աճառեան յանդգնօրէն կը սուէ տեսչութեան, հեռագրելով Նոր Բայազէտէն. «Վկայական ունիմ, բայց կը ներկայացնեմ Նոյեմբերից յետոյ, երբ կը բացուեն համալսարանները»:

«Այս հեռագիրը տալուց անմիջապէս յետոյ» կը սկսի պատրաստել Classification des dialectes arméniens աշխատութիւնը եւ որպէս դիսերտացիա Մէյէին կ'առաքէ 1907-ի «Սեպտեմբեր ամսուայ սկզբում»:

Պահ մը կը կարծէ թէ «աշխատանքիս քննութիւնը կարճ կը տեւի»: Ապահովութեան համար սակայն Մէյէէն կը խնդրէ, որ «եթէ երկար է տեւելու, նախապէս ուղարկի հոգաբարձութեան մի թուղթ, որով յայտնի, թէ ես համալսարանը աւարտած եմ»: Կը շեշտէ միաժամանակ, թէ «այստեղ դպրոց բառը չեն հասկանում», ուստի կը յանձնարարէ որ «մի քանի անգամ կրկնի համալսարան բառը» (8):

Մէյէ կ'ուղարկէ «իր ամենամտերիմ ձեռագրով չորս մեծ երես վկայագիրը», որ կը հարթէ յարուցուած դժուարութիւնները:

Գալով վկայականին, Աճառեան կը յիշէ թէ «ամէն շրջանաւարտ պէտք է ներկայացնի իր դիսերտացիան»: Եթէ գործը աւարտուած համարուի, «համալսարանի ձախով կը տպագրուի եւ հեղինակին կը նուիրուի 50 օրինակ»: Ըմբռնելի է ուրեմն իր դժուածութիւնը, երբ կը յարէ. «1909 թուականին ստացայ համալսարանից իմ դիրքը տպուած վիճակում: Սկզբում դրուած է իմ աւարտական վկայականը, Յունուար 5, 1908 թուակիր»:

Այդ «սկզբում դրուած» վկայականն է, հաւանաբար, թիւրիմացութեան պատճառը: Եթէ այսօր մէկը բանայ այդ վախճատոը եւ հանդիպի վկայագրին, պիտի կարծէ որ Աճառեան դարու սկիզբը փայլուն գնուած է եւ աւարտաճառ պաշտպանած. մինչդեռ 1908-ի Յունուար 5-ին ... Ռոստով էր:

Թէ ինչպէս Աճառեան դերծ մնացած է Սորպոն ներկայանալու պարտաւորութենէն՝ այլ հարց է: Թերեւս առնուազ կարելի էր ... ի հեռուստ պաշտպանել, բայց կը տարակուսիմ: Այդ առանձնաշնորհումը Աճառեան կը պարտի, հաւանաբար, Մէյէի, որու հեղինակաւոր երաշխաւորութեամբ քննիչ յանձնախումբը կրնայ դիջած ըլլալ վաւերացնել դիսերտացիան, ի բացակայութեան թեկնածուին:

Այս մէկը սակայն պարզ ենթադրութիւն մըն է առայժմ, զոր հիմնաւորելու համար պէտք է համբերել մինչեւ կոմիտասեան յաջորդ դիտաժողովին ... չքաւեղանը:

ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՇԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. --

1) «Ցառաջ», Հոկտ. 27, 1994, Գ. էջ:
2) Աճառեան Հրաչեայ, կեանքիս յուշերից, Երեւան, 1967:

1952-ի ամառը, մահէն ոչ իսկ տարի մը առաջ, Աճառեան կը սկսի իր յուշերը գրել տալ աղջկան եւ բանի մը աշակերտներու: Հատորը խմբագրած է Եդուարդ Աղայեան:

Ցղումներուն էջերը չեմ նշանակեր: Կարեւոր վկայակոչումները, յամենայնի դէպս, բաղուած են 151, 190 եւ 310 էջերէն:

3) Հիւբշմանն կ'առաջարկէ Աճառեանի "իր դասախօսութիւնները լսել ոչ թէ համալսարանում, որի համար անհրաժեշտ էր որոշ վարձ վճարել, այլ տանը": Երիտասարդ ուսանողը, "որը սովորել էր Մէյէի մօտ անտարբերութեան տեսեսական հարցերում", շատ կը տպաւորուի այս մեծանձնութենէն:

4) Զենդերէնը զրադաշտական կրօնագիրքի՝ Աւեստայի լեզուն է: Աւելի ընշգրիտ համարուած է զայն կոչել աւեստերէն: Կենթադրուի որ Պարսկաստանի հիւսիս -- արեւելեան շրջանի երբեմնի բարբառն է, գրի առնուած Ք. ա. Դ. -- Գ. դարերուն, նախ արամէական, ապա պահլաւական տառատեսակով:

5) Christian Bartholomæ-ի բառարանը, Altiranisches Wörterbuch, հրատարակուած է 1904-ին եւ ոչ թէ «այդ միջոցին», այսինքն 1898-ին: Յիսնամեայ հերուութեամբ դէպքեր յուշաբերելով, Աճառեան կրնայ ժամանակագրական շփոթութիւն մը ըրած ըլլալ: Ձեմ կարծեր սակայն: Աւելի հաւանական կը թուի եզրակացնել, թէ Bartholomæ-ի գործը տպագրութենէն առաջ իսկ ծանօթ էր, գէթ ընդհանուր գիծերով, լեզուաբանական հասարակութեան, ինչպէս կը պատահի այսօր ալ, ուրիշ հրատարակութիւններու պարագային, մասնագիտական շրջանակներու մէջ: Հակառակ պարագային պէտք է հետեւցնել, թէ Աճառեանի չվկայուելուն պատճառը այդ բառարանը չէր...

6) Էջմիածին Աճառեան հանդիպած է նաեւ կոմիտասի, «որ ոչ միայն իբրեւ ազնիւ մարդ եւ գիտական անձնաւորութիւն, այլեւ իբրեւ հայրենակիցէ, բարեկամացաւ ինձ հետ»: Հոս կը յիշեմ իր պատմածներէն դրուագ մը միայն: «Նրա բնակարանը հին շէնքումն էր. սենեակի դուռը եւ պատուհանները շղարշով պատած էին, որպէսզի ոչ մի ճանճ չմտնի եւ իր ձայնագրած էջերի վրայ որեւէ կէտ չաւելացնի: Երբ մէկը մտնում էր դռնից, իսկոյն բղաւում էր. «Դուռը, դուռը, դուռը»: Այդ նրա համար էր, որ մտնողը իսկոյն փակէր դուռը եւ ոչ մի ճանճ չմտնէր: Էջմիածնի ճանճերի բանակութիւնը արդէն ամէնքին յայտնի է»:

7) Ուսուցչական այս աստանդականութեան նկատմամբ Աճառեան կ'ըսէ. «նպատակ ունենալով ուսումնասիրել բոլոր հայ բարբառները առ տեղեաւն, բայց նիւթական միջոցներից զուրկ լինելով, որոշեցի շարունակ փոխել պաշտօնավայրս»:

8) Աճառեան գիտէր թէ «ֆրանսիացիք չեն սիրում գործածել համալսարան (université) բառը, այլ ամէն բարձրագոյն դպրոց կոչում են école, ինչպէս բժշկական վարժարան, իրաւաբանական վարժարան, գեղարուեստից վարժարան, արեւելեան կենդանի լեզուների վարժարան եւայլն»:

«Հայաստան» Հիմնադրամի կապակցութեամբ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՑԱՐԳԱՐԺԱՆ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՑԱՌԱՋ»Ի

Գնահատանքով կարզացի այն թղթակցութիւնը որ յատկացուցած էիք՝ «Յառաջ»ի Նոյեմբեր 3-ի թիւին մէջ, Ֆրանսայի Հայկական հիմնադրամի մամլոյ հանդիպումին, որ տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 26-ին Փարիզի մէջ: Շնորհակալութիւն: Ձեմ բաժներ տակաւին ձեր եղբայրական խորհրդածութիւնները: Թոյլ տուէք որ այս ուղղութեամբ յայտնեմ իմ համեստ կարծիքը երեք կէտերու շուրջ.

1. -- ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԲԱԶՄՈՒԹԻՒՆ

Գաղութէն ներս կազմակերպութիւննե-րու բազմութիւնը մեր գործին չի վնասեր: Ընդհակառակն: Անոնց գոյութիւնը կենսունակութեան նշան մըն ալ կրնայ նկատուիլ: Փաստ. նոյն այդ կազմակերպութիւններէն չատերը գոյութիւն ունէին այլ գաղութներու մէջ եւս, ուր ձեռք բերած արդիւնքները ըլլա՛յ Հիմնադրամին կողմէ, ըլլա՛յ այլ մարզերու մէջ չատ աւելի մեծ են քան մեր մօտ: Ֆրանսահայ իւրաքանչիւր կազմակերպութիւն ճղած է իրեն յատուկ առաքելութիւն մը ու ես կը փափաքիմ նախ եւ առաջ յարգանք յայտնել անոնց՝ բոլորին:

Հարցը այլ բնոյթ ունի: Երբ Հիմնադրամը ստեղծուեցաւ Ֆրանսայի մէջ, գոյութիւն ունեցող կազմակերպութիւնները գլխաւորաբար երեք տարբեր կեցուածքներ որդեգրեցին: Ոմանք խանդավառութեամբ գործակցեցան մեզի հետ առաջին օրէն, չատ իրենց իսկ նախաձեռնութեամբ: Կրկին չնորհակալութիւն անոնց: Ուրիշներ ուզեցին նախ ըստուգել թէ հաւատարի՞մ ենք մեր յայտարարած կոչումին. ասոնք ահա ձեռք կ'երկարեն մեզի այսօր, ինչ որ մեծ ուրախութիւն կը պատճառէ: Երրորդ խմբակը տակաւին հեռու կը մնայ, թերեւս մեր մէջ մրցակիցներ տեսնելով: Ցոյս ունիմ որ ժամանակի ընթացքին, ասոնք եւս կը հասկնան որ մենք ոեւէ մէկուն տեղը գրաւելու եկած չենք, այլ նո՛ր պահանջի մը նո՛ր լուծում մը բերելու:

2. -- ՆՈՐ ՊԱՀԱՆՋԸ

Հայաստանի եւ Արցախի օգնելը հրատապ հարց դարձաւ 1988-ի երկրաշարժէն, ապա եւս Ադրբեջանի պարտադրած շրջափակումէն ետք: Դժուար է գտնել Ֆրանսահայ կազմակերպութիւն մը, որ իր մանդատը բերած չըլլայ այս գործին: Առենն է սակայն որ ամէն մարդ հասկնայ, որ այս տեսակի օգնութեան ժամանակը անցած է: Հիմնադրամին գործը բոլորովին այլ բնոյթ ունի: Մենք կ'ուզենք, բոլորին մասնակցութեամբ, իրագործել այնպիսի ծրագիրներ, որ ամրապնդեն հայկական անկախ պետականութիւնը, որպէսզի Հայաստանն ու Արցախը ողջմտութեան կարիքին մէջ չմնան օր ըստ օրէ, այլ ընդհակառակն՝ ապահովեն իրե՛նց իսկ միջոցներով իրենց զարգացումը: Անհրաժեշտ է ուրեմն լաւ հասկնալ հետեւեալը:

Ա. -- Ոչ մէկ առեն՝ ո՛չ ներկայիս անշուշտ, ո՛չ ալ ապագային, Հայաստան իրաւունք պիտի չունենայ տակաւին: Կը բաւէ աչք մը նետել շրջանի քարտէսին վրայ: Եւ այս այսպէս պիտի մնայ ով որ ալ ըլլայ իշխանութեան գլուխը գտնուղը: Սփիւռքի մասնակցութիւնը եւս տեւական պիտի մնայ:

Բ. -- Կարելի չէ պետականութիւն եւ անկախութիւն ամրապնդել ձիրուցան ճիդերով: Պահանջները հսկայական են: Իրագործումները պէտք է ըլլան ծրագրուած, համապատասխան երկրի պահանջներուն եւ համատեղ: Ժամանակն է որ քաղաքական հասունութիւնն ունենանք մեր գործունէութիւններուն հետ առնչութիւն՝ գաղութէն ներս, մասնակցելու ապագային մասչաբ ունեցող այս մեծ ձեռնարկին, ուր ամէն կազմակերպութիւն իր տեղն ունի:

Հիմնադրամի բաղկացուցիչ մարմինները (եկեղեցի, կուսակցութիւն, մարզասիրական կազմակերպութիւն) այս հասունութեան փաստը տուին, ծնունդ տալով համահայկական ներկայ միակ հաստատութեան: Նոյն մղումով է նաեւ որ Ս.Օ.Ս. - Արմէնիհն, վերջ տալով իր գործունէութեան, «ջահը» փոխանցեց Հիմնադրամին:

Ուրեմն տարբերութիւնը այսօրուա՞ն թէ վաղուան պահանջներուն գոհացում տալուն մէջը չէ, այլ օգնութեան եւ կերտումին: Հիմնադրամի իրագործումները (չէնքեր, ճանապարհներ, ջրատարներ, ռատիօ -- հաղորդման կեդրոններ, ելեկտրական միաւորներ, եւայլն) օգտակար են այսօրուընէ իսկ անշուշտ: Պարզապէս անոնք սպառողական չեն (ինչպէս տակաւին ոմանց կողմէ ղրկուող ալիւրը, չաքարը, ...) այլ տեւական եւ իրենք իրենց կարգին «հարստութիւն ստեղծող» տարրեր են, ինչպէս կ'ըսեն տնտեսագէտները:

3. -- ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ՎԻՃԱԿԸ

Ֆրանսահայ գաղութը հսկայական կարելիութիւններ ունի, որոնց փոքր մէկ մասը միայն ի գործ կը դնէ այսօր: Կրթական, գրական, արուեստի, մշակոյթի, մամուլի եւ այլ կալուածներու մէջ, մեր հասարակութիւնը կրնայ տալ չատ աւելին: Ընդունելով հանդերձ որ այս կացութեան պատճառները բազմաթիւ են (եւ երբեմն չատ հին), ես վախեցայ՝ Հոկտեմբեր 26-ի հանդիպումին, մասնաւորել ա՛յն որ, ըստ իմ համեստ կարծիքին, ամենակարեւորն է. հայկական ամէնօրեայ դպրոցներու անբաւարարութիւնը: Ոչ մէկ սփիւռքահայ գաղութի մէջ այս անբաւարարութիւնը նոյնքան ահաւոր համեմատութիւններու հասած է որքան մեր մօտ:

Ինչո՞ւ համար 300 հազար գնահատուող Ֆրանսահայութիւնը միայն ու միայն վեց ամէնօրեայ վարժարան ունի չուրջ 690 աշակերտով:

Ինչպէ՞ս զարկ տալ դպրոցներու ամրապնդման եւ տարածումին:

Եթէ կ'ուզենք մեր գաղութը զարգացնել եւ ապահովել անոր ապագան, անհրաժեշտ է որ պատասխանենք այս երկու հարցումներուն:

Դպրոցներու հարցը Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամի գլխաւոր մտահոգութիւններէն մէկն է: Եւ եթէ արդէն իսկ չենք ձեռնարկած գործնական քայլերու այս մարզին ներս, պատճառը այն է, որ Հայաստանի եւ Արցախի կացութիւնը այնքան տագնապալի է, որ հո՛ն է որ պէտք է կեդրոնանան մեր ճիգերը այսօր: Բայց առենը կուգայ, չուտով, ու Հիմնադրամը՝ հաւատարիմ իր համահայկական կոչումին, կը գործէ գաղութին ամրապնդման համար այնքան անհրաժեշտ այս կալուածին ներս եւս:

***

Պատուարժան խմբագրութիւն,

Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամը իր գործունէութեան սկիզբին է տակաւին: Հսկայական գործ ունինք մեր առջեւ: Ոչ ոք մանկունակութիւնը չունենայ այս գործը արդէն իսկ «ձախողած» կամ «յաջողած» որակելու: Քար քարի վրայ դնելով պիտի կերտենք միասնական այս հաստատութիւնը, որուն պահանջը այնքան մեծ է գաղութէն ներս թէ դուրս:

Կոչ կ'ուղղենք բոլորին՝ անհատ թէ կազմակերպութիւն, որ իրենց մասնակցութիւնը բերեն այս գործին: Ամէն Հայու ազգային պարտականութիւնն է, իր միջոցներուն ներած չափով, տալու իր «տուրքին» բաժինը: Այն առեն, վստահ եղէք որ մենք կը յաջողինք՝ միասնաբար:

ՊԵՏՐՈՍ ԹԵՐԶԵԱՆ
Նախագահ Ֆրանսայի
Հայկական Հիմնադրամի

Փարիզ, Նոյեմբեր 7, 1994

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ -68-

IN MEMORIAM

ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՆՑԻՆ

Մի լիճոնատէր չէր, որ յայտարարուէր
հայ ժողովուրդի ազգային հերոս,
կամ ստանար հայ համալսարանի
հոնորիս գաուզա պատուաբեր տիտղոս:

Շուտ - չուտ երեւան գացող - եկող չէր,
որ գինք ընդէնի Ակադեմիայի
թղթակից - անդամ, ակադեմիկոս:

Պարզապէս լրիւ հայ գրագէտ էր:
Մտաւորական եւ ճշմարտասէր:
Անկախ եւ համեստ նկարագրի տէր:
Հորիզոն ունէր համահայկական,
համամարդկային մտածողութեան:
Արուեստի համար պահանջատէր էր
մտքի անկաշկանդ արտայայտութեան:

Իր գրութեանց մէջ հարուստ ոճ ունէր,
ճոխ բառամթերք, սիրուն պատկերներ,
դասականին հետ՝ նոր փորձարկումներ:
Արեւելահայ - արեւմտահայ
բարեխառն լեզուով գեղարուեստական
վճիտ հայերէն. վայելք ընթերցման:
Արդեօ՞ք գոած էր մեր հայ լեզուական
երկու թեւերու միացման ճամբան:

Մեր մշակոյթէն արտասահմանեան՝
վանել կը փորձէր քարացած մտքեր
եւ մշակութեան տիրապետութեան
դէմ կը պայքարէր, կը մատնանշէր.
բարձր որակի, վերանորոգման
ու անկեղծութեան որպէս ջերմ պաշտպան:

Սփիւռքահայ էր եւ հայրենասէր:
Բայց այս պարագան երբեք արգելք չէր,
որ նեղ սահմանէն անդի՛ն թեւածէր:
Ինչ որ առած էր համամարդկային
յառաջընթացէն մշակութային՝
ան կը ներարկէր իր ջինջ հայկական
ղազաումներու արտայայտչութեան
որպէս այս գարու պարտադիր օրէնի,
ճոխացնելով մարդու իր հոգին
եւ էութիւնը իր իսկ արուեստին:
Հազուագիւտներէն եղաւ մեր մէջ ան,
որ պահանջ դրին մեր դարավերջին
յարմար ու պատշաճ մշակութային
վերանորոգման: Եւ կիրարկեցի՛ն:

Այլեւ մանաւանդ՝ ազնիւ մարդ էր ան:
Պէտք չունէր բնաւ, որ այս պարագան
փաստելու համար իրեն տիտղոս տան:
Ձինք ճանչցողներու, ընթերցողներու
մեծ ափսոսանքը իր մահուան ի լուր՝
վկայութիւն է, լուռ, միահամուռ:

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԻՏ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարտիկ Տակառեանի յիշատակին Տիկին Ռոզա Սթամթեան կը նուիրէ 250 Ֆր. Ռատիօ Ալֆ-ին (ատանալ «Յառաջ»էն), 250 Ֆր. Կապոյտ Խաչի Պանեէօ - Ֆաշանի մասնաճիւղին եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին:

VOUS DEMANDE DE L'AIDER

EN OFFRANT VOS OBJETS DE VALEUR, NEUFS OU ANCIENS :

BIBELOTS, OBJETS D'ART, TAPIS, ARTISANAT, BIJOUTERIE, MARQUETERIE, PETITS MEUBLES, MAROQUINERIE ETC... POUR SA

GRANDE BRADERIE DE NOEL

DU 10 ET 11 DECEMBRE

«ՇԷՆ»Ը

Ձեզի կը Դիմէ
Դեկտեմբեր 10 եւ 11-ի
Իր վաճառքին Համար

«Շ է ն» ին նոյիրեցէք արժէքաւոր իրեր, հին թէ նոր գեղօր, գիրք, գորգ, գոհարեղէն եւլն., եւլն.

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

Pour tous renseignements téléphoner au :

— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15 – sauf mercredi et samedi

— (1) 47 50 40 47 après 19h

LA JEUNESSE ARMENIENNE
COPEA — NOR SEROUND — UGAB JEUNES

organise une

SOIREE DANSANTE

AU PROFIT DE L'ACTION EN JUSTICE CONTRE BERNARD LEWIS

le Samedi 19 Novembre à partir de 23h

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Prix unique : 100 F.
(avec 1 consommation non alcoolisée).

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆԻ
ՀԵՏ

մասնակցութեամբ՝ ՓԻԼԻՊ ՏԷՐ - ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ-ի

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Նոյեմբեր 14, ժամը 20-ին

Հ·Բ·Ը·Մ·ի Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը
118, rue de Courcelles, Paris 17e

VERDICT... PROCES LEWIS : VERDICT... PROCES LEWIS : VERDICT...

C'est le Vendredi 18 Novembre à 13h30 que la Justice française va se prononcer sur l'affaire Lewis, dans le cadre de la 17e Chambre du Tribunal Correctionnel de Paris.

Le résultat de ce procès est *capital* pour les Arméniens. C'est la *négation* ou la *reconnaissance* juridique du génocide qui est en jeu.

CE PROCES CONCERNE TOUS LES ARMENIENS

Pour commenter la décision de la Justice française et pour présenter sa stratégie d'avenir

Le C D C A organise

une REUNION PUBLIQUE

D'INFORMATION ET DE DIALOGUE

avec la participation de ses avocats et du Dr. Yves TERNON

le Vendredi 18 Novembre à 20 heures 45

à la M.C.A. — 17, rue Bleue, 75009 PARIS

U. G. A. B. — PARIS

sous le haut patronage
du **Ministère de la Culture et de la Francophonie**
et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec l'A.M.I. du Jardin de Musique

le QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20 heures 30

à l'U.N.E.S.C.O.
— 7, place Fontenoy, Paris 7e —

Au programme :

Brahms — Komitas — Schubert — Vartan

Prix des places :

Cat. A — 250 F. (membre U.G.A.B. - 180 F.)
Cat. B — 150 F. (membre U.G.A.B. - 100 F.)

Réservation à l'U.G.A.B. : Tél : 45. 20. 03. 18

---

sous la présidence de
M. PATRICK DEVEDJIAN, *Député-Maire d'Antony*
et de Mme FRANÇOISE DE PANAFIEU, *Député de Paris*
L'Association Sainte-Croix des Arméniens catholiques de France organise, au profit de ses œuvres,

UN DINER DANSANT

Le Samedi 19 Novembre à 20 heures 30

dans les salons de la Mairie du XVIIe Arrondissement
(16-20, rue des Batignoles, Paris XVIIe)
animé par l'Orchestre *SPITAK* avec un spectacle folklorique
Repas oriental, préparé et servi par Restaurant «FEYROUZ» (Paris XVe)

Informations et réservations :
42 78 31 93 (9h - 12h30), 43 87 30 11 (10h - 19h).

SABERATOURS SEVAN VOYAGES

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES
- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL

PRIX
PARIS-EREVAN-PARIS
3300 F
RENSEIGNEMENTS ET RESERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

SABERATOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL - 75001 PARIS
TEL 42 61 51 13 - FAX 42 61 94 53

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 78 60 13 66 - FAX 78 60 92 26

EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN - EREVAN 10
TEL 52 85 48 - FAX 52 54 48

STUDIO VICKEN

EN COLLABORATION AVEC
ARMENIAN AIRLINES

M.C.A. Villeurbanne

Conférence sur le thème de la «CREATION D'ENTREPRISE»
avec *HENRI SIRANYAN*,
Professeur à la Faculté de Valence, Commissaire aux Comptes

Le Vendredi 18 Novembre à 20 heures 30

à la M. C. A. V.
126, rue R. Salengro, 69100 Villeurbanne

Renseignements : 78. 93. 57. 43.

— *Entrée libre* —

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկերուհի Սաթենիկ Ֆիրէնկիլեանի եւ Տակառեան ընտանիքին իրենց եղբօր՝ Մարտիկ Տակառեանի մահուան առթիւ:

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille **tél. : 42. 89. 27. 47**

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

---

16 Novembre 1943 : Gare Evry Petit-Bourg
Arrestation de Missak MANOUCHIAN, Chef des FTP-MOI
et de Joseph EPSTEIN, Responsable des FTP Ile-de-France

LES ANCIENS COMBATTANTS et RESISTANTS ARMENIENS
L'INSTITUT ARMENIEN de FRANCE

Sous le haut patronage du Président de la République Française
et
du Ministre des Anciens Combattants et Victimes de Guerre

Jacques GUYARD, Député Maire d'Evry
et
le Conseil Municipal d'Evry
Jacques PICARD, Président de la Ligue des Droits de l'Homme, Section d'Evry Ville Nouvelle
ont l'honneur de vous inviter à la cérémonie à la mémoire de

Missak MANOUCHIAN

samedi 12 novembre à 11 heures
Inauguration du Parc Manouchian
Bords de Seine — Parking Gare d'Evry
par *SNCF* : Gare de Lyon; Direction Corbeil
Renseignements : MELKONIAN 39. 49. 96. 31 / BAGDIKIAN 45. 07. 13. 38.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 15
MARDI
15 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԱՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթաթերթ առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·459 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.459

ԵԻՐՈՊԱՑԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ՈՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆԸ

Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանականներու ժողովին մշտական յանձնախումբը ծանրօրէն ամբաստանած է Թուրքիան ու Ադրբեջանը, պահանջելով որ անմիջապէս վերջ տան Հայաստանի շրջափակումին: Թուրք մամուլին մեկնաբանութեամբ, որոշումը Թուրքիոյ անուղղակի պահանջ կը ներկայացնէ բանալու կարսի սահմանային անցքը: Ներկայ քանի մը թուրք խորհրդարանականներ փորձած են որոշումին մէջ տեղ տալ նաեւ այն նշումին թէ Հայաստան պէտք է ետ քաշէ իր զրաւած շրջաններէն, սակայն ա-նոնց առաջարկը մերժուած է:

Որոշումը որ գրի առնուած է գերման եւ սպանացի երկու երեսփոխաններու կողմէ, կ'ըսէ թէ 1988-էն ի վեր Ղարաբաղի բախումներուն ընթացքին 20 հազար հոգի մահացած են, իսկ աւելի քան մէկ միլիոն հոգի հարկադրուած են գաղթելու: Որոշումը կը մաղթէ նաեւ որ Մայիս 12-ին հաստատուած հրադադարը մնայուն զինադադարի մը յանգի ու Եւրոպայի Խորհուրդը պատրաստակամութիւն կը յայտնէ օգնական ըլլալու Ղարաբաղի համար քաղաքական օրինավիճակի մը մշակումին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Շիրաքի կուսակցութիւնը աւելի քան երեք պատակատուած պատկեր մը կը պարզէ չարաթաւերջէն ի վեր: Ծանօթ է որ Շիրաք «ընտանեկան հաւաքոյթ» որակած էր այն համագումարը որ աւելի քան հազար չարքային կը համախմբէր Ռէօլի, Նոյեմբեր 12-ին: Կը բացակայէին Պալատիւր (Շամանիքս կը հանգստանար), Փասքուա, բայց նաեւ՝ Սէկէն: Այս վերջին բացակայութիւնն էր որ ամէնէն աւելի մեկնաբանութեանց առիթ կուտար, քանի որ հրապարակաւ յայտարարած էր թէ Շիրաքի կողմնակից է: Սէկէն նամակով մը, զոր կը սորագրէր Փասքուայի հետ կը բացատրէր իր դիրքը: Պարզուած պատկերը ողբալի է եւ երկուքն ալ կ'ուզեն պահպանել չարժումին միասնականութիւնը: Որքան ալ ըսուի որ այդ ժողովին նպատակը Շիրաքի թեկնածութեան վաւերացումը չէ, այդ հանդամանքը պիտի ստանայ: Անշուշտ այլ «հաշիւներ» կը վերագրուին Սէկէնի. կը յիշուի Ժիւփէի հետ ունեցած մրցակցութիւնը եւ տարիներու թշնամանքը: Ամէն պարագայի մէջ, համագումարը տեղի ունեցաւ, Շիրաք յուզիչ ճառ մը արտասանեց, կուսակցութեան նախագահութենէն իր հրաժարականը տալով: Իր աթոռը կը գրաւէ առժամապէս ընդհ. քարտուղար Ալէն Ժիւփէ: Ժողովի վերջաւորութեան «երախտագիտութեան եւ վստահութեան» քուէ մը արուեցաւ Ժագ Շիրաքի, որ ձայներու 98·25%-ը ստացաւ (954 ձայն 978 քուէարկողի վրայ):

ՄԻՇԷԼ ՌՈՒՍԻՆ, համագործակցութեան նախարար, սակայուեցաւ իր կարգին հրաժարիլ, ինք ալ քննութեան տակ առնուած ըլլալով: Պալատիւրի կառավարութեան երրորդ նախարարն է (Գաուին-ետն, Լոնկէ) որ նման կացութեան մատնուած է «գործերուն» (ափէր) հետեւանքով: Ռուսէն ալ կեղծ հաշուեցոյցի պատմութիւն մը ունի, երբ Շիրաքի դրասենեակի պետն էր: 260 հազար ֆրանքի համար մինչդորդի դեր կատարած է կուսակցութեան համար: Այս հարցը կրկին հրապարակ կը հանեն կուսակցութիւններու նիւթականի աղբիւրի հարցը ընդհանրապէս քարի առեն: Շատեր կը խորհին (օրինակ՝ Լը Փէն) թէ պետութիւնը պէտք է կատարէ այդ դերը վերջ տալու համար այս

(Շար.ը Դ· էջ)

ԵՐԵՔ ՓԱՐԻՐ ՀԵՌԱՏԻՊԱՐԱՆ

«ԸՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 10)

ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ - ԿՈԶԻՐԵԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Վ. Տէր - Պետրոսեանի յաւուն դեսպան, ազգային ապահովութեան պետական Վարչութեան պաշտօնակատար՝ Դաւիթ Շահնազարեան Նոյեմբեր 8-ին Մոսկուայի մէջ հանդիպում մը ունեցած է Ռուսաստանի Արտաքին նախարար Կոզիրեւի հետ, եւ քննարկած են երկկողմանի յարաբերութիւններու զարգացման եւ զարթաղեան կնճիռի կարգադրման առընչուող հարցեր:

***

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Հանրային ապահովութեան նախարարին կախուարած յունական պատուիրակութիւն մը պաշտօնական այցելութեամբ Հայաստան կը գտնուէր: Երկու երկիրներու ոստիկանական կառոյցներու համագործակցութեան մասին Աթէնք առորագրուելիք պայմանագրութեան նախապատրաստութիւնը բուն նպատակը կը հանդիսանար այս այցելութեան:

***

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԱՂԱԽԱՂՈՒՄ

Պատանդներու եւ զերիներու հարցերու ԼՂՀ-ի պետական Յանձնաժողովի նախագահ Ալէքսանդր Ազասարեան հերքելով Ադրբեջանի կողմէ Պուէրտա - Ղալիի կատարուած այն տեղեկատուութիւնը թէ 69 երախաներ կը չարունակեն պատանդ մնալ հայկական կողմը, ըսած է թէ 24 հոգիէ բաղկացած կիներու եւ երախաներու վերջին խումբը Ադրբեջանի յանձնուած է այս տարուան Սեպտեմբերին եւ այս մասին տեղեակ պահուած են միջազգային իրաւապահ եւ մարդասիրական կազմակերպութիւնները:

***

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴՐԱՄԱՏԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյեմբեր 8-ին Տնտեսութեան նախարար Արմէն Եղիազարեան ընդունած է միջազգային Դրամատան պատուիրակութիւնը մը պաշտօնական այցելութեամբ Հայաստան կը գտնուէր: Երկու երկիրներու ոստիկանական կառոյցներու համագործակցութեան մասին Աթէնք առորագրուելիք պայմանագրութեան նախապատրաստութիւնը բուն նպատակը կը հանդիսանար այս այցելութեան:

***

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԱՂԱԽԱՂՈՒՄ

Պատանդներու եւ զերիներու հարցերու ԼՂՀ-ի պետական Յանձնաժողովի նախագահ Ալէքսանդր Ազասարեան հերքելով Ադրբեջանի կողմէ Պուէրտա - Ղալիի կատարուած այն տեղեկատուութիւնը թէ 69 երախաներ կը չարունակեն պատանդ մնալ հայկական կողմը, ըսած է թէ 24 հոգիէ բաղկացած կիներու եւ երախաներու վերջին խումբը Ադրբեջանի յանձնուած է այս տարուան Սեպտեմբերին եւ այս մասին տեղեակ պահուած են միջազգային իրաւապահ եւ մարդասիրական կազմակերպութիւնները:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԸ

Լ. Տէր - Պետրոսեանի Նոյեմբեր 9 թուականի հրամանագրով Հայաստանի Թեհրանի լիազօր դեսպան նշանակուած է Վահան Առաքելի Բայբուրդեան:

***

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՄՕՏ

Նոյեմբեր 9-ին Վ. Փափազեան ընդունած է Մեծն - Բրիտանիոյ Արտաքին փոխ - նախարարի օգնական՝ Ռոճըր Պաուին եւ Կովկասի ու Միջին - Ռուսիոյ երկիրներու բաժնի վարիչ Լինսա Թաֆիլթը: Հանդիպումի ընթացքին, Հայաստանի Արտաքին նախարարը ընդառաջելով հիւրերու խնդրանքին տեղեկութիւններ տուած է ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղարին Հայաստան այցելութեան մասին, ինչպէս նաեւ ներկայացուցած է ԼՂՀ-ի հարցին նկատմամբ Հայաստանի դիրքորոշումը եւ դրացի երկիրներու հետ յարաբերութիւնները: Շօշափուած են նաեւ Համաշխարհային Դրամատան կողմէ Հայաստանի տրամադրուելիք վարկերու եւ Հայաստանի մէջ բրիտանական դեսպանութեան բացման հարցերը:

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԾԱԽՈՒ ՉԷ ԿԱՄ՝ ԱՆՈՒՇԱՎԱՃԱՒԻ ՄԸ ԼԵՂԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ամառս սկիզբի օրերուն, անդամ մը եւս, անհամ պատմութիւն մը հրապարակուեցաւ Վենետիկոյ «Վենեցիա, Լա Նուովա» թերթին մէջ նոյա: «Անդամ մը եւս» ըսինք որովհետեւ այս թերթը, ըստ երեւոյթին մէծ չահադրդռութիւն և բացառիկ փոխկատութիւն ցոյց կուտայ Մխիթարեան միաբանութեան հետ կապ ունեցող հարցերու, քանի անցեալ Փետրուարին ալ նոյնը ըրած էր այլ բայց նոյնքան անհամ պատմութեան մը առթիւ:

Այս անգամ հարցը կը վերաբերի Վենետիկոյ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ որ կը գտնուի դալլէ Տէլի Արմինի, քաղաքի կեդրոնը: Նոյեմբեր 4-ին, թերթը իր առաջին էջէն կը հաղորդէ որ եկեղեցին ծախու է եւ կը չահադրդռէ Ռոզա Սալվա անուշավաճառատունը: Ներսի էջը, հակիրճ պատմականն ալ կայ այս հին եկեղեցւոյ եւ կարդ մը յայտարարութիւններ վաճառման մասին: Պարզ է որ հարցը յուզում առաջացուցած է փոքրիկ հայ գաղութին մէջ: Յաջորդ օրը, Նոյեմբեր 5-ին, նոյն թերթը կը հերքէր իր նախորդ լուրը բացատրելով թէ Մխիթարեան միաբանութիւնը նման մտադրութիւն մը ունեցած է բայց, բարձացած աղմուկը պատճառած եղած է որ չիրագործուի: Այդ թիւին մէջ, անուշավաճառն ալ (Ռոզա Սալվա) կը յայտարարէ թէ չահադրդռուած էին այդ գնումով բայց՝ ոչ մէկ բանակցութիւն տեղի ունեցած է որովհետեւ Ս. Ղազարի Հայրերը հրաժարած են ծախելէ: Այս անշուշտ այն տպաւորութիւնը կը թողու որ լուրը բոլորովին անհիմն չէր, այսինքն՝ առանց կրակի ծուխ չկայ:

Ի վերջոյ, Նոյեմբեր 8-ին է որ թերթը հարկ եղած լուսաբանութիւնները կուտայ SANTA CROCE, ARMENI CONTRO խորագրով: Ստորեւ այդ գրութիւնը. --

ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ, ՀԱՅԵՐԸ ԿԸ ՀԵՐՔԵՆ

Նամակ 15 Հայերու
ի ջատագովութիւն Մխիթարեաններուն

Ընդհանուր Աբբահայրը Ս. Ղազարի հայ վարդապետներուն, բացարձակօրէն կը հերքէ որ Հայոց Ս. Խաչ Եկեղեցին, այն որ երկու քայլ հեռու է Գալլէ Ֆիուպերաչէն, քաւ ծախու հանուած ըլլայ: «Կ'ուզենք ամէնքը իմանան, կ'ըսէ Հ. Գէորգ Վրդ. Պալեան, որ Հայոց Ս. Խաչ Եկեղեցին միշտ կապած է Մխիթարեան Միաբանութեան համար՝ անդիջելի մշակութային ու սրբազան ուանդ մը, լի Վենետիկի Հայերու պատմութեան էջերով եւ Մայրավանքին ալ յիշատակներով Հիմնադրին օրերէն սկսեալ, որու պահպանութեան ու վերանորոգման համար Մխիթարեան Միաբանութիւնը եւ նաեւ դեղարուեստի ու մշակոյթի նախարարութիւնը, յատկացուցած են մեծ դրամագլուխներ եւ ամէն կարելի խնամածութիւն»:*

Ընդհ. Աբբահայրը կը բացատրէ թէ Միաբանութիւնը "քաւ մտքէն չէ անցուցած նման սրբազան շէնք մը վաճառել եւ ոչ նկատած կարելիութիւնն անգամ. ծանր սրբապղծութիւն մը պիտի ըլլար, եւ նաեւ նախատինք մը Հայ ազգին՝ զայն ձեռքէ հանել կամ որեւէ աշխարհիկ գործածութեան տրամադրել":

Հուսկ, Հ. Գէորգ Պալեան գանգատ կ'արտայայտէ որ գոյութիւն ունենան այնպիսի անձեր որ ինքզինքին իրր հայ հա-

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(12 Novembre)

Arménie, du pain ou des livres

Տիկին Միշէլ Շամլեանեան է հեղինակը այն չահեկան յօդուածին որ լոյս տեսած է Մոնտի մէջ (յաւելուած՝ Թան Լիպրի բաժին): Երկուուկէս էջ գրաւող յօդուածը ընդհանուր պատկեր մը կուտայ Հայաստանի առօրեայէն: Միշէլ Շամլեանեան երեւան գտնուած է Համալսարանի 75-ամեակին առթիւ (Հոկտեմբերին) ինչ որ առիթ է նաեւ որ անդրադառնայ անոր հիմնադրութեան առաջին Հանրապետութեան օրերուն, Ալեքսանդրապոլ (այժմ՝ Գիւմրի):

Երկար յօդուածին, որու կցուած են տեղեկատուական այլ բաժիններ, կանդրադառնանք առանձին:

ՓՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներուն, Վալանսի Հայ Մարզականը 2 - 4 պարտուեցաւ Ամիէնէ, այս վերջնոյն դաշտին վրայ:

Ներկայիս դասաւորման գլուխն է կէնկան 40 կէտով, երեք կէտի տարբերութեամբ իրեն կը յաջորդէ Մարսէյլ: Վալանս 12-րդ է 23 կէտով:

սարակութեան ներկայացուցիչներ հրապարակ հանեն, մինչ "ոչ մէկ տիտղոս ունին խօսելու բայց եթէ իրենց անձին համար":

Բացի ասկէ, ծագումով 15 հայ վենետիկցիներ, սկսեալ բաղաբիս մայր հիւանդանոցին բժշկապետ՝ փրոֆ. Գրիգոր Պապիկեանէն, (մասնագէտ ականջի եւ կոկորդի), Համալսարանի ուսուցչապետ՝ ճարտ. Նուպար Ճանիկեանէն, Գա Ֆոսբարի համալսարանին ուսուցիչ՝ փառլա Միլտոնեանէն, ասպետ Արբուն Թոճանեանէն եւ ատամնաբոյժ Սուրէն Ծովիկեանէն, կը հաւաստեն որ «անհիմն է Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ վաճառումին լուրը»:

«Կ'ուզենք նշդել, կ'ըսեն այդ 15 անձերը, որ հակառակ միւս աւելի բազմահոծ համայնքներուն, վենետիկի Հայերը բնաւ հարկ չեն զգացած պաշտօնապէս հասարակութիւն մը կազմելու»: Եւ թէ՝ «ինչ որ կ'ըսէ Պր. Աւետիս Նազարեան -- կը շեշտեն անոնք հակաճառելով -- պէտք է միայն իր անձնական կարծիքը նկատել· Նազարեանի քաւ որեւէ պաշտօն տրուած չէ վենետիկի Հայերէն· ուստի "հայ հասարակութեան ներկայացուցիչ"ի տիտղոսը արդարացում չի գտներ ամենեւին ու այս բանիերորդ անգամն է որ անտեղեակ ընթերցողը անով սխալի կ'առաջնորդէ»:

Թերթը չէ հրատարակած Աբբահօր կամ դպրութիւն 15 անձերու նամակներու ամբողջութիւնը, բայց, ընդհ. ճեւով հոն ըսուած գլխաւոր կէտերուն կ'արձագանդէ, ուրեմն մենք ալ զանոնք կ'առնենք բնագրերու ամբողջութեան հրատարակութիւնը:

Կը մնայ մաղթել որ այս ամբողջ ապտուկը բոլորովին անօգուտ չըլլայ եւ թէ Ս. Խաչ Եկեղեցին վերաբացուի ինչպէս էր անցեալին եւ կիրակիէ կիրակի հայածէս պատարագ ալ մատուցուի:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԹԵՐԹԻՍ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆ ՍԵՂԱՆԻՍ ՎՐԱՑ...

Ամէն կէսօր ժամը մէկին, օրուան թերթը կուգայ իր տեղը գրաւել սեղանիս վրայ դրուած հաւաքածոյին մէջ։ Տըպուած առաջին թերթն է ան, մեքենային դուրս եկած առաջին օրինակը, զոր մեքենավարը ինծի կը բերէ որպէսզի ստանայ հաւանութիւնս։ Արագ ակնարկ մը կը նետեմ անոր վրայ, որպէսզի, եթէ տեսնեմ սխալ մը, անյապաղելի կէտ մը, տպագրութիւնը կեցնեմ, սխալը սրբագրել տամ։ Բայց կարելի՞ է քանի մը երկվայրկեանի մէջ ամբողջովին քննել թերթին բովանդակութիւնը։ Կարելի չէ։ Շատ մակերեսային ակնարկ մըն է որ կը նետեմ անոր վրայ, քանի մը չատ կարեւոր կէտերը կը ստուգեմ, յետոյ մեքենավարին կը ղրկեմ որպէսզի տպագրութեան սկսի։ Իսկ ես օրուան այդ առաջին թերթը կ'աւելցնեմ աշխատասեղանիս եղերքը դրուած հաւաքածոյին վրայ։

Զայն կ'աւելցնեմ հաւաքածոյին վրայ եւ դոհունակութեամբ կը մտածեմ որ այդ օրուան համար պարտականութիւն մը եւս վերջացած է եւ եկած է պահը՝ նոր պարտականութեան մը ձեռնարկելու։ Ամէն օր կրկնուող այս հերթափոխութիւնը այլեւս մաս կազմած է մորթիս, մարմնիս, բնութեանս։ Այդ հերթափոխութիւնը, հեռու՝ զիս յոգնեցնելէ, ընդհակառակն նոր արիւն մը կը սեղմէ երակներէս ներս։ Կ'ուրախանամ։ Նոր թերթը, ինչպէս պտուղ մը զոր հասցնելու համար երկար աշխատանք տարած է պարտիզպանը, սիրոս կը լեցնէ արդար վաստակի հրճուանքով։

Այդ նոր թերթը այդ օր քանի մը ժամ, մինչեւ որ տպարանին մէջ մեր գործը ամբարտաւանք ու մեկնինք, եւ յաջորդ առաւօտ, մինչեւ որ օրուան նոր թերթը տպուի ու դայ, իշխանութեան գլուխ կը մնայ։ Նախորդ օրերու, նախորդ շաբաթներու թերթերուն դէմին վրայ բազմած, այդ հին թերթերը արժեզրկումի ենթարկած, դանոնք դէպի մոռացութեան փոսը ղրկած՝ այս նոր թերթը աչք կը քթթէ ինծի ամէն անգամ որ նայիմ անոր։ Շատ թարմ է տակաւին եւ կարծես ախորժարեր բուրմունք մը կը տարածուի անկէ։ Կէս ժամը անգամ մը, ժամը անգամ մը կը մօտենամ ու ակնարկ մը կը նետեմ անոր, հոսկէ հոնկէ բաներ մը կը կարդամ, յետոյ կրկին ու կրկին կը կարդամ, այս կամ այն կէտերը դնահատելու փորձեր կ'ընեմ, ես ինծի հարց կուտամ թէ ընթերցողները ի՞նչպէս դիմաւորած են սա կամ նա կէտը, սա կամ նա լուրը, սա կամ նա յօդուածը։ Կարծես հայր մըն եմ որ ուշադրութեամբ կը զննէ իր նորածին զաւակը ու կ'ուզէ գայն կուրծքին սեղմել։ Ինծի ուրախութիւն պատճառող շատ բան կը գտնեմ այդ թերթին մէջ եւ կ'ուզեմ համոզուած որ ընթերցողն ալ կը գտնէ նոյնը, ընթերցողն ալ կը նշմարէ գայն։ Ցետոյ թերթին քովէն կը հեռանամ ուրիշ գործով մը զբաղելու համար, մինչեւ որ դարձեալ դամ ու ակնարկ մը նետեմ այդ թերթին վրայ։

Օ՛ օրուան այդ թերթը։ Ան խորհրդանիշն է մոռցուելու թեկնածու բոլոր աշխատանքներուն, որովհետեւ հազիւ 24 ժամուան կեանք մը պիտի ունենայ։ Աւրեւ, յաջորդ օր ուրիշ եւ նոր թերթ մըն է որ նոյն զգացումները պիտի առաջացնէ իմ մէջ եւ ես արդէն մոռցած, նորհաղուրկ ըլլած պիտի ըլլամ նախորդ օրուանը։

Ճիշդ է, երբեմն նիւթ մը փնտռելու, բան մը յիշելու համար ձեռք կը նետեմ երկու կամ երեք օր առաջուան թերթերուն եւ կը զարմանամ թէ որքան չատ մոռցեր եմ այդ թերթերը։ Ապերա՞խտ եմ անոնց նկատմամբ, կրնա՞մ իսկապէս մոռցած ըլլալ զանոնք։ Ո՛չ։ Ընդհակառակն։ Հաւաքածոյին իւրաքանչիւր թերթը, իւրաքանչիւր թերթին ամէն մէկ անկիւնը անջնջելի հետք մը ձգած է սրտիս ու մտքիս մէջ։ Իւրաքանչիւր թերթ պատմութիւն մըն է ինծի համար, ապրուած կեանք մը, մինչեւ իսկ արկածախնդրութիւն մը։ Երբեմն կը նայիմ այդ թերթերուն ու կը մտածեմ թէ ի՛նչպիսի պատմութիւններ ունին անոնք ինծի համար։ Երբեմն կը նայիմ այդ թերթերուն ու կը յիշեմ թէ որքա՜ն չատ աշխատանք տարած, որքան աչքի լոյս թափած եմ անոնց համար։ Երբեմն կը նայիմ այդ թերթերուն ու ես ինծի հարց կուտամ թէ կեանքիս քանի՞ օրերը վատնած եմ մէկ օրուան թերթ մը պատրաստելու համար։ Երբեմն կը նայիմ այդ թերթերուն ու կը յիշեմ թէ ի՛նչպիսի տագնապներ ապրած եմ այդ թերթերէն մէկը հրատարակելի առաջ կամ վերջը։ Եւ երբեմն կը նայիմ այդ թերթերուն ու կը մտածեմ որ իւրաքանչիւր թերթին մասին տասը էջ պատմութիւն կրնամ գրել։ Այո՛, չեմ մոռցած ու չեմ ալ կրնար մոռնալ զանոնք։ Բայց անոնք գարմանալիօրէն կը մնան նոր թերթին չուքին տակ։ Որովհետեւ ա՛յդ կը պահանջէ մամուլի աշխարհը։ Որովհետեւ նորը անդին կը հրէ հինը, ինչպէս մեր կեանքին մէջ նոր ուրախութիւնը կ'անչքացընէ հին ուրախութիւնը, կամ նոր տագնապանքը անկարեւոր կը դարձնէ հին տագնապանքը։

Ռ. Հ.

ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՏՈՐԻ ՄԸ ՏՈՒԵԱԼՆԵՐԷՆ

Երեւանի «Արեգ» հրատարակչատունէն անցեալ Յուլիսին լոյս տեսած է վիճակագրական տուեալներու եւ վերլուծումներու 142 էջնոց հատոր մը, Հայաստանի առողջական եւ ընկերային հարցերուն մասին։ Ձեռնարկը իրականացած է Առողջապահութեան, Աշխատանքի եւ Ապահովութեան եւ Կրթական նախարարութիւններուն միացեալ ջանքով եւ ՄԱԿ-ի Մանկական հիմնադրամին աջակցութեամբ։ Վիճակագրական տուեալներ պարբերաբար տեղ կը գտնեն հայաստանեան մամուլին մէջ, սակայն այս մէկը համապարփակ գործ մըն է որ առիթ կուտայ թիւերով արտայայտուած չօշափելի իրականութիւններու տեղեակ ըլլալու երկրին ամէնէն տուժած մարզերուն եւ խաւերուն մասին։

Հատորին սկիզբը, 1993-ի տուեալներով, կ'ըսուի թէ բնակչութիւնը 3·7 միլիոնէն քիչ մը աւելի է ու անոր երկու երրորդը քաղաքաբնակ է։ 1993 -- 94-ի ձմրան, մօտ կէս միլիոն հոգի երկրէն մեկնած է, սակայն այս երեւոյթը չէ ընդգրկուած վիճակագրական արձանագրութիւններու մէջ։ 3·7 միլիոնին 11%-ը (390 հազար) կը կազմեն մինչեւ 5 տարեկան մանուկները, 31%-ը (1·094·000) մինչեւ 15 տարեկաններըը, իսկ 6%-ը 65 տարեկանէն վերերը։

Սկիզբի էջերուն մէջ տեղ գտած քանի մը կրաֆիքներ կը պատկանին մանկական մահերու (Հայաստան նախկին խորհրդային երկիրներուն մէջ 8-րդ տեղը կը գրաւէ), ամուսնալուծումներու (1991-ին 14%), ապօրինի զաւակներու (1989-ին 8%, այլ խօսքով՝ աւելի ցած, քան՝ Ռուսաստան, Խոտոնիա, Ուկրանիա)։ 1990-ի տուեալներով աշխատունակ խաւին միայն 1%-ը կրթութիւն չունի, 56%-ը տարրական ուսում ունի, 24%-ը միջին, 19%-ը բարձրագոյն։ Ուսման միջին տեւողութիւնը 11·3 տարի է։

Ցաղորդական գլուխներու առաջինը կեանքամակարդակի կացութիւնը կ'ամփոփէ։ 1993-ի կիսուն չորս հոգինոց ընտանիք մը անդրեղէնի համար պէտք է 445 դրամ ծախսէր, երբ միջին աշխատավարձը 100 - 200 դրամ էր։ Այս կացութիւնը աւելի ծանրացաւ երբ նոյն տարուան Նոյեմբերին չրջանառութեան մէջ դրուեցաւ ազգային դրամանիշը։ Գիները անմիջապէս բարձրացան եւ ամիս մը ետք մթերքներու գիները հնդապատկուած էին։ Դեկտեմբերին նուազագոյն ամսաթոշակը 35·5 դրամ էր որով կարելի էր 37 քկ· հաց, կամ 0·5 քկ· միս, կամ 300 կրամ կարագ գնել։ Աակէ դժուար չէ հետեւցնել որ մեծամասնութիւնը միայն հաց կրնայ ուտել։ Պէտք է ըսել որ ամէնէն ծանր վիճակի մէջ գտնուողները քաղաքաբնակներն են ու գիւղի կացութիւնը աւելի լաւ է։ Ընկերութեան ամէնէն անպաշտպան մասը կը կազմեն առանձին թոշակառուները։ Այս չրջանակին 1993 Յունիսին ամսական եկամուտը 18 դրամ էր իսկ պարէնի ծախքը 107 դրամ։ Մայիսին ալ ճշդուած է որ անոնց 35%-ը նախորդ ամսուան համեմատութեամբ միջին չափով 5 քկ· նիհարցած է։ Համեմատաբար աւելի մխիթարական է ընկերութեան միւս զգայուն չերտին՝ մանուկներու կացութիւնը։

Ընկերային ապահովութեան մասին մէջ կ'ըսուի որ 1993 Դեկտեմբեր 1-էն Աշխատանքի եւ Ընկերային Ապահովութեան նախարարութեան որոչումով 75 դրամ կը տրուի ամէն նորածինի համար, յետոյ, մինչեւ 17 կամ (եթէ ուսումը կը չարունակուի, 18) տարեկան ամիսը 12 դրամ կը վճարուի (15 դրամ, երեք եւ աւելի զաւակներու տէր ընտանիքներուն)։ Երախային մինչեւ 2 տարեկանը լրացուցիչ 12 դրամ ալ կը ստանան մայրերը։

Հայաստանի մէջ հանդստեան կոչուելու տարիքը կիներու համար 55 է, իսկ այրերու՝ 60։ Հանդստեան թոշակը կը ճշդուի աշխատանքի որակին, տարիներու թիւին եւայլնի համաձայն։ Նուազագոյն վճարումը ամսական 27 դրամ է, իսկ առանձին մայրերու համար 12 դրամ։

«Անապահով ընկերային խումբեր» բաժնին մէջ տրուած է գաղթականներու կացութիւնը։ Ընդհանուր թիւը 321·687 է։ ՄԱԿ-ի դրասենեակին տուեալներով Ադրբեջանէն ապաստանած 220 հազարին ոչ իսկ կէսը մնայուն բնակարանի տիրացած է։ Անոնց 130 հազարը կ'ապրի ժամանակաւոր կացարաններու մէջ։ Եւ ըսել որ այս դանդուածը մեծ մասով կը բաղկանայ կիներէ, մանուկներէ եւ տարեց անձերէ։

Վիճակագրական հատորին մէջ լայն բաժին մը յատկացուած է առողջապահութեան։ Այս մարզը ենթակայ է պետական հովանաւորութեան։ Ներկայիս Առողջապահութեան նախարարութիւնը ծրագիր կը մշակէ որպէսզի ապահովագրման համակարգը մասնակից դառնայ պետական համակարգին։

Հայաստան որ ունի վարչական 51 չրջան որոնց 37-ը գիւղական է, ունի առողջապահական հետեւեալ ցանցը։ -- Երեւանի մէջ կը գործեն Ծննդատան եւ կնոջական հիւանդութիւններու հանրային կեդրոնը եւ Մօր եւ մանկան առողջութեան Հայաստանի գիտահետազօտական կեդրոնը։ Երեւան ասոնցմէ զատ ունի վեց ծննդատուն, հինգ հատ ալ կը գործեն այլ քաղաքներու մէջ (Գիւմրի, Վանաձոր, Հրազդան, Կոտայք, Աբմաւիր)։ Ութ ծննդատուն եւ կնոջական հիւանդութեան բաժիններ կան բուժարաններու, հիւանդանոցներու մէջ, 33 նման բաժիններ կեդրոններու եւ չրջանային հիւանդանոցներու մէջ։ 22 գիւղական հիւանդանոցներ մանկաբարձական մահճակալներ ունին։ Երկրին մէջ կան կնոջական բուժման 36 կէտեր, 64 զարմանատուներ, եւ 636 մանկաբարձական կէտեր։

Այս ցանցին մեծ մասը կարեւոր դժուարութիւններ ունի որոնց առաջինը կը նկատուի հաղորդակցութեան վատթարացումը, դեղի, պատուաստի, մանկական սննդեղէնի պակասը, բուժիչ միջոցներ եւ սարքաւորում ստանալու հարցը, նորածիններու հիւանդութիւններու 20%-ի յաւելումը, յղիներու անարիւնութեան պարագաներու աւելի քան եռապատկումը։

Այս բաժնին մէջ տարիքի չերտերով տրուած են մանկական մահերու տոկոսները։ Մինչեւ մէկ տարեկաններու մէջեւ մահերու համեմատութիւնը նուազելու հակում ցոյց կուտայ։ 1988-ին ան եղած է 25·3%, 1989-ին՝ 20·4, 1990-ին՝ 18·5, 1991-ին՝ 17·9, 1992-ին՝ 18·5, 1993-ին՝ 17·6։ Այս համեմատութիւնները ընդհանրապէս աւելի բարձր են քաղաքներու մէջ։ Իսկ մինչեւ հինգ տարեկաններու միջեւ մահերու համեմատութիւնը 24% է, մանչերու գերակչիռ թիւով։ 1988-էն 1992 աւելցած են թերակչիռ ծնունդները որոնք հետեւանք կը նկատուին յղութեան չրջանին մայրերու անբաւարար որակով սնուցումին։ կը պակսին մանաւանդ հարկաւոր կենսանիւթերով եւ հանքային նիւթերով սննդեղէնները։ Ներկայիս մեծ չանք կը կատարուի տարածելու եւ կերակրել տալու համար նորածիններու առնուազն չորս ամիս մայրական կաթով սնուցումը։

Առողջապահական բաժինին վերջին գլուխը յատկացուած է ծննդաբերութեան նիւթին։ 1990-ի տուեալներով, իւրաքանչիւր կին միջին հաշուով կ'ունենար 2·8 երախայ։ այս թիւը աւելի բարձր է թէ՛ Արեւմտեան Եւրոպայի երկիրներէն եւ թէ՛ զարգացման նոյն մակարդակին տէր նախկին խորհրդային հանրապետութիւններէն։ Յատկապէս բարձր է 15 -- 19 տարեկան կիներու ծննդաբերութեան տոկոսը։ 1990-ին այդ տոկոսը 80% էր։

Ծննդաբերութեան ընթացքին մայրերու մահուան համեմատութիւնը նուազում արձանագրած է 1990-էն 1993։ ապրող զաւկի մը ծնունդ տալէ եռք մահացածներու տոկոսը 1990-ին 79·960 ծնունդի փոխարէն 43 է, 1991-ին 78·015 ծնունդի փոխարէն 29, իսկ 1992-ին 70·650 ծնունդի փոխարէն 16։ Երեք թիւերն ալ կը գերազանցեն առաւելագոյն նկատուած չափանիշը (100 հազար ապրող զաւկի ծնունդի համար 15 մահ)։

Ծննդաբերող կիներու այս կարգի մահերուն երեք գլխաւոր պատճառներն են արիւնահոսութիւնը, վիժումը, արեան դերճնչումը։ Ներկայիս դաստիարակչական ու քարոզչական նախաձեռնութիւն կը կատարուի ընտանեկան ծրագրաւորումի եւ վիժումներու համեմատութիւնը նուազեցնելու նպատակով։

Հայաստանի մէջ հարցերով հարուստ մարզ մըն է նաեւ դպրոցականը։ վերջին օրերու թերթերէն անպակաս են ուսուցիչներու գործադուլին, անոնց պահանջներուն ու չարժումին վնասներուն լուրերը։ Նիւթը մինչեւ իսկ օրակարգի եկած է Գերագոյն Խորհուրդի Նոյեմբեր 3-ի արտակարգ նիստին։ Հասկնալի է որ հարցը առընչուած է ներկայի կացութեան։ Ուսուցիչներուն պահանջքը նիւթական բաւարար վճարումի կը վերաբերի։ Աակէ զատ, դպրոցները պէտք ունին ուսումնական պիտոյքներու։ անոնց մեծ մասին մէջ անունդ չի տրուիր աշակերտութեան։ դաղթականներու բազմութեան չրջաններուն մէջ դպրոցները հարկադրուած են երկու հերթով գործելու։ անոնք ունին նաեւ լեզուական հարց մը, քանի որ Ադրբեջանէն եկած Հայերը յաճախ հայախօս չեն։ ուսուցիչն կամ աղրբեջաներէն կը խօսին։ Պէտք է տակաւին նշել չեռուցումի խընդիրը եւ երկրաչարժի գօտիին պարագան ուր չատ դպրոցներ տակաւին առժամեայ չէնքերու մէջ գործունէութիւն կը տանին։

Դպրոցի նիւթը ուչադրութիւնը կը դարձընէ մանուկներու հատուածին վրայ։ յիշեալ հատորը գլուխ մը յատկացուցած է ամէնէն գէչ պայմաններով երախաներուն (14 -- 17 տարեկան)։ անոնց մէջ առաջին տեղը կը գրաւեն յատուկ հաստատութիւններու մէջ ապրողները։ Այս կարգի հաստատութիւնները կապուած են երեք նախարարութիւններու։ Ա) Կրթական նախարարութիւնը ունի 52 գիչերօթիկ վարժարան եւ որբանոց ուր կան 8065 երախաներ։ Ունի նաեւ ուղղիչ դպրոցներ, յանցագործ անչափահասներու համար որոնց թիւը ներկայիս 40 է։ Բ) Առողջապահութեան նախարարութիւնը ունի երեք մանկատուն (256 երախայ)։ Գ) Ներքին նախարարութեան ոյորտին մէջ են մանկական բանտերը (100 երախայ)։

Խնամքի կարօտ մանկական Բ. խումբը կը կազմեն հաչմանդամ երախաները։ պաշտօնական տուեալներով այս հատուածը մինչեւ 16 տարեկան 5477 երախայ կազմած է։ Անոնց մեծ մասը ընտանեկան խնամքի տակ կը գտնուէր, բայց ներկայի պայմանները կ'աւելցնեն հաչմանդամ երախաները պետական խնամքին յանձնելու դիմումներուն թիւը։

Այս մարդին մէջ առանձին բաժին մը կը կազմեն պատերազմէն տուժած տղաքը։ Մեծ մասը որբացածներն են։ կան նաեւ վիրաւորուածներ։ Այս մասին միակ վիճակագրական տուեալը (1994) կ'ըսէ թէ զաղթականներէ 50 հազարը (մինչեւ 15 տարեկան) խնամքի կարիք ունի։

Աւելի քիչ տեղեկութիւն կայ այն երախաներուն մասին որոնք փիզիքական, հոգեբանական կամ սեռային բռնութեան զոհ են։ չատ հազուադէպօրէն դատարանի ոստիկանական քննութեան կամ հանրային քննարկման նիւթ կ'ըլլան անոնց պատահարները։ Այս մասին կարեւոր նախաձեռնութիւն մը ունեցած է բժիչկ Յասմիկ Գէորգեան, հաստատելով «Վստահութեան հեռաձայն»ը։ այդ թիւին հեռաձայնելով երախաները կրնան խօսիլ իրենց պատահածին մասին։ Այսուհանդերձ, ենթադրելի պատճառներով, կարելի չէ ըսել թէ օրական 15 - 20 հեռաձայնները կը համապատասխանեն տուժածներու ընդհանուր թիւին։

Դիւրաւրութեան մէջ գտնուող վերջին խումբը կը կազմեն բազմանդամ ընտանիքներու եւ առանձին մայրերու զաւակները։ այս հատուածները Աչխատանքի եւ Ընկերային Ապահովութեան նախարարութեան կողմէ սահմանուած են որպէս «խոցելի» խումբեր։

Վիճակագրական այս հատորը վերջին բաժինով մը կուտայ տուեալներու աղիւսակներ, մայրերու եւ մանուկներու կացութեան բարեփոխման ծրագիրներ եւ դրացանկ մը որ կը բաղկանայ անդլերէն հատորներէ ու միջազգային կազմակերպութիւններու տեղեկագիրներէ։

Ձիշդ է որ ձեռնարկը ամէնէն ցաւալի մարզերուն մատնանչումը կ'ընէ ընկերութեան առաւել անպաշտպան հատուածներուն մասին։ ատոր քով, գոնէ կուտայ նաեւ մխիթարութիւնը թէ արեւմտեան ձեւով լուրջ ձեռնարկներ ալ բոլորովին անծանօթ չեն հայաստանեան իրականութեան։

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

«ԱՄԼԱՑԱԾ ՆԿԱՐԻՉ ՄԸ ՉԵՄ»

կ'ըսէ Գառզու

Իր վերջին ցուցահանդէսին առթիւ, «Ֆիկարօ» Նոյեմբեր 8-ի թիւին մէջ Ժ. Մ. Թ. առօրագրութեամբ անկիւն մը յատկացուցած է նկարիչ Գառզուի որուն վերապրեան պատառները ներկայացուած էին Փարիզի «Թամէնէկա» ցուցասրահին մէջ, մինչեւ Նոյեմբեր 10:

Լրագրողը նախ կը զծէ Գառզուի դործերուն աշխարհը, գրելով.

«Գառզուի թէ՛ պատառները, թէ՛ գծանկարները մեզ կ'առաջնորդեն մոգական աշխարհ մը, երազին ու իրականութեան միջեւ ու մեզ կը բարձրացնեն խորհուրդներու էակէին: Ան ժամանակակից այն արուեստագէտներէն է Փօլ Տէլվոյին նման, որոնք անկարելիին մեծ հետախոյզներն են: Ան կը զանգէ նկարչութեան ընդունուած սահմանները ու կանգ կ'առնէ միայն երբ տեսադաշտը կը պղտորի, նկարը կ'անդամալուծուի, լուսինը կը դառնայ նախապատիժ: Գառզուին հետ մարդ կը խորասուզի իրականին հակասութիւններուն, երեւակայականին մռայլ ալքերուն մէջ ուրկէ ծագում կ'առնեն իր տեսարանները, նաեւ հանդիսանները, քաղաքները եւ առեղծուածային տիպարները, հատու եւ խիտ գրագիտութեամբ մը: Անցեալի մը կարօ՞տն է ատիկա. անճկալի ապագա՞ն: Աշխարհը ուարատած չէ, պէտք է վերստին առեղծել զայն, միշտ երեւակայել: Ահաւասիկ, ուրեմն, նոր այցելութիւն մը Վէրսայլի: Անոր հետ կը հեռանանք ծուատած մեր դարէն ու Գառզուին հետ իյար կը դանենք Լուի ԺԴ-ին քով, ընթացիկ տարօրինակութիւն մը վայելելու համար:

Հ.- Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Ի. դարու ապարտին ներկարիչ մը տակաւին վէրսայլով կը ներշնչուի:

Պ.- Վէրսայլ յաճախանք մը եղած է ինձի համար տարիներէ ի վեր: 1953-ին վենետիկեան ցուցահանդէս մը ունէի: Ու Ռոլան Փթիի «Գայլ»ին բեմադրութեան համար կը յայտարարէի թէ յաջորդ տարի Վէրսայլի նուիրուած գործերի պիտի ցուցադրէի. այսինքն՝ 1954-ին: Անկէ ի վեր 40 տարի անցած է: Արդիւնաւոր տարիներ: Յատկապէս այն աշխատանքով զոր Մանոսքի Եկեղեցիին համար կատարեցի եւ որուն բացումը տեղի ունեցաւ 1991-ին: Բայց երբեք չմոռցայ Վէրսայլը:

Ուրեմն, կը հարցնէք թէ ի՞նչ է պատճառը: Միշտ կարօտը ունեցած եմ ներդաշնակութեամբ, հաւատարակչռութեամբ եւ մեծութեամբ շինուած այդ աշխարհին: Ան ինձի համար կը նմանի էյտորատորի մը որ երբեք կորսուած չէ խենթեցած մեր տիեզերքին մէջ որուն ներկայի արուեստը որպէս հայելի մը, կը մեզադրէ խոտորումները:

Հ.- Կը թուի թէ թշնամական կեցուածք ունիք մեր դարուն եւ անոր արուեստագէտներուն հանդէպ...:

Պ.- Զանգուածաբար չեմ մերժեր մեր դարակիրջն ու անոր արուեստագէտները: Ամէն ժամանակի մէջ արուեստը եւ յատկապէս նկարչութիւնը իր դիտողը, իր «ընթերցող»ը մղած է ջանք մը ընելու: Այս վերջինը, երբեք չէ եղած, ինչպէս այսօր կ'ուզեն մեզ հաւատացնել, այլայլած ու զարմացած կրաւորական սպառող մը որ ինքնակամ տարուած է փիէռօ տէլլա Ֆրանչեսքայի, Իւչէլլոյի, տը վան Էյքի, Կրիւնվալտի տեսիլքով: Ան միշտ մասնակցած է գործին կառուցումին ու բարեփոխումին: Ու գործը իմաստաւորուած է միայն վերծանումին ընդմէջէն որուն առարկան եղած է: Այսուհանդերձ, այնքան ալ յուսահատութեամբ չեմ կառչիր միմիայն անցեալի արժէքներուն եւ չեմ կարծեր որ լաւ է միայն այն որ մեռած է:

Ո՛չ: Ես կ'ապստամբիմ աշխատանոցի փորձառութեան դէմ որ վարդապետութեան բարձրութեան վրայ դետեղուած է ներկային. կ'ապստամբիմ «ապրում»ին դէմ որ քննադատին եւ պահպանողներուն տեսակէտով, հետաքրքրութեան արժանի միակ արժէքը կը թուի ըլլալ: Մեր դարակիրջի արուեստը զոր կը տեսնենք թանգարաններու մէջ, դադրած է ստեղծագործութիւն մը ըլլալէ. ան որոշ իրականութեան մը մէկ պատկերը, մէկ պարզ ընդօրինակումն է: Ինձի յատկապէս ըսել մի՛ տաք թէ կ'ուրանամ ակներեւ իրողութիւնը. այսինքն՝ մշակոյթներու եւ անոնց հետ զարգացող ժողովուրդներուն եղափոխութիւնը: Սակայն կը հաստատեմ թէ ժամանակակից արուեստը ենթարկուած է նշանաբանականներու, լաքանականներու եւ ապակառուցողականներու հաւատամքին:

Հ.- Արդեօք ատելի յոռետե՞ս էք, բան՝ անցեալապաշտ...:

Պ.- Ո՛չ: Ցոռետես չեմ: Հակառակ մեր աշխարհին ամբողջ ահաւորութեան: Իմս գայրոյթ է. ըմբոստացում: Թո՛ղ ընկերաքննադատն ու հոգեքննադատը ձգեն որ ապրինք. թող ձգեն որ արտայայտունք բոլոր մեր տարբերութիւններով: Ամլացած նկարիչ մը չեմ ես:

Անցելապա՞շտ կ'ըսէք: Բայց ես մանկական հրճուանքով մը տեսայ թէ իմ դարուս հրաշալին կը միաճուլուէր դիտարուեստին հետ, մոդական ցպիկը կը դառնար համակարգիչ: Մեր տեղերը, մեր յոյսերը այսօր մինչեւ աստղերը կը բարձրանան: Երազողի աչքերով կը տեսնեմ աշխարհը: Եւ եթէ զայն մոռնամ, ներկայ է միշտ անսովորին հրեշտակը որ մատնացոյց ընելով զիս, կ'ըսէ. «Գառզու, կարգը ձերն է հիմա...»:

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՆ ԹՊԻՏ

Երկխօսութիւն երեւանեան կանգառներից մէկում.

- Կը ներես, քոյր ջան, եթէ չեմ ուզում, մենք անցեալ չարաթ հանդիպել ենք զազանանոցում:

- Հնարաւոր է: Ո՞ր վանդակում էիր:

***

Փղին վերահասելուց յետոյ անասնաբոյժներից մէկը հարցնում է միւսին:

- Կենդանու ներսում ոչ մի դործիք չե՞ն թողել:

Միւս անասնաբոյժը պնդում է դործիքները. կարծես ամէն բան տեղում է: Բայց չուրջը նայելով՝ թաց ապացուցում է.

- Իսկ ո՞ւր է մեր բուժքոյրը:

***

Ամուսինն անկատ տուն է մտնում եւ պատշգամբում տեսնում է մի անծանօթ տղամարդու:

- Ինչպէ՞ս ընկաք այստեղ, - հարցնում է:

- Փարաշիւթով թռչում էի ու անսպասելիօրէն այստեղ յայտնուեցի:

- Այդ դէպքում ներս համեցէք սուրճ խմենք:

- Ինչպէ՞ս, դուք նոյնիսկ չէ՞ք զարմանում:

- Իսկ ի՞նչ կայ զարմանալու: Երէկ էլ մեր զուգարանում մի երկրաքան նաւթ էր որոնում:

***

Չկնորսի որդիները վերջացան: Նա թղթի մի կտոր վերցրեց, վրան գրեց «որդ», ամրացրեց կարթին եւ նետեց ջուրը: Շուտով նկատեց, որ կարթը սկսեց չարժուել: Նա արագ վեր հանեց ու նկատեց, որ կարթի կեռիկին ամրացուած է մի տախտակ, վրան գրուած՝ «ծածան»:

«ՏԿՂԱՐ»Ը

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի հնագոյն նուագարաններու «Տկղար» պետական համոյթը, ելոյթ ունեցաւ Լիոնի «Կարպիս Մանուկեան» սրահին մէջ: Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 24-ի երեկոյեան ժամը 9-ին, երկու հարիւրի մօտ հայրենակիցներ ընդառաջ եկած էին Հայ Ազգային Միութեան մշակութային մասնաճիւղի հրաւէրին: Արդարեւ՝ մուտքը ազատ էր: Իսահակ Քահանայ Հէքիմեան՝ հայերէնով եւ Սահակ Սուքիասեան՝ ֆրանսերէնով, բարի գալուստի խօսքեր ուղղեցին, բացատրելով միաժամանակ՝ թէ ինչպիսի անակնկալ պայմաններու մէջ կարելի եղած էր իրականացնել օրուան հանդիսութիւնը: Պր. Սուքիասեան յատկապէս չնորհակալութիւն յայտնեց Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տան նախագահ՝ Գեղամ Կանանեանին, որու ժրաջան աշխատանքներու պտուղն էր «Տկղար»ի ներկայութիւնը զաղութիս մէջ: Նուագախումբը, նախ եւ առաջ, մեկնարանեց երաժշտական կտորներու չարք մը՝ զոր կարկէն Միրզոյեան անուանեց «Կոմիտասի մանրապատումները»:

Ան, «Տկղար»ի հիմնադիրն է ու՝ գեղարուեստական ղեկավարը: Ճաշորդաբար եւ ցոյց տալով մեծ ինքնավստահութիւն՝ բեմ հրաւիրեց իր խումբը կազմող հայրենի արուեստագէտները: Նախ՝ Համլէթ Ցարութիւնեան, Հայկ Գրիգորեան եւ Սերգէյ Աղապապեան: Հետեւեցան օփերայի մենակատար՝ Յակոբ Սարեան, «Աւետիք Իսահակեան» մրցանակի դափնեկիր՝ Սուզաննա Նալպանտեան եւ Շողեր Ցակոբեան: Այնուհետեւ, հայ երգը առատօրէն յորդեցաւ սրահին մէջ, ու հանդիսականները մագնիսացած ունկնդրեցին «Զայն մը հնչեց էրզրումի Հայոց լեռներէն» մինչեւ Աղբրանիկի անունը անմահացընող «Իրրեւ Արծիւ»ը:

Նահապետ Ռուսինեանի «Կիլիկեա»ն ու Աչոտ Սարեանի «Զինուորի երգը» թողուցին խոր տպաւորութիւն, նա մանաւանդ «Մայր Հայաստանն է սգաւոր» երգը զոր Հայկ Գրիգորեան մեկնարանեց ինքնատիպ եռանդով եւ երկու անգամ՝ հանդիսասրահի խնդրանքին վրայ:

Պարային բաժինը եղաւ համառօտ, որուն ընթացքին Սուզաննա Միքայէլեան վայելեցաւ իր բարեձեւ չարժումներով, յատկապէս Արամ Խաչատրեանի «Սուրերու պարը» պատկերին մէջ:

Քառորդ ժամուան դադարը՝ առիթը ընծայեց ներկաներուն մօտէն ծանօթանալու «Տկղար»ի անդամներուն հետ, ու դնելու սրահին մէջ ցուցադրուած հայաստանեան յուշանուէրները: Ցայտագրի երկրորդ մասին մէջ, Կարկէն Միրզոյեան ևս իր համոյթը ներկայացուցին հարազատական ինքնատիպ արարողութիւն մը՝ իր աւանդական ծէսով, դոյներով ու նուագներով, որուն անմիջապէս յաջորդեց Ալեքսանդր Ցարութիւնեանի «Հայրենիքիս հետ» երգը, խօսք՝ Յովհաննէս Թումանեանի. հայրենի արուեստագէտները դարն մեկնարանեցին եղական թափով: «Տկղար»ի վերջին կանչը եղաւ, որ աշնանային տամուկ երեկոյթ մը եկաւ ջերմացնելու «Կ. Մանուկեան» սրահը, լուսաւորելով, միաժամանակ, Հայ Ազգային Միութեան այս գործվելի ձեռնարկը:

ՎԱՐԴԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 25, երեքշաբթի երեկոյեան Էսխաս Թիւլիէն-ի մէջ, հաճոյքը ունեցանք ունկնդրելու Հայաստանի հնագոյն նուագարաններու - Տկղար - պետական նուագախումբը:

Երաժշտահանդէսը կազմակերպուած էր Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Սահակ - Մեսրոպ մշակութային կեդրոնի կողմէ, չատ կարճ ժամանակամիջոցի մէջ, տրուած ըլլալով թէ խումբը եկած էր հիւրախաղերու մը, տալու համար համերգներ Ֆրանսայի զանազան քաղաքներու մէջ:

Ելոյթի բացման խօսքը արտասանեցին՝ նախ Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի տնօրէն՝ Խաչիկ Երզմազեան, տալով ծանօթութիւններ խումբի մասին ըսաւ՝ - Տկղար - նուագախումբը հիմնուած է 1982-ին կարկէն Միրզոյեանի կողմէ: Անոր նպատակասլաց ու հայրենանուէր աշխատանքը, հնագոյն նուագարաններու ուսումնասիրման, կատարելագործման բնագաւառէն ներս մէկտեղ բերաւ կուռ եւ համախմբուած այս համոյթը: Նուագախումբը ունեցած է ելոյթներ Գանատա, Ռումանիա, Լեհաստան, Սուրիա եւ այլուր արժանանալով գնահատանքի: Ցետոյ Տիկին Փիէր Մաշոյեան վարչութեան անունով յայտնեց բարի գալուստի խօսքը ֆրանսերէնով եւ ապա խօսքը արուեցաւ Հայաստանի Հանրապետութեան Նորվըդարանի անդամ՝ Եուրի Ալավերտեանի որ իր կարգին արտասանեց տղոյնի խօսքը հանրային մշակութային գործիչներու անունով:

Բեմը յանձնուեցաւ զուտ հայկ. նուագարաններուն, երգին ու պարին, Տկղարին այսինքն՝ տիկ զարնողներուն:

Ցառնկայս ունկնդրուած ֆրանսական եւ հայկական փառերգներէն վերջ, մենեղդիչ՝ Համլէթ Ցարութիւնեան յայտնուեցաւ երկու երգով՝ «Կռունկ Հայաստանի» եւ «Թող հնչեն չեփորք», սանդուրահարուհի՝ Քրիստինէ Աւագեանի Սայաթ - Նովայէն «Էչմեմեթ»ը յաջորդեցին չփահար՝ Լեւոն Թեւանեան եւ սրինդահարուհիներ՝ Սոֆի Սարգսեան, Արմինէ Միրզոյեան: Մենեղդեց՝ Ցակոբ Սարեան երեք յեղափոխական երգեր ընկերակցութեամբ տուտուկի: Ապա դեկավար Կարկէն Միրզոյեան տուաւ տեղեկութիւն տիկի մասին, ըսելով թէ՝ պարկաճեւ կարուած այծի, ոչխարի մորթը որու մէջ կը պահուէր պանիր, դինի, ձէթ եւայլն, իբր նուագարան գործածուած է տարբեր - տարբեր ազգերու կողմէ, բայց մենք կը խորհինք թէ այդ նուագարանը ունեցայ հայկական ծագում եւ աւելի վերջ գալթերու բերումով ցրուած ըլլայ ուրիշ երկիրներ: Այս բացատրութենէն վերջ, ամբողջական խումբը մեծ ներդաշնակութեամբ ներկայացուց «Հարսանեկան պարեր»ը, ուր ներկաներն ալ բերին իրենց մասնակցութիւնը, քանի որ խրախճանք էր բոլորին համար: Սուսաննա Միքայէլեանի եւ Տրդատ Շիրինեանի կողմէ մենակատարուած՝ «Ալ Այլուզս» ունկնդիրները տարաւ երազանքներու, իսկ Համլէթ Ցարութիւնեան եւ Սերգէյ Աղաբաբայեանի «Զինուորի երգ»ը մեզ չուտով վերադարձուց ներկային: Համերգի առաջին մասը վերջ գտաւ Արամ Խաչատրեանի «Սուրերու Պար»ով:

Մէջնարարէն յետոյ, երկրորդ մասը սկսաւ «տիկերու կանչ»ով, հովիւը որ կը կանչէր իր հօտը: Հոս եւս հայ ազգային նուագարանները բերին ձայներու ախորժալուր դասաւորում մը: Ղեկավար Միրզոյեան հոս եւս տուաւ չահեկան ծանօթութիւններ սրինդի, սանդուրի, տուտուկի մասին ըսելով թէ՝ - Կոմիտասի խօսքերուն հետեւելով տուտուկը վոքրացուցինք եւ մեծցուցինք եւ ստացանք գեղեցիկ ձայներ: Սոյն գեղեցիկ ձայներու համայնիչ նմոյշը լսեցինք Օկինակի-ի «Բոլոնեզին» մէջ: Թաւ ձայնով մենեղդիչ՝ Սերդէյ Աղաբաբայեանի «Տալուորիկի կրտրիճ» եւ «Գնդակ որոտաց»ին յաջորդեց, մենեղդչուհի՝ Շողեր Ցակոբեան «ժողովրդական երգերով: Ապա ներդաշնակ տարբերակներով ներկայացան՝ Արթիւր Սահակեանեան (փայտերով մեծ դհոլ), Սուրէն Խաչատրեան (դափ), Կարէն Ցակոբեան (պկու), Մկրտիչ Ցակոբեան (դհոլներ):

Կարկէն Միրզոյեան որքան ղեկավար, նոյնքան ձեռնհաս բեմի անձ, միշտ ըրաւ զուարթախոհ մէջբերումներ եւ այս անգամ եկաւ յայտնել թէ բծախնդրութեամբ կը մօտենան մեր ծէսերուն: Ուստի դիտեցինք հարսանիք մը, եկեղեցական արարողութենէն մինչեւ խնջոյք եւ հարսի հրաժեշտը, աւանդական գեղեցիկ բեմադրութեամբ: Համերգը վերջ գտաւ Ա. Ցարութիւնեանի «Հայրենիքիս հետ»ով:

Նուագախումբի հնչերանգներու ինքնատիպութիւնը, նաեւ երաժիշտներու կատարողական վարպետութիւնը արժանացաւ յոտնկայս բուռն ծափահարութիւններու:

***

Ցաջորդ օր Տկղար հիւրասիրուեցաւ Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի մէջ, մտերմիկ երեկոյթով մը: Սահակ - Մեսրոպ երդչախումբի եւ Տկղարի մենեղդիչներու, ինչպէս նաեւ խմբային երգըւած երգերու փոխանակումով ստեղծուեցաւ ջերմ մթնոլորտ մը որ տեւեց դիշերուան յառաջացած ժամերը:

Տկղար հրաժեշտ առաւ մեզմէ չարունակելու համար իր ջրջապտոյտը: Ցաջողութեամբ լի համերգներ կը մաղթենք իրենց:

ԱՆԻ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

(Շար. Ա. Էջէն)

«գործերուն»: Միշէլ Ռուսէնի նախաբանական աշխոյժը տրուեցաւ Պերնար Տըպրէի, ծանօթ վիրաբոյժ (Միթերանի դոծողութիւնները ինք կատարած է) եւ պատասխանատու: Ունի եղբայր մը - երկուրեակ - որ հիւրագիտան է:

ՀՌՈՄԻ մէջ, Նոյեմբեր 12-ին, աւելի քան մէկ միլիոն ցուցարարներ ցոյց կատարեցին Պերլուսքոնիի դէմ, որու խստակեցուածքեան ծրագիրները կը մտահոգեն աշխատաւորները: Ժողովուրդը հաւաքուած էր փիացցա տէլ Փոփոլօ (այլ խօսքով՝ իր տեղը): Ցոյցը կը կատարուէր երեք սենտիքանէրու հրաւէրով: Կառավարութիւնը որոշած է խնայողութիւններ ընել նուազեցնելու համար պիւտճէի բացը: Այդ առընչութեամբ նախատեսուած է հանգստեան թոշակները դեղչել այլ կարգադրութիւններու կարգին: Ցոյցը կեդրոնացած էր գլխաւորաբար Պերլուսքոնիի դէմ որ վճռած էր կարեւորութիւն չտալ: Նոյն օրը, Միլանոյի մէջ, կը յայտարարէր. -- «Փողոցի ցոյցերու մասին կարծիքս ըսած եմ արդէն: Ամսականառորները աւելի լաւ կ'ընեն աշխատելով, քան՝ գործադուլ ընելով»: Գործատիրութիւնը զգուշացուցած է սակայն կառավարութեան այս «կարծր» թեւը, թելադրելով որ չատ չէապազանցէ իր դիրքաւորման մէջ, չըլլանի մը մէջ երբ արտադրութիւնը նոր զարկ մը կը սառնայ:

ՌՈՊԸՐԹ ՏՈԼ որու հայանպաստ գործունէութիւնը ծանօթ է, մեծ յաղթականներէն է ամերիկեան վերջին ընտրութիւններուն: Սպիտակ Տան կողմէ «խափանարար պարոնը» որակուած է: 71 տարեկան, Քանսասի հանրապետական ծերակուտականը մեծամասնութեան պետ կ'ըլլայ նորընտիր Ծերակոյտին մէջ: Մեծ վարկ կը վայելէ ժողովուրդին մօտ: 1945-ին մէկ (ալ) թեւը կորսընցուցած է իտալական ճակատը: Կ'ըսուի թէ վճռած է Միացեալ - Նահանգներու նախագահ ըլլալ:

ԹՈՒՐՔ 15 ՋԻՆՈՒՈՐ սպանուած է եւ 10 ուրիշներ ալ վիրաւորուած ենքրտական յարձակման մը հետեւանքով: Առջի օր ալ, Տիլարպէքիրի մէջ, երկու անձեր որոնք ռումբ կը փորձէին պեռեղել կառքի մը մէջ, սպաննուեցան երբ գործողութիւնը կը կատարէին: Վեց հոդի ալ թեթեւօրէն վիրաւորուած է:

ԷՐԶՐՈՒՄԻ ՄԷՋ քուրդ վէճերու նիւթ եղած է Քեազըմ Քարապէքիրի անունը կրող կուսակալութեան մը անուանափոխութեան առաջարկը: Կրօնամոլ հոսանքին պարագլուխ «Բարօրութիւն կուսակցութեան» չարքերէն փոխ կուսակալ մը բերած է առաջարկը, այն պատճառաբանութեամբ որ համանուն կուսակալութիւն մը կայ նաեւ Գոնիայի մէջ ուսիկա չփոթութեան տեղի կու տայ: Ընդիմադիր չրջանակներ խստօրէն հակազդած են, ըսելով թէ Քարապէքիր Հայերու դէմ մեծ յաղթանակներ արձանագրած հրամանատար մըն է ու անոր անունը փոխելու արարքը կրնայ միայն Հայերը ուրախացնել: Առարկողները աւելցուցած են որ եթէ Հայերը օր մը յաջողէին դրաւել չրջանը, այդ անուանափոխութիւնը անոնց առաջին գործը պիտի ըլլար:

ԿԱՋԱՑԻ ՄԷՋ նոր ոճրափորձ մը պատահեցաւ, Ուրբաթ, Նոյ. 11-ին: Քամիքազ գործողութիւն մըն է կրկին (4-րդը այս ձեւի) որու հետեւանքով խորհէլացի երեք պինուոր մեռաւ: Անձնասպան - գործողութիւնը կատարողը Հանի Ապեմի մօտիկ անձ մըն է: Հանի Ապեմ այն լրագրողն է որ սպաննուեցաւ Նոյ. 2-ին ռումբի մը պայթումէն: Արաֆաթի գործը երթալով կը դժուարանայ: Ձերբակալել տուաւ իսլամական ձիհատի 125 անդամներ:

ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ սպաննուած է քրտամէտ փաստաբան մը՝ Մէհմէթ Սերհաթ, երբ տուն կը վերադառնար: Վարորդն ալ սպաննուած է, կինն ալ՝ վիրաւորուած: Ծագումով քիւրտ, Սերհաթ փաստաբանն էր Էօզկիւր Կիւնտէմ թերթին որ փակուեցաւ:

ՇԱՆՏՐԻՔԱ. ՔՈՒՄԱՐԱԹՈՒՆԿԱ. ձայներու աւելի քան 60%-ով Սրի Լանքայի (նախկին Սէյլան) նախագահ ընտրուեցաւ: 49 տարեկան այս կինը քաղաքական դիւտութեանց վկայական ունի եւ սահուն Ֆրանսերէն կը խօսի: Անցեալ Օգոստոսին կղզին նախարարապետը դարձած էր, երբ իր կուսակցութիւնը յաղթած էր երեսփոխանական ընտրութիւններուն: Հաւանական կը նկատուէր որ

Séjour de SKI
à Bellefontaine

Pour la première fois la Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour de ski à Bellefontaine du samedi 18 Février au Samedi 25 Février pour les enfants de 9 à 14 ans.

Les frais de séjour s'élèveront à 2.500 F. et comprennent :

— le transport en car A / R;
— la pension complète;
— les cours de ski;
— la location du matériel de ski;
— les remontées mécaniques;
— l'assurance.

Pour la région parisienne, toutes les inscriptions se feront auprès du secrétariat du Conseil d'Administration :

17, rue Bleue 75009 Paris
Tél. : 48 24 46 57 de 9h à 14h

Pour le Centre France, contacter Mme Ankiné Ghazarian au :
78 97 08 81 ou bien adressez-vous aux sections.

Date limite d'inscription :
30 Décembre.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է 100 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Կարապետ Բապուհեանէ:

նախարարապետ նշանակէ իր մայրը: 78 տարեկան, Տիկին Պանտարանէք առողջական հարցեր ունի: Եթէ նշանակումը կատարուի, կացութիւնը անհանգիստ կ'ըլլայ աշխարհի մէջ:

ՇՈՒԻՏԻ ժողովուրդը 52,2%-ով այո՛ ըսաւ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան: Այս հանրաքուէին մասնակցութեան համեմատութիւնը 82,4% էր:

ԻՐԱՔ չատ ծանր կացութեան մատնուած է չորս տարիներու չրջափակումէն ետք եւ նոյնիսկ եթէ ան վերնայ Իրաքի նոր դիրքորոշումէն ետք (Քուէյթի ճանաչումը) երկար ժամանակ պէտք է կացութիւնը վերականգնելու համար: Ուտեստեղէնի չգոյութիւնը, մանկական մահացումի մտահոգիչ աճը, ոճրագործութեան ծաւալումը աւեր կը գործեն: Ամսական միջին աշխատավարձն է 20 Ֆր. (2.000 Տինար), երբ 30 հաւկիթի մէկ տուփ 850-էն 900 Տինար կ'արժէ, ձէթին լիթրը՝ 400-էն 500 Տինար: Արեւմուտքի պարտադրած չրջափակման հետեւանքով, չորս տարուան ընթացքին մեռելներու թիւը մէկ միլիոն կը գնահատուի:

ԼԻՏՈՒԱՆԻՈՑ արդարադատութիւնը ուշեց օրինակ մը տալ եւ մահուան դատապարտեց լրագրողի մը սպանութիւնը կազմակերպած ծագումով Վրացի գաղթական մը, որ կը քեկավարէր մաֆիական կազմակերպութիւն մը Վիլնիուսի մէջ: Ոճրականութիւնը կրցած էր ձերբակալել Վրացին չնորհիւ մարդասպանին խոստովանութիւններուն:

ՀԱՇԷՄ - ՖԻԼԻՓԱՔԻ խումբը (որու հրատարակութիւններէն մէկն է Փարիզ - Մաչ) յայտարարեց թէ ինք եւ իրեն պատկանող բոլոր «անուններ»ը պէտք քաչուին Մամուլի Ազգային Դաշնակցութենէն: Այս որոշումը հետեւանք է նախագահին՝ Ժան Միոյի մէկ արտայայտութեան նախագահ Միթերանի եւ իր ազգական՝ Մազարինի նկարներուն հրատարակութեան առեն: Ժան Միօ ըսած էր. -- «Յաւելի պէտք ըլլար որ արհեստը (լրագրութիւն) անդլեսաքսոնեան կարգ մը թերթերու խուզակն (ֆաւիվօ) իյնայ»: Մաչի հրատարակութիւններէն չաբաթ մը ետք, բանակցութիւնները նոյնքան սուր կը մնայ: Մինչ ելլուգ հերքեց թէ չաբաթաթերթը հաւանութիւնն ունեցած ըլլայ նախագահին, Մաչ իր վերջին թիւին մէջ ալ (Նոյ. 10) կը պնդէ որ հաւանութիւնն ունեցած է:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Պատրիկ Կէնճեան իր սիրելի բարեկամ՝ Մարտիկ Տակառեանի յիշատակին կը նուիրէ 5000 Ֆր. «Հայաստան» հիմնադրամին եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին:

***

ՆԻՄ. - Սիրելի Մարտիկ Տակառեանի յիշատակին՝ Ժան Գրիգորեան 250 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ԼՐԱՏՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Նոյեմբեր 14-էն 18, ամէն օր առաւօտեան ժամը 11·20-էն 11·30, հինգ չաբաթնակական ծրագրով Լսողութեան Խաղ (Jeu de l'ouie) խորագրի տակ France Culture կը ձայնասփռէ «Քաթի Պէրպէրեանի Ազատ Երգը»: Երգչուհիի հարուստ երգացանկին մէջ կը լսուին՝ Մոնթէվէրդի, Տէսպրէսի, Սթրավինսքի, Քէյճ, Պէրլիօ, Վէյլ, Կէրշուին եւայլն:

Ողբացեալ Քաթի Պէրպէրեան՝ 1978-ին Լոնտոն տեղի ունեցած «Մուղիք Ամենիա» համազումար-համերգաչարքի ընթացքին իր կազմած «Ժողովրդականն ու կոմպոզիտորը» ծրագրի յայտադրին մէջ ստորագրած էր հետեւեալը. «Երբ ընդհանուր ծաւալ ստացող հետաքրքրութիւն կը նկատուի դէպի ժողովրդական երաժշտութիւնը ու աւանդը, կը նշանակէ որ անհրաժեշտ է վերագտնել անհատի ակունքներն ու արմատները եւ որոշ պարագայի՝ իմքնութիւնը»:

«LE REEL ET L'ILLUSION»
Peintures
Haghtanag CHAHOUMIAN
à LA GALERIE LES CENT
du 16 au 20 Novembre
Vernissage le Mercredi 16 Novembre
de 18h à 22h en présense de l'artiste

Ouverture du mercredi au dimanche
de 14h à 18h30 ou sur rendez-vous
8, rue de Jouy, Paris 4e
Tél. : 42 77 30 00
M° St-Paul ou Pont-Marie

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
12 - 14, rue St-Bazile, Marseille 1er

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆԻ
ՀԵՏ

Ֆրանսերէնի թարգմանուած իր պոծերուն հատորին հրատարակման առթիւ՝

« SOLEIL D'AUTOMNE »
(Collection «*Les Grandes Traductions*»)
Editions Albin Michel

Չորեքչաբթի, Նոյ. 16, ժամը 20·30

VERDICT... PROCES LEWIS : VERDICT... PROCES LEWIS : VERDICT...

C'est le Vendredi 18 Novembre à 13h30 que la Justice française va se prononcer sur l'affaire Lewis, dans le cadre de la 17e Chambre du Tribunal Correctionnel de Paris.

Le résultat de ce procès est *capital* pour les Arméniens. C'est la *négation* ou la *reconnaissance* juridique du génocide qui est en jeu.

CE PROCES CONCERNE TOUS LES ARMENIENS
Pour commenter la décision de la Justice française
et pour présenter sa stratégie d'avenir
Le C D C A organise
une REUNION PUBLIQUE
D'INFORMATION ET DE DIALOGUE
avec la participation de ses avocats et du Dr. Yves TERNON
le Vendredi 18 Novembre à 20 heures 45
à la M.C.A. — 17, rue Bleue, 75009 PARIS

sous la présidence de
M. PATRICK DEVEDJIAN, *Député-Maire d'Antony*
et de Mme FRANÇOISE DE PANAFIEU, *Député de Paris*
L'Association Sainte-Croix des Arméniens catholiques de France organise,
au profit de ses œuvres,
UN DINER DANSANT
Le Samedi 19 Novembre à 20 heures 30
dans les salons de la Mairie du XVIIe Arrondissement
(16-20, rue des Batignoles, Paris XVIIe)
animé par l'Orchestre *SPITAK* avec un spectacle folklorique
Repas oriental, préparé et servi par Restaurant «FEYROUZ» (Paris XVe)
Informations et réservations :
42 78 31 93 (9h - 12h30), 43 87 30 11 (10h - 19h).

M.C.A. Villeurbanne

Conférence sur le thème de la
«CREATION D'ENTREPRISE»
avec *HENRI SIRANYAN,*
Professeur à la Faculté de Valence,
Commissaire aux Comptes
Le Vendredi 18 Novembre à 20 heures 30
à la M. C. A. V.
126, rue R. Salengro, 69100 Villeurbanne
Renseignements : 78. 93. 57. 43.
— *Entrée libre* —

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

LA JEUNESSE ARMENIENNE
COPEA — NOR SEROUND — UGAB JEUNES
organise une
SOIREE DANSANTE
AU PROFIT DE L'ACTION EN JUSTICE CONTRE BERNARD LEWIS
le Samedi 19 Novembre à partir de 23h
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Prix unique : 100 F.
(avec 1 consommation non alcoolisée).

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 16
MERCREDI
16 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5.00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·460 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.460

ԵՐԵՒԱՆ ՓԵՐԻՋ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ»

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Նոյեմբերի երկուսին չահագործման յանձնուեց Զանգեզուրում «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի միջոցներով կառուցուող ուսումնանպարհների առաջին հատուածը՝ Վայք - Սարաւանը, որը Հիմնադրամի Զանգեզուր ծրագրի առաջնեկն է։ «Հայաստան» Հիմնադրամի Զանգեզուր ծրագրով սկսել է Երեւան -- Մեղրի ուսումնայրուղու Վայք -- Սարաւան եւ Հալիճոր -- Տաթեւ հատուածներուն շինարարութիւնը։

Սարաւան գիւղը շրջանցող մէկուկէս քմ.նոց ուսումնանպարհի հատուածը ըզգալիօրէն փոքրացնում է երթեւեկելի մասի թեքութիւնը, ունի ճնապաչապանական շերտեր եւ ջրահեռացման խողովակներ։ Ճանապարհահատուածի կառուցմամբ զգալիօրէն հեշտացել է ծանր մեքենաների երթեւեկութիւնը, ինչն առաւելապէս կը զգացուի ձմրան ամիսներին։ Եկող ձմրանը անխափան կ'աշխատի Մեղրի -- Երեւան ճանապարհի այս հատուածը՝ ապահովելով Հանրապետութեան հարաւային շրջանների մշտական կապը Երեւանի հետ։ Պետական յանձնաժողովը բարձր գնահատեց Եղէգնաձորի ճանապարհների շինարարութեան եւ շահագործման վարչութեան կատարած աշխատանքը եւ ընդունեց ճանապարհը։

Նոյն օրը Հիմնադրամի պատուիրակութիւնը այցելեց Գորիս, որտեղ պատրաստ էր շահագործման Գորիսի Ակներ ագրեւրի ջրերը հաւաքող եւ մատակարարող կայանն ու խողովակաշարը։ Աշխատանքը կատարուած էր ստանդարտներին համապատասխան։ Ջրահաւաքման կայանից խողովակաշարի միջոցով Գորիս քաղաքի բնակչութեան մօտաւորապէս 30 տոկոսը ապահովուեց խմելու ջրով։ Կայանը վայրկեանում 25 լիթր ջուր է թողարկում։ Մինչեւ տարեվերջ Գորիսում շահագործման կը յանձնուի նաեւ ռատիոհեռուստատեսային վերահաղորդիչ կայանը ,որը նոյնպէս կառուցւում է «Հայաստան» Հիմնադրամի միջոցներով։

«Հայաստան» Հիմնադրամի միջոցներով տարուայ սկզբից մինչեւ օրս ագէտի գօտում կառուցուել է 9 մենատուն եւ 17 բնակելի շէնք, 204 բնակարանով։ Մինչեւ տարեվերջ նախատեսուած է յանձնել եւս 41 շէնք։ Հիմնադրամի կառուցած բոլոր շէնքերը աչքի են ընկնում ներքին ու արտաքին յարդարանքով։ Բնակիչների խոստովանութեամբ պարզապէս կարելի է վերցնել իրերն ու տեղափոխուել նոր բնակարան, այնքան որ լաւ վիճակում են բնակարանները։

Նոյեմբերի 4-ին Հիմնադրամն աղէտի գօտում հերթական շէնքն էր յանձնում։ Այն իր որակով արդէն չզարմացրեց բնակիչներին։ Աղէտի գօտում, յատկապէս Գուգարքում բոլորն արդէն ծանօթ են Հիմնադրամի աշխատաոճին, եւ ոչ մէկի համար գաղտնիք չէ, որ ողջ Հայութեան մասնակցութեան վրայ հիմնուած Համահայկական կառոյցը կարող է եւ պէտք է աշխատի խղճի մտօք։ Ցանձնաժողովը նոյնպէս գոհունակութեամբ ստորագրեց ընդունման փաստաթղթերը եւ մի տասնեակից աւելի աղէտեալ ընտանիքները երկար սպասումից յետոյ վերջապէս ապրելու բնակարան ունենալու բերկրանքը։

Երեւան, 7 Նոյեմբեր 1994 թ.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ նիւթական աղբիւրներու հարցերը օրէ օր աւելի մեծ ծաւալ կ'առնեն։ «Լը Մոնտ» (Նոյեմբեր 15) կը յայտնէր թէ Ալքաթէլ (ճարտարարուեստի առաջին հատատուութիւնն է) 3·2 միլիոն ֆրանք փոխանցած է Լիւքսանպուրկի հաշիւի մը որ կը պարակէր փանամէական Սիւշի ընկերութիւնը։ Այս վերջինն ալ, զոր ստեղծեր է Լոնկէի մէկ բարեկամը, «սեւ սնուկ»ը եղած կ'ըլլայ Հանրապետական կուսակցութեան (Փէ -- Էմ)։ Այլ փաստաթուղթեր ալ կը հաստատեն որ 1987 եւ 1988-ին նոյն հաշիւը ծառայած է չահագործումներու Ռոն -- Փուլէնքի բաժնեթուղթերու վրայ անոր ապազգայնացումէն քիչ ժամանակ առաջ։

ԺԱԳ ՏԼԼՈՐ յայտարարեց թէ Ծնունդէն առաջ պիտի հաղորդէ իր որոշումը ինչ կը վերաբերի նախագահական թեկնածութեան։ Զախը ուրիչ թեկնածու չունի, նոյնիսկ եթէ բոլոր ընկերվարականները այնքան ալ խանդավառ չեն։ Ինչպէս դիտել կուտայ «Լիպերասիոն»ի խմբագրականը՝ աջ կողմը չատ լեցուն է, ձախ կողմը՝ չատ պարապ։ Տըլոր մինչեւ Ցունուար 26 կը մնայ Պրիւսէլի յանձնախումբին նախագահը։

ՓԱՐԻԶ -- ԼՈՆՏՈՆ Թէ -- Ժէ -- Վէ-ով առաջին մեկնումը կատարուեցաւ Նոյեմբեր 14-ին։ Ճամբորդութիւնը կը տեւէ երեք ժամ վեց վայրկեան կառ ուիւ Նորդէն Ուաթերլու։ Ճեպընթացը (Էօրօսթար) մեկնած էր ժամը 8·07 794 ճամբորդով եւ կը հասնէր 10·13-ին (Փարիզի ժամով՝ 11·13)։ Ճամբորդութիւնը կ'արժէ 1620 Ֆրանք Ա. կարդ եւ 1290՝ Բ. կարդ (երթուդարձ)։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Արտաքին նախարարը՝ Անդրէյ Կոզիրեւ Փարիզ կը գտնուի քանի մը օրուան համար։ Խօսակցութեանց դրլխաւոր նիւթերը կը վերաբերին Իրաքի եւ Պոսնիոյ։ Կոզիրեւ հանդիպումներ կ'ունենայ Պալատիւրի, Ժիւփէի, Սեկէնի, Շիրաքի հետ եւ հաւանաբար ընդունուի նաեւ նախագահ Միթերանի կողմէ։

ԳՐԱԿԱՆ ԿՈՆԳՐԻՈ մրցանակը չնորհուեցաւ Տիտիէ վան Գովելերթի «էօն ալէ սէնթիլ» հատորին համար (Ալպէն Միչէլ)։ 34 տարեկան, հեղինակը բնաւ չէր սպասեր այս մրցանակին որ անակնկալ մըն է նաեւ այլոց համար։ Գիրքին հեղինակը որը մըն է զոր ցիկանները իրենց մօտ առած են։ Պատանի կը գտնայ ու ապրուստը կ'ապահովէ զանազան միջոցներով Մարսէյլի մէջ մարոքեան կեղծ թուղթերով։ Ընծօտ մրցանակն ալ տրուեցաւ կիյօմ Լը Թուզի «Հօրդ պէս» հատորին համար որ կ'ամփոփէ հորս պատումներ ուր մեծ դեր կը խաղայ Ափրիկէն։ Հեղինակը 26 տարեկան է եւ արդէն քանի մը դործեր գրած է։

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ կը պահպանէ Իրաքի չրջափակումը հակառակ անոր որ Պաղտատ հիմնական փոփոխութիւն մը կատարեց իր դիրքորոշման մէջ ճանչնալով Քուէյթն ու անոր հողային ամբողջականութիւնը։ ՄԱԿ-ի դործադիր մարմինը կ'առարկէ որ մարդկային իրաւանց խախտում կայ դեռ երկրին մէջ։

ԻՏԱԼԻՈՑ երեսփոխանական ժողովը իր վստահութիւնը յայտնեց Սիլվիօ Պերլուսքոնիի քուէարկելով 1995-ի պիւտճէին 124-ի դէմ 321 ձայնով։

ՏԱՃԻԿՍՏԱՆԻ կառավարութիւնը եւ իսլամական պինեալ ընդդիմութիւնը որ Աֆղանխստան ապաստանած է վերիներու փոխանակութիւն մը կատարեցին Նոյ· 13-ին։ 23 իսլամ քաղաքական բանտարկեալ փոխանակուեցան Տաճիկստանի ապահովութեան ուժերու 27 ներկայացուցիչներու հետ։ Այս փոխանակութիւնը դրական միակ արդիւնքը կը նկատուի թեհրանի խօսակցութեանց իշխանութեան եւ ընդդիմութեան միջեւ։

ՈՒԿՐԱՆԻՈՑ նախագահը՝ Լէոնիդ Կուչմա հրամանագիր մը ստորագրած է հողային սեփականաշնորհման վերաբերող։ Այն հողագործները որոնք կ'աշխատին պետական հաւաքական ձեռնարկներու մէջ պիտի կարենան հողային բաժին մը ստանալ ձրի։ Իրաւունքն ունին նաեւ այդ բաժինը ծախելու։

ԱԼՊԱՆԻՈՑ ժողովուրդը ձայներու 53%-ով մերժեց նոր Սահմանադրութիւնը, ինչ որ ապդարարութիւն մը կը նկատուի նախագահ Ս. Պերեչայի։ 1992-ի իր ընտրութենէն ի վեր 49 տարեկան այս սըրտաբանը յաջողութենէ յաջողութիւն կ'երթար եւ առաջին ծանր պարտութիւնն է։

ԼԻՄԱՍՈԼԻ մէջ (Կիպրոս) տեղի կ'ունենայ Միջին - Արեւելքի Եկեղեցիներու Խորհուրդին ընդհ. ժողովը։ Հաւաքուած են 150 պատրիարք, եպիսկոպոս եւ պատուիրակ որոնք կը ներկայացնեն 15 միլիոն հաւատացեալ Արեւելքի բոլոր քրիստոնեայ համայնքներուն պատկանող։ Օրակարգի գլխաւոր նիւթն է՝ Եկեղեցիներու միջեւ հաշտութիւնը, միասնականութիւնը եւ խաղաղութիւնը ամրապնդելու միջոցներու փնտռտուքը։

ԱՄԻՆԻ մէջ, Նոյեմբեր 13-էն ի վեր բուռն բախումները չեն դադրած երիտասարդներու եւ ապահովութեան ուժերու միջեւ։ Երիտասարդները առաւելաբար կը պատկանին Հարբի (Ալժերիոյ մէջ Ցբրանոյի կողմնակիցներ) համայնքին եւ կը պարզուի որ ապահովութեան ուժերը ծուղակ ինկած են կիրակի օր։ Հարքինները կը բողոքեն ոստիկանութեան ցեղապաշտ քաղաքականութեան դէմ։ Ամէն ինչ սկսած է, երբ Շաբաթ իրիկուն ապահովութեան ուժերը արտասուաբեր ռումբերու միջոցաւ պարպած են Ա.Շ - Էմ - Էմ-ի մը գեռնայարկը գտնուող սրահ մը ուր պարանցիկ երեկոյթ մը կար։ Փարիզ ալ (Փլաս տէ Վօժ) եւ այլ արուարձաններ բախումներ կան։

ԱԼԺԻՒ մէջ ապաննուած է ատամնաբոյժ կին մը՝ Տիկին Լապու իր դարմանատան մէջ։ Անդամ էր չարժումի մը որ բողոքին դէմ է իսլամապաշտներու հետ որեւէ երկխօսութեան։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Պաշտպանութեան նախարար՝ զօր· Գրաչովի դիրքը բաւական խախուտ կը նկատուէր Նոյ· 15-ին։ Հրաժարման չշուկները չատ են եւ ելլին իսկ, որու պաշտպանեալն է, քննադատելով ապայակոյը անուղղակի քննադատած կ'ըլլայ Գրաչովը։ Դուման (երեսփոխանական ժողով) արդէն ահազանգ հնչեցուցած է։ Նախարարին չատ հոգը չէ եւ նոյն արհամարհանքով կը վարուի իր շրջապատին հետ։ «Փաչա-Մերէտէս» մկրտուած, զօր· Գրաչով իր տեղեկագիրը կարդացած է բանակի պատասխանատուներուն առջեւ, մինչ անդին սպայակոյտ եւ բանակ քննադատութեանց թիրախ էին։ Ամէն ինչ ծայր տուած էր ամառը, երբ Նուվել տը Մոսքու պրպտում մը կը հրատարակէր «զօրավարներու պիղծ»ին վերաբերող, այսինքն գենքի եւ զինամթերքի վաճառքի։

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Լ· ՏԷՐ - ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՄՕՏ

Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը Նոյեմբեր 12-ին ընդունած է Մինսկի խումբի նախագահ Ա. Պիորնէրը։ Հանդիպումի ընթացքին քննարկուած են զարգացման կենդրոնի կարգաւորման գործընթացը, հրադադարի պահպանման ընթացքը, միջնորդական նախաձեռնութեանց միջեւ գոյութիւն ունեցող հակասութիւնները յաղթահարման հարցը։ Արտաքին նախարար Վ. Փափազեան, պզ· Ապահովութեան Վարչութեան պետ պաշտօնակատար Դաւիթ Շահնազարեան, Արտաքին նախարարութեան Միջազեալ -- նահանդներու եւ Գանատայի վարչութեան պետ Վարդան Ոսկանեան եւս ներկայ եղած են տեսակցութեան։

*
**

ԸՆԴՀԱՏՈՒՄ՝ ԱՆՁՆԱԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՆ

Ուժանիւթի տարննապի ատատկացման եւ լուսանկարչական ժապաւէններու չգոյութեան հետեւանքով անճնաթուղթերու պատրաստութեան աշխատանքները ընդհատուած են մինչեւ տարեվերջ։

*
**

ԵՐԿԱԹՈՒՂիի ԱՐԿԱԾ

Նոյեմբեր 11-ին, առաւօտեան ժամը 8-ի չուրջ Սանահին - Կովեր հատուածին մէջ հողի սահքի հետեւանքով երկաթուղային պիծը խղուած է 25 մեթրի վրայ, հեռանալով մինչեւ 4 մեթր։ Շինարար ընկատներ անմիջապէս փութացած են արկածի վայրը։ Առաջին հաշուարկով, նորոգութեանց համար հարկ են առնուազն հինդ - վեց օր եւ 20 միլիոն Դրամ։

*
**

ՌՈՒՍ ՓՈՐՁԱԳԷՏԻՆ ԴՐԱԿԱՆ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ռուսաստանի հիւլէական հսկողութեան պետական կոմիտէի նախագահ Վիշնեվսքի այցելելէ ետք Մեծամօրի հիւլէակայանը, մամուլի ներկայացուցիչներուն հետ հանդիպում մը ունեցած է, որու ընթացքին արտայայտած է իր դրական տպաւորութիւնները աւելցնելով թէ հոն տեսած է չատ աւելի կազմակերպուած եւ ճշդրիտ աշխատանք քան ինչ որ կ'ակնկալէր։

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԲԸՄ-Ի ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԱՐՁԵՒՈՐՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Հայկական Համագումարի նախագահ Հրայր Ծովինարեանի հանրային գործունէութեան մեծարման առիթով, նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի ձայնագրեալ պատգամը առեւին բաւական մեծ հոսանքով: Հ. Բ. Ը. Մ.-ի տարիքին եւ գործունէութեան դաշտին հետ անհատապար համեմատութիւններու մէջ զոհուող Հայկական Համագումարին կը շնորհուէր պետականարութիւն մը, որ հակառակ ամերիկեան դանկութիւններու, հպիտեթ կը համապատասխանէր իրականութեան: Անոր ներկայ կառոյցը չէր կրնար դիմանալ նման ծանրութեան մը: Նոյն այդ ելոյթին մէջ, Հ. Բ. Ը. Մ.-ը կ'արժանանար յիշատակութեան մը, այնքանով՝ որ «եկեղեցու կողքին այսօր միակ համահայկական կազմակերպութիւնն է աշխարհում»:

Լակոնիկ այդ գնահատանքին մէջ պարփակուած միտքը՝ աւելի ծաւալուն եւ աւելի յստակ պարզաբանումով նախագահը ներկայացուց Հ.Բ.Ը.Մ.-ի 78-ի Համագումարին՝ Երեւանի մէջ: Բայց այս անգամ, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի համազգային դերը կը ստանար իր ճշմարիտ արժեւորումը, որուն ցարդ արժանացած չէ բարեսիրական որեւէ կազմակերպութիւն: Ութսունութ երկար տարիներու ընթացքին, Հ.Բ.Ը.Մ.-ը իրաւամբ խաղացած էր այն դերը, ստանձնած էր գաղութային այն պատասխանատուութիւնները, որոնք նախագահին որակումով կը կոչուին «Հայահայկական կառավարութիւն», իր պայմանական իմաստով:

Եթէ յետադարձ հայեացք մը նետենք Միութեան հիմնադրութեան տարիներու գործունէութեան, ակնբախ կը դառնայ, թէ ապաքաղաքական այս կազմակերպութիւնը, իր ուշադրութեան առանցքին մէջ առած էր հայ ժողովուրդի հայրենի եւ տարագրեալ մասնիկներուն ճակատագիրը: Եղեռնէն վերապրած եւ հայրենի հողին վրայ երդիք մը զտած հայութիւնը պէտք ունէր Հ. Բ. Ը. Մ.-ի նիւթական եւ բարոյական օժանդակութեան: Տակաւին ինքն ալ կազմաւորման առաջին քայլերուն մէջ, Հայաստան կ'ուղարկէր երկրագործական գործիքներ, սերմնացու, նոյնիսկ հիմը կը դնէր Նուպարաշէնն քաղաքին, որ չուրջ 70 տարի Սովետաշէն մկրտուելէ ետք, իր իսկական անունը կը դանէր անկախութեան առաջին տարին իսկ: Միւս կողմէ Հ. Բ. Ը. Մ.-ը կը խաղար սփիւռք զարձած հայութեան միւս կէսին կիսապաշտօնական կառավարութեան դերը եւ Նուպար Փաշայի պատուիրակութիւնը Փարիզի մէջ կը փորձէր Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի «դաշնակիցներէն» ստանալ արեւմտահայութեան յափշտակուած հողերու վերադարձի խոստումը:

Երբ Հայաստանի մէջ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի նման կազմակերպութիւն մը կը պիտակաւորուէր «բուրժուական», հայրենի հողին վրայ դառնալով անհիւրընկալ, երբ «դաշնակիցները» կը դատապանէին արեւմտահայութեան դատին, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի առաջնորդները, ազգային պայծառատեսութեամբ մը կը չարունակէին մնալ հայրենասիրութեան եւ ազգապահպանութեան պատուանդանին վրայ, սակայն, Միութեան ամբողջ ներուժը տրամադրելով սփիւռքահայ կրթական, մշակութային եւ բարեսիրական կառոյցներուն: Հիմա դժուար է ըսել, թէ եթէ դէպքերը չփակուէին Հ. Բ. Ը. Մ.-ի առջեւ խորհրդային իշխանութիւններու կողմէ, ինչպիսի՞ կառոյցներ հիմնուած պիտի ըլլային հայրենի հողին վրայ: Սակայն, կարելի է ըսել, թէ սովետական իշխանութիւններու այլամերժ կեցուածքէն օգտուեցաւ Սփիւռքահայութիւնը: Նիւթական յատկացումներու իմաստով, Հ. Բ. Ը. Մ. ի վիճակի չէր հաւասարակշռութիւն մը պահպանելու սփիւռքի եւ հայրենիքի միջեւ:

Հիմա ճիշդ այդ հաւասարակշռութիւնը պահպանելու երկընտրանքին առջեւ է Հ. Բ. Ը. Մ.-ի «Համահայկական կառավարութիւնը»: Բայց երբ յաճախ նախապատուութեան նժարը կը թեքի դէպի Հայաստան, պէտք է ընդունիլ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի ... 70 տարիներու յետնեալ պարտաւորութիւնները հանդէպ հայրենիքին: Պէտք է տեսնել այն համամասնութիւնները, որոնք դոյութիւն ունի 1920-ական եւ 1990-ական թուականներու Հայաստանի պայմաններու միջեւ: Ի վերջոյ սփիւռքը հաշտ աչքով պէտք է դիտէ այն իրողութիւնը, որ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի նախապատուութիւնները կը մեկնին կարիքներէն, իսկ այսօր Հայաստանը կարիքաւոր երկիրներու Հ. Բ. Ը. Մ.-ի ցուցակին առաջին տեղը կը դրաւէ: Մինչ այդ, սակայն չեն անտեսուած սփիւռքի կարիքները, որոնց սատար կը հանդիսանայ Միութիւնը միեւնոյն չափով եւ տարողութեամբ: Դժբախտաբար, մոռացութեան մատնելով այս ճշմարտութիւնը, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի հայաստանեան յանձնառութիւնները կը քննադատուին եւ անոնք կը նկատուին չեղում մը Միութեան առաքելութենէն: Բայց, համահայկական անպաշտօն կառավարութիւն մը ստիպուած պիտի ըլլայ պահպանել հաւասարակշռութիւն մը՝ զայն խախտելու իրաւունքով, ըստ պայմաններու եւ ըստ պահանջներու:

Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի տուած արժեւորումները նախ Հայկական Համագումարին եւ ապա Հ. Բ. Ը. Մ.-ին, կը մեկնին այն վստահարկութենէն, թէ հետզհետէ անչքանալու պիտի դատապարտուին հայ քաղաքական կուսակցութիւնները Սփիւռքի մէջ - քանի անոնք ներկայացուած են հայրենական հողին վրայ - եւ ըստ նախագահին, անհետեւութիւն պիտի ըլլայ քաղաքականութիւն խաղալ Հայաստանին դուրս: Հայաստանի դէսպանատուները կամայ - կամայ պիտի վարեն պետական քաղաքականութիւն, կուսակցութիւնները դուրս ձգելով այդ սահմանապարկէն: Նոյն մտածողութեան տէր ուրիշներ կը փաստարկեն, թէ ոչ Անգլիոյ, ոչ Ֆրանսայի եւ ոչ ալ Իտալիոյ կուսակցութիւնները իրենց ճիւղաւորումները ունին սփիւռքի մէջ: Ուրեմն, ապագան կը պահանջի լոպպիստական բնոյթի կազմակերպութիւններու, ինչպէս Հայկական Համագումարը, Հայ Դատի յանձնախումբը եւ ուրիշներ...:

Հայաստանի իշխանութիւններու կողմէ քաջալերուած այս մտածողութիւնը կը հիմնաւորուի նաեւ այն թեզին վրայ, թէ սփիւռքահայութեան նախասիրութիւնները կը թեքին դէպի ապաքաղաքական կազմակերպութիւնները - ինչպէս Հայկական Համագումարը, Հ. Բ. Ը. Մ. - եւ անոնց է վիճակուած աւելի մեծ դերակատարութիւն մը ապագայ տասնամեակներուն:

Տեսականօրէն կրնայ ճիշդ ըլլալ այս մտածողութիւնը, բայց նաեւ խոցելի ու չատ վտանգաւոր: Նախ, Հայկական Համագումարին եւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ին կը մեկնին այն վստահարկութենէն, թէ հետզհետէ անչքանալու պիտի դատապարտուին հայ քաղաքական կուսակցութիւնները Սփիւռքի մէջ - քանի անոնք ներկայացուած են հայրենական հողին վրայ - եւ ըստ նախագահին, անհետեւութիւն պիտի ըլլայ քաղաքականութիւն խաղալ Հայաստանին դուրս: Հայաստանի դեսպանատուները կամայ - կամայ պիտի վարեն պետական քաղաքականութիւն, կուսակցութիւնները դուրս ձգելով այդ սահմանապարկէն: Նոյն մտածողութեան տէր ուրիշներ կը փաստարկեն, թէ ոչ Անգլիոյ, ոչ Ֆրանսայի եւ ոչ ալ Իտալիոյ կուսակցութիւնները իրենց ճիւղաւորումները ունին սփիւռքի մէջ: Ուրեմն, ապագան կը պահանջի լոպպիստական բնոյթի կազմակերպութիւններու, ինչպէս Հայկական Համագումարը, Հայ Դատի յանձնախումբը եւ ուրիշներ...:

Փոքրիկ եւ դարձ մը կատարելով դէպի՝ չենք նկատի առնել, թէ անկախութեան հրուչակագրի որդեգրման օրերուն, Սփիւռքահայութիւնը հասկնալի հանդուրժողութեամբ մը ընկալեց այն մտահոգութիւնը, թէ Հայաստանի իշխանութիւններու ներկայի դժուարին պայմաններուն տակ ցեղասպանութեան եւ հայկական հարցի հետապնդման աշխատանքներուն մէջ նորաստեղծ պետականութիւնը պիտի չկարենար իրմէ ակնկալուած յանձնառութիւնները լիովին կատարել: Պէտք էր ենթադրել, որ այդ առաջադրանքին դերակատարները պիտի մնային նոյնինքն հայկական կուսակցութիւնները, բնականաբար սրբագրելով իրենց գործունէութեան անցեալի սխալները, կամ ընդհանուր աշխատաձեւին մէջ ներմուծէին բոլորովին նոր պայմաններուն համապատասխան քայլեր: Ներկայիս բարձրացնել ժամանակավրիպութեան թէզը, փաստօրէն կը նշանակէ ստեղծել կանխահաս պարապ մը, որ լեցնելու պատրաստ չեն բարեսիրական կազմակերպութիւնները եւ բոլորովին անտէր թողուլ արեւմտահայութեան հողային դաշը:

Ճիշդ է, որ Սփիւռքահայութիւնը կ'ընթանայ դէպի ապաքաղաքականացում: Բայց արդեօ՞ք պէտք է քաջալերել այդ ընթացքը եւ ինչո՞ւ, քան մը որ նկատելի է Հայաստանի իշխանութիւններու կողմէ: Արդեօ՞ք որեւէ օգուտ կ'ակնկալուի կուսակցութիւններու անչքացումէն, աւելի ճիշդ կանխահաս անչքացումէն: Ընդհակառակն, քաղաքականացած Սփիւռք մը ամէնէն ուժեղ յենարանը կրնայ դառնալ Հայաստանին եւ դերերու ճիշդ բաշխումով մը կատարել լրացուցիչ այն աշխատանքները, որոնք այսօր ի վիճակի չեն կատարելու հայրենի իշխանութիւնները:

Իր գոյութեան 88 տարիներուն Հ. Բ. Ը. Մ.-ը չէր արժանացած այն արժեւորումին, որուն արժանացաւ հայրենի հողին վրայ իր դրամարած առաջին համագումարին առիթով: Այդ արժեւորումը նոր պարտաւորութիւններու տակ կը դնէ Միութիւնը: Բայց եւ այնպէս մեր հաւանքը կը մնայ կիսատ, երբ ամէն անդամ բարեսիրական կազմակերպութիւններու արժեւորումը առիթ կը ծառայէ նեմեսիսներու քաղաքական կուսակցութիւնները՝ որոնց չուքին տակ աճած եւ դարձած են այդ կազմակերպութիւնները...:

ՅԱԿՈԲ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

«Նոր Օր»
Հոկտեմբեր 29

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՈՒՄ

Tempête dans un bénitier...

Անցնող տարիների փոշին կարծես որոշ չափով ծածկել էր Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց վանքի Վեհարանի Վարչութեան Միաբանութեան անխոհեմ եւ զայրացնող ձեռնարկները, որոնք մտահոգիչ կացութեան մատնեցին պատկառելի անցեալ ունեցող այդ Միաբանութիւնը:

Ահա հիմա էլ կարծես մի նոր գայթակղութիւն է ծնունդ առնում, հայկական հնաւանդ մի եկեղեցւոյ շուրջ:

Վենետիկի փողոցներից անցնելիս, աչքս դիպաւ թերթավաճառների կըպակների ճակատին կպած մի ափիշի, որ ապտակի պէս ինձ հարուածեց՝

CHIESA ARMENA OFFRESI I ROSA SALVA IN TRATTATIVA

(Ծախու հայկ. եկեղեցի, Ոզա Սալվա բանակցութեան մէջ է):

Մեղա՛յ, մեղա՛յ, Տէր Աստուած:

«Դէհ արի Վարդապետ, նորից մի գժուի...»:

Ճիշեալ չանդալից խորագրով, լոյս է տեսել ուրեմն մի յօդուած, Վենետիկի La Nuova օրաթերթում (Նոյ. 4), զարդարուած եկեղեցւոյ խորանի լուսանկարներով, ինչպէս նաեւ Վրդ. Հ. Մարտիրոս Ապաճեանի դիմանկարով:

Իսկ եկեղեցին ասածը, Վենետիկի Calle degli Armeni փողոցում գտնուող Ս. Խաչ եկեղեցին է, որ կառուցուել է 17-րդ դարում, Տոճերի շրջանին: Ուստի Եւրոպայի Հայոց ամենահին աղօթավայրն է, երբ կար բարգաւաճ մի հայ գաղութ: Հետզհետէ, այդ գաղութը նուազեց, հալուեց, կորաւ: Բայց մնաց մեր հաւատքի այս բերդը:

«Ծախու հայկական եկեղեցի» ... Շըշմած՝ քեզ հարց ես տալիս՝ միթէ՞ դրամի ուժով կարելի է գնել մի սրաթավայր:

Ինչ խօսք որ դրամը թէ՛ բարիք է, թէ՛ չարիք: Բայց նրա բարիքը սահմանափակ է ,իսկ չարիքը անսահման...

Ասում են թէ այս յօդուածի հեղինակը Ճիորճիօ Զէչէթթին է: Հանրածանօթ վենետիկցի մի լրագրող է: Ընդունենք: Բայց հարց է թէ, արդեօք նա ծանո՞թ է Հայերին, հետաքրքրուե՞լ է Վենետիկի հայ գաղութով: Իսկ ինչո՞ւ նախապէս այս եկեղեցւոյ շուրջ «ձարտարել»ուց առաջ նա պարտք չի համարել դիմել Ս. Ղազարի Միխիթարեան հայրերին: Թուում է որ Ճիորճիօ Զէչէթթին զրկուած է պարկեշտութեան սկզբունքից, ինչպէս բազմաթիւ լրագրողներ, որոնց մտահոգութիւնը կամ առաքելութիւնը՝ տեղեկացնել, իրազեկ պահել չէ ընթերցողներին, այլ՝ պարզապէս զարմացնել, ցնցել: Մի դուցէ ժամանակները ստիպում են որ լրագրողները եւ մանաւանդ մամուլի պատասխանատուները, հեղինակութիւն ու համբաւ ձեռք բերեն սէնսիններով... Լրբագրողները մասամբ դառնում են «սանսասիա»յի որսորդներ: Կամ էլ այնքան աշխոյժ են ու ժիր որ նմանում են աղբ որոնող ճանճերին ... Կարծես որ զազեթաճի Ճիորճիոն այս խաւին է պատկանում:

Կամ էլ Վենետիկի այս լրագրողը ընդունակ է նաեւ, այսպէս ասած՝ «միջազգային լեզու»ին, այն «լեզու»ն որ Իտալիայում հալածւում է եւ կոչւում՝ «մաֆիոզական փուլիքէ» գործողութիւն... Այս պարագայում ո՞վ է ուրեմն դիմել այս միջոցին, որպէսզի լոյս տեսնի այսպիսի անհեթեթ գրուածքն:

Ինչ որ է: Իրողութիւնն այն է որ Միխիթարեան Միաբանութիւնը քնաւ չի ցանկացել վաճառել Ս. Խաչ եկեղեցին: Ոչ իսկ նրա մտքից անցել այս տեսակ սրբապղծ մի մտածում:

Ինչ վերաբերում է յիշեալ գնորդ Ոզա Սալվային, պարզուեց որ սա հանրածանօթ անուշավաճառի մի հաստատութիւն է եւ մեծ համբաւ է վայելում Վենետիկում իր կարկանդակներով եւ այլ քաղցրեղէններով: Հաւանական է որ այդ նշանաւոր անուշավաճառը ցանկանում է աւելի ուռճանալ, տէր դառնալով Ս. Խաչ եկեղեցուն: Քանի որ նրա վաճառատունը շատ մօտ է Calle degli Armeni փողոցին:

Ուստի մի պահ կարելի է երեւակայել թէ ինչպիսի ինքնաուիպ յայտարարութեամբ Ոզա Սալվան պիտի կատարէր իր նոր մասնաճիւղի բացումը, իր լուր վենետիկցիներին եւ այլացեղ զբօսաշրջիկների կոկատաներին՝

«Նոր է բացուել Calle degli Armeni-ի վրայ շէեղ մի քէյատուց ուր Հայոց հնաւանդ եկեղեցում պիտի կարողանաք հաճելի շակել մեր ախորժահամ baïcoliները եւ մանաւանդ մեր անմոռանալի religieuseները»:

Բայց համոզուած ենք թէ այս ծանուցումը լոյս պիտի չտեսնի եւ Ոզա Սալվա պիտի չհասնի իր «մուրազ»ին:

Դարերի ընթացքում բազմաթիւ «պահապան հրեշտակ»ներ ու փերեզակներ եկել են ու անցել, Ս. Խաչ եկեղեցուց ոչ մի քար չի պակասել: Հաւատում ենք, կատարիօրէն, որ դրամի բերած ուժը մշտնում է անդօր Հայոց եկեղեցու դիմաց:

Կ'ուզենք նաեւ հաւատալ որ կախարդիչ տոլարի «էներկիա»յով կարելի պիտի չլինի ընտրել վաղուայ Սմենայն Հայոց Կաթողիկոսը...:

Կ. ՋՐԲԱՇԵԱՆ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՅԱՅՏԱԳԻՐԸ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ

ԽՄԲ.- Հոկ. 23-ին թրքական հեռատեսիլի Քանալ Տէ-ն շահեկան վիճարկում մը սփռած է փոքրամասնութեանց մասին: Վիճաբանութիւնները երբեմն լարուած մթնոլորտ մը ստեղծած են, ինչպէս կը վկայէ Մարմարա (Հոկ. 24): Ստորեւ, երկու մասով, այդ ասուլիսը:

*
**

«Քանալ Տէ» հեռատեսիլի կայանը սկսաւ Ռիւսթէմ Պաթուի կողմէ ղեկավարուած վիճաբանական ասուլիսներու նոր շարքի մը, որ կը կոչուի «360 աստիճան»: Այս նոր շարքին առաջինը յատկացուած էր Թուրքիոյ մէջ փոքրամասնութիւններու հարցերուն: Այսքան հրապարակային կերպով քիչ արծարծուած այս հարցը ծեծելու հրաւիրուած էին զանազան փոքրամասնութիւններէ ներկայացուցիչներ եւ

նի փուլիքէ» գործողութիւն... Այս պարագայում ո՞վ է ուրեմն դիմել այս միջոցին, որպէսզի լոյս տեսնի այսպիսի անհեթեթ գրուածքն:

Ինչ որ է: Իրողութիւնն այն է որ Միխիթարեան Միաբանութիւնը քնաւ չի ցանկացել վաճառել Ս. Խաչ եկեղեցին: Ոչ իսկ նրա մտքից անցել այս տեսակ սրբապղծ մի մտածում:

Ինչ վերաբերում է յիշեալ գնորդ Ոզա Սալվային, պարզուեց որ սա հանրածանօթ անուշավաճառի մի հաստատութիւն է եւ մեծ համբաւ է վայելում Վենետիկում իր կարկանդակներով եւ այլ քաղցրեղէններով: Հաւանական է որ այդ նշանաւոր անուշավաճառը ցանկանում է աւելի ուռճանալ, տէր դառնալով Ս. Խաչ եկեղեցուն: Քանի որ նրա վաճառատունը շատ մօտ է Calle degli Armeni փողոցին:

Ուստի մի պահ կարելի է երեւակայել թէ ինչպիսի ինքնաուիպ յայտարարութեամբ Ոզա Սալվան պիտի կատարէր իր նոր մասնաճիւղի բացումը, իր լուր վենետիկցիներին եւ այլացեղ զբօսաշրջիկների կոկատաներին՝

«Նոր է բացուել Calle degli Armeni-ի վրայ շէեղ մի քէյատուց ուր Հայոց հնաւանդ եկեղեցում պիտի կարողանաք հաճելի շակել մեր ախորժահամ baïcoliները եւ մանաւանդ մեր անմոռանալի religieuseները»:

Բայց համոզուած ենք թէ այս ծանուցումը լոյս պիտի չտեսնի եւ Ոզա Սալվա պիտի չհասնի իր «մուրազ»ին:

Դարերի ընթացքում բազմաթիւ «պահապան հրեշտակ»ներ ու փերեզակներ եկել են ու անցել, Ս. Խաչ եկեղեցուց ոչ մի քար չի պակսել: Հաւատում ենք, կատարիօրէն, որ դրամի բերած ուժը մշտնում է անդօր Հայոց եկեղեցու դիմաց:

Կ'ուզենք նաեւ հաւատալ որ կախարդիչ տոլարի «էներկիա»յով կարելի պիտի չլինի ընտրել վաղուայ Սմենայն Հայոց Կաթողիկոսը...:

Կ. ՋՐԲԱՇԵԱՆ

թուրք լրագրողներ ու մտաւորականներ: Յայտագիրը տեւեց մօտաւորապէս մէկուկէս ժամ եւ տեղ տեղ հասաւ ծայր աստիճան չհաճոյական բայց նոյնքան պլպթուցիկ հարեմատութիւններու:

Առաւելապէս հրաւիրուած էին հետեւեալները.- Իրաւաբան Տիրան Պաքար, «Շալոմ» թերթի ներկայացուցիչ Սիլվիո Օվատիա, երդիչ Ֆէթոն, լրագրող ու պատրիարքարանի մամլոյ դիւանի անդամ Աննա Թուրայ, «Օրթա Տողու» թերթի աշխատակից Արսլան Պուլութ, նշանաւոր կատակերգակ Սէլիմ Նաչիտ, Մարմարա համալսարանին իրաւաբանութեան դասախօս փրոֆ. Մէհմէտ Աքիֆ Այտըն, թուրք պատմաբան եւ «Վարլըք Վէրկիսի» անուն պիրքին հեղինակ Բլուվան Աքար, փրոֆիլօ Հոլտինկ հաստատութենէն Նէսիմ Լէվի, Քիմիա Գործատէրերու Արհմիութեան ներկայացուցիչ Ալպէր Պիլէն, «Ժամանակ» թերթէն Արա Գօչունեան, Մարդկային Իրաւունքներու Միութեան ներկայացուցիչ Հիւլիա Տէմիր, Հայ Բողոքական համայնքէն Գրիգոր Աղապալօղլու եւ պատմաբան Մէհմէտ Պաշարան:

Հանդիսավար Ռիւսթէմ Պաթում նախ յայտնեց որ այս յայտագիրը ամէն կիրակի պիտի յատկացուի զանազան նիւթերու եւ յայտագրին առաջինը կը տրամադրուի քիչ արծարծուած կարեւոր խնդրի մը որ է Թուրքիոյ մէջ փոքրամասնութիւններուն վիճակն ու հարցերը:

Նախ ցուցադրուեցաւ քանի մը Հայերու հետ կատարուած ռըփորթաժ մը: Գումպարուէն Նաղարէթի Դաւիթեան կը յայտնէր որ փոքրամասնութիւնները անհանդըստացնող կէտեր կան եւ անոնցմէ մէկն ալ անունի հարցն է: Ժողովուրդը տարօրինակ հակազդեցութիւն ցոյց կուտայ փոքրամասնութիւններու անունը լսելով: Նոյնը կը պատահի պետական գրասենեակներուն մէջ:

Առաջին խօսողը իրաւաբան Տիրան Պաքարն էր: Բայց անոր բերնէն ելած առաջին նախադասութիւնը արդէն պատճառ դարձաւ որ փոթորիկ մը պայթի: Երբ ան, հանդիսավարին խօսքը կրկնելով ըսաւ որ հայ հայրենակից մըն է, «Օրթա Տողու» թերթին թղթակիցը առարկեց եւ հարցուց թէ հա՞յ հայրենակից է թէ ոչ թուրք հայրենակից: Առաջին վարկեանէն կատարուած այս միջամտութիւնը քիչ մը էլեկտրականացուց մթնոլորտը, բարեխախտաբար Տիրան Պաքար անուշի կապեց ու իր խօսքը չարունակեց ընդգծելով թէ ինք թուրք հայրենակից է: Խօսեցաւ հաստատակեցաւ ձեւով, միջոց մը յիշեց Ունեւորութեան Տուրքի հարցը եւ պատմեց թէ ընտանիքը որքա՜ն տառապած էր այդ տուրքէն: Որպէս իրաւաբան բացատրեց թէ որքա՜ն ապօրէն օրէնք մըն էր այդ:

Երկրորդ խօսողն էր «Շալոմ» թերթէն Սիլվիո Օվատիա, որ ըսաւ որ ինք որպէս հրեայ փոքրամասնութիւն որեւէ հարց չէ ունեցած, պինուորութիւնը Կիպրոսի մէջ ըրած է: Ան որպէս զանգատելի հարց, յիշեցուց որ փոքրամասնութիւնները այս երկրին մէջ միջոց մը ահաբեկչութեան հարցի առընչութեամբ նկատուած են «փոթանսիէլ վառնդ», ինչ որ չատ անիրաւ էր: Բարեբախտաբար կառավարութիւնը աւելի վերջ սրբագրեց իր այդ տրամադրութիւնը: Յաւ յայտնեց նաեւ որ պատահած որեւէ յանցագործութեան պարագային անպայման կը չեշտուի այդ յանցագործին ծագումը, եթէ ան փոքրամասնութեան կը պատկանի:

Աւելի վերջ խօսք տրուեցաւ Ֆէտոնին, որ յայտնեց թէ իր մայրը հայ է, հայրը յոյն: Պատմեց թէ ինչպէս անցեալի մէջ ան ապրած է յոյն, հայ, իսլամ եւ հրեայ միասնութեան մը մէջ: Գծեց էթնիք համակեցութեան համայնապատկեր մը եւ ըսաւ որ ինք անհանդիստ կ'ըլլայ փոքրամասնութիւն բացատրութենէն: Ան ալ ըսաւ որ փոքրամասնութիւնը կարգ մը հարցեր ունի եւ անհանդիստ է որոշ չբրջանակներու կողմէ ցուցաբերուած թշնամական արտայայտութիւններէ: Ան յիշեցուց Սեպտեմբեր 6 - 7-ի դէպքեր եւ պատմեց թէ ինչպէս վախով - դողով անցուցած էր այդ դիշերը: Բայց այդ բոլորը կարելի չէ վերագրել ամբողջ թուրք ժողովուրդին: Միայն թէ, ըսաւ ան, եւ այս կէտին մէջ ուժեղ էր իր բողոքը, դուրսը պատահած հակաթուրք դէպքի մը փոխարէն այստեղի Հայերուն դէմ զրդռուիչ չկատարուի, եթէ դուրսը Թուրք մը սպանուի, այստեղ Հայերուն դէմ սպառնալիքներ չկատարուին:

Եւ երբ հարցուեցաւ թէ այդպիսի սպառնալիքներ կը պատահի՞ն, ան ըսաւ որ անչուշտ որ կը պատահին:

Ապա արտայատուեցաւ «Օրթա Տողու» թերթի աշխատակից Արսլան Պուլութ, որ դանդաղ վերլուծումներէ վերջ յայտնեց թէ Թուրքիոյ մէջ հիմնականը իրաւաբանութեան դերիչխանութիւնն է: Բայց երկար կանգ առաւ Թուրք - Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ Սկզբուք Էրխնէրոլի կողմէ Ցունաց Պատրիարքին դէմ կատարուած մեղադրանքներու ու պնդումներու վրայ, այնքան որ հանդիսավարը պարտաւորուեցաւ կտրել անոր խօսքը, յայտնելով թէ այս յայտագրին մէջ անտեղի է ուրիչի մը ըսածները փոխանցել:

Ցաջորդեց չատ հետաքրքրական բաժին մը: Խօսեցաւ Ունեւորութեան Տուրքի պատմաբան ու այդ նիւթին վրայ գրուած դիրքի հեղինակ Բլուվան Աքար: Այս վերջինը հիանալի անկողմնակալութեամբ եւ քաջութեամբ ըսաւ որ որքան որ ալ երկրին մէջ փոքրամասնութիւններու նկատմամբ արդարադատութիւն մը կայ, գործնականին մէջ այդպէս չէ: Եթէ կալաթասարայ խումբը մրցում մը չահի, բոլորս ալ կ'ուրախանանք: Կ'ուրախանան նաեւ Ցունաց Զողրաֆիոն լիսէի աշակերտներն ու մարդկը: Բայց ամէն մրցումէն վերջ ոմանք կուգան ու կը փչրեն այդ դպրոցին ապակիները: Ասիկա ազգասիրական զգացում չէ, նախնականութեան զգացում է: Փոքրամասնութեան պատկանողները իրենք թէ օրէնքին դէմ հաստատ են, բայց թէ՛ հաստքականութիւնը, թէ պետութիւնը տարբեր հայրենակիցներ կը նկատէ զանոնք: Ցաւալի տեսարան է այս: Եւ ամէնէն ցաւալի դէպքերէն մէկն ալ Ունեւորութեան Տուրքի հարցն է:

Բլուվան Աքար այստեղ պիտի ըսէր ուրիշ բաներ, բայց հանդիսավարը կտրեց ու յիշեցուց որ նոր սերունդը չի գիտեր Ունեւորութեան Տուրքին մասին, ուստի խնդրեց որ քիչ մը բացատրութիւն տայ այդ մասին: Բլուվան Աքար հանգամանօրէն պատմեց այդ տխրահռչակ տուրքին պատմութիւնը, բացատրելով թէ ինչպէս նախապէս փոքրամասնութիւնները կառավարութեան կողմէ «Փիչ»ի վրայ առնուած էին իրենց ունեւորութեան ու հարստութեան համաձայն: Տուրքը պատրաստուեցաւ Միթի կողմէ տրուած ցանկերու ու տեղեկութիւններու հիման վրայ եւ իրր թիրախ ընտրեց միայն փոքրամասնութիւնները:

Բլուվան Աքարի խօսքերը կտրուեցան պատմաբան Մէհմէտ Պաշարանի կողմէ որ պատասխանելու իրաւունք ուզեց: Այս վերջինը բաւական բարձրաձայն ու խիստ ոճով ըսաւ որ Ունեւորութեան Տուրքի հարցին մէջ պէտք է քննել նաեւ թէ ի՞նչ վիճակ ունէր Անատոլուի մարդը: Պատերազմի այդ տարիներուն Անատոլուի Թուրք ժողովուրդը հացի կարօտ էր, անօթի էր, եւ մինչեւ իսկ պարտաւորուեցաւ չան ու կատուի միս ուտել: Այս պայմաններու մէջ պէտք էր հասկացողութիւն ցոյց տալ Ունեւորութեան Տուրքի կիրարկումին, նոյնիսկ եթէ ան սխալ մըն էր:

Հանդիսավարը աւելի մեղմ խօսելու հրաւիրեց պատմաբան Պաշարանը եւ յիշեցուց որ այստեղ քաղաքակիրթ պայմաններու հետ կը վիճինք իրարու հետ: Աւելի վերջ ուզեց որ Բլուվան Աքար պատասխանէ ու չարունակէ իր խօսքը, բայց Բլուվան Աքար ցաւ յայտնեց իր դիմացիններուն խօսելակերպին համար եւ ըսաւ որ առ այժմ չուզեր չարունակել:

Հանդիսավարը էլեկտրականացած մթնոլորտը թեթեւցնելու համար խօսք տրուաւ կատակերգակ Սէլիմ Նաչիտին, որ ըսաւ որ մայրը Ցոյն է, հայրը Թուրք (Նչենք որ հայրը նշանաւոր կատակերգակ Նաչիտան էր): Սէլիմ Նաչիտ ուղղակի պատասխանեց պատմաբան Մէհմէտ Պաշարանին, ըսաւ որ ինք պատերազմի շրջանը ապրած է, կտրօններով հաց ու շաքար առնուած շրջանը տեսած է, բայց աւելցուց որ Թուրք ժողովուրդը այդ շրջանին այնքան ալ զրկանք չէ տեսած եւ այս երկրին մէջ ոչ մէկը կատու կամ մուկ կերած է:

Խօսեցաւ Փրոֆիլօ հաստատութենէն Նէսիմ Լէվի, որ ըրաւ իր ընտանիքին պատմականը, բացատրելով որ իր ընտանիքն ալ 500 տարի առաջ Սպանիայէ եկածներուն չառաւիղն է: Զանազան օրինակներ թուելով ըսաւ որ հրեայ համայնքը չատ յարմարած է երկրին մշակոյթին, ամէն մարդ ներս Հրեաներ մասնակցութիւն կը բերեն եւ թէ ինք սխալ կը գտնէ որ փոքրամասնութիւն բացատրութիւնը դործածուի իրենց համար: Ան մանաւանդ զանգատեցաւ որ իր ինքնութեան թուղթին մէջ գրուած է որ ինք Հրեայ է: Ասիկա արդէն խորհրդանշութիւն կը նշանակէ, որովհետեւ իմ կրօնքս միայն դիս կը շահագրգռէ, ըսաւ ան եւ աւելցուց որ բացի կրօնքէ, ամէն բանով Թուրք է:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՐՑԸ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

Յորհրդային կարգերու ջնջումէն ետք Արեւելեան Եւրոպայի մէջ ծագում առաւ մարտունակ ազգայնականութեան երեւոյթ մը որ կը սնանի պատմութեան նախադարեան էջերու ընթերցումով ու ոճանթիկ դիցաբանութեան մը: Այս մասին լաւ օրինակ մը կը նկատուի բրիտանացի լրագրողի մը սերպ սպայի մը խօսակցութիւնը: Առաջինը կը հարցնէ թէ ինչ մղումով սպան որոշած է դինեալ պայքարին մասնակցիլ. ան անվարան կը պատասխանէ որ զացած է Քոսովոյի պատերազմին իր հայրերուն թափած արեան վրէժը լուծելու: Եւ երբ բրիտանացի լրագրողը դիտել կուտայ որ խօսքը կը վերաբերի ԺԴ. դարու անցքի մը, Սերպը կ'ըսէ. «Դուք հոն, Արեւմուտքի մէջ ոչինչ կը հասկնաք սերպական ոգիէն»: Մեծ տէրութիւններու կողմէ ջնջուած տէրութիւններու ժողովուրդները ժամանակավրէպ յայտնութիւններ կ'ընեն Ի. դարու աւարտին. այսպէս է, օրինակ, մօրուսաւոր Չէրնիքներու եւ Դոնի կողակներուն պարագան: Ոճանթիկ նոյն դիցաբանութեան գլխաւոր պոհերը կ'ըլլան ազգ. փոքրամասնութիւնները որոնց ամէնէն յայտնի է մահմետական Պոսնիացիներու պարագան: Անոնք իրենց քրիստոնեայ դրացիներուն կողմէ ուղղակի ժառանգորդները կը նկատուին Օսմանեան կայսրութեան եւ առով՝ «սլաւական աշխարհ»ին «դաւաճան»ները: Այնուհետ, կարելի չէ հաւատք ընծայել թէ Պելկրատի կամ Զաղրէպի քաղաքական դէմքերուն համար հինգ դարու անցեալ ունեցող հարցերը մահու կենաց հանդամանք ունին. ամբողջ հարցը այն է որ պատմութիւնը ներկայի անոնց նպատակներուն իրագործումին յարմար տուեալ կ'ընձեռէ: Նախկին Եուկոսլաւիոյ հարաւային չբրջանը լաւագոյն ապացոյցը կու տայ զաղափարական զէնքին ազդեցիկ բնոյթին: Քոսովոյի Սերպերը երկար տարիներէ ի վեր փոքրամասնութիւն են. այսուհանդերձ, միջնադարեան «ազգային օրրան»ի պատճառաբանութիւնը անոնց համար բաւարար պատճառ կ'ըլլայ երկաթեայ ձեռքով վարելու երկիրը:

Այս մօտեցումով զարմանալի չէ նաեւ Մակեդոնիոյ առընչուած «պատմական» կնճիռը. Ցոյներու յամառութիւնը անհասկնալի է իրենց եւրոպացի դաշնակիցներուն որոնց համար ըմբռնելի կողմ չունի երկու հազար տարուան «մշակութային ժառանգութեան» պնդումը:

Ինքնորոշման սկզբունքին կիրարկումը Եւրոպայի այս չբրջանին մէջ միշտ արդիւնքներու կը բախի: Տասնամեակներէ ի վեր, ցեղային ամէն խմբաւորում «ազգային ինքնութեան» պիտակ տալու մարդահամարներու արդիւնքները խեղաթիւրել, սովորական կը նկատուի: Ամէն իշխանութիւն տեսականօրէն կ'ընդունի յարգել փոքրամասնութիւններու իրաւունքները, սակայն յաճախ իրականութիւնը այլ պատկեր կու տայ:

Պուլկարիոյ մահմետական Փոմաք փոքրամասնութեան պարագան անհամաձայնութեան նիւթ է պատմաբաններու մէջեւ. կարելի չըլլար որոշել թէ անոնք մահմետականացած Սլաւնե՞ր են, թէ սլաւացած Թուրքերու չառաւիղներ: Քաղաքական մարդիկը դտած են լուծումը: Դարասկիզբէն ի վեր ութ անգամ պահանջած են որ Փոմաքները պուլկարացընեն իրենց անուններուն ուղղագրութիւնը: Ու մինչեւ այսօր Թուրք փոքրամասնութիւնը զլխացաւ է պուլկար ազգայնականներուն համար: Նոյնիսկ մանկաբոյժ մը առաջարկած է տեղաբնակներու արիւնին ԱՏՆ տարրը քննել, հակնալու համար թէ ով է իսկական Պուլկարը: Առաջարկ որ հիթլէրեան մարդաբան Ռոզէնպէրկի մեթոտը կը յիշեցնէ:

Երեւոյթը ներկայ է նաեւ Պալթեան երկիրներուն մէջ. Լիտուանիոյ մէջ ըրջօրէն կ'ոգեկոչուի Ժոկալիայի «ազգային դաւաճանութիւն»ը որ կ'ըսուի թէ ծախուած է Լեհերուն, 1386-ին անոնց թագաւորը դառնալով: Այս խնդիրին մէջ մեծագոյն դժուարութիւնը կը յարուցանեն այն անձնաւորութիւնները որոնց ծնունդութիւնը ոչ մէկ դասաւորումի մէջ տեղ կը գտնէ: Կոպեռնիկի լեհական կամ գերման ծագումին հարցը քարոզչութեան օգտակար եղած է, բայց ոչինչով նպաստած է ճշմարտութեան յայտնութեան:

Ժ. դարու ամէնէն կարեւոր հունգար նկարիչներէն համարուած Լասլօ Մետնիանագի որպէս Սլովաք կը յայտնուի Պրաթիսլաւայի Ազգ. պատկերասրահին մէջ: Իր պատառները կը ներկայացուին Լատիսլաւ Մետնանագի անունով:

Լեհերն ալ ձերբազատած չեն այս խընդիրներէն: Բայց բարեբախտաբար, պատմական իրաւունքներու պնդումները չատ ազդեցութիւն չեն ունենար Լեհաստանի քաղաքական որոշումներուն վրայ: Սակայն, արդեօք կացութիւնը նոյնը պիտի ըլլա՞յ, եթէ ինչպէս 1939-էն առաջ Լեհաստանի փոքրամասնութիւնները բնակչութեան 35%-ը կազմէին:

ՔԱՂՀԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԴԵՂ ԿԸ ԾԱԽԵՄ...

Վերջին չբջաններուն դիմաւորաբար Միացեալ - Նահանգներու մէջ ուշադրութիւն կը դրաւէ այն երեւոյթը որ դեղագործական մեծ հաստատութիւններ արտակարգ եռանդով լծուած են իրենց արտադրութիւնը վաճառելու գործին: Մինչեւ իսկ տեսնուած է որ օդապարիկներու արձակման հանդիսութեան մը ընթացքին, մարզադաշտին վրայ hnp տող ծախողներու ազմուկին մէջ, ձեռքը բարձրախօսով պարոն մը դեղչի կտրօններ կը բաժնէ ծանօթ ընկերութեան մը մէկ դեղին համար: Օգտուելու համար այդ դեղչէն, դեղը ապառելու կոչուածները պէտք է բժիշկէ մը դեղագիր մը ունենային: Ստամոքսի կեղին դէմ ծանօթ «Թակամէթ» անուն դեղին համար ալ արտադրող հաստատութիւնը մամուլով ծանուցում կատարած է, ընկերացնելով 20 տոլարնոց կտրօններ, օգտագործելի՝ դեղը դնելու պարագային: Ուրիչ հաստատութիւն մը որ հերթափոխութեան դէմ դեղ մը կը պատրաստէ, երկչոտները քաջալերելու համար ծանուցումով մը հրաւէր ուղղած է բժշկական ձրի քննութեան մը. հասկնալի է որ յօդաւորը կեդրոնացած են այդ քննութենէն ետք խնդրոյ առարկայ դեղին գործածութեան թելադրութեան վրայ:

Գիտական չբջանակներէ բազմաթիւ քննադատութիւններ կատարուած են նմանատիպ հաստատութիւններու հասցէին: Ընւածը այն է որ դեղի ծանուցումները սպառողներուն կը մոռցնեն էականը որ դեղի մը տեղին գործածութեան անհրաժեշտութիւնն է եւ երկրորդական անբաղձալի ազդեցութիւնները:

Դեղերու ծանուցումներուն համար պարտաւորիչ է նշել գործածութեան ձեւերը եւ կողմնակի ազդեցութիւնները. սակայն ասոնք այնքան փոքրատառ կը գրուին որ ոչ ոք ձանձրոյթը յանձն կ'առնէ զանոնք կարդալու:

Սպառողներու ընկերակցութեան մը նախագահը դիտել տուած է որ դեղի ծանուցումները սկսած են կիրարկել ինքնաչարժերու ճարտարարուեստին մէջ չահարեր նկատուած մարտաւարութիւնը: Դեղագործները կը մեկնին սպառողներու մբջքին մէջ տեղ գրաւելու եւ առանց դեղագիրի պարտաւորութեան վաճառելի դեղերու մրցակցութեան տոկալու նպատակէն:

Պէտք է ըսել որ դեղերու համար կատարուած ծանուցումները տակաւին հեռու են փափաքելի արդիւնքը տալէ. օրինակ, Թակամէթի պարագային, սպառումը չարունակած է նուազում արձանագրել. թէեւ պատասխանատուները այն կարծիքը ունին որ առանց դեղչի կտրօններուն աւելի ծանր պիտի ըլլար կացութիւնը:

Օր. Սօնա Փաչայեան,
Տիկին Հռիփսիմէ Շիրինեան զաւակներն ու թոռները,
Տիկին Ժանին Փաչայեան
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, նանիին եւ կեսրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ՀԵՂԻՆԷ ՓԱՇԱՅԵԱՆ-Ի
(ծնեալ՝ Ալպաճեան)

մահը որ պատահեցաւ Նոյ. 2-ին, 97 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ ընտանեկան մտերիմ շրջանակի մէջ, Նոյ. 8-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ եկեղեցին ու մարմինը ամփոփուեցաւ Պանեէօ - Փարիզիէնի ընտանեկան դամբարանին մէջ:

Այս տխուր առթիւ, ողբացեալին յիշատակին ընտանիքը 1.000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

***

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Հ. Շիրինեանի:

ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Մարտիկ Տակառեանի յիշատակին կը նուիրեն. --

ԱՐՆՈՒՎԻԼ. -- Տէր եւ Տիկին Շառլ Եկէնեան 1.000 Ֆր. «Յառաջ»ին:

***

ՍԻՆ - ՄԱՆՏԻ. -- Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան 1.000 Ֆր. «Յառաջ»ին:

***

Գեղամ Տէվէճեան 500 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին:

***

Նորայր Տիլան 1.000 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 300 Ֆր. «Յառաջ»ին:

***

ԹՐԱՄՊԼԷ. -- Տիկին Իսկուհի Գըզըրեան (ծնեալ՝ Թեւանեան) 250 Ֆր. «Յառաջ»ին:

***

ԳԵՐՄԱՆԻԱ. -- Տոքթ. Աւետիս Իւնէճեան 500 Ֆր. ԻՄԱՃ-ին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ. -- Տոքթ. Աւետիս Իւնէճեան 500 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) իր քեռկինին՝ Տիկին Նուարդ Թախթալեանի յիշատակին:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Նոյ. 19, առաւօտեան ժամը 10-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը՝

17, rue Bleue, Paris 9e — M° Cadet

Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

LA JEUNESSE ARMENIENNE
COPEA — NOR SEROUND — UGAB JEUNES
organise une

SOIREE DANSANTE

AU PROFIT DE L'ACTION EN JUSTICE CONTRE BERNARD LEWIS

le Samedi 19 Novembre à partir de 23h

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Prix unique : 100 F.
(avec 1 consommation non alcoolisée).

ՄԱՐՍԷՑԼԻ
ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
12 - 14, rue St-Bazile, Marseille 1er

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԻՈՍԵԱՆԻ
ՀԵՏ

ֆրանսերէնի թարգմանուած իր գործերուն հատորին հրատարակման առթիւ՝

« SOLEIL D'AUTOMNE »
(Collection «*Les Grandes Traductions*»)
Editions Albin Michel

Ուրբաթ, Նոյ. 16, *ժամը* 20·30

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
126, rue Roger Salengro,
69100 VILLEURBANNE

ACTIVITES REGULIERES

— cours d'arménien (niveau débutants) avec initiation à l'histoire du peuple arménien;
— cours de danses arméniennes (pour enfants et adultes);
— apprentissage du français (langue étrangère);
— cours d'expression corporelle
— initiation à l'informatique;
— cours de cuisine orientale.

Renseignez-vous au 78 93 57 43 (les après-midi du mardi au samedi).

Collecte de livres

Le C.R.D.A. collecte tous les jours et les samedis matins de 10h à 13h au 36, rue de Trévise, Paris 9e des livres, revues, journaux en langue française ou étrangère, afin d'appovisionner les écoles et universités d'Arménie ainsi que la librairie en langue française qu'elle va ouvrir à Erevan avec l'Association du 7 Décembre 88.

Cette librairie par le biais de l'échange de livres permettra aussi d'approvisionner en ouvrages arméniens les autres centres de la Diaspora ainsi que les écoles communautaires d'Europe.

Nous collectons aussi tous manuscrits ou mémoires des rescapés du génocide ou textes ayant trait à notre mémoire collective ainsi que thèses, photos, engregistrements, films qui seront stockés et envoyés en Arménie.

Les camions du 7 Décembre 88 arriveront dans la semaine du 14 au 20 Novembre et repartiront quelques jours après.

Nous avons besoin de soutien financier.

Tél. : 42 46 05 58
Fax : 42 46 33 78.

Les derniers rois d'Arménie

Une vidéocassette VHS de 50 mn. basée sur l'exposition «*Le Royaume arménien de Cilicie*».

Disponible en SECAM ou PAL auprès de :

PRIAM Production
Ecole Normale Supérieure
Fontenay / St - Cloud
Ave de la Grille d'Honneur
Le Parc, 92211 St-Cloud Cedex.
Tél. : 47. 71. 91. 11 poste 424.

Prix : 150 F. + 15 F. de port par K7.

Chèques à l'ordre de :
Agent comptable de l'ENS.

M.C.A. Villeurbanne

Conférence sur le thème de la «CREATION D'ENTREPRISE»
avec *HENRI SIRANYAN*,
Professeur à la Faculté de Valence,
Commissaire aux Comptes

Le Vendredi 18 Novembre à 20 heures 30

à la M. C. A. V.
126, rue R. Salengro, 69100 Villeurbanne

Renseignements : 78. 93. 57. 43.

— *Entrée libre* —

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 19, Տօն է Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ Նորոց, Յայտից եւ Անյայտից:

Այս առթիւ ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

***

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 21՝ Տօն է Ե-րից Ամաց ընծայեցման Ս. Կուսին ի Տաճարն:

Այս առթիւ ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Télévision : *FRANCE 2*

Dimanche 20 Novembre, 0 h 15 Musique au Cœur (Eve Ruggieri) : *HARMONIE D'ARMENIE*.
Kallen Espérian (*soprano*),
Vartan Mamikonian (*piano*),
Groupe de musique tzigane Jean-Mars Phillips,
David de Sassoun (G. Aprikian)

RECHERCHE

L'ECOLE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY

RECHERCHE
UN(E) CUISINIER(E)
demeurant secteur *Arnouville*, *Gonesse* de préférence.

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS SUR LA FRANCE
Période 1/4/1994 au 29/09/1994

— 500 Francs. -

M. Armand Mekhitarian, M. Nersès Melkonian, M. Jacques Mianco, M. Ardachès Minassian, M. Kermes Mouradian, M. Albert Nichanian, Mlle Sonia Panossian, Mme Sirvart Pearson-Kazandjian, M. Gérard Poultdjian, M. Henri Przybylski-Torikian, M. Sahag Sahaguian, M. R.-Jacques Sarkissian, M. Rouben Sarkissian, M. et Mme Arthur et Elise Sinanian, M. P. Soukiassian, M. Jean-Marie Stepanian, M. et Mme Alain Tashdjian, M. Jean Tatarian, M. Jean Tateossan, Mme Marguerite Tevanian, M. Georges Torossian, M. Michel Torovanderian, M. Laurent Tsavoussian, Mlle Germaine Yeghiazarian, M. Albert Zadikian, M. Philippe Zarmanian, M. Andranik Zorzopilan;
— 450 Francs. -
M. Jack Tokadjian;
— 400 Francs. -
Mme Liliane Bouquet.

(*A suivre*)

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
Boîte postale 12
75660 Paris Cedex 14
ou par virement bancaire :
CCP 11.926 85 C Paris.

sous la présidence de
M. PATRICK DEVEDJIAN, *Député-Maire d'Antony*
et de Mme FRANÇOISE DE PANAFIEU, *Député de Paris*
L'Association Sainte-Croix des Arméniens catholiques de France organise,
au profit de ses œuvres,

UN DINER DANSANT

Le Samedi 19 Novembre à 20 heures 30
dans les salons de la Mairie du XVIIe Arrondissement
(16-20, rue des Batignoles, Paris XVIIe)
animé par l'Orchestre *SPITAK* avec un spectacle folklorique
Repas oriental, préparé et servi par Restaurant «FEYROUZ» (Paris XVe)

Informations et réservations :
42 78 31 93 (9h - 12h30), 43 87 30 11 (10h - 19h).

VERDICT... PROCES LEWIS : VERDICT... PROCES LEWIS : VERDICT...

C'est le Vendredi 18 Novembre à 13h30 que la Justice française va se prononcer sur l'affaire Lewis, dans le cadre de la 17e Chambre du Tribunal Correctionnel de Paris.

Le résultat de ce procès est *capital* pour les Arméniens. C'est la *négation* ou la *reconnaissance* juridique du génocide qui est en jeu.

CE PROCES CONCERNE TOUS LES ARMENIENS
Pour commenter la décision de la Justice française
et pour présenter sa stratégie d'avenir
Le C D C A organise

une REUNION PUBLIQUE

D'INFORMATION ET DE DIALOGUE
avec la participation de ses avocats et du Dr. Yves TERNON
le Vendredi 18 Novembre à 20 heures 45
à la M.C.A. — 17, rue Bleue, 75009 PARIS

Imprimé sur les Presses du Journal «HAYRATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 17
JEUDI
17 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·461 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.461

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ԱՌԱՆՑ ԼՈՅՍԻ

Երեքշաբթի օր, Նոյեմբեր 15-ին Երեւան բոլորովին զրկուած մնացած է էլեկտրականութենէ: Կառավարութեան բանբերը կը բացատրէ որ Հայաստան կազ չէ ստացած կարենալ բանեցնելու համար էլեկտրակայանները: Այս կացութիւնը կը շարունակուէր Նոյեմբեր 16-ին ալ, երբ խօսեցանք Երեւանի հետ: Պատճառը արձած մըն էր որ պատահած էր կազմուցին Ուզբեկստանի մէջ ինչ որ դադրեցուցած էր կազի հայթայթումը նախ Վրաստանի, ապա՝ Հայաստանի: Նոյեմբեր 16-ին ապահովութիւն կը տրուէր որ երեք օրուան ընթացքին կազմուղը նորոգուած կ'ըլլայ: Բարեբախտաբար օդը լաւ է:

«ԸՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 15)

Ա· ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ
ՆԱԵԻ ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՑ ԴԵՍՊԱՆ

Նոյեմբեր 14 Թուականի նախագահական հրամանագրով Աւստրիոյ լիազօր դեսպան Արման Նաւասարդեան նշանակած է նաեւ Հունգարիոյ լիազօր դեսպան, կեցութեան վայրը պահելով՝ Վիէննա:

*
**

ՍԵՒՕՎԵԱՆ ՎԵՀԱԾՈՂՈՎԻ
ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ
Վ· ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ՄՕՏ

Նոյեմբեր 14-ին Արտաքին նախարարը ընդունած է սեւծովեան վեհաժողովի մշտական քարտուղարութեան տնօրէն Ե· կուսովն եւ իր տեղակալը: Խօսակցութեանց ընթացքին չօշափուած են Հայաստանի եւ վեհաժողովի անդամ երկիրներու միջեւ համագործակցութեան, ինչպէս նաեւ կազմակերպութեան առեւտուրի եւ զարգացման դրամատան առաջարկած ծրագրին Հայաստանի կողմէ ստորագրելու հարցերը:

*
**

ՆՈՐԸՆՏԻՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ՕԾՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆԸ
1995 ԱՊՐԻԼԻՆ

1995 Ապրիլ 9-ին, Ծաղկազարդի օրը տեղի կ'ունենայ նաեւ նորընտիր կաթողիկոսին օծման հանդիսաւոր արարողութիւնը: Այս կը յաջորդէ ազգ· -- եկեղեցական ժողովին որ կը սկսի Ապրիլ 3-ին եւ որու ընթացքին կաթողիկոսի ընտրութեան ալ ընթեր կը քննարկուին նաեւ եկեղեցին յուզող այլ հարցեր: Ազգ· -- եկեղեցական ժողովին առընչուող կարգ մը հարցեր ալ կը լուսաբանուին այս օրերուն Ս· Էջմիածին գումարուելիք զերազոյն հոգեւոր Խորհուրդի նիստին, ուր յատկապէս օրակարգի նիւթ կը դառնայ իւրաքանչիւր թեմի պատգամաւորներու թիւի հարցը:

*
**

ԻՒՆԵՍԿՕՅԻ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԱՍԻՆ

Արեւելեան Եւրոպայի եւ նախկին Խորհրդային Միութեան երկիրներու մէջ ԻՒՆԵՍԿՕ-ի «զարգացման ծրագիրներու» պատասխանատուներուն եւ իրենց տնօրէնին վ· Փափազեանի կողմէ Նոյ 14-ին ընդունման ընթացքին քննարկուած են կրթութեան, դիտութեան եւ մշակոյթի մարզերուն մէջ, ինչպէս նաեւ պատմական եւ ճարտարապետական յուշարձաններու վերականգնման գծով Հայաստանի

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՇԻՐԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԽՈՑԵԱՆ

Ֆութպոլի Հայաստանի ախոյեանութիւնը վերջ գտաւ Գիւմրիի ներկայացուցիչ Շիրակի ախոյեանութեամբ· Երեւանի Հ· Մ·Ը·Մ·-ը զրաւեց Բ· տեղը, երրորդ՝ Ս· րարատ, 4-րդ՝ Հ·Մ·Մ·-Ֆիմա:

Ահաւասիկ վերջին չաբթուան (Հոկ· 31 / Նոյ· 1) խաղերու արդիւնքները· --

Ցեմենտ - Լոռի	3 - 0 (Ֆորֆէ)
Վան - Երազաւիզ	1 - 0
Արարատ - Բանանց	7 - 3
Ագնատուր - Կոտայք	3 - 2
Զանգեզուր - Հ·Մ·Ը·Մ·	3 - 0 (Ֆորֆէ)
Կանազ - Նայիրիտ	0 - 3
Բ·Մ·Ա· Արայի - Հ·Մ·Մ·-Ֆիմա	2 - 4

Այս մրցումներէն եւս ընդհանուր դասաւորումը կը պարզէ հետեւեալ պատկերը· -

1· - Շիրակ	52 կէտ
2· - Հ·Մ·Ը·Մ·	45 կէտ
3· - Արարատ	43 կէտ
4· - Հ·Մ·Մ·-Ֆիմա	36 կէտ
5· - Բանանց	35 կէտ
6· - Կոտայք	27 կէտ
7· - Ցեմենտ	26 կէտ
8· - Ագնատուր	25 կէտ
9· - Երազաւիզ	23 կէտ
10· - Զանգեզուր	22 կէտ
11· - Վան	22 կէտ
12· - Նայիրիտ	18 կէտ
13· - Բ·Մ·Ա· Արայի	17 կէտ
14· - Լոռի	16 կէտ
15· - Կանազ	5 կէտ

Ուրեմն ախոյեանը Շիրակն է որ յառաջիկայ մարզաշրջանին պիտի ներկայացնէ Հայաստանը Եւրոպայի Բաժակի (ԻՒԷՖԱ) մրցումներուն, իսկ վերջին չորս տեղերը զրաւողները՝ Նայիրիտ, Բ·Մ·Ա· Արայի, Լոռի եւ Կանազ պիտի մրցին այլեւս Բ· դասակարգին մէջ:

Նշենք որ մարզաշրջանի ամէնէն չատ կոլ նշանակողը եղած է Երեւանի Հ·Մ·Ը·Մ·-էն Արսէն Աւետիսեան 38 կոլով, որուն դաշտ մուտքը Հայաստանի հաւաքականին հետ, Պելժիոյ դէմ Բ· կիսախաղին, ներկաները կը յիշեն, մեծապէս բարձրացուցած էր խումբին յարձակողական ուժը:

Շ· Ո·

*
**

Ազրբէյճան, որու ԻՒԷՖԱ-ի տուած որոշումով արգիլուած էր Եւրոպայի Ազգերու Բաժակի խաղերը խաղալ իր հողին վրայ, երկրին ներքին անկայուն իրավիճակին պատճառաւ, որոշած է իր մրցումները խաղալ Թուրքիա եւ այս ուղղութեամբ ընտրած է սեւ ծովեան քաղաք՝ Տրապիզոնը:

ցուցաբերուող օգնութիւնը չարունակելու հարցեր:

*
**

ԿԻՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

Երեւանի ամերիկեան Համալսարանի դահլիճին մէջ, Նոյեմբեր 14-ին բացումը կատարուած է «կիներու վիճակը եւ կնոջական չարժումը յետխորհրդային շրջանին» թեմայով գիտաժողովին որ կը վայելէ ԻՒՆԵՍԿՕ-յի հովանաւորութիւնը: Գիտական այս հաւաքին կը մասնակցէին նախկին խորհ· երկիրներէ եւ Միացեալ -- Նահանգներէն կին հանրային գործիչներ, առողջապահութեան, կրթութեան եւ այլ ասպարէզներու մէջ աշխատողներ: Զեկուցումներ ունեցած են ԻՒՆԵՍԿՕ-յի կեդրոնէն Տիկին Տանալի (Փարիզ) եւ փրոֆ· Լուսիմլա Ցարութիւնեան (Երեւանի համալսարան):

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Է· ՊԱԼԱՏԻՒՐ 29 որոշումներ տուաւ երիտասարդներու վերաբերեալ, իբրեւ հետեւանք կատարուած քննութեան անոնց մօտ, հարցարանի մը միջոցաւ: Ծանօթ է որ «ՍՄԻԲ -- երիտասարդ» մկրտուած ճախող կարգադրութեան ընկումէն ետք, կառավարութիւնը հարցարաններ ղրկեց երիտասարդներուն որպէսզի իրենց ակնկալութիւնները արտայայտեն: «Երիտասարդներու համար ազգ· խորհրդակցութեան կոմիտէն» քննելէ ետք արդիւնքները իր թելադրութիւնները ներկայացուցած է Պալատիւրի որ տուած է կարգ մը որոշումներ: Ասոնց գլխաւորներն են· -- 18 տարեկանի իջեցնել ընտրելի ըլլալու կարելիութիւնը չրջանային եւ թաղապետական ընտրութիւններու մէջ (18 տարեկանին կարելի կը դառնայ քաղաքապետ ըլլալ): Նոր «երիտասարդ» քարթ մը կը հաստատուի առաւելութիւններով, օրինակ՝ զեղչեր որոնք ի զօրու են եւրոպական 24 երկիրներու մէջ: Այն երիտասարդները որոնք արհեստ սորվելու ընթացքի մէջ են, կրնան մինչեւ 24 տարեկան յետաձգել զինուորական իրենց ծառայութիւնը: Այս միջոցները, արդէն, մէկուկէս միլիառ ֆրանք պիտի արժեն: Հեռաձայնի նոր թիւ մը տրամադրելի պիտի ըլլայ երիտասարդներուն համար որպէսզի որեւէ հարցի առթիւ կարենան դիմել: Նման այլ միջոցներ ալ որոնք մեծ խանդավառութիւն չեն գտած եւ «Իւմանիթէ»ի համար կ'ամփոփուին մէկ նախադասութեան մէջ» «լեռը մուկ մը ծնաւ»:

ՀԵԼՄՈՒԹ ՔՈՀԼ չորրորդ անգամ ըլլալով վարչապետ ընտրուեցաւ, բայց չատ փոքր մեծամասնութեամբ մը (մէկ ձայնի առաւելութեամբ), այսինքն 338 ձայնով 672 երեսփոխանի վրայ: Նախապէս իշխանութեան գլուխ գտնուող կուսակցութիւնները ներկայացուցած էին կառավարական ծրագիրը ուր կը չեշտուի որ Եւրոպայի քաղաքական միութիւնը նախապատուութիւն վայելող հեռանկարն է: Մեծամասնութեան ծոցն ալ, սակայն, տարակարծութիւններ կան ինչ կը վերաբերի օտարներու չնորհուելիք զերմանական քաղաքացիութեան: Օրինագիծ մը կը նախատեսէր որ զերմանական հպատակութիւն տրուի օտար ծնողքէ Գերմանիա ծնած մանուկներու, բայց քրիստոնեայ -- դեմոկրատները եւ ՍԷ -- ՅՈՒ -- ԻՒ-ն կ'ուզեն որ կարգ մը պայմաններ դրուին: Կառավարութիւնը կ'առաջարկէ որ «ազգութեան իրաւունք» ունենան եւ ոչ՝ քաղաքացիութիւն:

ԱԹԷՆՔԻ ԵՒ ԱՆԳԱՐԱՑԻ միջեւ մթնոլորտը մեղմացաւ, մինչ Նոյեմբեր 16-ին ի զօրու պէտք է դառնար ծովի իրաւունքի վերաբերող միջազգային պայմանագրութիւնը, ինչ որ տարակարծութեան պատճառներէն մէկն էր երկու երկիրներու միջեւ: Յունաստան, սակայն, հրաժարեցաւ իր ջուրերուն սահմանները կրկնապատկելէ (6-էն 12 մղոն) ինչ որ Անգարա Casus belli (պատերազմի պարագայ) կը նկատէր:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Հանրապետութեան նախագահը միօրեայ այցելութիւն մը կատարած է Թիֆլիս, ուր հանդիպում ունեցած է Վրաստանի նախագահ Է· Շեվարնաձէի հետ: Ս· Տէմիրէլ չեչտած է երկու երկիրներուն աշխարհագրական դիրքին կարեւորութիւնը, գործակցութեան անհրաժեշտութիւնը, ապա արտայայտուած է Ղարաբաղի հարցին մասին: Ան ըսած է թէ պէտք է գարկ տալ լուծումի համար ՍԷ -- ՅՈՒ -- ՍԷ -- Ը-ի գլխաւորած ջանքերուն, առիթ չտալով որ մխակողմանի կարգադրութիւններ պարտադրուին: Տէմիրէլ չէ մոռցած աւելցնելու նաեւ թէ հայկական ուժերը պէտք է ետ քաշուին իրենց գրաւած ադրբեջանական տարածքներէն:

ԱԴՐԲԵՋԱՆ Մոսկուայի հետ խզումի կարեւոր քայլ մը եւս առած է երբ Նոյեմ-

«ԿՈՄԻՏԱՍ» ՔԱՌԵԱԿԻՆ ՈՐԱԿԱՒՈՐ ԵՐԵԿՈՑԹԸ

Ինչպէս գրած էինք, Երեւանի «Կոմիտաս» քառեակի գլխաւոր ելոյթը տեղի կ'ունենար Փարիզ, ԻՒՆԷՍԿՕ-յի սրահը Նոյեմբեր 15-ին:

Աւելի քան հազար հոգի ընդունող սրահը լաւ լեցուած էր եւ հանդիսականները բացառիկ վայելք մը ապրեցան չնորհիւ այս քառեակին որուն երաժշտական որակը իսկապէս բացառիկ է: Այդ քառեակը կը բաղկանայ Եդուարդ Թադեւոսեանէ (Ա· ջութակ), Սուրէն Ախնազարեանէ (Բ· ջութակ), Ալեքսանդր Կոսիմեանէ (ալթօ) եւ Ֆելիքս Սիմոնեանէ (թաւջութակ): Նոյեմբեր 15-ի յայտագիրը կ'ընդգրկէր Վարդանի (ա· խուաթուորը), Պրամսի քուաթուոր Օփիւս 51-ը, Շուպէրթի «Պարմանուհին եւ մահը» եւ Կոմիտաս: Ստեղծուած խանդավառութիւնը ստիպեց երաժիշտներուն որ բազմաթիւ կրկնութիւններ ընեն (գլխաւորաբար՝ Կոմիտաս ու փակումը՝ Կերչունով): Ինչ լաւ պիտի ըլլար եթէ օր մը սորվէինք չծափահարել երաժշտական կտորի մը ամէն մէկ «չարժումէն» ետք եւ սպասէինք որ վերջանայ···:

Աւելորդ չէ թերեւս հաստատել թէ նման որակաւոր ձեռնարկները աւելի քան կըչնահատելի են, ժամանակաշրջանի մը մէջ ուր միջակութիւնը կը տիրէ եւ ուրեմն գովելի է նախաձեռնողներու (Ա·Մ·Ի· եւ Հ·Բ·Ը·Մ·) աշխատանքը:

Քառեակին յաջորդ ելոյթները տեղի կ'ունենան Գերմանիա (Նոյ· 17, 19, 20) Պուա -- Գոլոմպ (Նոյ· 25) Անթոնի (Նոյ· 26), Սէն -- Փիէր տիւ Վօվրէ (Նոյ· 27) հուսկ՝ Ժընեւ (Նոյեմբեր 30):

բեր 15-ին Խորհրդարանը վաւերացուցած է քարիւղի պայմանագրութիւնները որոնք ստորագրուած էին օտար ընկերութիւններու հետ, կասպից ծովու նաւթահանքերը չահագործելու նպատակով: Ծանօթ է որ այս պայմանագրութիւնները խոր տարակարծութիւն ստեղծած էին Մոսկուայի եւ Բաքուի միջեւ:

ՊԵԼԿՐԱՏԻ Թրքական դեսպանատան մօտ կառքի պայթում մը տեղի ունեցած է· մահացած է չարժավարը: Տեղեկութիւններու համաձայն, դէպքին վայրը քանի մը հարիւր մեթր միայն հեռու է սերպ նախագահ Միլոսեւիչի զրասենեակէն: Ենթադրութիւնները կը կեդրոնանան մաֆիայի ուժերու միջեւ հաշուեյարդարի մը հաւանականութեան վրայ:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ հարաւ -- արեւելեան չրջանը 10 Ռիւրտեր սպաննուած են եւ մէկ Թուրք զինուոր:

ՌՈՒՄԱՆՏԱՑԻ մարզասիրական կազմակերպութիւնները կրկին անգամ ահազանգ կը հնչեցնեն, բողոքելու համար ապահովութեան ողբալի պայմաններուն դէմ: «Առանց սահմանի բժիշկներ»ու բանբերը կը յայտարարէ· -- «կացութիւնը այնպիսի ձեւով վատթարացած է որ բարոյապիտական զեռնի վրայ այլեւս անկարելի է չարունակել մեր օգնութիւնը ցեղասպանութեան հեղինակներուն եւ անոնց մեղսակից դառնալ»:

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ նոր դիրք մը ստացած է բոլորովին տարբեր քաղաքական բնոյթ ունեցող իր նախորդ գործերէն: Արդարեւ, Ժիսքար վէպ մը գրած է, սիրային վէպ մը՝ «Աշցքը»: Ֆիկարօ-ի տուած իր հարցազրոյցին մէջ, Ժիսքար կը խոստովանի թէ «սկանակ» մըն է այդ մարզին մէջ, այլ ծրագիրներ ալ ունի, կ'ընդունի որ որպէս գրական դպրոց, Մօփասանի մօտ է:

ԱՆՀԵՏԱՑԱԾ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՄԵՂՔԸ ԿԸ ՔԱՒԵՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԻ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ

Շուրջ երկու տարի առաջ ասկէ - անկէ լսուեցաւ թէ Հայաստանէն պատանիներ ուսանելու համար ղրկուած էին Կալկաթա: Լուրը զարմանք պատճառեց բոլոր անոնց որոնք քիչ -- շատ տեղեակ էին թէ Հնդկաստանի երբեմնի բարգաւաճ պաղոտին անհետացումով յիշեալ քաղաքին անցեալի համբաւաւոր վարժարանը անկարող էր կրթական յուսալի պարտականութիւն կատարելու: Նոյնիսկ շատեր վստահ էին թէ այդ վարժարանը փակուած է ու չէին հասկնար թէ ո՛ւր ղրկուած են խնդրոյ առարկայ տղաքը:

Հոկտեմբեր 22-ի «Ազգ»ին «Մշակոյթ» խորագրուած սիւնակներուն մէջ «ահազանգ» մակագրուած գրութիւն մը վերջապէս լոյս սփռեց մոռցուած խնդրին վրայ: Հոն կ'ըսուի որ 1992 Հոկտեմբեր 10-ին 25, 1993 Սեպտեմբեր 10-ին 17, 1994 Ապրիլ 27-ին ալ 43 երախայ ղրկուած է Հայաստանէն Կալկաթայի Մարզասիրական վարժարանը: Եւ արդէն այդ 85 աղոյմէն 15-ը վերադարձած են Երեւան: Մնացեալներէն չատերն ալ կը փափաքին ետ դալ «կրթօճախում տիրող վատ պայմանների պատճառով»: Իսկ անոնց ծնողները կը հաւատան որ իրենց զաւակները ետ բերել հարցին լաւագոյն լուծումը պիտի չըլլայ ու կը խնդրեն որ պետութիւնը միջամտէ, կացութիւնը հարթելու համար: Այս վերջին պարագան պատճառ եղած է որ Հայաստանցի տղոց վիճակը մամուլի նիւթ ըլլայ:

Տրուած տեղեկութեան համաձայն, անչքացած վարժարանը ոչ մէկ կրթական յատկանիշ ունենալու տուեալի տէր է: Ո՛չ կրթական ծրագիր կայ հոն, ոչ դասագիրք, ոչ հարկաւոր պաշտօնէութիւն: Երեւան վերադարձած երախաներու ըսածներէն յայտնուած է որ հակամանկավարժական մթնոլորտ կը տիրէ երբեմնի փառաւոր հաստատութեան մէջ. այդ տղոցմէ ոմանց մարմիններուն վրայ նշմարուած են ծեծի հետքեր: Անոնք ըսած են որ երեկոյեան ժամը 18-էն մինչեւ առաւտեան 7-ը ոչ մէկ չափահաս կը մնայ հաստատութեան մէջ. դուռները կը փակուին եւ ամէն բանի տնօրինողը կ'ըլլան տարիքով մեծ աշակերտները:

Կալկաթա ղրկուած աշակերտներու ծնողները կը դատապարտեն Հայաստանի Կրթական նախարարութիւնը որ ակնհաւորէն դեր կատարած է այդ առաքումին մէջ. կը դատապարտեն նաեւ այն պատճառով որ չի ձեռնարկեր կացութիւնը սրբագրելու: Տեղւոյն հայ համայնքը որ չատ փոքր թիւ մը կը ներկայացնէ, չունի խնդիրը կարգադրելու ուժն ու միջոցները: Այդ կացութեան առջեւ, բնական է որ մտահոգ ծնողները դարձան յուսան Հայաստանի Նախարարութենէն:

Այս միջադէպը երկու կարեւոր հարց սեղան կը բերէ. Հնդկաստան առաջին օրինակը կ'ըլլայ որ Սփիւռքի անուէր մնացած մէկ չրջանին պատկանող կառոյց մը Հայաստանի տիրութեան յանձնելու անհրաժեշտութիւնը կը ծագի: Նոր կազմաւորուող երկիրը ունի՞ այդ կարգի տիրութիւն մը ստանձնելու ենթակառոյցները, անհրաժեշտ մարդկային ուժը եւ այդ ստանձնումը յաջող գործունէութեան մը վերածելու անհրաժեշտ քաղաքականութիւնը: Այն յորձանքներէն որ անցաւ Սփիւռքի հետ յարաբերութիւններու կազմաւորումի խնդիրը անկախութենէն ի վեր ու այն իրողութիւնը թէ մինչեւ այսօր ալ գոհացուցիչ լուծումի մը յանգած չէ, մեծ յոյսեր չեն ներշնչեր Կալկաթայի դպրոցական այս հարցին կարգադրութեան մասին:

Կայ նաեւ Բ. պարագան: «Ազգ»ի յիշեալ գրութեան մէջ կ'ըսուի. -- «Հնդկաստանում հայկական փոքրաթիւ համայնքը ժառանգորդն է ազգային հսկայական աշարժ հարստութեան, որը, սակայն, հնդկական օրէնքով, անհնար է որեւէ այլ ձեւով իւրացնել, բացի տեղում գրանից եկամուտներն օգտագործելը»: Հնդկահայ գաղութին անհետացումը, ո՛վ գիտէ քանիերորդ անգամ ըլլալով կը կրկնէ այլ տեղեր աւելի առաջ պատահածը: Երբ հայ չի մնար տուեալ երկրի մը մէջ, ի՞նչ կ'ըլլան հայապատկան անշարժ կալուածները: Ի՞նչ եղած են մինչեւհիմա: Երկար պատմութիւններու պէտք չկայ պատասխանը մը տալու համար: Մեր պատմութեան անխուսափելի զուգադիպութիւն է ան որ այսօր կը ներկայանայ Հնդկահայութեան էջով: Ինչ որ նոր է, անկախ Հայաստանի գոյութիւնն է որմէ կը յուսացուի փոխել դրութեան աւանդական պատկերը. այն որ հոմանիշ էր բացարձակ կորուստի, քանի՛ քանի՛ անհետացած գաղութի օրինակով: Այս պարագան կը զանգէ կրթական նախարարութեան ահմանները ու անհրաժեշտ կը դարձնէ յատուկ պետական քաղաքականութիւն:

Անկախ երկրի մը գոյութեամբ կարելի՞ պիտի ըլլայ ստեղծել հարկաւոր զօրծօնները ու գտնել ճեւը, վերջ տալու կորուստներու այս մարզի դարաւոր երեւոյթին:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՃԵԱՆ

ՄԱՐՏԻԿ ՏԱԿԱՒԵԱՆ
ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ
(1914 - 1994)

Գրեց՝ Ա. ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ
(Պատ. Գիտ. Տոքթէօր)

Ամսոյս սկիզբը Նոյեմբեր 1, երեքշաբթի վաղ առաւօտեան, Փարիզի մերձակայ արուարձանի մը զարմանատան մէջ, յետ կարճատեւ հիւանդութեան իր մահկանացուն կնքեց քաղաքիս հայ մշակոյթի եւ ղրասէր հասարակութեան ծանօթ Մարտիկ Տակաւեան:

Ողբացեալը 1914 Ապրիլին ծնած էր Իզմիր: Հայրը՝ Օհան Տակաւեան բնիկ Մշեցի, իսկ մայրը Մարիամ Կոստանեան Աֆիոն - Գարահիսարցի էր: Տակաւեան ընտանիքը, ինչպէս Իզմիրի հայ բնակիչները, Ա. համաշխարհային պատերազմին Հայոց տնօրինուած ընդհանուր տեղահանութիւնէն եւ կոտորածէն ղերծ մնաց: Կուսակալ Ռահմի երիտթուրքերու կեղրոնական Կոմիտէի մօտ ունեցած իր ազդեցիկ դիրքին ապաւինելով Ներքին Նահատարար Թալէաթի հրահանգներուն չհնազանդեցաւ: Աւսր փոխարէն ալ քաղաքին հայ եւ յոյն հարուստներէն մեծ դումար մը առաջարկեց: Սակայն երբ զինադադարէն վեց ամիս յետոյ նոր պատերազմ մը սկսաւ Իզմիրը գրաւող յոյն զօրքերու եւ ապըստամբ քէմալական զօրքերու միջեւ, եգեսկանի չրջանի քրիստոնեայ ժողովուրդները աննախընթաց կացութեան մը առջեւ գտնուեցան: Ցունական բանակը հակառակ սկզբնական յաջողութիւններուն չդարձաւ պարտուեցաւ ու 1922 Սեպտ. 9-ին Թրքական զօրքերը Իզմիր մտան: Քաղաքին խուճապահար քրիստոնեայ ժողովուրդը՝ Յոյները եւ Հայերը, խուճապահար փախուստի դիմեցին ստոյգ չարդէ մը ազատելու համար: Տակաւեան ընտանիքը եւս, տուն - տեղ ձգելով, հազիւ կրցաւ յունական նաւով մը Փիրէա ապաստանիլ: Հանդուցեալը որ այդ պատմական օրերուն ութ տարին լրացուցած էր, Իզմիրի աղէտին վերջին վկաներէն էր եւ չատ լաւ կը յիշէր քաղաքին հայ եւ յոյն բնակիչներուն խուճապահար փախուստը, հետ ի հետ դէպի քարաւէ վազքը: Ողբացեալին յիշողութեան մէջ մանաւանդ քանդակուած էին Հայոց թաղին հրդեհն ու թալանը եւ նաւահանգիստին բացերը խարխափած եբկկուան դաշնակից տէրութիւններու մարտանաւերու զինուորականներուն ընթացքը որոնց ներկայութեան վրայ այնքան ալ յոյսեր դրած էր քրիստոնեայ ժողովուրդը: Անոնք փոխանակ նաւակներով կամ լողալով նաւերը մօտենալ փորձող սարսափահար փախստականները ազատելու մասին խորհելու, իրենց մարտանաւերու զօրաւոր լուսարձակները անոնց վրայ ուղղելով ջարդարար եւ մոլեղնած թուրք զինուորներու ուշադրութիւնը անոնց վրայ կը հրաւիրէին:

Տակաւեան ընտանիքը 18 տարիներ Փիրէա ապրեցաւ: 1940-ին է միայն որ անոնք Աֆիոնք փոխադրուեցան, ուր վաստակի հայ գաղթականութիւնը հազիւ սկսած էր իր վաճառականներովն ու մամուլով ծաղկիլ որ կրկին պիտի ընդհատուէր Բ. համաշխարհային պատերազմով:

Մարտիկ Փիրէայի ազգային վարժարանը երբ աւարտեց, հայրը զայն նոյն քաղաքի էֆոլ տը Ֆրէր Քրէթիէն Ֆրանսական լիսէն արձանագրեց: Պատանի Մարտիկ դժբախտաբար չկրցաւ աւարտել այդ վարժարանը: Ոսկրային հիւանդութիւն մը որու դեռ Իզմիր գտնուած ժամանակ նախանշանները սկսած էր ցոյց տալ, հետզհետէ ծանրացած էր ու զայն պարտադրեց վերջնական տարին ուսումը ընդհատել: Այդ անբուժելի հիւանդութեան -- մանաւանդ նախապատերազմեայ չրջանի պայմաններուն պատճառաւ -- ֆիզիքական ամուսն ալ կասեցաւ: Ողբացեալը ճակատագրին համակերպեցաւ ու քանի մը տարի յետոյ կեանքի պայքարին նետուեցաւ: Օժտուած բնածին ուշիմութեամբ, խիստ տակ ամէն տեսակ ճարտարարուեստի փոքր եւ նուրբ մեքենաներու եւ գործիքներու արտադրութեան, այդ մարզին մէջ է որ իր կեանքի ասպարէզը ընտրեց: Տարակոյս չկայ թէ եթէ այդ հիւանդութիւնը իր կեանքի ուղիին վրայ ծանր չկոխէր ու նիւթական հնարաւորութիւններ ունենար Մարտիկ Տակաւեան բարձր ճարտարագիտական աշխարհին մէջ ակնառու դիրք մը պիտի կարենար գրաւել: Մեր, մօտ քսան տարիներու սերտ բարեկամութեան ընթացքին, քիչ չեն եղած առիթները որ մեզի չփաստէին իր պայծառ մտքի չափանիշը: Ան հակառակ իր ֆիզիքական տկար վիճակին, յուներ հայ գաղութի աղգային կեանքին մէջ գործօն մասնակցութիւն բերաւ: Դեռ վերջերս մեր մէկ այցի ընթացքին, մեզի ցոյց կուտար Փիրէայի հայ երիտասարդաց Փութպոլի խումբին մէկ նկարը ուր ինք ալ կազմակերպիչի դեր ստանձնած էր:

Բ. համաշխարհային պատերազմէն յետոյ, Ցունաստանի քաղաքական եւ տնտեսական կացութիւնը երբ մթագնիլ սկսաւ, չատեր Հարաւային - Ամերիկա մեկնիլ սկսան: Տակաւեան ընտանիքը, անգամ մը եւս գաղթականութեան ցուպը ձեռք առնելով, 1949-ին Փարիզ փոխադրուեցաւ ուր իր եղբայրը Վարդգէս արդէն հաստատուած էր:

Նոր երկրի մէջ նոր կեանք մը սկսիլ հարկ եղաւ: Մարտիկ Տակաւեան կրկին իր նախասիրած ասպարէզին նետուեցաւ ուր աւելի քան 10 տարիներ չարունակեց: 1961-ին ճարտարարուեստի ծանօթ Թոմսըն ընկերութեան մրցումը չհաղթով տարի մը հաստատութեան հաշուոյն «ճարտարարուեստի դծագրութեան» դասընթացքներու հետեւեցաւ: Քննութիւնները յաջողութեամբ անցնելէ յետոյ վերոյիշեալ ընկերութեան պաշտօնէութեան մաս կազմեց մինչեւ իր հանդստեան կոչումը (1979):

*
**

Եկեղեցասէր, աւանդապաշտ եւ ղրասէր ընտանիքի մը անդամ, Տակաւեան իր ժողովուրդի մտահոգութիւններուն, ըլլայ Սփիւռքի թէ ըլլայ Հայրենիքի, օրը օրին հետեւեցաւ: Հակառակ իր նիւթական հաստատ պայմաններուն, Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար իր ծնողքին յիշատակին ու իր անուան նուիրատուութիւններ կատարեց: Դպրոցասէր վարժարանը երբ չուրջ տասը տարիներ առաջ աշակերտներու փոխադրութեան համար հանրակառք մը գնել ծրագրեց, կարեւոր դումարով մը մասնակցեցաւ:

Թէեւ Հ. Ց. Դաշնակցութեան գաղափարանութեան համակիր, ան բնաւ չստորագնահատեց խորհրդային համայնավար վարչաձեւին Հայաստանի ընծայած տպահովութիւնն ու մտաւոր զարգացման համար տրամադրած հնարաւորութիւնները: Այցելեց բազմաթիւ անգամներ Հայաստան ուր 1946-ին Ցունաստանէն ներգաղթող բարեկամներ ունէր: Հայրը 1966-ին մահացած էր: Հոգեպէս կապուած հօրը ծընողնընդավայր Տարօնի յիշատակներուն, բայց զրկուած անգամ մը իսկ անձամբ այցելելու միջոցներէն, որոշեց այդ յիշատակները հայրենիքի մէջ յաւերժացնել: Գեղարդի վանքի բակին մէջ յուշաղբիւր մը կառուցանել փափաքեցաւ ի յիշատակ Տարօնցիներու: Իր ցանկութիւնը երջանկայիշատակ Սահեանց Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.-ի ջերմ հաւանութեան արժանացաւ: Անհրաժեշտ նկատուած դումարը տրամադրեց եւ ծրագրին իրագործումը Վեհափառին կողմէ յանձնարարուած ճարտարապետի մը վստահուեցաւ: Տակաւեան թէեւ Փարիզ կը գտնուէր, յատակագծի գործադրութեան գրեթէ հսկեց որոշ ցուցմունքներ ալ ընելով: Երբ չինութիւնը աւարտեցաւ, 1986 տարւոյ Մայիս 17-ին քրոջը Սաթենիկ Փիլրանկիւլեանի եւ եղբօրը Վարդգէսին հետ յուշաղբիւրի բացման արարողութեան անձամբ ներկայ ըլլալու համար Երեւան մեկնեցաւ: Աղբիւր - յուշարձանի վրայ քանդակել տուած էր «Մամիկոնեան Ուխտը»: Վազգէն Ա. խիստ ազդուած Մարտիկ Տակաւեանի ջերմ հայրենասիրական ընթացքէն զայն պարգեւատրեց Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի շքանշանով: Սոյն հանդիսութեան արարողութիւնը տեղի ունեցաւ 1986 Սեպտեմբերին Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ առաջնորդարանը նախագահութեամբ Եւրոպայի Կաթողիկոսական Պատւիրակ եւ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ Գիւտ Արք. Նալպանճեանի ու ի ներկայութեան Թորգոմ Արք. Մանուկեանի՝ Առաջնորդ Մխայեալ -- Նահանդներու Արեւելեան Թեմի (այժմ Պատրիարք Երուսաղէմի եւ տեղապահ Էջմիածնի Ծ. Աթոռի), ու բազմաթիւ հրաւիրեալներու:

Մարտիկ Տակաւեան թէեւ ինք գրող մը, հեղինակ մը չեղաւ բայց չբաւականացաւ դրեթէ բոլոր մշակութային ձեռնարկներուն կամ հաւաքոյթներուն ներկայ ըլլալով: Ան իր համեստ պայմաններուն, առաւելագոյն չափով ցանկաց սատարել հայերէն լեզուին ու գրականութեան ծաղկումին ու վերապրումին համար, հատատալով թէ Սփիւռքի գոյատեւման համար գլխաւոր յենարանն էին: Ան, մեկենաս եղաւ քանի մը փոքրածաւալ քերթուածներու հատորիկներու հրատարակութեան որոնք լոյս տեսան սա վերջին տարիներու ընթացքին: Ուզեց հայերէն լեզուի եւ գրականութեան հանդէպ տածած իր անհուն սէրը յաւերժացնել: Այս նպատակաւ, իր երկարատեւ ոքնային աշխատանքի խնայողութիւնէն 1989-ին կարեւոր դումար մը տրամադրեց Մեծի - Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ.-ին: Ըստ նախատեսուած ծրագրին, Անթիլիասի կաթողիկոսարանի հրատարակչատունը մայր դումարը անձեռնմխելի պահելու պայմանաւ սոյն դումարի բերած տոկոսով կարելիութիւն պիտի ունենար «Մարտիկ Տակաւեան գրական Մատենաշար»ին դէմ իւրաքանչիւր երկու տարին անդամ մը հայերէն լեզուով գրական ստեղծագործութիւններ լոյս ընծայել: Որքան որ իրազեկ ենք «Մարտիկ Տակաւեան գրական հիմնադրամ»ը ցարդ որեւէ հրատարակութիւն չէ ունեցած: Ողբացեալը իր յանկութեան իրականացումը չտեսած անհետացաւ: Բայց վստահ ենք թէ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ. որ սոյն ծրագրին գործադիր կատարողն է անհրաժեշտ կարգադրութիւնները ձեռք առած է որպէսզի հանգուցեալին երազը իրականանայ որուն կը սպասեն այսօր անոր բարեկամները:

Մարտիկ Տակաւեան եթէ հայ գպրոցը՝ մանաւանդ Սփիւռքի մէջ, կը նկատէր ազգային ինքնութեան անհերքելի փարոսը, իրեն համար հայ մամուլի դերը նուազ կարեւոր չէր: Այս պատճառաւ ոչ թէ միայն Ֆրանսայի, այլ նաեւ Սփիւռքի զանազան թերթերու եւս բաժանորդագրուած էր: «Յառաջ»ը որուն քառասուն տարիներէ աւելի է որ բաժանորդ էր, հայրենիքի լուրերուն գլխաւոր եւ վստահելի աղբիւրը կը նկատէր: Նա մանաւանդ սա վերջին հինգ տարիներուն անոր օրը օրին տուած հաղորդագրութիւններուն կանոնաւորապար կը հետեւէր:

Ողբացեալին հետ մեր ծանօթութիւնը մօտ քսան տարիներ առաջ հայկական հաւաքոյթի մը ընթացիին դիպուածով եղած էր: Իր ղգայուն նկարագիրը, չափազանց փափկանկատութիւնը, անչահախնդիր բարեկամութիւնն ու պատրաստակամութիւնը, ազգային հարցերու հանդէպ իր ողջամիտ տրամաբանութիւնը եւ ճշդրիտ դատողութիւնը տպաւորիչ էր: Այս էր անշուշտ գաղտնիքը որուն պատճառաւ Տակաւեան կատարեալ վստահութիւնը եւ յարգանքը կը վայելէր այն բոլոր անձերուն որոնց հետ մօտ բարեկամութիւն հաստատած էր:

*
**

Երբ 1988-ի Փետրուարին, Երեւանի մէջ Ազգային Հայաստանի միացման ի նպաստ վիթխարի ցոյցերը սկսան, հանդուցեալը գանոնք թերահաւատութեամբ դիմաւորեց: Ողջամիտ եւ հեռատես, մանաւանդ խիստ խոհեմ, առաջին մէկ օրէն բաժնեց մեր մտահոգութիւնները:

*
**

Վերջին երկու ամիսներու մեր խօսակցութիւններու ընթացքին յաճախ կը գանգատէր թէ արտակարգ յոգնութիւն մը կը զգար: Այդ օրերուն է որ առաւօտ մը կանուխ մեզ կը հեռաձայնէր ըսելով թէ տխուր լուր մը պիտի տար: Փարիզի հայկական ձայնասփիւռ Ռատիօ - Այբէնի՝ որուն հաւատարիմ մէկ ունկնդիրն էր, յուսացած էր թէ «Վեհափառը վախճանած էր»:

Այդ օրը բնաւ չէր կրնար մտածել իսկ թէ իր մահն ալ այդքան մօտալուտ էր: Հոկտեմբեր 23-ի կիրակի օրը ցերեկէ յետոյ ուժ -- տասը օրուան համար դարմանատուն կը մտնէր ուսկից պիտի չվերադառնար այլեւս տուն վերադառնալ: Իր փիլիքսէս նկուն եւ յոգնաբեկ մարմինը չկրցաւ յաղթահարել բաւական յառաջացած հիւանդութեան:

Մարտիկ Տակաւեանի մահուամբ եթէ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՅԱՅՏԱԳԻՐԸ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Յայտագրին կազմակերպիչները Տիարպաքըրի, Իմմիրի, Անգարայի մէջ այս յայտագրին համար կազմած էին ժիւրիի խմբակներ, որոնք պարբերաբար հարցումներ պիտի ուղղէին հեռաձայնով։ Առաջին հեռաձայնը եկաւ Տիարպաքըրէն, որկէ յայտնեցին թէ այդ քաղաքին մէջ երկու եկեղեցիները կան եւ անոնցմէ Ասորի Օրթոտոքս Եկեղեցին կը զործէ եւ քահանան կը յայտնէ թէ որեւէ անհանգստութիւն չունի։ Տիարպաքըրի ժիւրին մէկ-մէկ հարցում ունէր նաեւ «Օրթա Տողու»ի թղթակիցին ու պատմաբան Մէհմէտ Պաշարանին։ Կ'ուզէր անոնց հարց տալ թէ Ընեւորութեան Տուրքը կ'արդարացնէ՞ն։ Բայց հանդիսավարը աւելի վերջնական թողուց այդ հարցումներուն պատասխանները, վերջին ալ ժամանակ չմնաց։

Այդ մէջոցին ծագեցաւ խառն ամուսնութեան հարցը եւ ցոյց տրուեցաւ փողցի մէջ կատարուած ռըփորթաժ մը, այս անգամ խլամ հայրենակիցներու հետ։ Անհատներու կը հարցուէր թէ ի՞նչ կ'ընէին եթէ իրենց զաւակը ոչ խլամի մը հետ ամուսնանալ ուզէր։ Ոմանք ըսին որ չեն թոյլատրեր, ոմանք ըսին որ երիտասարդները ազատ կը թողուն, մէկը ըսաւ որ կը սպաննեմ, միւսը ըսաւ որ կ'արտօնեմ։ Հանդիսավարը այս հարցումը ուղղեց նաեւ Նէսիմ Լէվիին որուն կինը խլամ է եղեր։ Լէվի պատասխանեց որ խառն ամուսնութիւնը բնականն պէտք է նկատուի։

Կարճ արտայայտութիւն մը ունեցաւ Արա Գօչունեան, որուն եւս հարցուեցաւ թէ իր ծնողքը կ'արտօնէ՞ր որ ինք Թրքուհիի մը հետ ամուսնանայ։ Արա Գօչունեան ըսաւ որ իր ծնողքը լայնախոհ է, բայց այս խնդիրը անհատական պարագայ մըն է եւ կարելի չէ ընդհանրացնել։ Ան անցաւ ուրիշ խնդրի մը եւ ըսաւ որ ինք կը պահպանի թերթի մը որ Թուրքիոյ ամէնէն հին Հայ թերթն է։ Կը նշանակէ որ միանգամայն բաներ մը կրցեր ենք ընել, ըսաւ Արա Գօչունեան։

Այնուհետեւ միջամտութիւն մըն ալ եկաւ իմմիրի ժիւրիէն, որուն բաները ըսաւ որ ինք եւ իր ընկերները կը հաւատան մարդոց բարձրաձայն հաւատարութեան։

Ծօսք արուեցաւ վրոֆ. Մէհմէտ Աքիֆ Այտընի, որ գծեց Օսմանեան պատմութեան մէկ համայնապատկերը, նշելով որ ինք դար թուրք ժողովուրդը կրցած է ապրիլ էթնիք հաւաքականութիւններու հետ միասին։ Դարեր ամբողջ որեւէ հարց չէ ծագած եւ ատիկա ընդդիմելու արժանի կէտ մըն է։ Դասախօսը ըսաւ որ ճիշդ է որ սխալներ գործուած են ինչպէս Ընեւորութեան Տուրք, Սեպտեմբեր 6 -- 7-ի դէպք, եւայլն, բայց սխալ է ասոնց ամբողջ հաշուեցուցակը արձանագրել միայն իսլամ ժողովուրդին հաշուոյն։ Դասախօսը ապա ըսաւ տարօրինակ վերլուծում մը։ Ան ըսաւ որ Ընեւորութեան Տուրքը որքան ալ սխալ ըլլայ, սխալի մը սրբագրութիւնը եղած է, որովհետեւ Օսմանեան չըքանէն ի վեր փոքրամասնութիւնները այս երկրին մէջ ձեռք առած են կարգ մը դատնկութիւններու մէնաչնորհը եւ ի վերջոյ կազմած են խմբակցութիւններ։ Եթէ Ընեւորութեան Տուրքը դէմ չկանգնէր անոնց այդ խմբաւորումներուն եւ առեւտրական ձեռնարկը չվերադարձնէր Թուրքերուն, այսօր եւս փոքրամասնութիւնները չատ առաջ գացած պիտի ըլլային իրենց մենաչնորհեալ խմբակցութիւններուն մէջ եւ մենք այսօր այստեղ վէճի նիւթ պիտի դարձնէինք անոնց այդ մենաչնորհեալ կացութիւնը, եթէ անշուշտ գանէինք փոքրամասնութիւններու մենաշրութեան տակ չզտնուող մասնաւոր հեռատեսիլի կայան մը։

Դասախօսին այս վերջին նախադասութիւնը ընդվզում պատճառեց հանդիսավարին որ բացատրութիւն ուզեց։ Իսկ դասախօսը բացատրեց թէ ինչ ըսել ուզած էր այդ խօսքով։

Այստեղ կրկին խօսք ուզեց Բլուվան Աքար, որ դրեթէ պոռթկաց իր ընդվզումը արտայայտելու համար։ Ըսաւ որ ո՛չ մէկը կրնայ արդարացնել այս սխալները։ Ընեւորութեան Տուրքի պատճառաւ Աքքալէ քչուածներէն չատեր մեռան, բայց մէկ հատ իսլամ Աչքալէ չդրկուեցաւ։ Ան յիշեցուց որ տակաւին մօտիկ անցեալի մէջ յոյն հայրենակիցներ այս երկրէն վտարուեցան հոս ձգելով իրենց տուները, հարստութիւնները, կարասիներն ու յուշերը։

Բլուվան Աքարի ելոյթը չատ ուժեղ էր եւ արուած ըլլալով որ կուգար Թուրք հայրենակիցէ մը, մեծ կարեւորութիւն ու նշանակութիւն կը ստանար։

Ապա խօսելու հրաւիրուեցաւ Հայ Բողոքական համայնքէն Գրիգոր Աղապալօղլու, որուն անունը վերջերս Թուրք մամուլին մէջ յաճախ յիշուած էր Հայ Բողոքական Եկեղեցիի կալուածներուն դէմ Վաքըֆներու Տնօրէնութեան կողմէ կատարուած անիրաւ յափշտակութիւններու առընչութեամբ։ Գրիգոր Աղապալօղլու իր բաւական երկար ելոյթին մէջ նախ ծանրացաւ փոքրամասնութիւնները անհանդուրժող կէտերու վրայ, յայտնելով որ որքան ալ իրմէ պահանջուի որ ինքզինք Թուրք հայրենակից նկատէ, Թուրքիոյ մէջ պաշտօնական դեռնի վրայ չատ բան անդադար իրեն կը յիշեցնէ թէ ինք Հայ հայրենակից մըն է։ Ուսոի չուարած է թէ ինք Հա՞յ է, թէ Թուրք։ Ան, պատասխանելով քիչ առաջ Գուրանէն արտատում ընող մէկ խօսակիցի, ըսաւ որ Աւետարանն ալ սէր կը քարոզէ ու սէրը Աստուծոյ հրահանգն է։ Ան որ կ'ըսէ թէ ես սա մարդը կամ նա մարդը չեմ սիրեր, բայց քրիստոնեայ եմ, կը ստէ, որովհետեւ քրիստոնէութիւնը սէր կը հրահանգէ։ Այս տեսակէտով բոլոր կրօնքները նոյնը կ'ըսեն։ Ինչ մեղք որ երկրին մէջ Հայերու դէմ զրպռութիւններ կան, թշնամանք կայ։

Գրիգոր Աղապալօղլու, որուն խօսքերը չատ խախակի կերպով կը կարուէին ուրիշ մասնակիցներու կողմէ, ապա բաւական մանրամասն ու ուժեղ կերպով ծանրացաւ հայ բողոքականներու կալուածներուն դէմ կատարուած ոտնձգութիւններուն եւ հարց տուաւ թէ Պետութիւնը ի՞նչպէս մի առ մի եւ կ'առնէ այն կալուածները որոնք նոյն պետութեան արտօնութեամբ գնուած ու օրինականացած էին բողոքական համայնքին կողմէ։

Այստեղ «Օրթա Տողու» թերթի թղթակիցը միջամտեց ու ըսաւ որ փոքրամասնութիւնները Լօզանի համաձայն նոր կալուած չեն կրնար ստանալ։ Գրիգոր Աղապալօղլու ժխտեց ու ըսաւ որ Լօզանէ մէկ այդպիսի բան չկայ, մնաց որ այստեղ կը խօսուի Պետութեան կողմէ արտօնուած կալուածներու մասին։ Գրիգոր Աղապալօղլու ապա պնդեց որ այստեղ չարունակ իրեն դէմ կը հայհոյուի երբ կը գործածուի «կայըրմիւլլիմ» բացատրութիւնը, ինչ որ իսլամ կրօնքի համաձայն անհաւատութիւն կը նշանակէ։ Ան առաջարկեց որ քրիստոնեաներուն դէմ գործածուի «մէսիհի» բացատրութիւնը։ Գրիգոր Աղապալօղլուի այս քիչ մը վիճելի առարկութեան հանգամանօրէն պատասխանեց պատմաբան Մէհմէտ Աքիֆ Այտընը, որ յայտնեց թէ «կայըրմիւլլիմ» բացատրութիւնը ուրիշ ոչի՛նչ կը նշանակէ, եթէ ոչ «ոչ -- իսլամ» եւ ասոր մէջ որեւէ անպատեհութիւն կամ անարժանք չկայ։

Այն առեն խօսք առաւ իրաւաբան Տիրան Պաքար եւս եւ կանգ առաւ կալուածներու զրաւման հարցին վրայ, յայտնեց թէ ինք այսպիսի քանի քանի ոտնձգութիւններու դատով կը զբաղի եւ քանի քանի կալուածներ ետ առնուած են հայ համայնքին ձեռքէն։

Զայն մըն ալ եղաւ Անգարայի ժիւրիէն, որուն բաները ուզեց որ փոքրամասնութեան անդամներուն հարց տրուի թէ արդեօք ի՞նչ պիտի զգային եթէ աղքատ ըլլային եւ այսօրուան պէս լաւ դիրքի տիրացած չըլլային։ Ի՞նչ պիտի զգային. եթէ իրենք ալ Անատոլուի ժողովուրդին պէս հայ մշակոյթը չերմ սիրահար մը, հայ մամուլը հաւատարիմ ընթերցող մը կը կորնցնէ, իր մահով կ'անհետանայ նաեւ Մեծ Եղեռնի վերջին արարի հետզհետէ նօսրացող վկաներէն մին որ օտար ուժերու վրայ մեսրոպեան տառերը վերապրեցընելու համար իր համեստ միջոցներով որեւէ զոհողութեան առջեւ չընկրկեցաւ։

Ցուղարկաւորութեան տխուր արարողութիւնը կատարուեցաւ Նոյեմբեր 7, ժամը 15-ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին նախագահութեամբ՝ Նարեկ Եպիսկոպոս Շաքարեանի եւ ի ներկայութեան ողբացեալին յիշատակին հաւատարիմ հոծ բազմութեան մը։ Եկեղեցական արարողութենէն յետոյ Նարեկ Եպիսկոպոս եւ Փարիզի հայկական ճայնափիւռ Ռատիօ - Ալֆ-ի անօրէն՝ Գր. Յակոբ Պալեան (նաեւ Գրողներու Միութեան անդամով) յաջորդաբար խօսք առնելով հանգուցեալին համեստ ու անսակարկ հայրենասէր եւ մարդասէր նկարագրին մասին արտայայտուեցաւ։

Յարգանք իր անբասիր յիշատակին։

ՀԱՑ ԵՒ ՑՈՑՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԺՈՂՈՎ

ՍԵԼԱՆԻԿ. -- Հոկ. 31-էն մինչեւ Նոյ. 2, Սելանիկի մէջ, Յունաստան, Պալքանեան Ուսումնասիրաց Հիմնարկի նախաձեռնութեամբ, տեղի ունեցաւ պատմագիտական ժողով Սելանիկի Արիստոտելեան համալսարանի Իմաստասիրական Վարժ. հանդիսասրահին մէջ։ Գիտաժողովին ընթացքին ներկայացուղ զասախօսութիւնները ներփակուեցան «Greeks and Armenians in South East Europe and Asia Minor in the 19th and 20th centuries : aspects of co-existence and survival»» վերնագրին տակ։

Գիտաժողովի բացումը կատարուեցաւ Երկուշաբթի, 1994 Հոկտեմբեր 31-ին առաւօտեան ժամը 10·30-ին Իմաստասիրական բաժանմունքի հանդիսասրահին մէջ։ Հանդիսութեան բացումը կատարեց Պալքանեան Ուսումնասիրութեանց Հիմնարկի անօրէն վրոֆէսէօր Ա. Թահիայոս։ Իսկ Գիտաժողովի կազմակերպիչ Յունաստանի կողմէ լուսարանական ծանօթութիւններ փոխանցեց, գիտաժողովի զլխաւոր կազմակերպիչ վրոֆ. Իաննիս Խասիոթիս՝ ժամանակիս Պատմութեան դասախօս եւ հայկական հարցերու քննադատ։ Գիտաժողովին ողջոյնի խօսքով ելոյթ ունեցան, Գեղամ Վրդ. Խաչերեան՝ հոգեւոր հովիւ Սելանիկի Հայոց, Սելանիկի Արիստոտելեան համալսարանի տեսուչը, Սելանիկի քաղաքապետը, Հիւսիսային Յունաստանի՝ Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ նախարար, որ եղաւ գիտաժողովին ծախքերուն մեծագոյն բաժինը ապահովողը, Պր. նախարարի խօսքով գիտաժողովի բացումը յայտարարուեցաւ։

Գիտական բարձր մակարդակի այս գիտաժողովին մասնակցեցան 9 երկիրներէ եկած 49 դասախօսներ։ Այսպէս՝ Մեսրոպ Արք. Գրիդորեան՝ կաթողիկոսական պատուիրակ Աւստրիոյ եւ Շուէյտի։ Յունաստանէն փրոֆէսէօրներ՝ Անտոնիոս Թահիայոս, Իաննիս Խասիոթիս, Էլէֆթերիոս Խարացիոս, Տիկին Գոստանտինա Քիւքիրա, Գոսթաս Ֆոթիատիս, Սթաւրոս Անէսթիտիս, Իաննիս Մազիս, Խրիսթոս Սիորիս, Գոնստանտինոս Սհինաս, Տիկին Թալիա Մաուռիւլու -- Փանայոթոփուլու, Իաննիս Սգուրիս, Անաստասիոս Եօրտանօղլու, Տիկին Բանայոթա Անտոնիու։

Յունահայ դաղութէն՝ Յակոբ Ճէլալեան, Զաւէն Գրիգորեան, Սերոբ Աղապատեան։

Հայաստանէն՝ Հրաչ Պարսեղեան, Արման Կիրակոսեան (այժմու Հ.Հ. դեսպան Յունաստանի), Աչոտ Յովսեփեան, Մուրատ Պոժոլեան, Գէորգ Գիւլմճեան, Ռուբէն Սահակեան, Համբարձում Ղազարոսեան, Ալպէրթ Ստեփանեան, Սիմոն Գրիգորեան։

Կիպրոսէն՝ Խրիսթոս Իաքովու, Գերմանիայէն՝ Հերման Էօլց, Պուլկարիայէն՝ Յակոբ Կարապետեան, Յակոբ Կիւլիկեան, Յովհաննէս Կարապետեան, Տիմիթար Եօնչեւ, Ֆրանսայէն՝ Մարի - Փօլ Մասոն, Ռուսիայէն՝ Ար. Ուլումեան, Ճորճ Թրամիճեանիքով -- Կերասիմիտի, Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգներէն՝ Փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննիսեան, Զարկզ Փրէյտի, Ճէյմս Ռիա, Ռուբէն Առալեան, Վահագն Տատըրեան, Մարճըրի Յովսէփեան -- Տոփքին, Գէորգ Պարտաքճեան, Փիթըր Պալաքեան։

Դասախօսութիւնները տեղի ունեցան առաւօտ եւ կէսօրէ ետք։ Ներկայացուղ նիւթերը ընդգրկեցին դլխաւորաբար յունական եւ հայկական փոխ - ազդեցութիւնները՝ դրական, ժողովրդական, ազգագրական, պատմագրական, դիւանադիտական տուեալներու լոյսին տակ, հայկական եւ յունական ցեղասպանութիւններու՝ Տրապիզոնի եւ Արեւմտեան Հայաստանի հետ առընչուած արխիւային, մամլոյ տուեալներու լոյսին տակ, յատկապէս Արեւմուտքի եւ Ամերիկայի մամուլի պարագային, Յունաստանի, Կիպրոսի, Կոստանդնուպոլսոյ հայկական դաղութներու մասին եւ յունական դաղութը Հայաստանի մէջ եւ յարակից նիւթեր։

Գիտաժողովի համադրական փակումը կատարեց վրոֆէսէօր Իաննիս Խասիոթիս։

Գիտաժողովի եռօրեայ տեւողութեան ընթացքին, մասնակցողները երեք առիթներով պաշտօնական հիւրընկալութեանց ներկայ գտնուեցան, հրաւէրովը՝

1· -- Հիւսիսային Յունաստանի Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ նախարար Պր. Թրիմիրիտիսի կողմէ, նախարարութեան կառավարչատան պալատին մէջ։

2· -- Սելանիկի հայ համայնքին կողմէ՝ Հայկական Մշակութային Կեդրոնի Վարդան եւ Վարդուհի Տէր - Զաքարեան սրահէն ներս։

3· -- Պալքանեան Ուսումնասիրութեանց Հիմնարկի Վարչութեան կողմէ Սելանիկի ծանօթ ճաշարանէ մը ներս։

Այս պատմագիտաժողովը, իր արծարծած նիւթերով, մասնակցող գիտնականներու հանդամանքով, հայ ժողովուրդի արդի պատմութեան վերաբերեալ հարցերով եւ տուեալներով յատկանշական իրագործում մը հանդիսացաւ։

Այստեղ պարտ է յիշել, որ այս գիտաժողովին յաջողութեան համար կարեւոր դեր ունեցաւ պատիւ Սելանիկի գաղութը, որ երկար տարիներ չարունակ, Հայ Դատի արծարծման եւ յառաջացման ծրագրեալ նախաձեռնութիւններով, անմիջական եւ մտերիմ բարեկամութիւն կը մշակէ Սելանիկի ակադեմական եւ համալսարանական դասախօսներու հետ, ինչպէս նաեւ պետական եւ կուսակցական անձնաւորութեանց հետ։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Ծաչի Պօմոնի Նայիլի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 20, տեղւոյն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին: Ցաւարտ արարողութեան մատաղ կը բաշխուի:

U.G.A.B.- *Marseille*

Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille et Azadakroutioune

vous invitent à assister à la présentation du film

«LES DERNIERS ROIS D'ARMENIE»

CILICIE XIIe — XIVe SIECLE

par **Claude MUTAFIAN**

Projection — Débat — Signature

Jeudi 24 Novembre
à 20 heures 30 précises

au 327, Bd Michelet, Marseille 9^e

—— Entrée libre ——

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Afin de répondre à de nombreuses demandes et devant le succès du précédent, la M.C.A. organise

STAGE DE DANSES CONVIVIALES ARMENIENNES

Kotcharis et autres
(pour adolescents et adultes)

sous la direction de
GERARD MADILIAN

Dimanche 27 Novembre
de 14h à 18h

Inscriptions auprès de la Direction
Nombre limité à 15 personnes

Participation : 80 F.

EMISSION M.C.A. SUR AYP FM
LES MERCREDIS DE 10H A 12H

9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE
Tél.: 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
126, rue Roger Salengro,
69100 VILLEURBANNE

ACTIVITES REGULIERES

— cours d'arménien (niveau débutants) avec initiation à l'histoire du peuple arménien;
— cours de danses arméniennes (pour enfants et adultes);
— apprentissage du français (langue étrangère);
— cours d'expression corporelle
— initiation à l'informatique;
— cours de cuisine orientale.

Renseignez-vous au 78 93 57 43
(les après-midi du mardi au samedi).

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 19, Տօն է Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ Նորոց, Յայտից եւ Անյայտից:

Այս առթիւ ժամը 10-ին, Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

***

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 21՝ Տօն է Ե-րից Ամաց ընծայեցման Ս. Կուսին ի Տաճարն:

Այս առթիւ ժամը 10-ին, Փարիզի Ս· Յովհ· Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Մարտիկ Տակառեանի *յիշատակին կը նուիրեն. --*

Անիկի· -- Տէր եւ Տիկին Ցաքեթ Ցարութիւնեան 500 Ֆր· «Ցառաջ»ին:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՓԱՐԻԶ· -- Տիկին Վարդանեան 400 Ֆր· կը նուիրէ «Ցառաջ»ին իր ամուսնոյն Պարթեւ Վարդանեանի մահուան 7-րդ տարելիցին առթիւ:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԾԱՉԻ փարիզի «Ս· Թադէոսեան» մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Նոյ· 19, առաւօտեան ժամը 10-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը՝

17, rue Bleue, Paris 9e — M° Cadet

Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Télévision : *FRANCE 2*

Dimanche 20 Novembre, 0 h 15 Musique au Cœur (Eve Ruggieri) : *HARMONIE D'ARMENIE.*
Kallen Espérian (*soprano*),
Vartan Mamikonian (*piano*),
Groupe de musique tzigane Jean-Mars Phillips,
David de Sassoun (G. Aprikian)

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՈՒԽՏԻ ՕՐ

Կիրակի, օր Նոյեմբեր 20-ին Սուրբ Կոյս Մարիամի տօնին առիթով՝

Ժամը 9-ին Ժամերգութիւն:

Ժամը 10-ին Հանդիսաւոր պատարագ:

Ժամը 11·15-ին Ցաւուր պատշաճի քարոզ:

Ժամը 12-ին յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան մասնաւոր արարողութիւն հանգուցեալ բարերարի եւ կնքահայրերու եւ ընտանեկան պարագաներու հոգիներուն համար եւ ապա Մատաղօրհնութիւն:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝

ՄԻՒՌՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Ստեփան Սրկ· Եորկանճեանի:

«LE REEL ET L'ILLUSION»
Peintures

Haghtanag
CHAHOUMIAN

à LA GALERIE LES CENT

du 16 au 20 Novembre

Vernissage le Mercredi 16 *Novembre*
de 18h à 22h en présense de l'artiste

Ouverture du mercredi au dimanche
de 14h à 18h30 ou sur rendez-vous
8, rue de Jouy, Paris 4^e
Tél. : 42 77 30 00
M° St-Paul ou Pont-Marie

ԾԼՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Ծաչի Շրջ· Վարչութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները ի նպաստ Հայաստանի ու Ղարաբաղի օգնութեան եւ Կապոյտ Ծաչին· -- Պ· Փափազեան 1·500 Ֆր·, Տիկին Ձէմիլա Մալփաս 1·300 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Առաքել Ցարութիւնեան 500 Ֆր·, Տէր և Տիկին Հոսոփկեան 300 Ֆր·, Պ· Փիլիպոսեան 100 Ֆր·:

ՎՐԻՊԱԿ

Նոյեմբեր 15, երեքշաբթի օրուան «Ցառաջ»ի Բ· էջ՝ «Վիճակադրական հատորի մը տուեալներէն» յօդուածին Բ· սիւնակի 4-րդ պարբերութեան 5-րդ տողը պէտք է ըլլայ «գոյգ կուտայ· 1988-ին ան եղած է 25·3 Ա.Ո ՀԱՅԱՐ» (եւ ոչ՝ առ հարիւր):

THEATRE NATIONAL
DE STRASBOURG

Du 19 au 22 Novembre à 20 h 30
Dimanche 20 à 15 h
LES TROIS SŒURS
Anton Tchekhov — Vahé Shahverdian
Théâtre dramatique ABELIAN
de VANADZOR
Spectacle en langue arménienne
surtitré en français.

M.C.A. Villeurbanne

Conférence sur le thème de la
«CREATION D'ENTREPRISE»
avec *HENRI SIRANYAN*,
Professeur à la Faculté de Valence,
Commissaire aux Comptes

Le Vendredi 18 Novembre à 20 heures 30

à la M. C. A. V.
126, rue R. Salengro, 69100 Villeurbanne

Renseignements : 78. 93. 57. 43.

— *Entrée libre* —

LA JEUNESSE ARMENIENNE
COPEA — NOR SEROUND — UGAB JEUNES
organise une

SOIREE DANSANTE

AU PROFIT DE L'ACTION EN JUSTICE CONTRE BERNARD LEWIS

le Samedi 19 Novembre à partir de 23h

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17^e

Prix unique : 100 F.
(avec 1 consommation non alcoolisée).

Sous la présidence d'honneur du Maire de Cannes
Vice-Président du Conseil Régional Provence- Alpes - Côte d'Azur

Le **FONDS ARMENIEN DE FRANCE**
invite la communauté arménienne de la

Côte d'Azur

à un Débat public sur les

PROJETS ET REALISATIONS DU FONDS «HAYASTAN»

Gazoduc Iran - Arménie
Zanguézour - Karabagh

avec *BEDROS TERZIAN*
Président du Fonds Arménien de France

Diaporama commenté — Cocktail de clôture offert par la Ville de Cannes

Dimanche 27 Novembre à 17 heures

au Palais des Festivals de Cannes — *Auditorium A*

sous la présidence de
M. PATRICK DEVEDJIAN, *Député-Maire d'Antony*
et de Mme FRANÇOISE DE PANAFIEU, *Député de Paris*
L'Association Sainte-Croix des Arméniens catholiques de France organise,
au profit de ses œuvres,

UN DINER DANSANT

Le Samedi 19 Novembre à 20 heures 30
dans les salons de la Mairie du XVIIe Arrondissement
(16-20, rue des Batignoles, Paris XVIIe)
animé par l'Orchestre *SPITAK* avec un spectacle folklorique
Repas oriental, préparé et servi par Restaurant «FEYROUZ» (Paris XVe)

Informations et réservations :
42 78 31 93 (9h - 12h30), 43 87 30 11 (10h - 19h).

Séjour de SKI
à Bellefontaine

Pour la première fois la Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour de ski à Bellefontaine du samedi 18 Février au Samedi 25 Février pour les enfants de 9 à 14 ans.

Les frais de séjour s'élèveront à 2.500 F. et comprennent :

— le transport en car A / R;
— la pension complète;
— les cours de ski;
— la location du matériel de ski;
— les remontées mécaniques;
— l'assurance.

Pour la région parisienne, toutes les inscriptions se feront auprès du secrétariat du Conseil d'Administration :

17, rue Bleue 75009 Paris
Tél. : 48 24 46 57 de 9h à 14h

Pour le Centre France, contacter Mme Ankiné Ghazarian au :
78 97 08 81 ou bien adressez-vous aux sections.

Date limite d'inscription :
30 Décembre.

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 18
VENDREDI
18 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԱՅՐԱՍԱՆՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.462 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.462

ԵԳԷԱԿԱՆԻ ԿՆՃԻՌԸ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՄԱՐՏԱՆԱՒԵՐԸ

Աթէնքի եւ Անգարայի միջեւ ծագած սահմանամերձ ջուրերու հարցը կը չարունակէ մտահոգել շրջանի երկիրները: Յունաստանի սահմանամերձ ջուրերը 12 մղոնի բարձրացնելու մտադրութիւնը Անգարայի բուռն հակազդեցութեան բախած էր ու Թուրքիա որոշած էր պէնափորձեր կատարել Եգէականի մէջ: Ատիկա պատճառ եղած էր որ Աթէնք եւս հետեւի այդ քայլին, ռազմափորձերու պատրաստուելով նոյն թուականներուն:

Այս կացութիւնը չարժման մղած էր ԱՄՆ-ը որ նախ կողմերուն թելադրած էր փոխել ռազմափորձերու իրենց թուականները: Ցետոյ, երբ թէ Աթէնք, թէ Անգարա անդրդուելի մնացած էին, ԱՄՆ մարտանաւեր դրկած էր Եգէական, ի հարկին առաջքը առնելու համար անբազձալի բախումի մը:

Երբ այս միջամտութեամբ հարցը կարգադրուած կը նկատուէր, Թուրքիա պաշտօնապէս բողոք ներկայացուց ամերիկեան մարտանաւերուն Եգէականի յունական կղզիները այցելելու երեւոյթին դէմ. բողոքը հիմնուած է 1947-ի Փարիզի համաձայնագրին այն յօդուածին վրայ ուր կ'ըսուի թէ երկոտասան կղզիները կարելի չէ սպառազինել: Ու մարտանաւերու այցելութիւնը Անգարայի կողմէ խախտում կը նշանակէ այս պայմանին: Ըստ Թուրք մամուլին, ԱՄՆ անսալով բողոքին, հրաժարած է այցելութենէն:

Թուսաստան եւս անտարբեր չէ յոյնեւ Թուրք այս լարումին հանդէպ: Մոսկուա երկու երկիրները հրաւիրած է հաշտարար մօտեցումով լուծելու իրենց հարցերը, հասկցնելով որ ինք տրամադիր է, ի հարկին, միջնորդի դեր կատարելու: Մոսկուայի այս կեցուածքը Թուրք մամուլը կը մեկնաբանէ Եգէականի շրջանին մէջ եւս խօսքի բաժին ունենալու Ռուսաստանի փափաքով: Կ'անդրադառնայ նաեւ ռուսերէն տեսակէտներու մօտիկ բնոյթին որ արտայայտուած է նաեւ Կիպրոսի հարցին առընչութեամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՍի նախկին քաղաքապետը Ժակ Մերսէն ի վերջոյ Ֆրանսա վերադարձաւ, անշուշտ՝ ակամայ: Զորս տարի է Մոնթեվիդէօ ապաստան գտած էր, բայց, Ուրուկուէյ տեղի տուաւ Ֆրանսական ճնշումներուն եւ յանձնեց: Մերսէնի դէմ բաղմաթիւ ամբաստանութիւններ կան... ա) Նիս - Օփերա՝ Ժակ Մերսէնի կողմէ ստեղծուած ընկերութիւն մը (կէս - թաղապետական) որ դրամ տուած է երկու շինծու ընկերութիւններու աշխատանքներու համար որոնք գոյութիւն չեն ունեցած: Դրամը տեղ գտած է Մերսէնի պատկանող հաշիւներու մէջ: բ) Սեբէր. - Այս ճեռնարկը ազդատախտակներ կը չինէ: Գործատէրը կը խոստովանի 4 միլիոն Ֆր. վճարած ըլլալ Մերսէնի որպէս միջնորդէջ: գ) Ախխոն - Նիս-Ռոք ք'Ազիւր. - այս գործը արդէն դատարանի անցած է եւ Մերսէն մէկ տարի բանտարկութեան եւ 300 հազար Ֆր. տուգանքի դատապարտուած է: դ) Նիսի պարտէզ. - դատական հետապնդում մը բացուած է վատահութեան չահագործման եւ զեղծարարութեան համար: Նիս 13 միլիոն Ֆր. վճարած է Արեֆիք ընկերութեան մը որ պիտի օգնէր իրեն կրկին սակարկելու համար թաղապետական պարտքը: Այդ գումարին վրայ 5,3 միլիոն Ֆր.ի դուման մը յանձնուեր է էլիզապէթ Արնիվալ, Մերսէնի մտերիմ մը, որ այժմ փախած է: Դեռ կան տուրքերու զեղծարարութիւն, իր եկամուտներուն վրայ Ֆիսը 15,5 միլիոն Ֆր. կը պահանջէ (իր ապրանքը դրաւուեցաւ եւ ծախուեցաւ 12,7 միլիոն Ֆր.) Մոնաֆօ - Սփոնսորինկ եւ Քոթ տ'Ազիւրի հաշուեքննիչ Ատեանը: Այս վերջինը բազմաթիւ մեղադրանքներ ունի ինչ կը վերաբերի քաղաքապետութեան մատակարարութեան: Մերսէն, հաւանաբար, բանտարկուէր երբ Նոյ. 17 ժամը 11-ին Ռուասի հասնէր եւ անմիջապէս կրընոպլ վոխադրուէր, դատաւորին ներկայանալու համար:

ԹՐՔԱԿԱՆ «Հիւրրիյէթ» օրաթերթին բաքուի գրասենեակին չէնքին մէջ ռումբ մը պայթած է. չէնքը մամուլի կեդրոնն է ուր կան բազմաթիւ գրասենեակներ: Ռումբը պայթած է թերթին Բաքուի պատասխանատուին մեկնումէն 10 վայրկեան եաք: Շէնքը լուրջ վնաս կրած է:

Վ.Լ. ԺԻՐԻՆՈՎՍԿԻ Ֆաշիստ էէ ըստ Մոսկուայի թաղապետական դատարանին որ նախկին վարչապետը՝ Էդգր Կայդարը մէկ միլիոն ռուբլիի (1.500 Ֆր.) տուգանքի դատապարտած է, նախատինք նկատելով Ժիրինովսկիի հասցէին ըսածները:

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION»

(17 Novembre)

MISSAK MANOUCHIAN
ARRETÉ IL Y A 51 ANS
EN GARE D'EVRY

Լիպերասիոն լայն տեղ կու տար Հինգշաբթի օր (երկու նկար ալ կցելով) Միսաք Մանուչեանի որ, ճիշդ 51 տարի առաջ, կը ձերբակալուէր Էվրիի հայրանէն դուրս ելած պահուն: Առջի օր պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ «Փարք-Մանուչեան»ի մը (տե'ս. «Ցառաջ», Նոյ. 9 / 10 / 11, Դ. էջ) եւ այդ առթիւ է որ Լիպերասիոն կ'ոգեկոչէ ձերբակալութեան պարագաները ու նաեւ Մանուչեանի կեանքը: Միսաք Մանուչեան, կը դրէ Ֆրանք Ժոհաննէս, հայ գիւղացիներու ընտանիքի մը ծոցը ծնած, ամբողջ կեանքը պահած է Թուրքերու կողմէ ջարդուած հօրը պատկերը, ի. դարու առաջին ցեղասպանութեան պատկերը: 1924-ին, 18 տարեկանին Մարսէյլ կը ժամանէ եւ կ'աշխատի Սիթրոյէնի գործատունը, բայց, բանաստեղծութիւնը դէնք կը հետապըդրէ: Գրական երկու պարբերական կը հիմէ եւ համայնավար Կուսակցութեան շարքերը կը մտնէ 1934-ին: Համայնավար Կուսակցութիւնը յատուկ կառոյց մը ստեղծած է այս օտարականներուն համար եւ չատ ընականօրէն, Մանուչեան պատասխանատու կը նշանակուի հայկական ճիւղին: 1943-ին մաս կը կազմէ էֆ - Թի - Փի-ի (Ֆրանս-Թիրէօր է Փարթիզան) որոնց դեկավարը կը կարգուի Օդոստոսին: Արդէն 83 ոճրափորձ գործուած է գերման զօրքերուն դէմ, 1941-էն ի վեր: 1942-էն ոստիկանութիւնը կը հետապնդէ դիմադրականները: 1942 Նուեմբեր 57 դինուորեալ ձերբակալուած են՝ հրէական ճիւղի անդամ: 1943 Մեպ. 28-ին, Մանուչեան սպանել կու տայ Ռիթերը, Հիթլերի անձնական բարեկամը: Պէռլին կը հրահանգէ՝ վնասելու անկարելիութեան մատնել օտար, հրեայ ահաբեկիչները: 100 օր ետք, եղած է: Մանուչեան հետապնդուած է 14-րդ թաղամասէն: Երբ, Էվրի կը տեսնէ իր ընկերը որ կը վազէ, արդէն ուշ է, երկու դաշնի ոստիկան կը բռնեն զինք: Ընկերն ալ՝ Էփչթայն, չազատիր: Ան, արագօրէն կը դնդակահարուի: Բայց, միւսներուն հետ, Գերմանացիք կ'ուզեն այլ կերպ վարուիլ, որպէսզի օրինակ ծառայէ: Նշանաւոր «կարմիր Հանրապետ»ն է: Դատը չուտ կը տեսնուի եւ երեք օր ետք 23 դիմադրականները կը դնդակահարուին Մոն Վալերիէն (Սիւրէն):

Էվրի ուղած է յիշել 1943-ի այդ Նոյեմբերը, փարքի մը բացումը կատարելով Սէնի ափին:

‹‹ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ››

(Նոյեմբեր 16)

Ժ. ԼԻՊԱՐԻՏԵԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԳԼԽԱԻՈՐ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

Լ. Տէր-Պետրոսեանի Նոյ. 15 թուակիր հրամանագրով Ժիրայր Լիպարիտեան նշանակուած է Հանրապետութեան նախագահի գլխաւոր խորհրդական: Իրեն շնորհուած է նաեւ արտակարգ եւ լիազօր դեսպանի դիւանագիտական աստիճան:

*
**

ԻՒՆԵՍԿՕ-Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ
ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Փոխ - Նախագահ Գ. Ցարուքիւնեան ընդունած է ԻՒՆԵՍԿՕ-ի այն պատուիրակութիւնը որ աշխատանքի այցելութեամբ այս օրերուն կը գտնուէր Հայաստան: Հանդիպումի ընթացքին փոխ - Նախագահը յատկապէս ծանրացած է ԻՒՆԵՍԿՕ-ի հովանաւորութեամբ կազմակերպուած կիներու նուիրուած դիտաժողովին կարեւոր դերին վրայ:

*
**

«ՆԱՅԻՐԻՏ»Ի ԱՐԺԵՒՈՐՈՒՄԸ

Արդիւնաբերութեան նախարար Աչոտ Սաֆարեան արտայայտուելով «Նայիրիտ»ի գործունէութեան մասին, ըսած է թէ Հայաստանի ամբողջ արդիւնաբերութիւնը անկէ կախում ունի: Արդիւնաբերութեան անցեալ տարուան համեմատական բարելաւումն ալ «Նայիրիտ»ի աշխոյժ գործունէութեան վերագրած է նախարարը: Իսկ «Նայիրիտ» ոչ միայն կը գործէ, այլեւ կը վերակառուցուի եւ կը կատարելագործուի: Վերջին երկու տարիներու ընթացքին չնորհիւ միաւորը յաջողած է 60 միլիոն տոլար արժոյթ ներդրում կատարել, գործատան մէջ նոր ենթաբաժին հաստատուած է, արդիական սարքաւորումներ եկած են ամբողջացնել եւ օժտել նախկին սարքերը:

*
**

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

Հայաստանի մէջ ստեղծուած է գիւղատնտեսական գիտութիւններու Ակադեմիա՝ երկրագործական, անասնաբուժական -- անասնաբուծական, ճարտարապետական, տնտեսագիտական բաժիններով: Ընտրուած են 15 ակադեմականներ եւ 34 թղթակից - անդամներ:

*
**

ՀԻՒԼԷԱԿԱՑԱՆԻ
ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Այս օրերուն ուսումնասիրական աշխատանքներու համար Երեւան կը գտնուէր Մակաբ-ի մասնաղէտներու խումբը որ կը բաղկանար իտալացի, ամերիկացի, արժանթինցի, պուլկար, հունգար եւ ռուս փորձագէտներէ: Հիւլէական յայտներու չահագործման եւ ապահովութեան առընչուող հարցերու այս մասնագէտները քանի մը օր Մեծամօրի շրջանը ուսումնասիրութիւններ կատարած են, «երկրաչարժային» հարցերու չուրջ:

*
**

ՀՐԱԴԱԴԱՐԻ
ՆՈՐ ԽԱԽՏՈՒՄ

Նոյ. 14-ին աղրբեջանական կողմը հրադադարը խախտած է Հայաստանի հիւսիսարեւելեան սահմանային հատուածին մէջ: Առաւօտեան ժամը 10-ի չուրջ, հրաձգային զանազան զէնքերով գնդակոծուած են Տաւուշի շրջանի Պառաւաքար գիւղի պաշտպանութեան դիրքերը: Հայկական կողմը հրադադարը պահպանելու մտահոգութեամբ փոխադարձ կրակ չէ բացած:

ՓՈՒԹՊՈԼ
ԵՒՐՕ 96

ԿԻՊՐՈՍ -- ՀԱՅԱՍՏԱՆ 2 -- 0

Զորեքշաբթի, Նոյեմբեր 16-ին, Կիպրոսի մէջ տեղի կ'ունենար Եւրօ - 96-ի ընտրումի մրցումներու չարքին (Բ. խումբ) Կիպրոս - Հայաստան դարձի մրցումը որու արդիւնքն է 2 -- 0 ի նպաստ Կիպրոսի: Երթի մրցումը տեղի ունեցած էր Երեւան, Հոկ. 8-ին, 0 -- 0 հաւասար արդիւնքով:

Հայաստանի հաւաքականին յաջորդ մրցումը տեղի կ'ունենայ Ապրիլ 26-ին Հայաստանի մէջ Սպանիոյ հետ:

Նոյ. 16-ի խաղերուն ընդհանուր արդիւնքներն են. --

Ա. ԽՈՒՄԲ

Լեհաստան -- Ֆրանսա 0 -- 0, Ադրբեջան -- Իսրայէլ 0 -- 2 (*խաղը տեղի ունեցաւ Թուրքիա*):

Բ. ԽՈՒՄԲ

Պելժիա -- Մակեդոնիա 1 -- 1, Սպանիա -- Դանիա 3 - 0, Կիպրոս - Հայաստան 2 - 0:

Գ. ԽՈՒՄԲ

Շուէտ -- Հունգարիա 2 -- 0, Զուիցերիա -- Իսլանտա 1 -- 0:

Դ. ԽՈՒՄԲ

Սլովենիա -- Լիտուանիա 1 -- 2, Իտալիա -- Խրուաթիա 1 -- 2:

Ե. ԽՈՒՄԲ

Հոլանտա - Զեխիա 0 -- 0, Բելառուս -- Նորվեկիա 0 -- 5:

Զ. ԽՈՒՄԲ

Էյր -- Հիւս. Իռլանտա 4 -- 0:

Է. ԽՈՒՄԲ

Վրաստան -- Կալէս 5 -- 0, Ալպանիա -- Գերմանիա 1 -- 2, Պուլկարիա - Մոլդաւիա 4 -- 1:

Ը. ԽՈՒՄԲ

Յունաստան -- Սան-Մարինօ 2 -- 0, Ֆինլանտա -- Ֆէրօէ Կղզիներ 5 -- 0, Սկովտիա -- Ռուսաստան 1 - 1:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ ՀԱՑ ԿԱՄ ԳԻՐՔԵՐ

«Մոնտ»ի Նոյեմբեր 12-ի թիւին մէջ Միշէլ Շամփընուայի ծաւալուն յօդուածը կը սկսի աշնան օրուան մը նկարագրութեամբ ուր մարզիկ խնճոր ու խաղող, լոլիկ ու այլ բանջարեղէններ կը դնեն, պահածոներ պատրաստելու համար որպէս ձմրան պաշար: Սակայն այդ բարիքները ղիւրամատչելի չեն բոլոր քաղաքներուն: Ապրուստի դժուարութիւնը զգալի է ամէն քայլի ու վերամուտի այդ օրերուն զայն չեշտող տուեալ մը կ'ըլլայ ուսուցիչներու գործադուլը որուն զօրավիդ է Կրթական նախարար Հայկ Ղազարեան (ներկայիս հրաժարած):

Դժուարութիւններու այս համայնապատկերին մէջ ուշադրութիւն կը գրաւէ 75-ամեակը Երեւանի Համալսարանին որ հիմնուած է 1919 Մայիսին, Հայաստանի կարճատեւ անկախութեան շրջանին: Այդ հիմնարկութեան արժեւորումը կ'ընէ պատմաբան փրոֆէսէօր Ռիչըրտ Ճովհաննիսեան, ընդգծելով. «երիտասարդ հանրապետութեան ղեկավարները Թուրքիոյ դէմ պատերազմին ստեղծած ճնշումին տակ չկորսնցուցին իրենց առողջ դատողութիւնը ու նախ Գիւմրիի, ապա Երեւանի մէջ հիմնեցին համալսարանը, հակառակ ողբերգութիւններու, անհամար գաղթականներու ու հակառակ նախորդ ձմրան ռովին ու ժանտախտին երկու հարիւր հազար զոհերուն»: Փրոֆէսէօրը աւելցուցած է թէ երկրին վերականգնումի այդ շրջանին, անոնք կ'ուզէին յոյսը ուշնեղալ թէ մզձաւանջը վերջ գտած էր ու լոյս մը կը փայլէր Կովկասի մէջ:

Այդ «լոյս»ը աւելի քան 70 տարի փայլեցաւ, հակառակ խորհրդային պարտադրութիւններուն եւ չափանիշներուն: Համալսարանի ներկայի տեսուչը Մ. Մարութիրոսեան կ'ըսէ թէ 1988-էն ի վեր սկսած են կրկին ազատօրէն դասաւանդել Հայոց պատմութիւն, առանց մտանութեան մը սպառնալիքին: Ան կը յիշեցնէ բռնակալութեան շրջանը երբ միայն 1937-ին հազարաւոր մարդիկ ձերբակալուեցան ու մահապատիժ կամ տասը տարուան ծանր աշխատանքի դատապարտուեցան: Ուսանողներու եւ դասախօսներու հետաքրքրութեան մասին: Համալսարանական փոխանակումներ կը ջանան դհսացում տալ անոր, սակայն Հայաստան չատ բաներու կարիք ունի. չկան դասաւանդութեան հարկաւոր նիւթեր (քարտէս, գործիքներ, եւայլն), երկիրը զուրկ է ուժանիւթէ ու ձմրան ամէնէն ցուրտ շրջանին դասերը կ'ընդմիջուին: Ասոր քով ուշադրաւ է դուրսի աշխարհին բացուելու եւ մարդկային փոխանակումի երիտասարդներու ծարաւը:

Զրկանքները բախտաւոր դարձուցած են պատեհապաշտներու վոքը զանգուած մը որ դիտէ օգտագործել ընդհանուր դժբախտութիւնները:

Մինչեւ որ Մեծամօրի աթոմակայանը վերաբացուի, երկիրը սիրտ չարունակէ ոչ ամբողջական կշռոյթով ապրիլ. դործառնութիւնները մեծ մասը փակ է, արտադրութիւնը անբաւարար ու մեծ է ձմեռը աւելի տանելի պայմաններով անցընելու համար երկրէն մեկնողներու թիւը:

Անոնց քով կան նաեւ մնալու վճռակամութիւնը ունեցողներ: Ճարտարապետ Նարեկ Սարգսեան անոնցմէ մէկն է. ան կենսաբան իր կնոջ ու երախաներուն հետ 10 ամիս Մարսէյլ ապրելէ ետք վերադարձած է, քանի որ մաս կը կազմէ մարդոց այն խումբին որ վճռած է երկիրը վերականգնել ամենայն արժանաւորութեամբ:

Հայաստանցին որ հիւրասիրութեան իր դաղափարը ունի ու չի կրնար երեւակայել թէ տեղ մը չի կրնար ամենայն առատութեամբ սարքուած չըլլալ, յաճախ չի զգացներ իր հիւրին առօրեայ իրականութեան մերկ պատկերը:

Արտասահմանէն այցելուին ուշադրութիւնը կը գրաւեն երբեմն սեւագրեստ երիտասարդները եւ չպարուած, իրենց նորաձեւութեան համաձայն հագուած երիտասարդուհիները որոնք բոլորն ալ չատ նուրբ սիլուէթներ ունին ու փոսացած այտեր: Ու երբ մարդ խօսակցութիւն կ'ունենայ անոնց հետ, կը զգայ որ պատրաստ են «երազին հայով» անանելու եւ Գամիւն, Պօլէտն ու Սիմոն որ Պօվուարը կը նախընտրեն, քան՝ ճինդ տափատ մը ու քանի մը տարուան ուսումէ ետք նրբութեամբ ու հանգստօրէն կը գործածեն Մօփասանի ու Տիւրասի լեզուն:

Երեւանի մէջ անոնց հետ ուշադրութիւն կը գրաւէ «Ամերիկեան համալսարան»ը որ նաեւ կը նկատուի Ատլանտեանի միւս ափը թռցնելու համար լաւագոյն տարրերը յայտնաբերելու վայրը:

Ֆրանսայի կեցուածքը աւելի բաց է ու դրդուած չէ յատուկ հետաքրքրութիւններէ: Կարելի չանքը կը կատարուի դեսպան Տիկին մը Հարթինկի կողմէ, որպէսզի զարկ տրուի Ֆրանսական ուսուցումին: Կան «Ֆրանսական թեքումով» կարգ մը լիսէներ:

Ֆրանսա չինարարական երկու ձեռնարկ ունի Հայաստանի մէջ. մէկը Գիւմրիի Ֆրանսական վարժարանն է, միւսը դեսպանատան շէնքը: Առաջինին չինութիւնը կը յառաջանայ, հակառակ որ վարկերը խոստացուած թափով չեն յատկացուիր: Իսկ դեսպանատան համար կը վերանորոգուի նախկին Դերբասաններու տունը. Ֆրանսահայ ճարտարապետ Ա. Տարօնեան յապաղումի պարագային հատուցումի պահանջք ներկայացնելու սպառնալիքով դարպասները որոնք պատռուի վրայ կը կոչուին «Գիշերային աղբիւրը», «Արիանդրէ ընկոզմանած», «Պզտիկ Թրիանոնի Սիրոյ Տաճարը», «Նեպտոնի աւազանը» եւայլն: Ժամանակին անոնք եղած են ճեմավայրը եւ ծածուկ սէրերու հանդիպման վայրերը իշխաններու, իշխանուհիներու, պալատականներու, սակայն հոս անոնք դուրս ձգուած են տեսարանէն, ինչպէս Գառզուի բոլոր գործերուն մէջ: Հոս նոյնիսկ չեն չրջիր արուեստագէտին աշխարհէն անբաժան մարզկային ստուերները, թնդանօթի փող կամ սայլի հետքեր: Անոնց փոխարէն պերճախօս ներկայութիւններ են արձանները, որոնք քիչ մը ամէն տեղ կը զանուին, ամէն ծառուղիի կամ բացատի մէջ, կառոյցներու մուտքին, եւ որոնք իրենց անունները կուտան չարք մը պատառներու: Այս այլակերպ ամայութիւնը թաթաւուն է բանաստեղծականութեամբ մը, որ Գառզուի աշխարհին եւ արուեստին պլհաւոր մէկ իւրայատկութիւնը կը կազմէ: Արուեստագէտը կը մբնայ միշտ մենաւոր իր ստեղծած քնարերգական աշխարհին մէջ, ան ըլլայ իրական թէ երեւակայական տեսարան, ու իր աշխարհը յծորդումն է այդ երկուքին. իրականութեան եւ երազայինին:

Գառզուի ցուցահանդէսները չատ քիչ անգամ կազմուած կ'ըլլան այսքան թիւով իւղանկարներէ: 33 կտաւները կը վերակենդանացնեն իր նկարիչի դիմագիծը մեր մէջ: Անոնց կառոյցը միշտ հաստատուած է տոկուն դծագրութիւններու վրայ, նոյնիսկ երբ անոնք առաջին դծի վրայ չեն երեւար, այլ պարագաներու՝ երկխօսութիւն մը կ'երեւայ դիծի ու դոյնի միջեւ: Գոյները ընդհանրապէս հարթ տարածութիւններ են, որոնց թափանցկութիւնը կը թեթեւցնէ եւ կը կենդանացնէ կտաւը, երբ բացառաբար գոյն մը ցցուն չէ դարձած չեչտեալ ուրիշ տարածուն երանգով: Երանգապնակին սիրական երանգները կը կազմեն դեղնաւուն - ոսկին, նարնջագոյն - բոսորը ու զմրուխտ կանաչը իրենց նրբերանգով, որոնք նոյնպէս բնորոշ տարրերն են արուեստագէտին ստեղծագործութիւններուն:

«Վերապյլ» կ'արտայայտէ ուժն ու ներդաշնակութիւնը, նրբութիւնն ու խորհրդանիշը, բանաստեղծութիւնը եւ անուրջը: Գառզու միշտ հարազատ կը մնայ ինքնիրեն ու հաւատարիմ՝ իր աշխարհին որ իր էութիւնն իսկ է: Ան կուգայ անգամ մը եւս մեզ ապահովցնելու այս բարձր երեւոյթին: Ան վկայութիւնն է նաեւ մշտաթարմ վարպետի մը, որ տարիք չունի: Գառզու ունի տարիքը իր երազին, իր թեւածումներուն, իր վիպասացա ոգիին, աշխարհին մանուկի մը բարութեամբ նայող անբիծ հոգիի մը:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԻՕՍԷԵԱՆ

ՄԱՆՕԹ. -

(*) Galerie Taménaga, 18, ave Matignon փարիզ: Իւղանկարներ: Բացումը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 20-ին: Նոյն ցուցասրահին մէջ կը ներկայացուին «Վերապյլ»ի գծագրութիւնները Նոյեմբեր 16 - Դեկտեմբեր 10: Ցուցահանդէսը կը փոխադրուի Նիւ - Եորք Բաղամ, Wildenstein & Co., 19 East, 64th Street, Յունուար 17 - Փետրուար 17:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԳԱՌԶՈՒԻ ՎԵՐՍԱՅԸԼԸ

Գառզուի գործին ծանօթ ռեւէ արուեստասէրի յայտնի է, որ աշխարհահռչակ արուեստագէտին աշխարհին անբաժանելի մասը կը կազմէ չքեղը, որ անոր հայեցողութեամբը անցեալի եւ անհետացած բարձր քաղաքակրթութիւններուն յատուկ երեւոյթ է: Առանց անցեալապաշտ ըլլալու, նկարիչը դիմած է անցեալին ոչ թէ որպէս ապաւէն եւ առօրեայէն փախուստ -- կամ՝ ոչ միայն անոր համար -- այլ մանաւանդ մեկի սուր կերպով զգացնելու մեր մեքենական ներկան ու ժամանակակից քաղաքակրթութեան մէջ տակաւ նուազող մարդկայնութիւնը: Այդ գործը այս ձեւով դարձած է նաեւ զարթուցիչ մը՝ մարդկութեան սպառնացող վտանգին դէմ:

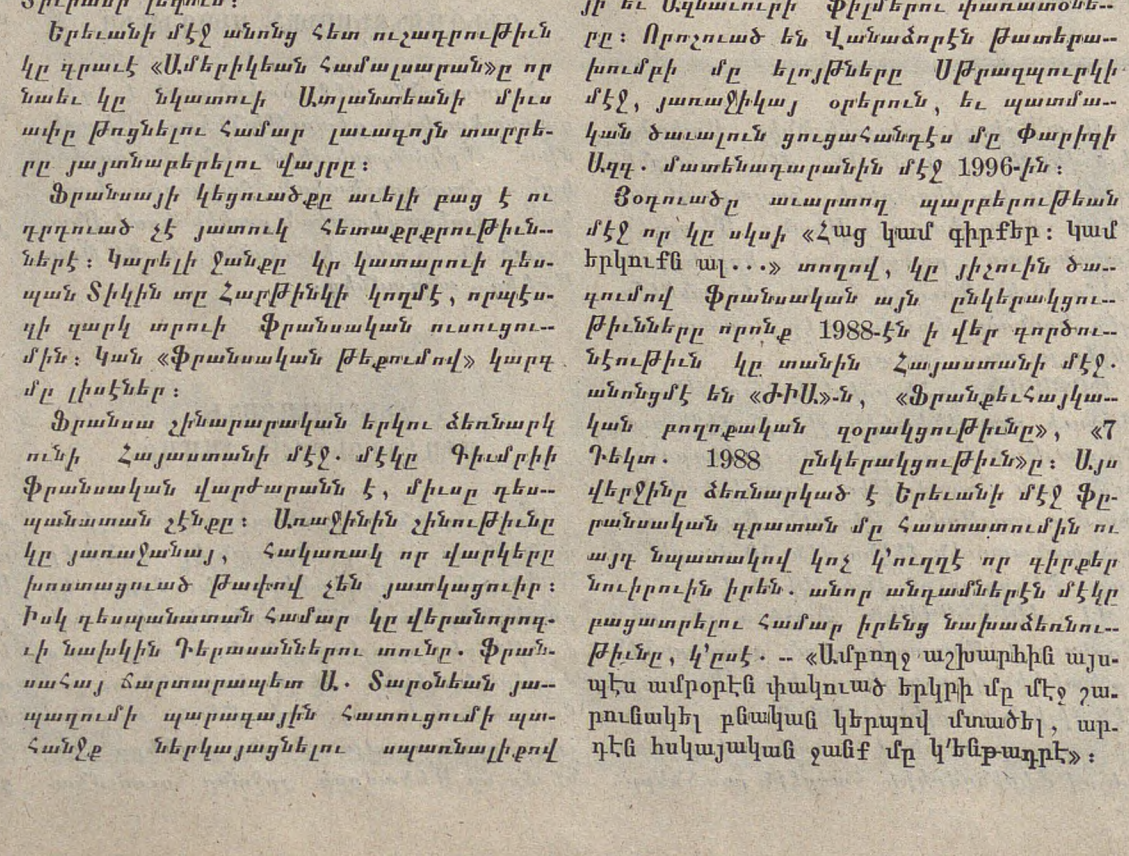
Վերջին ցուցահանդէսը (*) բնական շարունակութիւնն է եւ աւարտը քառասուն տարուան ծրագիրի մը, որ սկիզբ առած է 1953-ին, երբ արուեստագէտը կը ներկայացնէր վսեմափայլ Վենետիկի նուիրուած իր գործերը: Գառզու յաջորդ տարուան համար խոստացած էր ուրիշ չքեղութեան մը՝ Վերսայի նուիրուած ցուցահանդէս մը, որ ահա...: Մինչ այդ, իր հանդրուանային ցուցահանդէսները սիրտ կոչուէին «Ճայտնութիւն» (1957), «Երկրային Դրախտ» (1959), «Փրովանս» (1960), «Մխսական կերպարներ» (1968), «Ամառնային Լոյս» (1963), զուգահեռաբար ինք չհեղով մեծ համբաւ մը նաեւ Ֆրանսական թատերնկարչութեան մէջ: 1986-ին Վանսի մէջ պիտի բացուէր Ֆրանսայի Ակադեմիայի անդամ Գառզուի Թանգարանը եւ 1991-ին՝ Մանոսքի Գառզու - Հիմնարկութիւնը, որ այլապէս թանգարանն մըն է:

Գառզուի «Վերսայլ»ը կը բխի նոյն աւանդէն ու կ'ընթանայ ստեղծագործական նոյն հունէն, ինչպէս վերոնշեալ նախորդ մեծ ցուցահանդէսները, նիւթին իւրայատկութեան զանազանութեամբ: Լուսովիկոս ԺԴ.-ի կառուցած պալատը բարելոնեան աւերակ մը կամ Ինքաներու քաղաքակրթութեան մնացորդները չեն, ոչ ալ Վենետիկ մը՝ որպէս կառոյց եւ պատմութիւն, սակայն ունի այլապէս ներչնչող վեհութիւն մը, խորհուրդ մը՝ առասպելական երանգաւորումով: Վերսայլ հոյչէն է, մեծատեսիլ, ներդաշնակութիւններու խորհրդանիշ: Ան ծընունդ կուտայ անուրջներու: Երազող մըն է նաեւ Գառզու որ իր մէջ եւ իր հետ կը պարզնէ կարօտը տեսլական աշխարհի մը: Վերսայլ կը բանայ իր չքեղ դռնները երազային ճեմավայրերու - դրօսայդիներ, ծառախիտ պուրակներ, պալատի նուրբ սիլուէթներ ունին ու փոսացած այտեր: Ու երբ մարդ խօսակցութիւն կ'ունենայ անոնց հետ, կը զգայ որ պատրաստ են «երազին հայով» անանելու եւ Գամիւն, Պօլէտն ու Սիմոն որ Պօվուարը կը նախընտրեն, քան՝ ճինդ տափատ մը ու քանի մը տարուան ուսումէ ետք նրբութեամբ ու հանգստօրէն կը գործածեն Մօփասանի ու Տիւրասի լեզուն:

Երեւանի մէջ անոնց հետ ուշադրութիւն կը գրաւէ «Ամերիկեան համալսարան»ը որ նաեւ կը նկատուի Ատլանտեանի միւս ափը թռցնելու համար լաւագոյն տարրերը յայտնաբերելու վայրը:

Ֆրանսայի կեցուածքը աւելի բաց է ու դրդուած չէ յատուկ հետաքրքրութիւններէ: Կարելի չանքը կը կատարուի դեսպան Տիկին մը Հարթինկի կողմէ, որպէսզի զարկ տրուի Ֆրանսական ուսուցումին: Կան «Ֆրանսական թեքումով» կարգ մը լիսէներ:

Ֆրանսա չինարարական երկու ձեռնարկ ունի Հայաստանի մէջ. մէկը Գիւմրիի Ֆրանսական վարժարանն է, միւսը դեսպանատան շէնքը: Առաջինին չինութիւնը կը յառաջանայ, հակառակ որ վարկերը խոստացուած թափով չեն յատկացուիր: Իսկ դեսպանատան համար կը վերանորոգուի նախկին Դերբասաններու տունը. Ֆրանսահայ ճարտարապետ Ա. Տարօնեան յապաղումի պարագային հատուցումի պահանջք ներկայացնելու սպառնալիքով

դարպասները որոնք պատռուի վրայ կը կոչուին «Գիշերային աղբիւրը», «Արիանդրէ ընկոզմանած», «Պզտիկ Թրիանոնի Սիրոյ Տաճարը», «Նեպտոնի աւազանը» եւայլն: Ժամանակին անոնք եղած են ճեմավայրը եւ ծածուկ սէրերու հանդիպման վայրերը իշխաններու, իշխանուհիներու, պալատականներու, սակայն հոս անոնք դուրս ձգուած են տեսարանէն, ինչպէս Գառզուի բոլոր գործերուն մէջ: Հոս նոյնիսկ չեն չրջիր արուեստագէտին աշխարհէն անբաժան մարզկային ստուերները, թնդանօթի փող կամ սայլի հետքեր: Անոնց փոխարէն պերճախօս ներկայութիւններ են արձանները, որոնք քիչ մը ամէն տեղ կը զանուին, ամէն ծառուղիի կամ բացատի մէջ, կառոյցներու մուտքին, եւ որոնք իրենց անունները կուտան չարք մը պատառներու: Այս այլակերպ ամայութիւնը թաթաւուն է բանաստեղծականութեամբ մը, որ Գառզուի աշխարհին եւ արուեստին պլհաւոր մէկ իւրայատկութիւնը կը կազմէ: Արուեստագէտը կը մբնայ միշտ մենաւոր իր ստեղծած քնարերգական աշխարհին մէջ, ան ըլլայ իրական թէ երեւակայական տեսարան, ու իր աշխարհը յծորդումն է այդ երկուքին. իրականութեան եւ երազայինին:

Գառզուի ցուցահանդէսները չատ քիչ անգամ կազմուած կ'ըլլան այսքան թիւով իւղանկարներէ: 33 կտաւները կը վերակենդանացնեն իր նկարիչի դիմագիծը մեր մէջ: Անոնց կառոյցը միշտ հաստատուած է տոկուն դծագրութիւններու վրայ, նոյնիսկ երբ անոնք առաջին դծի վրայ չեն երեւար, այլ պարագաներու՝ երկխօսութիւն մը կ'երեւայ դիծի ու դոյնի միջեւ: Գոյները ընդհանրապէս հարթ տարածութիւններ են, որոնց թափանցկութիւնը կը թեթեւցնէ եւ կը կենդանացնէ կտաւը, երբ բացառաբար գոյն մը ցցուն չէ դարձած չեչտեալ ուրիշ տարածուն երանգով: Երանգապնակին սիրական երանգները կը կազմեն դեղնաւուն - ոսկին, նարնջագոյն - բոսորը ու զմրուխտ կանաչը իրենց նրբերանգով, որոնք նոյնպէս բնորոշ տարրերն են արուեստագէտին ստեղծագործութիւններուն:

«Վերապյլ» կ'արտայայտէ ուժն ու ներդաշնակութիւնը, նրբութիւնն ու խորհրդանիշը, բանաստեղծութիւնը եւ անուրջը: Գառզու միշտ հարազատ կը մնայ ինքնիրեն ու հաւատարիմ՝ իր աշխարհին որ իր էութիւնն իսկ է: Ան կուգայ անգամ մը եւս մեզ ապահովցնելու այս բարձր երեւոյթին: Ան վկայութիւնն է նաեւ մշտաթարմ վարպետի մը, որ տարիք չունի: Գառզու ունի տարիքը իր երազին, իր թեւածումներուն, իր վիպասացա ոգիին, աշխարհին մանուկի մը բարութեամբ նայող անբիծ հոգիի մը:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԻՕՍԷԵԱՆ

ՄԱՆՕԹ. -

(*) Galerie Taménaga, 18, ave Matignon փարիզ: Իւղանկարներ: Բացումը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 20-ին: Նոյն ցուցասրահին մէջ կը ներկայացուին «Վերապյլ»ի գծագրութիւնները Նոյեմբեր 16 - Դեկտեմբեր 10: Ցուցահանդէսը կը փոխադրուի Նիւ - Եորք Բաղամ, Wildenstein & Co., 19 East, 64th Street, Յունուար 17 - Փետրուար 17:

ԻՆՉ ԿԸ ԳՐԵՆ ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԵՐԸ

ՀԱՏԻ ՈՒԼՈՒԷՆԿԻՆԻ ՅՕԴՈՒԱԾԸ «ԹԷՄՓՕ»Ի ՄԷՋ

«ՔԱՆԻ ՈՐ ՀԱՅ ԵՍ...»

«Թէմփօ» շաբաթաթերթի մէջ Հատի Ուլուէնկինի ստորագրած է յատկանշական յօդուած մը «Քանի որ Հայ ես...» խորագրով: Կուտանք թարգմանաբար.

*
**

Հին ալպոմի մը մէջ կը յայտնուի Հրանդին ժպտուն եւ տխուր դէմքը:

Հայ ընկերս, 1958 - 59 տարեշրջանի մեր նախակրթարանի լուսանկարին մէջ կը տեսնուի ամէնէն եռուն կարգերուն վրայ, քանի որ աւելի երկարահասակ աշակերտ մըն էր: Օձիք չունեցող իր դգնոցին վրայ կարկատաններ կը տեսնուին: Յայտնի է որ չքաւորութեան մէջ ապրող մէկը եղած է:

Հրանդ, անկասկած, Լալէլիի Գօճա Նահ. կլոպ Փաշա նախակրթարանին մէջ, ուր կը յաճախէին բարեկեցիկ ընտանիքներու զաւակները, ամէնէն չքաւոր աշակերտներէն մէկն էր:

*
**

Մշուշներու մէջէն հեզգհեզ յստակ կը դառնան յուշերս: Հրանդ երկար ժամանակ չկրցաւ դպրոց դալ: Մէկոց մը վերջ՝ Հրանդին մայրը մտաւ տնօրէնութեան սենեակէն ներս:

Մեր ուսուցիչը տխուր ձայնով մը դասարանին հաղորդեց թէ Հրանդը մեռած էր: Մեր մէջէն ընտրուեցան ութ աշակերտներ, որոնք դպրոցը պիտի ներկայացնէին Գումգաբուի Եկեղեցւոյ մէջ կատարելի յուղարկաւորութեան ընթացքին:

Մենք, խլամ աշակերտներս, դագաղին չուրջ դէմ առ դէմ չորսական հոգիով կեցած էինք, իսկ ժամկոչը մեր վրայ կը չարժէր բուրվառը: Քահանան երբ դագաղը կ'օրհնէր, մենք մեր ձեռքերը բացած՝ խլամական աղօթքներ կը մրմնջէինք:

Հրանդին մայրը լալահառաչ՝ «զաւակ ներս» կ'ըսէր եւ կը համբուրէր մեզ: Քահանան մեր դլուխը կը չոյէր: Դագաղը մեռելակառքին մէջ բեռցուեցաւ:

Լէյլա, մեռելակառքի ետեւէն՝ «Հրանդ, ո՞ւր կ'երթաս» կը գոչէր: Հրանդ կ'երթար, իմ հայ ընկերս, որ կը կարծեմ թէ լոյսերու մէջ, դրախտ կ'երթար:

*
**

Ես, սովորական, խլամ արմատէ եկած Պոլսեցի մըն եմ եւ իբր այդ, մանկութիւնս անցուցի ոչ - խլամներու հետ: Հրեայ, Հայ կամ Յոյն մանուկներու հետ միասին հասակ քաշեցի, քարեղնդակ խաղացի: Շահեցայ, կորսնցուցի: Փոքր տարիքէն սկսեալ մասնակցեցայ եկեղեցիներու մէջ մկրտութիւններու եւ սինակոկներու մէջ պարմիվցայի: Զատկին՝ հաւկիթ կերայ: Հրեաներու հացին վրայ աղ դանեցի: Ծննդեան արարողութիւններու ներկայ դտնուեցայ:

Իսկ խլամներու սրբազան օրերուն ալ կերայ Գոչօ Հօրեղբօրս, կամ Դաւիթ Պէյին կամ Ճակոբին բերած լոխումները: Ղուրպան Պայրամի օրով մխի կոր մը զատեցի Հոխիսիմէ մօրաքրոջ եւ բոլոր փոքրամասնութիւններու մէջ ես միս ամէնէն չատ մօտիկ զգացի Հայերուն:

Հայերը միւս փոքրամասնութիւններու նկատմամբ ընկերային աւելի ցած կարգավիճակ ունէին: Թերեւս ատոր համար է որ ես Թուրքերու եւ Հայերու միջեւ որեւէ տարբերութիւն չկրցայ տեսնել, բացի իրենց կրօնքէն:

Բայց անտարակոյս, ինչպէս Պոլիսի բոլոր լաճերը, ես ալ, առանց անդրադառնալու ազդայնական իշխող մտայնութեան, չատ անգամ Արմանին խօսք նետեցի, պոռալով. «Քանի որ հայ ես ... ուրեմն պէտք է տաս»:

Իսկ նորոգիչ կարապետ էֆէնտիին աչքերին, Գրիգորին ալ չարունակ կը պոռայի. «Արապաճի Գիւրգոր...»: Բայց հակառակ այս բոլորին, Արմանին, Գրիգորին, Ճովհաննէսին հետ միշտ բաժնեցի անկեղծ բարեկամութիւն մը:

*
**

Ասոնք կը գրեմ, ազդուելով վերջին զարգացումներէն: Որովհետեւ, Հարաւ-

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԳԱՅԹԱԿՂԵՑՈՂ ՀԱՏՈՐ ՄԸ

Ամերիկացի երկու հեղինակներ Միւրէյ եւ Հէրնչթայն, հրատարակած են հատոր մը որ մեծ աղմուկ յարուցած է ամերիկեան ընկերութեան մասին խորապէս յուզեցուցիչ եւ բիրտ իր տեսանկիւնով: Անոնց լսածը այն է որ այդ ընկերութիւնը օրէ օր աւելի չերտաւորեալ պատկեր կը պարզէ մատուր կարողութեան տեսակէտով: Այդ չերտաւորումին բարձրագոյն դիրքին վրայ կը գտնուին քաղաքագէտներ, զարգացման ամենաւերին աստիճանի տէր ձեռնարկատէրերն ու գաղափարները, իսկ ամէնէն ցած խաւերը դրաւուած են տակաւին բաղկացած զանգուածները որոնց թիւը հետզհետէ կը մեծնայ: Ինչ որ ռումբի մը ազդեցութիւնը դործած է, հեղինակներուն այն յայտարարութիւնն է թէ որպէս խմբաւորում սեւամորթները սպիտակամորթներէն աւելի ցած մակարդակի վրայ կը գտնուին:

Լրատուիւնները բաւական աղմկալի ընդունելութիւն մը ըրած են գործին: Այդ աղմուկին մէջ տեղ գտած են վաւերացուցիչ մինչեւ զարհուրանք երկարող հակադեցութիւններ:

Հեղինակներուն համաձայն, Ամերիկա պիտի աւերաբար կը դեկավարուի ընտրանիի մը կողմէ որ մատչին կարողութեան քննաչափով եւ ընտրեալ համալսարաններու ընդունելութեան զանազան չափանիշերով կ'որոշուի: Անոնց կը հետեւի միջին դասակարգը 125 միլիոն Ամերիկացիներու որոնց մատչին կարողութիւնը խմբուած է միջինին չուրջ: Սակայն այս զանգուածը հետաքրքրական նկատուած չէ հեղինակներուն կողմէ: Ու ամէնէն ցած մակարդակը կազմեն այն 12·5 միլիոնը որ մատչին ամենացած կարողութիւններուն տէր է: Բայլայեղութեան երկու կուտակումները կը ներկայացնեն քնակչութեան 25%-ը:

Հեղինակները կ'ըսեն թէ թշուառութիւնը, ընկերային օժանդակութեան կարօտալի դիրքը, արտամուսնական ծնունդները եւ ոճիրները բոլորն ալ մօտ առընչութիւն ունին մատչին ցած կարողութեան հետ: Անոնք կը մերժեն անհատին կազմաւորման մէջ միջավայրին ու մշակոյթին դերը: Պաշտպանելէ ետք մատչին կարողութեան ժառանգական բնոյթը, երկու հեղինակները կը պնդեն թէ սեւամորթներու մօտ կատարուած քննչափերու արդիւնքները չարաբաղդաբար, ոչ բոլորակս ուելի ցած են սպիտակամորթներէն եւ այս երեւոյթին մէջ անունք ընկալուածէն չատ աւելի լայն տեղ կուտան ժառանգականութեան: Ասիկա կը յանդի այն եզրակացութեան որ եթէ մտային ցած մակարդակը պոընչուած է թշուառութեան, ոճրապարտութեան, սեւամորթները հաւանօրէն պիտի չյաջողին ընկերային այդ ախտերուն յաղթել:

Միւրէյ եւ Հէրնչթայն կը ջանան դիրք չդրաւել որոշելու համար թէ սեւամորթներու հարցը ծնաբանակա՞ն է թէ միջավայրին հետ կապ ունի. կան սակայն այլ մասնագէտներ որոնք կապ կը հաստատեն մտային կարողութեան ու ցեղերու ծնաբերութեան միջեւ: Եղած են նաեւ համալսարանական սպիտակամորթներ որոնք խոստովանած են թէ հակառակած են մեծ համալսարաններու մէջ աւելի մեծ թիւով սեւամորթ ուսանողներ ընդունելու առաջարկին: Այս կարծիքը ուղիղ կը համեմատի գոյդ հեղինակներու կեցուածքին հետ. անոնք կ'ըսեն թէ մեծ թիւով սեւամորթ ուսանողներ զուրկ են համալսարանական մակարդակին պատշաճելու կարողութենէն:

Գիրքը ունի նաեւ հետեւեալ նախատեսումը. ամերիկեան ընկերութեան մէջ հետզհետէ աւելի կը յայտնուի մատուր բնտրանիին ու ստորին խաւին տարբերութիւնը: Ասիկա նախատեսել կուտայ ամբողջատիրական միջոցառումներու ծաւալում մը եւ նորովի ցեղապաշտութիւն մը որոնց նպատակը պիտի ըլլայ միշտ հակակշռի ենթակայ պահել մտային կարողութեան միջինէն վար գտնուղներու բազմութիւնը: Անոնք մինչեւ իսկ վախ կը յայտնեն Լատինական Ամերիկայի օրինակով նոր պահպանողականութենէ մը որ պիտի նշանակէ ամէն բան ընել բլուրներուն վրայի գեղեցիկ տուները պահպանելու համար դիւերաբոյսներու սպառնալիքէն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՆՈՐ ՆԵՄԵԶԻԴԱ
դրամատիկական պոէմ

Հեղինակ՝ ՎԱՐԱՆԴ

Թեհրան, 1993

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԻՏՐՈՒԹԻ մէջ, Հոկտեմբեր 22-ին, իր մահկանացուն կնքած է տոքթոր Յարութիւն Եոզկաթեան, ղեկավար դէմքերէն Համակավար Ազատական Կուսակցութեան եւ Թէքէեան Մշակութային Միութեան ինչպէս նաեւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Լիբանանի շրջանի: Ողբացեալը 58 տարեկան, առենապետն էր Թ.Մ.Մ.եան հիմնադիրներու մարմնին: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Հոկտեմբեր 24-ին Հայ կաթողիկէ պատրիարքարանի եկեղեցին:

*
**

ԿԼԻՆՏԻՑԼԻ Ռեա Լայըն պանդոկի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 22-ին, Հայ Մասնագիտական Միութիւնը իր 36-րդ տարեդարձին առիթով «տարուան մարդը» տիտղոսը շնորհած է Ամերիկայի մէջ հայկական դպրոցի հիմնադիր՝ Գաբրիէլ Ինճէճիկեանին: Ան 1964-ին հիմը կը դնէր Ֆերահեան ազգ. վարժարանին: Ձեռնարկին բացումը կատարեց Հայ Մասնագիտական Միութեան փոխ -- առենապետը տոքթոր Արթիւր Գէղեան: Նիւնա Թոփչեան տեղեկութիւններ տուած է կատարուած աշխատանքներու մասին, նշած թէ այս տարի, Միութիւնը օժանդակած է նաեւ Հայաստանի երեք համալսարաններուն (ամերիկեան, պոլիտեխնիկ, ճարտարագիտական) ու Արցախի համալսարանին: Ներկայացուած են կրթաթոշակ ստացած ուսանողները: Վերջին խօսքը արտասանած է Գաբրիէլ Ինճէճիկեան որ երկար ներկայացուցած է Ամերիկայի դպրոցներու վիճակը: Գալիֆորնիոյ մէջ, ներկայիս կան 15 հայկական վարժարաններ (5՝ բարձրագոյն, 5՝ միջնակարգ եւ 5 նախակրթարան) ուր կ'ուսանին 5227 աշակերտ: Պիւտճէն է չուրջ 15 միլիոն տոլար: Գ. Ինճէճիկեան չեշտած է սակայն թէ չենք կրնար բաւարարուած զգալ, երբ, օրինակ նկատի առնենք որ 5227-ի դէմ 45 հազար աշակերտ պետական վարժարան կը յաճախեն:

*
**

ՀՈԼԻՎՈՒՏի Սրարատ տան «Տէօքմէճեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 21-ին տեղի ունեցած է «Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս» ազգային վարժարանի հիմնադրութեան 25-ամեակին նուիրուած ճաշ - պարահանդէսը: Յանձնախումբին անունով խօսք առած է Ատուր Աղճայեան որ հրաւիրած է 1984-ի չրջնաւարտ՝ Կարօ Իսպէնճեանը հանդիսավարի պաշտօնը կատարելու: Ան չեշտած է որ հայ մշակոյթը եւ հայ լեզուն ծանօթացնելու սրբազան առաքելութիւն մը ունի հայ դպրոցը: Խօսք առած է 1981-ի առաջին չրջնաւարտներէն Սուրէն Սերոբեանը, ապա ներկաներուն ցուցադրուած է վարժարանին 25-ամեակին առիթով պատրաստուած ժապաւէնը: Իր կարգին «Ալէք Փիլիպոս»ի հոգաբարձութեան առենապետ՝ տոքթոր Շահէ Ուրֆալի յիչած է բարերար ամոլը: Խօսք առած է նաեւ վարժարանին տնօրէնը՝ Վիրգէն Եադուպեան: Պաշտօնական բաժինէն ետք, խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծուած է նուագով եւ երգերով եւ եղած են սրտառուխ նուէրներ:

*
**

ԼՈՍ -- ԱՆՃԼԷՍԻ մէջ, Հոկտեմբեր 23-ին իր մահկանացուն կնքած է Անի Տաշան (Օտապաշեան -- Վարդապետեան), հայ պարուհի եւ պարուսոյց: Ծնած էր Լիբանան 1928-ին: Դասական պարարուեստի ուսումը ստացած էր Անգլիա, իսկ արդիական պարագրութիւն ուսանած է Աննա Ռօյի մօտ (Եուկոսլաւիա): 1957-ին պալէի դպրոց հիմնած է Լիբանան: Իր աշակերտներէն չատեր միջազգային համբաւի տիրացած են: 1975-ին հաստատուած է Լոս-- Անճըլըս եւ աշխատած զանազան դպրոցներու մէջ: Հաստատած է նաեւ իր անձնական պարարուեստանոցը:

*
**

ԿԼԻՆՏԻՑԼԻ մէջ, Հոկտեմբեր 23-ին, պաշտօնական բացումը կատարուած է Հ. Ց. Դաշնակցութեան արեւմտեան -- Ամերիկայի Կեդրոնական Կոմիտէի նոր կեդրոնին, չուրջ 400 հոգիի ներկայութեան: Եռայարկ չէնքի մուտքին, յատնուն յանձնախումբին բացումը կատարած է Միրօ Յանդուդեան հրաւիրելով հոգեւոր Հայրերը որ օրհնեն չէնքը: Հ. Ց. Դ. Կեդրոնական Կոմիտէի կողմէ խօսած է Նշան Փերումեան, տեղեկութիւններ տալով չէնքին մասին: Ան գնուած է 836 հազար տոլարի եւ փոխառութիւններով կատարուած է կանխավճարը: Շէնքին վերի յարկը արդէն վարձու տրուած է եւ պարտաւոր են պահել վարձակալները:

*
**

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Մարքամ Թատրոնին մէջ, Հոկտ. 30-ին, ելոյթ ունեցած է Համազգայինի Էրեբունի պարախումբը: Հայկական եւ օտար պարերու կողքին, արտասանած է Թամար Տօնապետեան Գէորգ Էմինի՝ «Սասունցիներու պարը»: Պարախումբի վարիչն է Ճօ Ատապեան:

Գիւիճ՝ իսկական դեղ մը

Գինին բուժիչ յատկութիւններով օժտուած ամէնէն հին խմիչքն է:

Յոյները զայն կը գործածէին վէրքերը մաքրելու եւ հականեխելու համար: Եգիպտացիները զայն մեղրին խառնելով կը գործածէին իբրեւ հականեխիչ: Իսկ իբրեւ խմիչք գինին համարուած էր միզեցնող մը, ինչպէս նաեւ՝ անքնութիւնը դարմանող մը:

Գինին կը մեղմացնէր դաշտանի ցաւերը եւ քանի մը վայրկեանի ընթացքին կը հականեխէր ոչ ըմպելի ջուրը:

1892-ին Փարիզի մէջ ծայր առած fոլերայի համաճարակի մը ընթացքին, բժիշկ մը հաստատած է, թէ գինի խմող անձերը դիմադրած են հիւանդութեան: Տարբալուծարաններու մէջ, գինիի մէջ դրուած fոլերայի մանրէները ոչնչացած են քանի մը վայրկեանի ընթացքին, իսկ ֆիֆոյիտի մանրէները 24 ժամուան ընթացքին...

Մեր օրերուն բժիշկները անգամ մը եւս հետաքրքրութիւն կը ցուցաբերեն գինիին հանդէպ, այս անգամ սրտի եւ երակներու հիւանդութիւններէն պաշտպանող իր յատկութիւններուն համար:

Հաստատուած է, թէ սրտի եւ երակներու հիւանդութեան ենթակայ ժողովուրդները չատախ գարեջուր եւ ճերմակ ալքոլ սպառողներն են, մինչդեռ գինիի բարեկամ Ֆրանսացիները մեծ տոկոսով պաշտպանուած են այս հիւանդութիւններէն:

Արդի բժշկութիւնը հաստատած է գինիին բուժիչ յատկութիւնները, քննելէ ետք անոր բաղադրութեան մաս կազմող վեց հարիւր տարրերը: Արդարեւ, գինին կը պարունակէ էթանոլ, ալքոլ, հանքային աղեր (փոսփոր, մակնեզիում, փոթասիում, սիլիսիում...), թթուներ, կենսանիւթեր, ինչպէս՝ «Սէ·» կենսանիւթը, որ կը նուազեցնէ fոլեսթերոլը, «Փէ·» կենսանիւթը, որ կը պահպանէ երակները, «Լ·» կենսանիւթը, որ կ'ուշացնէ ծերութիւնը, «Պէ· է» կենսանիւթը, որ կը զեղչկացնէ մորթը. «Պէ· 12» կենսանիւթը որ կը պաշտպանէ յոգնութենէն, եւլն...:

Վերջին նորութիւնը այն է, որ գինին նաեւ կը պարունակէ սալիսիլիք կոչուած թթուն, որ ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ ասփիրինը: Այժմ բոլորս ալ գիտենք, թէ ասփիրինը կը «յստակացնէ» արիւնը, կ'արգիլէ անոր թանձրացումը, իսկ գինին էթանոլին միանալով, անոր ազդեցութիւնը աւելի եւս կը հիմնաւորուի:

ԳԻՆԻՆ ՉԻ ԳԻՐՑՆԵՐ

Ալքոլ պարունակող խմիչքները, յատկապէս գինին կը բարձրացնեն «լաւ» fոլեսթերոլին տոկոսը եւ կը պակսեցնեն՝ «դէշ»ինը, պայմանաւ որ օրական մէկ բաժակէն աւելի չխմուի: Կը կարծուի նաեւ, որ մասնաւորաբար կարմիր գինին կը պաշտպանէ կարգ մը քաղցկեղներէ:

Վերջապէս, կարմիր գինին նաեւ ախորժակը կը դադրէ, հետեւաբար անիկա ճաշէն առաջ յանձնարարելի չէ նիհարնալ փափաքողներուն համար, բայց հակառակ որ գինին 680 ջերմուժ կը պարունակէ իւրաքանչիւր լիթրի մէջ, անիկա չի դիրցներ, եթէ խմուի ճաշին հետ կամ ճաշէն ետք:

Նշենք, որ գինին մեծապէս կը նպաստէ մեր մարսողական գործարաններուն կանոնաւոր գործունէութեան:

Ցաւոնանք սակայն, որ չափազանցութեան պարագային կ'ենթարկուինք անոր ժխտական ազդեցութեանց: Օրական մէկ, առաւելագոյնը երկու բաժակ ընդունելի եւ տրամաբանական քանակ մըն է:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 20, տեղւոյն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին: Ցաւարտ արարողութեան մատաղ կը բաշխուի:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Պ. Յովհ. Տօնէլեան 250 Ֆր. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Պանեէօ - Քաշանի մասնաճիւղին Մարտիկ Տակառեանի յիշատակին եւ 250 Ֆր. Նուարդ Թախթալեանի յիշատակին ԻՄՄԱՖ-ին (ստանալ «Ցառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Կորիւն Բարխեանէ Մարտիկ Տակառեանի մահուան առթիւ: Նաեւ 500 Ֆր. Տիկին Շաքէ Պասիւէ եւ 200 Ֆր. Տիկին Ձիրճիրեանէ:

Ս· ՑՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 19, Տօն է Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ Նորոց, Յայտից եւ Անյայտից:

Այս առթիւ ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

***

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 21՝ Տօն է Ե-րից Ամաց ընծայեցման Ս. Կուսին ի Տաճարն:

Այս առթիւ ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ս. Թադէոսեան» մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Նոյ. 19, առաւօտեան ժամը 10-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը՝

17, rue Bleue, Paris 9e — M° Cadet

Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Télévision : *FRANCE 2*

Dimanche 20 Novembre, 0 h 15 Musique au Cœur (Eve Ruggieri) : *HARMONIE D'ARMENIE.*
Kallen Espérian (*soprano*),
Vartan Mamikonian (*piano*),
Groupe de musique tzigane Jean-Mars Phillips,
David de Sassoun (G. Aprikian)

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՄԱՏԱՂՕՐ ՀՆՈՒԹԻՒՆ ՈՒԽՏԻ ՕՐ

Կիրակի, օր Նոյեմբեր 20-ին Սուրբ Կոյս Մարիամի տօնին առիթով՝

Ժամը 9-ին Ժամերգութիւն:
Ժամը 10-ին Հանդիսաւոր պատարագ:
Ժամը 11·15-ին Ցաւուր պաշտամունք:

Ժամը 12-ին յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան մասնաւոր արարողութիւն հանգուցեալ բարերարի եւ կնքահայրերու եւ ընտանեկան պարագաներու հոգիներուն համար եւ ապա Մատաղօրհնութիւն:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝

ՄԻՒՌՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Ստեփան Սրկ· Եորկանճեանի:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Իր զարմուհիին՝ Ալիս Պաէեան - Վալենսիի յիշատակին Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր· կը նուիրէ «Ցառաջ»ին:

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS

CYCLE D'HISTOIRE ET DE CIVILISATION

Premier volet du cycle de conférences 1994-95, proposé par l'UGAB *Paris — Ile-de-France*

« LA PREMIERE REPUBLIQUE D'ARMENIE 1918—1920 »

par Mme Anahide TER-MINASSIAN
Historienne

Vendredi 25 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
(M° Courcelles)
Tél. : 42. 27. 12 26

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

SABERATOURS SEVAN VOYAGES

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES
- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL

PRIX PARIS-EREVAN-PARIS 3300 F
RENSEIGNEMENTS ET RÉSERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

SABERATOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL - 75001 PARIS
TEL 42 61 51 13 - FAX 42 61 94 53
SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 78 60 13 66 - FAX 78 60 92 26
EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN - EREVAN 10
TEL 52 85 48 - FAX 52 54 48

STUDIO VICKEN

EN COLLABORATION AVEC
ARMENIAN AIRLINES

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար·· Հանգուցեալ՝ Տիկին Արաքսի Սարեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Պալ - Պակ Շ·Ա·Բ·Լ· 500 Ֆր· Տէր եւ Տիկին Պետրոս Գապաքճեան, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Մասլագեան 300-ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Վաղինակ Մխքճեան 200 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Զարուհի Օհան Պազ 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան 300 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Մօրիս Պէնէքեան 300 Ֆր·:

***

Հանգուցեալ՝ Լիւսիէն Թորիճեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի·· Պր·, Արման Ուզունեան 3000 Ֆր·, Բարեգործական Միութիւն (Լիոն) 500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան 300 Ֆր·:

Տիկին Նարդուհի Օպողեան 1000 Ֆր·, Օր· Սիլվի Շաթօ 200 Ֆր·, Պր· Տօնապետեան 250 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Փափազեան 200 Ֆր·, Պր· Ֆրանք Եամանճեան 100 Ֆր·,

UN NEGATEUR DU GENOCIDE ARMENIEN DEVANT LA JUSTICE

14 DECEMBRE 1994 : Procès contre Bernard LEWIS intenté par LE FORUM DES ASSOCIATIONS ARMÉNIENNES DE FRANCE à la suite des propos négationnistes parus dans une interview du journal «Le Monde».
La communauté arménienne de France exige réparaton de l'offense faite aux victimes de l'extermination, aux survivants et à leurs familles et, par delà, à la mémoire et à la conscience de l'humanité. Par cette action, elle entend combattre tous les négationnismes et œuvrer pour la prévention des crimes contre l'humanité.

LES AVOCATS

Maître PATRICK DEVEDJIAN
Député Maire d'Antony

Maître DANIEL JACOBY
Président de la Fédération Internationale des Droits de l'Homme

Maître PATRICK QUENTIN
Secrétaire général de la LICRA

tiendront une

CONFERENCE DE PRESSE

le Mardi 22 Novembre à 11 heures
HOTEL ROYAL MONCEAU
37, ave Hoche — Paris 8e — «*Salon Versailles*»

Forum des Associations Arméniennes de France
B. P. 190 — 75921 Paris Cedex 19 —— Tél: 47 93 95 52 / Fax: 46 49 33 13

Le Centre Culturel SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris Ve

Marc Nichanian a repris son séminaire annuel :

Littérature et Catastrophe

La première partie du séminaire portera sur le sujet :

HAGOP OCHAGAN, KOMITAS ET LE ROMAN HISTORIQUE

Les séances se tiendront tous les 15 jours, le lundi soir à 19 *heures précises.*

La prochaine séance aura lieu le Lundi 21 Novembre

U.G.A.B.- *Marseille*

Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille et **Azadakroutioune**
vous invitent à assister à la présentation du film

«LES DERNIERS ROIS D'ARMENIE»
CILICIE XIIe — XIVe SIECLE

par **Claude MUTAFIAN**

Projection — Débat — Signature

Jeudi 24 Novembre
à 20 heures 30 précises

au 327, Bd Michelet, Marseille 9e

—— Entrée libre ——

CONCERT
au PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES — Issy-les-Moulineaux
25, avenue Victor Cresson
VENDREDI 16 DECEMBRE à 20 heures 30
LE CHŒUR MIXTE ARMENIEN DE PARIS
SIPAN - KOMITAS
présente

NAISSANCE DE DAVID DE SASSOUN

d'après H. OSHAGAN

Fresque musicale pour Soli, Chœurs et Orchestre de

Garbis APRIKIAN

Sous la présidence d'honneur de *M. André SANTINI*
Ancien Ministre, Député-Maire d'Issy-les-Moulineaux
Solistes: Fabienne CHANOYAN, *Soprano* — Anna KARAKAYA, *Mezzo-soprano*
Armand ARAPIAN, *Baryton* — Armen TER-BARSEGHIAN, Basse.
Chœurs: SIPAN-KOMITAS, ROLAND DE LASSUS, PETITS CHANTEURS DE L'ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE
Orchestre symphonique : BELL'ARTE
L'ensemble sous la direction de *GARBIS APRIKIAN*
Avec le soutien du Conseil Général des Hauts-de-Seine.
Places numérotées : 150 F. — Pour les moins de 18 ans : 120 F.
Vente de billets sur place une heure avant le concert, ainsi qu'auprès des membres de la Chorale Sipan-Komitas.
Réservations et renseignements : 46 42 70 91 ou 46 45 60 90 et 47 20 71 10.

«LE REEL ET L'ILLUSION»
Peintures

Haghtanag CHAHOUMIAN

à LA GALERIE LES CENT
du 16 au 20 Novembre
Vernissage le Mercredi 16 *Novembre*
de 18h à 22h en présense de l'artiste

Ouverture du mercredi au dimanche de 14h à 18h30 ou sur rendez-vous
8, rue de Jouy, Paris 4e
Tél. : 42 77 30 00
M° St-Paul ou Pont-Marie

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 19-20
SAMEDI - DIMANCHE
19-20 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթաթերթի առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·463 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.463

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԼՑԻՆ - ԱԼԻԵԻ հանդիպում մը տեղի ունեցած է Կրեմլինի մէջ: Յաջորդ օրը միայն լրատուականներու տրուած տեղեկութիւններու համաձայն, տեսակցութեան պիտոյր նիւթերը եղած են Ղարաբաղի մէջ խաղաղութեան հաստատման համար Ռուսաստանի դերը եւ քարիւղի համաձայնագիրն ու Կասպից ծովու նաւթահորերուն տիրութեան խնդիրը:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ԴԷՄ դատ բանալու համար Եւրոպայի Խորհուրդին կատարուած դիմումներու թիւը հասած է 700-ի: Այս կացութիւնը մղած է վարչապետ Թ. Չիլլերը որ լծուի երկու կարող փաստաբանի փնտռտուքին: Անոնց պարտականութիւնը պիտի ըլլայ ստանձնել Թուրքիոյ պաշտպանութիւնը, բուն նպատակ ունենալով դիմումները մերժել տալ առանց դատարանի հանդրուանին հասցնելու: Ասոր քով Թուրքիա 10 միլիոն տոլարի պիւտճէ մը յատկացուցած է Միացեալ - Նահանգներու եւ Եւրոպայի լրատուականներէն քարոզչութիւն կատարելու համար: Ընդգրուած է արդէն ծանուցումի լոզունգը որ կ'ըսէ. «Եւրոպայի մէջ ներդրում կատարելու համար՝ Թուրքիա, Միջին - Ասիոյ մէջ ներդրումի համար՝ Թուրքիա, Կովկասի մէջ ներդրումի համար» Թուրքիա, Միջին - Արեւելքի համար՝ Թուրքիա»:

ԱՆԳԱՐԱ. Նոր ուժեր ղրկած է Թանսուի քրտական դիւղը, զարկ տալու համար քրտական ապստամբութեան դէմ պայքարին: Ցատուկ ջոկատներու 1500 անդամ ղրկուած են Նոյեմբեր 16-ին:

ՊԵԼՖՈՐԻ Ալսթոմի բանուորներու դործադուլը որ կը չարունակուի երեք չաբաթէ ի վեր սկսած է մտահոգիչ դառնալ, քանի ընկերային տագնապի մը դուռը կը թակայ: Օրէ օր չարժումը ծաւալեցաւ եւ բազմաթիւ դործատուներ ալ միացան: Նոյեմբեր 17-ին, Պելֆորի դատարանը հրահանգեց որ 48 ժամուան ընթացքին բանթողները պարպեն իրենց դրաւած վայրերը ինչ որ աւելի լարեց մթնոլորտը, թէեւ նահանգապետը ապահովութիւն տուաւ որ ապահովութեան ուժերու միջամտութիւնը պիտի չհրահանգէ, որոշումը դործադրել տալու համար: Աշխատաւորները տրամադիր կը թուին «քիչով» դոհանալ (500 Ֆր· յաւելում 1500 Ֆր·ի տեղ ամսական): Վերջին տարիներուն, ընդհանրապէս, աշխատավարձի յաւելումի պահանջներ չկան դործադրկութեան պատճառաւ: Այս պարագային, աշխատավարձերու 1000-էն 1500 Ֆր· յաւելում կը պահանջուէր 6400-էն 10·000 ամսականին վրայ: Կ'ակնկալուի որ չարժումը տկարանայ որովհետեւ տօնական օրերը կը մօտենան եւ տուները դրամ պէտք է մանէ:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՔ դլխաւորաբար Սի-Ի-Ա-ի միջոցաւ կ'օժանդակեն Պոսնիոյ մահմետականներուն: Այս մասին բաւական տեղեկութիւններ հրատարակած է անդլխաղիր Թիը Եուրոփէէն չաբաթաթերթը որ կը հիմնուի եւրոպական աղբիւրներու վրայ: Կը դրէ թէ անձնակազմի խմբակներ Պոսնիա կը դանուին, ինչպէս նաեւ դինուորական գլեամ չկրող մասնագէտներ որոնք կը մարզեն դինուորները: Շաբաթաթերթը կ'արձագանգէ դինուորական աղբիւրի մը ըսա որուն. – «Ամերիկացիք արդէն կողմնորոշուած են»: Այս կացութիւնը պատճառ է նաեւ որ խոր տարակարծութիւններ ծագին Եւրոպացիներու եւ Ամերիկացիներու միջեւ: Փարիզի մէջ, Ռուսերն ու Ֆրանսացիները իրենց մտահոդութիւնը արտայայտած են առջի օր Կողիրեւի Փարիզ այցելութեան առթիւ:

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION»

(18 Novembre)

Vanadzor porte à bout de bras le théâtre arménien

Թերթը լայն տեղ տուած էր Նոյ· 18, Ուրբաթ օրուան իր թիւին մէջ Վանաձորի այս թատերախումբին որ Զեխովի «Երեք քոյրերը» պիտի ներկայացնէ Սթրազպուրկի ազգ· թատրոնը Նոյ· 19-էն 22 (տե՛ս՝ «Յառաջ», Նոյեմբեր 1 եւ 17):

Ժան - Փիէր Թիպօտա (որ նախորդ չաբաթ ալ հարցազրոյց մը հրատարակած էր Հրանտ Մաթեւոսեանի հետ) այս անդամ ալ խօսեցնել կուտայ թատերախումբին պատասխանատուն, բեմադիրը նաեւ՝ Վահէ Շահնազարեան: Յօդուածին սկիզբը ան կը պատմէ. - «Փորձ կ'ընէինք, հայկական թատերդութիւն մը՝ Նոյի սերունդը, բեմի վրայ եմ դերասաններուն հետ, բայց փորձը տեղ քայլ կ'ընէր, լաւ չէի աշխատեր: Առաջարկեցի դերասաններուն թատրոնին բակը ելլել եւ հոն էինք, կը խօսէինք, երբ երկրաշարժը պատահեցաւ»: 1988, Դեկտեմբեր 7 է, Կիրովական (այժմ՝ Վանաձոր):

Այսօր, կ'ըսէ լրագրողը, Վահէ - ամէն մարդ դինք այդպէս կ'անուանէ - խարխուլ տնակի մը մէջ կ'ապրի, թատրոնի դերասաններու մուտքին եւ Աբելեանի արձանին մօտ: Թատրոնը (հիմնուած 1931-ին) դիմացած է երկրաշարժին, բայց, վեց ամիս ոչ մէկ ներկայացում տրուած է խոհեմութեան պատճառաւ: Թատերացանկին վրայ մօտ 15 դործ կայ: Վահէ Շահնազարեան ծնած է 1945-ին, 11 տարեկանին փոքրիկն Նաիրէյէնի դերը կը խաղար Պալզաքէն քաղուած Մառաթրի մէջ: Ուսման եւ արհեստավարժութեան չրջանէ մը ետք, գործի անցած է: Սկսած է դասական թատերդութիւնով մը՝ Գ. Սունդուկեանի «Ամուսինները»: Շուրջ 40 բեմադրութիւններ ըրած է եւ թատերախումբով չրջած դանազան երկիրներ, Դերասաններու աչխատավարձը 800-էն 1600 Դրամ է (2 - 4 տոլար) ամիսը եւ միհին քիլօն 800 դրամ է: Լրագրողը կը նկարադրէ, մեղի ծանօթ, Հայաստանի ապրած ներկայ տագնապը, առանց ուժանիւթի, լոյսի, ջերմութեան: Ներկայացումները օրուան մէջ կը տրուին, վերարկու հագած հանդիսականներու առջեւ: Թատերախումբը պետութեան կողմէ կը վճարուի, մինչ այլ անհատական թատերախումբեր ըմփիւռքի նիւթական օժանդակութիւնը կը վայելեն: Շահնազարեան կ'ուզէ դերասաններու թիւը 48-էն 25-ի իջեցնել, բայց չի համակերպիր:

Ժ. Փ. Թիպօտա, ապա, կը ծանրանայ «Երեք քոյրերու» ներկայացման վրայ (բեմադրուած 1987-ին) ու կը նկարադրէ զայն: Զի խնայեր իր քննադատութիւնները, նչելով որ ձայն - երիզ մը (պանտ - սոն) կը խանդարէ խաղին ամբողջ դեղեցկութիւնը եւ, կ'ըսէ, այդ թերիները կան նաեւ Վահէի այլ խաղերուն մէջ: Բեմայարդարումը չի կրնայ չյիչեցնել Պարաճանովի fոլաժները: Ճիշդ է որ Պարաճանով, կ'աւելցնէ Ժ. Փ. Թիպօտա, վարպետ մը եւ բարեկամ մը եղած է Շահնազարեանի համար: Ինչո՞ւ նոր խաղեր չի բեմադրեր հարցումին, Վահէ կը պատասխանէ. - «Շուրջ տասնեակ մը ժամանակակից հեղինակներու դործեր բեմադրած եմ, բայց, քիչ մը կ'ամչնամ ըսելու, երկու տարի է բան չէ դրուած: 1988-էն ի վեր, հեղինակները անցեալին մէջ կ'ամփոփուին, կը հեռանան մեր իրականութենէն: Ինչ մը տխուր է»: Ամիս մը առաջ, Երեւանի թատրոնի հիմնարկին տեսուչ նչանակուած է:

Նկարով մը ճոխացած այս յօդուածին կցուած են նաեւ կարդ մը տեղեկութիւններ Հայաստանի մասին:

ԿՈՄԻՏԱՍ ՔԱՌԵԱԿԻՆ ԼՈՒՍԱՒԱՌ ՀԱՄԵՐԳԸ

Սենեկային երաժչտութեան տեսակարար հնչականութիւնը իր վերին նրբութեամբ կը դտնենք լարային քառեակին իւրաստեղծ զուտ ոգիին մէջ:

Նուագ ժողովրդական քան երբեք՝ երբ բայց չորս մեներդող «կուառներ իւաներ» են որ կ'երդեն առանց դոյդն իսկ աղարտելու նոյնատարր հնչականութիւնը կազմին՝ Շուպէրթ, Պրամս թէ Կոմիտաս է որ կ'երգեն միասնաբար, կեդրոնացնել ու անչարժացնելով մեզ իրենց ցնցիչ մեկնարանութեամբ:

Կոմիտաս քառեակը պատմական՝ քանիցս փոխանցած իր չորս ճպռտները նոր երաժիչտներու, երկար սատարման չրջաններէ ետք՝ այսօր ա՛լ կը չարունակէ նոյն խանդավառութեամբ ու մասնագիտութեամբ իր առաքելութիւնը: Գրաւիչ իր հրապոյրը կը մնայ դարձեալ նոյնը, քանի հաւատարիմ մեղսակցութեամբ մըն է որ կը չարունակէ խորացնել հիմնադիր անդամներուն բացած երաժչտական ակօսները:

Եւ ահա՛ նոր մէկ ապացոյցը իրենց այդ առաքելութեան: Կը հրամցնեն մեղի Հայկ Վարդանի առաջին քառեակը:

Նուրբ հիւսուածքներ՝ կարճ նախադասութիւններով, որոնք խորհրդածել կուտան աւելի քան յուզել, մանաւանդ տրբուած յայտագրին սկիզբը: Ճոխ է միջուկը՝ սերիէլ կառուցուածքով: Հետաքրքրական է տաղանդաւոր երիտասարդ երգահանին այս նոր գործը զոր կը ճանչնայինք ցարդ իբրեւ ղեդյուն քալ դաչնակահար: Եւ որքան ուրախալի է տեսնել այս կարդի ժամանակակից երաժչտութեան հետամուտ հայ երգահաններ որոնք կը փորձեն ճոխացնել լարայիններու համար յօրինուած երաժչտութիւնը՝ Միրզոյեանի, Լուտվիկ Պաղիլի, Բարաջանեանի նման: Ցանկը աղքատ է տակաւին: Դեղեցիկ յայտադիրը կը չարունակուէր Պրամսի Լա Մինէօր երկրորդ քառեակով:

«Անդիմադրելի բեռը որ կը կրես անդադար երբ կը հետեւիս այդպէսի հսկայի մը քայլերուն»:

Խօսքը Պրամսի կը պատկանի, Պէթհովէնն ըլլալով հսկան:

Համեստութեան արտայայտութիւն, քանի այդ թուականներուն ան մինչեւ ալ անցեալ դարու վերջաւորութեան, լարային քառեակին կառուցուածքը նորանոր նուաճումներու ենթակայ ըլլալով, Պրամս՝ հակառակ իր հասունութեան, երբեք առեն տատամսոտ մնացած էր, հրաւատարակութեան յանձնելէ առաջ իր առաջին երկու քառեակները՝ որոնք արդէն երկուորեակ ըլլալ կը թուին:

Առաջինը սակայն աւելի սուր ընութեամբ յառաջացող՝ մինչ լա մինէօր, այդ պիէսերուան մեկնարանուածը՝ աւելի հեշտագին, աւելի ազատ ու միայնակ զդացումներով արուած իր չորս մասերուն տեւողութեան:

Մարգարտանման փոփոխական տպաւորիչ նախադասութիւններու զրոյցը՝ որ մեկնարանուեցաւ վերին հեշտութեամբ, վերջանալէ առաջ Պրամսի ուրախ եւ հրդոր էջերով, մաղնիսական մթնոլորտի մը մէջ: Եւ չարունակելի:

Զուտ հանճարներու կարդին՝ Մոցարթի հետ նոյն լարերուն վրայ՝ Շուպէրթ: Ակէն բիսղ Չինչ երաժչտութիւն, պարզ, յուղիչ, անսեթեւեթ ու անդիմադրելի: Վերջընթեր այս տասնըչորրորդ քառեակը Շուպէրթի, հրատարակուած անոր մահուընէ ետք միայն, իր թեման կ'առնէ հին մէկ մեղեդիէն՝ «Դեռատի աղջնակն ու մահը»՝ ուրկէ քառեակին ա՛լ նոյն յորջորջումը: Հոս ալ հսկան ներկայ է միշտ՝ Պէթհովէնն. բայց բոլորովին տարբեր է զետեղուած չեչտը յուզականութեան:

Յատկապէս երբ ժամանակն իսկ կ'անհետի այս աննման դեղեցկութեան պիմաց, ու երկրորդ մասին տեւողութեան զսպուած արցունքդ չես դիտեր թէ ուրախութեան թէ տխրութեան հետեւանք է: Զմայլելի երկխօսութիւնը չութակ - թաւջութակին կը վերացնէ ունկնդիրը: Բայց իր չորրորդ մասին տեւողութեան, հետզհետէ եղերական կը դառնայ մթնոլորտը ուր այլեւս անյոյս, անողոք մահուան ճամբուն մէջ մտած ենք, միշտ աւելի արագ քայլերով:

Գործը կը վերջանայ կարծէք մահերդի մը զգետնող կնիքով: Շուպէրթ իր ամբողջ դեղեցկութեամբ:

Կոմիտաս քառեակը տուաւ զայն նուրբ, առողջ հնչականութեամբ մը յուզիչ՝ վաւերական ու հաղորդիչ չեչտերով միանդամայն:

Լայնօրէն դասել տալով զինքը համաչխարհային վարկ վայելող ութ - տասը առաջին լարային քառեակներու չարքին: Ալամազեանի հրաչալի տարբերակները Կոմիտասի մեղեդիներուն վրայ, կու գային աւարտել այս լուսաւոր համերգը: Եւ աւելի ազդու այս տարագով իրենց նուրբ պարզութեանը մէջ, լարային քառեակով տրուած, քան սենեկային նուագախումբով: Պարերը իրենց ճշդրիտ կշռոյթով, ո՛չ չատ արագ, ո՛չ ալ դանդաղկոտ, այլ նազելիօրէն: Անզուսպ ոգիով մը տոգորուն:

Չի կարելի չանդրադառնալ սոյն երեւոյթին թէ՝ այդ պիէսերուան համերգը ԻՒՆԵՍՔՕ-ի մեծ սրահին մէջ, երկար չրջապտոյտի մը դլխաւոր օղակն էր: Ու կազմակերպուած տասնըչորս համերգներու չարքը կը չարունակէ իր ընթացքը թէ Փարիզի չրջակայքը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Զուիցերիոյ մէջ: Մեծապէս չնորհաւորելի է Էօժէնի Ալեսեան իր այս կազմակերպչական դիտակցութեան համար, յաղթահարած ըլլալով բոլոր նկատելի խոչընդոտները:

Նոյնպէս՝ Հայկական Բարեդործական Ընդհանուր Միութիւնը եւ Միջազդային Երաժչտական Գործունէութեան Միութիւնը, որոնք իրենց միացեալ ուժերով չանք չեն խնայած ձեռնարկին ընդհանուր յաջողութիւնը ապահովելու համար:

Շրջապտոյտ՝ որ կարելի էր միայն իրականացնել մասնագիտական իրատես մօտեցումով: Կոմիտաս քառեակին արդար իրաւունքն էր այդ, ու բաղձալի է որ կրկնուին նման ձեռնարկներ, երաժչտութեան ոդեչահ ուժը ներարկելով թէ մեղի եւ թէ միջազդային չրջանակներուն, որոնք աւելի դիւրաւ պիտի ըմբռնէին Հայուն ինքնատիպ ներաչխարհը:

Ներկայ չրջանի լաւադոյն պահպանիչ մչակութային աչխատանքներէն մին, ըմփիւռքի տարածքին, փոխադարձութեանց ուղիով:

Կենաւէ՛տ նուագ:

Լուսաւոր համերգ:

Լաւատես տեսիլքով յամրաքայլ կը հեռանանք ԻՒՆԵՍՔՕ-յէն, հակառակ փըչող կծու հովին:

Փարիզ, Նոյեմբեր 16

ՊԱՅՔԱՐ ՄԻՆՉԵՒ ՎԵՐՋ

«Իշխանութեան դէմ մարդ էակին պայքարը՝ յիշողութեան պայքարն է ընդդէմ մոռացումին». *անցեալ առաւօտ կը կարդայինք չեխ վիպագիր Միլան Քունտերայի այս խօսքը, երբ դեռ մեր միտքն էր նախորդ դիչերուան ընթերցումը.* --

«Մերօրեայ հասարակութեան անդամներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը յիշողութեան տկարութեան, կամ աւելի ճիշդ մոռացութեան ախտէն կը տառապի: Եւ հետաքրքրականը այն է, որ այս ախտին կեդրոնացումը ընդհանրապէս բաղաքական կալուածէ ներս է: Այնպէս կը թուի, որ մեր "քաղաքական" յիշողութիւնը այնքան կարճցած է, որ մէկ օր առաջ մեր լսած լուրը յաջորդ օրն իսկ պատմութեան «զամբիւղ»ը ներտած կ'ըլլանք»:

Այս մէջբերումը առաջին պարբերութիւնն է կարօ Մոմճեանի ստորագրութիւնը կրող յօդուածի մը, զոր կարդացինք պատահաբար մեր ձեռքը անցած «Դրօշակ» երկշաբաթաթերթի Հոկտեմբեր 5-ի համարին մէջ: Պատահաբար կ'ըսենք, քանի որ քաղաքական մամուլը եւ քաղաքական -- կուսակցական -- գաղափարախօսական բանավէճերը մեր նախասրուքիւններուն մաս չեն կազմեր: Բայց յօդուածագրին անունին կցուած պիտակը («պատմաբան, դոկտ. թեկնածու, UCLA համալսարան»), բացառաբար, ընթերցանութեան խայծ մը եղաւ:

Մոմճեան անդրադարձած է 1990 Օգոստոս 23-ի «Հոչակագիր Հայաստանի անկախութեան մասին» փաստաթուղթին եւ աշխատած է անոր հիմնական սկզբունքներու գործադրութեան մասին հաշուեկիռ մը կատարել: Իր քննածներն են՝

ա) Արցախի եւ Հայաստանի վերամիացման հարց

բ) 1918 -- 1920 թուականի Հանրապետութեան աւանդոյթներու չարունակման հարց

գ) Ժողովրդավարական - իրաւական հասարակարգի եւ Սահմանադրութեան հարցեր

դ) Ժողովուրդի ներիչխանութեան հարց

ե) Ժողովրդավարութիւնը պաշտպանելու հարց

զ) Հիմնական երկու այլ հարցեր (քաղաքացիներու ազատութիւն, Հայաստանի քաղաքացիութիւն Սփիւռքահայերու համար)

Ցետ քննութեան, յօդուածագիրը կը պնդէ, որ «փոչիներու մէջէն» դուրս բերուած «Հոչակագիր»ին կէտերը «ցարդ կա՛մ խոշտանգումի ենթարկուած, կա՛մ անգործադրելի մնացած ժողովրդավարական սկզբունքներուն» մաս կը կազմեն: Իր գրութեան առաջին պարբերութիւնը (չարունակութիւնը՝ վերջաւորութեան) կ'ակնարկէ, պարզ է, այդ գործողութեան հեղինակներուն: Ջենք վիճիր. հակաճառել կամ երկրորդել փափաքողներուն կը թելադրենք կարդալ իր յօդուածը, ուր դժբախտաբար քիչ բան պիտի գտնեն պատմաբանէ մը սպասելի ոճէն:

Մեր ուշադրութիւնը գրաւեց, սակայն, երկրորդ կէտին մէջ զետեղուած հետեւեալ պարբերութիւնը. --

«Թէեւ բանի մը տարի է, բայց մանաւանդ վերջին ամիսներուն Հայաստանի դեկավարութեան կողմէ ամէն փորձ կը կատարուի 1918 -- 1920-ի թուականներու Հանրապետութեան դերն ու ազդեցութիւնը ևսեմացնելու եւ այդ փորձառութիւնը իբրեւ "աւանթիւրիստ"ական ներկայացընելու, պատմութեան բիչ թէ շատ տեղեակ անձեր պիտի ընդունին, որ հակառակ իր բոլոր թերութիւններուն, այդ Հանրապետութիւնը առաջին իսկ օրէն առնուազն ազգային միասնականութեան չափանիշ արձանագրեց՝ երկիրը համախոհական կառավարութեամբ **դեկավարելով**: Բան մը, որ ի սկզբանէ բացակայ էր Հայաստանի այսօրուան քաղաքական այլերուն եւ անոնց ներշնչումի հիմնական աղբիւրը հանդիսացող Հայոց Համազգային Շարժումի (աւելի ճիշդ՝ խմբակի) հետապնդած դաւանաճիէն»:

Թէ ինչո՞ւ «Հայաստանի այսօրուան քաղաքական այլերը» չեն յօժարիր համախոհական (coalition) կառավարութիւն կազմելու, տակաւին քանի մը տարիներով լուսաբանուած է նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի կողմէ: Եթէ կ'ուզէք՝ ընդունեցէք, եթէ չէք ուզեր՝ մի՛ ընդունիք: Ատիկա ամէն մարդու գիտնալիքն է:

Այդ չէ մեր նիւթը, այլ՝ Մոմճեանի այն հաստատումը, թէ «այդ հանրապետութիւնը առաջին իսկ օրէն ազգային միասնականութեան չափանիշ արձանագրեց՝ երկիրը համախոհական կառավարութեամբ դեկավարելով»: Անհաւատալի, բայց իրաւ: Պատմութեան քիչ թէ շատ տեղեակ անձ մը համարելով մենք մեզ, ստիպուեցանք մեր յիշողութիւնը թարմացնել, չըլլայ թէ մենք ալ «մոռացութեան ախտէն» տառապող ըլլայինք:

Վերադարձանք, ուրեմն, մեր մանկութեան չրջանի Հայոց պատմութեան առաջին ընթերցումին՝ Հանրապետութեան երիտասարդ ականատեսներէն ու Հ. Ց. Դաշնակցութեան հին սերունդի յայտնի անուններէն, հանդուցեալ Աչոտ Արծրունիի «Հայ ժողովուրդի պատմութիւն» սպաններէն հատորին, երեք անգամ տըպուած (1965, 1971 եւ 1978) ու փորթուկալերէնի թարգմանուած՝ 1976-ին, ուր քառասուն էջ յատկացուած է Հանրապետութեան: Հոն կարդացինք հետեւեալը (կուտանք թարգմանաբար Բ. տպագրութենէն). --

«Առաջին հայկական կառավարութիւնը կազմակերպուեցաւ Թիֆլիսի մէջ. կազմուած էր հետեւեալ կերպով. -- Նախագահ՝ ճարտ. Ց. Քաջազնունի, Արտաքին Գործոց նախարար՝ Ա. Խատիսեան, Ներքին Գործոց, Կրթութեան եւ գաղթականներ՝ Արամ Մանուկեան, Ելեւմտից՝ տոքթոր Խ. Կարինկեան, Պատերազմական նախարար՝ զօր. Հախվերդեան: (Բացի վերջինէն, բոլորն ալ Հայ Ցեղափոխական Դաշնակցութեան անդամներ էին): Կառավարութիւնը երեւան մեկնեցաւ Յուլիս 17-ին» (էջ՝ 393):

«1918 Հոկտեմբերին, նոյն Ց. Քաջազնունիի նախագահութեամբ, համախոհական կառավարութիւն մը կազմուեցաւ Հ. Ց. Դ.-ի չորս անդամներու եւ չորս ժողովրդականներու մասնակցութեամբ: Պատերազմական նախարարը շարունակեց մնալ ապաքաղաքական: Համախոհական կառավարութիւնը իշխանութեան գլուխը մնաց մինչեւ 1919 Յունիս» (էջ՝ 406):

«Յունիս 21-ին, տեղի ունեցան խորհրդարանական ընտրութիւններ ամբողջ երկրին մէջ, որուն հետեւեալ արդիւնքը պարզեցին. Հայ Ցեղափոխական Դաշնակցութիւնը ունեցաւ 72 երեսփոխան, ընկերվար-յեղափոխականները՝ 4, մահմետականները՝ 3 և Անկուսակցական Գիւղացիներու Միութիւնը՝ 1: Նոր խորհրդարանը վարչապետ նշանակեց տոքթոր Ա. Խատիսեանը, որ իր կառավարութիւնը կազմեց միմիայն Հ. Ց. Դ.-ի անդամներով» (էջ՝ 407):

«Այս վիճակին դիմաց (համայնավարներու 1920-ի մայիսեան ապստամբութիւնը. Վ. Մ.), Խատիսեանի դահլիճը հրաժարեցաւ Մայիս 5-ին եւ խորհրդարանը նոր կառավարութեան կազմութիւնը յանձնարարեց տոքթոր Համօ Ohանջանեանին՝ Հայ Ցեղափոխական Դաշնակցութեան Բիւրոյի (կուսակցութեան գերագոյն հեղինակութիւն) ազդեցիկ անդամ: Կառավարութիւնը կազմուեցաւ Բիւրոյի անդամներով. Հայաստանի մէջ կը հաստատէր Հայ Ցեղափոխական Դաշնակցութեան dictature-ն» (էջ՝ 409):

«Նոր գինադադարին (հայ -- թրքական պատերազմ, 1920 **Նոյեմբեր. Վ. Մ.**) պայմանաւորումէն ետք, հրաժարեցաւ Ohանջանեանի կառավարութիւնը, որ ժողովուրդի աչքին իր հեղինակութիւնը կորսնցուցած էր: Քաջազնունիին յանձնուեցաւ նոր դահլիճին կազմութիւնը, բայց վերջինս ձախողեցաւ իր առաքելութեան մէջ: Ուրեմն խորհրդարանը վարչապետ նշանակեց տոքթոր Սիմոն Վրացեանը, որ նոր կառավարութիւնը ներկայացուց Նոյեմբեր 25-ին: Այս դահլիճը նակատագրուած էր մէկ շաբթուան կեանք ունենալու...» (էջ՝ 420):

Ահա ուրեմն Հանրապետութեան երեսուն ամսուան կեանքի համառօտ տարեգրութիւնը: Սկսած է միակուսակցական կազմով. ապա, երկիրը ութ ամսուան համախոհական կառավարութիւն ունեցած է: Այդ ալ, երբ Հ. Ց. Դաշնակցութիւնը Խորհրդարանի 45 առ հարիւրը ունէր իր ձեռքը, անկախութեան առաջին տարուան ընթացքին. երբ այդ համեմատութիւնը բարձրացաւ 90 առ հարիւրի, համախոհութիւնը վերջացաւ ու կառավարութիւնը վերստին միակուսակցական դարձաւ: Այնուհետեւ, նոյն Խորհրդարանը, հրաժարեալ իշխանութեան փոխարէն, վաւերացուց դերիչխող կուսակցութեան դերադոյն մարմինը որպէս կառավարական դահլիճ: Այս ալ ինկաւ վերջնական անկումէն մէկ չաբաթ առաջ, որ դիմաւորեցաւ ...Դաշնակցականներու եւ ընկերվար - յեղափոխականներու համախոհական կառավարութեամբ մը:

Եթէ այս հոլովոյթը «աղաղչին միասնականութեան չափանիչի արձանագրութիւն» նկատուի, կը թուի մեզի, թէ իրօք չփոթ մը կայ աղգասիրական բաղձանքներու եւ պատմագիտական պահանջներու միջեւ, կամ, առնուազն՝ ճչմարտութեան դէմ մեղանչում մը: Քաղաքական հանգամանքները հարկադրեցին համախոհութիւն մը իրրեւ ժամանակաւոր (ութ ամիս) ռազմավարութիւն. յետոյ, երբ այդ հանգամանքները փոխուեցան, անոնց հարկադրանքը անհետացաւ: Իրողութիւն մը, որ սովորաբար կը քօղարկուի. կուսակցութիւն մը կը ծնի իշխանութեան նուաճումին ի խնդիր պայքարելու համար:

Այս պարագային, պատմաբան Մոմճեան կը թուի մոռցած ըլլալ իր պատկանած համալսարանի հեղինակաւոր դասախօսին՝ տոքթոր Ռիչըրտ Ցովհաննէսեանի ուսումնասիրութիւնները, ուր ան յստակօրէն կը նչէ Հայաստանի Հանրապետութեան տատամսումները ժողովրդավարութեան եւ վարչարարութեան (autoritarisme) միջեւ, նոյնինքն կառավարող կուսակցութեան ներքին կառոյցին մէջ: Առ ի դիտութիւն, այդ հետազօտութիւններէն նմոյշներ հրատարակուած են «Armenian Review»ի եւ «Esprit»ի մէջ:

Հետեւաբար, փափաքելի պիտի ըլլար, որ Հայաստանի ներկայ կառավարութեան դէմ նիզակ ճօճելու ժամանակ, գոնէ պատմական փաստերը չզոհաբերուին ինչ - ինչ ջաղացքներու ջուր բերելու համար, այլապէս խեղաթիւրողին կ'ուղղուի մեր յօդուածին սկիզբը յիչուած խօսքին չարունակութիւնը. -- «Այս մոռացութեան վրայ է, որ գրաւ կը դնեն քաղաքականութեան "արուեստ"ի հմուտ դիւանագէտները: Անոնք գիտեն, որ իրենց անկատար մնացած խոստումները, մշակած քաղաքականութեան խայտառակութիւնները, կամայական հրահանգները եւ չգործադրած որոշումները մոռացութեան պիտի մատնուին: Կը բաւէ, որ անոնք ժամանակ առ ժամանակ բարոզչական յատուկ միջոցներով խանգավառեն ամբոխը եւ ան զիրենք ազատ կը ձգէ իրենց սխալները չարքաշգրելու եւ հարցերը իրենց ուզած ձեւով դասաւորելու»:

Ու նաեւ՝ Մոմճեանի ընտրած խորագիրը. --

«Ցիշողութիւնը կարճ է, բայց պատասխանատուութիւնը՝ անժամանցելի»:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ
Պուէնոս - Այրէս

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ

«ՈԶՆԻ»Ի ԷԶԵՐԷՆ

ԿՈՄԻՏԱՍ
— 125 —

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐԻ ՄՇԱԿՈՒՄՆԵՐ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՅՍՕՐՈՒԱՑ
ՄՇԱԿՆԵՐԻՆ ՄԵՐ

ԼԵՒՈՆ

Մեր դռանը խնկի ծառ, Լեւոն ջան,
Ձեր դռանը ոսկու՛ ծառ, Լեւոն ջան:
Ձեր դռանը լոյսը վա՛ռ, Լեւոն ջան,
Մեր դռանը մո՛ւթ-խաւա՛ր, Լեւոն ջան...

ՀՐԱՆՏ

Անկախութիւնս նման է էն վլած տներ,
Կոտրեր գերաններ, խախտեր է սներ,
Բուն են դրել մէջ վայրի թալաններ,
Էթամ ու դաղթեմ օտար երկրներ:
Տօ, վա՛րչ տնաւեր...

ԲԱԲԻԿ

Աչուն եկաւ ցողալչէն,
Նիսաեր եկան դողալչէն,
Բաբի՛կ, մալուլ մի մնա -
Աչխարհ քե՛զ էլ չի մնայ...

ՎԱՆՕ

Ձիզ տուր, քաչի, ա՛յ Վանո,
Արա, հօ՛, հօ՛, արա, հօ՛:
Փորզ մաչի, ա՛յ Վանո,
Արա, հօ՛, հօ՛, արա, հօ՛:
Թիկունքիզ է Տէրը քո...
Արա, հօ՛, հօ՛, արա, հօ՛:

ՅՈՒՍԻԿ

Ջա՛ն, հո՛վ լինի, հո՛վ լինի,
Մեր ապրուստը ծո՛վ լինի,
Ուրիչ բան չեմ աղօթում -
Խաչս տոլարո՛վ լինի...

ԳԱԳԻԿ

Գապի՛կ, ուստի՞ կուգաս, ծառայ եմ ձայնիդ,
Գապի՛կ, մեր վիճակէն խապրիկ մը չունի՞ս:
Մի՛ լռէ, Լեւոնին չուտով կը հասնիս,
Գապի՛կ, անկախութենէ խապրիկ մը չունի՞ս:

ԱՐԱ

Գարուն ա, ձիւն ա արել,
Իմ ապդն ինձնից ա սառել,
Քամին փչում է պաղ-պաղ,
Գլխիս Արչա՛կ ա դառել...

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

ՀՀՇ-ն ցոլաց-դնաց,
Դէմ առաւ աթոռին, մնաց:
Սրտով սիրած խափլան եարս
Ինձ թողեց, հեռու գնաց:

ՏՂԵՐՔ

Հով արէք, տղերք ջան, հո՛վ արէք,
Իմ դարդին դարման արէք:
Տղերքը քամի՛ են անում,
Իմ դարդին դարման չեն անում:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ջա՛ն տուր, ով գաչնա՛կ, ինչո՞ւ լռում ես,
Մի՞թէ կը մնայ Հայաստանն այսպէս...
Կանչէ, գաչնա՛կ, կանչէ՛, քանի գարուն է,
Ժողովրդի սիրտը գունդ-գունդ արուն է...

ԱՂԱՍԻ

Ձե՛մ, չե՛մ, չե՛մ կրնայ խաղալ,
Վատ կօչիկս կը ճռճռայ...

ԹԵԼՄԱՆ

Տըլէ Թելման,
Գեամին եկաւ կրակէ պէս,
վա՛յ տըլէ Թելման,
Ո՛նց եմ քալիս, ա՛յ ձմեռ:
Բէզ գիմացող չմնաց,
Ջո՛ւր ես գալի, այ ձմեռ...

ԿԱՐԼԷՆ

Սիրել եմ սէրն երեսին,
Անթառամ թերն երեսին:
Ով իմ պաչտօնն ինձ չի տայ,
Աստծու կերն երեսին...

ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԻՒՆ

Ընդդիմութիւն, բար մի՛ տա,
Ձեռներդ իրար մի՛ տա,
Ամէն մխինդ անելիս՝
Դարդերս իրար մի՛ տա...

ՊԱՐՈՑ

Կոտ ու կէս կորեկ ունեմ
Ցանելու համար,
ՀՀՇ-նեը ժողվան գնան՝
Ուտելու համար...

ՆՈՐԱՅԻՆ

Ամպել ա՝ ձիւն չի գալի,

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԻՆՉՊԷՍ ՄԵՌՆԻԼ

Միացեալ -- Նահանգներու Օրէկըն նահանգին բնակչութիւնը Նոյեմբեր 8-ին քուէարկեց անբուժելի ախտերէ տառապող հիւանդներու բժշկական հսկողութեան տակ անձնասպանութեան որոշումը ամիսէ մը, երբ «արժանաւորութեամբ մեռնելու» օրէնքը կիրարկութեան դրուած ըլլայ, Օրէկանցիները անդլեւսաքսոն առաջին ժողովուրդը պիտի ըլլան որոնք պիտի կարենան առանց տառապանքի իրենց կեանքին վերջ տալու հարկաւոր դեղերու դեղապիր մը ունենալ իրենց բժիշկին կողմէ:

Կարենալ օգտուելու համար այդ օրէնքէն, ենթական պէտք է հիւանդութեան այնպիսի աստիճան մը ունենայ որ բժիշկը ըսէ թէ առաւելագոյն վեց ամսուան կեանք ունի. այդ ախտաճանաչութիւնը պէտք է նաեւ հաստատուի բ. բժիշկի մը կողմէ: Եթէ երկուքէն մէկը ենթակային մօտ տեսնեն նաեւ հոգեբանական բնոյթի խանգարում մը որ կրնայ իր դատողութեան ազդել, պէտք պիտի ըլլայ հոգեբոյժի մը դիմել: Հիւանդը պէտք է երեք անգամ կրկնէ մեռնելու փափաքը. առաջինին եւ երկրորդին միջեւ անհրաժեշտ է որ 15 օրուան միջոց դնուի, իսկ երկրորդին եւ երրորդին միջեւ՝ 48 ժամ: Վերջին անգամ փափաքը պէտք է դրաւոր յայտնուի երկու վկաներու ներկայութեան ու անոնք ոչ ժառանգորդ պէտք է ըլլան, ոչ ալ ազգական: Մինչեւ վերջին պահը բժիշկը պէտք է հիւանդին յայտնէ թէ կրնայ հրաժարիլ որոշումէն:

Վերջապէս, որպէսզի այս օրէնքով Օրէկըն մահուան նահանգի չվերածուի, խնդրոյ առարկայ օրէնքէն օգտուելու իրաւունք կը տրուի միմիայն անոր բնակիչներուն. կիրարկու բժիշկներն ալ, պէտք է հոն գործողներ ըլլան: Այս պայմանները լրացնելէ ետք ոչ բժիշկը, ոչ ալ օրնական անձնակազմը կրնան դատական հետապնդումի ենթակայ ըլլալ:

Օրէկընի օրէնքին նախատեսումը բոլորովին կը տարբերի ձէք Գէորգեանի մեթոտէն որ զգայացունց տպաւորութիւն գործած էր: Ան 1990-էն ի վեր, Տէթրոյթի մէջ ուր կ'ապրի, քանի հոգիի մահուան օժանդակած է, յատուկ կերպով պատրաստած իր վոքը բեռնակառքին տարքաւորումով: 65-ամեայ բժիշկը իր հիւանդին դէմքին դիմակ մը կ'անցընէ. ան կապուած է բնածխային թթուի բնդունարանի մը եւ հիւանդը, լինք կը բանայ խողովակին կոճակը:

Բժիշկ Գէորգեան որ ձերբակալուած, բանտարկուած ու հայցադուլի դիմած էր, վերջապէս ազատ արձակուած էր եւ արգարադատութիւնը խնդրած էր որ ետ կենայ այդ կիրարկութենէն: Վերջին անգամ 1994 Մայիսին ժիւռի մը անպարտ արձակած էր զայն, դիտելէ ետք հիւանդին տեսերիդի վրայ արձանագրուած վկայութիւնը:

Ներկայիս ամերիկեան մօտ 30 նահանգներ կը մերժեն օժանդակութեամբ անձնասպանութիւնը. բայց բժիշկ Գէորգեան այլեւս առանձին չէ իր անսովոր պայքարին մէջ: Նիւ - Եորքէն իրեն պաշտօնակից մըն ալ որ յարգուած նեղքին մասնագէտ է, խոստովանած է թէ արեան քաղցկեղէ վարակուած հիւանդի մը մահուան օգնական եղած է, անոր տալով քնարեր դեղերու մահացու քանակութիւն մը: Ան ոչ միայն դատական հետապնդումի առարկայ չէ եղած, այլեւ բժշկական ատպարէզի քննութեան յանձնախումբէն անպարտ հռչակուած է:

Դիպուածի արդիւնք չէ որ այս յառաջդիմական օրէնքը ընդունուեցաւ Օրէկընի մէջ. ան ծնունդ առաւ Ամերիկայի մէջ ապրող հարիւրաւոր հազարաւոր հիւանդներու տառապանքներէն:

ԴԱՂՈՒԹԷ ԴԱՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ ՄԷՋ, ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Ս. ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵԿԵՂԵՑ�ւոյ

Եւ հովանաւորութեամբ առաջնորդ՝ Ցովնան Արք. Տէր-Ղեւոնեանի ոգեկոչուած է Կոմիտասի ծննդեան 125-ամեակը, երեք օր յաջորդաբար (Հոկտեմբեր 28, 29, 30): Փառաւոնին ընդհ. պատասխանատուն եւ նախագահը եղած է եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝ Աբել Վրդ. Օղլուգեան: Հոկտեմբեր 28-ին Մարալ Իշխանեան սրահին մէջ տեղի ունեցած է գեղարուեստական խմբային ցուցահանդէս մը մասնակցութեամբ դանատահայ արուեստագէտներու: Նոյն իրիկունը Մակարոս Աբթինեան սրահին մէջ տեղի ունեցած է նուագահանդէս մը: Հոկտեմբեր 29-ին ժամը 10-էն 16 դասախօսութեանց չարք մը կատարուած է նուիրուած Կոմիտասի: Յաջորդաբար արտայայտուած են Աբել Վրդ. Օղլուգեան, Օր. Արաքսի Ալթունեան, Գաբրիէլ Պամամճեան, Տիկին Ցասմիկ Ինճիճիկեան: Փակման խօսքը արտասանած է Առաջնորդը: Իրիկունը, Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած են արտասանական բաժին մը եւ համերգ: Երգչախումբը ղեկավարութեամբ Ցակոբ Սրկ. Ալթընիւզի կոմիտասեան երգերու փունջ մը հրամցուցած է: Հոկտեմբեր 30-ի առաւօտը կոմիտասեան երգեցողութեամբ պատարագած է Ցովնան Արք.: Նոյն իրիկունը Մակարոս Աբթինեան սրահին մէջ տեղի ունեցած է երաժշտական երեկոյթ մը, մասնակցութեամբ դաշնակահար՝ Շահան Արծրունիի:

*
**

Մոնրէալի Ս. Ցակոբ Եկեղեցւոյ չաթօրեայ վարժարանի անօրէնութեան նախաձեռնութեամբ, Հոկտեմբեր 29-ին, վարժարանի երկրորդական բաժնի աշակերտութիւնը առիթ ունեցած է լսելու դասախօսութիւն մը զոր տուած է Վրէժ-Արմէն Արթինեան, նիւթ ունենալով՝ «Համազգայինի դերն ու գործունէութիւնը Սփիւռքի եւ Հայրենիքի մէջ»:

Ջապահ քայլը առնողը Օրէկընը եղած է. արեւմտեան ափի այս նահանգը ընկերային ու մշակութային նորօրեայ փորձարկումներու աշխատանոց է ու արհեստագիտութեան բարձր մակարդակի կեդրոն: Հոն է որ մարիխուանայի գործածութիւնը պատիժէ զերծ հռչակուած է:

Ազգային մակարդակին վրայ վիճարկումը աւարտէն շատ հեռու է: Մեծ է թիւը անոնց որոնք կը յեղեղնեն թէ Հիպոկրատի երդումը կ'արգիլէ բժշկական օժանդակութեամբ անձնասպանութիւնը. կը նկատեն թէ հիւանդին վեց ամսուան միայն կեանք ունենալու որոշումը շատ փափուկ բան է եւ թէ կայ մտային հիւանդներու կամ անչափահասներու հարց մը որոնք չեն կրնար որոշել «արժանաւորութեամբ մեռնիլ». ասոնցմէ զատ, անոնք նաեւ վախ կը յայտնեն որ օրէնքը դուռ կը բանայ դիւրաւ նախատեսելի չարաշահումներու: Ասոնց քով, օր օր կը մեծնայ թիւը անոնց որոնք կ'ուզեն դիտնալ թէ ինչպէս պիտի մահանան: Բժշկական թերթերու մէջ կը կարդան թէ մահամերձները անանելու հարկադրել, կը ծառայէ միայն անոնց ցաւերը աւելցնելու եւ հոգեվարքը երկարելու:

Թեր ու դէմ կարծիքներու հարուստ դաշտով, հարցը բաց է յետագայ լայն վիճարկումի մը:

ՔԱՂՀԱՆ

ԿՈՄՈՒՆԻՍՏՆԵՐ

Ա՛խ կ'անեմ, արուն կու դայ,
Սեւ սրտիս գարուն կու դայ,
Կորցրեցինք կոմկուսը,
Ո՞վ դիտի՝ ե՞րբ տուն կու դայ...

ՍՈՑԻԱԼԻԶՄ

Մաղիկ էր հատով-մատով,
Եկաւ-անցաւ մեր մօտով,
Աչքերս տեսաւ՝ սիրեցինք
Ու մնացինք կարօտով...

ԱՇՈՏ

Զիւն ա գալի վերեւից,
Թուրք ա գալիս Մասիսից,
Իմ պարզ օրս ամպել ա
Նախագահի երեսից...

ՄԹՆԵԼ Ա՝ ՏՈՒՆ ՉԻ ԳԱԼԻ

Մթնել ա՝ տուն չի գալի,
Մի պաշտօն էլ ի՛նձ տուէք,
Աչքերիս քուն չի գալի...

ՀՐԱՆՈՑԸ

Աղջիկ եմ՝ լեզու առած,
Արծաթ եմ՝ ոսկեջրած,
Ինձ նախապահ չընտրեցիք,
Ձակատիս կ'ս ա գրած:

ԲԱԳՐԱՏ

Պաշտօն ունեմ՝ դրախտ ա,
Կանաչ տոլարի վախտ ա,
Անփող էի, փո՛ղ ունեմ --
Ես էլ ուրի՛չ մի բախտ է...

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Օգտուելով Հ. Մաթեւոսեանի Փարիզ գտնուելու առիթէն, Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը հանդիպում մը կազմակերպած էր Նոյեմբեր 14-ի երեկոյեան, Հ. Բ. Ը. Միութեան Ա. Մանուկեան սրահին մէջ: Ընկերակցութեան վարչութեան քարտուղար Ջուբալ Գազանճեան ողջոյնի խօսքէն ետք, հրաւիրեց վայրկեանի մը յոտնկայս լռութեամբ յարգելու յիշատակը ափիւռքցի գրող Ց. Կարապենցի որ մահացած էր Հոկտեմբեր 20-ին Պոսթընի մէջ:

Ցետոյ անցնելով Հ. Մաթեւոսեանի ներկայացումին, իրմէ իսկ մէջբերումներով տուաւ լոռիի չրջանին մէջ անցած անոր մանկութիւնը, Երեւանի ապա Մոսկուայի մէջ ուսումի տարիները որոնց ընթացքին յայտնուած էր գրողը: Մոսկուայէն Երեւան վերադարձին գործունէութիւն կ'ունենայ նաեւ «Հայֆիլմ»ի մէջ: Զ. Գազանճեան ժամանակագրական կարգով թուեց գրողին հատորները, բեմադրութիւնները, աւելցնելով թէ հայ ժամանակակից դրականութեան առաւել թարգմանուած անունն է ան:

Այս ներկայացումէն ետք խօսք առաւ օրուան հիւրը ու արտայայտուեցաւ իր դրականութեան մասին: Ըսաւ թէ խորհրդային չրջանի ուժեղ մրցակցութեան տակ լալու յատկանիշները ունէր ան. համոզում յայտնեց որ իր դրականութիւնը պատմութեան աղբանոցը պիտի չնետուի: Այդ ժամանակահատուածին մարդը կը նկատուէր անհմաստ գոյութիւն, ապիւս ու ինք դրականութեան դիմեց պաշտպանելու համար այդ նոյն մարդը: Հ. Մաթեւոսեան ըսաւ թէ կը խուսափէր ետ նայելէ, առիկա ծերութեան նշան համարելով. նոյնպէս կը մերժէր իր ըրածով ապրիլ ու «դափնիների վրայ նիրհել»: Շուրջ երեք տասնամեակի դրական վաստակը իրեն ծառայած էր հասկնալու թէ անուանաճ տիրոյթ է դրականութիւնը: Խօսելով յետագայ աշխատանքին մասին, գրողը յայտնեց թէ երկու կիսատ գործ ունէր, զորս պէտք է աւարտէր: Անոնցմէ մէկուն մէջ պատմուած էր 1988-էն ի վեր պատահածներուն ամբողջ չարքը որպէս զարմանալի նախատեսութիւն: «Եթէ գործս հրատարակուած լիներ, պիտի կոչուէի ժողովրդի մարգարէն, հիմա մտենագիրն եմ դառնալու» ըսաւ ան:

Երեկոյթին մասնակից էր նաեւ «Աչնան արեւ» ֆրանսերէն հատորին թարգմանիչը՝ Փիէռ Տէր -- Սարգսեան. ան նախ ուրախութիւն յայտնեց որ Մաթեւոսեան հրատարակելու առաջարկը ինք ներկայացուցած չէր, այլ «Ալպէն - Միշէլ» ունեցած էր նախաձեռնութիւնը: Խօսելով թարգմանուած հատորներու սպառումին մասին, թարգմանիչը ըսաւ թէ հայ հասարակութիւնը քիչ դիրք կը գնէ, իսկ առիկա չի քաջալերեր հրատարակիչները: Մինչդեռ Նոպէլեան մրցանակի արժանանալու համար պէտք է դրող մը մեծ թիւով ընթերցող ու մեծ տպաքանակ ունենայ:

Երեկոյթին վերջին բաժինը պիտի յատկացուէր ներկաներու հարցումներուն որոնց մասին Հ. Մաթեւոսեան զգաչացուցած էր իր խօսքին աւարտին, ըսելով որ եթէ խելօք հարցումներ ուղղուին, ինք կը չարունակէ արտայայտուիլ: Չաւանաբար, հայկական ձեռնարկներու համար այնքան անհրաժեշտ, այլ ոչ սովորական այդ զգուշացումը առնձեց հարցում ուղղելու ծանօթ ախորժակները ու հանդիպումը չարունակուեցաւ բաժակ մը ըմպելիի ընկերացած զրոյցներով, մինչ Հ. Մաթեւոսեան բաղմաթիւ ներկաներու կը ճօնագրէր Ֆրանսերէն հրատարակուած իր նոր հատորը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԻԶՄԻԱԾԻՆ
ԵՒ
ԱՆԹԻԼԻԱՍ
Հայ Եկեղեցւոյ սահմանադրութեան հարցը

Գրեց՝ ՄԵԼԳՈՆ ԻՊԼԻՂԱԹԵԱՆ

Հալէպ, 1994

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ
-69-

ՅԱՂԱԳՍ «ՀԵՐՈՍ» ԲԱՌԻ

Կենդանի լեզուի յատկանիշներէն գլխաւորն այն է, որ կը պահանջէ օրուան պահանջին, կը բարեփոխուի: Գործընթացին մէջ՝ իմաստ կը փոխեն բազմաթիւ բառեր եւ արտայայտութիւններ: Մեր հայերէնը, սկիզբէն ի վեր կենդանի լեզուի իր հանգամանքով՝ ընթացած է նոյն յառաջդիմութեամբ: Առնենք, օրինակ, առաջին հերթին՝ «հերոս» բառը որ կրկին ու կրկին յաճախ լսեցինք վերջին չրջանին, անոր դասական, այլաբանական փոխակերպական տարբերակներով: Ուրկէ՞ կուգայ եւ ո՞ւր հասած է ան:

-- Իր սկզբնական -- դիցաբանական իմաստը սա էր, չատ պարզ ու մեկին. -- մէկ չաստուած ու մէկ մահկանացու կին միաւորումէն ծնած խառնածին, որ եւ կիսաստուած կը նկատէին:

(Արդիւնքը նոյնն էր երբ չաստուածուհին կը սիրահարէր պարզ դիւզացիին): Զաղուկը «հերոս» կը մկրտէին:

-- Հին Ցոյներուն մօտ՝ երկնային ծագում կը վերագրէին պետերուն յայտնի, որպէսզի տային հերոսի կոչում: Այս էր պարագան քալ Հերակլէսի, որդին Զեւսի եւ հեղ Ալքմենէի:

-- Որոշ ատեն ետք ծիրն ընդլայնեցին, ահեղ կռուի մէջ բացառիկ քաջին եւս պանծալի հերոս կոչեցին, դիւցազնապատումներ յօրինեցին, Աքիլլէսի ու Լէոնիդասի ապա Սիգֆրիտի, Սասունցի Դաւթի սխրանքներով մեղ ոգեւորեցին:

-- Դարերը անցան: Այլաբանական կիրարկումները ճիւղաւորուեցան: Ունեցանք քանի՛ հերոս վիպական, եւ աշխատանքի՝ ընկերվարական: Այս բառը սակայն միշտ գործածուեցաւ անձի համար որ պանծալի գործառ պատերազմի մէջ, ու հերոսացաւ:

-- Մեր պատմութեան մէջ՝ անթի՛ւ հերոսներ
Հայկէն սկսած, մինչեւ օրս դեռ
կը յիշատակենք: Ասոնցմէ սերած
քանի՛ քանի՛ նոր չան Փէդայիներ,
Գէորգ Զաւուշներ, Ազրիւր Սերոբներ,
ազատագրութեան չահը ճեռք առած՝
ինկան, որպէսզի փրկեն այլ Հայեր:
Եւ ստեղծեցինք բացառիկ տիտղոս. --
Անդրանիկ փաշա - Ազգային հերոս:
Իսկ Արցախի մէջ, դեռ մինչեւ այսօր
հերոսներ կ'իյնան ահա ամէն օր:

-- Արդ, վերջին պահուս՝ նոր հոլովոյթ կայ:
«Հերոս» բառը նոր իմաստ կը ստանայ,
քանզի վաճառի
«ազգային հերոս» կը կոչեն հիմա
այն որ դասական հասկացողութեամբ՝
«ազգային բարերար» նոյնքան
պատուաբեր
բայց ոչ -- ռազմական տիտղոսը ունէր:
Աւելի յարմար կոչում մը կ'ըլլար՝
«Ամենայն Հայոց Ազգային բարերար»,
եթէ միայն բանին զանազանելն է
նոյնքան յարդելի խմբակիցներէ:
Սակայն ա՛լ ուշ է ետ -- դարձի համար:

Գիտցէք որ դէմ չեմ նորարարութեան,
պայմանաւ սակայն որ կատարուի ան
փոխանակութեան մը հիման վրան:
Նախապէս մեր մօտ ազգային հերոս
նկատուածներու տիտղոսը փոխենք,
որ չփոթութեանց առաջքը առնենք. --
«Ազգային բարերար զօրավար Անդրանիկ»:
Այս լուծումին դէմ ըսելիք ունի՞ք...

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԻՏ

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Տիկին Ժերմէն Միքաթեանի մահուան առթիւ Պ. Մանուէլ Նազարեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի «Լէօլա Սասունի» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ՝

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ ՄԸ

Մշակոյթի Տան մէջ՝
12 - 14, rue St-Bazile, Marseille 1er
կիրակի, Նոյեմբեր 27, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին:

Բազմազան նուէրներ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ կիրակի, Նոյեմբեր 20, տեղւոյն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին: Յաւարտ ապարոգութեան մատաղ կը բաշխուի:

Le Centre Culturel
SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris Ve

Marc Nichanian a repris son séminaire annuel :

Littérature et Catastrophe

La première partie du séminaire portera sur le sujet :

HAGOP OCHAGAN, KOMITAS ET LE ROMAN HISTORIQUE

Les séances se tiendront tous les 15 jours, le lundi soir à 19 *heures précises.*

La prochaine séance aura lieu le Lundi 21 Novembre

U.G.A.B.- *Marseille*

Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille et **Azadakroutioune**
vous invitent à assister à la présentation du film

«LES DERNIERS ROIS D'ARMENIE»
CILICIE XIIe — XIVe SIECLE
par **Claude MUTAFIAN**

Projection — Débat — Signature

Jeudi 24 Novembre
à 20 heures 30 précises

au 327, Bd Michelet, Marseille 9e
—— Entrée libre ——

Sous la présidence d'honneur du Maire de Cannes
Vice-Président du Conseil Régional Provence- Alpes - Côte d'Azur

Le **FONDS ARMENIEN DE FRANCE**
invite la communauté arménienne de la

Côte d'Azur

à un Débat public sur les
PROJETS ET REALISATIONS DU FONDS «HAYASTAN»

Gazoduc Iran - Arménie Zanguézour - Karabagh

avec *BEDROS TERZIAN*
Président du Fonds Arménien de France

Diaporama commenté — Cocktail de clôture offert par la Ville de Cannes

Dimanche 27 Novembre à 17 heures

au Palais des Festivals de Cannes — *Auditorium A*

UN NEGATEUR DU GENOCIDE ARMENIEN DEVANT LA JUSTICE

14 DECEMBRE 1994 : Procès contre Bernard LEWIS intenté par LE FORUM DES ASSOCIATIONS ARMENIENNES DE FRANCE à la suite des propos négationnistes parus dans une interview du journal «Le Monde».
La communauté arménienne de France exige réparaton de l'offense faite aux victimes de l'extermination, aux survivants et à leurs familles et, par delà, à la mémoire et à la conscience de l'humanité. Par cette action, elle entend combattre tous les négationnismes et œuvrer pour la prévention des crimes contre l'humanité.

LES AVOCATS

Maître PATRICK DEVEDJIAN
Député Maire d'Antony
Maître DANIEL JACOBY
Président de la Fédération Internationale des Droits de l'Homme
Maître PATRICK QUENTIN
Secrétaire général de la LICRA

tiendront une

CONFERENCE DE PRESSE

le Mardi 22 Novembre à 11 heures
HOTEL ROYAL MONCEAU
37, ave Hoche — Paris 8e — «*Salon Versailles*»

Forum des Associations Arméniennes de France
B. P. 190 — 75921 Paris Cedex 19 —— Tél: 47 93 95 52 / Fax: 46 49 33 13

CHENE

VOUS DEMANDE DE L'AIDER
EN OFFRANT VOS OBJETS DE VALEUR, NEUFS OU ANCIENS :
BIBELOTS, OBJETS D'ART, TAPIS, ARTISANAT, BIJOUTERIE, MARQUETERIE, PETITS MEUBLES, MAROQUINERIE ETC...
POUR SA

GRANDE BRADERIE DE NOEL

DU 10 ET 11 DECEMBRE

«ՇԷՆ»Ը

ՁԵԶԻ ԿԸ ԴԻՄԷ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 10 ԵՒ 11-Ի
ԻՐ ՎԱՃԱՌՔԻՆ ՀԱՄԱՐ

«ՇԷՆ»ԻՆ ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԻՐԵՐ, ՀԻՆ ԹԷ ՆՈՐ ԳԵՂՕՐ, ԳԻՐՔ, ԳՈՐԳ, ԳՈՀԱՐԵՂԷՆ ԵՒԼ.,ԵՒԼ.

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

Pour tous renseignements téléphoner au :
— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15 sauf mercredi et samedi
— (1) 47 50 40 47 après 19h

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Afin de répondre à de nombreuses demandes et devant le succès du précédent, la M.C.A. organise

STAGE DE DANSES CONVIVIALES ARMENIENNES
Kotcharis et autres
(pour adolescents et adultes)
sous la direction de
GERARD MADILIAN

Dimanche 27 Novembre
de 14h à 18h

Inscriptions auprès de la Direction
Nombre limité à 15 personnes

Participation : 80 F.

EMISSION M.C.A. SUR AYP FM
LES MERCREDIS DE 10H A 12H

9, rue de Madrid. 94140 ALFORTVILLE
Tél.: 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

ՅԱՒԱԿՈՅԹԻՒՆ

Պանեէօ - Քաչանի երկօրեայ «Սիմանթօ» վարժարանի ուսուցչական կազմը եւ դպրոցիս աշակերտներու ծնողք եւ բարեկամ ընկերակցութիւնը կորսընցուցին իրենց ազնիւ ու անձնուէր անդամներէն մին՝ Մարտիկ Տակառեան: Հանգուցեալի մահուան առթիւ խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն իր ջրոջ՝ Սաթենիկին եւ Տակառեան ընտանիքին եւ փոխան ծաղիկի 300-ական Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Պանեէօյի մասնաճիւղին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Արշալոյս Թաղէոսեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հեռաւեալ նուիրատուութիւնները յատկ անհետացած ընկերուհիներու յիշատակին կազմակերպուած ճաշի (Նոյ. 6) ընթացքին. —

Դպրոցին՝ Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պառաւեան 500 Ֆր., Տիկին Նռանեան - Մ. Վարդանեան 400 Ֆր., Տիկին Սեզա Պահարեան, Տէր եւ Տիկին Էմբրենեան 200-ական Ֆր., Տիկին Վերդինէ Գորգիկեան եւ զաւակը 150 Ֆր., Տիկին Մելինէ Օսմանճեան 50 Ֆր.: Տիկին Ասթիա Տէր - Պարսամեան 500 Ֆր. Տիկին Արաքսի Մկրտիչեանի մահուան առթիւ:

Ի նպաստ Ղարաբաղին՝ Տէր եւ Տիկին Ժանօ Բաֆֆի Քէօլէեան 500 Ֆր. Բիւզանդ Միճասեանի մահուան առթիւ:

Համազգային դպրոցին՝ Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը 500 Ֆր. Բիւզանդ Միճասեանի մահուան եւ 500 Ֆր. ալ Տիկին Արաքսի Մկրտիչեանի մահուան առթիւ:

⁂

Կապոյտ Խաչի Սէն Ժէրմէն «Ջ. Շանթ» մասնաճիւղը շնորհակալութիւն կը յայտնէ հեռաւեալ նուիրատուութիւններուն համար. — Նուարդ Թախթալեանի մահուան քառասունքին, Ալճանիկ եւ Բերուզ Փափազեանի եւ Սօֆի Կազերեանի յիշատակին Ոմն 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Փանոսեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժիլպէր Տօնիկեան 100 Ֆր.:

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS

CYCLE D'HISTOIRE ET DE CIVILISATION

Premier volet du cycle de conférences 1994-95, proposé par l'UGAB *Paris — Ile-de-France*

«LA PREMIERE REPUBLIQUE D'ARMENIE 1918—1920»

par Mme Anahide TER-MINASSIAN
Historienne

Vendredi 25 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
(M° Courcelles)
Tél. : 42. 27. 12 26

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի եւ Երիտասարդաց Մարմնի

Վ Ի Ճ Ա Կ Ա Խ Ա Ղ Ը

կիրակի, Դեկտեմբեր 11, ժամը 15-ին
Սահակ - Մեսրոպ Մշակ. կեդրոնը
«Ա. Զրքաչեան» սրահը:

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի թաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 22
MARDI
22 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.464 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.464

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐԸ

ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԲԱԳՐԱՏԵԱՆ ՓԱՐԻԶ Է

10 ՕՐ Է ԿԱԶ ՉԻ ՄՏՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Անցեալ չաբթուան վերջին օրերը (Նոյ. 17, 18, 19) Հայաստանի Խորհրդարանի եռօրեայ արտակարգ նիստերը չատ բուռն եղած են: Ընդդիմադիր երեսփոխանները բողոքովին դէմ ըլլալով տնտեսական նոր ծրագրին որ կը նախատեսէ դիներու ազատ արձակումը եւ, օրինակ, հացին գինը որ Դեկտեմբեր 1-էն 6 դրամէն պէտք է անցնի 66 դրամի: Այս կարգադրութիւնը նախապայման է «Համաշխարհային Դրամատան» վարկերը տրամադրելու համար: Նոյեմբեր 21-ին է որ Փարիզի մէջ, վարչապետ Բագրատեան կը տեղեկագրէր հաստատումը, բայց, կարենալ տեղեկագրելու համար հարկ էր որ ծրագիրը քուէարկուի Խորհրդարանին կողմէ, ինչ որ ի վերջոյ կարելի եղած է լայն մեծամասնութեամբ մը ապահովել (Իմանիթբէ լուրը կուտար, Նոյեմբեր 21-ին): Այս գինի բարձր յաւելումը իրականին մէջ կը հաւուցուի, քանի որ Համաշխարհային Դրամատան տուած գումարէն հացի գինին տարբերութիւնը պիտի վճարուի ժողովուրդին;

Սակայն, Խորհրդարանը, երեք օր, 70 ելոյթներու բեմ եղած է նախքան մեծամասնութեամբ ծրագիրը քուէարկելը, նախագահ Տէր - Պետրոսեանի բացատրողական ելոյթէն եաք:

-- Աւելի քան տասը օր է որ բացարձակ կազ չի մտներ Հայաստան եւ, անշուշտ, ընդհատ ելեկտրականութիւն կը բաշխուի: Պատճառը միշտ Ուզբեկստան պատահած արկածն է, բայց, կը թուի որ այլեւս պատրուակի բնոյթ առած է («Յառաջ», Նոյեմբեր 17):

- Դեկտեմբեր 5-ին, Փեչտայի (Հունգարիա) մէջ է որ կը հաւաքուին ՀԱՊ-ի երկիրներու ղեկավարները եւ ուրեմն Լեւոն Տէր - Պետրոսեան Փեչտա կ'երթայ այդ թուականին: Դեկտեմբեր 8-ին ալ հանդիպում կ'ունենայ նախագահ Ելցինի հետ: Այս առընչութեամբ, Ռուսաստանի, Ադրբեջանի եւ Հայաստանի նախագահները հանդիպում մը կրնան ունենալ Ղարաբաղի հարցին չուրջ, ըստ Մոսկուայի Ադրբեջանի դեսպանատան յայտարարութեան:

Այս որոշումը հետեւանք կը նկատուի ելցինի եւ Ալիեւի խօսակցութեանց առջի հինգշաբթի (Նոյեմբեր 17) Մոսկուայի մէջ: Թուականը չէ ճշդուած: Այլ տեղեկութիւններու համաձայն (Ժընեւի դիւանագիտական աղբիւրներ) վեհաժողով մը տեղի պիտի ունենայ Դեկտեմբերին:

- Դեկտեմբեր 5-էն 10, հինգ օր, Ռուսաստանի Խորհրդարանը (երկու ժողովները միացած) որպէս արտակարգ օրակարգ ունի Սպիտակի երկրաշարժի 6-րդ տարելիցը եւ պիտի քննուի ներկայ կացութիւնը: Հրաւիրուած են 30 խորհրդարանականներու ներկայացուցիչներ: Ելոյթ կ'ունենան Ռուսաստանի երկու ժողովներու նախագահները, Բարդէն Արաբգեան եւ այլ անձնաւորութիւններ, թերեւս նաեւ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, Փեչտայէն վերադարձի ճամբուն վրայ:

***

Նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեանի Նոյ. 16-ին տորակրած հրամանագրով Սուրէն Աւետիսեանը նշանակած է Բնութեան եւ միջավայրի Պահպանութեան նախարար, իսկ Պաւէլ Սաֆարեանը՝ հարկային պետական տեսչութեան պետ:

ՓԱՐԻԶԻ ՊԱՏԺԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԸ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ՀԱՄԱՐԵՑԱՒ ԼԵՈՒԻՍԻ ԵՒ «ԼԸ ՄՈՆԴ»Ի ԴԷՄ ԲԱՑՈՒԱԾ ԴԱՏԸ

Ծանօթ է որ Հայ Դատի Ցանճնախումբը եւ երեք վերապրողներ (Բարդէն Ինճէարապեան, տիկիններ՝ Մարիամ Տէր-Ոսկերեան եւ Անժէլ Քէպապճեան) դատ բացած էին Պերնար Լէուիսի եւ «Լը Մոնտ» թերթին դէմ: Հակիրճ կերպով յիշենք թէ դատին դրդապատճառն էր 1993 Նոյեմբեր 16-ին, «Լը Մոնտ»ի մէջ լոյս տեսած Պերնար Լէուիսի մէկ հարցազրոյցը, ուր ան «հայկական տարբերակ» կ'որակէր Հայերու ցեղասպանութիւնը, այլ խօսքով կ'ուրանար որ Հայերու ջարդերը կարելի է ցեղասպանութիւն նկատել: Դատը տեղի կ'ունենար Հոկտեմբեր 14-ին, Փարիզի պատժական 17-րդ տեսանին առջեւ (տես՝ «Յառաջ», Հոկտեմբեր 18):

Վճիռը (ի դէպ, ֆրանսերէնը ունի երկու տարբեր որակումներ մէկը՝ *verdict*, այսինքն վճիռը որ կը վերաբերի միայն ռեպային (*ասիզ*) ատեանի և *Jugement* որ կը վերաբերի պատժականին, բայց, մենք պարտինք այս պարագային ալ վճիռ որակումը գործածել) *անակնկալ մը չէր քանի որ դատը հիմնուած էր օրէնքի մը վրայ որ մեզի չէր վերաբերեր: Արդարեւ կէսօ օրէնքը (համայնավար երեսփոխանին անունը կրող) չատ յստակ է. կը վերաբերի «մարդկութեան դէմ ոճիրներու սահմանուած Նիւրէմպերկի գինուորական միջազգային դատարանին կանոնագրին 6-րդ յօդուածին համաձայն, այսինքն անոնց որոնք գործուած են վերջին Համաշխարհային պատերազմին ընթացքին կազմակերպութիւններու կամ մարդոց կողմէ որոնք կը շարժէին Առանցքի (Աքս) երկիրներու հաշուոյն»:*

*Ուրեմն պարզ է, Հայոց ցեղասպանութիւնը ոչ վերջին պատերազմին գործուած է, ոչ ալ Նացիներու կողմէ: Այս հաստատումին հետեւանքը կ'ըլլայ տրամաբանական սա հարցումը՝ ուրեմն ինչո՞ւ այս դատը, որու վճիռը ակնկալելի էր: Հաւանաբար այն յոյսով որ դատարանը կ'ընդլայնէ կէսօ օրէնքին սահմանափակ բնոյթը, ինչ որ սակայն իր գործը չէ այլ, Ազգ. Ժողովին: Վճիռը նաեւ կ'անդրադառնայ այլ կէտի մը, հիմնուած՝ Հայ դատի յանձնախումբին ծրագիրը -- կանոնագրին վրայ: Անոր թիւ 2 յօդուածը կ'ըսէ. -- «Այս ընկերակցութիւնը նպատակ ունի պահպանել հայկական մշակոյթային եւ պատմական իւրայատկութիւնը եւ մէկ կողմէ ձեռք ձգել «*ոչ եուռէ*» 1915-ին հայ ազգին դէմ գործուած ցեղասպանութեան ճանաչումը միջազգային ատեաններու կողմէ եւ միւս կողմէ, պաշտօնական ճանաչումը թուրք կառավարութեան կողմէ, յանձն առնուած պատասխանատուութիւններուն այդ ցեղասպանութեան մէջ եւ ատով իսկ յանգիլ՝ անկէ ծագող նիւթական եւ բարոյական վնասներու դարմանումին, ինչպէս՝ գերեզմանատեղերու վերադարձը»:*

*Եւ դատարանը կը ճշդէ որ այս նպատակը մաս չի կազմեր այն յօդուածին (48-2) որու նիւթն է՝ «դիմադրութեան կամ տեղահանուածներու (*ռէֆուժիէ*) պատիւի եւ բարոյական շահերու պաշտպանութիւնը»: Ուրեմն բացուած դատը անընկալելի է (irrecevable), որ թերեւս աւելի ճիշդ է քան անընդունելին (inacceptable):*

Այս ամբողջին դրական կէտն այն է սակայն որ, դատավճիռը այս բացատրութեան եզրակացութեան յանգելէ առաջ, դատարանը՝ իվ Մոնֆոր իր ընթերցումին սկիզբը կը յիշէր թէ Հայերու ջարդերը, տեղահանութիւնը, կեղեքումը 1915-ին թուրք կառավարութեան կողմէ, մարդկութեան դէմ ոճիր է: Ասկէ անդին, նախընտրելի է, գոնէ առայժմ, մէկդի դնել այլ հարցականներ ինչ կը վերաբերի այս դատին անհրաժեշտութեան:

Թուրք մամուլի Շաբաթ, Նոյեմբեր 19 եւ Կիրակի, Նոյեմբեր 21-ի թիւերը տուած էին լուրը, համառօտ արտայայտութիւններով. ընդհանրապէս կ'ամփոփէին դատին բնոյթը ու քանի մը տողով կ'արձանագրէին վճիռին:

Ստորեւ Հայ Դատի Ցանճնախումբին Հաղորդագրութիւնը այս վճիռին առընչութեամբ. --

COMMUNIQUE DE PRESSE

Le Vendredi 18 Novembre 1994 à 13h45, la 17ème Chambre du Tribunal Correctionnel de Paris a prononcé l'irrecevabilité de la demande du CDCA et de trois rescapés du Génocide arménien dans le cadre du procès qu'ils avaient engagé pour révisionnisme à l'encontre de Bernard Lewis, et contre le quotidien «Le Monde» qui avait publié ses propos.

Il est regrettabe que le Tribunal n'ait pas cru devoir reprendre à son compte les déclarations du Procureur de la République qui avait qualifié de génocide les massacres des Arméniens en 1915, et de révisionnistes les propos de l'historien Lewis.

Néanmoins, le Tribunal, dans ses attendus, a reconnu pour la première fois dans les annales judiciaires françaises que le peuple arménien a été victime en 1915 de crimes contre l'humanité, crimes dont la responsabilité incombe au gouvernement turc.

Par sa décision fondée strictement sur la lettre de la loi Gayssot, le Trbunal a écarté les actions engagées par les parties civiles compte tenu du caractère particulièrement restrictif de la loi.

En reconnaissant que la loi Gayssot ne peut réprimer que les crimes contre l'humanité commis au cours de la seconde guerre mondiale, le Tribunal a souligné par là même les insuffisances du texte.

Le combat des Arméniens ne peut en aucun cas s'arrêter à une décision judiciaire quelle qu'elle soit. Le débat doit être maintenant porté là où l'a renvoyé le Tribunal, c'est-à-dire sur le plan politique. A cet égard, le Comité de Défense de la Cause Arménienne a décidé d'engager un certain nombre d'actions. Il a d'ores et déjà demandé aux principaux responsables politiques français, et notemment aux Présidents des groupes parlementaires, de se prononcer clairement sur la révision de la loi Gayssot pour permettre de répimer la négation de tous les génocides.

COMITE DE DEFENSE
DE LA CAUSE ARMENIENNE

Paris, le 18 Novembre

ԱԶՆԱԻՈՒՐ ԵՒ ՀԱՑ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐ

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ Բ. ԿԱՑԱՆԷՆ

Հեռատեսիլի Բ. կայանէն է. Ռուճճեբիի «Միւղիք օ Քէօր» յայտագիրը Նոյ. 21-ին (ժամը 0.55) յատկացուած էր հայ արուեստագէտներու: Հաղորդավարուհին խօսակից ունէր Շառլ Ազնաւուրը, որ Հայաստանի շրջուն դեսպանի իր հանգամանքով ներկայացուց Երկրին դէմ ծառացած ծանօթ հարցերը. ըսաւ թէ ուժանիւթի տագնապը մեծապէս կը նեղէր առօրեան որ արդէն ըստ բաւականի ծանր վիճակի մէջ է պատերազմական կացութեան ու շրջափակումին պատճառով: Աւելցուց թէ ամէնէն ժխտական պայմանները իսկ չեն կրցած արգելք ըլլալ հայ ժողովուրդին երգի ու երաժշտութեան մեծ սիրոյն, այն բացատրութեամբ թերեւս որ դժբախտութիւնը աւելի կը չեչտէ երգելուն պահանջքը: Պատասխանելով է. Ռուճճերիի հարցումներուն, ըսաւ նաեւ թէ հակառակ անոր որ մինչեւ այսօր Թուրքիա կ'ուրանայ 1915-ի ոճիրը, ինք մէչտ յուսալից է որ օր մը որպէս հասուն երկիր, Թուրքիա պիտի կրկնէ Գերմանիոյ օրինակը:

Երկխօսութիւնը ամբողջ յայտագրին տեւողութեան ընդմիջուեցաւ երգչուհի Կ. Խաբերեանի, Վ. Մամիկոնեանի, Ժան-Մարք Ֆելիքսի, Սիփան - Կոմիտասի, Կոմիտաս քառեակի, «Սեւ աչքեր» նուագախումբին հայկական ու արեւմտեան երաժշտութեան կտորներով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Լիվէնի մէջ (Հիւսիսային Ֆրանսա), չաբաթ-կիրակի, ընկերվարական կուսակցութիւնը համագումար մը ունէր որ ամբաստնեց չարքերը: Բացայայտ է որ աչքի պարզած պատակուած պատկերը եւ մրցակցութիւնները մեծապէս օժանդակեցին ընկերվարականներու մխանականութեան: Դիպուածո՞վ, նախագահ Միթերան ալ Լիվէնն կը գտնուէր պատրուակ ունենալով Լիվէնի հանքային ածխին (42 մեռեալ) քանամեակի ոգեկոչումը: Զար լեզուները դիտել կու տան թէ ազէտի թուականը Դեկտեմբեր 27 էր: Նախագահը օգտագործեց անշուշտ իր ներկայութիւնը ողջունելու համար համագումարը անուղղակի կերպով: Սրամտութիւններէ ալ չխուսափեցաւ, ըսելով. -- «Կարդացի որ Հանրապետութեան նախագահի մը տեղը չէր համագումարի մը դրան առջեւ ըլլալ: Ես կը ցաւիմ որ հոն չեմ: Հանրապետութեան նախագահը ամէն տեղ իր տունն է, մանաւանդ հո՛ն ուր Ֆրանսացիները կ'աչխատին եւ կը տառապին»: Քիչ ետք ալ, կատակի ձեւով, հեգնեց Պալատիւրը, պատասխանելով անոր մէկ արտայայտութեան. - «Լսեցի կարեւոր մարդ մը, որու յաճախ կը հանդիպիմ յայտարարել՝ «մանաւա՛նդ երրորդ ընկերվարական մը չընտրէ՛ք»: Աւետարանի խօսք չէ: Ո՞վ կ'ուզէք ան ընտրեցէք, բայց, նախընտրաբար հըմ, աւելի լաւ կ'ըլլայ քան հակառակը»: Համագումարին մեծ ներկան էր -- իր բացակայութեամբ փայլելով հանդերձ -- Ժակ Տըլոր, որմէ գատ թեկնածու չունի կուսակցութիւնը, հակառակ անոր որ ամէն մէկ չարքայինի սրտին չի խօսիր անձ մը որ աւելի դեմոկրատ - քրիստոնեայ կը նկատուի քան ընկերվարական:

ԿԱՋԱՑԻ արիւնալի բախումները որոնք տեղի ունեցան Ուրբաթ օր, Նոյ. 18-ին մինչ լարուած կը պահեն մթնոլորտը եւ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱԿՆԱՐԿ՝ ՌՈՒՄԱՆԱՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Ռումանահայ համայնքը, իր կազմաւորման սկիզբներուն իսկ, բազմիցս փորձեր կատարած է հրատարակելու հայերէն, ռումաներէն կամ երկլեզուեան պարբերաթերթեր, հանդէսներ, տարեգիրքեր: Նիւթական եւ այլ պայմաններու դժուարութիւններու բերումով, առաջին թերթերը ընդհանրապէս կարճատեւ կեանք ունեցած են: Անոնք հրատարակուեցան նորեկ այն գաղթականներու կողմէ, որոնք հատատուեցան Ռումանիոյ տարածքին վրայ ԺԹ. դարու վերջաւորութեան եւ այս դարու առաջին տասնամեակներուն:

Ռումանիոյ մէջ հայկական թերթ հրատարակելու առաջին փորձը, թէեւ ձախողած, կատարած է Ղեւոնդ Քհնյ. Փափազեանը (Անտոն Ռշտունի), 1892-ին, երբ Եփիսոսէն իր հետ բերած տառերով ուզեց տպել «Արօր» կոչուած չաբաթաթերթի մը, որ սակայն լոյս չտեսաւ: Դարձեալ ան է որ 1895 - 98 տարիներուն, Դանուբի նաւահանգիստ՝ Կալաց քաղաքը, հրատարակեց «Հայկական տարեգոյց»ներու չարքը: Դանուբի այլ նաւահանգիստ՝ հայաբնակ Պրըիլա քաղաքին մէջ, Փետրուար 1892-ին, լոյս տեսաւ -- բայց ոչ իրբեւ տեղական թերթ-- Հայ Ճեմարիտական Դաշնակցութեան պարբերական՝ «Դրօշակ»ին 3-րդ թիւը:

Թրանսիլվանիոյ (ռումանական արեւմտեան նահանգ, որ այն ատեն Ռումանիոյ չէր պատկեր) հայաբնակ Արմենոպոլիս (այժմ՝ Կեռլա) քաղաքին մէջ, 1887 - 1907 ժամանակաշրջանին, հրատարակուեցաւ «Արմենիա» հունգարատառ հայագիտական հանդէսը, առաջին տարին՝ Գրիգոր Կովրիկեանի, իսկ յետագային՝ Քրիսթոֆ (Խաչիկ) Սոնկոթեանի խմբագրութեամբ (այս վերջինին մահէն ետք՝ 1907-ին, ընդհատաբար լոյս տեսաւ 1912-ին եւ 1913-ին, Մկրտիչ Վրդ. Պոտուրեանի խմբագրութեամբ): Ռումանիոյ մայրաքաղաք՝ Պուքրէշի մէջ, 1906-ին, Վարդան Մեչտուճեան եւ Գրիգոր Կոյլաւ հրատարակեցին «Աւրորա» («Արշալոյս») ռումաներէն հայագիտական հանդէսը, որ լոյս տեսաւ ընդամէնը 12 թիւերով:

Հայերէնով հրատարակուած առաջին հանդէսները եղան խմորատիպ «Մառօ»ն (1906) եւ «Արարատ»ը (1907), առաջինը՝ կիսամսեայ, միւսը՝ չաբաթական, երկուքն ալ՝ խմբագրութեամբ քոնսթանցայի Մուրատ Գէորգեան Վանիկօղլուի, Ռումանիոյ ծովափնեայ մեծագոյն քաղաքի Հայոց եկեղեցիին եւ դպրոցին հիմնադիրը: «Մառօ»ի խորագիրն էր. «Անդրանիկ հանդէս ի Ռումանիա հայերէն լեզուաւ, կը պարունակէ Ազգային - գրական եւ պատմական: Հիմնադրեալ 1 Յունիս 1906, կը հրատարակուի իւրաքանչիւր ամսոյ 1 եւ 16-ին: Կեդրոնատեղին է. Քօնցորտիա փողոց թիւ 62 Քօսթացա: Տնօրէն եւ Տէր Մուրատ Գէորգեան Վանիկօղլու. հիմնադիր Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ եւ դպրոցի Քօսթացիացի»: Նման խորագիր մը ունէր «Արարատ»ը, որուն առաջին թիւը լոյս տեսաւ 1907 Սեպտեմբեր 1-ին:

Տպագիր առաջին հայերէն հանդէսը՝ «Շեփոր»ը լոյս տեսաւ 1912 Յուլիս 5-ին Պուքրէշ ու հրատարակուեցաւ երկու տարի, խմբագրութեամբ Լեւոն Շահագիպեանի (Լանիս) եւ աշխատակցութեամբ՝ Ռումանիոյ եւ արտասահմանի անուանի դրողներ ու լրագրողներ Վ. Փափազեան, Կ. Պասմաճեան, Հայր Մ. Պոտուրեան, Շ. Նաթալի, Վ. Թորգոմեանի: Դարձեալ Շահագիպեանը հրատարակեց երկլեզուեան (հայերէն եւ ռումաներէն) ուրիշ թերթ մը՝ «Հայաստանի արձագանգ» («Էքօուլ Արմենիէյ»), որ նմանապէս երկու տարուան (1913 -- 14) տեւողութիւն ունեցաւ:

Ռումանահայ մամուլին ճամբան բացուած էր: Պարբերաթերթերուն չարքը պիտի չարունակուէր յաջորդ տարիներուն, կարճ ընդհատումներով: 1915-ին, Պուքրէշի մէջ, հրատարակուեցաւ «Արաբս» դրական, հասարակական եւ քաղաքական չաբաթաթերթը, Վարդան Մեչտուճեանի, իսկ յետոյ Ասատուր Նաւասարեանի խմբագրութեամբ: 1916-ին, հընչակեանները (խմբագիր՝ Մելիտոն Մելիտոնեան եւ գլխաւոր աշխատակից՝ Ս. Սապահ - Գիւլեան) հրատարակեցին «Ինքնավար Հայաստան» երկլեզուեան կիսաչաբաթաթերթը, որ լոյս տեսաւ «Ռուսնուֆի մէջ հիմնադրուող եւ բաղաֆական պայմաններու բերումով դադրած Պալքանեան մամուլի տեղ» եւ որ դադրեցաւ Ռումանահայերուն Ռուսաստան գաղթելու պատճառով: 1914 - 16 ժամանակաշրջանին, Արիս Լազար, Պուքրէշի իր տպարանին մէջ, հրատարակեց երեք «Ռումանահայ տարեցոյց»ներ:

Երկարակեաց եղաւ Աչուղ Զիւանիի որդի՝ Պարոյր Լեւոնեանի «Նոր Արշալոյս» եօթեայ թերթը (1922 - 35), որ լոյս տեսաւ Պուքրէշ, առաջին տարին՝ Հայր Պոտուրեանի գործակցութեամբ, իսկ վերջին տարիները՝ Մեչտուճեանի խմբագրութեամբ: Դարձեալ երկարակեաց, Վարդան Մեչտուճեանի «Արարատ»ը հրատարակուեցաւ ռումաներէն, Յուլիս 1924 -- Ապրիլ 1942 ժամանակաշրջանին: Նշենք այստեղ, որ --նախքան «Արարատ»ը-- Մեչտուճեան, իբրեւ պատասխանատու տնօրէն, պատրաստեց Պուքրէշի Կեդրոնական Մատենադարանի Վարչութեան կողմէ հրատարակուած՝ «Հայ Մշակոյթի Օրը» ուրբ մեծադիր էջերով բացառիկ թիւը, լոյս տեսած 1923 Հոկտեմբեր 14-ին, իբրեւ մեծարանք՝ հայ գիրերու գիւտին 1500-ամեակին:

Երրորդ եւ չորրորդ տասնամեակներու ընթացքին, կարճատեւ կամ անկանոն դադարներով հրատարակուեցան բազմաթիւ թերթեր: Ամէնէն բեղուն գործունէութեան տէրն եղաւ Հայր Մկրտիչ Պոտուրեանը, որ հրատարակեց.-- «Մասիս» չաբաթաթերթը (1920 - 22) տարեցոյցով մը՝ 1922-ին, «Գաղութի ձայները» չաբաթաթերթը (1923-ին, միայն 5 թիւեր), «Դիցաւոն» տարեգիրքը (1923-ին) երեք դրական ամսագրերով՝ 1924-ին. «Երկիր» չաբաթաթերթը (ընդհատաբար 1925, 1926 եւ 1929-ին) սկիզբը միանակը, իսկ յետոյ Յարութիւն Ամանասեանի (Ասրուչան) հետ, «Փառոս» ազգային անկախ չաբաթաթերթը (1924-ին, միայն 5 թիւեր) ընկերակցութեամբ Վարդան Մեչտուճեանի (Գամէր - Արշաւիր), «Հայ մամուլ» չաբաթաթերթը (1934 -- 38): Դարձեալ Պոտուրեանն է, որ չհեկեան տարեգիրքեր հրատարակեց. «Ռումանահայ տարեցոյց» մը (1925) Ամասեանին հետ, «Հայ հանրագիտակ»ի մը Ա. հատորը (1938), զոր մինակը խմբագրեց, բայց որ պատերազմին պատճառով չէարունակուեցաւ, սակայն Հայր Պոտուրեանը յաջողեցաւ հրատարակել «Գաղութահայ տարեգիրք» մը (1934 - 41) երեք հատորով՝ Ֆրումոասա դիւղին մէջ, ուր քաշուած էր եւ ուր ունէր տպարան մը:

Բացի Պոտուրեանին հետ վերեւ նշուած գործակցութենէն, Յարութիւն Ամանասեանն արտօնատէրը եղաւ ՀՄԸՄ-ի Ռումանիոյ շրջանի պաշտօնաթերթի՝ «Արի» ամսօրեայի (1923 -- 26, 1935), որ 1932-ին, ՀՄԸՄ-ի 10-րդ տարեդարձին առթիւ, հրատարակեց 16 մեծադիր էջերով պատկերազարդ բացառիկ թիւ մը՝ «Բարձրացիր -- Բարրձացուր»: Նաեւ ան հրատարակած է «Գարուն» մանկական ու պատանեկան պատկերազարդ ամսագիրը (1925-ին, միայն երեք թիւեր), «Կակոն» դարձեալ մանկական պարբերաթերթը (1934 - 35), լոյս ընծայուած նախ Ֆրումոասայի մէջ, յետոյ՝ Պուքրէշ, ու «Գիտութիւն եւ Գիտելիք» ամսագիրը (1930 - 31) տըպուած՝ Ֆրումոասայի մէջ:

Այլ պարբերաթերթեր նոյն ժամանակաշրջանին եղան. «Խարազան» չաբաթաթերթը (1921), «Մեղու» քաղաքական -- ընկերային երգիծաթերթը (1925), «Օր»ը (1926 - 29), «Հրազդան» ընկերվարական նախասիրութեամբ ու հակահամայնավարական կողմնորոշմամբ ամսագիրը (1927 Մարտ, Ապրիլ, Մայիս) խմբագրութեամբ Սարգիս Սարունիի, «Հայաստան» քաղաքական - դրական չաբաթաթերթը (1927 - 1930) Օննիկ Վարդանեանի խմբագրութեամբ եւ Յակոբ Քիւչիւքեանի պատասխանատուութեամբ, «Դաշնակցութեան Օր»ը (1928 - միայն մէկ թիւ), «Ազատ բեմ» (1932), Յարութիւն Խնդիրեանի «Գնաքեր - Քնաքեր» երգիծական հանդէսը (1933 - 34), «Նոր ուղի» (1934 - չաբաթաթերթական, 1944-45 -- կիսաչաբաթաթերթական) «Հայ Հայրենասէրներու Միութեան» երկլեզուեան պարբերաթերթ, «Հերկ» ամսագիրը (1937 - 38) խմբագրութեամբ կարապետ Լեւոն Պալճեանի (յետագային՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.):

Կարեւոր ու մեծ դեր մը խաղաց, Հայոց եւ Ռումանահայոց պատմութիւնը, քաղաքակրթութիւնը, մշակոյթը եւ արուեստը Ռումէններու մէջ ժողովրդականացնելու գործին համար, Յակոբ Ճօլօքեան - Սիրունիի ռումաներէն հրատարակած «Անի» հայագիտական հանդէսը, որ 1935 - 38-ին եռամսեայ, իսկ 1941 - 43-ին միամսեայ (երկու հատորով) պարբերականութեամբ լոյս տեսաւ: Այլապէս, Սիրունին 1923 - 25-ին՝ նախ Պոտուրեանին հետ, իսկ 4-րդ թիւէն մինակը չարունակած է լոյս ընծայել «Նաւասարդ» դրական պատկերազարդ հանդէսը, զոր նախապէս Կ. Պոլսոյ մէջ հրատարակած էր Դանիէլ Վարուժանին հետ: Դարձեալ Սիրունին 1932 - 44 տարիներուն խմբագրած է «Արագ» չաբաթաթերթը (յետագային՝ եռօրեայ), տարեգիրքերով՝ 1933 եւ 1934-ին:

Պատերազմին ժամանակ, 1943 Սեպտեմբերէն մինչեւ 1945 Օգոստոս, հրատարակուեցաւ ֆաշական քնոյթ եւ ձգտում ունեցած «Ճակատ» թերթը (խմբագիր՝ Ժիրայր Գարագաշեան, պատասխանատու տնօրէն՝ Յովհաննէս Գալփաղեան):

«Հայաստանեան Ճակատ» յառաջդիմական կազմակերպութիւնը 1935-ին սկսաւ հրատարակել «Պահակ» երկլեզուեան չաբաթաթերթը, որ տեւեց մինչեւ 1941 եւ վերհրատարակուեցաւ, համայնավարական կողմնորոշումով, 1945 - 46-ին, իսկ 1946 - 50 տարիներուն լոյս տեսաւ «Հայաստանեան Ճակատ» վերանուանումով, խմբագրութեամբ՝ Յարութիւն Պալոյեան, Արտաշէս Տիրացեան եւ Տիգրան Տէր-Գրիգորեանի: 1950 Նոյեմբեր -- 1958 Սեպտեմբեր ժամանակաշրջանին, նոյն կազմակերպութիւնը հրատարակեց «Մեւան» երկլեզուեան պատկերազարդ ամսագիրը, խմբագրութեամբ՝ Վարդգէս Խաթենէսեանի:

Ներկայիս կը չարունակէ լոյս տեսնել իրբեւ «Հայաստանեան Ճակատ»ի յետնորդ 1950 Մայիսին հիմնադրուած «Նոր Կեանք» պարբերականը, մինչեւ 1982 Մայիս չաբաթաթերթ, այդուհետեւ՝ ամսաթերթ, իսկ 1990 Յունուարէն՝ երկլեզուեան եւ յաւելեալ էջերով: Ռումանահայ մամուլի ամէնէն երկարակեաց այս թերթը, որուն խմբագիրները կարգով եղած են Տիգրան Տէր-Գրիգորեան, Թագուր Շիշմանեան եւ Սարգիս Սէլեան, միշտ հրատարակուած է պետական ծախքերով եւ այսօր Սփիւռքի միակ թերթն է այս դրութեամբ:

Համայնավար վարչակարգին տապալումէն ետք՝ 1989 Դեկտեմբեր 22-ին, երբ վերահիմնուեցաւ Ռումանիոյ Հայոց Միութիւնը, ռումանահայ համայնքի այս կազմակերպութեան հովանիին տակ -- ուր անցաւ նաեւ «Նոր Կեանք»ը -- հիմնուեցաւ պարբերական մը եւս, դարձեալ պիտական դանձարումով, բայց ռումանատառ՝ «Արարատ» (1990 Յունիսէն մինչեւ 1993 Հոկտեմբեր՝ ամսաթերթ, յետագային՝ երկշաբաթաթերթ) տնօրինութեամբ Վարուժան Ոսկանեանի: Վերջացնելու համար Ռումանահայոց մամուլին պատմական համայնապատկերը եւ ներկայ իրավիճակին կացութիւնը, վերադառնալով կարծես ակունքներուն, նշենք, որ Քլուժ քաղաքին մէջ, Հայազգի Զոլթան Քերեսթեշ 1991-էն ի վեր կը հրատարակէ «Արմենիա» հունգարերէն ու փոքրաքանակ եռամսեան, իբրեւ յետնորդ ռումանահայ առաջին պարբերականին:

ՍԱՐԳԻՍ ՍԷԼԷԱՆ

«Նոր կեանք», Պուքրէշ

ՍԻՐՈՅ, ԿԵԱՆՔԻ ՈՒ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ԵՐԳԻՉ՝ ՃԻԱՔՕՄՕ ՓՈՒՉՉԻՆԻ

(1858 -- 1924)

Ֆրանսացի հանրածանօթ վիպասան Մարսէլ Փրուսթ, 1923-ին յետ մահուս լոյս տեսած իր «Բանտարկեալը» երկին մէջ թոյլատրած է դեղեցիկ քանդակ մը. «Եթէ լեզուի դիւրը չըլլար, կը զրէ, եւ կամ փոխանցումը բառերու ու զաղափարներու, երաժըշտութիւնը ինքնին միակ օրինակն է որ ցոյց պիտի տար թէ գոյութիւն ունի հոգիներու հաղորդակցութիւնը»:

Փուչչինիի երաժշտութիւնը ճշդիւրտ հաւաստիացումն է Փրուսթի խօսքերուն իրականութեան: Ան ոչ միայն իտալական այլեւ համաչխարհային օփերան օժտեց այնպիսի երանգներով ու գալարումներով՝ որոնցմէ ամէն մէկը իւրաքանչիւր մարդկային էակի կենդանի ու խօսուն պատկերն է ամէնօրեայ:

Պախի՝ իմացական, Մոցարթի՝ ճկուն, Ռոսսինիի՝ դիւրին, Վերտիի ու Վակների ուժեղ ստեղծագործութիւններէն եաք, ան բեղնաւորեց օփերան ռոմանթիզմի այն նեկտարով՝ ուր ամէն մէկ արար, թէպէտեւ ողբերգակ, կը դառնայ սիրոյ ականակիտ արտայայտութիւն:

Իր մօտ կը լռեն Վերտիի զէնքերն ու ռազմական խոյանքները (Ատտա, Ատիդա, Լոմպարտիացիները, Նապուքքօ) ու վակներեան չաստուածները կ'անօսրանան (Աստուածներու Վերջալոյսը): Մարդ արարածն է որ այլեւս կը տառապի բեմին վրայ իր յոյզերով, յուսալքումներով ու խաչուած երազներով, գաւի բռնապանցական զգացումը մերձեցնելով իր մարդկային բաբախումին: «Լա Պոհէմ» ու «Մատամ Պըթըրֆլայ» օփերաները սրտակեղեք ազդակներն են անոնց: Մահուան գաղափարը կ'այլափոխուի ու կը հեռանայ իր նախնական ըմբռնումէն: Փոխանակ անընդհատ բեմադրելու մահը իրբեւ դաւադրութեան ու վրէժխնդրութեան հետեւանք եւ կամ՝ իրբեւ լրում հերոսական սխրագործութիւններու (վէրտի» Օթէլլօ, Մակպէթ -- Ռոսսինի՝ Թանկրէտի) կ'երդէ կեանքը զերդ անբռնաբարելի եւ նոյնքան ալ դիւրաբեկ մարդկային իրաւունք. Լինչպէս Մանոն Լեսքոյի Թառանչանքը՝ համանուն օփերայի չորրորդ արարին մէջ՝

«Ո՛չ, չեմ ուզեր մեռնիլ, ե՛ս»:

Փուչչինիի կեանքը այդ զիրքն է զըրուած երկու հատորներով որուն առաջինը՝ կ'ընդգրկէ 19-րդ դարու վերջին 15 տարիները, իսկ երկրորդը՝ կը թեւակոխէ 20-րդ դարու առաջին քառնամեակը:

Երկու զիմադիծ՝ սակայն մէկ փուչչինի: Արդարեւ, մինչեւ 1893 իրարու յաջորդող օփերաները՝ «Էդ Վիլլի» ու «Իսկար», հակառակ իրենց յառաջ բերած մեծ հետաքրքրութեան, կը մատնանշեն ներշնչումի զգալի բացակայութիւն: 19-րդ դարու երկրինքին տակ տանողք պիտի փայլին պահ մը ու անցնին զերդ զիսաւոր աստղեր: Աւով հանդերձ, պիտի ունենան արժանիք մը անպնահատելի ... հարթել հեղինակին տրնտեսական զժուարութիւնները: Փուչչինի, սակայն, գիտակից է թէ ինք նախ եւ առաջ բանաստեղծ մըն է եւ յետոյ՝ երգահան: Իտալիոյ դեղեցկագոյն նահանգներէն՝ Թոսքանան եղած է իր ծննդավայրը: Անոր գալարագեղ բնութիւնն ու վէմվէմուն մարդագետիններն զրոշմած էին իր մէջ բանաստեղծի այն իւրայատուկ հոգին՝ որուն չնորհիւ կամաց - կամաց պիտի փորձէր խուսափիլ յօրինուած դասական ու վաղեմի ոգիէն, լքելով անոր ճարտարապետական կառոյցներն ու խազերու ծանրաբեռնուած յաջորդականութիւնը: Ձերբազատած վերոյիշեալ կաշկանդումներէն՝ Փուչչինիի ըստեղծագործութիւնը պիտի դերազանցէ զուտ երաժշտութեան սահմանները, դառնալով հանրածանօթ վիպասան Մարսէլ Փրուսթ, 1923-ին յետ մահուս լոյս տեսած իր «Բանտարկեալը» երկին մէջ թոյլատրած է դեղեցիկ քանդակ մը. «Եթէ լեզուի դիւրը չըլլար, կը զրէ, եւ կամ փոխանցումը բառերու ու զաղափարներու, երաժըշտութիւնը ինքնին միակ օրինակն է որ ցոյց պիտի տար թէ գոյութիւն ունի հոգիներու հաղորդակցութիւնը»:

Փուչչինիի երաժշտութիւնը ճշդիւրտ հաւաստիացումն է Փրուսթի խօսքերուն իրականութեան: Ան ոչ միայն իտալական այլեւ համաչխարհային օփերան օժտեց այնպիսի երանգներով ու գալարումներով՝ որոնցմէ ամէն մէկը իւրաքանչիւր մարդկային էակի կենդանի ու խօսուն պատկերն է ամէնօրեայ:

Պախի՝ իմացական, Մոցարթի՝ ճկուն, Ռոսսինիի՝ դիւրին, Վերտիի ու Վակների ուժեղ ստեղծագործութիւններէն եաք, ան բեղնաւորեց օփերան ռոմանթիզմի այն նեկտարով՝ ուր ամէն մէկ արար, թէպէտեւ ողբերգակ, կը դառնայ սիրոյ ականակիտ արտայայտութիւն:

Իր մօտ կը լռեն Վերտիի զէնքերն ու ռազմական խոյանքները (Ատտա, Ատիդա, Լոմպարտիացիները, Նապուքքօ) ու վակներեան չաստուածները կ'անօսրանան (Աստուածներու Վերջալոյսը): Մարդ արարածն է որ այլեւս կը տառապի բեմին վրայ իր յոյզերով, յուսալքումներով ու խաչուած երազներով, գաւի բռնապանցական զգացումը մերձեցնելով իր մարդկային բաբախումին: «Լա Պոհէմ» ու «Մատամ Պըթըրֆլայ» օփերաները սրտակեղեք ազդակներն են անոնց: Մահուան գաղափարը կ'այլափոխուի ու կը հեռանայ իր նախնական ըմբռնումէն: Փոխանակ անընդհատ բեմադրելու մահը իրբեւ դաւադրութեան ու վրէժխնդրութեան հետեւանք եւ կամ՝ իրբեւ լրում հերոսական սխրագործութիւններու (վէրտի» Օթէլլօ, Մակպէթ -- Ռոսսինի՝ Թանկրէտի) կ'երդէ կեանքը զերդ անբռնաբարելի եւ նոյնքան ալ դիւրաբեկ մարդկային իրաւունք. Լինչպէս Մանոն Լեսքոյի Թառանչանքը՝ համանուն օփերայի չորրորդ արարին մէջ՝

«Ո՛չ, չեմ ուզեր մեռնիլ, ե՛ս»:

Փուչչինիի կեանքը այդ զիրքն է զըրուած երկու հատորներով որուն առաջինը՝ կ'ընդգրկէ 19-րդ դարու վերջին 15 տարիները, իսկ երկրորդը՝ կը թեւակոխէ 20-րդ դարու առաջին քառնամեակը:

Երկու զիմադիծ՝ սակայն մէկ փուչչինի: Արդարեւ, մինչեւ 1893 իրարու յաջորդող օփերաները՝ «Էդ Վիլլի» ու «Իսկար», հակառակ իրենց յառաջ բերած մեծ հետաքրքրութեան, կը մատնանշեն ներշնչումի զգալի բացակայութիւն: 19-րդ դարու երկրինքին տակ տանողք պիտի փայլին պահ մը ու անցնին զերդ զիսաւոր աստղեր: Աւով հանդերձ, պիտի ունենան արժանիք մը անպնահատելի ... հարթել հեղինակին տրնտեսական զժուարութիւնները: Փուչչինի, սակայն, գիտակից է թէ ինք նախ եւ առաջ բանաստեղծ մըն է եւ յետոյ՝ երգահան: Իտալիոյ դեղեցկագոյն նահանգներէն՝ Թոսքանան եղած է իր ծննդավայրը: Անոր գալարագեղ բնութիւնն ու վէմվէմուն մարդագետիններն զրոշմած էին իր մէջ բանաստեղծի այն իւրայատուկ հոգին՝ որուն չնորհիւ կամաց - կամաց պիտի փորձէր խուսափիլ յօրինուած դասական ու վաղեմի ոգիէն, լքելով անոր ճարտարապետական կառոյցներն ու խազերու ծանրաբեռնուած յաջորդականութիւնը: Ձերբազատած վերոյիշեալ կաշկանդումներէն՝ Փուչչինիի ըստեղծագործութիւնը պիտի դերազանցէ զուտ երաժշտութեան սահմանները, դառնալով

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ Կեդրոնի Համազգայինի թատերասրահին մէջ, Նոյ. 4-ին, Համազգայինի գրական յանձնախումբի կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է Գէորգ Տօնապետեանի «Հ. Ց. Դաշնակցութիւնը հիւսիսային Ամերիկայի մէջ» դերքին ներկայացումը: Բացման խօսքը կատարած է Լուսին Գլընճեան: Հեղինակին ուսուցչական, խմբագրական, հանրային եւ հրապարակագրային կեանքին մասին խօսած է Սօնա Յովհաննէսեան: Խօսք առած է Գէորգ Տօնապետեան եւ չուրջ 45 վայրկեան խօսած իր դերքին բովանդակութեան մասին:

***

ՊԱՔԸՐԳԻՒՂԻ (Պոլիս) Ծնունդ Ս. Աստուածածնի եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը տեղի ունեցած է Նոյեմբեր 6-ին: Ճաշօրդած է սիրոյ սեղան մը որու ընթացքին հանրութեան ուշադրութիւնը հրաւիրուած է Տատեան վարժարանի եւ ընդհանրապէս կրթական մատուցումներու վրայ: Սիրոյ սեղանին նախագահած է Պատրիարքը: Բացման խօսքը արտասանած է Գէորգ Օգճու, օրուան հանդիսավարը եղած է Պ. Նալպանտ: Թաղական Խորհուրդի առենապետ՝ Նիկողոս Համամճեան ներկայացուցած է թաղականութեան խօսքը: Նշած է որ վարժարանը ունի 546 երկու սեռէ աշակերտ, 34 ուսուցիչ եւ 9 հոգիէ բաղկացած անձնակազմ: Շեշտած է որ պիւտճէի զգալի բացմը կայ: Պ. Նալպանտ հանգամանալուծին ըրած է եւ կարեւոր դումար մը ապահովուած է: Գեղարուեստական յայտագրէն ետք, հուսկ բանը արտասանած է Գարեգին Պատրիարք:

***

ՎԱՆԳՈՒՎԸՐԻ (Գանատա) Աբատեմի օֆ Միւզիքի սրահին մէջ, Հոկ. 15-ին, Հայ Մշակ. Միութեան հրաւէրով, համերգ մը տուած են Հայաստանէն՝ Ռուբիկ Մաթեւոսեան, Յովհ. Պատայեան, Ռայիսա Մկրտչեան եւ Օֆելիա Համբարձումեան, մեծ յաջողութիւն արձանագրելով: Ճաշօրդ օրն ալ իրենց ի պատիւ ճաշ մը տրուած է Հայ Կեդրոնի Լազարեան սրահին մէջ: Գործադրուած է գեղարուեստական կոկիկ յայտագիր մը:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Նոյ. 5-ին եւ 6-ին տեղի ունեցած է ՀՕՄ-ի տեղւոյն մասնաճիւղին տարեկան ժողովաճառը: Բացման խօսքը կատարած է Ռուբինա մասնաճիւղին տեղապահը՝ Մարկրիթ Տէտէեան: Երկու օրերու ընթացքին բազմահարիւր այցելուներ դրնումներ կատարած են: Կատարուած է նաեւ վիճակահանութիւն մը:

***

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ Հայոց Առաջնորդարանի Հայկ եւ Ալիս Գալուստեան սրահին մէջ, Հոկ. 7-ին եւ 8-ին հնաոճ դիրքերու ցուցադրութիւն մը տեղի ունեցած է: Առաջնորդարանի Գրիգոր եւ Քլարա Զօհրապ Տեղեկատուութեան կեդրոնը կազմակերպած է այս ցուցադրութիւնը Մեծն Նիւ-Եորքի պոլսահայ մշակութային եւ կրթական ընթը կազմակերպութիւններուն հետ:

***

ՊՈՒՍՈՆ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան սրահը, Նոյեմբեր 8-ին, համերգ մը տուած է Թուրք կոյր երգիչ՝ Մուամէր Քէթէնճօղլու որ չատ յուզած է ներկաները, երբ յայտագրի վերջաւորութեան հայերէն երգած է՝ «Սարի սիրուն եար», իր մատներով Թուրքին վրայէն հետեւելով բառերուն:

խմբային հզօր ձայներանգ պիտի արտայայտուին հոն իրենց ամբողջական ուժգնութեամբ, հիւսելով Փուչէչինի այդքան խանդակաթ կեանքի երգը: Զինացի արիւնարբու իշխանուհին՝ Թուրանտօ խոստացած է իր ձեռքը չնորհել անոր որ կարենայ պատասխանել իր երեք առեղծուածներուն: Զախողութեան պարագային՝ թեկնածուն պիտի դլխատուի: Թուրանտոյի դեղեցկութենէն հրապուրուած, խիզախ մարտիկ մը՝ Քալաֆ պիտի յանդգնի դիմադրաւել այդ մարտահրաւէրը:

Թիմուր՝ իր ալեհեր հայրը եւ Լիու՝ անոր սորուկը, աքսորի ճամբուն վրայ պաղատագին պիտի հայցեն իրմէ որ հրաժարի այդ անխոհեմութենէն. ի դո՛ւր... Քալաֆ պիտի մնայ անդրդուելի. սակայն մերձենալով դէպի արցունքոտ աղախինը՝ միաժամանակ անցեալի իր սիրուհին, պիտի երգէ կաթոգին՝

«Մի՛ արտասուեր, Լիու»
(Ա. արար - Թուրանտօ):

Մինչդեռ բեմին վրայ մահուան թանճր տեսիլը կը ճնշէ հեղհեղաբար, դերակատարները պիտի նկրտին տարհամոզել դինք՝ կրկնել

«Որքան գեղեցիկ է կեանքը»:

Ծնծղաները պիտի խլեն յանկարծ իրենց լռութիւնը, յախուռն ընդհարումներու մէջ ծրարելով ամբողջ բեմը, որ նրւադարաններու չարաշուք ալեկոծումներուն հետ պիտի ծովանայ մարդկային կիրքերով՝ սիրոյ, արիւնութեան, մահուան, ցասումի ու վհատութեան: Մինչ անդին, վակնէրեան չքեղութեամբ, նուագախումբը պիտի պոռթկայ յեսին սլացքով: Հինգ վայրկեան տեւող սոյն տեսարանը՝ համակ ցոլացումն է այս մեծ երգահանի անհուն տաղանդին: Սիրոյ երգը վերածել յաղթանակի... ահաւասիկ այդ դերագոյն գրաւականը որ կարողացաւ իրագործել ան, տանելով Քալաֆի քայլերը դէպի սիրոյ այդ բագինը՝ դիւցերային լռութեան մէջ երգելու վեհօրէն

«Լուսաբացին պիտի յաղթանակեմ»
(ո՛չ ոք կը ննջէ -- Բ. արար, Թուրանտօ):

Միջազգային ամբողջ երաժշտական պատմութեան ազնուագոյն էջերէն մին է՝ որ Փուչէչինիի ռոմանթիք ու փխուն հոգին նուիրուած է մարդկութեան: Ան պիտի դառնայ ծիածանը անմահութեան որ պիտի կապէ իրարու անթիւ թենոր երգիչներ, ինչպէս անցեալին՝ Ճիովաննի Մարթինելլի, Պենիամինօ Ճիլիի, Ճուսէպ Պրճորլինկ, Մարիօ տէլ Մոնաքօ, Տարիօ Քորյելլի, Ճիուզեփէ տի Սթեֆանօ, եւ մեր օրերուն՝ Փլասիտօ Տոմինկօ, Ժոզէ Քարրերաս եւ Լուչիանօ Փաւարոթթի:

«Թուրանտօ»ն սակայն, անաւարտ կը մնար, որովհետեւ չարագուշակ քաղցկեղ մը պիտի վարակէր երգահանին կոկորդը: (Յետագային զան պիտի ամբողջացընէր Ալֆանօ Ֆրանքօ): 1924 Նոյեմբեր 24-ին, պիտի ենթարկուի ծայր աստիճան վտիտուկ վիրահատութեան մը՝ Պրիւսէլի մէջ, ու հինգ օր ետք, իր սիրտը պիտի դադրի բաբախելէ. այդ սիրտը որ Հռոմի «Քասթէլ Սան Անճելօ» կոչուած բանտին մէջ արդելափակուած ու մահուան դատապարտուած իր դերակատարներէն՝ Քավարատոսի նկարիչին հառաչել տուաւ...

«Երբե՛ք չէի սիրած կեանքը այսքան»
(Եւ աստղերը կը պլպլային... Գ. արար - Թոսքա):

Փուչէչինի պիտի չտեսնէ իր «Թուրանտօ»ն բեմի վրայ: 1926 Ապրիլ 25-ին է որ ան առաջին անդամ ըլլալով պիտի ներկայացուի Միլանոյի Սքալա թատրոնի սրահին մէջ՝ իտալացի ու օտար բազմաթիւ երաժշտասէրներու ու հետաքրքիրներու ներկայութեան: Արթուրօ Թոսքանինիի ներկայ է. պիտի ղեկավարէ օփերան ու կեցնէ զայն ճիշդ հոն՝ ուր հասած էր Փուչէչինիի դրիչը. այսինքն՝ Լիու դեռակատարուհիին մահը ու Միլանոյի «Սքալա»ն պիտի մնայ ափիբերան: Գերազանց պահեր... որոնք պարզապէս պիտի կոչուին՝ պատմական:

«Ահա թէ ինչո՛ւ, բաղդատական մերձեցումի փորձեր անկարելի են ու՝ ապարդիւն Փուչէչինիի ու իրեն ժամանակակից Մասքանիի ու Լէօ Քաւալլօ երգահաններուն միջեւ» պիտի դրէ Ֆրանսացի մատնադէտ՝ Ռոլան տը Քանտէ, «այնքան որ Փուչէչինի գերազանց է»:

Փուչէչինիի երգը՝ այդ մեկնումն ու վերադարձն է յաւիտենական որուն մէջ կը տարուբերի մարդս անընդհատ: Մեկնում՝ փնտռելու սէրը իրրեւ նեկտար կեանքի, քալելու մինչեւ գոյութեան այդ անվերադարձ ճամբան՝ ուր «Դեղեցիկ օր մը...» կեանքը կը գառնայ մաքուր սիրոյ իրական յաղթանակ:

ՎԱՐԴԱՆ ՔԼԻՇԵԱՆ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՍԿԻՒՏԱՐԻ ՎԵՐՋԱԼՈՑՍՆԵՐ

O mon ami, mon vieil ami, mon seul ami,
Rappelle-toi nos soirs de tristesse parmi
L'ombre tiède et l'odeur de roses du Musée

CHARLES GUÉRIN

...Երկայն պառոյտ մը եաքը բարեկամիս հետ մեծ չուկային մէջ, գունագեղ եւ չքեղ չուկային տաճարի մը պէս խորհրդաւոր՝ իր կամարներուն երկայն շարքին ներքեւ կ'ածապարենք դէպի Սկիւտար: Դեռ աչքերուս մէջ հրճուանքը կայ ճերմակ եւ իսկապէս լոյսին որ կապոյտ յախճապակիներուն վրայէն անցնելով սառապի երանգներ կ'առնէ եւ լուսաւոր կապուտութիւն մը կուտայ մթնոլորտին եւ իրերուն:

Հիմա սիրտերնիս եւ աչքերնիս յոգնած հաճոյքէ եւ վայելքէ եւ թեթեւ մը օրօրուն չոգենաւին շարժումներէն որ արագօրէն կ'անցնի բնութեան այնպիսի յարափոխ գեղեցկութիւններու առաջքէն որ ամբողջ կեանքի մը դեղեցկութեան տենչանքներուն պիտի բաւէին, գրեթէ գինովցած զգայնութիւններու եւ տպաւորութիւններու առատութիւններէն կը հասնինք Սկիւտար:

Ոսկեքաղաքը իր դերագոյն փարթամութեան մէջ է: Արեւը կը բոցավառէ ամբողջ քաղաքը եւ մզկիթներու գմբէթներն սկսեալ, որոնք հսկայ սաղաւարտներու պէս կը փայլին եւ մինարէներէն որ վարդագոյն բոցերու պէս դէպի վեր կը սլանան մինչեւ ամէնէն հեռաւոր եւ ամէնէն համեստ հիւղակն ալ իր բաժինը ունի ոսկեայ, արդար արեգակին փայփայանքէն:

Հեռուն նոճիներ կը տատանին իրենց դադաթներուն վրայ կրելով կարծես ոսկեփոշիի պէս արեւի բեկբեկ ցոլքեր եւ անհամար պատուհաններ ամէն կողմէ կը ցոլացնեն կարմիր եւ դեղին լոյսերու խուրձեր որոնց փայլիւնը մինչեւ կը յառաջանայ դէպի ծովը ոսկեզօծելէ ետք նաւամատոյցին չէնքերը, հոն կայան ընող մակոյկներու կայմերը եւ չոգենաւին դրբեթէ բոլոր կազմածքը:

Երբ առաջին անդամ կոխեցի նուիրական եւ պաշտելի հողին վրայ, երբ ամբողջ էութիւնովս պարուրուած զգացի կենսաւէտ արեւին ջերմութիւնովը, հոգիս կարծես լեցուեցաւ մէկէն հեշտապին թրթռացումով մը եւ հրճուանքէ խեղայեղ ինծի թուեցաւ որ ամբողջ էութիւնս պիտի երթար արեւի ճառագայթի մը հետ, ջերմեռանդ փառաբանութեան մը մէջ անէանալու:

Ինչպէ՛ս մաքրուած էր այլ եւս մեր մէջէն անսահման տխրութիւնը մառախլապատ օրերուն, ամոյն եւ անճառագայթ օրերուն երբ մեր տխրած հոգիներուն մէջէն կուլայինք արեւին կարօտը, մեր սքանչելի եւ ոսկեզօծ Արեւելքին կարօտը:

Կ'ուզէի ծունկի գալ եւ շրթունքս դնել հողին՝ կարծես ըմպելու համար բարերար ջերմութիւնը որ ճերմկած հողը իր անհամար հատիկներուն մէջէն կը ճաճանչէր:

Դիմացնիս հոյակապ սիլուէթը կը բարձրանայ Պէօյիւք Ճամիին «որ նշանաւոր է իր գմբէթին պղտիկութիւնովը եւ չրջապատի զարդերուն դեղեցկութեամբը» (*):

Արդարեւ երբ անդամ մը մզկիթին բակին մէջ կը մտնենք, կամարակապ դրռներու եւ պատուհաններու մանուածապատ զարդագծերը գերագոյն դեղեցկութիւններու ներդաշնակութիւնը կը ներշնչեն. կարելի է հոն օրերով կենալ եւ ինչպէս մրտիկ պիտի ընէիք կախարդիչ երաժշտութիւն մը, նայիլ երկարօրէն գիծերու բեկբեկումներուն եւ անցնելու վրայ եղող գոյներուն անհասանելի քաղցրութեանը:

Անօրինակ զգացում մը արտասուելու չափ կը յուզէ մեզի, այլ սակայն կը խորհիմ որ ամէն օր, ամէն ժամ մարդիկներ կ'անցնին հոսկէ առանց թերեւս նայելու, կոյրի պէս փակ աչքերով եւ հոգիով ալ:

Բակին մէջտեղը բազմաթիւ ծորակներ ունեցող աղբիւրը ջուրի թեթեւ մրմունջներ ունի որ զովութեան հաճելի զգայնութիւն մը կու տան. աղաւնիներու եւ բամներ կը թռչկոտին քիչ մը ամէն տեղ, անդին երկաթեայ վանդակով ծածկուած պատուհանի մը եաեւէն լայնածաւալ կաղնի մը կը տատանի իր սօսափիւնը խառնելով ջուրի մրմունջին:

Սիւներու վրայ բարձրացած կամարներու ներքեւ ապաստանած մուրացիկներ անիմանալի աղօթքներ կը մրմնջեն. ինչպէ՞ս սիրելի են բոլոր ատոնք ալ եւ ինչպէ՞ս պիտի ուզէի առաջին ողջոյնս տալ եւ ըսել իրենց թէ որքա՜ն, որքա՜ն ատենները ի վեր իրենց սիլուէթներուն եւ իրենց դէմքերուն կարօտը ունեցած էի, դէմքեր՝ որոնցմէ ոմանք տղայութենէս ի վեր տեսած էի հոն նոյն անկիւնին մէջ, ճերմակ քօղերու տակ ծածկուած գլուխներ որոնց ձեւը իմ երկայն եւ nostalgique ըղձանքներուս միջոցին կ'ուրուագծուէին մաքիս մէջ:

(Շար. 1)

(*) Thomas Allom, Constantinople Ancienne et Moderne.

(Շար. Ա. Էջէն)

քաղաքացիական պատերազմի մը վախն ալ չէ հեռացած: Եղբայրասպան հրացանաձգութիւն էր որ տեղի ունեցաւ, երբ պաղեստինեան ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ իսլամապաշտներու վրայ, որու հետեւանքով 15 մեռեալ եւ 200 վիրաւոր կար: «Պաղեստին» մզկիթէն ելքին է որ պաղեստինեան ոստիկանութիւնը հակազդեց, երբ Համասի իսլամապաշտները սկսան քարկոծել: Համասը կատղած է, մինչ Ֆաթահը (Արաֆաթ) կ'ամբաստանէ Համասը որ իսկական դաւ պատրաստած էր: Ամէն պարագայի մէջ Արաֆաթ աւելի քան երբեք կղզիացած է: Ճիհատին եւ Համասին համար՝ «Արաֆաթ չուն մըն է, Իսպինի եւ Ամերիկացիներուն գերին: Սատաթի վախճանը պիտի ունենայ»: Ընդհ. տպաւորութիւնն ալ այն է որ Արաֆաթ վերջացած մարդ է, մանաւանդ այն վայրկեանէն երբ իր ժողովուրդին վրայ կրակել կուտայ: Գալով Արաֆաթի, ի վերջոյ արտայայտուած է (Կիրակի) կոչ ընելով միանականութեան: Շաբաթ, Նոյեմբեր 19 տեղի ունեցած է «նահատակներուն» յուղարկաւորութիւնը: Պաղեստինեան ոստիկանութիւնը զօրանոցները կը մնար եւ միջադէպ չէր պատահեր:

Թ. ՋԻԼԼԷՐ որոշեց ջնջել երեսփոխանական մանակի ընտրութիւնները որոնք տեղի պէտք է ունենային Դեկտեմբեր 4-ին: Ծանօթ է որ Ազգ. Ժողովը զրկուած է 13 երեսփոխաններէ, ծագումով Քիւրտ որոնց վեցը բանտն են, եօթն ալ կրցած էին արտասահման անցնիլ:

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ, Նոյեմբեր 19-ին, արտօնութիւն տուաւ ՄԱԿ-ին որ Իրաւաթիա գտնուող իր ուժերը հակազդեն Պիհաչի վրայ կատարուող ռմբակոծութիւններուն: Պիհաչ կը գըտնուի Պոսնիոյ հիւսիս - արեւմուտքը եւ այդ հողաշերտը արգելք է որ Սերպերը չարունակական հողամաս մը ունենան, որ միացնէ իրենց նուաճումները Պոսնիա եւ Իրաւաթիա:

ՆԱՓՈԼԻԻ մէջ, հարիւր երկիրներու ներկայացուցիչներ հաւաքուած են աշխարհի բոլոր մաֆիաներու դէմ պայքարին մասին խօսելու համար:

ՌՈՒԵՐՏԱՄԻ (Հոլանտա) առողջապահութեան թաղապետական Գրասենեակը յայտարարած է որ գալ տարուան ընթացքին հեռօյինի ձրի բաշխումի գործողութեան մը պիտի ձեռնարկէ տեղացի չուրջ 100 թմբամոլներու համար: Առաջին փորձն է որ պիտի կատարուի Հոլանտա, այն նախորդ, ձախողած նախաձեռնութենէն եւք (Ամստերտամ ուզած էր նոյնը ընել եւ ամբողջ միջազգային հաւաքականութիւնը աղմուկ բարձրացուցած էր): Այս անգամ թմրեցուցիչը պիտի սրսկուի կամ ծխուի բժիշկի մը ներկայութեան, բայց, թմրամոլը եթէ ուզէ կրնայ իր բաժնեչափերը տունն ալ տանիլ: Հետաքրքրական է նկատել որ մինչ, ծիծաղելի դառնալու աստիճան, պայքարը կը սաստկանայ ծխախոտի դէմ, անդին ոչ միայն պայքար չկայ թմրեցուցիչին դէմ (որ ենթակայէն զատ ուրիշներու ալ կը վնասէ եւ կը վտանգէ անոնց կեանքերը յարձակումներու ենթարկելով, երբ թմրամոլը «պակաս»ի տպաւորի մէջ է) այլեւ կը քաջալերուի...:

ՊԵԼՃՈՐԻ Ալթոմի բանուորները չէին դադրեցուցած գործադուլի իրենց չարժումը Նոյեմբեր 21-ին բաւարար չգտնելով միջնորդին ներկայացուցած առաջարկները, թէեւ որոշած էին քուէի դնել Նոյեմբեր 22-ին: Բանուորներու պահանջը ամսական 1500 Ֆրանքի յաւելում է: Գործատիրութիւնը կ'առաջարկէ 500 Ֆր. ամէնէն ցած (6500 Ֆր.) աշխատավարձերուն վրայ եւ 100 Ֆր., բարձադոյնները (9500): 8000 էր ցուցարարներու թիւը Շաբաթ օր:

ՓՈՒԹ-ՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներու չարքին, Վալանսի Հայ Մարզականը 1 - 3 պարտուեցաւ Ռետ - Սթարէն այս վերջինի դաշտին վրայ:

Դասաւորման գլուխն է միշտ կէնկան 43 կէտով: Իրեն կը յաջորդէ Մարսէյլ (40 կէտ): Վալանս 12-րդ կը մնայ 23 կէտով:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ՊԱՏԱՐԱԳ, ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն - Ժերոմի եւ Շրջակայքի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը կը ծանուցանէ թէ Եկեղեցւոյ Հիմնադրութեան 64-րդ եւ Անոանականչութեան 61-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը տեղի պիտի ունենայ Նոյեմբեր 27, Կիրակի օր:

Այս առթիւ կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ Հոգեհանգստեան պաշտօն հոգիներուն համար Եկեղեցւոյս Հոգեւոր Հովիւներուն, սպասաւորներուն, հիմնադիրներուն, Թաղական խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս, կամ ֆիզիքապէս սատարած են Եկեղեցւոյ հինուԹեան եւ այսօր առ յաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը եւ Հոգեհանգստեան պաշտօնը կը մատուցանէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՔՃԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց Գերմանիոյ

որ կը կատարէ Մատաղօրհնութիւնը:

Արարողութեանց աւարտին՝ դիւնեճօն մը տեղի պիտի ունենայ Եկեղեցւոյ կից սրբարհին մէջ:

Կը խնդրուի Թաղին եւ շրջակայքի ժողովուրդէն իր ներկայութեամբ յարգել յիշատակը Թաղիս ննջեցեալներուն:

ՄԱՐՍԷԻԼ
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՑԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

ԿՈՄԻՏԱՍ
— 125 —

ԳՐԱԿԱՆ - ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑԹ

Անդրէի Զանգակատուն
-- Պարոյր Սեւակ --

Կիրակի, Դեկտ. 4, ժամը 17·30-ին

Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
339, avenue du Prado — Marseille

Ձեկուցում՝
ԽԱՉԻԿ ԵՂԻՄԱՉԵԱՆ
Արտասանութիւն՝
ՍՈՒՐԻՆ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ԳԱՅԵԱՆԷ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Ջութակ՝
ՅԱԿՈԲ ՇԻՐԻՆԵԱՆ
Նկարիչ՝
Վ.ԱՋԳԻՆ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

Մուտքը ազատ է:

Sous la présidence d'honneur du Maire de Cannes
Vice-Président du Conseil Régional Provence- Alpes - Côte d'Azur

Le **FONDS ARMENIEN DE FRANCE**
invite la communauté arménienne de la

Côte d'Azur

à un Débat public sur les

PROJETS ET REALISATIONS DU FONDS «HAYASTAN»

Gazoduc Iran - Arménie
Zanguézour - Karabagh

avec *BEDROS TERZIAN*
Président du Fonds Arménien de France

Diaporama commenté — Cocktail de clôture offert par la Ville de Cannes

Dimanche 27 Novembre à 17 heures

au Palais des Festivals de Cannes — *Auditorium A*

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS SUR LA FRANCE
Période 1/4/1994 au 29/09/1994

— 400 Francs. -

Mme Maritza Derderian Mlle Jeanne Hadjikian, M. Emile Papazian;

— 300 Francs. -

M. Serge Babikian (4 fois), M. Sarkis Basmatzian, M. Jean Boulanian, Mlle Gilberte Couchayan M. Jean Demirdjian, M. K. Derderian, Mlle Annick Ekberian, M. Sérop Farshian, M. Antoine Gazarossian, M. G. Gulbenkian, Mme Catherine Hazar, M. Jean Israbian, M. Kégham Kaighousuzian, Mlle Jacqueline Kanarian, M. Joseph Kaprielian, M. Paul Kazandjian, M. et Mme Aram Kerkyacharian.

(*A suivre*)

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
Boîte postale 12
75660 Paris Cedex 14
ou par virement bancaire :
CCP 11.926 85 C Paris.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS

CYCLE D'HISTOIRE ET DE CIVILISATION

Premier volet du cycle
de conférences 1994-95, proposé par
l'UGAB *Paris — Ile-de-France*

«LA PREMIERE REPUBLIQUE D'ARMENIE 1918—1920»

par Mme Anahide TER-MINASSIAN
Historienne

Vendredi 25 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
(M° Courcelles)
Tél. : 42. 27. 12 26

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

ԾՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Ծաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -- Պր. Անդրանիկ Հէլօեանի մահուան 2-րդ տարելիցին առթիւ՝ Տիկին Հէլօեան 250 Ֆր., Հ. Մեհլէմեճեանի Հոգեհանգստեան առթիւ՝ Մեհլէմեճեան ընտանիք 200 Ֆր., Պ. Ծերիկեանի Հոգեհանգստեան առթիւ՝ Ծերիկեան ընտանիք 500 Ֆր., Վ. Օճոսեանի մահուան առթիւ՝ Հ. Պասմաճեան 200 Ֆրանք, Տիկին Փ. Կիրակոսեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Բրինկեան 100 Ֆր., Պր. Մ. Աւետեանի Հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տիկին Ա. Աւետեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Իսկէնտէրեան 100 Ֆր., Գենտիրեան ընտանիք 200 Ֆրանք:

U.G.A.B.- *Marseille*

Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille et Azadakroutioune

vous invitent à assister
à la présentation du film

«LES DERNIERS ROIS D'ARMENIE»

CILICIE XIIe — XIVe SIECLE

par **Claude MUTAFIAN**

Projection — Débat — Signature

Jeudi 24 Novembre
à 20 heures 30 précises

au 327, Bd Michelet, Marseille 9e

—— Entrée libre ——

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section de Paris
«*Archalouïse Tathéossian*»

reprend

à compter du Mercredi 23 Novembre
ses cours du soir de langue arménienne
pour les adultes

chaque mercredi à la M. C. A.
17, rue Bleue, Paris 9e

Inscrivez-vous auprès de :
Vartanouche ESENCE 48 71 22 77
qui vous donnera tous renseignements utiles.

ԿԱՊՈՑ ԾԱՉԻ

Կապոյտ Ծաչի Պուլվար Օտոյի «Էօլա Սասունի» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ՝

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ ՄԸ

Մշակոյթի Տան մէջ՝
12 - 14, rue St-Bazile, Marseille 1er
Կիրակի, Նոյեմբեր 27, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին:
Բազմազան նուէրներ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷԻԼ

Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Ձանձնախումբի եւ Երիտասարդաց Մարմնի

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 18, ժամը 15-ին
Սահակ - Մեսրոպ Մշակ. կեդրոնը
«Ա. Զրբաչեան» սրահը:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
126, rue Roger Salengro,
69100 VILLEURBANNE

ACTIVITES REGULIERES

— cours d'arménien (niveau débutants) avec initiation à l'histoire du peuple arménien;
— cours de danses arméniennes (pour enfants et adultes);
— apprentissage du français (langue étrangère);
— cours d'expression corporelle
— initiation à l'informatique;
— cours de cuisine orientale.

Renseignez-vous au 78 93 57 43
(les après-midi du mardi au samedi).

ՀԱՅՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 23
MERCREDI
23 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5.00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·465 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.465

ՄԱՄՈՒԼ

«INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE»

(21 Nov.)

Գարոլայն Գոքս եւ Ճոն Էյմսըը յօդուած մը ստորագրած են Ինքէրնէշընըլ Հերըլտի Նոյեմբեր 21-ի թիւին մէջ, ուր կը քննեն կովկասեան չրջանի կացութիւնը, մանաւանդ Ադրբեջանի քարիւղային վերյին պայմանագրութիւններուն առթիւ Ամերիկացի պաշտօնատարները կը նախատեհն որ պայմանագրութիւնը անտեսական ահ մը պիտի ստեղծէ անկայուն չրջանի մը մէջ, ուր իրարու կը բախին Թուրքիոյ եւ Իրանի չահերը : Այս կացութիւնը կը դիտեն որպէս չահուած կէտ մը «մեծ խաղին» մէջ Ռուսաստանի եւ Արեւմուտքի միջեւ, Խորհրդային Միութեան քայքայումէն ետք, կասպից ծովի հարստութեանց հակակչռին համար : Բայց, դրամագլուխի մեծ ներդրում մը կրնայ օժանդակել մենատիրութեան Ադրբեջանի մէջ եւ նոր երեւոյթ մը տալ Ղարաղ մղուող պատերազմին : Արեւմուտքը պէտք է զգոյշ ըլլայ, Ադրբեջան երիտասարդ ժողովրդապետութիւն մը չէ, իր քաղաքական ընտրանին թրծուած է համայնավարութեամբ եւ վերածնող ազգայնական ոգիով : Քաղաքագիտական պատութիւնները միայն թուղթի վրայ դոյութիւն ունին : Ջերբայճանեց չարքը ծանր հարուած մը տուաւ Ադրբեջանի քաղաքական ընդդիմութեան : Թէ Ադրբեջանի կառավարութիւնը եւ թէ ոչ-պետական քաղաքագօրքերը պատանդ բռնած են Հայերը, ներառեալ կիներն ու երխաները :

Ու յօդուածագիրները սեւ պատկեր մը կը պարզեն Ադրբեջանի ուր ճնչումի տակ են փոքրամասնութիւնները եւ բազմաթիւ երիտասարդներ իրենց կեանքը կորսնցուցած են զարաբաղեան ճակատը : Այս պատերազմն է որ բարգաւաճ չրջանը վերածեց Եւրասիոյ ամէնէն աղէտալի գօտիներէն մէկուն : Աւելի քան 40 հազար մեռնալ, մէկ միլիոն անապատական, ինչ որ այս պատերազմը պատճառեց կը բազդատուի Պոսնիա պատահածին :

Հայանպատա այս յօդուածին մէջ կը լիչուին Հայերու ջարդերը Սումգայիթ, որ Ադրբեջանի պատասխանը եղաւ Հայերու առաջին ազատ արտայայտութեան իրենց ազատութեան համար : Այլ պոգրոմներ հետեւեցան, արթնցնելով ուրիշ ցեղասպանութեան մը ուրուականը : Գոքս եւ Էյմսըը մանրամասն կը պատմեն Ադրբեջանի կեղեքումները 1988-էն, վայրագ յարձակումները Սեպհականակերտի վրայ (1992) եւ բազմաթիւ հայկական գիւղերու քանդումը :

Վերջին 12 ամիսներուն, Ղարաբաղի Հայերը վերահաստատեցին ապահովութեան գօտի մը : Ադրբեջանի պատերազմական ճիգերու վատնումը ստիպեց նախագահ Ալիեւը որ հրաժարաններու չարք մը ստորագրէ եւ յարգէ : Յայտարարած է որ իր առաջին մտահոգութիւններն են վերականգնել նաւաստացած բանակը եւ պաշտպանել Ադրբեջանի հողային ամբողջականութիւնը : Ռուսաստանի չահն է պատնէշ մը կանգնեցնել Ադրբեջան պարսիկ ծայրայեղ մահմետականութեան եւ պանթուրք ազգայնականութեան յառաջխաղացման դէմ : Ռուսաստան ուզած էր զօրք տեղաւորել Ադրբեջան եւ մեծ բաժին մը ունենալ քարիւղի : Գինը չատ սուղ էր Ալիեւի համար եւ չէր կրնար ընդունիլ Ռուսաստանի պայմանները :

Յօդուածին տակը ծանօթութիւն մը կայ դրութեան հեղինակներուն մասին : Դասական Գոքս լրտեսներու ժողովի անդամ է, Էյմսըը ալ օժանդակն է Քրիստոնեայ Միջազգային Համախոհութեան նախագահին : Բազմիցս Ղարաբաղ եղած են :

Նոյն էջին վրայ կայ նաեւ այլ յօդուած մը «Ադրբեջանական հարցը» խորագրուած ուր կը նչուի թէ Ադրբեջան կը տարբերի նախկին Խորհ· Միութեան Հանրապետութիւններէն երկու կէտերու վրայ : Նախ ռուսական զօրք չկայ իր հողամասին վրայ, երկրորդ՝ մինչ Մոսկուա կրնայ պատճառաբանել թէ Վրաստան եւ այլ Հանրապետութիւններու մէջ ոչ օրկայ խաղաղապահ գործողութիւններ մղելու համար, Ադրբեջանի մէջ միջազգային խաղաղապահ ուժերու համար հիմեր կան :

ՕՐՈՒՇԸՆ ԳԷՊՔԵՐԸ

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼՔԱԹԷԼ - Սիթի նախադահ - տնօրէնը բանտարկուեցաւ Էվրիի դատաւորին որոչումով : Քննութիւն կը կատարի չափազանցուած հաչուեցոյցերու վրայ ի վնաս Թելեքոմի :

ՇԻՐԱՔԻ կուսակցութեան (ԼՌ-ՓԼ-ԷՌ) մէջ փասքուալի նախնական զտումի պատիարը հոդ կը չահի : Ժիւիէ ալ կողմնակից կը թուի, կը մնայ ստկայն պրծնական կիրարկումը դանել :

ԶԷԶԷՆԻՈՑ դինեալ ընդդիմութիւնը որու զօրավիդ է Մոսկուա դիւղ մը գրաւեց Նոյեմբեր 20-ին, հանրապետութեան հիւսիս - արեւմտեան չրջանը : Կ'ըսուի թէ թազմաթիւ զոհեր կան :

ՍՏԱՆՏԱՆ օդուժը ռմբակոծեց Սերպերու դիրքերը Խրուաթիոյ մէջ եւ անդործածելի դարձուց Ուսպինայի օդակայանը :

ՕՍԼՕՑԻ մէջ, չուրջ 25 հազար ցուցարարներ տողանցած են, որպէսզի Նորվեկիա չանդամակցի Եւրոպական Միութեան : Հանրաքուէն տեղի պիտի ունենայ Նոյեմբեր 28-ին : Հարցախոյզերու համաձայն, , «ոչ»ի կողմնակիցները մեծամասնութիւն կը կազմեն առայժմ :

ԱԼԺԵՐԻՈՑ բանտերուն մէջ, 17 հազար բանտարկեալ կայ 1992-ի սկիզբէն ի վեր, յայտարարած է, Հռոմի մէջ, Մարդկային Իրաւանց Լիկային նախագահը : Միւս կողմէ, Նոյեմբեր 21-ին, հօթը տարեկան մանչուկ մը մորթուած է երկու իսլամապաշտներու կողմէ :

ՖՐԱՆՍԱՑԻ երիցագոյն քաղաքապետը՝ Փիէր Ամր մեռած է, 98 տարեկանին :

ԵԳԻՊՏՈՍԻ նախագահը՝ Մուպարաք պաչտօնական այցելութիւն մը կատարեց Ռումանիա, եւրոպական չրջապտոյտի մը չրջագիծին մէջ :

ԱՐԱՖԱԹ, Նոյեմբեր 22-ին, չէր կրցած համաձայնագիր մը ստորագրել Համասի հետ որ պայման կը դնէ Ուրբաթ օրուան չարդին պատասխանատուութեան ստանձնումը իր կողմէ :

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Վերջին չրջանին, սովորականէն աւելի անկանոն դարձած է թղթատարական սպասարկութիւնը, ոչ միայն թերթերու այլեւ նամակներու ցրուման մէջ : Մեր բաժանորդները յաճախ քանի մը թիւ միասին կը ստանան, յապաղումով կը ստանան կամ բնաւ չեն ստանար : Դժբախտաբար մեզմէ բոլորովին անկախ է այս կացութիւնը, քանի «Յառաջ» ամէն օր նոյն կանոնաւորութեամբ եւ նոյն ժամուն կը յանձնուի առաքման վարիչեան կեդրոնի :

Որոչ փոփոխութիւններ, գործադուլի մտանկի չարժումներ աւելի կը վատթարացնեն ցրումները : Այս կացութիւնը մեծապէս կը վնասէ թերթին, որու վարչութիւնը չանք չի խնայեր որ ամէն ինչ կանոնաւոր ըլլայ եւ տարուած աչխատանքը ի դերեւ չելլէ : Մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի ներողամիտ ըլլալ :

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ՝ ՄՇԵՐ ԱԲԵՂԵԱՆԻ

Երեւանի մէջ, անցեալ չաբաթ իր մահկանացուն կնքած է ծանօթ նկարիչ Մհեր Աբեղեան (զաւակը՝ Մանուկ Աբեղեանի) :

Ծնած է 1909-ին Վաղարչապատ : Ուսանած է Երեւան եւ Մոսկուա : Դասաւանդած է Փ. Թէրլէմէզեան գեղարուեստական ուսումնարանը 1937-էն 45, 1954-էն 1959 ալ գեղարուեստաբ - թատերական հիմնարկը : 1967 - 68-ին Հայաստանի Նկարիչներու Միութեան նախագահ եղած է : 1932-էն սկսեալ իր գործերը ցուցադրուած են Հայաստան եւ արտասահման :

Իր ամէնէն ծանօթ գործերն են. - «Նորքի ճանապարհը», «Հերոս քաղաք», «Խաղաղութիւն եւ պատերազմ», «Երեւանեան սիւիթ», «Հայաստան այսօր» եւայլն : Քանիցս Փարիզ գտնուած է :

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Paris le 17 Novembre 1994
HARATCH
83 rue d'Hauteville
75010 PARIS

Madame la Rédactrice,

Dans le numéro daté du 28 Juin 1994 vous avez publié un avis intitulé «*A QUI DE DROIT* », mettant en cause mes droits dans l'actif de la *Société de la Maison Nationale Arménienne*, dite *M.N.A.*

Compte tenu de mon droit légal de réponse, je vous demande de bien vouloir publier le texte ci-après :

«L'avis paru dans les colonnes du quotidien «*Haratch*» en date du 28 Juin 1994 sous la signature du Bureau de l'Association Cultuelle de l'Eglise Arménienne, dont le président est M. Bedoian, met en cause mes droits dans l'actif de la Maison Nationale Arménienne, dans le but évident de me spolier.

Il y est notamment indiqué que mes seuls droits correspondraient à 50 actions représentant 0.5 pour cent du capital de la société précitée alors qu'en fait mes droits dépassent largement ce pourcentage.

C'est en effet grâce à des versements que j'ai effectués en 1945 et en 1946 —dont la somme s'élève à 2.000.000 francs (anciens) et correspondant au quart du capital social, de 8.000.000 francs (anciens) que la Société *M.N.A.* a pu acquérir la *Maison Arménienne*.

Je joins à la présente réponse l'attestation du comptable agréé, Monsieur Georges REMY, relative à mes versements ainsi que l'extrait d'une lettre en date du 25 Mai 1993 de Me Régis VALLIOT, liquidateur de la Société *M.N.A.*, justifiant l'importance de mes avances.

Le communiqué de M. Papazian, cité dans l'avis précité mentionnait, de même, dans son deuxième paragraphe, l'importance de mes versements et leur rapport de 25% avec l'actif social. Cette partie du cocmuniqué semble avoir été volontairement omise. Je fais donc les plus expresses réserves sur mes droits de poursuivre en justice les auteurs de l'avis incriminé pour tentative de détournements de fonds appartenant à autrui».

Je vous remercie de votre attention et vous prie etc. etc.

V. TOSSOUNIAN
30, rue de la Pompe
75016 PARIS

Maison Arménienne

Extrait compte Son TOSSOUNIAN

1945 Comptabilité			1945
	F° 1. Versement	Frs : 1.000.000 —	4/10
	F° 1. Versement	1.000.000 —	29/10
	F° 1. Versement	20.000 —	—
1946	F° 5. Versement	100 —	19/1/46
	F° 5. Versement	2.500 —	—
	F. 5. Versement	1 —	—
	Total CREDIT Mr. TOSSOUNIAN	Frs : 2.022.501 —	

EXTRAIT

Sachant par ailleurs, que les sommes avancées par M. Tossounian avaient permis à la société M.N.A. d'acquérir les titres de la Société Socof, laquelle possède l'immeuble sis à Paris, 32, rue de Trévise par le biais d'une souscription de capital pour le compte de tiers déterminant ainsi des fonds propres suffisants pour l'acquisition du capital de la Société Socof.

*
**

ԽՄԲ· - Նոյ· 21-ին Պ· վահէ Թօսունեան ստացաւ վերոյիչեալ «պատասխանի իրաւունք»ի նամակը, ստացման պահանջագիրով, որու տեղ կու տանք հակառակ հինգ ամիսներու ուչացատրելի յապաղումի մը : Խոստովանինք որ այլեւս բնաւ սիրտ չունինք զբաղելու այս ողբալի հարցով, որ կը մնայ պղտոր էջը դժբախտաբար «ազգային» ուղեւորած կալուածի մը տխուր թերթօնին : Այդ շէնքը ուչուրդով ծախուեցաւ 1985 Փետրուար 14-ին, այսինքն մօտ տասը տարի առաջ եւ ցարդ ոչ մէկ հաղորդագրութիւն տրուեցաւ այդ մասին, բացի կողմերու անհամ հակաճառութիւններէն, որոնք ոչինչ լուսաբանեցին, ընդհակառակն :

ՋԻԼԱՒԵԱՆ ԵՐԵՒՈՅԹԸ

Շուրջ տարիէ մը ի վեր, Մոսկուայէն արձագանգող լուրերու մէջ սկսած է պարբերաբար լսելի ըլլալ Սերժ Ջիլաւեանի անունը: Ան նախագահն է 1993 Յուլիս 22-ին իր նախաձեռնութեամբ հոն հիմնուած Միջազգային Հայկական համաժողովին (ՄՀՀ): Այս նախաձեռնութեան գլխաւոր մեկնակէտը, ինչպէս կը ներկայացուի, աշխարհի բոլոր Հայերու միասնականութիւն մը ապահովելու նպատակն է: «Աշխարհի բոլոր Հայերը» կ'ընդգրկէ Հայաստանէն ու Ղարաբաղէն զատ, ըմփիւռքի գաղութները ու նաեւ նախկին խորհրդային տարածքին վրայ ցրուած համայնքները: Այլ խօսքով՝ 8 - 10 միլիոնոց ամբողջութիւն մը որուն թիւին ու կեանքի պայմաններուն մասին ստոյգ տեղեկութիւն ոչ մէկ տեղ կայ:

Ջիլաւեանի անունը քանի մը անգամ տեղ գտաւ նաեւ Հայաստանի մամուլին մէջ, ներկայ իշխանութեան հետ բաւական սուր հակադրութեան մը դեմնին վրայ: Թերթեր արձագանգեցին անոր գանգատներուն, ամբաստանութիւններուն որոնք գլխաւորաբար թիրախ ունէին Ներքին նախարար Վանօ Սիրադեղեանը: Կը խօսուէր իրեն դէմ ձեռնարկուած հալածանքներու, մինչեւ իսկ մահափորձի մը մասին, եւայլն...: Ջիլաւեան կը պնդէր նաեւ թէ Հայաստանի իշխանութիւնը կը խոչընդոտէր երկրին, կամ Ղարաբաղին օժանդակելու իր ջանքը: Այս բոլորին մէջ միակ մնայուն պարագան, առասպելական չափերով ներկայացուած անոր հարստութիւնն էր:

Ս. Ջիլաւեանի նախագահած Համաժողովը կը պատրաստուի երկրորդ համագումարին որ տեղի կ'ունենայ Դեկտեմբեր 1 - 7 Մոսկուայի մէջ: Անոր որպէս նախապատրաստական քայլ, ան հարկ տեսած էր Արեւմտեան Եւրոպայի կարգ մը երկիրները այցելելու եւ հանդիպում ունենալու տեղական գաղութներէ դէմքերու հետ: Այսպէս, Նոյեմբեր 14-ին Փարիզ էր ուր օրը յատկացուցած էր լրատուիներու ներկայացուցիչներու հետ հանդիպումներու:

Ժամը 18-ին անոնց հաւանօրէն վերջիններէն մէկն էր որ տեղի ունեցաւ փարիզահայ մամուլէն երկու ներկայացուցիչի ու Ս. Ջիլաւեանի միջեւ, «Ժօրժ Ե.» պանդոկի անոր յարկաբաժինին մէջ:

Ըսելէ ետք թէ նոյն նպատակով Սպանիա կատարուած այցելութենէ մը Փարիզ անցած էր, Ս. Ջիլաւեան հարեւանցի տեղեկութիւններ տուաւ ծրագրուած համագումարին մասին. յայտնապէս, կ'ուզէր տպաւորել, առաջին խօսքերով ըսելով թէ ՄՀՀ-ի կողմէ ծրագրուած առաջին կէտն էր ազէտի ընդունման գործը: Սակայն, երբ հարց տրուեցաւ թէ ի՛նչ հասցէ որոշուած է այդ ընդունման համար, որո՛ւ կողմէ ընդունուիլն է նպատակը, պատասխանը եղաւ «աշխարհի»:

Նոյնքան մշուշոտ մնաց նաեւ աւելի չոշափելի հարց մը որ կը վերաբերէր համագումարին մասնակցութեան. այնքան դժուար պարագրկելի «ամբողջ հայութեան» մը ո՛ր կազմակերպութիւնները, ո՛ր դէմքերը եւ ինչ մօտեցումով նկատի առնուած էին որպէս մասնակից: Այս հարցումները եւս մնացին առանց յստակ պատասխանի, քանի որ Ս. Ջիլաւեան միայն կը կրկնէր թէ «հրաւէր ուղղուած է ամէնուն եւ կը մասնակցի ո՛վ որ կը փափաքի»: Այսքան կարեւոր նիւթի մը մասին իսկական երկխօսութեան մը ակնկարելիութիւնը մինչ զարմանք եւ յուսախաբութիւն կը պատճառէր մեզի, իր մօտ ալ զգալի կ'ըլլար վհատանալու եւ զայրոյթի միջեւ տատանող հոգեվիճակ մը: Այդ հոգեվիճակը կը ծագէր այն երեւոյթէն որ իր պատասխանները դոհացուցիչ չէին նկատուեր, քանի որ երկու լրագրողներս կը կրկնէինք զանոնք, երբեմն մանրամասնելով, երբեմն փորձելով մեր բառապաշարը փոխել, հասկցնելու եւ բան մը հասկըցնելու վճռակամութեամբ: Ջիլաւեան խօսեցաւ Համագումարին Մոսկուա ըլլալու պարագային մասին, քանի որ ան «մեզի ամէնէն մօտիկ, օգտակար կեդրոնն էր». ըսաւ թէ 1500 հոգիանոց դահլիճ վարձուած է ու ամբողջ ծախքը ինք պիտի հոգայ. չմոռցաւ ասոնց միջեւ յիշելու իր Ղարաբաղի քաղաքական նպաստաւոր լուծումի մը ուղղութեամբ ծագած կարեւորութեան մասին որ ջուրը ինկած էր երբ տեղւոյն վրայ հաստատած էր թէ բազմաթիւ խմբաւորումներ անհամաձայնութեան պատճառ մը կը պարզէին: Այս մէկը իսկապէս անակնկալ էր փարիզահայ լրագրողներուս համար, քանի որ ոչինչ լսած էինք այն մասին թէ 1993-ի Մարտին խնդրոյ առարկայ եղած էր Ղարաբաղը Ռուսաստանի կապելու հաւանականութիւն մը, Մ.Հ.Հ-ի նախագահին ջանքերով... Միջանկեալ, ան յիշեց նաեւ Հայաստանի իշխանութիւններուն կողմէ իր դէմ կատարուածները:

Իր հարստութեան ու ազդասիրութեան նշումներով զարդարուած խօսակցութեան ընթացքին տեղեկացանք որ հակառակ իրեն հանդէպ անբարեացակամ կեցուածքին, համագումարին հրաւիրուած է Հայաստանի իշխանութիւնն ալ ու մինչեւ իսկ հրաւէր ուղղուած է Հանրապետութեան նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի որ ինք զեկավարէ այդ համագումարը...:

Ս. Ջիլաւեան մեծ հաւատքով խօսեցաւ ձեռնարկին յաջողութեան մասին, նոյնիսկ քմծիծաղով ընդունելով այդ ուղղութեամբ կատարուած մաղթանքը. ըսաւ թէ որոշ է որ պիտի յաջողին: Մ.Հ.Հ-ն ունի արդէն 63 մասնաճիւղեր որոնց պիտի յանձնարարէ բոլոր գաղութներուն մէջ բացելիքները, զրաղելու համար լեզուի, դպրոցի, մշակոյթի բնագաւառներուն բերելուամով, գործի մարդոց միջեւ կապ հաստատելով, եւայլն: Այս բոլորին հետ կը կրկնուէր միասնականութեան նպատակը որպէս գլխաւոր ազդակ Հայաստանի հզօրացման:

Շուրջ ժամուան մը զրոյցին աւարտէն առաջ, կրկին նիւթը առընչուեցաւ Սփիւռքէն մասնակցութեան եւ ցեղասպանութեան ճանաչման հարցերուն: Ս. Ջիլաւեան պատասխանելով հարցումի մը, ըսաւ թէ Հ.Բ.Ը.Մ. եւ Հ.Յ.Դ., օրինակ, համաձայն են մասնակցելու: Իսկ երբ ցեղասպանութեան ճանաչման իր պնդումները յստակացնելու փորձը կրկնուեցաւ ու դիտել տրուեցաւ որ քաղաքական հարց էր ատիկա, ան խիստ չեշտով մը սրբագրեց, ըսելով որ քաղաքական չէր, այլ ազգայի՛ն հարց էր: Ան այդ բարդ գործին յաջողութեան համար հարկաւոր կը նկատէր աշխարհի ամբողջ հայութեան թիւով ստորագրութիւն հաւաքել. յետոյ երբ անդրադարձաւ երկու լրագրողներուս թերահաւատ արտայայտութեան, աւելցուց թէ ինք կրնայ չատ մը մեծ պետութիւններու ընդունիլ տալ ցեղասպանութիւնը, բայց ոչ բոլորին: Նման արտայայտութիւն ա՛լ աւելորդ կը դարձնէր լուրջ երկխօսութեան մը ամբողջ ըրամադրութիւնն ու ջանքը, այնպէս որ հանդիպումը աւարտած նկատուեցաւ երկուստեք:

*
**

ՄՀՀ-ի առաջին համագումարին եւ Ս. Ջիլաւեանի անձին մասին պատրաստուած երկլեզու եւ պատկերազարդ երկու գրքոյկներ հրատարակուած են: Առաջինը կուտայ ՄՀՀ-ի նախագահութեան կազմը (8), նախագահին խորհրդականներուն (9), խորհուրդի անդամներուն (107) եւ մասնաճիւղերուն ցանկերը, Հոն, գունաւոր լուսանկարներ Ս. Ջիլաւեանը ցոյց կուտան Վազգէն Ա.-ի, Ռուսաստանի պատրիարք Ալէքսի Բ.-ի, Մոսկուայի քաղաքապետին հետ, եւայլն: Ինք ներկայացուած է «ՄՀՀ-ի նախագահ, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի շքանշանակիր, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Նոր Նախիջեւանի եւ Ռուսաստանի թեմի խորհրդի անդամ»: Բոլոր լուսանկարներուն մէջ ան կ'երեւի մացի ըլլալ վտրձող թեթեւակի ժպիտով մը, յարգալիր ու մեծարանքներու վարժ կեցուածքով. այս ընդհ. դիծին մէջ ամէնէն աւելի աչքի զարնողը սակայն պոռոտ դոյներով անոր փողկապներն են ու չատ ինքնատիպ բաճկոնները:

Ս. Ջիլաւեանի անձը ներկայացնող զբօսքոյկը (հայերէն ու անգլերէն) յառաջաբանի էջով համառօտ կ'անդրադառնայ 1988-էն առաջ երկարող պատմութեան չերտին որ անհրաժեշտ դարձուցած է հայութեան միասնութիւնը: Այդ գործին այս նախաձեռնարկը կ'ըսուի թէ 42 տարեկան է, ծնած է Լոռի, յետոյ Սոեփանաւան փոխադրուած: Սկսած է ու կիսատ ձգած Հայաստանի եւ Միջին Ասիոյ բարձրագոյն ուսման հաստատութիւնները: Աշխատած է քիչ մը ամէն տեղ. Ուզբէկստան, Սիպիր, Լիտուա: 1990-ին Մոսկուա է, կը հիմնէ «Գոհար» կոնցեռնը: Մեծ սէր ունի արուեստին հանդէպ: Այս տեղեկութիւնները կը հետեւին սկիզբէն կատարուած ահմանումին թէ «Նրա թիկունքում մըներացել է իմաստալից եւ յագեցած մի կեանք»: կենսագրական տողերէն է նաեւ հետեւեալը. «Նա երբեք փող չի կուտակել: Վաստակել է ինչ - ինչ»...:

Աւելորդ է հարցնել թէ «ինչ - ինչ» չհասած, «երբեք չկուտակուած» դրամով ինչպէս կարելի է նախաձեռնել գործերու որոնք հազիւ թէ իրագործելի կրնան ըլլալ բարօր երկրի մը պետական միջոցներով: Բայց միայն այս կէտին վրայ չէ որ անյարիր պարագաներ ուշադրութիւն կը դրաւեն: Անկապակից բնոյթ կը մատնեն կենսագրական տեղեկութիւնները եւ ազգութեան տոկոսը, զարմանալիօրէն նոյնը եղած է 1917-ին եւ 1993-ին (30 եւ 35%): 1917-ին Լենինի ցանկը քուէներու 30%-ը ստացած էր, 1991-ին Ելցինի համապատասխան հակառակորդները ստացան 35%: Իսկ 1993-ի ընտրութեան համար նաւալ կուսակցութիւնն ու անոր դաշնակից Հողագործական կուսակցութիւնը ունեցան քուէներու 22%-ը, որուն վրայ պէտք է աւելցնել համապատասխան չորս փոքր խմբաւորումներու 10%-ը: Անոնց ամբողջութիւնը երկրին ամէնէն զօրաւորն է, մասնաւորաբար մեծ քաղաքներու եւ պիւզնէսական շրջանակներու մէջ:

Այս պատկերին մէջ կարեւոր է չեշտել թէ նախկին համապատասխանները քաղաքականէն աւելի, չհաշուելու ճանապարհ են տնտեսական եւ ճարտարարուեստի մարզով: Անոնք են մեծ ձեռնարկութիւններու մեծ մասին զեկավարները: Այդ ձեռնարկութիւններուն ամէն մէկը չատ ունի իր դրամատունը որուն շուրջ խմբաւորուած են ձեռնարկութիւնները, կապուած՝ ճարտարարուեստական եւ դրամական հոլտինկի մը:

Արեւմուտքին հետ իրենց չփումներուն չնորհիւ դրամատուներու ռուս զեկավարները չուտով սորված են դրամը բազմապատկելու անվտանգ ձեւերը: Հայկական չահեր կ'ապահովին տոկոսի սակերու խաղերով, ռուբլիին տարաւթեւնէն օգտուելով եւ իրենց դրամագլուխները արտասահմանեան ներդրումներու մէջ դործածելով:

Վերջերս երբ Կրեմլին հրամանագրով մը Ազգ. Դրամատան արտօնութիւնը անհրաժեշտ դարձուց Արեւմուտքի մէջ կալուած դնելու համար, ամէնուն ծիծաղ պատճառեց. մարդիկ կը հեգնէին այն միամտութիւնը որ Կրեմլին կ'անդիտանար թէ ռուս վարպետորդիները երեք տարիէ ի վեր արդէն վերածուած էին Արեւմտեան Եւրոպայի կալուածային մեծադոյն գնորդներուն:

Ռուսաստանի մէջ հսկայական չահեր ապահովողները որոնց ունեցածը հազարաւոր միլիառ ռուբլիներով կը չափուի, դրեթէ ոչ մէկ ներդրում կ'ընեն ազգ. ճարտարարուեստին, գիտնալով որ արտադրութիւնը քիչ է ու ցածորակ: Այս կացութիւնը մեծ յուսախաբութիւն պատճառած է տնտեսական բարեփոխումներու պարագլուխ Եգոր Կայտարին:

Ան համոզուած է պաշտօնական տնտեսութեան, բայց ոչ անոր որ 1970-էն ի վեր զարգացած է մութին մէջ: Այնպէս որ չէ կրցած նախատեսել թէ գործելու ազատութիւն տալով ղրամատուներուն, պատճառ պիտի ըլլայ անոնց թիւին տարապարման աճին: Այսօր 2 - 3 հազար կը կարծուի անոնց թիւը. անկարելի է հակակշռել բոլորը ու չատ պաշտօնապէս չեն արձանագրուած ֆինանսի նախարարութեան կողմէ:

Ելցինեան Ռուսաստանին մէջ մարդ մարդու չի հարցներ թէ ուրկէ կու գայ իր հարստութիւնը. «ատիկա ամբողջ ատիրական» հետաքրքրութիւն կը նկատուի: Այդ պատճառով, ոչ մէկ օրինաւոր արգելքի կը բախին այն գողերը որոնք կ'ապրին ու կը գործեն իրենց չոնորհած «իմաստալից եւ յագեցած կեանք»ի բնորոշումը. անհանգստացնող է նաեւ որպէս իրը ներկայացուած ձեռնարկին տարողութեան ու այդ մասին անոր ինքնավստահութենէ զուրկ, մակերեսային արտայայտութիւններուն միջեւ դիւրաւ նշմարուող անջրպետը:

Աւտնց քով, ինչպէս ինք հաւաստեց, Ջիլաւեան բաւական վարկ կը վայելէ ռուսական շրջանակներէ. չինարարական գործունէութիւն ու Մոսկուայի մէջ միայն երեք -- չորս տարուան բնակութիւն բաւարար կրնա՞ն ըլլալ նման յաւակնութիւններ ու ազդեցիկ շրջանակներու վարկը ունենալու, Յետոյ, ընդհանուր առմամբ մակերեսայինի տպաւորութիւն գործող անոր արտայայտութեան մէջ հաստատ քիչ կէտերէն մէկը հակադրութիւնն է Հայաստանի իշխանութիւններուն: Ասիկա վճռական դեր մը կրնա՞յ խաղացած ըլլալ կամ խաղալ ընդհանուր պատկերին մէջ:

Հարցականներ որոնք դիւրաւ կը մշուշատեն համազգային միասնութեան մը նպատակին առթելիք ուրախութիւնը, երեւոյթին տեղ ձգելով լայն երեւութական մը...:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Ո՛Վ ԿԸ ՂԵԿԱՎԱՐԷ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ

Մոսկովեան չաճախ կրկնուող ասացուածքի մը վերածուած է հետեւեալը. «Ռուսաստան կը նմանի անդեկ նաւու մը որուն նաւապետը չի գիտեր թէ ո՛ւր կ'երթայ ան եւ մանաւանդ թիրախը գաղտնի կը պահէ իր անձնակազմէն»: Այս տպաւորութիւնը վերջին օրերուն զօրացնող պարագայ եղած է Ելցինի կողմէ հողմշակութեան ու ֆինանսի երկու նոր նախարարի նշանակումը. անոնք երկուքն ալ անձեր են որոնք չեն վաւերացներ կովկասեան քաղաքականութիւնը: Եւ ըսել որ այս փոփոխութիւնէն տեղեակ չէ պահուած նոյնիսկ վարչապետը:

Ամենաբարձր մակարդակի այս խառնիճաղանճը մոսկուացիները կը մղէ հարցընելու թէ ո՛վ է երկիրը զեկավարողը: Շատեր վստահ են թէ Ելցին պիտի չյաջողի նախագահութեան իր շրջանը (մինչեւ 1996 Յունիս) բոլորել:

Ռուս նախագահը չատ քաղմանգամ անձնակազմով մը շրջապատուած է. անոր վարչականներուն թիւը կը հասնի 40 հազարի ու տարեկան 3 հազար միլիառ պիւտճէ մը կը յատկացուի անոնց: Անկէ կը վճարուին երեսփոխաններու, ծերակուտականներու, Սահմանադրական ատեանի դատաւորներուն եւ Հանրապետութեան դատախազներուն ամսականները: Այդ քազմութեան մէջ փոքր է թիւ այն նախկին ժողովրդավարներուն որոնք Ելցինը իշխանութեան հասցուցին: Անոնք փոխարինուած են խնամիական կապերով դիրքի հասցուած դէմքերով: Անոնց մէջ ամէնէն նախանձելի տեղերը զբաղողները. նախագահին ամէնէն մօտ գտնուողներն են: Այդ մարդիկը կրնան չքեղ տաչա մը, Մոսկուայի մէջ առաջնակարգ յարկաբաժին մը, նախագահական օգտատրմիղէն սաւառնակ մը ու անչուչտ նիւթական լայն վարձատրութիւն ունենալ:

Ելցինի մօտ անարգել մուտքի իրաւունք ունեցող երկու գլխաւոր անձեր են Վիկտոր Իլիուչին ու զօր. Կորեակով: Առաջինը 1977-էն ի վեր անոր հետ կ'աշխատի, երկրորդը 80-ական թուականներու վերջին տարիներէն ի վեր, պարտականութիւն ունենալով հակելու նախագահին ապահովութեան:

Անմիջական շրջանակի այս անձերը մեծ մասով Սվերտլովսկի նախկին Համայնավար կուսակցութեան ապարաչիկներ են. ատիկա ըսել կու տայ թէ մինչ Արեւմուտքի մէջ Ելցին «համայնավարութեան ճիւաղը սպաննողի» համբաւը կը վայելէ, տեղւոյն վրայ կը նկատուի անկեալ այդ կուսակցութեան պաշտօնատարները փրկող մը:

Համայնավար կուսակցութեան ազդեցութեան տոկոսը, զարմանալիօրէն նոյնը եղած է 1917-ին եւ 1993-ին (30 եւ 35%): 1917-ին Լենինի ցանկը քուէներու 30%-ը ստացած էր, 1991-ին Ելցինի համապատասխանները ստացան 35%: Իսկ 1993-ի ընտրութեան համար նաւալ կուսակցութիւնն ու անոր դաշնակից Հողագործական կուսակցութիւնը ունեցան քուէներու 22%-ը, որուն վրայ պէտք է աւելցնել համապատասխան չորս փոքր խմբաւորումներու 10%-ը: Անոնց ամբողջութիւնը երկրին ամէնէն զօրաւորն է, մասնաւորաբար մեծ քաղաքներու եւ պիւզնէսական շրջանակներու մէջ:

Այս պատկերին մէջ կարեւոր է չեշտել թէ նախկին համապատասխանները քաղաքականէն աւելի, չհաշուելու ճանապարհ են տնտեսական եւ ճարտարարուեստի մարզով: Անոնք են մեծ ձեռնարկութիւններու մեծ մասին զեկավարները: Այդ ձեռնարկութիւններուն ամէն մէկը չատ ունի իր դրամատունը որուն շուրջ խմբաւորուած են ձեռնարկութիւնները, կապուած՝ ճարտարարուեստական եւ դրամական հոլտինկի մը:

Արեւմուտքին հետ իրենց չփումներուն չնորհիւ դրամատուներու ռուս զեկավարները չուտով սորված են դրամը բազմապատկելու անվտանգ ձեւերը: Հայկական չահեր կ'ապահովին տոկոսի սակերու խաղերով, ռուբլիին տարաւթեւնէն օգտուելով եւ իրենց դրամագլուխները արտասահմանեան ներդրումներու մէջ դործածելով:

Վերջերս երբ Կրեմլին հրամանագրով մը Ազգ. Դրամատան արտօնութիւնը անհրաժեշտ դարձուց Արեւմուտքի մէջ կալուած դնելու համար, ամէնուն ծիծաղ պատճառեց. մարդիկ կը հեգնէին այն միամտութիւնը որ Կրեմլին կ'անդիտանար թէ ռուս վարպետորդիները երեք տարիէ ի վեր արդէն վերածուած էին Արեւմտեան Եւրոպայի կալուածային մեծադոյն գնորդներուն:

Ռուսաստանի մէջ հսկայական չահեր ապահովողները որոնց ունեցածը հազարաւոր միլիառ ռուբլիներով կը չափուի, դրեթէ ոչ մէկ ներդրում կ'ընեն ազգ. ճարտարարուեստին, գիտնալով որ արտադրութիւնը քիչ է ու ցածորակ: Այս կացութիւնը մեծ յուսախաբութիւն պատճառած է տնտեսական բարեփոխումներու պարագլուխ Եգոր Կայտարին:

Ան համոզուած է պաշտօնական տնտեսութեան, բայց ոչ անոր որ 1970-էն ի վեր զարգացած է մութին մէջ: Այնպէս որ չէ կրցած նախատեսել թէ գործելու ազատութիւն տալով ղրամատուներուն, պատճառ պիտի ըլլայ անոնց թիւին տարապարման աճին: Այսօր 2 - 3 հազար կը կարծուի անոնց թիւը. անկարելի է հակակշռել բոլորը ու չատ պաշտօնապէս չեն արձանագրուած ֆինանսի նախարարութեան կողմէ:

Ելցինեան Ռուսաստանին մէջ մարդ մարդու չի հարցներ թէ ուրկէ կու գայ իր հարստութիւնը. «ատիկա ամբողջ ատիրական» հետաքրքրութիւն կը նկատուի: Այդ պատճառով, ոչ մէկ օրինաւոր արգելքի կը բախին այն գողերը որոնք կ'ապրին ու կը գործեն իրենց չոնորհած «իմաստալից եւ յագեցած կեանք»ի բնորոշումը. անհանգստացնող է նաեւ որպէս իրը ներկայացուած ձեռնարկին տարողութեան ու այդ մասին անոր ինքնավստահութենէ զուրկ, մակերեսային արտայայտութիւններուն միջեւ դիւրաւ նշմարուող անջրպետը:

Աւտնց քով, ինչպէս ինք հաւաստեց, Ջիլաւեան բաւական վարկ կը վայելէ ռուսական շրջանակներէ. չինարարական գործունէութիւն ու Մոսկուայի մէջ միայն երեք -- չորս տարուան բնակութիւն բաւարար կրնա՞ն ըլլալ նման յաւակնութիւններ ու ազդեցիկ շրջանակներու վարկը ունենալու, Յետոյ, ընդհանուր առմամբ մակերեսայինի տպաւորութիւն գործող անոր արտայայտութեան մէջ հաստատ քիչ կէտերէն մէկը հակադրութիւնն է Հայաստանի իշխանութիւններուն: Ասիկա վճռական դեր մը կրնա՞յ խաղացած ըլլալ կամ խաղալ ընդհանուր պատկերին մէջ:

Հարցականներ որոնք դիւրաւ կը մշուշատեն համազգային միասնութեան մը նպատակին առթելիք ուրախութիւնը, երեւոյթին տեղ ձգելով լայն երեւութական մը...:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ՓՈՐՁԸ ԵՐԵՔՈՒՆ

ՀԵՌԱՏԻՊԱՐ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ ԱԼ ԿՐԱԿ՝
ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԷՆ

Նոյեմբեր 15-ի իրիկունը, ադրբեջանական բանակի մխրճուներուն թիրախ դարձած է Հայաստանի հարաւ - արեւմտեան սահմանային շրջանը։ Ժամը 20·30-էն սկսեալ շուրջ մէկուկէս ժամ նախիջեւանեան կողմէն զանազան զէնքերով գնդակոծուած են Ազարատի շրջանի Զանգակատուն բնակավայրի պաշտպանութեան դիրքերը եւ մերձակայ վայրերը։ Հայկական կողմը չէ հակադարձած։

*
**

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Երեւանի մէջ, Նոյեմբեր 21-ին, Եգիպտոսի առեւտուրի մշտական կեդրոնին մէջ բացումը կատարուած է եգիպտական տպրանքներու ցուցահանդէսին։ Այս առթիւ Հայաստան այցելած է նաեւ եգիպտական պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ՝ Արդիւնաբերութեան նախարարին։ Երկու երկիրներու միջեւ առեւտրական կապերու եւ համագործակցութեան զարգացման նպատակով բազմաթիւ հանդիպումներ ալ նախատեսուած էին պատուիրակութեան եւ հայկական կողմին պատկան անձերու միջեւ։

*
**

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 80-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ ՓԱՍՏԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻՐՔ

Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի հրատարակչութիւնը ցեղասպանութեան 80-ամեակին առթիւ լոյս կ'ընծայէ պատմութեան դոկտոր Վարդգէս Միքայէլեանի «Հայկական հարցը եւ Հայոց ցեղասպանութիւնը Թուրքիոյ մէջ 1913 - 1919 թուականներուն» գիրքը, որ իրականութեան մէջ զերմանական փաստաթուղթերու ժողովածու մըն է։ Հոն տեղ կը գտնեն ցայսօր չհրապարակուած 3800 դիւանական նիւթեր, որոնց մէջ պետական փաստաթուղթերու կարգին կան նաեւ զերման քաղաքական գործիչներէ տպաւորութիւններ, վկայութիւններ, դէկուցումներ եւայլն։

ՏԻԿԻՆ ԳԱՑԵԱՆԷ ԿԱՆԱՑԵԱՆԻ (ԴՐՕ) ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆԸ ՆԱԽԱԳԱՀ Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ

ԽՄԲ. - «Հայրենիք» շաբաթաթերթի Հոկտ. 6-ի թիւէն կ'արտատպենք («Մեր ճամակատուփէն» բաժին) հետեւեալ նամակը զոր Դրօյի այրին գրած է խմբագրութեան, նախագահ Տէր Պետրոսեանի Դրօյի շիրիմին տուած այցելութեան առընչութեամբ («Յառաջ», Օգոստոս 18)։

*
**

Յարգելի խմբագիր «Հայրենիք»ի

Շատ կը ցանկամ որ իմ այս մտածումներս լոյս տեսնեն «Հայրենիք»ի յաջորդ թիւով։ Նամակս կը վերաբերի Օգոստոսի 14-ին, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի, իմ ամուսնոյս, ազգային հերոս Դրօյի գերեզման այցելութեան։

«Հիմա կը տեսնե՞ս որ երկար ապրիլը կ'արժէ» բացագանչեց ընկերուհիս Արմինէն, երբ լուրը առաւ Հայաստանի Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի այցելութիւնը Դրօյի գերեզմանին։

Օգոստոսի 14-ի կէս գիշերին, զաւակս Մարտիկ գիս արթնցուց ըսելով, Վաղն առաւօտ, Հայաստանի նախագահը Դրօյի գերեզմանը պիտի այցելէ, կանուխ պատրաստուէ՛ մամա։ Դուն ալ պիտի ընկերանաս մեզի։

- Ես չեմ կարող գալ, հակառակ ջերմ փափաքիս, այդ ուժը չունեմ։

- Ջանա՛ մայրիկ, անպայման պէտք է գաս։

Առաւօտեան ժամը 6-ին սկսայ պատրաստուիլ։ Ինձ համար դժուար էր. ապրումներու մէջ էի։ Հակառակ 95 տարիներու ծանրութեան, արդէն որոշուած ժամուն պատրաստ էի։

- Մամա՛, ըսաւ Մարտիկը, ինչո՞ւ կը վախնաս։ Առաուած մի արասցէ, եթէ յանկարծ իյնաս ու մեռնիս, բացառիկ երջանիկ մահ մը պիտի ըլլայ այդ՝ ամուսնոյդ, Դրօյի շիրիմին քով եւ Հայաստանի նախագահի ներկայութեան, կէս կատակով, կէս քաջալերանքով, ըսաւ Մարտիկ։

Ժամը 7·45-ին, Մոնթ Օպըրն գերեզմանատունն էինք։ Այնտեղ էին արդէն Ամերիկայի արեւելեան թեմի եւ Գանատայի առաջնորդ Գեր. Մեսրոպ Արք. Աշճեան, նախագահի ընդունելութեան յանձնախումբի անդամները, կազմակերպիչ յանձնախումբի ներկայացուցիչ իրաւաբան Արամ Գալուստեան եւ մեր ընտանիքի անդամներ։

Կէս ժամ վերջ հասան նախագահն ու առաջին Տիկինը իրենց չքախումբով։ Անոնք մեզի մօտեցան ջերմ ու հարազատ, կարծես հին ծանօթներ ըլլայինք։ Յանձնախումբի անդամներէն մէկը փունջ մը վարդ յանձնեց նախագահին։ Ան վարդ մը պոկեց փունջէն եւ ծնրադիր դրաւ հերոսի շիրիմին վրայ։ Վայրկեանը տպաւորիչ էր եւ յուզիչ։ Ներկայ Հայաստանի նախագահը կը խոնարհէր հայրենիքի պաշտութեան համար յարատեւ պայքար մղած Դրօյի շիրիմին վրայ։ Ինձ կը թուէր թէ նախագահը մտովին կ'ըսէր, - Երազդ իրականացաւ, սիրելի Դրօ։ Մենք ունենք հիմա ազատ եւ անկախ Հայաստան, իսկ մնացեալը ժամանակի եւ Աստուծոյ օգնութեամբ կը լինի։

Այս յուզիչ երեւոյթին դէմ յանդիման, ինձ համար անկարելի էր չգնահատել նախագահին միամտականութեան ոգին։ Թող այս քայլը օրինակ ծառայէ համայն հայութեան, Հայաստանի Թէ Սփիւռքի։ Սրտանց կը մաղթեմ մեր յարգելի նախագահին եւ սիրելի Առաջին Տիկնոջ առողջութիւն եւ երկար կեանք։ Սիրելի նախագահին պողպատեայ կամք եւ իրականացում իր նպատակներուն՝ ի սպաս մեր անմահ հայ ժողովուրդին։

Յարգանքներով

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի
Ընթերցող եւ բարեկամ
ԳԱՑԵԱՆԷ ԿԱՆԱՑԵԱՆ

Սեպտեմբեր 28, 1994

տուկ օրէնքներով։ Ու զարմանալի չէ որ մէկ օրէն միւսը անոնք յարպարժան գործի մարդոց կը վերածուին։ Պաշտօնական տուեալներով անոնց մեծ մասը երկար վարժընթացներ ունեցած են բանտերու մէջ։ Սակայն ներկայիս դրամը իրենց առջեւ կը բանայ բոլոր դուռները։

«Սառեբայրին» կոչուած տնտեսութեան բարքերն ալ իւրայատուկ են։ Անոնք արդէն իրենց կնիքը դրած են դրամական նոր միջավայրին վրայ։ Ան որ կ'ուզէ տրուած պարտք մը եւս առնել, կամ հաչիւ մը կարգադրել, յարմար վճարումով մը գործի կը լծէ ամէն բանի տակ մարդիկ։ 1992-ի օրէնք մը կ'արգիլէ որ անձերու եւ իրենց ստացուածքին պահպանութեան համար գործակալութիւններ հիմնուին։ այսօր առանք կ'ըսուի թէ 26 հազարէն աւելի են երկրին մէջ։ Անկէ եւս այլեւս ընթացիկ հերեւոյթ դարձած է դանակին, դաշոյնին, ատրճանակին, հրացանին ու ծանրահարուած հրացանին գործածութիւնը։ Մոսկուան Ս. Պետերբուրգը կրնան արդէն տեղ դրաւել վարդապետութեան համաշխարհային մրցանակի տէր քաղաքներու շարքին մէջ։

«Ժողովրդական» կոչուած սեփականաշնորհումները որոնք կը կատարուին ժողովուրդին բաշխուած յատուկ կտրօններու միջոցով, զարկ տուած են ոճիրներու բազմացումին։ Ներդրումի մեծ կարողութիւն ունեցողներ սկսած են ժողովուրդն ոչինչ դիներով գնել զանոնք ու տիրանալ գործատուներու։ Առանց յստակ կանչական մէկ օրինակը կը նկատուի Մուրմանսկի մէջ ձկնորսութեան հսկայական ընկերութեան մը քանի մը տասնեակ միլիոն ռուբլիով սեփականաշնորհումը, մինչ իսկական արժէքը 5 միլիառ տոլար դնահատուած է։ Այս տեսակի դնումները պատերազմական գործողութիւն կը նկատուի ու «Իզվեստիա»ի բնորոշումով կը կատարուի «օրէնքով գործող գող»երու կողմէ։

Յունիս 14-ին, Ելցին հրամանագիր մը ստորագրած է բնակչութիւնը կազմակերպուած ոճիրի ու աւազակութեան դէմ պահպանելու կոչուած արտակարգ միջոցներու մասին։ Ան կ'արտօնէ 30 օրուան բարձրացնել հսկողութեան տակ պահելու ժամանակը, ինչպէս նաեւ դրամատնային հաշիւներու քննութիւնը, առանց նախապէս զգուշացնելու։ Դուման մերժած է վաւերացնել այս հրամանագիրը, սակայն նախագահը փոփոխութեան ենթարկած չէ զայն։ Ու ներկայիս ամէն մարդ համոզուած է որ ան երբեք պիտի չվիրարկուի։

Մոսկուայի մէջ դրամական մարդը հետզհետէ կ'ինկնայ մաֆիային ձեռքը, վրանգաւոր կացութիւն ստեղծելով։ Արեւմուտքն ալ որ սկիզբը աւելի լայնախոհ էր ռուս նոր հարուստներուն հանդէպ, սկսած է զգուշանալ անոնց «աղտոտ» դրամէն։ Կ'ըսուի որ ռուսական մաֆիան մօտ առնէն աւելի լայն չափերու պիտի հասնի, քան Քմրեցուցիչի միջազգային ցանցը։ Ռուս կառավարութենէն կը պահանջուի որ անհրաժեշտ քայլերու դիմէ զոնէ արտասահմանի մէջ ռուսական դրամատուներուն նուազագոյն վարկ մը ապահովելու համար, բայց ի՞նչպէս։ Կը խօսուի ռուսական էֆ - Պի - Աց-ի մը ստեղծումին մասին, սակայն ատիկա ժամանակի կը կարօտի։

1996-ի ընտրութեան պարագան հարցերը աւելի կը բարդացնէ։ Ելցինի պարտութեան պարագային Կրեմլինի ներկայի կազմը չի կրնար տոկալ։ Այսօրուան ընտրանիին մեծ մասին համար վախ կայ որ անոնք բանտին ճամբան բռնեն։ այնքան ակներեւ են իրենց իշխանութիւնը չհաղորդելու եւ հարստութիւն դիզելու անոնց արարքները ու այնքան բազմաթիւ։ Շումէյկօ առաջարկած է որ ընտրութիւնը երկու տարի յետաձգուի, բայց ընդդիմութիւնն ու դաշտարական մեծամասնութիւնը մերժած են զայն։ Ելցին խոհեմութեամբ չարժած է թէեւ, սակայն կրնայ 1996-ի ընտրութեան նախօրեակին իւրացնել այդ դաշտարը։ Միւս կողմէ, ընդդիմութիւնը տպաւորիչ անճնաւորութիւններու մեծ նեղութիւն ունի։

Այս կացութեան առջեւ, մասնագէտները կը մտածեն թէ մեծ դրամատուներու վարկը վայելող թեկնածու մը, ինչպէս Մոսկուայի քաղաքապետը, կրնան ընտրուելու առիթ ունենալ։ Այս մասնագէտները սակայն նախատեսած չէին Ժիրինովսկիի մը յաջողութիւնը ու նկատի չեն առներ զօր. Լեպէտի նման թեկնածուներու պարագան որոնք կրնան առանց նիւթականին նեցուկին յաջողիլ, պարզապէս խոստանալով օրէնքին ու կարգուկանոնին հաստատումը։

ՔԱՂՀԱՆ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՍԿԻՒԱՐԻ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍՆԵՐ

Ինչպէս հեռու էինք արդէն Եւրոպայէն, ամոյն եւ տխուր մթնոլորտներէն, ինքզինքս կը զգայի պզտիկ աղջիկ, միամիտ եւ տգէտ եւ ինչ որ հոն հոծ դրադարանները մէջ ժամերով չկանացած էի ուսանիլ, ինչ որ համալսարանին յոգնած չըրթունքներով եւ անարիւն դէմքերով վարպետներ աւանդած էին ինծի, բոլորն ալ մոռցած կը թուէի, բոլորովին մոռցած, երջանիկ եւ ապահով տգիտութեան մը մէջ պաստանած եւ ամբողջ հոգիս լեցուած Արեւելքի կախարդիչ հրապոյրովը։

Թուէս վար կախուած էր սանդալի հաթիլներէ կազմուած երկայն համրիչ մը։ երբեմն կը ներշնչէի անոնց անօրինակ եւ խորհրդաւոր բուրմունքը որ տարտամ ղայնութիւնը կուտար բաղնիքներու հեշտ դիծերու պէս եւ բզէզները իսկ կայծերու կը նմանին, այնքա՛ն իրենց փոքրիկ եւ թափանցիկ թեւերը եւ մարմինները ոսկեզօծուած են արեւուտ մթնոլորտէն։ Օրեր, օրեր կրնայի մնալ այսպէս աչքերս յառած թեթեւ հովէն տարուբերուող ոստայնները ճկուն, եւ դիւրաթեք բոյսերուն եւ խոշոր եղեւինին։

Բարեկամս յաճախ ինծի կ'ըսէ որ եթէ հին ժամանակներու մէջ ծնած ըլլայի, արեւին պաշտամունքին նուիրուած քրմուհի մը կ'ըլլայի ապահով։

Այդ դաղափարը ինծի մտածել կուտայ եւ երեւակայութեամբ կը տեղափոխուիմ դարերու մէջէն մարդկութեան առաջին դեղեցիկ քայլերուն եւ ինքզինքս կը դնեմ Առաջին Աստուծոյ արեգակին երկրապադուներուն մէջ։

Ահասա՛կ, դաշտեր, դաշտեր, կանանչներով ծածկուած եւ եղերուած լեռնաշղթայի մը դագաթներուն տողանցումով որոնց եռեւէն արեւը կը բարձրանայ յամրօրէն իր վարդագոյն եւ ոսկեզոյն ելբանդներով օծելու երախտապարտ եւ ջերմեռանդ ամրոխի մը ճակատները եւ ահա բանաստեղծութիւններով լեցուած եւ մանկական հոգիներուն մէջէն փառաբանութիւնը կը բարձրանայ հզօր, խանդավառ եւ խոնարհ։

- Արդար Արեգա՛կ ... լուսաւորէ մեզի ...։

(Շար. 2)

Տէր եւ Տիկին Անդրէ Եփիքարտաշեան,
Տէր եւ Տիկին Արման Եփիքարտաշեան,
Տէր եւ Տիկին Ժան-Ֆրանսուա Վերնոթ,
Տէր եւ Տիկին Ալպրեխթ Ճուլիանի,
Օլիվիա, Գլօտին, Ժիւլիթին եւ Նիքոլա Եփիքարտաշեան,
Ֆիորինա, Գարոլին, Նիքոլա,
Ուզունեան, Անդրէասեան, Քրիսթէն եւ Զարդարեան ընտանիքները,
Տիկին Նուէր Եփիքարտաշեան,
Օր. Հերմինէ Եփիքարտաշեան,
Տիկին Ժինէթ Առաքելեան,
Տիկին Փօլին Թէրզեան

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, նանիին եւ աղգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՍԱՖԹԵՆԻԿ ԵՏԻՔԱՐՏԱՇԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Թադէոսեան)

մահը որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 21-ին, 89 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Նոյեմբեր 25-ին, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս. Յովհ. -- Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

Ըստ ողբացեալին փափաքին ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ։ Նուէրները նախընտրա-բար՝ Կապոյտ Խաչին, Դպրոցասէրին, Աղքատախնամին եւ ԻՒՄԱՖ-ին։

André Yedikardachian
134, rue Hoche, 93100 Montreuil

«ՅԱՌԱՋ». -- Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Անտրէ եւ Արման Եփիքարտաշեանի։

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

ԿՈՄԻՏԱՍ
— 125 —

ԳՐԱԿԱՆ - ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՒԹ

Անդրէի Զանգակատուն
-- Պարոյր Սեւակ --

Կիրակի, Դեկտ. 4, ժամը 17·30-ին

Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
339, avenue du Prado — Marseille

Ջեկուցում՝
ԽԱՉԻԿ ԵՂԼՄԱՋԵԱՆ
Արտասանութիւն՝
ՍՈՒՐԻՆ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ԳԱՅԵԱՆԷ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Ջութակ՝
ՅԱԿՈԲ ՇԻՐԻՆԵԱՆ
Նկարիչ՝
ՎԱՉԳԷՆ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

Մուտքը ազատ է։

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS

CYCLE D'HISTOIRE ET DE CIVILISATION

Premier volet du cycle
de conférences 1994-95, proposé par
l'UGAB *Paris — Ile-de-France*

« LA PREMIERE REPUBLIQUE D'ARMENIE 1918 — 1920 »

par Mme Anahide TER-MINASSIAN
Historienne

Vendredi 25 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
(M° Courcelles)
Tél. : 42. 27. 12 26

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

Collecte de livres

Le C.R.D.A. collecte tous les jours et les samedis matins de 10h à 13h au 36, rue de Trévise, Paris 9e des livres, revues, journaux en langue française ou étrangère, afin d'appovisionner les écoles et universités d'Arménie ainsi que la librairie en langue française qu'elle va ouvrir à Erevan avec l'Association du 7 Décembre 88.

Cette librairie par le biais de l'échange de livres permettra aussi d'approvisionner en ouvrages arméniens les autres centres de la Diaspora ainsi que les écoles communautaires d'Europe.

Nous collectons aussi tous manuscrits ou mémoires des rescapés du génocide ou textes ayant trait à notre mémoire collective ainsi que thèses, photos, engregistrements, films qui seront stockés et envoyés en Arménie.

Les camions du 7 Décembre 88 arriveront dans la semaine du 14 au 20 Novembre et repartiront quelques jours après.

Nous avons besoin de soutien financier.

Tél. : 42 46 05 58
Fax : 42 46 33 78.

ՍԷՆ-ԺԵՐՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ՊԱՏԱՐԱԳ, ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն - Ժերմի եւ Շրջակայքի Ս. Սահակ -- Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը կը ծանուցանէ Թէ Եկեղեցւոյ ՀինուԹեան 64-րդ եւ ԱնուանակոչուԹեան 61-րդ տարեդարձի տօնակատարուԹիւնը տեղի պիտի ունենայ Նոյեմբեր 27, Կիրակի օր։

Այս առԹիւ կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ Հոգեհանգստեան պաշտօն Հոգիներուն համար Եկեղեցւոյս Հոգեւոր Հովիւներուն, սպասաւորներուն, հիմնադիրներուն, Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց ՄիուԹեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւԹապէս, բարոյապէս, կամ ֆիզիքապէս սատարած են Եկեղեցւոյ ՀինուԹեան եւ այսօր առ յաւէտ բաժնուած են մեզմէ։

Պատարագը եւ Հոգեհանգստեան պաշտօնը կը մատուցանէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՐՃԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց Գերմանիոյ

որ կը կատարէ ՄատաղօրհնուԹիւնը։

ԱրարողուԹեանց աւարտին՝ դինեճան մը տեղի պիտի ունենայ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Կը խնդրուի Թաղին եւ շրջակայքի ժողովուրդէն իր ներկայուԹեամբ յարգել յիշատակը Թաղիս ննջեցեալներուն։

FONDS ARMÉNIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS SUR LA FRANCE
Période 1/4/1994 au 29/09/1994

— 300 Francs. -
M. Raymond Kevorkian, M Paul Leblebidjian, SARL M.S.R., M. Joseph Mardodian, M. Massin-Mme Sonia Daghildjian, M. Yves Menjset, M. Copernic Milauchian, M. Vaghinag Miskdjian (2 fois), Mlle Claire Moutafian, M. Albert Panossian, M. Marc Papazian, Mlle R. Semerdjian, M. J. Soukiassian, M. Pierre Toutdjian, Mme Vartanian-Nranian, SARL Vidéo-Vision;

— 294 Francs. -
Mlle Nadine Touchet;

— 270 Francs. -
M. Gabriel Dusmez, M. Joannes Manoukian (3 fois), M. Kévork Satchlian (2 fois);

— 250 Francs. -
M. Jacques Aharonian (2 fois), Mme Aghavnie Avedissian, M. et Mme Kégham Baronian, M. Jean Bedoyan, M. et Mme Hugo Beerens.

(*A suivre*)

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
Boîte postale 12
75660 Paris Cedex 14
ou par virement bancaire :
CCP 11.926 85 C Paris.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section de Paris
«*Archalouïse Tathéossian*»

reprend

à compter du Mercredi 23 Novembre ses cours du soir de langue arménienne pour les adultes

chaque mercredi à la M. C. A.
17, rue Bleue, Paris 9e

Inscrivez-vous auprès de :
Vartanouche ESENCE 48 71 22 77
qui vous donnera tous renseignements utiles.

U.G.A.B. - *Marseille*

Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille et Azadakroutioune

vous invitent à assister à la présentation du film

«LES DERNIERS ROIS D'ARMENIE»
CILICIE XIIe — XIVe SIECLE

par **Claude MUTAFIAN**

Projection — Débat — Signature

Jeudi 24 Novembre
à 20 heures 30 précises

au 327, Bd Michelet, Marseille 9e

—— Entrée libre ——

ԿԻՐԱԿԻ ՕՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Ձանձնախումբի եւ Երիտասարդաց Մարմնի
ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ ՄԸ
Կիրակի, Դեկտեմբեր 18, ժամը 15-ին
Սահակ - Մեսրոպ Մշակ. կեդրոնը
«Ա. Զրբաչեան» սրահը։

RECHERCHE

L'ECOLE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY

RECHERCHE
UN(E) CUISINIER(E)
demeurant secteur *Arnouville, Gonesse* de préférence.

LOTO

Dimanche 4 Décembre à 15 heures dans la salle de l'église arménienne de Beaumont,
organisé par la section «*Naïri*» de Beaumont de la Croix Bleue.

Séjour de SKI
à Bellefontaine

Pour la première fois la Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour de ski à Bellefontaine du samedi 18 Février au Samedi 25 Février pour les enfants de 9 à 14 ans.

Les frais de séjour s'élèveront à 2.500 F. et comprennent :
— le transport en car A / R;
— la pension complète;
— les cours de ski;
— la location du matériel de ski;
— les remontées mécaniques;
— l'assurance.

Pour la région parisienne, toutes les inscriptions se feront auprès du secrétariat du Conseil d'Administration :

17, rue Bleue 75009 Paris
Tél. : 48 24 46 57 de 9h à 14h

Pour le Centre France, contacter Mme Ankiné Ghazarian au :
78 97 08 81 ou bien adressez-vous aux sections.

Date limite d'inscription :
30 Décembre.

ԿԱՐՕՏՑ ՄԱՍԻՆ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի «Լէօլա Սասունի» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ՝

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ ՄԸ

Մշակոյթի Տան մէջ՝
12 - 14, rue St-Bazile, Marseille 1er
Կիրակի, Նոյեմբեր 27, կէսօրէ վերջ, ժամը 15-ին։
Բազմազան նուէրներ։

CONCERT
au PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES — Issy-les-Moulineaux
25, avenue Victor Cresson
VENDREDI 16 DECEMBRE à 20 heures 30
LE CHŒUR MIXTE ARMENIEN DE PARIS
SIPAN - KOMITAS
présente

NAISSANCE DE DAVID DE SASSOUN

d'après H. OSHAGAN

Fresque musicale pour Soli, Chœurs et Orchestre de
Garbis APRIKIAN

Sous la présidence d'honneur de *M. André SANTINI*
Ancien Ministre, Député-Maire d'Issy-les-Moulineaux
Solistes: Fabienne CHANOYAN, *Soprano* — Anna KARAKAYA, *Mezzo-soprano*
Armand ARAPIAN, *Baryton* — Armen TER-BARSEGHIAN, Basse.
Chœurs: SIPAN-KOMITAS, ROLAND DE LASSUS, PETITS CHANTEURS DE L'ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE
Orchestre symphonique : BELL'ARTE
L'ensemble sous la direction de *GARBIS APRIKIAN*
Avec le soutien du Conseil Général des Hauts-de-Seine.
Places numérotées : 150 F. — Pour les moins de 18 ans : 120 F.
Vente de billets sur place une heure avant le concert, ainsi qu'auprès des membres de la Chorale Sipan-Komitas.
Réservations et renseignements : 46 42 70 91 ou 46 45 60 90 et 47 20 71 10.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 24
JEUDI
24 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5.00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·466 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.466

ՎՐԱՍՏԱՆ ԱՌԱՆՑ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՈՉ ՄԷԿ ԿԱՌԱԽՈՒՄԲ ԿԸ ՄՏՆԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Քանի մը օր է (Նոյ· 18-էն ի վեր) որ վրաստան բոլորովին զրկուած է ելեկտրականութենէ եւ ծանր հետեւանքները կը կրէ Հայաստան, ուր Նոյ· 23-ին դեռ ոչ մէկ կառախումբ կը մտնէր, այսինքն բեռնատար կառախումբերը անշարժացած էին: Հոկտեմբերէն ի վեր կազ չի հայթայթուիր Վրաստան որովհետեւ կուսակուած պարտքերը (Թիւրքմէնիստանի) 400 միլիոն տոլարի հասած են, դեռ ուրիշ մեծ գումար մըն ալ կը պարտի Ռուսաստանի, ուրկէ կ'անցնի Թիւրքմէնիստանի կազը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 21 / 22)

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԻՍՏԷՆ

Նոյեմբեր 19-ին Մոսկուայի մէջ իր անդրանիկ նիստը գումարած է ՀԱՊ-ի մէջպետական անտեսական Կոմիտէն: Օրակարգին, Հայաստանը չհադրդռող ամէնէն կարեւոր հարցը եղած է Թիւրքմէնըստանի կազը որ այլեւս չի հասնիր կովկասեան երկիրներուը: Տնտեսական Կոմիտէն քննարկելէ ետք պարտադրած է անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք առնել, այդ ուղղութեամբ Ուզբէկստանէն պահանջել Թիւրքմէնական կազին դէպի Կովկաս առաքման ապահովումը:

***

ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՌԵՒՏՈՒՐԸ

1994-ը չատ նշանակալից տարի է Հայաստանի արտաքին առեւտուրին համար: Արդարեւ, առաջին 8 ամիսներու տուեալներով արտածման եւ ներածման ծաւալները 40%-ով կը գերազանցեն անցեալ տարուան թիւերը: ՀԱՊ-ի միւս երկիրներուն մէջ այս ցուցանիշը 70%-ը չանցնիր:

***

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նախագահ Լ· Տէր -- Պետրոսեան Նոյ· 18-ին ընդունած է Ղազախստանի եւ Կիրղզստանի մէջ Հայաստանի առաժամեայ գործավար Արման Մելիքեանը: Հանդիպումին արծարծուած են Ալմա - Աթայի հայկական դեսպանութեան աշխատանքներուն եւ այդ երկիրներուն հետ Հայաստանի յարաբերութիւններուն առընչուող հարցեր: Ա· Մելիքեան նախագահին կատարած է նաեւ Տաճիկստանի վերջին իրադարձութեանց մասին տեղեկատուութիւնը· նախագահական ընտրութեանց եւ սահմանադրական հանրաքուէի առթիւ ան որպէս դէտ, պաշտօնապէս կը ներկայացնէր Հայաստանը:

***

Նոյեմբեր 18-ին, Բ· Աբարքեան ընդունած է Հայաստանի ռուս դեսպան Ա· Ուսնովը, որուն չնորհակալութիւն յայտնած է Հայաստանի երկրաշարժի զոհերուն ի նպաստ Ռուսաստանի Դաշնակցային Ժողովուրդին եւ Դումային նախաձեռնած կարգ մը միջոցներուն համար: Հայաստանի Գերագոյն Ժողովուրդին նախագահը դեսպանին յանձնած է նաեւ մեկնական ուղերձ, հասցէագրուած՝ վ.· Շումեյկոյի եւ ի· Րիւկինի:

***

Նոյն օրը վարչապետ Հ· Բագրատեան ալ հանդիպում մը ունեցած է Միացեալ - Նահանգներու լիազօր դեսպան Հարի Կիլմորին հետ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 23-ԻՆ, դործադուլի պանդան չարժումներ կային հանրային սպասարկութեանց մէջ: Երկաթուղին չատ անհատասար կերպով կը դործադրէր դործադուլը եւ ըստ կայարաններու երթեւեկը բնականոն էր (Սէն - Լազար), կամ խանդարուած տարբեր համեմատութիւններով: Մեթրոյին համար, դործադուլը կը կիրարկուէր ժամը 10-էն 15, հանրակառքերու երթեւեկը ապահովուած էր 70% համեմատութեամբ: Այս չարժումներու կողքին, կային նաեւ հինդ յոյցեր· -- ա) փոխադրութեան եւ շրջապատի սենտիքաները, բ) թղթատար, գ) երկաթուղի, դ) պաշտօնատար, ե) հանրակառք, մեթրօ: Գլխաւոր դիդապատճառները կը վերաբերին աշխատանքի ապահովութեան, հանդըստեան թոշակին, արդիականացումին եւ աշխատավարձքին:

ՆԱՓՈԼԻի մէջ, Նոյեմբեր 23-ին վերջ դրաւ մաֆիայի դէմ պայքարին վերաբերող միջազդային ժողովը (Հայաստանի կողմէ կը մասնակցէր Ներքին նախարար՝ Վանօ Սիրադեղեան): Կազմակերպուած ոճիրը որ հսկայ համեմատութիւններ առած է օրակարգի նիւթին էր եւ իւրաքանչիւր ներկայացուցիչ իր երկրին պատկերը պարզած է: Չինաստան կը դտնէ որ ոճրադործութիւնը աւելցած է արտաքին աշխարհին բացուելուն հետեւանքով: Երկիրը 150 հազար ոճրային միութիւններ ունի և 570 հազար ալ «մանճաճիւղ»: Ռուսաստան չընդունիր արեւմտեան լրատուիւներու չափազանցեալ դնահատումները ոճիրի ծաւալման մասին: Կիպրոս կ'ըսէ թէ թմրեցուցիչի չհամատարածութիւնը աւելցած է կղզիին հիւսիսը, որ թուրք դինուորական հակակշռի տակ է: Իրան ինքդինք զոհը կը դտնէ ահաբեկչութեան՝ «որու նպատակն է դրկել պարսիկ ժողովուրդը իսլամական Հանրապետութեան յաղթանակէն»: Պոսնիոյ վիճակը չատ դէշ է, քանի պատերազմը միչտ գարկ կուտայ ոճիրի եւ թալանի: Զուիցերիա չի մահոդուիր, ոչ իսկ մաֆիական թափանցումէ, բայց կ'ընդունի որ քաչոգականութիւն մը ունի դրամական դետնի վրայ:

ԵՒՐՈՊԱՑԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ երկիրներուն բնակիչ ոչ անդամ երկիրներու քաղաքացիները, 1995 Յունուար 1-էն, ազատ չրջաչրջայութեան իրաւունք պիտի ունենային այդ երկիրներուն - բացի Անդլիայէն, Իռլանտայէն, Դանիայէն - մէջ· այս կարդադրութեան սպասող երկիրներէն էր Թուրքիան որ յատկապէս Գերմանիոյ, Ֆրանսայի եւ Հոլանտայի մէջ երկու միլիոնէն աւելի քաղաքացի ունի: Ազատ չրջայայութեան իրաւունքը, սակայն, յետաձդուած է Ֆրանսայի դիմումով երբ ըսուած է որ տակաւին աւարտած չեն անհրաժեշտ թէքնիք սարքաւորումներու պետերումները, սահմանային անցքերը հակակշռելու համար:

ԻՏԱԼԻՈՑ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ՝ Սիլվիօ Պէրլուսքոնի չուզեր հրաժարիլ եւ կը պնդէ իր անմեղութեան վրայ, հակառակ բացուած դատական քննութեան կաչառակերութեան համար, 1991 - 92 տարիներուն: Հարցը կը վերաբերի Պէրլուսքոնիի պատկանող երկու ձեռնարկներու՝ Մոնտատորի հրատարակչատունը եւ ապահովագրութեան

ՓՈՐՈՒՄԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ ԴԵԿՏ. 14-Ի ԴԱՏԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Ֆրանսահայ ընկերակցութիւններու Ֆորումը որ ձեռնարկած է պատմաբան Պ· Լէվոնի դէմ Բ· դատի մը, Նոյեմբեր 22-ի առաւօտեան մամուլի ասուլիս մը կազմակերպած էր Ռուայլ Մոնսօ պանդոկին մէկ սրահին մէջ: Աւելի քան չորսուն լրագրողներու ողջոյնի խօսք ուղղեց նախ Ֆորումի նախագահ Գեղամ Գեւոնեան· ըսելէ ետք թէ դատը բացուած էր Ֆորումին ու Լիբերասիոնի (Ցեղասպանութեան ու հակահրէութեան դէմ միջազդային լիկա) կողմէ, համաձայն կերպով ներկայացուցիչ դլխաւորած խմբագրումին ընդդիմը, նպատակները, ապա յիչեցուց թէ Պ· Լէվոնի արտայայտութիւնները կը դանդիչին պատմաբանի ազատութեան սահմանները, ծանրօրէն վարկաբեկելով հայ ժողովուրդին արժէքները:

Իրմէ ետք խօսք առին երկու վարսակրանները՝ Փաթրիք Քանթէն եւ Տանիել Ժագոպի: Առաջինը որ ընդհանուր քարտուղարն է Լիբերասիոնի, «անընդունելի» որակելէ ետք Պ· Լէվոնի ուրացումը, նախ անդրադարձաւ Փարիզի Պատմական 17-րդ դատարանին կողմէ Նոյեմբեր 18-ին արձակուած վճիռին· ըսաւ թէ սխալ է անոր բնոյթին դատելով յայտնել թէ անօգուտ էր այդ դատը, քանի որ ան ատիթ տուաւ որ Ֆրանսական ատեան մը հաստատէ թէ 1915-ին Թուրք կառավարութեան կողմէ հայութեան դէմ կատարուածը մարդկութեան դէմ ոճիր էր եւ Լէվոնի պարադան ուրացում է այս իրականութեան: Յետոյ բացատրեց Բ· դատին մեկնակէտը· ան կը հիմնուի օրէնքի այն յօդուածին վրայ որ կը վերաբերի պատասխանատուութեան չանցանքներու: Պ· Լէվոնի ուրանալով Հայերու ցեղասպանութեան իրողութիւնը, այդ առումով չանցագործ դիրքի վրայ է հայ զոհերուն հանդէպ:

Իրեն յաջորդեց Տ· Ժագոպի, ըսելով որ Հայերու համար ժամանակը հնչած է «ոչ» ըսելու: Ան բացատրեց թէ Հայերու ցեղասպանութեան ուրացումը կ'առընչուի նաեւ ժամանակակից այլ պարադաներու, ինչպէս Ափրիկէի եւ Թուրքիոյ մէջ պատահածներուն: Այդ պատճառով կարելի չէ անտարբեր մնալ այն մարդոց եւ կառավարութիւններու արարքներուն դէմ որոնք միտում կը յայտնեն «իրենց ուզած ձեւով դրելու պատմութիւնը»: Այդ է պարադան Պ· Լէվոնի որ կը կրկնէ Թուրք կառավարութեան թեզը: Իրաւաբանը չեչտեց թէ Դեկտեմբեր 14-ի դատավարութիւնը պիտի նպաստէ նման պարադաներու կրկնութեան խոչընդոտումին եւ այդ հանդամանքով խիստ, ան անհրաժեշտ է որքան հայկական, նոյնքան նաեւ միջազդային հանրութեան տեսակէտէն:

Իրաւաբաններու երրեակին երրորդ անունը որ Փաթրիք Տէվէճեանն էր, չկրցաւ ներկայ գտնուիլ ասուլիսին, այնպէս որ Տ· Ժագոպիի խօսքէն ետք բացուեցաւ հարցումներու բաժինը: Հոս եւս կրկնուեցաւ Ֆրանսական ատեանի մը կողմէ Հայերու ցեղասպանութեան եւ անոր ուրացումին ճանաչումի պարադան· Տ· Ժագոպի աւելցուց, որ այս առիթով առաջին անդամ ըլլալով Ֆորումին կողմէ ամբաղձութեամբ Ֆրանսերէնի թարգմանուած է երիտթուրքերու 1919-ի դատավարութեան վճիռը որով թուրք պատերազմական ատեանը առաջին անդամանութեամբ ըրած է Հայերու ցեղասպանութեան (առանց այս բառով որակելու) եւ անոր պատասխանատու նկատած երիտթուրք իշխանութիւնը: Իրաւաբանը ըսաւ նաեւ թէ մարդկային դանդուածներ թիրախ առնող ոճիրներու դէմ ոչ կառավարական կազմակերպութիւններու պայքարին քով կայ կառավարութիւններու (յատկապէս Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ) կեցուածքը որ նկատի կ'ունենայ անտեսական չարաբերութիւնները ու անոնց սերտն լաւ կապեր կը պահպանուին Թուրքիոյ հետ: Այս կեցուածքին կ'օդնէ նաեւ արեւմուտքի այն համոզումը թէ կրօնամոլութեան տարածումին դէմ Թուրքիա ամուր պատուար մըն է: Իրաւաբանը աւարտեց իր խօսքը ըսելով· «օգնեցէ՛ք մեզի թուրք կառավարութեան դէմ մեր պայքարին մէջ, ի նպաստ միջազդային խաղաղութեան եւ մարդկութեան դէմ ոճիրներու արգելումին»:

Հարցին վայել լրջութեամբ կազմակերպուած ասուլիսը աւարտեցաւ ախորժաբերներու բաժանելով· Այս առիթով «Արմէնֆաքս»ի կողմէ պատրաստուած էր նաեւ մամուլի թղթածրար մը ուր չատ հանդամանաւոր կերպով ներկայացուած է Լէվոնեան հարցը:

Ա. ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

Մեահոլանում Վլթա որոնք կաչառած են եմատական սպասարկութիւնները: Միւս կողմէ, Նոյեմբեր 22-ին, իտալական լիտը անկումի իր բոլոր մրցանիչները կոտրած է:

ԹԱԼԻՄԱ. ՆԱՍՐԻՆ, ի վերջոյ տասնօրեայ այցելութիւն մը կը կատարէ Ֆրանսա: 1200 ոստիկան պիտի հսկեն իր ապահովութեան: Ծանօթ է որ պանկլադեչցի գրագիտուհին մահուան դատապարտուած է իր երկրին իսլամապաշտներուն կողմէ եւ քանի մը ամիս է Շուէտ ապաստանած է: Սկզբունքով Փարիզ պիտի գար Հոկտեմբերին, բայց, Ֆրանսա միայն 48 ժամուան վիզա կուտար եւ Նասրին կը մերժէր: Այդ հարցը բաւական ամսուկ հանած էր եւ Ժիւսիէ ու Փասքուա իրարու վրայ ձգած էին պատասխանատուութիւնը: Այս անդամ տասը օր պիտի մնայ եւ Պետութեան դեկավարի պաշտպանութիւն պիտի վայելէ:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ նախագահը՝ Ժելեւ պաշտօնական հիւրն էր Ֆրանսայի: Նոյ· 21-ին իրեն ի պատիւ ճաշ մը տուաւ նախագահ Միթերան 200 հրաւիրեալներու մասնակցութեամբ ի շարս որոնց՝ Սիլվի Վարդան: Պալատիւրի հետ՝ տեսակցութեան ընթացքին նախագահ Ժելեւ խնդրեց որ Ֆրանսա տնտեսական աւելի մեծ օժանդակութիւն կատարէ:

ԱՐԱՖԱԹ արտայայտուելով կազայի ճգնաժամին կայանէն զգուշացուց բոլոր անոնք որոնք կը փորձեն ինքնաւար հողամասերու բնակչութիւնները լարել պղեստինեան իշխանութեան դէմ: Բացարձակապէս տէր չեղաւ Ուրբաթ օրուան (Նոյ· 18) միջադէպերուն եւ նոյնիսկ խնդրոյ առարկայ ըրաւ Իսրայէլի հետ խաղաղութեան գործընթացին դանդաղութիւնը:

ՄԵԹՐՈՑԻ կառ տիւ Նոռ կայարանի քարափին վրայ, Նոյ· 22-ին, ճամբորդ մը սպաննուած է, որովհետեւ մերժած էր դլխիկ մը տալ: Ուղղը անմիջապէս դէնքը հանած է եւ կրակած: Քիչ ետք ձերբակալուած է եւ խոստովանած որ «չմարութիւն մը գործած է»:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ՄՈՒԽԻՐՆԵՐՈՒ ՏԱԿԷՆ

Երկարատեւ անտեսումէ յետոյ է որ յանկարծ հրապարակի վրայ կը դրուի Լեւոն Թիւթիւնճեանի անունը: Անոր մէջ ազգային հանգամանք տալու համար, ընտրուած էր վերջին FIAC-ը (Ժամանակակից Արուեստի Միջազգային Տօնավաճառ), Փարիզ: Այս ծիրին մէջ, չաբաթ մը տեւող ցուցահանդէսը կազմակերպուած էր Կալըրի տը Ֆրանսի կողմէ, երկրին ժամանակակից եւ արդի արուեստի կարեւոր դաղոյն ցուցասրահներէն մին: Նոյն առթիւ լոյս տեսաւ առաջին մենագրութիւն մը Թիւթիւնճեանի մասին (1): Այս բոլոր տուեալները մտածել կուտան թէ, արուեստագէտը հետզհետէ պիտի գրաւէ այն տեղը որուն արժանի է ամէն ստեղծագործող, որ իր կարեւոր դերը ունեցած է իր ժամանակուան արուեստին մէջ ու սատարած նկարչական եւ արտայայտչական նոր կարելիութիւններու ստեղծման:

Ամէն յանձնառու արուեստագէտ կազմաւորման եւ լրացման իր յատուկ ուղին ունի՝ իր ժամանակի բովէն անցնող: Մեր դարու արուեստը, որպէս հայելին իր ընդունումներուն եւ վերիվայրումներուն, յաճախ արմատական հարցադրումներու առջեւ դրած է արուեստագէտը, իր երկին, իր շրջապատին, մարդկային ընկերութեան, կեանքին, բնութեան, տիեզերքին եւ անյայտին նկատմամբ: Իր աշխատանքը արդասիքը եղած է ասոնցմէ բխող տուայտանքներուն եւ բախումներուն, կազմելով իր ստեղծագործական յառաջխաղացքին հանգրուանները, ամրողջական կառոյցը: Թիւթիւնճեան անոնցմէ է, որոնք առանց պոռոտախօսութեան եւ աղմուկի, փորձած են իրենց դեղարուեստական հակասութիւնները լուծել, հիմնուելով այն միտքին վրայ՝ որ արուեստը միշտ անսովորին պրպտումն է, բարձրօրէն դեղագիտական, նոյնիսկ եթէ ասիկա երբեմն վնասած է նկարչական զօրութեան, արտայայտչականութեան, անմիջականութեան, որոնք աւելի կենդանի եւ ներկայ կը դարձնեն արուեստի գործ մը, ներդործող որ, դուրս գալով երկի սահմանէն, անքաժան մասը կը դառնայ ապրուած իրականութեան:

*
**

Լեւոն Թիւթիւնճեան կը ծնի Ամասիա, 1905-ին (2): Ծանօթ չէ թէ ե՞րբ իր ընտանիքը կը փոխադրուի Պոլիս: Մանուկին դաստիարակչական կազմաւորումը կանուխէն իսկ կը դրոշմուի ճակատագրական իրազարձութիւններու կնիքով: Ինք տասը տարեկան է երբ իր հայրը, Յարութիւն, կը մահանայ ուղեղային արիւնահոսումի պատճառով, հետեւանք ռմբակոծումի մը՝ մեծ սպանդին աղերսուող: Բնապիտութեան եւ տարրալուծումի ուսուցիչ, ինչպէս նաեւ ջութակի դասատու էր Յարութիւն Թիւթիւնճեան, որ իր զաւակին ալ թրծած է երաժշտական նոյն կազմաւորումով: Պատանին չուրջ 14 տարեկան է երբ դեղարուեստական իր առաջին քայլերը կ'առնէ, մինչ իր մշնամարդի եւ երկրորդական ուսումներուն համար կը հետեւի Պոլսոյ Պէրպէրեան Վարժարանին, ապա՝ Կեդրոնականին, նախքան մուտք գործելը մայրաքաղաքին Գեղարուեստից Վարժարանը:

Թիւթիւնճեանի ուսուցչուհի մայրը, Շողակաթ, իր զաւակը փրկելու համար հաւանական նոր խժդժութիւններէ, 1921-1922-ին զայն կը միացնէ հայ որբերու խումբի մը, որ ամերիկեան նաւով մը կը հասնի Քունստատ ու Կորնթոսի մօտակայ Լութրաքիի մէջ կը մնայ որբանոց: Ատեղ, Լեւոն այլ որբերու ընկերակցութեամբ կը կազմէ երգչախումբ մը եւ նուագախումբ մը: Սակայն, ըլլալով ազատախոհ եւ ինքնիշխան նկարագրի տէր, կը թողու որբանոցն ու իր ապրուստը կը շահի գործելով բրուտագործի մը մօտ (3), միաժամանակ ընտելանալով կերպասի վրայ նկարելու արհեստին: Ցետոյ կ'անցնի Վենետիկ, Մխիթարեան Հայրերուն մօտ, ուր երկար չի մնար, քանի 1924-ի չուրջ կը հասնի Փարիզ, Պոլսոյ չրջանէն իսկ իր երազներու քաղաքը, ինչպէս չատերու: Ատեղ կրկին կը գործէ բրուտագործի մը մօտ՝ առանց լքելու գծագրելը: Կապ կը հաստատէ հայ արուեստագէտներու հետ եւ կը ծանօթանայ Երուանդ Քոչարին, որու անունին թեւին մէջ ընտանի էր Վենետիկէն իսկ, քանի Քոչարն ալ անցած էր Մխիթարեան Հայրերու մօտէն:

*
**

Թիւթիւնճեանին համար Քոչարին հետ հանդիպումը մեծ կարեւորութիւն կը ըստանայ, որուն գծով ինք հետեւեալ ձեւով կ'արտայայտուի. --

«Կ'աշխատէի որպէս բանուոր բրուտագործ: Իմ գործավարիս գնահատանքին արժանանալու համար, օր մը իրեն գծանկարներէս մի քանին ցոյց տուի: Բայց այս բոլորը ժամանակավրէպ է, ըսաւ ինծի եւ յաջորդ օրը գիրք մը բերաւ՝ Տիակիլէվի, Պաֆսթի եւ Սարեանի կողմէ պատկերազարդուած: Այս ուղղութեամբ է որ պէտք է աշխատէի: Բայց, ամէնէն աւելի, երուանդ Քոչարի հետ հանդիպումս է որ ասպարէզիս ընթացքը որոշեց: Երբ իր աշխատանոցը այցելեցի, ինծի համար յայտնաբերումմը եղաւ: Կապուեցայ Քոչարին եւ հինգ տարիներու ընթացքին, հետեւելով իր յորդորներուն, այցելեցի ցուցահանդէսներ, ներկայ գտնուեցայ դասախօսութիւններու, վիճաբանութիւններու մասնակցեցայ եւ միշտ ընթացայ այլազան ուղղութիւններու հետեւող արուեստագէտներու միջեւ» (4):

Քոչարի ազդեցութիւնը կը վկայեն Թիւթիւնճեանէն կարդ մը գործեր, 1924-1925 չրջանին պատկանող, որոնք հակառակը Քոչարի աշխատանքին ուժականութեան, ձեռք կը բերեն ներքազգացութիւն մը՝ քնարապաշտ խառնուածքներու յատուկ: Թիւթիւնճեան չուտով կը դէմ այս հանդրուանը գծանկարներու չարքով մը, անչարժ բնութիւններ ներկայացնող, որոնց մէջ, բարակ գիծերն ու գունային արատները, որոնք քիչ յետոյ պիտի զատուին իր նկարչական լեզուին դլխաւոր միաւորները, արդէն իսկ զդալի կը դարձնեն այն երաժշտականութիւնը, որ դըլխաւոր յատկանիշն է թեւածող հոդինեռու: Բայց կայ նաեւ գծային ճշդրտութիւն մը, մանրակրկիտ, արհեստական աչխատանքի սէր մը որ, հինդ տարի յետոյ՝ 1930-ի չուրջ, աւելի բացայայտօրէն կը կիրարկուի իր դերիրապաշտ գործերուն մէջ:

Հետեւելով Քոչարի քայլերուն, Թիւթիւնճեան կը մտնէ խորանարդապաշտութեան ծիրէն ներս: Քանի մը տարի յետոյ Գառնիկ Զուլումեան (Գառզու), իր կարդին օրինակ առնելով Թիւթիւնճեանը, կը կրկնէ նոյն ընթացակարգը: Սակայն մեծ տարբերութիւն մը առկայ է Քոչարին եւ Թիւթիւնճեանին միջեւ, որ կ'առընչուի նկարչական զդացողութեան եւ ըմբռնումին: Քոչարի հոեւորութիւնը եւ զեղումը խորթ կը մնան Թիւթիւնճեանին, որուն մտածողութեան խորութիւնը, առաջին կերպարային աչխատանքներէն յետոյ, աւելի ցայտուն կերպով երեւան կուգայ յաջորդող խորանարդապաշտ գործերուն մէջ, որոնք իրենց քնարականութեամբ, պծային, ձեւային նրբութիւններով եւ միջոցային բիւրեղեայ ու յատակ բաժանումներով, տասնամեակով մը կը կանխեն, օրինակ, անդլիացի Պէն Նիքըլսընի աչխատանքները: Աւելին, այս գործերուն մէջ, Թիւթիւնճեանի գծային եւ ձեւային յղացքը կը զտուի: Երեւան կուգան երկու հիմնական միաւորներու՝ գիծին եւ բոլորակին առաջնակարդ կարեւորութիւնը՝ որպէս նկարչական տեսադաշտի դլխաւոր դերակատարներ: Եթէ նկատի առնուի որ այս յաջորդական զարդացումները եւ յառաջխաղացքը տեղի կ'ունենան ընդմէջը մէկ -- երկու տարուան ընթացքին, ապա կրնանք պատկերացնել նկարչական յղացքի բարձր եւ արտակարդ ընդունակութիւնը քսան տարու այս երիտասարդին: Իր այս յատկութեամբ, Թիւթիւնճեան ուշադրութիւնը կը գրաւէ առաջնակարդ արուեստագէտներու ու կ'արժանանայ անոնց բարձր գնահատանքին: Անոնց կողքին կը մասնակցի ցուցահանդէսներու եւ գործունէութիւններու, Ֆրանսայէն ներս կամ դուրս: 1930-ին լոյս կը տեսնէ Վան Տոսպուրկի, Հէլիոնի, Թիւթիւնճեանի, Վանցի եւ Շուասպէ կողմէ հիմնուած Քոնքրէթ -- Արուեստ (Art - Concret) խմբաւորումին յայտարարագիրը: Ցաջորդ տարին կը ծնի Վերացականութիւն -- Ստեղծագործութիւն (Abstraction - Création) խմբաւորումը, որուն Թիւթիւնճեան նոյնպէս կը մասնակցի:

Այն որ իւրայատուկ կը դարձնէ Թիւթիւնճեանի պարագան, մեծ տաղանդներու ուրոյն ընդունակութիւնն է որ, արտասովոր յատակութեամբ, կը խտացնէ հանգրուանները եւ անոնցմէ դուրս կը բերէ նորարար յղացքներ, բանաձեւեր երբ, յատկապէս, Թիւթիւնճեան հետեւելով խորանարդապաշտ արուեստին, կը նայի դէպի Վասիլի Քանտինսկի եւ Փօլ Քլէի վերացական, զդայական եւ տիեզերապաշտ արուեստներուն: Այս կէտին, իր տեսիլքը կը փոխուի: Խորանարդապաշտ երկրային, նիւթական եւ սենեկային տարածամիջոցը կը փոխարինուի անջրպետայինով (որուն նախապատկերումը կարելի է տեսնել 1925-ի իր քանի մը դունատուած գծանկարներուն մէջ, անչարժ բնութիւններ ներկայացնող), որուն «քնակիչ»ները միայն քանի մը գիծերն են եւ կէտ - դունտերը: Գիծ մը, դունտ մը եւ արատատարում մը կը բաւեն ստեղծելու անջրպետային զդայնութիւնը՝ նոյն ատեն հատատելով նկարչական նոր ըմբռնում մը՝ նորակիրառականութենէն եւ սիւրրեմաթիզմէն սերող, տեսակ մը նուազապաշտութիւն (minimalisme), որ է՝ նուազագոյն միջոցներով (տարրերով, գիծերով եւ ձեւերով) ստեղծել ամրողջական արտայայտչականութիւն՝ կամ կատարել դեղարուեստական, ստեղծագործական ինքնուրոյն հատատում մը:

Անկասկած, առանց Թիւթիւնճեանի ընտելութեան Քանտինսկիի եւ Քլէի իրագործումներուն, գիծն ու բոլորակը, իր խորանարդապաշտ աչխատանքներուն մէջ յաճախ երեւցող, պիտի չգտնէին իրենց անջրպետային պատկերումը: Սակայն, Թիւթիւնճեանի գիծը աւելի զդայուն, մեներոլոտային եւ յաճոյ է, քան Քանտինսկիինը եւ աւելի երաժշտական եւ եթերային քան Քլէինը՝ ինք ալ ջութակահար: Մեներոլոտային -- վերացական այս չրջանէն կան գործեր, որոնք առաջնադոյն յղացումներէն են քնարապաշտ վերացականութեան: Այս իմաստով, Թիւթիւնճեան բնապաշտ մըն է: Իր մօտ վերացականութիւնը չի դառնար վերջ մը՝ այլ միջոց: Նոյնն է պարագան իր մօտիկ բարեկամներէն Հէլիոնի: Այս ուղղութեամբ է որ Թիւթիւնճեան իր տաղանդը առաւելագոյն կերպով կը հաստատէ եւ առաջնադոյն կիրարկողներէն կը դառնայ պատկերատիպ վերացականութեան, զոր ինք կը կոչէ դերիրապաշտ վերացականութիւն (5):

Ներկուած փայտէ յատակի մը վրայ գիծի եւ դունտի մէկտեղումով, Թիւթիւնճեան 1929-ին կ'իրագործէ նաեւ բարձրաքանդակներ որոնք, այս անգամ, երաժշտական եւ զդայական խորքով կ'օժտուին չօշափելի կառոյցը: Այս չրջանին է նաեւ որ մարմին կ'առնեն կենսաձեւային կերպարանքները, որոնց առաջին կազմաւորումներէն մին կարելի է նչմարել 1925-ի չուրջ նկարուած «Անխորագիր» խորանարդապաշտ փոքրածաւալ գործին մէջ (6): Իսկ 1926-ի «ինքնագործական» չարք մը նկարչական աչխատանքները մտածել կուտան չուրջ քսան տարի յետոյ Ճէքսըն Փալլըքի կողմէ իրագործուած աւելի մեծ չափերով պաստառներուն մասին՝ նկարչական նոյնանման ըմբռնումով յղացուած, ինչպէս դիտել կուտայ Կլաուս Գ. Ֆասլր (7):

Սակայն Թիւթիւնճեան լիուլի չըմբռնեց իր թռիչքին արբեցումը: 1920-ական թուականներու երկրորդ կէսին, Արեւմուտքը արդէն իսկ կ'ուղղուի դէպի սուր տաղնապ: ազդայնականութիւնն ու օտարամերժումը կը սասկանան: Գեղարուեստական մարզին մէջ կը լսուին «Վերացարձ դէպի կարդ ու կանոն»ի լոդունդները՝ որպէս հակազդեցութիւն վերացապաչտութեան, արուեստի մէջ տիրող «անիչխանութեան»: Իսկ, յատկապէս Թիւթիւնճեանի պարագային, իր ձեռք բերած արդիւնքները արդէն իսկ կ'ենթարկուին չյայտարարուած բանադրութեան, ինչ որ թերեւս պատճառներէն մէկն է որ ինքնիր վրայ կծկուի ու կեդրոնացնայ կերպարային նկարչութեան վրայ՝ մասնակցելով միայն հատ ու կենտ ցուցահանդէսներու:

Իրողութիւն է թէ որեւէ յայտնաբերում, գիւտ, իւրայատուկ կամ բարձր իրագործում ուչ կամ կանուխ ենթակայ է բանադողութեան: Ի՞նչ է թիւը այն իւրացնողներուն որոնք կը յայտարարեն իրենց աղբիւրը կամ աղբիւրները ուրկէ կը սնանին: Նկատի առնելով Թիւթիւնճեանի յղացողական միտքին նուաճումները, անխուսափելի էր որ անոնք վրիպէին տեսնելու եւ իւրացնելու վարժ աչքերէ: Հէլիոն 1958 Մայիս 13-ին կը գրէ իր վաղեմի բարեկամին. --

«Դուն տպաւորեցիր եւ ազդեցութիւն բանեցուցիր մեկէ աւելի արուեստագէտներու վրայ, այսօր շատ ծանօթ ինչպէս Քալտըր օրինակի համար, որ մեծապէս հիացած էր Ֆեզմով եւ որ Ֆու մօտդ տեսաւ լեցուն գունտերուն եւ բազակ գիծերու միջեւ առընչուածութիւնները, որոնցմով դուն գեղեցիկ ցցուն իրեր իրագործած էիր եւ խորաթափանց ընկարներ:

Արի, ինծի, այն ֆանդակին մասին զոր վերատպած էիրմէ Քանըքրէթ Արուեստին մէջ, այն ատեն ինծի ըսած էր որ անիկա ամենագեղեցիկ բանն էր զոր ինծմէ տեսած ըլլար երկար ժամանակէ ի վեր: Վան Տոսպուրկ Ֆու մասիդ ամէնէն գովասանքի ձեւով կը խօսէր:

Քարլսունտ, Ֆեզ կը նկատէր վարպետ մը: Հէրպէն Ֆեզ յատուկ կերպով կը սիրէր: Ձեմ կրնար հասկնալ թէ այս բոլոր անձերը -- ասոնմէ որեւէ դեռ կ'ապրին -- եւ որեւէ անուանի են, ինչպէ՞ս չեն ընդվզիր այն մոռացումին համար որուն դուն ենթարկուած ես:

Ես այո» (8):

*
**

Առաջին Մեծ Պատերազմին յաջորդող տասնամեակին, խելայեղ տարիներուն, Փարիզի մէջ դեղարուեստական մթնոլորտը յղի է դիւրաբաչխիկ հոսանքներով, կերպարային եւ վերացականի գոյդ բեւեռներով պայմանաւորուած: Կայ նկատելի յակում մը կրկին կիրարկելու պատմողական, դիւրընթեռնլի եւ դիւրահմեկնաբանելի արուեստ մը: Միւս կողմէ, վերացականութեան գծով աւելի արմատական քայլեր կ'առնուին: Ասոնց կողքին կը յայտնուի դերիրապաչտութիւնը որ, իր երկդիմութեամբ, երբեմն կը տատրերի երկուքին միջեւ՝ երեւութապէս, որովհետեւ ան կապուած կը մնայ կերպարանային ներկայացման: Մխիթարեան, «Վերադարձ դէպի կարդ ու կանոն»ի լոդունդը հետզհետէ կը դառնայ տիրական եւ, 1930-ական թուականներու ընթացքին, չատ մը արուեստագէտներ կը լքեն վերացականութիւնը կամ նորարար միւս ուղղութիւնները ու կը վերադառնան իրապաչտութեան կամ կերպարայինին՝ առանց որ բոլորն ալ անպայման ենթարկուած ըլլան նոյն լոդունդին: Քոչար, Թիւթիւնճեան եւ, բնականաբար Գառզու կ'ենթարկուին այս վերիվայրումներուն եւ իրենք ալ յետ քայլ կ'ընեն՝ իւրաքանչիւրը կիրարկելով կերպարային արուեստի տարբեր ձեւ մը, սակայն երեւակայականով յատկանչուած:

Թիւթիւնճեան կ'որդեդրէ դերիրապաչտ պատկերումը՝ Սալվատոր Տալիի երազային յղացքին մօտեցող, առանց անոր հոգեբանական առընչուածութիւններուն, սեռայնութեան, երկիմաստ, տարփային կերպարներուն եւ նիւթերուն, որոնցմով կազմուած է քաթալոնցիին աչխարհը: Իրր ձեւով մը իրապաչտ ներկայացումն է երեւակայական աչխարհի մը՝ իրական մարմիններէ եւ նչաններէ կազմուած: Նմանօրինակ արուեստ մը, նկարագրական, բացատրելի եւ դիւրամատչելի, մաս կը կազմէ ուղղութեան մը, դերիրապաչտութեան եւ երեւակայականին միջեւ տատրուրերող, որ ամենատարածուած բնադաւառներէն մին դարձաւ 20-րդ դարու արուեստի մարզին մէջ: Սակայն ինչ որ ալ ըլլան Թիւթիւնճեանին այս ընտրութեան պատճառները, իր երեւակայատիպ եւ խորհրդապաչտ գործերը, հակառակ իրենց կատարեալ նկարելակերպին, վարպետ իրագործման եւ դեղեցկութեան, հեռու են նկարչական այն խորքէն եւ նորարարութենէն, որոնք յատկանիչն են իր վերացական գործերուն, որոնց վերադարձով, 1950-ական թուականներու վերջերուն, Թիւթիւնճեան կը վերադառնայ վերացականութեան, յատպղումով, իրրեւ թէ կորսուած յոյս մը, նոր խանդ մը վերադտած ըլլար: Գերիրապաչտ վարկածը տեւած էր երեք տասնամեակ: Երկար չրջան մը արուեստի մարզին մէջ, որու ընթացքին կեանքի պայմանները Թիւթիւնճեանը դրած էին կողմնակի այնպիսի աչխատանքներու, որոնք մեծ արուեստագէտի մը կեանքին դառնութեան բաժակն են: Թիւթիւնճեան մահացաւ 1968-ին:

*
**

Կ. Գ. Ֆասլր կը գրէ թէ Թիւթիւնճեանի նկարագրային ժուժկալութիւնը չդիւրացուց «ապպարէզ մը որ ընթացաւ հակառակ հոսանքով եւ նորաձեւութիւնները

մերժելով: Այս առաջին պատճառին ավելցաւ իր անհայրենիքի կարգավիճակը: Ընկալուով հայ կրեց, այլ արուեստագէտներու նման, անոնք եւս օտարականներ, մեր կարգ մը հայրենակիցներուն օսաարհամարհուժը, իսկական նեցուկ մըն ալ չգտնելով նիւթական նեղ կարելիութիւններով օժտուած հայ համայնքէն, աւելի մտայոգ ախտրին մէջ իրենց ինքնութիւնը փրկելու՝ ճան թէ հետաքրքրուելու միջազգային յառաջապահութեամբ: Փոխանակ Թիւթիւնճեանի մէջ տեսնելու իրենց ազգին գլխաւոր ներկայացուցիչը այս շարժումէն ներս, հայ նկարչութեան մասին սակաւաթիւ հրատարակութիւնները երբեմն գինք կը մոռնան, կամ երկրորդական տեղ կուտան իրեն» (9): Հեղինակը, անկասկած իր ազնուութեան բերումով, կ'անդիմանայ որ հայ հասարակութիւնը յատուկ ընդունակութիւն ունի մեծարելու...:

Իսկապէս ինչ ընոյթ ունեցած է Թիւթիւնճեանի կապը իր պատկանելիութեան հետ: Նկատի առած իր դաստիարակութիւնը, ծնողքին ասպարէզները եւ, ուսի, ընտանեկան միջավայրը, ինք պէտք է լաւ տիրապետած ըլլար հայերէնին: Իսկ փարիզ գալէն ետք, դոյութիւն ունեցող օտարամերժուժով հանդերձ ինք, հակառակը ուրիշ Հայերու, իր անունը չէ փոխած, ոչ ալ իր ինքնութիւնը քօղարկող ծածկանուն մը որդեգրած: Նոյնիսկ ֆոչար, Փարիզ իր հաստատուելէն քիչ ետք, եանը ջնջած է իր մականունէն: Անոնց առընթեր, տեղւոյն հայ արուեստագէտներուն հետ Թիւթիւնճեանի չփումները կը թուին ամբողջովին կանգ առած ըլլալ, նոյնիսկ եթէ աւելին մաս չէ կազմած Անիին (Հայ Արուեստագէտներու Միութիւն): Իսկ 1945-ին, Հայ Ազատ Արուեստագէտներու Միութիւնի կազմակերպած ցուցահանդէսին բերած է նաեւ իր բաժինը: Սակայն, յատուկ հետաքրքրութիւն ցոյց չէ արուած իրեն նկատմամբ: Ֆրանսայի մէջ Թիւթիւնճեանին հանդէպ դաղութին վերաբերմունքը կը նմանի Արշիլ Կորքիի հանդէպ ցոյց տրուածին՝ Ամերիկա: Երկու պարագաներուն ալ՝ անմխիթարութիւն:

ՎԱՀԷ ԱՐԱԶ

ՇԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ . ..

(1) Gladys C. FABRE : «TUTUNDJIAN», *Editions du Regard*, Paris, 1994. Ներկայ յօդուածին մէջ, Թիւթիւնճեանի կենսագրական տեղեկութիւններուն համար, յեղած ենք այս հատորին վրայ, ինչպէս նաեւ այլ կէտերու գծով, որոնք կը յիշատակուին՝ ի հարկին:

(2) Թիւթիւնճեանի ծնունդը պաշտօնապէս յայտարարուած է 1906 Մարտ 15-ին: Ծննդեան թուականը, այսուհանդերձ, կը տարբերի 1904-ի եւ 1906-ի միջեւ, ըստ աղբիւրներու: Նոյնը, էջ 13:

(3) Յետագային, կեանքի իր դժուարին տարիներուն, այս փորձառութիւնը եւ ձեռային աշխատանքի իր ընդունակութիւնը պիտի ծառայեն իր եւ իր ընտանիքի ապրուստի ապահովման:

(4) FABRE : «TUTUNDJIAN», p. 13.

(5) Նոյնը, էջ՝ 36:

(6) Նոյնը, պտկ. 4, էջ՝ 15:

(7) Հարկ է աւելցնել նաեւ թէ, նախքան փալլըֆ, 1939-էն սկսեալ Հանս Հոֆման նկարած էր գործեր՝ այլազան գոյներ կաթեցնելով եւ հոսեցնելով պաստառին վրայ: Իսկ Ռոպէրթօ Մաթթա կը վկայէ թէ Մաքս Էրնսթ 1942-ի ամրան, Ամերիկա, պահածոյի տուփ մը ծակծկելով, զայն հեղուկ ներկով կը լեցնէ եւ տուփը պաստառին վրայ տարուբերելով՝ կաթկըթած գոյներով կը կերտէ նկարը: Տե՛ս. «CONCERNING THE BEGINNINGS OF THE NEW-YORK SCHOOL : 1939 - 1943. An interview with Peter Busa and Matta, conducted by Sidney Simon in Minneapolis in december 1966», *Art International*, volume XI-6, Summer 1967.

(8) FABRE : «TUTUNDJIAN», p. 112.

(9) Նոյնը, էջ՝ 7:

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՎԵՐԱԲԱՅՈՒՄ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ ԿՐԹԱԿԱՆ 65-ՐԴ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ (1994 -- 1995)

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքի 65-րդ կրթական տարեշրջանի բացումը տեղի ունեցաւ Կիրակի, Հոկտեմբեր 9, տեսչական պատարագով, մատուցուած Անթիլիասի Մայրավանքին մէջ: Այս տարի Տեսուչի ժամայ բացակայութեան պատճառով պատարագը մատոյց Դպրեվանքի փոխ - տեսուչ՝ Խորէն Վրդ. Տողրամաճեանը (Տեսուչը՝ Արշաւիր Ծ. Վրդ. Գաբուճեան, ամառնային արձակուրդով երբ Հայաստան կը գտնուէր, ինքնաշարժի արկած մը ունեցաւ, որուն հետեւանքով այժմ հիւանդանոցի մէջ կը դարմանուի): Պատարագիչը քարոզի բնաբան ընտրած էր Պօղոս Առաքեալի Տիմոթէոսին ուղղած թուղթին այն հատուածը, ուր Առաքեալը կը թելադրէր ըսելով. «Աստուծոյ ներշնչմամբ գրուած բոլոր սուրբ գիրքերը օգտակար են թէ՛ ճշմարտութիւնը ուսուցանելու եւ թէ սխալը հերքելու, մարդս ուղիղ ճամբու մէջ դնելու եւ արդար կեանքի մը դաստիարակութիւնը տալու համար» (Բ. ՏԻՄ. 3. 16): Վերլուծելով ճշմարտութեան քրիստոնէական հասկացողութիւնը եւ սխալը հերքելու անհրաժեշտութիւնը, չէշտը դրաւ Թարգմանիչ վարդապետներու կենդանի օրինակով այս իրականութեան իրագործումին վրայ եւ ըսաւ. «Ճշմարտութիւնը յարաբերական չէ եւ ոչ ալ քմահաճոյքի արդիւնք: Ընդհակառակն, ճշմարտութիւնը կատարելութիւնն է եւ բացարձակ իրականութիւնը: Եւ այդ ճշմարտութիւնը լեզու առաւ եւ հայացաւ Սահակ -- Մեսրոպով, բիւրեղացաւ Եղիշէով, տարածուեցաւ Խորենացիով, պարզաբանուեցաւ Դաւիթ Անյաղթ փիլիսոփայով, հոգեւոր խորանի վերածուեցաւ Նարեկացիով եւ սրտի խօսք դարձաւ Շնորհալիով»: Ապա, անդրադարձաւ դպրոցի՝ «մտքի եւ հոգիի դարբնոց»ի կենսական կարեւորութեան:

Պատարագէն ետք Դպրեվանքցիները վերադարձան ուղղուեցան, ստանալու համար Գարեգին Հայրապետի հայրական օրհնութիւնը, ուր ան քաջալերանքի ջերմ խօսքերով խանդավառեց նորեկ եւ հին սաները:

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Դպրեվանքի պաշտօնական բացումը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 10, առաւօտուն, Բրաքիոն Տումանեան հանդիսասրահին մէջ, նախագահութեամբ Ս. Աթոռոյս դահակալ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին եւ ի ներկայութեան մխիթարեան հայրերու եւ ուսուցչական կազմին:

Հանդիսութիւնը սկսաւ Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Դպրեվանքի քայլերգներով: Ապա Սրկ. Զօպուեան կարդաց Մարկոսի Աւետարանէն հատուած մը (1. 14 -- 20). իսկ Ցարութիւն Սրկ. Քէչէեան կարդաց Ս. Գրիգոր Նարեկացիի աղօթամատեանէն (Բան 70. 3 - 4): Դպրեվանքցիներ երգեցին «Որք զարդարեցին» շարականը: Փոխան Տեսուչին բեմ բարձրացաւ օգնական տեսուչ՝ Շահան Վրդ. Սարգիսեան եւ արտասանեց Տեսչական խօսքը:

Ան ծանրացաւ Քրիստոսի «Հետեւեցէ՛ք ինծի» խօսքին վրայ եւ ըսաւ. «Աշխարհի յարափոփոխ կեանքի ընկերային եւ անհեսական տաղնապալի պայմաններուն մէջ, երկնաւոր Վարդապետին կոչն է, որ յոտակօրէն կը հնչէ իւրաքանչիւր անհատի վերկութեան համար: Կոչ մը, որ անլսելի եւ անխմանալի կը մնայ ամբոխներուն կողմէ, այս կեանքի բազմաճաշ ժխորին եւ եսակեդրոն անտարբերութեան մթնոլորտին մէջ: Կոչ մը, որ սակայն լսելի է բոլոր անոնց, որոնք ականջ ունին լսելու եւ որոնք լիիրաւ կեանքի մը փնտրտուքին մէջն են»: Այս վերջիններն էին «այն հայրերն ու սուրբերը, հերոսներն ու նահատակները, որոնք լսեցին Քրիստոսի կոչը, ընդառաջեցին հրաւէրին եւ իրենց կեանքի գնով նպաստեցին համայն մարդկութեան եւ յատկապէս հայ կեանքի գոյատեւութեան եւ վերելքին»: Հայր Սուրբը վերյիշեցուց, որ այս տարեշրջանը կը դրուագուի Ապրիլեան Եղեռնի 80-ամեակին, եւ աւելցուց. «այսօր, հայ կեանքին սպառնացող բազմատեսակ վտանգներ, մեզ կը հրաւիրեն ինքնագիտակցութեան, արթնութեան եւ աչալուրջ հսկողութեան, քանի որ նոր ձեւի մարդրտութիւններ կը ձգտին մեր եկեղեցւոյ զաւակները մոլորեցնել եւ մեր ազգային նկարագիրը աղաւաղել կամ խաթարել»:

Դպրեվանքցիները ժողովուրդի ծոցէն եկած եւ ժողովուրդին համար պատրաստուող անձեր պէտք է ըլլան, ուստի հետեւելու են ժողովրդային այն իմաստութեան, որ կ'ըսէ. «դիտունին զերի եղիր, տգէտին՝ ոչ սիրելի»: Վերջապէս, Դպրեվանքին մէջ անոնք պիտի կազմաւորուին ըլլալու «նկարագրով մաքուր հոգեւորականներ եւ մտաւորականներ», մերժելու «սուտն ու կեղծիքը» եւ «ներքին առաքելութեամբ վերամկրտուելու եւ փրկելու համար հայ ժողովուրդը»,

Ապա տեղեկութիւններ տուաւ ուսանողութեան թիւին (61 հոգի), դասարաններու բաշխումին եւ ուսուցչական կազմի մասին:

Պերճ Սրկ. Կիւլիւմեան խոր ապրումով արտասանեց Եղիշէ Արք. Դուրեանի «Ետեւս եկո՛ւր» բանաստեղծութիւնը: Դպրեվանքցիներ երգեցին «Աչակերտք Քրիստոսի» շարականը:

Հայրապետը բեմ հրաւիրուեցաւ, ուսանողութեան ուղղելու համար իր հայրական խօսքը:

«Պահեր կան տարուան մէջ, -- ըսաւ Գարեգին Բ., - որոնք 24 ժամերով չեն չափուիր ու չեն սահմանափակուիր. պահեր՝ որոնց ներքին, հոգեկան եւ մտաւոր տարածքները այնքան խորունկ են, որ ժամանակէն վեր կը մնան: Այդպիսի պահ մը ապրեցան Թարգմանիչ Վարդապետները, ասկէ աւելի քան 1500 տարի առաջ եւ չսահմանափակուեցան ժամանակով, որովհետեւ այսօր մենք տակաւին կ'ապրեցնենք զիրենք, իրենց գործին մեծութեամբ»: Ան եզրակացուց ըսելով՝ «այս տարի որպէս նշանաբան կ'ուզեմ առնել լատինական առածին բառերը, որ կ'ըսէ. «Ով որ կը գրէ, երկու անգամ կարդացած կ'ըլլայ», որ միայն կը լսէ եւ ով որ միայն կը կարդայ՝ մէկ անգամ լսած եւ մէկ անգամ կարդացած կ'ըլլայ: Գիրին, գրելուն մեծ կարեւորութիւն տուէք, որպէսզի ապահով եւ տոկուն դիմութեան տէր դառնաք: Ըլլանք իրաւ հոգեւորականներ, ըլլա՞նք եւ ոչ թէ ցոյց տանք: Եղածը ինքզինք ցոյց կուտայ արդէն: Դաստիարակութիւնը այն է, որ ոչ թէ քու չգիտցածներդ քեզի կը սորվեցնէ, այլ այն՝ որ քու չգիտնալդ քեզի կը սորվեցնէ: Դաստիարակութիւնը, հետեւաբար, կը նշանակէ սորվիլ այն, ինչ որ չէիր գիտեր թէ չէիր գիտեր»:

Հայրապետը իր հայրական օրհնութիւնը տուաւ բոլոր ներկաներուն եւ հանդիսութիւնը փակուեցաւ «Կիլիկիա» մաղթերգով:

Դասաւանդութիւնները սկսան Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 11-ի առաւօտուն:

ԴՊՐԵՎԱՆՔՑԻ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՍԿԻՏԱՐԻ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍՆԵՐ

Բայց ... դարերը թաւալած են արագօրէն եւ հիմա կ'երեւի ամենակարեւորը, փոխադարձ այցելութեան երթալն է անոնց որ բարի եկաքի եկած են մեզի: Իմ վախաքս է սակայն դեռ քանի մը օր այսպէս անցընել, կէս մը վայրենի, կէս մը թրմրած վիճակի մը մէջ որպէսզի մի անգամ ընդ միշտ կարօտս առնեմ այնքան տարիներէ ի վեր ցանկացուած երանդներէն, լոյսերէն, եւ բնութեան այլազան մըրմունջներէն եւ վարժ արդէն իմ ներքին ղեպցումներու հպատակելու, «ի՞նչ կ'ըլլայ»ներու չարքով մը կը պատասխանեմ ինծի եղած դիտողութիւններու. բայց փոխարէն շատ լաւ կը հասկցնեն թէ հոս փարիզ չէ, հոս կարելի չէ ուսանողի մը անփութութեամբ կեանքը չարունակել, թէ պայմանադրական սովորութիւններ կան որոնց ենթարկուած եմ:

-- Բայց քնա՛ւ, բոլոր հոգուովս կը բողոքեմ. առաջին բախումը արդէն. յետոյ մէկէն կը հասկնամ թէ պէտք է համակերպիլ. ոչ ոք կ'անդրադառնայ, բայց իմ էութեանս խորէն յանկարծ շատ փափուկ եւ անբացատրելի բան մը կարծես բիւրեղի պէս կը փշրուի...:

Առաջին այցելութեանս իսկ բախտը չի ժպտիր ինծի:

Կորիկեանները բարեկեցիկ մարդեր են եւ Կիրակի օրերը իրենց սալօնը պարապ չըլլար քնակնաբար, մանաւանդ այսօր, դրեթէ սենեակին երկու կողմերը պարապ տեղ չկայ որովհետեւ ... հասկնալի է ես եւ բարեկամս նորեկներ՝ ամէնուն հետաքրքրութիւնը կը չարժենք: Տան տիրուհին զարգացեալ տիկին մը, fait des frais մեզ ընդունելու համար, դուրսը այնքան լոյս եւ տաքութիւն կայ որ աչքերս մէկէն ի մէկ կը մթննան սալօնը մտնելով եւ դրեթէ դեղեւելով կը յառաջանամ, առաջին բարեւներէն եւ ներկայացումներէն ինչպէս նաեւ բացադանչութիւններէն առաքը որ անախորժ կերպով զիս կը խելացրնեն, մէկէն կը հանդարտինք եւ քիչ մը ինքզինքս կը դտնեմ, բարեկամս հեռուէն իր պայծառ կապոյտ աչքերովը կը հարցաքննէ ինծի. «ի՞նչ ընելու եկանք հոս» արդարեւ, ի՞նչ ընելու...:

Եւ ասիկա պատճառ կ'ըլլայ որ մտքիս մէջ ամէն գաղափար եւ մտածում պղտորին:

Մանաւանդ որ ահաւասիկ մէկէն հրեշայի՛ն կերպով ափեղ կ'երեւան չուրջս ամէն բան: Երեւակայեցէք ընդարձակ սրահ մը 4 - 5 պատուհաններով որոնք ամէնքն ալ թէեւ սքանչելի տեսարանի մը վրայ կը նային, բայց թանձր եւ դունատ վարագոյրներ դրեթէ բոլորովին կը զոցեն պատուհանները կէս մութի եւ դրեթէ խոնաւութեան մէջ պահելով սենեակին մթնոլորտը (վարագոյրին մէկ ճեղքուածէն կրցայ դիտել միայն հեռուն վազորդը արծաթի պէս ճերմակ որ սողոսկելով կը կորսուէր կապտորակ լեռներուն մէջերէն): Ժ.Ը. դարու ոճով, rococo կիրլանդիներով զարդ մը իր ծիծաղելի յաւակնութիւնը կը տարածէ գետինը. Empire կանանչ թաւիշէ թիկնաթոռներ եւ աթոռներ զուգահեռապէս կը չարուին սենեակին երկու պատերուն առաջք եւ որոնց ամէնքն ալ զրաւուած են դրեթէ. կը դիտեմ որ պատուհաններուն կողմը ոչ իսկ աթոռ մը կայ իբր թէ այդ մարդիկը վախնային լոյսերէն եւ օդէն, այլ սակայն խեղճերը որքա՜ն պէտք ունին արեւի ... եթէ գիտնայի՛ն, դրեթէ ամէնուն վրայ կը տեսնուին անարիւն դէմքեր, թանձր չարժումներով անդամներ, չար ծամածռութիւններու վարժուած անդոյն շրթունքներ ... Տիկին Կորիկեան իր լայնածաւալ մարմինը սեղմած է քօրսէին մէջ այնպիսի խժդժութիւնով մը որ դէմքը անհանդստող կարմրութիւնով մը ծածկուած է եւ իր բոլոր ծակտիքներէն դուրս կուտայ քրտինքի մանր կաթիլներ. թեւերը նոյնպէս սեղմուած՝ կապարի պէս ծանր եւ անշարժ կ'իյնային երկու քովէն, բոլոր ատոնք չէին արդիլեր որ Տիկին Կորիկեան սոխպուած զդար խօսելու, խօսելու այնպիսի արագութեամբ մը որ par sujetion կը զդայի որ չունչս կը կարուէր: Տիկինը լաւ խօսող մը ըլլալու համբաւը ունէր:

-- Թէեւ զեղեցիկ չէ բայց անանկ լեզու մը ունի ո՛ր ... կ'ըսէին ընդհանրապէս եւ կը հաւաստէին թէ այդ նշանաւոր լեզուն ի՛նչ սիրտեր այրած էր -- պէտք է ենթադրել -- ժամանակին: Խօսակցութիւնը կը թափառի Փարիզի վրայ:

-- Ինչե՛ր ունիք արդեօք պատմելիք, ինչե՛ր տեսած ըլլալու էք:

Անդին՝ պարոնիկ մը սեղ եւ ծիծաղելի երեւոյթով ճառ ընելու ձեւով մը ոտքի կ'երթայ եւ հանդիսաւոր՝ կը հարցնէ.

-- Տիկինը որչա՞փ ատեն Փարիզ մնաց:

-- Ութ տարուան մօտ:

-- Օհ, օհ, բաւական ժամանակ է եղեր, կը բացագանչէ ուրիշ մը, Տիկին Էֆթիկ, բարակ շրթունքներով եւ թառամած սուտեւուտներով 40 - 50 տարեկան կին մը:

- Ի՛նչ նայինք բան մը սորվեցա՞ք այդչափ ատենուան մէջ:

(Շար. 3)

ASSOCIATION LA HARPE
ENFANT DE DROIT

Des enfants français pour des enfants arméniens

Deux associations françaises pour les droits de l'enfant et des handicapés se mobilisent pour la reconstruction en Arménie de deux écoles à Vanadzor (ex-Kirovakan) :
— l'association de la Maison des Enfants de la Marine à Le Portel (Boulogne/Mer), et son Directeur Eric Legros,
— l'association La Harpe-Enfant de Droit, et son Président Willy Barral.

Enfance-Arménie est née d'une rencontre : celle des enfants et adolescents de la Maison des Enfants de la Marine à Le Portel (Boulogne/Mer), avec les enfants de l'école n° 3 bis de Vanadzor (ex-Kirovakan), ville fortement touchée par le séisme de 1988. Conformément à ses statuts, l'Association de la Maison des Enfants de la Marine décide de mettre en place une action de jumelage à vocation humanitaire en Arménie.

Comment des enfants se sont sentis concernés par d'autres enfants en dif, ficulté: ces enfants de France, eux-mêmes issus de milieux défavorisés, ont été touchés par une plus grande souffrance encore, par la précarité et les difficultés de l'enfance arménienne. Ils décident d'agir : ils constituent un Comité, rassemblent des fonds grâce à diverses actions (concerts, rencontres, expositions). Un film a été tourné sur ce séour des jeunes Français en Arménie, par une réalisatrice professionnelle, Gisèle Kirner. Devant tant d'obstination, des adultes (professionnels de l'éducation, psychologues, psychanalystes, médecins et autres) se joignent à eux, vont en Arménie et organisent des jumelages franco-arméniens. Un réseau professionnel d'aide technique et de solidarité, se crée entre des maisons d'enfants de France et des établissements similaires en Arménie.

Sous la haute autorité de responsables du Gouvernement arménien, Ministre de l'Education, Maire de la Ville de Vanadzor, est lancé le projet de reconstruction de ces écoles. 500 *enfants sont concernés par ce projet.*

Monsieur Jacques Chirac, Maire de Paris, offre son parrainage.

Des liens très forts de solidarité se sont tissés entre ces enfants. Des objectifs à la fois d'échange et de solidarité se sont définis : six établissements français et arméniens se sont déjà jumelés. *Enfance - Arménie* persiste obstinément dans ses efforts pour que continue cet élan d'aide et de générosité: chacun peut y participer, et voici comment:

Un Concert exceptionnel

avec le pianiste argentin Miguel Angel Estrella, et trois artistes arméniens, Albert Andonian, Arthur Aharonian, Haïk Davtian, aura lieu le lundi 5 décembre prochain au Théâtre du Rond Point des Champs-Elysées (réservations au théâtre, Tél: 44 95 98 00).

La Crèche de la Ville de Paris

consacrée à François d'Assise, se tiendra sur le parvis de l'Hôtel de Ville du 9 décembre au 8 janvier. Cette année, Monsieur Jacques Chirac, Maire de Paris, a décidé d'en attribuer le bénéfice à la reconstruction de deux écoles de Vanadzor.

Vous pouvez aussi adresser directement vos dons à l'association La Harpe - Enfant de Droit, 134, rue de Vaugirard, 75015 Paris (Tél. : 45 49 96 97) *en libellant vos chèques au nom de «Enfance - Arménie».*

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ՊԱՏԱՐԱԳ, ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն - Ժերոմի եւ Շրջակայքի Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը կը ծանուցանէ թէ եկեղեցւոյ հինութեան 64-րդ եւ Անուանակոչութեան 61-րդ տարեդարձի ծիսակատարութիւնը տեղի պիտի ունենայ Նոյեմբեր 27, կիրակի օր :

Այս առթիւ կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն հոգիներուն համար եկեղեցւոյս հոգեւոր Հովիւներուն, սպասաւորներուն, հիմնադիրներուն, Թաղական խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս, կամ ֆիզիքապէս աատարած են եկեղեցւոյ հինութեան եւ այսօր առ յաւէտ բաժնուած են մեզմէ :

Պատարագը եւ հոգեհանգստեան պաշտօնը կը մատուցանէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՐՃԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց Գերմանիոյ

որ կը կատարէ Մատաղօրհնութիւնը :

Արարողութեանց աւարտին՝ դիւնեճան մը տեղի պիտի ունենայ եկեղեցւոյ կից սրբահին մէջ :

Կը խնդրուի թաղին եւ շրջակայքի ժողովուրդէն իր ներկայութեամբ յարգել յիշատակը թաղիս ննջեցեալներուն :

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS

CYCLE D'HISTOIRE ET DE CIVILISATION

Premier volet du cycle de conférences 1994-95, proposé par l'UGAB *Paris — Ile-de-France*

«LA PREMIERE REPUBLIQUE D'ARMENIE 1918—1920»

par Mme Anahide TER-MINASSIAN
Historienne

Vendredi 25 Novembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17^e^
(M° Courcelles)
Tél. : 42. 27. 12 26

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

ՄԱՐՍԻԼԻԱ
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՑԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

ԿՈՄԻՏԱՍ
— 125 —

ԳՐԱԿԱՆ - ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑԹ

Անգրեի Չաթգակատուն
-- Պարոյր Սեւակ --

Կիրակի, Դեկտ. 4, ժամը 17·30-ին

Մայր եկեղեցւոյ մէջ
339, avenue du Prado — Marseille

Ջեկուցում՝
ԽԱՉԻԿ ԵԼՄԱՋԵԱՆ
Արտասանութիւն՝
ՍՈՒՐԲԻՆ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ԳԱՅԵԱՆԷ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
Ջութակ՝
ՅԱԿՈԲ ՇԻՐԻՆԵԱՆ
Նկարիչ՝
ՎԱԶԳԻՆ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

Մուտքը ազատ է :

LOTO

Dimanche 4 Décembre à 15 heures dans la salle de l'église arménienne de Beaumont,
organisé par la section «*Naïri*» de Beaumont de la Croix Bleue.

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի «Էօլա Սասունի» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ՝

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ ՄԸ

Մշակոյթի Տան մէջ՝
12 - 14, rue St-Bazile, Marseille 1er

Կիրակի, Նոյեմբեր 27, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին :

Բազմազան նուէրներ :

FONDS ARMÉNIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS SUR LA FRANCE
Période 1/4/1994 au 29/09/1994

— 250 Francs. -
Mlle Marie-Louise Boyadjian, M et Mme Grégoire Chahinian, M. Loris Diradur-yan, M. Hapet Haroutiounian, M. Mirican Karakaya, Mme Anahid Kassabian, M. Michel Kechichian, M. Kouleian (2 fois), M. Gérard Poultjian, M. A. Torossian, Mme Elise Vertanessian.
— 240 Francs. -
U.C.A. Montreuil.

(*A suivre*)

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
Boîte postale 12
75660 Paris Cedex 14
ou par virement bancaire :
CCP 11.926 85 C Paris.

COMMUNIQUE

Afin de contribuer aux frais financiers engagés dans le cadre de l'affaire Lewis, une soirée dansante, dont les bénéfices seront entièrement reversés au CDCA et au Forum des Associations, a été organisée le 19 novembre 1994.

La jeunesse arménienne de la région parisienne, au travers des trois organisations COPEA, NOR-SEROUND et UGAB-JEUNES, s'est mobilisée pour soutenir financièrement les deux actions menées en justice par le CDCA et le Forum des Associations.

Le négationnisme du génocide arménien nécessite une mobilisation unitaire de tous les Arméniens.

Cette première étape montre l'engagement de la jeunesse arménienne et sa volonté de mener des actions communes dans l'avenir.

Centre d'Orientation Pour les Etudiants Arméniens
FRA Nor-Seround
UGAB-Section Jeunes

Sous la présidence d'honneur du Maire de Cannes
Vice-Président du Conseil Régional Provence- Alpes - Côte d'Azur

Le **FONDS ARMENIEN DE FRANCE**
invite la communauté arménienne de la

Côte d'Azur

à un Débat public sur les
PROJETS ET REALISATIONS DU FONDS «HAYASTAN»

Gazoduc Iran - Arménie
Zanguézour - Karabagh

avec *BEDROS TERZIAN*
Président du Fonds Arménien de France

Diaporama commenté — Cocktail de clôture offert par la Ville de Cannes

Dimanche 27 Novembre à 17 heures

au Palais des Festivals de Cannes — *Auditorium A*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ASSOCIATION PHILANTHROPIQUE ET CULTURELLE
Utilité publique — Décret 23-4-86 J.O. 29-04-1986
Déclarée en 1935 sous le n° 172.605 : J.O. 29-06-1935
Autorisée par arrêté minist. 13-5-1947 : J.O. 24-7-1947
AIDE SOCIALE — COLONIE DE VACANCES
Siège Social : 17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 48. 24. 46. 57 — Fax : 48. 24. 98. 97.

Paris et sa région
1 Alfortville
2 Arnouville-lèsGonesse
3 Asnières
4 Bagneux
5 Chaville
6 Clichy
7 Issy-les-Moulineaux
8 Paris
9 Sevran - Livry

Centre France
10 Décines
11 Grenoble
12 Lyon
13 St Maurice de Beynost
14 Valence
15 Vaulx-en-Velin
16 Vienne

Marseille et ses environs
17 Beaumont
18 Bd Oddo
19 Marseille Ville
20 St - Jérôme

La C B A F est :
— une association reconnue d'utilité publique œuvrant sur toute la France avec ses 20 sections;
— la 1ère association à avoir fondé des colonies de vacances;
— la 1ère association à avoir créé des écoles hebdomadaires arméniennes;
— la 1ère association arménienne à avoir organisé les secours dès les premières heures du séisme de 1988 en Arménie;
La C B A F bénéficie d'un crédit unique auprès de notre communauté.

Donner à la C B A F, signifie :
— Aider les enfants nécessiteux;
— Préserver le patrimoine culturel arménien à travers ses écoles;
— Rester sur la brèche pour secourir l'Arménie et le Karabagh.
Permanence au siège social du lundi au vendredi de 9 heures à 13 heures.

Adressez vos dons à la C B A F
n° CCP : Paris 5 985 07 G

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25
VENDREDI
25 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5.00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻԻ 18·467 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.467

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ չարժումները այնքան մեծ համեմատութիւններ չէին առած Նոյեմբեր 23-ին, բայց Փարիզի ցոյցերը բաւական տպաւորիչ էին մասնակցողներու թիւով: Հանրային ապաստարկուներու անձնակազմները որոնք պատասխանած էին ՍԷ-ԺԷ-ԹԷ-ի եւ ԷՖ-Օ-ի կոչին կը պահանջէին աշխատանքի ապահովութիւն, ընկերային պաշտպանութիւն եւ աշխատավարձի յաւելում: Ըստ կազմակերպիչներու 80 հազար էր մասնակցողներու թիւը (20 հազար՝ ըստ ոստիկանութեան): Գաւառն ալ ցոյցեր տեղի ունեցած են: Կացութիւնը բաւական չփոթ կը մնար Նոյեմբեր 24-ին Պելֆոր Ալթոմի գործադուլին առընչութեամբ: 48 ժամ առաջ քուէարկութեան արդիւնքը 54% էր աշխատանքը վերսկսելու համար, բայց, գործատան դրաւումը կը չարունակուէր, ՍԷ - ԺԷ - ԹԷ-ի չարքերը տարակարծիք ըլլալով: ՍԷ - ԷՖ - ՏԷ - ԹԷ-ն կոչ կ'ընէր որ վերջ տրուի դրաւման եւ աշխատանքը սկսի: Ամէն պարագայի մէջ, կասկած չկայ որ ընկերային մթնոլորտը օրէ օր կը ծանրանայ, բայց, ցաւով պէտք է նկատել որ քաղաքական պարագլուխներուն մէկուն մտահոգութիւնը նախապատնական աթոռն է:

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓԻ կորնգուց Գրեմի Լիոնէի հետ իր դառը: Դատարանը չեղեալ համարելով կողմերու միջեւ գոյացած համաձայնութիւնը դատապարտեց Թափին 350 միլիոն ֆրանք վճարելու իր դրամատան, այն առարկութեամբ որ կարասիներու վերաբերեալ կահացուցակը իր պարտքերը վճարելու համար չէր յարգըւած: Թափի վերաքննութեան դիմած է, մինչ որ գոնէ ժամանակ չհիլ կուտայ իրեն: Միւս կողմէ, «Էքսփրէս»ի տուած հարցազրոյցի մը մէջ, չի բացառեր նախագահութեան թեկնածու ըլլալու պարագան:

ՆԱՓՈԼԻ գումարուած ՄԱԿ-ի ժողովը (կազմակերպուած ոճիրին դէմ) միաձայնութեամբ քուէարկած է գործունէութեան ամրողջական ծրագիր մը: Առաջին անդամ ըլլալով, միջազգային գեանի վրայ ընդունուած է մաֆիական բնոյթի ոճրային ընկերակցութեան իրաւազիտական ըմբռնումը: Փակման նիստին նախագահած է Սիլվիո Պէրլուսքոնի, հակառակ դատական իր հարցերուն եւ առիթը օգտագործած՝ դատապարտելու համար մաֆիոլը որ աւելի կարեւորութիւն կու տայ գուցականին (show) քան՝ ճշմարտութեան:

ԱԼԷՆ ՄԱՐՍՕ, ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ երեսփոխանը սրբագրութիւն մը քուէարկել տըւած է արդարադատութեան ծրագրի չորրորդ վիճաբանութիւններէն օգտուելով, որ բաւական աղմուկ կը բարձրացնէ: Արդարեւ, երեսփոխանին օրինագիծը կ'արգիլէ մամուլին որ արտայայտուի հարցապնդման մէջ եղող դատական հարցի մը շուրջ, առանց խնդրոյ առարկայ անձերու արտօնութեան: Մամուլի ազատութիւնն իսկ է որ կը վտանգուի եւ ամէն կողմէ քննադատութիւններ կան, նոյնիսկ երեսփոխանին կուսակցութեան շարքերուն մէջ: Ֆրանսական մամուլի ազգ. դաշնակցութեան նախագահն ալ յայտարարած է որ կարելի չէ մամուլին համար այսքան ծանր հետեւանքներով օրէնք մը քուէարկել առանց խորհրդակցութեան:

Ս. ՊԷՐԼՈՒՍՔՈՆԻ հակայարձակման անցած է եւ վճռած՝ կառավարութեան գլուխ մնալ: Իրեն դէմ եղած դատական հետապնդումին առիթիւ, Եւրոպա Մէկ ձայնասփիւռի կայանէն իսկ երդում ըրաւ իր հինգ տղոց կեանքին վրայ որ անմեղ է: Որոշած է ծախել իր բոլոր ընկերութիւնները ու չէչտած. - «Մեծամասնութիւնը վեհաժողով մը կը դումարէ մինչեւ չարթուս վերջ: Ով որ զինակցութիւն փոխէ Ցուդա մըն է, ոչ թէ որովհետեւ ինծի կը դաւաճանէ, այլ որովհետեւ կը դաւաճանէ զինք ընտրողներուն»:

ՎԱՏԻԿԱՆ վիժումի իր դատապարտումին, առջի օր կցած է նաեւ մկրտութեան պարագան: Ա՛յլ խօսքով, եթէ վիժումի առեն սաղմը ողջ է, պէտք է մկրտել:

ԳԱՐԹԻԷ ազամանդավաճառը ծանուցումի արշաւի մը կը ձեռնարկէ սինեմայէն եւ հեռատեսիլէն, միջազգային գեանի վրայ: Ծրագրումը եւ պատրաստութիւնը արժած են մէկ միլիոն տոլար:

ԵՐԵՒԱՆԻ «ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 21 / 24)

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Նոյ. 16-ին Լ. Տէր-Պետրոսեան ընդունած է Մոսկուայի պետ. համալսարանի տեսուչը եւ իր օղնականը, որոնք աշխատանքի այցելութեամբ Երեւան կը գտնուէին: Խօսակցութիւնը ընթացած է Երեւանի եւ Մոսկուայի համալսարաններու միջեւ կապերու վերահաստատման, հայաստանցի ուսանողներու Մոսկուայի համալսարանը ուսանելու կարելիութեան, յատուկ անձնակազմի պատրաստութեան եւ համագործակցական այլ հարցերու քննարկման ուղղութեամբ:

***

ԱՆՈՒՐԵԱՆԻ ՇՐՋԱՆԸ՝ ՄԱՐՏՈՒՆԻԻՆ

ՀՂՀ-ի Մարտունիի շրջանի դաշտերը դալ տարի պիտի վայելեն ցորենի ընտիր սերմանցու, որ ձեռք ձգուած է Ախուրեանի շրջանէն, մատչելի պայմաններով: Արդարեւ, Ախուրեանցիները 120 Թոն բարձր որակով բերքատու հատիկ պատրաստած են Արցախցիներուն համար: Տարան բարենպաստ ըլլալու պարագային Մարտունիի հողամշակներուն կարելի կ'ըլլայ իւրաքանչիւր հեկտարէն մինչեւ 60 Թոն բերք ձեռք ձգել:

***

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՅԹ Ի ՊԱՏԻՒ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻՆ

Հայաստանի Փիլհարմոնիք նուագախումբի «Եղեռնէն մինչեւ անկախութիւն» մըկրտուած համերգաշրջանի Նոյեմբեր 20-ի համերգը, որ տեղի ունեցած է Երեւանի «Արամ Խաչատրեան» սրահը, նուիրուած է Վիկտոր Համբարձումեանի: Մեծարեալին ընորհակալութեան խօսքէն ետք ելոյթ ունեցած է ազգ. Ակադեմիայի նախագահի տեղակալ Լ. Բարսեղեան:

ՎԱՐՉԱՊԵՏ ՀՐԱՆՏ ԲԱԳՐԱՏԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՑԻՆ ԴՐԱՄԱՏԱՆ ՀԵՏ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 22-ին Համաշխարհային դրամատան Փարիզի կեդրոնատեղիին մէջ տեղի ունեցաւ Հայաստանի համար դրամարուած առաջին խորհրդակցական խմբակին ժողովը, ղեկավարութեամբ՝ դրամատան Եւրոպայի եւ Միջին Ասիոյ բաժնին տնօրէն Պաղիլ Քաւալոքիի: Հայկական պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէր վարչապետ Հ. Բագրատեան. կազմին մէջ էին Ֆինանսի, Տնտեսութեան նախարարները՝ Լեւոն Բարխուդարեան, Արմէն Եղիազարեան, կեդրոնական դրամատան տնօրէնը Բագրատ Ասատրեան, վարչապետի աշխատակազմին նախարտահ Սերգէյ Մանասարեան, կառավարութեան Արտաքին յարաբերութիւններու բաժնի վարիչ Վասիլի Ղազարեան, վարչապետի օղնական Այտա Խաչիկեան եւ Հայաստանի Փարիզի դործակալը Վ. Տէր-Ղեւոնդեան: Խորհրդակցական ժողովին ներկայ եղան 12 կառավարութիւններու, Եւրոպական Միութեան եւ միջազգային վեց կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները:

Պ. Քաւալոքի ներկայացուց բարեշրջումներու դարունէն ի վեր արագացած ընթացքը, դրուատեց, հակառակ տնտեսական դժուարութիւններու զանոնք անխափան չարունակելու կառավարութեան վճռակամութիւնը:

Հայաստանի վարչապետը չեչտեց կարեւորութիւնը տնտեսական ենթահարթին որ ապդակներէն մէկը պիտի ըլլայ շրջանի խաղաղութեան եւ կայունութեան: Ըսաւ թէ դրամահոսքը դանդաղած է, ազատ ձեռնարկութիւնները, տեխնոկանաչնորհումը արագացած: Ընկերութեան ամէնէն խոցելի չերտերը -- երախայ, տարեց, գործազուրկ -- կառավարութեան պահպանութեան տակ են:

Խորհրդակցական ժողովին որոշուեցաւ 1995-ի համար 265 միլիոն տոլարի յատկացում կատարել Հայաստանի, օգնելու համար ձեռնարկուած տնտեսական բարեփոխումներուն յաջողութեան: Այդ գումարը պիտի գոյանայ Ֆրանսայէ, Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Ճափոնի, Հոլանտայէ, Ռուսաստանի, ՊԷՐՏ-է, Համաշխարհային դրամատան եւ Միջազգային դրամական Ֆոնտին մասնակցութեամբ:

Նոյն օրուան երեկոյեան տեղի ունեցաւ մամուլի ասուլիս մը, Համաշխարհային դրամատան Փարիզի կեդրոնատեղին, ուր ներկայ էին հայկական պատուիրակութիւնը եւ չուրջ երկու տասնեակ լրագրողներ: Նախ Հայաստանի դժուարին պայմաններուն ու խորհրդակցական հանդիպումին մասին խօսեցաւ Պ. Քաւալոքի, ապա արտայայտուեցաւ (անդլերէն) Հերանտ Բագրատեան: Ան ըսաւ թէ իր կառավարութիւնը մեծապէս կը դնահատէ Հայաստանի օժանդակութեան այս չանքերը որոնք անհրաժեշտ են ձեռնարկուած բարեկաւումներուն յաջողութեան համար: Ան յոյս յայտնեց որ 1995-ի ընթացքին տնտեսութիւնը աճ կ'արձանագրէ ու բարեշրջումները կուտան դրական արդիւնքներ:

Մամուլի ասուլիսը աւարտեցաւ հարցումներու բաժինով մը ուր հետաքրքրութեան առարկայ եղան նաեւ հայի դինին տարապարման յաւելումը եւ Հայաստանի պարտադրուած չրջափակումի խնդիրները: Առաջինին պատասխանեց վարչապետը, ըսելով որ այդ յաւելումը կատարելով պետութիւնը դրամ չհաելու նպատակը չի հետապնդեր: Ատիկա այլ ձեւով պիտի վերադարձուի ժողովուրդին. իսկ չնորհիւ կատարուած յատկացումին, 1995-ի ընթացքին մարդիկ աւելի լաւ պայմաններ պիտի ունենան: Երկրորդ նիւթին մասին խօսեցաւ Պ. Քաւալոքի, ըսելով որ միջազգային հանրութիւնը կը փափաքի որ քաղաքական տագնապը չուտով լուծումի յանդի: Այնքան ատեն որ այդ լուծումը ուշանայ, դժուար է արտաքին ներդրումներու համար հետաքրքրական երկիր նկատել Հայաստանը:

Վարչապետ Հ. Բագրատեան եւ հայկական պատուիրակութիւնը Նոյեմբեր 23-ին վերադարձան Երեւան:

Ա. ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԱԽՈՑԵԱՆՆԵՐՈՒ ԼԻԿԱ

Նոյ. 23-ի խաղերուն արդիւնքներն են...

Ա. ԽՈՒՄԲ

ԻՖՔ Կէօթպերկ -- Մանչէսթըր Եունայթըտ 3 -- 1, Կալաթասարայ -- Պարչելոնա 2 -- 1:

Բ. ԽՈՒՄԲ

Սպարտակ Մոսկուա -- Դինամօ Կիեւ 1 -- 0:

Պայէրն - Միւնիխ -- Փարի Սէն - Ժերմէն 0 -- 1:

Գ. ԽՈՒՄԲ

Պենֆիքա Լիզպոն - Սփլիթ (Խրուաթիա) 2 - 1, Շթէյոա (Ռումանիա) -- Անտըրլեխթ 1 -- 1:

Դ. ԽՈՒՄԲ

ԱԷՔ - Աթէնք -- Գոպինօ Սալցպուրկ 1 -- 3, Միլանօ Ա. Ս. -- Աժաքս 0 -- 2:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Վերջին չրջանին, սովորականէն աւելի անկանոն դարձած է թղթատարական սպասարկութիւնը, ոչ միայն թերթերու այլեւ նամակներու գրուժին մէջ: Մեր ստացած դանդատներն ալ բազմացած են, քանի մեր բաժանորդները յաճախ քանի մը թիւ միասին կը ստանան, յապաղումով կը ստանան կամ բնաւ չեն ստանար: Դիմելով ՄԵԶՄԷ ԲՈԼՈՐՈՎԻՆ ԱՆԿԱԽ Է ԱՅՍ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ, քանի «Ցառաջ» ամէն օր նոյն կանոնաւորութեամբ եւ նոյն ժամուն կը յանձնուի առաքման փարիզեան կեդրոնին:

Որոշ փոփոխութիւններ, գործադուլի մասնակի չարժումներ աւելի կը վատթարացնեն գրուժները: Այս կացութիւնը մեծապէս կը վնասէ թերթին, որու վարչութիւնը ջանք չի խնայեր որ ամէն ինչ կանոնաւոր ըլլայ եւ տարուած աշխատանքը ի դերեւ կ'ելլէ: Մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի ներողամիտ ըլլալ: Աւելորդ է ըսել թէ կրնան դիմել խմբագրութեան պակասած թիւերու պարագային:

«ՑԱՌԱՋ»Ի
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՐԱՍԿԶԲԻ ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ԱԴԱՄԱՆԴԱԳՈՐԾՆԵՐԸ

Փարիզի կենտրոնում գտնուող մարդաշատ փողոցներից մէկում է տեղաւորուած «Տիամանթէօ» (այսինքն՝ «Ադամանդագործներ») ճաշարանը: Այն ժամանակին եղել է Ֆրանսական մտաւորականների սիրած վայրերից մէկը: Այստեղ հնչել է հայերէն խօսքը, բարբառը: Ճաշարանը «Տիամանթէօ» է կոչւում այդ թաղում ժամանակին գործած եւ մեծ հռչակ վայելած հայ ադամանդագործների պատուին: Ովքե՞ր էին այդ համբաւաւոր Հայերը եւ ինչո՞ւ է նրանց անունով կոչւում այդ հաստատութիւնը: Ի՞նչ հետք են թողել նրանք իրենց ժամանակի փարիզեան իրականութեան վրայ:

Անցեալ դարի վերջի եւ մեր դարի առաջին քառորդի փափաքնակ ադամանդագործների մէջ ամենանշանաւոր հայ դէմքը Աթանիկ (Աթոգինէ) Էղնայեան էր: Փարիզում ոչ մի Հայի անուն այնքան ժողովրդական չէր, որքան Էղնայեան անունը: Այդ հանգամանքը պայմանաւորուած էր նրան պատկանող ազնուական նժոյգների առպաստանով՝ այսինքն ախոռով՝ որտեղ չուրջ 250 ընտիր ձիեր էին պահւում: Դա Ֆրանսիայի եւ աշխարհի ամենակարեւոր այգօրինակ կենտրոնն էր: Զիարշաւով հրապուրուած հարիւր հազարաւոր մարդիկ ամէն օր արտասանում էին այդ անունը, եւ երբ Էղնայեանի նժոյգներից մէկը չահում էր, ապա մրցարաններում հազարաւոր բերաններից թնդում էր «Էղնայեա՛ն, Էղնայեա՛ն»: Էղնայեանը համաշխարհային համբաւ է ունեցել նաեւ իբրեւ ադամանդի վաճառական ու գործարանատէր: Աթոգինէ Էղնայեանը ծնուել է 1847-ին Կ. Պոլսում՝ Գում Գափու թաղում: 1876-ին եկել է Փարիզ ընկերակցելու իր եղբայրներ Տիգրան եւ Գաբրիէլ Էղնայեաններին: Վերջիններս հաստատուել էին Փարիզում աւելի վաղ եւ զբաղուած էին ադամանդի առեւտրով: Իր նախաձեռնող ոգու եւ բնաւորութեան ուժի չնորհիւ Աթոգինէն վարպետն է դառնում Էղնայեան առեւտրական տան եւ եղբայրների մահից յետոյ մնում այդ տան միակ ղեկավարը: Սկզբնական շրջանում Էղնայեան տունը զբաղուած էր թանկագին քարերի առեւտրով միայն, եւ նրա համբաւը սկսեց տարածուել այն օրուանից, երբ Էղնայեանը սկսեց կիրառել ադամանդ տաշելու իր յայտնագործած իւրայատուկ եղանակը: Մինչ այդ ընդունուած կլոր ձեւի ադամանդների փոխարէն, նրա յղկարանից վաճառքի են դուրս գալիս ճուաձեւ, տանձաձեւ, որտաձեւ եւ այլ բնոյթ ունեցող քարեր: Էղնայեանի յղկարանի քարերի հաւաքածոն ցուցադրուում է 1900 թ. Փարիզի միջազգային ցուցահանդէսում՝ մեծ հիացմունք առաջացնելով եւ չահելով ոսկէ մեդալ: 1904-ին Սէն Լուիի (ԱՄՆ) եւ 1908-ին Լոնտոնի ցուցահանդէսներում այն մեծ մրցանակի արժանացաւ, իսկ 1925-ին Փարիզում, դեկորատիւ արուեստների ցուցահանդէսում՝ պատուոյ վկայականի:

Նախքան Էղնայեանի յղկարանի բացուելը, Փարիզի ադամանդ տաշող վարպետները գլխաւորապէս Հոլանտացիներ եւ Պելժիացիներ էին:

Ժամանակի ընթացքում Էղնայեանի քարերի փառքը դուրս եկաւ Ֆրանսիայի սահմաններից: Էղնայեանի յղկարանից ծագող ադամանդները սկսեցին վաճառուել Փարիզի եւ Նիւ-Եորքի լաւագոյն խանութներում:

Աթոգինէ Էղնայեանը մահացաւ Փարիզում, 1925 թուականին: Նրա որդին՝ Վահէն, հօր մահից յետոյ, իր ծնողի կլոտակի համաձայն, մէկ միլիոն Ֆր. յանձնեց Հայ նշանաւոր բարերար եւ ազգային գործիչ Պօղոս Նուպար փաշային, այսինքն՝ փաստօրէն Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեանը՝ ազգօգուտ որեւէ ձեռնարկի համար գործածելու նպատակով:

Աթոգինէ Էղնայեանի հետ միաժամանակ Փարիզում ապրել եւ աշխատել են մի շարք այլ նշանաւոր ակնատաշներ եւ ադամանդի վաճառականներ, որոնք թէեւ այսօր չեն յիշւում, սակայն ապրում են մեր ժողովրդի յիշողութեան մէջ՝ իրենց ազգօգուտ գործերով: Պահպանուել է մի լուսանկար, որտեղ միասին, կողք-կողքի կանգնած են Փարիզի նշանաւոր հայ ադամանդագործներից մի քանիսը: Նրանց շարքում յատկապէս առանձնանում է Ռաֆայէլ Մարկոսեանի կերպարը: Ռաֆայէլ Մարկոսեանը հայ ազգային հասարակական գործիչ էր, ազգային մեծ բարերար: Փարիզում նա մեծ համբաւ ունէր որպէս բոլոր կարօտեալ հայ ուսանողների հայր, օգնում էր իրեն դիմող բոլոր աղքատներին, Կ. Պոլսի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցուն, Փարիզի հայ եկեղեցուն, Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեանը, հայկական զանազան միութիւններին:

Ռաֆայէլ Մարկոսեանը ծնուել է 1844 թ. Կ. Պոլսում: Նախնական կրթութիւնը սաացել է Կ. Պոլսի Պալաթ թաղի եկեղեցու դպրոցում, բայց ուսուցման դադաժան ձեւերի պատճառով կիսատ է թողել կրթութիւնը եւ աշակերտութիւն սկսել իտալացի մի ադամանդագործի մօտ: Եռեք տարի վերջինիս մօտ ծառայելուց յետոյ աշխատանքի է անցել Կ. Պոլսի չուկայում:

1889 թ. հաստատուել է Փարիզում եւ սկսել զբաղուել գոհարավաճառութեամբ, որի շնորհիւ մեծ դիրք եւ պատկառելի հարստութիւն է ապահովել իրեն: Եղել է զմրուխտի մասնագէտ, գործի բերումով այցելել Չինգկաստան:

1912 - 13 թթ. նա 10·000 Ֆր. է ուղարկել Հայաստան՝ Մուշի Առուարինջ գիւղում վարժարան կառուցելու եւ տեղի կարօտեալ հոզագործների անտեսական վիճակի բարելաւման համար: Նոյն ժամանակ մայր հողից իր հայրենակիցների արտագաղթելու առաջն առնելու համար, նրանց նպաստներ տրամադրելու մտադրութեամբ, Փարիզում հանգանակութիւն է ձեռնարկել եւ այդ հաշուին իր կողմից Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեանն է ուղարկել 9·440 Ֆր.: Առաջին աշխարհամարտի աւարտից յետոյ Մարկոսեանը կարեւոր նուիրատուութիւններ է արել Ատանայի հայկական նոր ստեղծուած մայրանոցին, Կ. Պոլսոյ Ազգային հիւանդանոցի թոքախտաւորների բաժնին:

1919 թ. Յունուարին Պօղոս Նուպար փաշայի հրաւէրով եւ կոչով փարիզահայ մի շարք ունեւոր անձինք ամսական նուիրատուութիւններ են արել նպաստամատոյց յանձնաժողովին հայ կարօտեալների վիճակը թեթեւացնելու նպատակով: Առաջին ղրամահաւաքի ժամանակ Մարկոսեանը յատկացրել է 5·000 Ֆր., իսկ երկրորդ հաւաքման ժամանակ 1·000 Ֆր. նուիրել հայ փախստականների ըղեսաններ գնելու համար: Ուշագրաւ է, որ առաջին ղրամահաւաքին 1·000 Ֆր. յատկացումով մասնակցել է նաեւ նշանաւոր ադամանդագործ Սերովբէ Սվաճեանը: 1920 թ. Ռաֆայէլ Մարկոսեանը երեք միլիոն Ֆր. է նուիրել իր ժողովրդին՝ Հայաստանում արհեստագիտական վարժարան հիմնելու համար: Նա իր մասնակցութիւնն է բերել նաեւ 1921 թ. Հայաստանի օգնութեան համար բացուած հանգանակութեանը: Ռաֆայէլ Մարկոսեանը կնքել է իր մահկանացուն 1922 թ. Յուլիսի 6-ին Փարիզում: Նրա մահից յետոյ բացուած կտակից պարզուել է, որ մեծ մարդասէրը 10·000-ական Ֆր. է նուիրել Ազգանուէր Հայրենեաց ընկերութեանը, Դպրոցասէր Տիկնանց ընկերութեանը, Կ. Պոլսի կարօտեալ հայ ոսկերիչներին, Կ. Պոլսի Պալաթ թաղի աղքատներին, Փարիզի 9-րդ թաղամասի աղքատներին, 20·000 Ֆր.՝ Փարիզի Հայոց եկեղեցուն, 25·000-ական Ֆր.՝ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեանը, Հայոց միացեալ ընկերութեանը, Կ. Պոլսի Հայոց Ազգ. հիւանդանոցին, նաեւ 300·000 Ֆր.՝ Հայաստանում յատուկ որբանոց հիմնելու համար Պետրոս Խամէրեանի անունով, նաեւ երկու միլիոն հարիւր հազար Ֆր.ի մի ղրամագլուխ, որի տոկոսները պիտի ծառայէին հայ երիտասարդների կրթութեանը, գլխաւորապէս Փարիզում նրանց համար յատուկ թոշակներ հաստատելու նպատակին:

Դժբախտաբար, Ռաֆայէլ Մարկոսեանի՝ Հայաստանի համար յատկացուած չուրջ հինգ միլիոն Ֆր.ի հասնող գումարը առ այսօր չարունակում է մնալ չօգտագործուած:

Ռաֆայէլ Մարկոսեանը Հայաստանին է կտակել 12 - 19-րդ դարերի երեսունեօթ ընտիր հայկական նկարազարդ ձեռագրեր, որոնք Երեւանի Մաշտոց Մատենադարանը ստացել է 1969 թ. Նրա վերջին կտակակատար Վահան Խամէրեանի միջոցով: Պահպանուել է մի հին լուսանկար, որտեղ Ռաֆայէլ Մարկոսեանի կողքին կանգնած են փարիզահայ համբաւաւոր ադամանդագործները Էլմասեանը, Պ. Էսմէրեանը, Գ. Սվաճեանը: Նրանց եւ այլ նշանաւոր հայ ադամանդագործների մասին հնարաւոր չէ պատմել մէկ յօդուածի սահմաններում: Մեր յօդուածի այս էջը կը ցանկանայինք եզրափակել Սերովբէ Սվաճեանի կեանքին եւ գործունէութեանը վերաբերող սեղմ յիշատակութեամբ:

Ո՞վ է Սերովբէ Սվաճեանը, եւ ի՞նչ բարեգործութիւններով է նա մուտք գործել մեր ազգային պատմութեան մէջ:

Սերովբէ Սվաճեանը Փարիզի ամենամեծ ադամանդագործ արհեստաւորներից եւ միաժամանակ ադամանդի վաճառականներից էր: Նա ամենաառաւտաճեռն բարեգործներից էր: Մասնակցել է ազգօգուտ նպատակներով բացուած բոլոր հանգանակութիւններին: Երկար տարիներ եղել է Փարիզի հայ եկեղեցու վարչութեանատենապետ, Փարիզի հայ եկեղեցու հոգաբարձութեան եւ վարչութեան անդամ, մասնակցել է Ազգաժողովի եւ մարդասիրական այլ ընկերութիւնների գործունէութեանը, օգնել է ուսանողներին, արուեստագէտներին, իր նուիրատուութիւններով մասնակցել է Ազգային պատուիրակութեան ծախսերին:

Սերովբէ Սվաճեանը ծնուել է 1868 թ. Նոյեմբերի 14-ին Կ. Պոլսում: Կ. Պոլսի Ռապըրթ Քոլէճը աւարտելուց յետոյ 1887 թ. եկել է Փարիզ իր քեռու՝ Գաբրիէլ Էղնայեանի մօտ աշխատելու: 1892 թ. վերջինիս մահից յետոյ Սերովբէ Սվաճեանը իր անձնական գործն է սկսել՝ համակրանքի եւ վստահութեան արժանանալով օտար վաճառականների միջավայրում: 1895 թ. իր ազգական կարապետ Փեհլիվանեանի հետ նա Փարիզում հիմնում է Սվաճեան եւ Փեհլիվանեան առեւտրական տունը: Նրանց առեւտուրը տարածւում է Իտալիայից Աւստրիա, Ռուսաստան, Հնդկաստան, Հոլանտա եւ այլ երկրներ: 1900 թ. լրանում է ընկերութեան պայմանաժամը եւ Սերովբէ Սվաճեանը, իր եղբայրներին միանալով, հաստատում է Սվաճեան առեւտրական տունը, որը աստիճանաբար դառնում է Փարիզի խոշոր առեւտրական կենտրոններից մէկը: 1903-ին Հնդկաստանում գտնուղ իր եղբօր՝ Միքայէլի խորհրդով, աւտոմեքենայի ընկերութիւն է հիմնադրում Կալկաթայում՝ «Ֆրենչ մոթոր քար Հինտ էլեքթրիք Համփընի» եւ 1 - 2 տարի անց Պոմպէյում բացում է վերջինիս մասնաճիւղը:

Սերովբէ Սվաճեանը աւտոմեքենայի մեծ սիրահար էր եւ Փարիզում առաջին մեքենայ գնողներից էր: Պէտք է յիշել, որ այն տարիներին Հնդիկները աւտոմեքենայի մասին գաղափար չունէին:

1905 թ. Սվաճեանը Պոլոնիա (Գոլոմպիա) է ուղարկում իր կրտսեր եղբօրը՝ Հմշակուած զմրուխտի խոշոր գործ հիմնելու համար:

Սերովբէ Սվաճեանը հոյակապ ճանաչում էր առաջնակարգ ադամանդները եւ նրա բռնած բոլոր ձեռնարկումները աւարտուում էին յաջողութեամբ: Շատ չուտով նա իրեն նուիրում է զեղարուեստական պատկերների եւ հնագիտական արժէք ներկայացնող գործերի հաւաքածուների ստեղծմանը: 1911 թ. ընտրուում է Փարիզի Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան օժանդակ մասնախմբի անդամ՝ կատարելով առենապետի պաշտօնը: Նոյն ժամանակ Բարեգործականի տեղական մասնաժողովի անդամ է ընտրուում եւ Աթոգինէ Էղնայեանը: 1911-ին Ռաֆայէլ Մարկոսեանը եւ Աթոգինէ Էղնայեանը Փարիզի Բարեգործականի մասնաճիւղի մուտքի վճար են տալիս իրաքանչիւրը 10·000 Ֆր. եւ իրրեւ անդամատուրք՝ տարեկան 500-ական Ֆր.: Նրանք նշանակւում են Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան կեդրոնական վարչութեան պատուոյ անդամ: Նոյն ժամանակ Սերովբէ Սվաճեանը մուտքի վճար էր մուծում 5·000 Ֆր. եւ տանձնում ամենաբարձր անդամատուրքը՝ ամսական 100 Ֆր.:

1914-ին հայ կամաւորները մտնում են Անթանթի բանակները եւ Սերովբէ Սվաճեանին առաջարկում հայ կամաւորների միութեան պատուոյ նախագահի պաշտօնը: Նրա գրասենեակում են պատրաստում ռազմաճակատի հայ կիմնաւորներին ուղարկուելիք ուտեստեղէնի ծրարները: 1916-ից սկսած նա առաստաձեռնօրէն գումարներ է տրամադրում հայ եկեղեցուն: 1919 թ. Մայիսին Սվաճեանը արձագանգում է հայ կամաւորների յուշարձանի պատրաստման համար յայտարարուած համազգային հանգանակութեանը եւ 500 Ֆր. տրամադրում հանգանակող յանձնախմբին: 1921 թ. Հոկտեմբերին Փարիզի Հայերը յանձնախումբ են կազմում եւ հանգանակութիւն բացում: Սվաճեանը 10·000 Ֆր. է տրամադրում առաջնորդարանին՝ ամերիկեան նպաստամատոյցի միջոցով Հայաստանի սովեալներին յատկացնելու համար:

Սվաճեանը երկար տարիներ զբաղեցնում է Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան գանձապետի պաշտօնը, որից հրաժարւում է 1924-ին առողջական պատճառներով: 1927 թ. նա Բարեգործականին է նուիրում Փարիզում Սքուար Ալպոնի 11 հասցէն ունեցող իր կառուցած չէնքի առաջին յարկը՝ 250·000 Ֆր. արժողութեամբ: Այդ յարկաբաժինը գառնում է Միութեան կենտրոնատեղին: Մինչ այդ Բարեգործականը իր նիստերը գումարում էր նախագահի՝ Պօղոս Նուպար փաշայի բնակարանում: Սվաճեանը Բարեգործականին է նուիրում նաեւ աւտոմեքենայի իր հնդկական ընկերութեան արժեթղթերի մի մասը, որոնց եկամուտները պարբերաբար պիտի յատկացուէին Հայաստանի մէջ բարեգործական գործերի:

Սվաճեանը ունեցել է տարբեր գարերի տասնվեց ընտիր հայկական նկարազարդ մատեաններից բաղկացած մի հաւաքածու, որը մանրակրկիտ քննութեան է արժանացել նշանաւոր հայագէտ, հայ գրքարուեստի ուսումնասիրող Ֆրեետերիք Մաքլէրի «Հայ արուեստի վաւերագրեր» գրքում: Վերջինս լոյս է տեսել Փարիզում 1924 թ., Ֆրանսերէն լեզուով՝ Սվաճեանի, Աթոգինէ Էղնայեանի, Տիգրան Խան Քելեկեանի եւ այլ նշանաւոր բարեգործների հովանաւորութեամբ:

Սերովբէ Սվաճեանը իր ձեռագրերի հաւաքածուն եւ 17-րդ գարի Քէօթահիայի հայկական յախճապակու մի նմոյշ իր կեանքի վերջում նուիրել է Երուսաղէմի հայկական Ս. Յակոբեանց վանքի գրադարանին:

Սերովբէ Սվաճեանը մահացել է 1932 թ. Մայիսի 18-ին Փարիզում եւ, իր ցանկութեան համեմատ, հողին է յանձնուել համեստ ձեւով, անաղմուկ, առանց մասնակցի եւ լրագրական հաղորդումների:

Փարիզում մեծ համբաւ են ունեցել նաեւ այլ հայ ադամանդագործներ - վաճառականներ, որոնք՝ նոյնպէս աչքի են ընկել ազգօգուտ գործերով: Կարելի է յիշել, օրինակ, 1920 թ. Յունուարին Հայաստանի բանակի համար աւտոմեքենաներ ձեռք բերելու ուղղութեամբ հայ բարերարների գործադրած ճիգերը, որոնք մերժուեցին Ֆրանսիացիների կողմից: Հայաստանի բանակը էնքանթիներով պինդելու համար ակնեղէնի վաճառականներ Բուլճեան եղբայրները տրամադրեցին 2·000 Ֆր. ակնատաշ Հրանտ Ճեւահիրճեանը 10·000 Ֆր., ակնեղէնի վաճառական Պաչատուր Ներսէսեանը՝ 2·000 Ֆր. եւն.: Նմանապէս, յիշարժան է, որ՝ Փեռ Լաչէզում Անգրանիկ զօրավարի արձանի համար սկսուած համազգային հանգանակութեան յանձնախմբի փոխատեղապետն էր նշանաւոր ադամանդագործ Պօղոս Խամէրեանը: Բազմաթիւ են հայ ադամանդագործների բարեգործութիւնները եւ դրանցով են նրանք ապրում սփիւռքահայ ժողովրդի յիշողութեան մէկ:

ԼԵՒՈՆ ԶՈՒՔԱՍԶԵԱՆ

«Հայուքիւն»

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՓՐԿՈՒԻԹԻՆԸ ԸՍՏ ԳՈՐԲԱՉՈՎԻ

«Նուվել Օպսերվաթէօռ» շաբաթաթերթին տրուած հարցազրոյցով մը Խորհրդային Միութեան վերջին նախագահը բացառական յոռետեսութեամբ կ'արտայայտուի երկրին ներկային մասին, առաջարկելով փրկութեան իր տեսակէտը:

Անոր կարծիքով ներկայ իշխանութիւնը երկար չի կրնար տոկալ ու նոյնիսկ պիտի չկարենայ դիրքին վրայ մնալ մինչեւ եր ցնի պաշտօնավարութեան աւարտը (1996 Յունիս): Կ'ըսէ թէ ուժերը որոնք գինքը իշխանութեան հասցուցին, այսօր առանց փենոյէ մը կը փնտռեն որպէսզի կարգադրեն կանոնը հաստատէ երկրին մէջ ու փրկեն վարչակարգը: Ինք համաձայն է լուծումի նման տարբերակի մը, բայց համոզուած է որ եթէ ոչ մէկ քայլ առնուի, վարչակարգը պիտի փուլ գայ պայթած խուժանին ձեռքով, ինչ որ քաղաքացիական պատերազմի մը սպառնալիքը կը բերէ: Այդ է պատճառը որ ինք կանխահաս ընտրութեան կողմնակից է որպէս ժողովրդավարական ու խաղաղ լուծում

խմբին: 1921 թ. Հոկտեմբերին Փարիզի Հայերը յանձնախումբ են կազմում եւ հանգանակութիւն բացում: Սվաճեանը 10·000 Ֆր. է տրամադրում առաջնորդարանին՝ ամերիկեան նպաստամատոյցի միջոցով Հայաստանի սովեալներին յատկացնելու համար:

Սվաճեանը երկար տարիներ զբաղեցնում է Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան գանձապետի պաշտօնը, որից հրաժարւում է 1924-ին առողջական պատճառներով: 1927 թ. նա Բարեգործականին է նուիրում Փարիզում Սքուար Ալպոնի 11 հասցէն ունեցող իր կառուցած չէնքի առաջին յարկը՝ 250·000 Ֆր. արժողութեամբ: Այդ յարկաբաժինը գառնում է Միութեան կենտրոնատեղին: Մինչ այդ Բարեգործականը իր նիստերը գումարում էր նախագահի՝ Պօղոս Նուպար փաշայի բնակարանում: Սվաճեանը Բարեգործականին է նուիրում նաեւ աւտոմեքենայի իր հնդկական ընկերութեան արժեթղթերի մի մասը, որոնց եկամուտները պարբերաբար պիտի յատկացուէին Հայաստանի մէջ բարեգործական գործերի:

Սվաճեանը ունեցել է տարբեր գարերի տասնվեց ընտիր հայկական նկարազարդ մատեաններից բաղկացած մի հաւաքածու, որը մանրակրկիտ քննութեան է արժանացել նշանաւոր հայագէտ, հայ գրքարուեստի ուսումնասիրող Ֆրեետերիք Մաքլէրի «Հայ արուեստի վաւերագրեր» գրքում: Վերջինս լոյս է տեսել Փարիզում 1924 թ., Ֆրանսերէն լեզուով՝ Սվաճեանի, Աթոգինէ Էղնայեանի, Տիգրան Խան Քելեկեանի եւ այլ նշանաւոր բարեգործների հովանաւորութեամբ:

Սերովբէ Սվաճեանը իր ձեռագրերի հաւաքածուն եւ 17-րդ գարի Քէօթահիայի հայկական յախճապակու մի նմոյշ իր կեանքի վերջում նուիրել է Երուսաղէմի հայկական Ս. Յակոբեանց վանքի գրադարանին:

Սերովբէ Սվաճեանը մահացել է 1932 թ. Մայիսի 18-ին Փարիզում եւ, իր ցանկութեան համեմատ, հողին է յանձնուել համեստ ձեւով, անաղմուկ, առանց մասնակցի եւ լրագրական հաղորդումների:

Փարիզում մեծ համբաւ են ունեցել նաեւ այլ հայ ադամանդագործներ - վաճառականներ, որոնք՝ նոյնպէս աչքի են ընկել ազգօգուտ գործերով: Կարելի է յիշել, օրինակ, 1920 թ. Յունուարին Հայաստանի բանակի համար աւտոմեքենաներ ձեռք բերելու ուղղութեամբ հայ բարերարների գործադրած ճիգերը, որոնք մերժուեցին Ֆրանսիացիների կողմից: Հայաստանի բանակը էնքանթիներով պինդելու համար ակնեղէնի վաճառականներ Բուլճեան եղբայրները տրամադրեցին 2·000 Ֆր. ակնատաշ Հրանտ Ճեւահիրճեանը 10·000 Ֆր., ակնեղէնի վաճառական Պաչատուր Ներսէսեանը՝ 2·000 Ֆր. եւն.: Նմանապէս, յիշարժան է, որ՝ Փեռ Լաչէզում Անգրանիկ զօրավարի արձանի համար սկսուած համազգային հանգանակութեան յանձնախմբի փոխատեղապետն էր նշանաւոր ադամանդագործ Պօղոս Խամէրեանը: Բազմաթիւ են հայ ադամանդագործների բարեգործութիւնները եւ դրանցով են նրանք ապրում սփիւռքահայ ժողովրդի յիշողութեան մէկ:

ԼԵՒՈՆ ԶՈՒՔԱՍԶԵԱՆ

«Հայուքիւն»

որով արհնահեղութեան վտանգն ալ կը վերնայ: Ասոր համար անհրաժեշտ կը նկատէ որ քաղաքացիները նախաձեռնութիւնը առնեն, յանձնախումբեր կազմելով ընտրութիւնը իրենց հակակշռին տակ պահելու համար: Նախկին նախագահը կը խօսի Հոկտեմբեր 27-ի դործադուլին մասին որուն 8 միլիոն հոգի մասնակցեցաւ, բողոքելու համար աշխատավարձերու յապաղումին դէմ: Կը յիշեցնէ թէ այդ բազմութիւնը ազդարարեց յաջորդ հանդրուանին գործել քաղաքական գետնի վրայ: Առիւծ եղրակացնել կուտայ իրեն որ Ռուսաստան ժողովրդավարութեան գոհ մը չէ, այլ անոր բացակայութեան երեւոյթին:

Համայնավարութեան ուրուականին անհետացումը չատ բան փոխած է աշխարհի վրայ: Ա.յսուհանդերձ Լեհաստանի, Հունդարիոյ, վաղը Թերեւս նաեւ Պուլկարիոյ մէջ իշխանութեան պիտի գան համայնավար նկատուածները որոնք բարեշրջողներ են:

Կարելի չէ առանձին լուծումներ յուսալ նախկին խորհրդային երկիրներուն համար: Սակայն ամէնէն ծանր կացութիւնը ունեցողը Մոսկուան է որ Գորբաչովի կը ներշնչէ աղէտի մը սեմին գտնուելու զգացումը: Աղէտ մը, սակայն, որմէ կարելի է խուսափիլ: Եթէ, կ'ըսէ ան, իր չրջանի թափով ընթանար չուկայի տնտեսութեան անցքը, այսօր ռուսերային տնտեսութեան մը մէջ տեղ պիտի չըլլար «օրինաւոր զող»երու: Բայց ինք չէ յաջողած ուժգնացնել պայքարները որոնք իրենց հարուածային բուժումով Թուսիան վերածեցին Ծայրագոյն Արեւմուտքին: Նոյն կարծիքը կը յայտնեն Սոլժենիցին եւ ուրիշներ:

Ինչ կը վերաբերի Ժիրինովսկիի, ան կը նկատուի Ելցինի թէ՛ արդարացումը, թէ՛ մեղսակիցը: Նպատակը աշխարհին կարծել տալ է թէ Ռուսաստանի մէջ իրմէ ու այդ տիպարէն դատ այլընտրանք չկայ: Արեւմուտքն ալ կ'իյնայ այդ ծուղակին մէջ:

Վերջին հարցումը կը վերաբերի Կրեմլինէն բաժնուելէ ետք Արեւմուտքի հանդէպ իր դիրքափոխումին: Գորբաչով կը պատասխանէ թէ չի մոռնար որ միասնաբար վերջ տուած են Ղամարտին. ոչ մէկ պզտում ունի այդ մասին: Սակայն յուսալով որ կը չարունակուի դինաթափման չարժումը, յուսախաբ եղած է երբ տեսած է որ Միացեալ - Նահանգներ կը պահեն եւ նոյնիսկ կ'ընդարձակեն ՕԹԱՆ-ը: Ինք ոչինչ փոխած է իր մօտեցումէն. միչտ Եւրոպան հասարակաց տուն մը կը նկատէ. տուն մը որ պէտք է պահուի այնպիսի վիճակի մը մէջ որ ոչ ոք սպառնալիքի, կամ զանցառումի ենթակայ զգայ ինքզինք: Եւրոպան պէտք ունի նաեւ իր զաղարար ուժի մը որ փ հարկին միջնադիր ըլլայ հակառակորդ կողմերու միջեւ ու մանաւանդ արդիւնէ պատերազմները: Եթէ այդ սկզբունքը կիրարկուած ըլլար, անկարելի չէր նախկին Եուկոսլաւիոյ պատերազմը արդիլել:

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ ՆՈՐ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻԻՆ՝ ԽՈՐԵՆԱՑԻԻ ԵՒ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԻՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Իբր հետեւութիւն Ա.Նիի եւ Ժան - Փիէռ Մահէի աշխատասիրութեամբ եւ թարգմանութեամբ «Histoire de l'Arménie par Moïse de Khorène» (Gallimard, déc. 1993) Ֆրանսերէն նորագոյն հրատարակութեան, լոյս տեսած է Ժաժակ Պալըզճեանի նոյնպէս Ֆրանսերէն աշխատութիւնը՝ «Remarques sur les dits anachronismes dans le texte des manuscrits-copies de l'Histoire de l'Arménie par Moïse de Khorène et la philologie arménienne» խորագրով, հրատարակութիւն «Արմաչ» պարբերագրքի, Մոնրէալ:

Այս չահեկան ոճով խտացեալ ուսումնասիրութիւնը կ'ընդգրկէ ե. դարու մեր Պատմահօր ինքնութեան եւ իր «Պատմութիւն Հայոց» մեծակշիռ երկին վաւերականութեան ճշդրտումը, իրաւ խորենացիագիտութեան աղբիւրներու վկայակոչութեամբ եւ հայ բանասիրութեան հիմունքներու քննարկման լոյսին տակ: Այստեղ մէկ նոր եւ պարզ ապացուցումով կը ճշդուի Պատմահօր երկին թուականը: Ձեռագիրը - օրինակներու չփոթ կամ տարակուսելի հատուածներու պարագան կը բնորոշուի իբր արդիւնք գրիչներու ձեռամբ յետագայ աղաւաղումներու եւ ընդմիջարկութեանց: Կը ներկայացուին չարք մը բանաւոր լուծումներ որով ուսումնասէր խորենացիագէտները՝ ինչպէս Ա. Մուշեղեան, Լ. Մխիթարեան, եւայլն, յաջողապէս հարթած են քանի մը դարէ ի վեր արծարծուող թիւրիմացութիւնները: Աչխարհահռչակ օտար եւ հայ գիտնականներու հեղինակաւոր կարծիքներուն մէջբերումով ինչպէս նաեւ պատչաճ բանաւոր փաստարկումով՝ ցոյց կը տրուի կամայական ու հակապատմական բնոյթը ակադեման հայագիտութեան մէջ տեղ գտած իրանապաչտ տեսութեան, սեմապաչտ տեսութեան եւ ոչ - հայկական նախվերխահայաստանի մը տեսութեան: Կը մատնանչուի հնչոյթային համեմատական վերլուծման լեզուաբանական մեթոտը ի հակադրութիւն մինչեւ օրս լեզուաբաններու կողմէ կիրարկուած հնչիւնային փոփոխութեանց օրէնքներու մեթոտին որ ցարդ անդօր եղած է հայերէն լեզուի մեկնութեան համար մէկ դիտական ամբողջական համակարգ զարգացնելու: Արդ, հնչոյթային համեմատական տարազներու մեթոտով կը տրուին ինքնայատուկ վերլուծական աղիւսակներ առ ի բացայայտում հիմնական հայերէն, ուրարտերէն եւ հայերէն լեզուներու սերտ առընչութեան, համեմատական դիմաստուր եղր ունենալով լատիներէն եւ ռոման լեզուները: Կը չեչտուի նաեւ Հայաստանի աչխարհագրութեան եւ պատմութեան վերաբերեալ զանազան անուանումներու բնիկ հայկական ծագումը:

Ինչպէս կը նչուի՝ հեղինակի հայագիտական աչխատանքը՝ սկսած չուրջ քառասուն տարի առաջ իր «Նոր տեսութիւն հայերէնի ստուգաբանութեան» համեստ հրատարակութեամբ (Գահիրէ, 1955), առեն.ին արժանացած է օտար եւ հայ երեւելի դիտնականներու եւ ուսումնականներու գնահատանքին: Պալըզճեան նմանապէս ծանօթ անուն մըն է ուսումնասէր հասարակութեան մօտ չնորհիւ իր հայագիտական աչխատութեանց Ուաթըրթաունի «Armenian Review» եւ Մոնրէալի «Հորիզոն» եւ «Արմաչ» մչակութային պարբերականներուն:

Պատմական, լեզուաբանական եւ հնագիտական տուեալներու վրայ հիմնուած եւ աղբիւրագիտական յղումներով ճոխ ներկայ ուսումնական հակիրճ բայց բազմաչխատ ակնարկը կը նչէ հայ ժողովուրդի գոյութիւնը իր սկզբնական բնօրրան Հայրենիքի՝ Հայաստանի եւ Փոքր Ասիոյ հողմասի տարածքին վրայ ամենավաղնջական հնադարէն ի վեր:

«ԱՐՄԱՇ»

Ստանալու համար դիմել՝
Kajak Balekjian,
P. O. Box 137,
Garrett Park, MO 20896
Գինն՝ $4 + $2 առաքման ծախք:

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ մէջ, Նոյեմբեր 4-ին իր մահկանացուն կնքած է Համլէթ Տէր - Օհաննեան: Ծնած Բաքու, 1915-ին, ողբացեալը իր ընտանիքին հետ անցած է Պարսկաստան, ուր յետագային մեծ օժանդակութիւն ցուցաբերած է հայ երիտասարդներու կրթաթոչակները տրամադրելով: Վերջին 15 տարիները հաստատուած էր Գալիֆորնիա, ուր նաեւ իր օժանդակութիւնը բերած է «Ասպարէզ» օրաթերթին եւ ընդհանրապէս ազգային հաստատութեանց: 1993 Մայիսին, Գարեգին Բ. պինք պարգեւատրած էր «Կիլիկեան ասպետ»ի չքանչանով: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Նոյեմբեր 12-ին, Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցին:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 9-ին դեկուցումի երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նախաձեռնութեամբ Քեպէքի Հայ Բժշկական Ընկերակցութեան: Բացումը կատարած է առենապետը՝ բժիչկ Մկրտիչ Տարագճեան որ հակիրճ կերպով ներկայացուցած է օրուան դեկուցաբերը: Հայաստանի ամերիկեան համալսարանի նախագահ՝ Տօքթոր - փրոֆ. Միհրան Ազապեանի, նիւթը եղած է. - «Հայաստանի ամերիկեան համալսարանի դերը երկրի կրթական համակարգին մէջ»:

***

ԼԱՒԱԼԻ (Գանատա) չրջանի Մեր Մխիթար ճաչասրահին մէջ, Հայ Կեդրոնի կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է ճաչ - խրախճանք մը, Նոյեմբեր 11-ին, 300 հոգիի մասնակցութեամբ: Յայտարարուած է որ գոյացած գումարը անձեռնմխելի պիտի մնայ դրամատունը, յետագային օգտագործուելու համար սեփական հողաչերտի մը գնման հայ կեդրոն մը հաստատելու նպատակով:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Օգն. Միութեան Սօսէ մասնաճիւղի տարեկան ժողովամեծ - պազարը տեղի ունեցած է Նոյեմբեր 12-ին եւ 13-ին: Յուցադրուած էին փոքրերու համար ձիւնագգեստներ, կազանդի պարդեղէններ, հայերէն մակագրութիւններով ապակեղէն սպասներ եւայլն, եւայլն:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ Կեդրոնի Համագումարին ցուցասրահին մէջ, Նոյեմբեր 10-ին, տեղի ունեցած է գեղանկարիչ Փանոս Թոսունեանի «Աչնանային տպաւորութիւններ» ցուցահանդէսը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի կեդրոնական վարչութեան: Բացման խօսքը արտասանած է Մարիա Թիթիզեան եւ ներկայացուցած արուեստագէտը:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ կաթողիկէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ ներքնասրահին մէջ, Նոյ. 13-ին, ոսկակատարութիւն-ճաչ մը տեղի ունեցած է Եկեղեցւոյ չինութեան առաջին տարեդարձին առթիւ: Օրուան հանդիսավարն էր Կիւրօ Շահինեան, խօսք առած է հոգեւոր Հովիւ՝ Եղիա Վրդ. Գիւրէղեան որ յայտնած է թէ չուրջ 3 միլիոն դանատական տոլար արժողութեամբ Եկեղեցիին չինութեան բացը 250 հազար տոլար եղած է եւ թէ կը յուսայ որ նուիրատուութեամբ չուտով կը փակուի այդ պարագը, Նուէրներէ գոյացած է 35 հազար տոլար:

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՍԿԻԻՏԱՐԻ ՎԵՐՋԱԼՈՑՄՆԵՐ

Ձմրան մէջ յայտնի չարակամութիւն կայ, չատ աղէկ գիտէ թէ ի՞նչ ընելու գացեր էի Փարիզ ու այս անհմատ անճոռնի չարութիւնը գլխս մէկէն սաստիկ կը վիրաւորէ երբ թէ իր ազատ եւ երկայն եղունդները սրտիս մէջ մխած ըլլար:

Քանի մը հոգի իրարու երես կը նային եւ կը խնդան, այն աստիճանի դիւրագրգռած զարճած եմ արդէն որ իմ ներքին յուսաթեկութիւնս չյայտնելու համար կ'ուզեմ մեկնիլ, մեկնիլ անմիջապէս եւ բարեկամիս կը զառնամ. բայց անիկա արդէն մէկը գտած եւ խօսակցութեան բռնուած է. իր այս տարօրինակ ընդունակութիւնը ամէնէն աննպատակ պայմաններու մէջ ալ չահեկան բան մը գտնելու եւ ամէնուն հետ յարմարելու՝ գլխս միչտ հիացուցած է. բոպէ մը ականջ կը դնեմ. եկեղեցական երաժչտութեան վրայ կը խօսին. ծերուկ եւ կորաքամակ մարդ մըն է իր խօսակիցը եւ անմիջապէս կ'անդրադառնամ որ հոն գտնուղներուն մէջ արդարեւ մինակն է որուն դէմքը համակրանք կը ներչնչէ. իրարու կը ժպտինք հեռուէն եւ բարեկամս նորէն ծերուկին օձիքէն կը բռնէ:

-- Բայց կարծեմ Տիկինը գրականութեամբ զբաղած է կ'ըսէ պարոնիկը:

Զարմանալի կերպով գրականութիւն բառը գլխս կ'ամչցնէ եւ կը զգամ որ կը կարմրիմ ... չեմ գիտեր ինչո՞ւ փափաք կը զգամ բողոքելու եւ ժխտելու իբր թէ չատ ամօթալի բան մը վերագրած ըլլային ինծի ... կամաց կամաց վատ երկչոտութիւն մը կը զբաւէ հոգիս ... ինչո՞ւ համար, չեմ կրնար բացատրել, միայն կը զգամ որ այդ սրահին մէջ, այդ մարդիկներով չրջապատուած Տիկին Էֆթիկի կասկածելի նայուածքին ներքեւ գրականութեամբ զբաղած ըլլալս խոստովանիլը, ամօթալի բան մըն է, այո՛, բացարձակապէս, որովհետեւ անհունապէս ծիղելի կը թուի ինծի:

Բայց պարոնիկը կը պնդէ եւ մանրամասնութիւններ կը հարցնէ. Տիկին Էֆթիկ իմ աններելի երկչոտութենէս քաչաքերուած՝ անպատկառօրէն կ'ըսէ.

-- Այնքա՞ն կան գրագէտներ, ի՞նչ բանի կը ծառայէ:

Մէկէն կը փոխուիմ եւ ճայնս մանուկ չեչտ մը կ'առնէ որ գիս կ'ապահովէ:

-- Թերեւս կ'ենթադրէք որ ձեղ ծառայելու կամ ուրիշներուն ծառայելու համար գրականութեամբ զբաղած եմ ...:

-- Այդ ըսել չեմ ուզեր, բայց այնչա՛փ ...

Տիկին Կորիկեան կը միջամտէ:

-- Չէ, Տիկին, ըսել կ'ուզէ որ ուրիչ աւելի չահաբեր բան մը սորվէիք, անանկ ալ ուժ տարի կեցեր էք, անանկ ալ ...:

-- Հապա՛, օրինակի համար, քօրսէ չինել սորվէիք լաւ քօրսէ չինող բնաւ չկայ Պոլսոյ մէջ, հոսկէց չափերը կը ղրկեն Փարիզ եւ բերել կուտան:

-- Ի՞նչ զարմացում պատճառելու է հոս տեղէն ղրկուած չափերը Փարիզի գործատուրուհիներուն, կ'ենթադրեմ ...:

Տիկին Կորիկեան պահ մը չուարած կը նայի ինծի, յետոյ չի հասկնար եւ խօսքը փոխելով Էֆթիկի կ'ուղղուի:

-- Ձեզի բան մը ըսե՞մ, կը յայտարարէ, այդ ալ ըրի բայց օգուտ չտեսայ, վերջապէս իմ մարմինիս յարմար քօրսէ մը չկրցայ չինել տալ:

Ծօսակցութիւնը մէկէն կը գառնայ քօրսէին վրայ եւ այդ կլիները լրօրէն հոն գտնուղ abruti այրերուն քով իրենց լպրծուն եւ տգեղ մերկութիւնները չօչափող բաներու վրայ կը խօսէին:

Այդ միջոցին կը յաջողէինք մեկնիլ. բայց օդը քիչ մը կ'ոգեւորէ մեզի եւ մէկ չունչով քանի մը այցելութիւններ մէկէն կ'ընենք, առաւել կամ նուազ նոյն տաղտկացուցիչ խօսակցութիւնը, նոյն ապուշութիւնը, հոս հոն համեմուած ըմբռնողունակ չարութիւնով մը: Վերջին այցելութեան վարժապետի մը տուն - դուրսէն կը լսենք բուռն վիճաբանութեան մը ազմուկը. վայրկեան մը կը կենամ:

-- Եթէ՛ չերթայի՛նք այսօր:

-- Եկուր, վերջանայ կ'ըսէ բարեկամս:

-- Ծոստովանէ որ անհմատ եւ չիմար բան է այնպիսի մարդիկներու տունը երթալ որոնք ոչ մէկ կերպով չեն չահագրգռեր մեզ. ի՛նչ corvée ... աւելի բնական չէ՞ չմօտենալ իրենց, ըսէ՛:

-- Եթէ հարկ ըլլայ չահեկան եւ սիրուած մարդերը որոշել անտարբերներէն, կարծեմ դրեթէ առանձին պիտի ապրինք:

-- Աւելի լա՛ւ, բարեկամս, աւելի լա՛ւ:

Այլ սակայն բարեկամս այնքան լաւ կը համոզէ գիս ընկերականութեան առաւելութիւններուն վրայ որ կը համակերպիմ Սերոբեան էֆէնտիին ազմկալից տունը մտնելու:

Տիկին Սերոբեան մեզ կ'ընդունի երկու տարեկան տղայ մը գրկած. իր եաեւէն մինչեւ սանդուխին գլուխը ամէն տարիքէ տղաքներու չարք մը կ'երկարի:

-- Օ՛հ հրամմեցէ՛ք, բարի եկաք:

Հոս գտնէ եւրոպականացած ըլլալու յատկանութիւններ չկան. ամէն բան պա՛րզ եւ մաքուր է տունին մէջ, ընդարձակ մարմարեայ բակը՝ ճերմակ եւ լուսաւոր՝ տրամադրութիւններս կը փոխէ եւ դրեթէ գուարթօրէն կը բարձրանամ սանդուխներէն տղաքներուն իւրաքանչիւրը փայփայելով:

(Շար. 4)

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Մարտկ Տակառեանի յիշատակին Ա.բապեան եղբարք 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին :

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section de Vienne

COLLECTE DE LAYETTE, VETEMENTS CHAUDS, COUVERTURES, POUR LES BEBES DE GORIS

Le nouvel hiver qui s'installe en Arménie s'annonce particulièrement rigoureux et aussi meurtrier que les années précédentes par manque d'énergie dû au blocus.

Les premières victimes de cette situation catastrophique sont les nouveaux-nés et les bébés.

La section «SEVAN» de la CROIX BLEUE DES ARMENIENS de FRANCE lance un appel pour une collecte de layette, vêtements chauds, couvertures, etc ... uniquement neufs, pour les bébés de la ville de GORIS (ville jumelée avec VIENNE).

Une permanence se tiendra à la
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
9, rue du Cirque à VIENNE
tous les après-midi de 14h à 18h jusqu'à fin décembre.

La distribution se fera vraisemblablement pour le Noël arménien par les membres de la Croix de Secours de Goris.

Les dons sont également bienvenus.

MERCI POUR EUX.

FONDS ARMÉNIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS SUR LA FRANCE
Période 1/4/1994 au 29/09/1994

— 200 Francs. -

M. J.-M. Abattu, M. Haïg Aïvazian (2 fois), M. Armand Apkarian, M. Albert Aslanian, Mlle Isabelle Baldjian, M. Jiraïr Baroudjian (2 fois), M .et Mme Paul Boghossian, M. I. Boyadjian, M. Eric Bozouklian, M. et Mme Chagalosian, M. Gaspard Chirimian, M. Matthieu Darnaud, M. Gérard Der-Hagopian, M. Der-Avedissian, M. Marcel Donabedian, M. Mickaël Duhanian, Gilbert Garabedian, Mlle Annie-Laure Girardin, M. Meguerditch Hekimian, M. Garabed Iliezer, M. G. Jamgotchian, Mme Anna Kaidjayan, Mme Sylvie Kapoian, M. René Karakachian, M. Agop Karakaya, Mme Hasmig Kasparian, M. Jacques Kasparian, M. Nazar Kasparian, M. Pierre Kassian, M. Marc Kazourian, Mme Simone Kichkilekian, M. Mardiros Kizirian, M. Hovannès Krikorain, M. Sourène Krikorian,, M. Armen Kurkdjian, M. J.-O. Manoukian, M. Jean Marandjian, M. Apisagom Melkonian, M. Richard Minassian, M. Marius Missakian, M. Armand Panossian, M. Agop Partamian, M. Claude Piquot, M. Albert Sarian, M. Missak Sarkissian (2 fois).

(A suivre)

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
Boîte postale 12
75660 Paris Cedex 14
ou par virement bancaire :
CCP 11.926 85 C Paris.

ՍԷՆ-ԺԵՐՄԱՆ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ՊԱՏԱՐԱԳ, ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն - Ժերմէն եւ Շըճակայքի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը կը ծանուցանէ թէ Եկեղեցւոյ Հիմնադրութեան 64-րդ եւ Անուանակոչութեան 61-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը տեղի պիտի ունենայ Նոյեմբեր 27, Կիրակի օր :

Այս առթիւ կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն հոգիներուն համար Եկեղեցւոյս հոգեւոր Հովիւներուն, սպասաւորներուն, հիմնադիրներուն, Թաղական խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Մխութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս, կամ ֆիզիքապէս աատարած են Եկեղեցւոյ հիմնադրութեան եւ այսօր առ յաւէտ բաժնուած են մեզմէ :

Պատարագը եւ հոգեհանգստեան պաշտօնը կը մատուցանէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՐՃԵԱՆ

Առաջնորդ Հայոց Գերմանիոյ

որ կը կատարէ Մատաղօրհնութիւնը :

Աւարտոգութեանց աւարտին՝ գինեճաշ մը տեղի պիտի ունենայ Եկեղեցւոյ կից սրբատհին մէջ :

Կը խնդրուի թաղին եւ շրջակայքի ժողովուրդէն իր ներկայութեամբ յարգել յիշատակը թաղիս ննջեցեալներուն :

SABERATOURS SEVAN VOYAGES

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES
- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL

PRIX
PARIS-EREVAN-PARIS
3300 F
RENSEIGNEMENTS ET RESERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

SABERATOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL - 75001 PARIS
TEL 42 61 51 13 - FAX 42 61 94 53
SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 78 60 13 66 - FAX 78 60 92 26
EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN - EREVAN 10
TEL 52 85 48 - FAX 52 54 48

STUDIO VICKEN

EN COLLABORATION AVEC
ARMENIAN AIRLINES

Séjour de SKI
à Bellefontaine

Pour la première fois la Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour de ski à Bellefontaine du samedi 18 Février au Samedi 25 Février pour les enfants de 9 à 14 ans.

Les frais de séjour s'élèveront à 2.500 F. et comprennent :

— le transport en car A / R;
— la pension complète;
— les cours de ski;
— la location du matériel de ski;
— les remontées mécaniques;
— l'assurance.

Pour la région parisienne, toutes les inscriptions se feront auprès du secrétariat du Conseil d'Administration :

17, rue Bleue 75009 Paris
Tél. : 48 24 46 57 de 9h à 14h

Pour le Centre France, contacter Mme Ankiné Ghazarian au :
78 97 08 81 ou bien adressez-vous aux sections.

Date limite d'inscription :
30 Décembre.

ԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ ԽՍՋ

Կապոյտ Ծաչի Պուլվար Օտոթյի «Լէօլա Սասունի» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ՝

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ ՄԸ

Մ.Չակոթեի Տան մէջ՝
12 - 14, rue St-Bazile, Marseille 1er
կիրակի, Նոյեմբեր 27, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին :

Բազմազան նուէրներ :

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

En association
avec la Mairie d'Aix-en-Provence
Le **FONDS ARMENIEN DE FRANCE**
invite la communauté arménienne
d'Aix-en-Provence
et des environs
à un Débat public sur les
PROJETS ET REALISATIONS DU FONDS «HAYASTAN»

Gazoduc Iran - Arménie
Zanguézour - Karabagh

avec *BEDROS TERZIAN*
Président du Fonds Arménien de France

Diaporama commenté

Samedi 26 Novembre à 18 heures
au Palais des Congrès d'Aix-en-Provence

ՇԱՐԺԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Սրբուհի Քէչիչէֆէ 100 Ֆր. իր զաւկին՝ ծիլպէռ Քէշիշէֆի մահուան տարելիցին առթիւ :

*
**

Կապոյտ Ծաչի Պանեէօ - Քաչանէ «Խաչակեան» մասնաճիւղը չնորհակալութեամն ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Մարտիկ Տակառեանի մահուան առթիւ. -- Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մասիս Աբրահամեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արթիւր Փեքմէզեան 200 Ֆր., Տիկին Վերոնիք Քեզերեան 250 Ֆր., Տիկին Մարկրիթ Թեւանեան 500 Ֆր., Տիկին Վարդուհի Գարաօղլանեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փիէր Հաքիմեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Գասպարեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տօնիկեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քրիսթիան Գարաօղլանեան 250 Ֆր., Տիկին Սօնա Ակոնեան 200 Ֆր. : Նոյն առթիւ Տիկին Մարկրիթ Թեւանեան 500 Ֆր. կը նուիրէ Պանեէօյի Սիամանթօ զպրոցին եւ 250 Ֆր. «Յառաջ»ին :

LOTO

Dimanche 4 Décembre à 15 heures
dans la salle de l'église arménienne
de Beaumont,
organisé par la section «*Naïri*» de Beaumont de la Croix Bleue.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section de Paris
«*Archalouïse Tathéossian*»

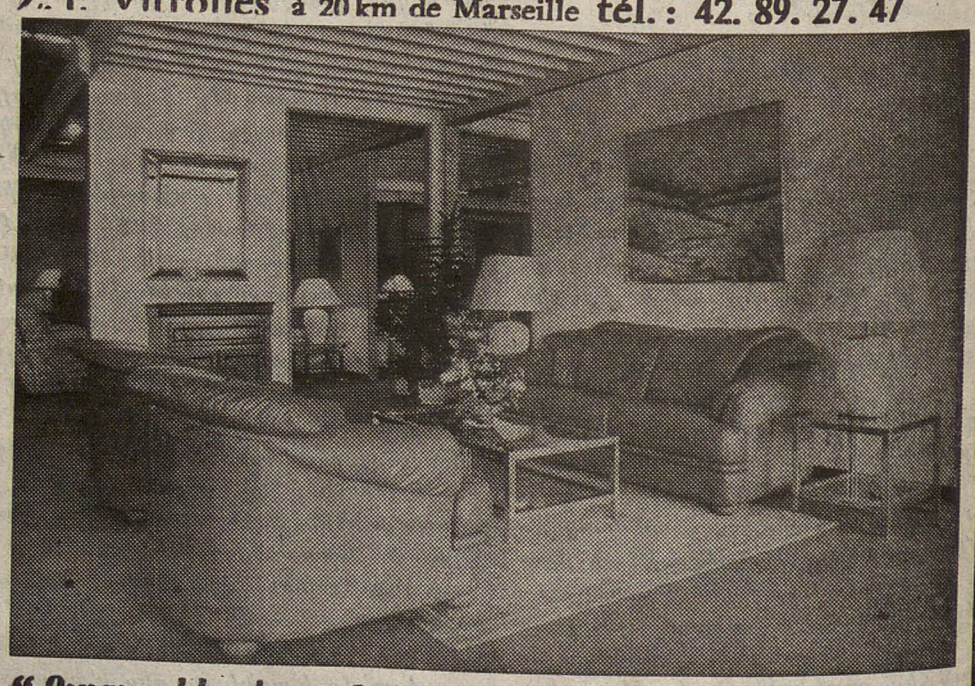
a repris

depuis le Mercredi 23 Novembre
ses cours du soir de langue arménienne
pour les adultes

chaque mercredi à la M. C. A.
17, rue Bleue, Paris 9e

Inscrivez-vous auprès de :
Vartanouche ESENCE 48 71 22 77
qui vous donnera tous renseignements utiles.

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 26-27
SAMEDI - DIMANCHE
26-27 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·468 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.468

ԵՐԵՒԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 23 / 24)

ԱՇՈՏ ԲԼԷԵԱՆ
ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՏԱՐ

Նոյեմբեր 22 Թուականը նախագահական հրամանագրի համաձայն Աշոտ Բլէեան նշանակուած է Լուսաւորութեան նախարարի պաշտօնակատար: Ծանօթ է որ նախարարը՝ Հ. Ղազարեան հրաժարած էր վերջերս: Ա. Բլէեան երեսփոխան է եւ պարագլուխը՝ «Նոր Ուղի» կուսակցութեան:

*
**

ՄԵԹՐՈՆ ԱԼ
ԱՌԱՆՑ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ուժանիւթի տագնապը իր հետեւանքները ունեցած է նաեւ մեթրոյին վրայ, որ Նոյեմբեր 23-ին, յետ - միջօրէին չուրջ մէկ ժամ դադրած է բանելէ:

*
**

ԿԱԶԻ ՀԱՐՑԸ

Թիւրքմէնական կազի մատակարարման ընդհատման կապակցութեամբ Լ. Տէր -- Պետրոսեան Նոյեմբեր 22-ին հեռաձայնային խօսակցութիւն մը ունեցած է Վրաստանի նախագահ Շեվարնաձէի հետ:

*
**

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ
ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ

Նոյեմբեր 22-ի առաւօտեան ժամերէն իսկ ադրբեջանական կազմաւորումներ ուժգին կրակի թիրախ դարձուցած են Հայաստանի հիւսիսային եւ հիւսիս -- արեւելեան հատուածները: Կրասնոսելսկի շրջանի Թթուջուր բնակավայրի պաշտպանողական դիրքերուն մեծ գնդացիրներով գնդակոծումէն եաք, յետմիջօրէին ալ զանազան տեսակի զէնքերով կրակ բացուած է Տաւուշի շրջանի Պառատաքար գիւղի հայկական դիրքերուն ուղղութեամբ, որու հետեւանքով կային զոհեր: Գիշերն ալ սկսած է Նոյեմբերեանի շրջանի Թովեզ եւ Բերդաւան գիւղերու պաշտպանողական դիրքերու ռմբակոծումը, որ տեւած է մինչեւ Նոյեմբեր 23-ի առաւօտն: Հայկական կողմը ոչ մէկ յարձակումի հակադարձած է հրադադարը պահպանելու մտահոգութեամբ:

*
**

ՊԱՐԷՆԻ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Գ. Ճարութիւնեան Նոյեմբեր 22-ին ընդունած է պարէնի միջազգային ծրագրի փոխադրութեան առընթեր սպասարկութեան յատուկ պատուիրակութիւնը: Քննարկուած են հաղորդակցութեան զանազան միջոցներու, յատկապէս Հայաստան պարէնամթերք եւ հացահատիկ փոխադրելու առընչուող հարցեր: Սպասարկութեան պետ Թ. Միյատ, որ կը գլխաւորէր նաեւ պատուիրակութիւնը ըսած է թէ Վրաստան տարուած են յատուկ տիէզէլով բանող ջերմաքարշներ, որոնք պէտք է լայնօրէն նպաստեն Հայաստան հացահատիկ փոխադրելու առաքելութեան:

*
**

ԱՊԱՇՐԱՓԱԿՄԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հիւսիսային Օսէթիոյ կառավարութեան վեհավար Եակով Կուկոյ դրուատիքով անդրադառնալով Հայաստանին, դէպի Նախիջեւանի երկաթուղիի միակողմանի պիծի հաստատումով շրջափակումը վերջնելու անոր որոշումին առթիւ, ըսած է թէ Ադրբեջան պէտք է վերանայ դնահատել այդ քայլը:

*
**

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ
ԺՈՂՈՎ

Նախագահ Լ. Տէր -- Պետրոսեան, Նոյեմբեր 24-ին, զարթարձեան կնճռոտ կարգադրութեան գծով ռուսական միջնորդական առաքելութեան կապակցութեամբ խորհրդակցական ժողովի մը հրաւիրած է Արտաքին Նախարար Վ. Փափազեանը, Հանրապետութեան նախագահի դլխաւոր խորհրդական Ժ. Լիպարիտեանը, ապահովութեան վարչութեան պետ պաշտօնակատար Դաւիթ Շահնազարեանը, Արտաքին նախարարի Ա. տեղակալ Եդ. Զուլոյեանը, դարձեալ Արտաքին նախարարութենէն Վ. Ոսկանեանը:

*
**

ՄԻՋԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ
ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ
ՇՈՒՐՋ

Նոյեմբեր 22-ին Հայաստանի եօթը կուսակցութիւններ եւ միութիւններ կրթութեան համակարգի բարեփոխման առընչուող հարցերու նուիրուած խորհրդակցական հանդիպում մը ունեցած են, որու մասնակցած է նաեւ Լուսաւորութեան նախարարի պաշտօնակատար՝ Աշոտ Բլէեան: Այդ կուսակցութիւններն ու միութիւններն էին՝ ՀՀՇ, ՀՀԿ, ՀՌԱԿ, ԼԴՌԱԿ (Լիպերալ - Դեմոկրատական Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւն), ՀՔԺՄ (Հայաստանի քրիստոնէական ժողովրդական Միութիւն), ՍԴՀԿ եւ «Մտաւորական Հայաստան»:

*
**

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ
ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Նոյեմբեր 22-ին Լ. Տէր - Պետրոսեան այցելութիւն մը տուած է Թեթեւ արդիւնաբերութեան նախարարութեան չէնքին մէջ բացուած եգիպտական ապրանքներու ցուցահանդէսին: Նախագահը հանդիպում մըն ալ ունեցած է Եգիպտոսի Արդիւնաբերութեան նախարարին հետ:

*
**

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ
ԳԱԻ-Ի ՓՈՒՆ - ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Նոյեմբեր 22-ին Ա. Սահակեան ընդունած է յունական պատուիրակութիւնը, զոր կը գլխաւորէր Արտաքին փոխ - նախարարը: Տեսակցութիւնը առիթ հանդիսացած է քննարկելու երկու երկիրներու միջեւ համագործակցութիւնը, հայ - յունական յարաբերութիւններն ու միջխորհրդարանական կապերը:

*
**

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՆԱՄԱԿ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Ռուս նախարար Ս. Շոյգունի կողմէ Հայաստանի Մոսկուայի դեսպան Եուրի Մկրտումեանին յանձնուած նամակով մը, Ռուսաստան չնորհակալութիւն կը յայտնէ Հայաստանին, Սախալինի երկրաշարժէն եաք իր բերած օգնութեան համար:

*
**

ՀԱԽԱՏԱՐՄԱԳՐԻ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Նոյեմբեր 21-ին, Հայաստանի Մոսկուայի դեսպան Եուրի Մկրտումեան յանձնելով իր հատատարմագիրը Ռուսաստանի նախագահ՝ Ելցինի, պաշտօնապէս անցած է իր պաշտօնին գլուխը:

*
**

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԵՒ ՌՈՒՍ
ԴԵՍՊԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Նոյեմբեր 21-ին նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեան առանձին հանդիպումներ ունեցած է Միացեալ - Նահանգներու եւ Ռուսաստանի լիազօր դեսպաններուն հետ, որոնց կարգ մը բացատրութիւններ տուած է հացի եւ մազութի չգոյութեան դրդապատճառներուն մասին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ· ԺՈՂՈՎԻ նախագահը՝ Ֆ· Սեզէն, մամուլին ներկայացուց 18 առաջարկներ դրամին եւ քաղաքականութեան յարաբերութիւններուն վերաբերող: Հոկտեմբերին է որ նախաձեռնութիւնն առած էր աշխատանքի խումբ մը հաստատելու որ օրինագիծ մը պատրաստէ այդ ուղղութեամբ, վերջին դէպքերու առթիւ, մանաւանդ այն «նպատակներուն» առթիւ զորս քաղաքական կուսակցութիւնները կը դանձեն մեծ հաստատութիւններէ ընտրապայքարներու աեն: Ներկայացուած առաջարկներուն ամէնէն կարեւորն է արգելքը այդ գործելակերպին: Այլեւս ոչ մէկ քաղաքական կուսակցութիւն իր ընտրապայքարին դրամը կրնայ ճարտարարուեստի մեծերէն առնել: Արգելք կայ նաեւ պաշտօններու կուտակումի: Երեսփոխան մը պէտք չէ խորհրդատուի պաշտօն կարենայ կատարել: Հարստութիւններու պարագան ալ պէտք է քննուի յատուկ յանձնախումբի մը կողմէ եւ ոչ թէ, ինչպէս մինչեւ այսօր, խորհրդարանական ժողովներու: Ամբողջ առաջարկները 650 էջեր կը կազմեն եւ պէտք է երեք տարբեր օրինագիծերու մէջ ամփոփուին եւ Ազգ· ժողովի վիճարկումին ենթարկուին Ծնունդէն առաջ:

ՀԱՇՄԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ նախկին ենթանախարարը (ինք ալ՝ հաշմանդամ) Մխիթ Ժիլպէր քննութեան տակ առնուած է Արդարադատութեան կողմէ «վստահութեան չահագործման, կեղծ յայտարարութիւններու վարչական մարմիններուն եւ չէքի զեղծարարութեան համար»: Ենթանախարարութեան շրջանին -- 1988 -- 1993 պետական նպաստները հաշմանդամներու միութիւններու տրուելիք չեն տրուած եւ ճամբայ փոխած են: Երկու տարիներու չշուկներէ եաք է, քիչ մը տարօրինակ մատակարարութեան մը մասին, որ հարցը պաշտօնական բնոյթ առաւ այլեւս: Դատաւորը կը վճռռէ անհետացած 2·215·000 ֆրանքի դումար մը որ սկզբունքով սահմանուած էր չորս միութիւններու: Անշուշտ բոլոր դումարներն ալ տեղ մը հասած են, բայց ոչ՝ իրենց տեղը:

ԺԱԳ ՇԻՐԱՔ յայտարարեց (Նոյ· 24) ամենայն վճռակամութեամբ որ պատրաստ է մինչեւ ծայրը երթալու (նախագահական թեկնածուութեան առընչութեամբ): Մեծ կարեւորութիւն չի տար հարցախոյզերուն որոնք չատ փոփոխական են:

ԱՐԱՖԱԹ հրադադար մը ստորագրեց Համասին հետ, բայց, վախ կար որ չատ հաստատուն բան մը չըլլայ: Միւս կողմէ Օվիէտո (Սպանիա) փերար դաան Ռապին եւ Արաֆաթ ուր ստացան Աստուրիներու իշխանի մրցանակը միջազգային գործակցութեան համար: Իրենց խօսակցութեանց նիւթ պէտք է ըլլար պաղեստինեան ընտրութիւններու հարցը: Ըստ Ռապինի, այդ մասին բանակցութիւնները պիտի չարունակուին Պրիւքսէլ, երկուշաբթի (Նոյ· 28):

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓի դատապարտումի մը եւս ենթարկուեցաւ Նոյեմբեր 24-ին, այս այս անգամ Ֆոսէա դրօսանաւին պատասխանատու որ յատարարուած էր որպէս տեսարրական նաւ: Մաքսային ընկերութիւնն է որ 66·7 միլիոն Ֆր· կը պահանջէ, բայց որոշումը դործադրելի չէ, քանի Թափի, այս անգամ ալ վերաքննութեան դիմած է:

ԲԱՐՁՐ - ԵԳԻՊՏՈՍԻ Ասիւթ քաղաքին մօտ, երեք ոստիկաններ սպաննուած են ծպտուած անձերու կողմէ: Այս ոճրագործեալ կը վերագրուի մահմետական ծայրայեղական չարժումին:

ՊՈՍՆԻԱ, Նոյեմբեր 25-ին, Պիհաչի անկումը անմիջական կը նկատուէր, նախորդ իրիկունը Սերպերը արդէն մտած էին քաղաքին մէկ մասը: ՄԱԿ-ը կը խորհի իր ուժերը քաչել:

ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏ ՊԱԼԱՏԻՒՐ երեք օրուան այցելութիւն մը կատարեց Մայոթ եւ Ռէյնիոն: Ժողովուրդը զինք դիմաւորած է «Պարատիւր՝ նախագահ» բացականչելով:

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆի մէջ, ցոյցի մը ընթացքին 120 հոգի մեռած է, գլխաւորաբար կիներ եւ մանուկներ: Նակփուր քաղաքին մէջ է որ չուրջ 50 հազար հոգի Կոմարխներու ապօրինի դեղախումբին պատկանող ցոյցին կը մասնակցէին (աչխատանքի եւ կրթութեան պահանջներով), երբ ոստիկանութիւնը կրակ բացած է և խուճապ ստեղծուած: Մեռեալներու մեծ մասը հրմչուքի հետեւանք է:

ՄԱԿ-ի ներկայացուած բանաձեւով մը ձափոն կ'առաջարկէ ամբողջական ջնջումը հիւլէական զէնքերու: Ճատկանչական կը նկատուի այս ձեռնարկը որ ցոյց կուտայ որ Ճափոն դադրած է Միացեալ -- Նահանգներու հետեւելէ:

ՆՈՐՎԷԿԻՈՁ մէջ, Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան հանրաքուէին (Նոյեմբեր 27) հինգ օր առաջ «այո»ներու համեմատութիւնը բարձրացած էր հարցախոյզերու մէջ:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE NOUVEL OBSERVATEUR»

(24 / 30 Novembre)

ԱԹՈՄ ԵՂՈՑԵԱՆի «ԷԿՋՈԹԻՔԱ»Ն

Շարաթաթերթը լման էջ մը նուիրած է երիտասարդ արուեստագէտին վերջին ժապաւէնին որ կը սկսի ցուցադրուիլ Նոյեմբեր 30-ին: Շարժանկարի աչխարհին մէջ արդէն մեծ հետաքրքրութիւն ու անուն չահած բեմադիրը այս գործով կը ներկայացնէ դիչերային զբօսարան մը ուր չատերու ուչադրութիւնը կը կեդրոնանայ աքրիփ - թիզ-ի աստղի մը վրայ: Հաւատարիմ չաճախորդներէն մէկուն կեանքի պարագաները նիւթը կը կազմեն ժապաւէնին ուր անդամ մը եւս օգտագործուած են տեսոյզի անսահման կարելիութիւնները:

Աթոմ Եղոյեան որ Եգիպտոս ծնած է ու մեծցած Գանատա, կ'ըսէ· -- «Հայկական մշակոյթս, սփիւռեաներ, շատ խոր է· գրեթէ աւելի հզօր քան հայաստանցի Հայերը»: Կրթառ նուագելուն եւ միջազգային դիւանագիտական յարաբերութիւններու ուսումին միջեւ ընտրած է նկարչութիւնը:

Ֆրանսուա Թորէսթիէ յօդուածին աւարտին կ'անդրադառնայ արուեստագէտին անունին որ հայ մամուլին մէջ ուղղադրական բազմաթիւ տարբերակներով երեւցաւ մինչեւ այսօր· «մկրտութեան իրեն տրուած է Աթոմ անունը, որովհետեւ աթոմակայաձէ մը չատ հեռու չէ անոր ծնած վայրը եւ Թոյրը Եւա կը կոչուի: Իսկ ինչ կ'ըսէ· «Աթոմ եւ Եւա, կը տեսնէ՞ք: Ծնողքս ատիկա զուարճալի կը նկատէին»:

ծպտուած անձերու կողմէ: Այս ոճրագործեալ կը վերագրուի մահմետական ծայրայեղական չարժումին:

ՊՈՍՆԻԱ, Նոյեմբեր 25-ին, Պիհաչի անկումը անմիջական կը նկատուէր, նախորդ իրիկունը Սերպերը արդէն մտած էին քաղաքին մէկ մասը: ՄԱԿ-ը կը խորհի իր ուժերը քաչել:

ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏ ՊԱԼԱՏԻՒՐ երեք օրուան այցելութիւն մը կատարեց Մայոթ եւ Ռէյնիոն: Ժողովուրդը զինք դիմաւորած է «Պարատիւր՝ նախագահ» բացականչելով:

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆի մէջ, ցոյցի մը ընթացքին 120 հոգի մեռած է, գլխաւորաբար կիներ եւ մանուկներ: Նակփուր քաղաքին մէջ է որ չուրջ 50 հազար հոգի Կոմարխներու ապօրինի դեղախումբին պատկանող ցոյցին կը մասնակցէին (աչխատանքի եւ կրթութեան պահանջներով), երբ ոստիկանութիւնը կրակ բացած է և խուճապ ստեղծուած: Մեռեալներու մեծ մասը հրմչուքի հետեւանք է:

ՄԱԿ-ի ներկայացուած բանաձեւով մը ձափոն կ'առաջարկէ ամբողջական ջնջումը հիւլէական զէնքերու: Ճատկանչական կը նկատուի այս ձեռնարկը որ ցոյց կուտայ որ Ճափոն դադրած է Միացեալ -- Նահանգներու հետեւելէ:

ՆՈՐՎԷԿԻՈՁ մէջ, Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան հանրաքուէին (Նոյեմբեր 27) հինգ օր առաջ «այո»ներու համեմատութիւնը բարձրացած էր հարցախոյզերու մէջ:

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՄՕՏԵՆԱՅ, ՎԿԱՅ՝ ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐԸ

Այն օրէն երբ յայտնուեցաւ թէ Վազգէն Ա.ի յաջորդին ընտրութիւնը տեղի պիտի ունենայ Ապրիլ 3-ին, բնականաբար, ամէն օր որ կ'անցնի հետաքրքրութիւնը կ'աւելնայ, ենթադրութիւնները կը բազմանան. նոյնիսկ տարբեր կրօնաւորներու հանդէպ նախասիրութիւններ պատճառ կ'ըլլան վէճերու, դրաւներու:

Թեկնածուներու ընտրութիւնը, անշուշտ, ամէն դիրքի ու մօտեցումի համապատասխան, տարբեր բնոյթ կ'ունենայ: Կայ, պարզապէս համակրանքի չենած նախընտրութիւնը, կայ որոշ գործօններու նկատառումին վրայ հիմնուածը, կայ ազգային ու նաեւ անհատական յետագայ ակնկալութիւններու հաշիւներէ առաջնորդուածը, եւայլն:

Այսպէս, յարմարագոյն անունին համար յաճախ կ'ըլլայ ներս -- դուրս վէճ մը. նորընտիր կաթողիկոսը պէտք է Հայաստանէ՞ն ըլլայ, թէ Սփիւռքէն: Ո՞ր անունները կրնան նուազագոյնի զեղչել էջմիածին -- Անթիլիաս անբաղձալի հակադրումներ: Սփիւռքէն ո՞ր հատուածը ո՛ր թեկնածուին զօրավիզ է, ի՛նչ քաղաքականութեամբ, ու ի՛նչ ակնկալութեամբ ու ի՛նչ կը ներկայացնէ նման զօրակցութիւն. ի՞նչ պէտք է ըլլայ էջմիածնի 131-րդ գահակալին տարիքը, ի՛նչ յատկանիշեր պէտք է նկատի առնուին, յատկապէս Հայաստանի ներկայի այնքան յատուկ պայմաններուն մէջ:

Նման հարցումներու չարքը կարելի է երկարել, ամէն մէկով քիչ մը եւս բարդացնելով ճիշդ պատասխանը փնտռելու դործը: Այսուհանդերձ, ամէնէն կարեւոր ազդակը որ պէտք է որոշիչ ամենայնի դերը ունենայ, վերակառուցելի երկրին պարագան է: Մինչեւ այսօր, Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը, եթէ նոյնիսկ որոշ ինքնավարութիւն մը ունէր կրօնական մարզին մէջ, անկէ դուրս եւս լուրջ դործօն ըլլալու եւ իրրեւ այդ նկատառելու յատկանիշէն զուրկ էր. այլեւս նոյնը չէ պարագան: Արդէն համայնավարութեան վերջին չրջանին Վազգէն Ա.ի Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին անդամակցութիւնը ու ապա 1993 Փետրուարին Ժընեւի մէջ հանդիպումը Ադրբեջանի կրօնապետ Փաշազատէի հետ, այս ուղղութեամբ փոփոխութեան մը նախանշանները կրնան նկատուիլ: Ուրեմն, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ նոր առաջնորդին անձին մէջ անբաժան կրօնաւորի, դեկավարի յատկանիշներուն զուգ, յաւելեալ տարածք մը պիտի կազմէ անդր-.կրօնական տարածքը:

Հարցը բարդացնող պարագայ մըն ալ այն է որ որպէս յարմարագոյն թեկնածու, մեծամասնութեան մը համակրանքին առանց այլեւայլի արժանի նկատուած անուն մը կը պակսի. չհաղորդիւ չրջանակներու մէջ նիւթին առընչութեամբ յաճախ յիշուած դէմքերուն մեծ մասն անբաժան են անցեալէն յիշուած թերութիւններ. այս ընդհանրացումին մէջ կան բարոյական -- երբեմն բաւական ծանրակչիռ բնոյթով ներկայացողներ, անհանդուրժողութիւն կամ լայնախոհութեան պակաս, որպէս կրօնքի մարդ պատրաստութեան չատ մակերեսային մակարդակ, ազգային հարցերու մէջ մօտեցումի սխալ չափանիշներու տիրութիւն, եւայլն, եւայլն:

Երբ այս է ընդհանուր դիծերով պարզուած պատկերը, այս ուղղութեամբ աչխուժացումի նախանշաններ կուտայ հայաստանեան մասնուլը: Նոյեմբերի թերթերուն մէջ սկսած են երեւիլ զրութիւններ որոնք ստորագրուած են արքեպիսկոպոսներու, այսինքն՝ կաթողիկոսութեան բնական թեկնածուներու կողմէ: Երեւոյթը նորութիւն է երկու տեսակէտով. առաջինը այն է որ այդ նոյն մամուլը որպէս կրօնաւորի ստորագրութիւն կրող զրութիւն, մինչեւ այսօր տեղ կու տար միայն Սփիւռքէն արտատպուած բարոյախօսական տափակութիւններու, Երկրորդ, հրապարակագրութեան չօտած կրօնաւորները, հակառակ երկրին մէջ զիրենք չատ մօտէն հետաքրքրող այնքան ծանրակչիռ հարցերու դոյութեան, մինչեւ այսօր ոչ իսկ ծպտուն մը հանած էին: Երբ այսօր, ամէնէն «դիպուկ» նիւթեր կը փաթթեն իրենց գրիչին ու ապարէզ կ'ինչեն, տակիկա ժողովուրդին մօտիկութեան, ընդհանուրին հարցերով հետաքրքրութեան մը փաստը տալու մտքմտքէ մտածներ:

Այս կարգի գրութիւններէն են Արտաշեան Թեմի առաջնորդ Գարեգին Արք. Ներսիսեանի առտուգրութիւնը կրոջ երկու էջերը. առաջինը զինուորներուն ուղղուած խրախոյսի խօսք է, երկրորդը կը փորձէ մօտենալ ազանդներու խնդրին: Երկու գրութիւններն ալ տեղ գտած են մէկէ աւելի թերթերու մէջ, չրջաբերականի տպաւորութիւն ստեղծելով («Ազգ» -- Նոյեմբեր 4, «Հայաստանի Հանրապետութիւն» -- Նոյեմբեր 11, «Ազատամարտ» -- Նոյ. 4-10): Նոյն բնոյթի գրութիւններ ունին նաեւ էջմիածնի Մայր Աթոռի դիւանապետ Ներսէս Արք. Պոզապալեան և Շիրակի Թեմի առաջնորդ Գրիգորիս Արք. Բունիաթեան. Առանցքէ առաջինը հաղորդագրոյցի մը արտադրութիւնն է որուն նիւթը եկեղեցւոյ դերն է, հաւատքի հարցը, եւայլն: Երկրորդը՝ կրկին ազանդաւորներու հարցը:

Քօղարկուած այս «տեղական» ընտրապայքարին պէտք է աւելցնել «դուրս»ի օժանդակութիւնն ալ: Ինչպէս յայտնեց կաթողիկոսական տեղապահ Թորգոմ Պատրիարք Մանուկեան, առաջնորդները մինչեւ Նոյեմբեր 10 պէտք է էջմիածին պաշտօնապէս տեղեկացուցած ըլլային իրենց Թեմերու հայութեան թիւերը: Եւ Սփիւռքի կարեւոր կեդրոններուն մասին կը չրջին արդէն թիւեր որոնք իրականութիւնը քանի մը անդամով բազմապատկուած, կարելի առաւելադոյն քուէի իրաւունքին կը ձգտին: Հարկ կա՞յ յիշեցնելու թէ ամէն 25 հազար հոգի մէկ պատուիրակով պիտի ներկայացուի...: Ի վերջոյ, ո՞վ ունի ստոյգ թիւի մը հիմնաւոր տուեալները. ո՞ւր է հակակչիռի միջոցը:

Այս առիթը, եթէ ճիշդ ու հաւատի տուեալներ ներկայացնելու ընդհանուր բծախնդրութիւնը ըլլար, կրնար ծառայել Սփիւռքի թիւին հիմնաւոր մէկ արժեւորումին. սակայն նկատի առնելով արդէն չրջող թիւեր, Սփիւռքի մէկ տասը միլիոններոց ներկայութեան մը մասին խօսիլ չատ բնական բան կը թուի:

Վերջին կէտ մըն ալ. ընտրապայքարին ժխտական ուղղութեամբ յայտնուող մէկ ազդակն է հաւանաբար, Թորգոմ Պատրիարքին մասին «Լրագիր»ի Նոյեմբեր 10-ի առաջին էջի 10 տողնոց տեղեկատուութիւնը որ ունի «Կաթողիկոսական տեղապահը Հայաստանում չէ» խորագիրը: Բուանդը այն է թէ Թորգոմ Պատրիարք երուսաղէմ զացած է, մինչ պէտք է տեղապահական իր պարտականութիւնը կատարէր...: Կաթողիկոսական ընտրապայքարին մաչումի այս բաժինին մէջ կ'ըսուի տակաւին. «Միաժամանակ, վերջերս հայկական մամուլում սրտաճմլիկ պատմութիւններ յայտնուեցին տեղապահի եւ երուսաղէմի վարժարանի մասին, որոնք սակայն ճշդման կարիք են զգում»: Ցայտնի է որ «Լրագիր» կ'անդիմանայ թէ «սրտաճմլիկ պատմութիւններ» մեներնիններուն չեն կազմեր երուսաղէմի, եւ թէ չատ առանց «ճշդման կարիքի»...:

Օրհնեա՛լ ընտրապայքար...:

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԵՐԿՈՒՈՐԵԱԿՆԵՐԸ

Կարճ ժամանակ առաջ մեր բարեկամներէն զոյգի մը ընկերակցութեամբ արձակուրդի փոքրիկ ճամբորդութիւն մը ըրինք: Բարեկամս, կինը, ես եւ կինս, չորս հոգի: Միասնաբար վայելեցինք արձակուրդի բոլոր բարիքները, հանդչեցանք, ծով մտանք, նոր տեղեր տեսանք: Քանի մը անգամ ալ չուկայ իջանք դնումներ ընելու համար:

Անգամ մը, երբ գնումի մը համար մբաած էինք խանութէ մը ներս, բարեկամս վաճառորդին ցոյց տուաւ չապիկ մը եւ հարցուց.

- Այս չապիկին կապոյտը չունիք, չէ՞:

Բարեկամիս կինը, առանց տակաւին ապասելու որ վաճառորդը պատասխանէ, ինծի դարձաւ.

-Լսեցիր չէ՞, ըսաւ: Լսեցիր թէ ի՞նչպէս ժխտական կերպով կը հարցնէ: Այս մարդը միշտ այսպէս է: Փոխանակ «այս չապիկին կապոյտն ալ ունիք, չէ՞» հարցընելու, «այս չապիկին կապոյտը չունիք, չէ՞» կ'ըսէ: Կը տեսնե՞ս թէ որքան յոռետես է:

Շատ խնդացինք: Մանաւանդ որ վաճառորդը, առանց հասկնալու թէ ինչ կը խօսէինք մեր միջեւ, պատասխանեց.

- Հարկաւ ունինք:

Եւ դարակէն անմիջապէս քաչեց ու ցոյց տուաւ այդ չապիկին կապոյտը:

Գիշերը ճաշարան մը գացինք: Ծովեզերեայ չատ գեղեցիկ ճաշարան մրն էր ուր մասնաւորաբար ձկնեղէններ կամ ծովային արտադրութիւններ կը հրամցուէին յաճախորդին: Մեր բարեկամը, մտնալով առատօրէն միջադէպը, սպասեակին հարցուց.

- Մսեղէն չունիք, չէ՞:

Մենք իրարու երեսը նայեցանք քրքջալիը խնդալով, մինչ սպասեակը զարմանքով պատասխանեց.

- Ինչո՞ւ չունենանք, հարկաւ ունինք: Եւ թէ լաւագոյն տեսակէն:

Այդ վայրկեանէն սկսեալ մեր բարեկամը այլեւս չկրցաւ վերկուիլ մեր լեզուէն: Ուր որ երթայինք, սրճարան, խանութ, պանդոկ, ճաչարան, խաղարան, բոլորն ալ սպասեակներուն, վաճառորդներուն յատկապէս հարցում կ'ուղղէինք ժխտական ոճով:

- Շոքոլայով կարկանդակ չունիք, չէ՞:

- Դուք առանց քաֆէյինի նէսքաֆէ չունիք, չէ՞:

- Դուք տոլար չէք ընդունիր, չէ՞:

- Հոսկէ հեռաճայն մը ընել կարելի չէ, չէ՞:

Բոլոր պատասխանները դրական էին: Մարդիկը չոքոլայով կարկանդակ ունէին, եւ թէ լաւագոյն տեսակէն: Նէսքաֆէին բոլոր տեսակները ունէին, տոլարը սիրով կ'ընդունէին, աչխարհի մինչեւ ամէնէն հեռաւոր անկիւնները հեռաճայնել կարելի էր: Եւ մենք ալ արդէն դիտէինք թէ դրական պատասխան պիտի ստանայինք: Պարզապէս կատակի համար էր որ հարցումի այդ եղանակը կ'ընտրէինք: Կուչտու կը խնդայինք: Մեր բարեկամն ալ կը միանար մեզի, ան ալ կը խնդար: Բայց յետոյ կ'աւելցնէր:

- Դուք կը խնդաք, բայց ես պարապ տեղ չէ որ այդպէս կը հարցնեմ: Ես գիս միշտ կը պատրաստեմ ժխտական պատասխան ստանալու, ես միշտ գիս պատրաստ կը պահեմ ամէնէն դէշ հաւանականութեան: Այդ կերպով նուազ յուսախաբ կ'ըլլամ:

Այդ պահուն կը մտածէի որ բարեկամս այնքան ալ անիրաւ չէր: Բայց բարեկամիս կինը ամիջապէս կը միջամտէր խնդալով.

- Մի՛ հաւատաք: Ծուսախաբ չըլլալու համար չէ՛ որ հարցումին ժխտական ձեւը ընտրած է: Հարցումին ժխտական ձեւը ընտրած է որովհետեւ յոռետես է: Այո՛, յոռետես է: Ստանուածքով ծայր աստիճան յոռետես է:

Այն ատեն ալ կը մտածէի որ բարեկամիս կինն ալ իրաւունք ունէր թերեւս:

Իրողութիւնը այն է որ երկուքն ալ իրաւունք ունէին: Զէ՞ որ կեանքի մէջ ինչ ինչ հարցումներուն մօտենալու, կեանքի վերաբերեալ ինչ ինչ հարցումներ ուղղելու զանազան ձեւեր կան եւ բոլորն ալ առաւել կամ նուազ չափով արդարանալի են: Ոմանք ծայր աստիճան լաւատես եւ ինքնավստահ են, ոմանք խստասծամիտ ու վերապահ, ոմանք տակաւին գետեղերք չհասած իրենց տափաստաններուն ծայրամասերը կը ստրթեն, ոմանք գետեղերք հասնելէ վերջ իսկ իրենց ոտքը ուշադրութեամբ կը խօթեն ջուրին մէջ: Ո՞ր մէկը աւելի խելացի կը չարժէ, լաւատե՞սը, թէ յոռետեսը: Չէ՞ որ լաւատեսը չատ պիտի տատապի եթէ յուսախաբ ըլլայ, եւ չէ՞ որ յոռետեսն ալ չատ պիտի ուրախանայ եթէ իր վախցածը չիրականանայ:

Ժխտականն ու դրականը երկուորեակ եղբայրներ են որոնք չարունակ մեր դիմաց պիտի ելլեն մեր կեանքին մէջ: Այս երկու եղբայրները երկրագունտին մակերեսը իրենց միջեւ բաժնած են հաւասար բաժիններով, այնուհետեւ բացարձակ միաժիններուն հաստատած են իրենց բաժինները: Իսկ մենք, որ մաս կուպանք երկրագունտին վրայ, չատ չատախ չենք իսկ նչմարեր որ անոնցմէ մէկուն տիրապետութենէն կ'անցնինք միւսին տիրապետութեան:

Մենք անմեղ զբօսաչրջիկներ ենք երկու իշխանութիւններու սահմանագիծերուն միջեւ,

Ռ. Հ.

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԷՋԵՐ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

Հեղինակ՝ ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ

Մեսրոպ Արք. Աշճեան անգամ մը եւս նոր հատոր մը կը հրամցնէ մեր ընթերցասէր ժողովուրդին ԷՋԵՐ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ (Ընտրութիւն Աչխարհայ Հայոց Կաթողիկոսներու. Մահ եւ Յիչատակ):

Երանաչնորհ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի վախճանումը, ո՛չ միայն լուսարձակի տակ առաւ Վեհափառ Հօր չուրջ քառասնամեայ գահակալութեան անցուդարձները և հայի երախտագիտութեան եւ արժանաւոր յարգանքի մը ընծայումը առթեց՝ այլև, միաժամանակ, մեր խօսակցութեանց, կարծիքներու փոխանակութեանց եւ աղգային -- կրօնական հարցերը քննարկելու հասքական օրակարգին վրայ դրաւ նաեւ յաջորդ կաթողիկոսի ընտրութեան եղանակին եւ թեկնածուներու արժանաւորութեան համազգային խնդիրը:

Ա.հաւասիկ, այս բոլոր իրազարձութեանց չրջագիծին մէջ, հայ եկեղեցական պատմութեան փորձառութեան երանգը բերող հատոր մըն է ԷՋԵՐ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ-ը, որ մտքերը չարչրկող բազմաթիւ հարցադրումներուն կուտայ ապահիչ պատասխաններ՝ հաճելի ընթերցանութեան մը վայելքին հետ միատեղ:

Մի՛ժամանակ, այս հատորը կոչուած է պատասխանատուութեան հրաւիրելու եկեղեցական ու աչխարհական բոլոր այն պատգամաւորները որոնք 1995 Ապրիլ 3-ին, Ս. Էջմիածնի խնկարոյր վեհարանին ներս, իրենց քուէն պիտի տան ապագի ու եկեղեցւոյ հովուապետը ընտրելու եւ, միանգամայն, ճշդորոչելու Հայաստան-

ԼՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴ

«MES PARTITIONS LITTERAIRES» (*)

ED. EXERJEAN

Ծանօթ դաչնակահար, բայց ընդհանուր առումով ամբողջական արուեստագէտ, քանի Երաժչտութեան կողքին սիրահար մըն է նաեւ թատրոնի, էտուար Էքսերժան Դեկ. 6-էն 11 վեց բացառիկ ներկայացումներ կու տայ «գրական էջերս» ձեւին տակ (դաչնակ եւ բնագրեր):

Ներկայացումը կը տեւէ ժամ մը, որու ընթացքին Էտ. Էքսերժան կը նուագէ Մոցարթ, Փուլէնք եւ Շապրիէ ու էջեր կը կարդայ Քոքթոյէ, Անույէ, Միւսէէ, Փրեվէրէ, Կիթրիէ եւ ուրիշներէ:

(*) Théâtre de la Potinière;
7, rue Louis Le Grand, Paris 2e.
Du mardi au samedi à 19h, le dimanche à 15h.

LES TRIPTYQUES D'HAGOP (*)

Յակոբ (Փափազեան) կը ներկայացնէ իր եռապատկերները որոնց ինքնատիպ թեքնիքին մասին արուեստի քննադատ՝ Լօրան Տանչէն գնահատանքով կ'արտայայտուի:

Ծնած Լիբանան 1947-ին, ան վիլլիտվայրութեան հետեւած է Պէյրութի ամերիկեան համալսարանը եւ միաժամանակ թատրոնի նուիրուած: Փարիզ հաստատուած 1977-էն, չարունակած է իր ուսումը (բաղդատական գրականութիւն) զոր աւարտած է անգլիագիր գրականութեան տոքթորայով մը: Աչխատակցած է «Յառաջ - Մխոք եւ Արուեստ»ի գրականութեան եւ թատրոնի նուիրուած էջերով:

(*) Centre Culturel St-Mesrob;
10 bis, rue Thouin, Paris 5e.
Jusqu'au 3 décembre, de 16h à 20h.

եայց Առաքելական Եկեղեցւոյ ներքին -- թեմական կառոյցի կազմակերպութեան, եկեղեցի - պետութիւն յարաբերութեան, Հայրենիք - Սփիւռք չազկապման եւ հոգեւոր, մշակութային, բարեսիրական, քաղաքական անթիւ կարիքներու գոհացման ու ուղղութեան մէջ առաջնորդողի մաչկեակը ուսին առնելու հրաւիրուած 131-րդ Ամենայն Հայոց Հայրապետը:

ԻՋԵՐ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ հատորը մանր ուրուագծումներով կը վերակենդանացնէ 1682-էն 1994 թուականներուն գահակալած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսներու կերպարները, նկարագրի գիծերը, ընտրութեանց պարագաները, քաղաքական պայմանները եւ այլ մանրամասնութիւններ, որոնք, յատկապէս Մաղաքիա Արք. Օրմանեանի եռահատոր կաթողական երկասիրութեան ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄ-ի Գ. հատորի՝ 1910-ական թուականներու դէմքերու ու դէպքերու արձանագրութենէն եաք, ցրուած կը մնային տարբեր - տարբեր գիրքերու եւ հանդէսներու մէջ: Մեսրոպ Արք., գիրքին վերջաբանին մէջ համեստօրէն կը գրէ. - «Ցաւակնութիւնը չունինք որ գիտական - քանասիրական երկ մըն է այս». այո՛, բայց, պէտք է ընդգծել թէ պրպտող եւ հաւաքող մէտք մը կայ անոր եաին, որ նոյնիսկ ժամանակ չէ խնայած ամենայեթին մանրամասնութիւններն անդամ ի մի բերելու եւ գիրքը վերկելու չոր ու ցամաք կենսագրական փորձագրութիւն մը ըլլալու թուլութենէն: Օրինակ, եթէ կ'ուզենք գիտնալ թէ «կաթողիկոս» բառը ի՞նչ ծագում ունի, թէ ինչո՞ւ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսները ազամանդակուռ խաչ կը կրեն իրենց վեղարին վրայ, թէ ինչո՞ւ վեհապետեան մականունով քանի մը հատ բարձրաստիճան եկեղեցականներ ունեցած ենք ժթ. դարուն, թէ «Ամենայն Հայոց կաթողիկոս» տիտղոսի գործածութիւնը ե՞րբ սկսաւ, թէ քանի՞ պատգամաւորներ եւ թեմական ի՞նչ ենթաբաժանումներով մասնակցած էին Վազգէն Ա.ի ընտրութեան, եւայլն, կրնանք բացատրութիւնները գտնել այս գիրքին մէջ: Առաւել, հատորը մասնաւոր գրաչուութիւն մը ունի նաեւ հոն տեղադրուած պատմական նկարներով:

Հատորը կը բացուի «Փոխան Յառաջաբանի»ով, ուր կը տրուին մեծ դաստիարակ Ռեթէոս Պէրպէրեանի, 1884, Մարտ 27-ին, Գէորգ Դ. Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի յաջորդի ընտրութեան նախապատրաստական շրջանին գրուած յօդուածէն քանի մը հատուածները, երբ յօդուածագիրը թարգման կը հանդիսանայ իր օրերու եւ մեր ներկայի համահայկական ապրումներուն եւ ակնկալութեանց ու գրաբարախառն անուշութեամբ կը գրէ. - «Ամէն Հայոց հոգիք կը գառնան դէպ յԱյրարատ, դէպ յԱթոռն Լուսաւորչի իրրեւ մէկ կենդանի կեդրոնի մէջ հաւաքուղ ճառագայթներ, ու տիեզերաց ամէն անկիւններէն հոն կը սլանան հայոց հայ սրտեր իրրեւ բունկից թռչուններ որ երկնից չորս ծայրերէն կ'երթան այցելել այն վայր ուր կեանք առաւ իրենց մայրենի ջերմութիւնն»: Պատմութիւնը այսօր եւս կը կրկնուի, երբ «աչք ամենացուն ի քեզ հային» Ս. Էջմիածին...:

«Մուտք» բաժինով, հեղինակը կը յայտակացնէ թէ այս հատորը փորձ մըն է գոհացում տալու այն հետաքրքրութեանց որոնք առընչուած են Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսներու ընտրութեանց, արտասանած վերջին խօսքերուն, վախճանման պարագաներուն, թաղման վայրերուն, եւայլն: Միաժամանակ, ան կ'ընդգծէ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ որդեգրած պատերու ընտրութեան աւանդական եղանակը եւ մխաճեւ ու կանոնագրային տրամադրութեանց բացակայութիւնը Հայ Եկեղեցւոյ կեանքէն:

«Հայ Եկեղեցին Ընդհանրապէս Կանոնագրութիւն Ունեցա՞ծ է», «Ինչպէ՞ս տեղի կ'ունենային Կաթողիկոսական Ընտրութիւնները» եւ «Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը Էջմիածնի Մէջ» էջերուն ընդմէջէն կը սաղմնաւորուի հատորին մարմինը եւ յիշուած ենթահողերուն վրայ կը սկսի կառուցումը աւելի քան երկու դարերու կաթողիկոսական պատմութեան չէնքին: Մեսրոպ Արք. հակիրճ, բայց տիպար, օրինակներով, կը քննարկէ Ազգային Սահմանադրութեան ու Պոլոժենիայի սահմանափակ դերը մեր ազգային - եկեղեցական կեանքի բարեկարգութեան ճիգին մէջ: Հայոց Պատմութենէն քաղուած էջերու վերյառնումով, կը բացատրէ թէ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ կաթողիկոսները միշտ ալ անխարդախ միջոցներով կամ ժողովրդավար պայմաններու մէջ չեն ընտրուած. արժանաւոր ու բազմաչնորհ կաթողիկոսներու կոդքին եղած են «գահ յաւիտակող» կաթողիկոսներ եւս - ինչպէս, զառամած տարիքի մէջ եղող Սողոմոն Ա. Գառնեցին (791 - 792), որ կաթողիկոսանալու հրաւէրը ընդունած էր որպէսզի, այդ օրերու սովորութեան համաձայն, անունը արձանագրուէր Դուինի Եկեղեցւոյ պատին վրայ (էջ 21): 18-էն 27 էջերը ամփոփ համայնապատկերը կուտան Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչէն մինչեւ Գրիգոր Ա. Մուսաբեկեանց Էջմիածնի եւ Կիլիկեան կաթողիկոսներու ընտրութեանց՝ մասնագրական ծանօթութիւններով, որոնց ընդհանուր պատկերը ցուցակագրուած է հատորին «Ցաւելուած»ին մէջ՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչէն (302 թուական) մինչեւ Վազգէն Ա. Պալճեան (1994 թուական), 130 կաթողիկոսներ: Անոր կցուած է նաեւ Գէորգ Զ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հաստատած «Ազգային - Եկեղեցական Ժողով Գումարելու Ցառուկ Կանոնագրութիւն»ը: Կաթողիկոսներու կեանքին ու վաստակին քննարկումը կը կանխուի Հայրապետական Աթոռի տեղափոխութիւններուն յատկացուած բաժինով մը, ուր անկիւնադարձային նշանակութիւն կը գտնենք 1441 թուականը, երբ Աթոռը կը փոխադրուի Ս. Էջմիածին եւ անոր զուգահեռ կը չարունակուի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը:

«Ազգանդը Զուղայեցի Կաթողիկոսի Կառակը», որ կը գրաւէ էջ 32 - 34-ը, հեղինակին կողմէ կը նկատուի յաջորդող մի քանի կաթողիկոսներու ընտրութեան մասին կարեւոր աղբիւր մը, ուր եթէ մէկ կողմէ ի յայտ գայ Ս. Էջմիածնի կաթողիկոսին «Ամենայն Հայոց»ի հանդամանքը, միւս կողմէ կը ճշդուի այդ օրերու ազդեցութեան գօտիներու խաղացած դերը եւ ժողովուրդին ձայնը, - որոշ չափով սահմանադրական բնոյթը -, երբ կը յիշուի թէ «կաթողիկոսը պէտք է ընտրուի Էջմիածնայ մեծ ժողովով, Պոլսոյ եւ Սպահանի առաջնորդներու կամքով եւ աշխարհն չորս ծագերուն, Մայր Աթոռի ենթակայ բոլոր հաւատացեալներու կամքով, գրաւոր վկայագրով եւ սալահով ու մանաթով. այսինքն՝ նպատակայարմարութեան եւ համաձայնութեան պաշտօնագրով» (էջ՝ 33):

Այս նախապատրաստական մասերը կը մշակեն այն մթնոլորտը, ուր, չնորհիւ հեղինակին այնքա՞ն հազորդական ոճին, գրեթէ մէկ չունչով կը կարդացուին պիրքին մնացեալ էջերը, երբ մեր ազգային - եկեղեցական թատերաբեմին վրայ կը տղանգեն Եղիազար Ա. Ամթեաղցի, Յովհէփ Արք. Երկայնաբազուկ Արզուեանց, Դաւիթ - Դանիէլեան Վէճերը, Եփրեմ Ա. Զօրագեղցի, Յովհաննէս Բ. Կարբեցի, Ներսէս Ե. Աչտարաքեցի, Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպոլսեցի, Գէորգ Դ. Կոստանդնուպոլսեցի, Մակար Ա. Թեղուտցի, Մկրտիչ Ա. Վանեցի, Մատթէոս Բ. Կոստանդնուպոլսեցի, Գէորգ Ե. Սուրէնեանց, Խորէն Ա. Մուրատբէկեանց, Գէորգ Զ. Զէօրէքճեան եւ Վազգէն Ա. Պալճեան:

Անուններ են ասոնք, որոնց մասին գրեթէ այս գրախօսական սահմաններէն չատ անդին կրնայ տանիլ մեզ: Սակայն, միաժամանակ, անուններ են ասոնք, որոնք մեր եկեղեցւոյ ու ազգին ճակատագիրը կերտեցին եւ որոնք պատմութեան փոշեպատեալ էջերէն կը բացուին ներկային ու իրենց կեանքին եւ գործին պատգամը կը փոխանցեն բոլորիս - Նուիրապետական Աթոռներուն, Հայաստանի Հանրապետութեան, հայրենաբնակ ու Սփիւռքի մէջ տարտղնուած հայ ժողովուրդին, կաթողիկոսական թեկնածուներուն, պատգամաւորներուն - ու կը յորդորեն մեզ Գէորգ Զ. կաթողիկոսի հետ միաձայն. - «Էջմիածինը տառապալից ու ճանապարհ է անցել, բայց կենդանի է մնացել և կը մնայ: Սիրեցէք Էջմիածինը. մե՛ղք է Էջմիածինը: Տէր ընդ ձեզ: Երբեմն ինձ յիշեցէք»: Վստահ եմ, որ Մեսրոպ Արք. համաձայն կը գտնուի ինձ հետ, եթէ ըսեմ, թէ մեր բուռ մը հոգեղոյս հայրապետներուն յիշատակը անմահացնող գիրք մըն է որ կը հրամցուի մեր ընթերցասէր ժողովուրդին. - Ցուշարձան հատաքական յիշողութեան...:

Ամէն ընթերցող բան մը ունի քաղելիք ու սորվելիք ԻՋԵՐ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ հատորէն, որուն հեղինակը իր հակիրճ «Վերջաբան»ով եւ քանի մը սեղմ կէտերու մէջ, կը ճշդէ այն նկատառումներն ու հարցերը որոնց լուծման նախաքայլ մը ըլլալու արդարութիւնը պէտք չէ զլացուի այս հատորին:

ՆԱՐԵԿ ՎՐԴ. ԱԼԵՒՄԻՋԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ -30-

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՊԱՇՏՊԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ամէն տիկին մը, որ հաւատարիմ ընթերցող մըն է, ըստ երեւոյթին, իմ գրաւած այս համեստ սիւնակին, ձայնակցելով իմ մտահոգումին երկար բառերու նորոյթին մասին, նամակի մը մէջ կ'ըսէ իր տերթին. -

«Սիրելի Տէրունի Մանրապէտ (...) Քանի ունինք հեռատեսիլ կարճ եւ քաղցրահնչիւն բառը, միշտ անընդունելի գտած եմ «հեռուստատեսիլ»ը: Ուրեմն նաեւ պէ՞տք է գործածենք «հեռուստախօս կամ «հեռուստաձայն»: Պիտի ուզէի ունենալ ձեր կարծիքը այս մասին»...

Ի՞նչ ըսեմ, տիկին, ճշմարիտ խօսքին: Կարծիքս այն է, որ պէտք է կազմենք Հեռատեսիլի Պաշտպան Միութիւն, առ ի տարբերական հեռատեսութիւն, որ վարակումէ գոնէ ազատենք մեր գաւառ բառեր նոյն գերդաստանէն: Բացի ձեր արդէն յիշատակածէն՝ մեր գլխուն կախուած այլ վտանգներ են.. «հեռուստադիտակ», «հեռուստապատճէն», «հեռուստադիր» եւ «հեռուստասլաց»... Ի՞նչ տարօրինակ «հեռուստանկար» մեր պարզ ու համեստ հեռուին յենած այս ընտանիքի բառերուն համար... Ուստի կը կրկնեմ - չուտով գրանցե՛նք Հեռատեսիլի Պաշտպան Միութիւն, սպառնալիքին առաջքը առնենք առ այժմ, ցնոր տնօրինութիւն:

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԻՏ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՍԿԻՒՏԱՐԻ ՎԵՐՋԱԼՈՑՍՆԵՐ

Սերոբեան էֆէնտի, նիհարկէկ եւ ոսկրուտ մարդ մը, նախկին ձայնաւոր, նախկին հակող, հեռզհեռէ մասնագէտ ուսուցիչ եւ տեսուչ՝ վարժապետական բոլոր վիճակներէն անցած է, հետեւաբար կազմական կանոնագրին բոլոր ութիւնները գաղտնիք չունին իրեն համար. իր տրամաբանական կոչումը քահանայութիւնն էր բնականաբար, բայց Սերոբեան էֆէնտի կատաղի հակակղերական մըն է. այս տեսլութիւնը կղերի դէմ անխմաստ, անպիտակից եւ որեւէ հիմնական պատճառներէ զուրկ տեսլութիւն մը, իր գլխաւոր կիրքն է, գրեթէ իր գոյութեան իրաւունքը կը կազմէ, հապա եթէ քահանաները չըլլային որո՞ւ վրայ թափէր իր մաղձը. տեսլութիւնը տիրական պէտք մըն է տեսակ մը մարդոց համար ինչպէս սիրելու պէտքը ուրիշներու: Այլ սակայն Սերոբեան էֆէնտիին հակակղերականութիւնը մի՛ կարծէք որ իր ազատամտութեան արդիւնքն էր. ընդհակառակն նիհ գլուխ մըն է անիկա բառին բովանդակ նշանակութեամբը. իրեն համար այսօրուան վարժապետները վարժապետ չեն, տիրացուները՝ նոյնպէս, թաղեցին նոյնպէս. ոսկեղարը իր երիտասարդութեան տեսնն էր. ըստ իրեն պատուղները անդամ այն ժամանակուան համը չունէին: Սերոբեան էֆէնտի այն թիւրերէն է որոնց համար ամէն աղէկ բաներ անցած են այլեւս անդառնալիօրէն:

-- Հիմակուան խնճորները, խնճո՞ր են ... հիմակուան մարդիկը մա՞րդ են...:

Այսօր զուարճանալ չեն գիտեր, դրամ չահիլ չեն գիտեր, օդերը, տարւոյն եղանակները անդամ փոխուած կը թուին իրեն:

-- Դրամը մեր ատեն կը չահուէ՛ր ... ձմեռը մենք տեսած ենք, հիմակուան ձմեռները ի՞նչ են...:

Ու հակառակ բոլոր այս բաներուն Սերոբեան էֆէնտի ներքնապէս անվնաս մարդ էր եւ իր մտքերը ճերմկցուցած էր իր բազմաթիւ ընտանիքին ապրուստը հոգալով տաժանելիօրէն: Այս միջոցին կը չուրջը հաւաքուած էին բացի թաղին ուսուցիչներէն մէկ - երկու բարեկամներ եւ չատ տաք վիճաբանութեան մէջ էին կըրթական խնդրի մը վրայ, երբ մենք սրահէն ներս մտանք ամէնքը մէկանց լռեցին. Սերոբեան էֆէնտիին ձեռքերը դողդողացին իմս բռնած ատեն. դէս ներկայացուց ուրիշներուն:

-- Իմ նախկին աշակերտուհի՛ս:

Ցետոյ ինծի մօտեցուց ծերունիի մը որ բազմոցին անկիւնը նստած կը հետեւէր ամէնուն չարժումներուն եւ երբեմն կը խնդար ինքնիրեն:

-- Նիկողոս աղա՛, ճանչցա՞ր, քու ալ աչակերտուհիդ է;

-- Իրա՛ւ ես, իրա՛ւ, մրմնջեց ծերունին եւ աչքերը դարձուց ինծմէ:

Ես դինքը ճանչցայ սակայն, խեղճ մարդը՛. նախկին պատուելի մը՝ որ Սկիւտարի ամիրաներուն փարթամ շրջանին հասած եւ անոնց սերունդէն չատերու այրուբէնը սորվեցուցած էր. յետոյ ամէն միջոցէ զուրկ՝ ազգային վարժարանը ընդունած էին զինքը մինչեւ որ Ուսումնական Մարհուրդը հոնկէց ալ կը ճամբէ, վկայական չկրնալ ստանալուն համար. անկէց ետքը թափառական եւ անորոշ վիճակ մը անցնելով յիմարութիւն եկած էր վրան եւ բոլորովին անկարող դարձած էր աշխատելու:

Ներկաներէն չատերը ծանօթ էին արդէն ինծի եւ ոմանք դիս դիրցած, ոմանք դիս նիհարցած դանելնէն ետքը վերսկսան իրենց աղմկալի վիճաբանութեան. հեռզհեռէ ձայները բարձրացան եւ ատեն մը եղաւ որ գրեթէ ամէնքը մէկ կը պոռային եւ ալ բան մը չէր հասկցուեր. երբեմն քովէս յիմար ծերունին կը մրմնջէր:

-- Իրա՛ւ ես, իրա՛ւ...:

Ու իր երկարաձգուող քրքիջը կը խառնուէր միւսներուն աղաղակներուն:

-- Իրա՛ւ ես, իրաւ,

Ամէն անգամուն որ իր հատկաւուող ձայնը կը լսէի քովէս, իրեն կը դառնայի, բայց անիկա իր խոնաւ եւ գրեթէ անլոյս աչքերը կը դոցէր:

Զիս ճանչցած է՞ր թէ չէ, կուլա՞ր թէ կը խնդար, խեղճ մարդը՛ ... ճշմարտութիւնը այն է որ թէ՛ խնդալու բան կար, թէ՛ լալու:

Բարեկամս դրանը մօտ կեցած վիճաբանողներուն չարժումները կը դիտէր. հոս ալ օտար էինք մենք եւ առանձնացած. անմիջապէս զգացի ատիկա եւ որպէսզի այցելութեան պատշաճ ժամանակը դիւրաւ անցնի, սկսայ դիտել եւ քննել մարդոց գլուխները:

Եթէ երբեք ըրած էք այսպիսի բան մը պիտի հասկնաք անմիջապէս անձկութեան, հետաքրքրութեան եւ տխրութեան խառն զգացումը որ ես՝ նորեկ այդ միջավայրին մէջ, ունեցայ. ծերունիին գանկը թեթեւ մը տափակ ճակտին վրայ կը բարձրանար մինչեւ գագաթը եւ յետոյ կ'իջնար մէկէն խուսափող գիծով մը գրեթէ առանց կորութեան մինչեւ ծոծրակը, բոլորովին ծածկուած խիտ, ճերմակ կարճ մազերով որոնք կը յառաջանային մինչեւ յօնքերը ինչպէս ծոծրակին վրայ տարածուելով կը կորսուէին օձիքին մէջ. տմոյն եւ խորհրդաւոր դէմքին վրայ պեխերը եւ մօրուքը մկրատով կտրտուած կը ցցուէին ցանցառ եւ կարծր մազի թելերով որուն մէջտեղէն սառոյն չրթունքը տարօրինակապէս կը կախուէր վար լրծունքտա եւ թոյլ:

(Շար. 5)

Տ. Իսահակ Քհնյ. Հէքիմեան, երիցուհի Ովսաննա Հէքիմեան եւ զաւակները (Հերման եւ Դալար),

Տէր եւ Տիկին Սիմոն - Ալին Տէլիս, Էքիզեան, Սմբատեան եւ Քիթապճեան ընտանիքները (Պոլիս)

խոր ցաւով կը ծանուցանեն՝

Տիրամայր
ՌԷԺԻՆ ՀԷՔԻՄԵԱՆ-Ի
(ծնեալ՝ Լառիչ)

մահը։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի երկուշաբթի, Նոյեմբեր 28, ժամը 9·30-ին, Լիոն Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցին։

Մարմինը կ'ամփոփուի Քիւսէի նոր գերեզմանատան մէջ։

Յաւակնութիւն՝ տոմարի ստորագրութեամբ։

Փոխան ծաղկեպսակի նուէրներ եկեղեցւոյ եւ դպրոցին։

«ՅԱՌԱՋ». -- Մեր ցաւակցութիւնները Իսահակ Քհնյ.ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Վարդգէս Տակառեան, Այրի Տիկին Սաթենիկ Ֆիրէնկիւլեան - Տակառեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք իրենց ներկայութեամբ, ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր մասնակից եղան իրենց սուգին, իրենց եղբօր՝

ՄԱՐՏԻԿ ՏԱԿԱՌԵԱՆ-Ի

մահուան առթիւ։

Նոյն առթիւ Պ. Վարդգէս Տակառեան, Այրի Տիկին Սաթենիկ Ֆիրէնկիւլեան - Տակառեան իրենց չատ սիրելի եղբօր թաղմ յիշատակին կ'ընեն հետեւեալ նուիրատուութիւնները. --

Դպրոցասէր Վարժարանին՝	2·000 Ֆր.
Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ՝	4·000 Ֆր.
Մարսէյլի Համազգային Վարժարանին՝	2·000 Ֆր.
«Տաճեւ» Վարժարանին»	1·000 Ֆր.
Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամին՝	2·000 Ֆր.
Սէ - Տի - Սէ Ա.ին՝	2·000 Ֆր.
«Աչխարհ»ին՝	1·000 Ֆր.
Սոլիտարիթէ Փրոթէսթանթին՝ (առանձալ «Յառաջ»էն)	1·000 Ֆր.
Պանեէօլի «Միամանեաօ» դպրոցին՝	1·000 Ֆր.
Կապոյտ Խաչէ Պանեէօլի մասնաճիւղին՝	1·000 Ֆր.
Ռատիօ «ԱՅԲ»ին՝	2·000 Ֆր.
«Կամք» օրաթերթին՝	2·000 Ֆր.
եւ «Յառաջ»ին՝	2·000 Ֆր.։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section de Paris
«*Archalouïse Tathéossian*»

a repris

depuis le Mercredi 23 Novembre ses cours du soir de langue arménienne pour les adultes

chaque mercredi à la M. C. A.
17, rue Bleue, Paris 9e

Inscrivez-vous auprès de :
Vartanouche ESENCE 48 71 22 77
qui vous donnera tous renseignements utiles.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
de PARIS — ILE-DE-FRANCE

nouveau cycle :

«*PARLEZ-NOUS D'ARMENIE, MONSIEUR LE MAIRE*»

avec **M. René ROUQUET,**
Maire d'Alfortville

Mercredi 30 Novembre à 20h30

au Centre Culturel A. Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
(M° Courcelles)

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

LOTO

Dimanche 4 Décembre à 15 heures
dans la salle de l'église arménienne de Beaumont,
organisé par la section «*Naïri*» de Beaumont de la Croix Bleue.

LES AMIS DE LA FONDATION MARIE NOUBAR

DINER ANNUEL

au profit des étudiants boursiers de la Maison d'Arménie

Invité d'honneur : **Monsieur CLAUDE MUTAFIAN**

Vendredi 9 Décembre à 20 heures

YAN'S CLUB — 5, avenue Reille, Paris 14e

☆ *Tirage de la TOMBOLA au cours du Dîner* ☆

Pour réserver téléphoner au : 45 27 74 01

EquiLibre

l'Entreprise Humanitaire

Lyon, le 25 Novembre 1994

CHERS AMIS,

Depuis le premier camion en Décembre 1988, suite au tremblement de terre, EquiLibre a maintenu de manière quasi régulière un pont routier entre la France et l'Arménie. Par tous les temps, nos semi-remorques ont franchi des routes réputées difficiles pour acheminer à bon port la marchandise qui nous était confiée.

Aujourd'hui, EquiLibre se propose de mettre à votre service cette logistique pour permettre à vos familles et vos proches en Arménie de bénéficier, à l'occasion des fêtes de Noël de l'arrivée de colis de nourriture et de produits d'hygiène. Nous savons combien il est difficile de faire parvenir jusqu'aux destinataires les colis personnels destinés à améliorer des conditions de vie toujours aussi précaires. C'est pourquoi nous vous offrons la possibilité de nous acheter un colis familial type de 20 kilos.

Nous nous chargerons de l'acheminer jusqu'à Erevan où il pourra être retiré, du **10 au 30 janvier,** par son destinataire qui prendra contact avec nous, depuis Erevan, de **9 heures à 17 heures** au **numéro de téléphone 59 44 34.** Il vous appartient de l'en informer.

Si vous n'avez pas de famille ou d'amis en Arménie, nous vous proposons aussi de participer à cette opération de solidarité. Vous pourrez nous commander ce même colis qui sera remis à une personne âgée de Erevan ne bénéficiant pas d'une aide extérieure et dont les conditions de vie particulièrement difficiles nous auront été communiquées par une association caritative locale.

Par ailleurs nous voulions vous informer de la mise en place dès Janvier 1995 d'une mission permanente d'EquiLibre en Arménie où nous assurerons un soutien à des institutions accueillant enfants handicapés et orphelins.

Nous espérons que vous serez sensibles à cette proposition qui vous permettra d'améliorer les conditions de vie de vos familles, de vos amis ou des personnes âgées que vous avez choisies de soutenir.

Veuillez accepter, Chers amis, nos meilleures salutations.

Pour EquiLibre,
Le Président
ALAIN MICHEL

La Coordinatrice
ALICE BODOURIAN

DES COLIS À L'OCCASION DU NOEL ARMENIEN

BON DE COMMANDE
A DECOUPER ET A RENVOYER
DÈS PARUTION
à
Equilibre - BP 7124
69348 LYON CEDEX 07
Minitel 36 15 EQUILIBRE
Association Humanitaire à but non lucratif - loi 1901 - reconnue d'intérêt général

Veuillez inscrire vos coordonées dans ce cadre

Nom
Prénom
Adresse
Code Postal Localité

Oui, je commande (dans la limite des stocks disponibles) :

☐ Colis adressé à (n° téléphone (facultatif)) — Veuillez indiquer ci dessous, en lettres capitales le NOM et le PRENOM de la personne qui viendra retirer ce colis à Erevan

☐ Colis adressé à — Veuillez indiquer ci dessous en lettres capitales le NOM et le PRENOM de la personne qui viendra retirer ce colis à Erevan

☐ Colis adressé à — Veuillez indiquer ci dessous en lettres capitales le NOM et le PRENOM de la personne qui viendra retirer ce colis à Erevan

Chaque colis de 20 kgs contient :

2 kilos de farine
2 kilos de pâtes
1 kilo de riz
1 kilo de haricots secs
450 gr de corned beef
450 gr de thon (4 boites)
450 gr de levure sèche
16 cubes de bouillon
1 litre d'huile végétale
500 gr de raisins secs
500 gr de bananes séchées
2 kilos de sucre
1 paquet de bonbons

1 paquet de 10 bougies
1 boite familiale d'allumettes

1 bombe de mousse à raser
1 kilo de lessive
2 savonnettes
1 brosse à dents
2 tubes de dentifrice fluoré
1 litre de shampooing
1 paquet de 20 serviettes hygiéniques
1 paquet de 10 rasoirs jetables

Je souhaite aussi commander : ☐ colis destiné(s) aux personnes âgées et isolées de Erevan

Ces colis seront remis aux personnes les plus nécessiteuses par un organisme caritatif local

Au total ☐ colis x 350 Frs

Soit ☐ Frs

Je soutiens l'action d'EquiLibre en Arménie*

au profit des enfants et adolescents handicapés, orphelins et cas sociaux hébergés en institution

par un don de ☐ 100 Frs ☐ 250 Frs ☐ 500 Frs ☐ autre somme : _____ Frs

Je règle l'ensemble de ma commande/mon don soit au total

☐ Frs

☐ par chèque bancaire à l'ordre de : EQUILIBRE

☐ par C.C.P. n° 677 J LYON

☐ par carte bleue N°:

N° ☐☐☐☐ ☐☐☐☐ ☐☐☐☐ ☐☐☐☐

Date de validité ☐☐☐☐

Votre signature :

* Dispositions fiscales 1994 : Vos dons étant déductibles des impôts, un reçu fiscal vous sera envoyé à réception de votre contribution. Les dons ouvrent droit à une réduction d'impôts égale à 40% de la valeur de votre don dans la limite de 1,25% de votre revenu imposable.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 29
MARDI
29 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·469 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.469

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊՈՍՆԻԱ ԵՒ ՀՈՐՀՐԴԱՆԻՇԸ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԿԵՂԾԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ

ՊԻՀԱՋ· -- ԵՐԲ ԱՄԷՆ ԻՆՁ ԼՐԱՑԱԻ, ՄԱԿԸ ԿՈՁ Կ'ԸՆԷ ՀՐԱԴԱԴԱՐԻ

Ամերիկացին խոստովանեցաւ· -- Սերպերը պատերազմը չհաճեցան: Պաշտպանութեան նախարարն էր՝ Ուիլիըմ Փէրրի որ բացէ ի բաց ըրաւ այդ յայտարարութիւնը, ինչ որ նորութիւն մը չէր յայտնաբերեր, բայց գոնէ չէր քօղարկուեր: «Մոնիտ»ի մէջ (Նոյեմբեր 27 / 28) Փանչօ ծաղրանկար մը ունէր որ լաւագոյնս կ'ամփոփէր կացութիւնը: Ամերիկեան Ուխտի օգնաւեր թռիչք կը կատարեն ու օգաչուներէն մէկը կ'ըսէ· - «Կը յուսամ որ ապրուկը չի խանգարեր Սերպերը»: Արդարեւ, հարցը այլեւս այն չէ թէ ո՞վ լաւունք ունի, ո՞վ չունի, ո՞վ արդար է, ո՞վ անարդար Պոսնիոյ այս արիւնալի կռիւներուն մէջ, այլ այն իսկապէս սրժդալի դեր դոր խաղայ եւ կը խաղայ Ամերիկաւքը: Ի՞նչ կ'ըսէ, կը դիտէ, երբեմն կը սասէ ՄԱԿ-ի աւելորդ բանաձեւի մը միջոցաւ, հաւանաբար ալ անուղղակի կը պինդ (վերջերս չատ խօսուեցաւ Ամերիկայի բերած դիւանագործական օժանդակութեան մասին Պոսնիոյ մահմետականներու), հուսկ՝ հրադադարի հրաւէր կը կարդայ,

Ինչ կը վերաբերի Պիհաչի որ ինկաւ Սերպերու ձեռքը, խնկապէս եղերական երկդիմի է կատարուածը: Այդ քաղաքը «ՄԱԿ-ի ապահովութեան գօտին» էր, հոն կը դանուէին ՖՈՐՓՐՕՆԻՒ-ի (ՄԱԿ-ի պաշտպանութեան ուժեր) ուժերը եւ այսօր երբ Սերպերու ձեռքն է, ամէնուն խիղճը կը հանդարտանայ յայտարարելով մեծ վրդովմամբ որ «Սերպերը բռնաբռնեցին այդ գօտին»: Եւ «Մոնտ»էն եաք, ծագ Ֆէգանն է որ («Ֆիկարօ», Նոյեմբեր 28) կ'եզրակացնէ· -- «Ինչո՞ւ պիտի զան Սերպերուն դլուխը: Պիտի տեսնես որ ՄԱԿ-ի հակազդեցութիւնը խօսքերու աւտար սասակութիւն մը պիտի ըլլայ»:

Դեռ կայ ՄԱԿ-ի ուժերու պարագան, որոնց մէկ մասը պատանդ է Սերպերու ձեռքը: 164 բրիտանացի եւ հոլլանտացի կապոյտ սաղաւարտաւորներ չրջափակուած են Պոսնիոյ արեւելքը: Բայց, այս ամբողջին մէջ, ամէնէն ողբերգականն այն է որ բնակչութիւնը կը տուժէ, մանուկները, կիները, տարեցները կը մեռնին ՄԱԿ-ի «պաշտպանութեան» տակ գտնուող այս քաղաքին մէջ, այնպէս ինչպէս պիտի մեռնէին պատերազմական դաշտին վրայ: կարմիր Խաչ եւ զաղթականաց բարձր -- դրասենեակը ահազանդ կը հնչեցնէն, կ'ըսեն թէ ձմեռը սասիկ պիտի ըլլայ, քանի որ մարդասիրական բեռնատար կառքերն ալ չեն հասնիր Սերպերու արդելքին պատճառաւ եւ չատեր սովէ պիտի մեռնին: ՄԱԿ-ի այս նոր եւ անվճռաւնակ պարտութեան հետեւանքով պատակուած է նաեւ ՕԹԱՆ-ը որ ենթակայ էր ՄԱԿ-ի վարանումներուն: «Մի՛ջազդային հաւաքականութիւնը անհեթեթ տրամաբանութեան մը վախճանին հասաւ» կը դրէ «Ֆիկարօ»ի խմբագիրը որ կը յիշէ թէ ան, սկիզբը, պիտի գոհանար միայն մարդասիրական միջամտութեամբ մը, բայց ոչինչ կրցաւ ընել եւ կառավարութիւնները չուզեցին մի՛ջազդային իրաւունքը պաշտպանել ըստ այն ռազմավարութեան զոր գործադրեցին Իրաքի դէմ, բայց···:

Նոյեմբեր 28-ին, ի՞նչ է պարզուած պատկերը: Սերպերը գրաւած են Պոսնիոյ հողամասին 75%-ը, ՄԱԿ-ը առաջարկած է հրադադարէն եաք, ապազինել չրջանը, ինչ որ Պոսնիացիք ընդունած են: Ալէն Ժիւփէ «արագ եւ ուժեղ հակազդեցութիւն» մը կը պահանջէ: Կարմիր Խաչը կը վախնայ որ քնակչութիւնը չխնայուի եւ Պիհաչի մէջ կրկնուի ինչ որ 1991-ին պատահած է Վուքովար (Խրուաթիա) (2500-էն 5000 մեռեալ):

Եթէ հարկ էր, նոր առիթով մը, փաստն ունենալ միջազդային հաւաքականութեան, առաւելաբար արեւմտեան պետութեանց կեղծաւորութեան, Պոսնիա, անկասկած, լաւագոյն խորհրդանիշն է:

-- Ուղղ Սթրիք ձերմնել (Նոյեմբեր 28) «Karabakh as the Exception» խորագրուած յօդուածով մը բաղդատականը կ'ընէ Պոսնիոյ պարագային հետ եւ Ռուսաստանի խաղացած դերին երկու պարագաներուն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՐՏԱԿԱՆ դինեալ կազմակերպութեան ՓՔՔ-ի դեկավարը Ա· Էօճալան նամակով մը դիմած է Միացեալ - Նահանգներու, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ, Անգլիոյ եւ այլ երկիրներու նախագահներուն, նաեւ ՄԱԿ-ին, Սէ - Էհ - Սէ - Ը-ին, Եւրոպայի Խորհուրդին եւ ՕԹԱՆ-ի, յայտնելով որ իրենք պատրաստ են ընդունելու քրտական հարցին լուծումի առաջարկներ եւ ժողովրդավար գործընթաց մը: Էօճալան աւելցուցած է թէ հարցին երկու կողմերն են իրենք եւ Թուրք պետութիւնը· եւ եթէ Թուրք պետութիւնը պատրաստ է, իրենք կ'ընդունին անմիջապէս վերջ տալ պատերազմին:

ՀԻՆԳ ՀԱԶԱՐ ՎԵՐԱՏԵՍՈՒՉՆԵՐ (փըրթվիզէօր) առաջին անգամ ըլլալով վտղոց լճան, Փարիզ, Նոյեմբեր 27-ին: Հաւաքուեցան, խորհրդանչական վայր մը՝ լիսէ Լուի լը Կռան ուրկէ ուղղուեցան կրթական նախարարութիւն: Կը պահանջեն որ իրենց պատասխանատու եւ սպառնիչ արհեստին միջոցները տրուին:

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ դէմ արտայայտուեցաւ նախագահական նախնական զտումին, որու մասին այլեւս պէտք չէ խօսիլ, արդէն ուշ է: Ինք կողմնակից է սահմանադրական բարեփոխման, փոխ - նախագահի մը պաշտօնին ստեղծման, որ նաեւ Արդարադատութեան նախարար ըլլայ: Կ'ուզէ նաեւ որ նախագահական չրջանը հինգ տարուան իջնէ: Սկիզբն ալ դէմ է նախնական զտումի եւ արտայայտուեցաւ խիստ ոճով,

ԲԵԼԱՌՈՒՍԻԱ. Մինսկի Թրքական դեսպանատան երկու պաշտօնակատարը լրատուութեան յանգանքով ամբաստանած է, հրահանգելով որ երկրէն մեկնին: Երկու Թուրք պաշտօնատարները նաեւ անբարձաձալի անձնաւորութիւն հռչակուած են: Երկու բեյառուս ալ ձերբակալուած են նոյն ամբաստանութեամբ: Թուրքիա պաշտօնապէս մերժած է կատարուած մեղադրանքը:

ԶԷՋԻՆԻՈՑ մէջ գօրավար Դուդայեւ կը դիմադրէ ընդդիմութեան յարձակման որ սկսած է Նոյեմբեր 25-ին: Շարաթ գերեկ, հրասայլեր Գրոզնի մտած էին եւ կրակ բացած նախագահական պալատին վրայ: Ամէն պարագայի մէջ, կացութիւնը չատ չփոթ կը մնար, լուրերը հակասական ըլլալով: Մոսկուա մտահոգ չէ, համոզուած որ անկատղական նախագահը տպագայ չունի: Դուդայեւ ալ ճիշդ հակառակը կը խորհի: Լրատուութեան իր նախարարը յայտարարած է թէ կառավարական ուժերը գէրն են կացութեան: Դուդայեւ ալ

(Շար.ը Դ· էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ ՍԱՍՏԻԿ ՁԻՒՆ ԵՐԵՒԱՆԷՆ ԳԻՒՄՐԻ

ՃԱՄԲԱՆԵՐԸ ՓԱԿ, ԵՐԹԵՒԵԿԸ ԴԱԴՐԱԾ

Երկուշաբթի (Նոյ· 28) առաւօտեան երեւանցիները անակնկալն ունեցած են իրենց քաղաքը գտնելու 30 սանթիմեթր ձիւնի տակ, ծառեր փճացած, ճամբաները անգործածելի դարձած եւ երթեւեկը դադրած: Աւելի ծանր է վիճակը հիւսիսային չրջանը, Գիւմրի 50 սանթիմեթր ձիւնի տակ է:

Կարելի չէր եղած նաեւ, Երկուշաբթի առաւս (Նոյեմբեր 28) երբ կը խօսէինք երեւանի հետ (Երեւանի ժամով՝ 11) Մոր-հըրդարանի նիստ դումարել հազիւ 23 երեսփոխան կրցած էին գալ: Նախորդ, Կիրակի օրը (Նոյեմբեր 27) արեւոտ հաճելի օր մը եղած էր եւ ոչինչ նախատեսել կուտար նման բան մը:

Կազի կացութիւնը չէ բարելաւուած, բայց, երկաթուղին սկսած է բանիլ եւ կառախումբեր կը հասնին Երեւան:

-- Ուրբաթ եւ Շարաթ, Նոյ· 25 եւ 26, տեղի ունեցած է Հ·Հ·Շ·ի (Հայոց Համազդային Շարժում) 6-րդ համագումարը որու մասնակցած են 357 պատգամաւորներ: Եղած են բազմաթիւ ելոյթներ, որոնց դլխաւորներն են՝ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան, Բաբգէն Արարքցեան, Վազգէն Սարգսեան, Վահան Փափազեան, Բագրատ Ասատրեան եւայլն, եւայլն:

Համագումարի աւարտին ընտրուած է նոր վարչութիւն մը բաղկացած 30 անդամներէ (11-ը՝ բոլորովին նոր), Երկուշաբթի իրիկուն միայն կ'ընտրուէր նոր դլուխը: Քուէարկութեան մասնակցած են 336 պատգամաւորներ:

*
**

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 25)

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ

Լ· Տէր - Պետրոսեանի գլխաւորութեամբ Նոյեմբեր 24-ին գումարուած է Ապահովութեան Խորհուրդի նիստ, որու ընթացքին քննարկուած է կազի չգոյութեան հետեւանքով ստեղծուած իրավիճակը, եւ նաեւ վարչապետ Հ· Բագրատեան խօսք առնելով ներկայացուցած է Փարիզի իր հանդիպումներուն արդիւնքները:

*
**

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՇՓՈԹՄՆԵՐԸ

Նոյեմբեր 24-ին, վարչապետ Հրանտ Բագրատեան հեռաձայնով խօսած է Թիւրքմէնիստանի փոխ - վարչապետ Վալերի Օշէրցովի հետ, 1995-ին կազի մատակարարման առընչուող հարցերու շուրջ:

Նոյն օրը վարչապետը հեռաձայնային այլ խօսակցութիւն մըն ալ ունեցած է Վրաստանի կառավարութեան դեկավար՝ Օթար Պացացիայի հետ: Վրաստանի ճամբով Հայաստան առաքուող բեռներու փոխադրութեան, երկաթուղիի կապի վերա-

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՎԱՂԸ ՈՒՇ ԿԸ ԼԻՆԻ»

Արտաքսի ու պիտութեան մարզկէն 17 անուններ այսպէս խորագրուած բաց նամակով մը դիմած են նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանին: Անոնք նախագահին ուշադրութեան կը յանձնեն Հայաստանի պատմական եւ ճարտարապետական յուշարձաններու անխնամ վիճակը, խնդրելով որ միջնորդէ անդարմանելին պատահելէ առաջ:

Անհրաժեշտ խնամքէ եւ հսկողութենէ զուրկ մնալով, այդ յուշարձանները թէ՛ ենթակայ են ժամանակին ու օդի փոփոխութիւններուն եւ թէ մարդոց անպիտութեան: Առաջին պարագային համար կը տրուին օրինակ, Աւանի Ջ· դարու տաճարը, անցեալ դարուն մէջ ու մեր դարուն սկիզբը կատուցուած քաղաքացիական ճարտարապետութեան յուշարձանները: Աւելի ծանր է կարդալ նաեւ թէ պատմական արժէքներ ամենայն հանդստութեամբ կ'աւերուին մարդոց կողմէ որոնք պահպանութեան ենթակայ գօտիներէն ապօրինի կերպով տարածք պրաւելու չանքով կը չարժին: Կ'ըսուի թէ այդ է պարագան Մեծ Հայքի մայրաքաղաք հին Արտաչատի աւերակներուն, ինչպէս նաեւ Երուանդաչատի, Արմաւիրի եւ Գառնիի հնադիտական գօտիին: «Աղբանոցի է վերածուել Ք· ա· Բ· հազարամեակի «Լոռի բերդ» բնակավայրը: Ցատուկ տագնապի տեղիք է տալիս նշանաւոր Մեծամօրը որի դամբարանադաշտերը բարբարոսաբար աւերւում են»: Յաւին վրայ դարմանք ալ կը պատճառէ կարդալ թէ ծայր աստիճան դէչ կացութեան մէջ են նոյնիսկ այն յուշարձանները որոնք չատ մօտը կը դտնուին ազդային ստացուածքը ի պաշտօնէ պահպանելու կոչուած տեսչութիւններու: Բոլոր նշուած պարագաներուն մեղաւոր կը նկատուին կազմակերպչական, իրաւական դործօնը եւ բնականաբար նիւթական -- թէքնիք անբաւարար պայմանները:

Բաց նամակը նախագահին կ'ուղղուի այն համոզումով որ որպէս ինք եւս դիտնական, ան կը բաժնէ արտայայտուած մտահոգութիւնը,

Դիմումը կ'աւարտի խնդրանքով մր· ստորագրողները կը խնդրեն որ նախագահը անյապաղ միջոցներու ձեռնարկէ ամբողջ ժողովուրդին պատմամշակութային ժառանգութիւնը փրկելու համար: Այս բոլորը կը մեկնին այն վախէն որ «վաղը արդէն ուշ կը լինի»:

Ինչ տխուր պատկեր, գեղեցուած՝ ազդային համայնարանի ու Գիտութիւններու ակադեմիայի յորելեաններու դեռ թարմ ազմուկին մէջ: Հապա մեր մշակութասէրի, մշակութաւանդի համբաւը···:

Ա· ԹՈՓՈՁԵԱՆ

հաստատման հարցերը առանցքը կազմած են գրոյցին:

*
**

ԼՂՀ-Ի Գ· Խ·Ն ՏԱՐՈՒԱՆ ՄԸ ԸՆԴՄԻՋՈՒՄԻ ԵՏՔ

ԼՂՀ-ի Գերագոյն Խորհուրդը չուրջ մէկ տարուան ընդմիջումէ մը եաք, Նոյեմբեր 23 եւ 24-ին երկօրեայ նիստեր գումարած է:

Այս առթիւ Խորհրդարանը որոշած է ԼՂՀ-ի մէջ ռազմական վիճակը երկարաձգել վեց ամիս եւս: Հանրապետութեան քաղաքական, տնտեսական վիճակին մասին ալ ելոյթ ունեցած է Պաշտպանութեան պետական Կոմիտէի նախագահ Ռոպէր Քոչարեան:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒՀԻՆ, ՀՆԱԲՈՑՐ ՈՂՋՈՑՆԸ ԵՒ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Հայաստանի անկախացումով սկսած խոր փոփոխութիւններուն մէջ ալեկոծում ապրող մարդ մըն է գրականը: Ազատութիւնը ուրիշ հանրապետութիւններու «անիծեալ» գրողներուն օրինակը չկրկնեց հոն. ոչ մէկ գարակէ արգիլեալ պտուղներ դուրս եկան: Բոլոր գրողները հզու հնազանդ մնացած էին խորհրդային կանոնով իրենց սահմանուած գաւառին: Գրած էին ինչ որ կարելի էր, ինչ որ պէտք էր ու ինչ որ գուռը կը բանար վերին գնահատումներուն. հանգստաւէտ կեանք, համբաւ, անմահութեան գրաւական: Թէ գրականութիւնը, արուեստը մեծ բացական կը մնային այդ «առուտուր»ին մէջ, ատիկա ալ անկարեւոր մանրամասնութիւն էր յայտնապէս:

Ներկայի ալեկոծումը քայքայեց այդ առուտուրին չուկան. պատմական եղակի ջրջանի մը ականատեսն ու դերակատարը -- յաճախ ակամայ -- ըլլալ ալ ոչ մէկ տող ներշնչեց հայաստանցի գրողներու: Ու քանակի ու որակի խոտոր համեմատութենէ տիրապետուած անոնց անկիւնը բեմ է գրականէն/ մղոններով հեռուոր ճակատումներու: Ամէնէն ճարպիկները խորհրդային կանոնը փոխանակեցին նոր բայայտներով ու կը շարունակեն սիրել հրապարակին, ուրիէ կը շարունակէ նոյն յամառութեամբ բացակայիլ գրականութիւնը:

Այսուհանդերձ, այս ընդհանրացումին մէջ պէտք է առանձնացնել երկու խմբակ. առաջինը գրական է, երկրորդը՝ ժխտական: Առաջինը կը կազմեն յաճախ երիտասարդ այն անուններն որոնք իրենց հետաքրքրութիւններով ու ցանցառ էջերով երբեմն կը յայտնուին մամուլին մէջ: Երկրորդը անցեալապաշտ այն դէմքերն են որոնց կարօտը ներշնչումի մեծադոյն աղբիւր է: Երէկուան չափանիշներուն հաւատարմութեամբ ու ստեղծագործ իրենց քէչէներուն ամլացումով չահուած փառքին յենած, անոնք չեն ուզեր նկատել թէ անցեալին «մեծութիւն»ները ապագային մեծութիւններն ալ չեն կրնար ըլլալ. պիտի չըլլան:

Գրողներու 11-րդ բացառիկ համագումարին ափսոսալի պարագաներէն եաք, անգամ մը եւս այս մտորումները ունենալու պատճառ եղաւ «Գրական Թերթ»ի (Նոյեմբեր 4) մեծարանքի անկիւնը, յատկացուած՝ Սիլվա Կապուտիկեանի, անոր 75-ամեակին առթիւ: Այդ տարեդարձը, այնպէս կը թուի որ Սփիւռքէն, Մոսկուայէն եաք, նշելու հարկը ղգացած է նաեւ Երեւանը: Այդ առթով «Գրական Թերթ»ը հրատարակած է Ս. Կապուտիկեանի «Էլեգիա՝ գրուած ճմեռնային Երեւանում» ուռանաւորը եւ «Գրողներու Միութեան» ողջոյնի խօսքը:

«Էլեգիա»ն իր բառարանային առաջին լման իմաստով (հին Յոյներուն քով սուգի երգ) կը յայտնուի անոր տողերուն մէջ, երբ կը գրէ.

«Սա իմ բաղաքը չի, սա իմ բաղաքը չի,
...Ես իմը չեմ այստեղ եւ իմը չեն
մարդիկ,
...Ցուրտը, մութը, սուտը՝
յանգաւորուել ամուր,
պլլուել են մարմնին, սեղմո՛ւմ են խոր:
Եւայլն:

Ս. Կապուտիկեանի անցեալի կարօտը բաժնող ոչին ամենայն հարազատութեամբ ներկայ է նաեւ այսօր հոգ չէ թէ ուրիշ աղբիւրէ խմող Գրողներու Միութեան ողջոյնի խօսքին մէջ. «ցուրտ, մութ ու սուտ»ով լեցուած քաղաքը մերժող գրագիտուհին հոն կ'որակուի «Հարազատ ժողովրդի ամենաանուիրական ապրումնեբի, յոյզերի ու մտերի անբասիր թարգմանը». կը տրուի ապահովութիւնն ալ որ անոր գործերը «որոնք իրաւամբ բոնել են ժամանակի բնութիւնը, մշտապէս շաբունակելու են ապրիլ ժողովուրդի սրտում եւ յիշողութեան մէջ»:

Յաջորդ պարբերութիւնը կը կրկնէ եւրկուան արժեւորումին չափանիշները նոյնութեամբ, երբ Ս. Կապուտիկեանի գործին մէջ «ստեղծագործական աւուրնալի տադանդ»ին հետ հաւասար դրուատանք կը գտնեն «Հայրենիք -- Սփիւռք կապերու ամրացումի նպաստ»ը եւ «Հայրենիքի ու արտերկրի ընթերցողներուն մէջ ազգային ոգին վառ պահել»ու առաքինութիւնը...: Աւելցուցէ՛ք ասոնց խորհրդային օրերու անվթար ժառանգութեան հետեւեալ տարազն ալ «դուէ նուիրել էի ձեզ անմնացորդ, ամբողջ էութեամբ ժողովուրդների բարեկամութեան ամրապնդմանը»: Իսկ վերջաբան -- մաքթանքի տողերը -- կը կրկնեմ՝ գեղեցած «Էլեգիա՝ գրուած ճմեռնային Երեւանում»ին տակ -- կը վկայեն այն ուշադրութեան որով Գրողներու Միութիւնը կը կարդայ մեծարեալ բանաստեղծուհին տողերը ու ... կը մեկնաբանէ գանոնք. այդ տողերը կ'ըսեն. «մեծ անկեղծօրէն ուրախ ենք որ դուէ, չնայած այսօրուայ դժուարութիւններին, լի էք անսպառ եռանդով, ստեղծագործական այրումով, ժողովրդին ծառայելու տենչով...»:

Սակայն, ինչ որ ալ գրուի գրական ոլորտի կրկնակի տխուր այս պատկերին մասին, պիտի չկարենայ մօտենալ նոյն բանաստեղծութեան առիթով Ս. Կապուտիկեանի ուղղուած բաց նամակի մը «Հայաստանի Հանրապետութիւն», (Նոյեմբեր 16) ուժականութեան: Անոր հեղինակն է Նորքի Բ. գանգուածէն Պերճանոյշ Մարգարեան:

Ահա՛ անոր նամակը.

«Տիկին Սիլվա,

Մենք գրեթէ հասակակիցներ ենք: Դուէ միշտ ուշադրութեաց կեդտրոնում էի եղել, Ձեզ շատ-շատերն են ճանաչում, իմանից սկսած միջնէդ Գորքաչով: Մենք նոյնիսկ մէկ անգամ հանդիպել. ծանօթացել ենք: Շատ տարիներ առաջ: Ի հարկէ, Դուէ պարտաւոր չէք յիշել իմն մասին մանկանացուին՝ ինչպէս ուսուցչուհու. Ձերն ուրիշ ոլորտ է. ուրիշ մակարդակ: Բայց ես Ձեզ շատ եմ կարդացել ու լսել: Հաւատացել եմ հիմնականում: Սակայն վերջին տարիներին սկսել եմ կասկածել: Կասկածանքս՝ վերջնական համոզմունքի փոխուեց Ձեր յոբելեանի առիթով «Գրական թերթ»ում (4 Նոյեմբեր) հրապարակուած «Էլեգիա՝ գրուած ձմեռնային Երեւանում» բանաստեղծութիւնն ընթերցելուց յետոյ: Եւ նաեւ շատ բան հասկացայ այս աշխարհից: Այս տարիքում:

Հասկացայ, աւելի շատ յիշեցի, որ մարդիկ լինում են սղոցի ու ուրագի նման, աւելին, կարող են մեծ-մեծ բաներից խօսել, բայց մրջիւնի բեռից էլ կը խուսափեն: Խօսքս Ձեզ է վերաբերւում, տիկին Սիլվա: Դուէ սիրում էք այս հողը, այս բաղաքը, այս ժողովրդին, եթէ յոբելեանական նիստերում Ձեր տեղը ամբիոնի մօտ է կամ գոնէ նախագահութեան առաջին շարքում ու առաջին բարտուղարի կողքին, երբ Սումգայիթը Ձեզ համար ոչ թէ ողբերգութիւն է, այլ վշտահար շպարմամբ, ի տես ողջ ժողովրդի, հանրապետական ու մանաւանդ կեդտրոնական հեռուստախցիկների առջեւով Հայոց վիշտը Ծիծեռնակաբերդ բարձրացնող հայ մտաւորականի կերպար ստեղծելու պատեհ առիթ:

Իսկ եթէ նախագահութիւն չէ կամ շարքի տեղը հացի հերթում է, ուրեմն կորչի այս հո՞ղն էլ, այս բաղա՞քն էլ, այս ժողովո՞ւրդն էլ: Եթէ ստալինեան մրցանակ է կամ ազգային Ակադեմիկայի ակադեմիկոսի կոչում (յիշէք, վերջինս ստացաք այս բանաստեղծութեանը հրապարակուելու երեւի թէ նախորդ օրը), ուրեմն ամէն ինչ հրաշալի է, բոլորը լաւ են, ուրեմն Դուէ այս երկրի ու ժողովրդի ներկայացուցիչն ու դեսպանն էք: Զուգէիք ուրեմն ակադեմիկոսը լինել այն ակադեմիայի, որը պարզապէս գտնուում է Ձեզ սարսափեցնող ու փախուստի մատնող հաղաքում, քէ՞ «նիւթ ու որկորի» խրախճանքն այսպանելը միայն սիրունիկ տող է:

Կը ներէք, այլ խօսք չեմ կարող գտնել եւ պէտք է ասեմ. Դուէ սովորական հաղթեան էք, ամենայն Հայոց տիկին կոչուելու յաւակնութեամբ հիւանդ մէկը: Իսկ ոչ թէ ամենայն Հայոց տիկիններն, այլ, ինչպէս երեւի Դուէ էլ էք շատ անգամ մէջբերել՝ «Տիկնայք փափկասուն Հայոց աշխարհին» տանում էին բոլոր ներդրութիւնները յանուն իրենց հայրենիքի ... Թումանեանը «ամենայն Հայոց» էր ճառ, որովհետեւ որդին վանում էր գոհատում (Ձեր վանում), իսկ ինքը էջմիածնում խոնուած որքերի մէջ էր եւ չէր տրտնջում, այլ փորձում էր օգնել...

Մի խօսքով, չերկարացնեմ, որովհետեւ, կարծում եմ, եւ Դուէ, եւ ընթերցողը հասկացաք, թէ ինչ եմ ուզում ասել: Աւելացնեմ միայն, որ իմ ներքին վիճակը հաստատ Ձերինից բազմապատիկ վատ է: Կրտսեր թոռս մի բանի տարի է այնտեղ է, ուր պէտք է լինէր իմ թոռը: Իսկ աւագիս զոհուելու տարին դեռ չի լրացել: Բայց սա իմ բաղաքն է, սա իմ երկիրն է, սա իմ ժողովուրդն է:

Համաձէք, ուրեմն, որ այս յանդիմանութեան հեղինակները ինձանից առաջ իմ թոռներն են՝ զոհուած զինուոր եւ ողջ զինուոր թոռները, որոնց ցաւը տանեմ...»:

ՊԵՐՃԱՆՈՅՇ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Փնտռե՞լ տակաւին թէ ո՛վ է երկրին ակրն ու նաեւ փառքը, այսօր, վաղը եւ յաւիտեան...:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԻՋՆԱՐԱՐ

Լուրջ երաժշտահանդէս մը պիտի սարքուէր այդ իրիկուն եւ ես կէս ժամ առաջուց մտայ սրահէն ներս: Ճամբաները բաց էին, երթեւեկը թեթեւ էր եւ նախատեսածէս շատ աւելի չուտ հասած էի հանդիսասրահ: Հակառակ որ այսքան կանուխ էր, երեսուն - քառասուն հոգի արդէն տեղ գրաւած էին սրահին մէջ:

Սրահէն ներս մտնելէ առաջ քիչ մը դանդաղեցայ մուտքը սրահին մէջ, մէկ երկու բարեկամներու հետ զրուցելէ: Ցանկարծ ինծի մօտեցաւ իր զուարթախօսութեամբ, շատախօսութեամբ եւ աչխուժութեամբ ծանօթ բարեկամ մը, որ ինձմէ ալ աւելի կանուխ եկած էր հանդիսասրահ: Որպիսութիւնս հարցուց եւ սկսաւ խօսիլ հոսկէ հոնկէ: Չէի դիտեր թէ ան այսքան կ'աւխոժի այսպիսի լուրջ նուագահանդէսներէ: «Գնահատելի է, ըսի միտքէս, այսքան կանուխէն ալ վազեր - եկեր է»: Շատ խանդավառ էր, կը խօսէր ազգային հարցերու եւ վերջին քաղաքական անցուդարձերու մասին: Մէկին էր անոնցմէ որոնք աւելի շատ կը խօսին քան կը թողուն որ դիմացինը խօսի: Բայց իր միակ խօսակիցը ես չէի: Ինծի հետ խօսելով հանդերձ, չարունակ մեր չուրջ կը պտըտցնէր իր նայուածքը, կը բարեւէր մեր քովէն անցնողները, անոնց հետ ալ քանի մը խօսք կը փոխանակէր: Մէկէն մը քովէս կը հեռանար, մէկու մը բաներ մը կ'ըսէր ուրախ արտայայտութիւններով, յետոյ քրքջալիր կը խնդար, դարձեալ ինծի կը մօտենար, կը չարունակէր քիչ առաջ սկսած խօսակցութիւնը:

Երբ նուագահանդէսին ժամը մօտեցաւ, առաջարկեցի որ ներս մտնենք: Ժամացոյցին նայեցաւ եւ ըսաւ.

-- Մի ամապարերը, դեռ ո՛վ դիտէ քանիին կը սկսին:

-- Հոգ չէ, պատասխանեցի, ես երթամ ու տեղս դրաւեմ,

Իրմէ հրաժեշտ առնել ու ներս մտնել ուզեցի, բայց ան օձիքս չթողուց, ինծի ընկերացաւ դրեթէ դժկամակութեամբ: Միասին յառաջացանք եւ ամբողջ սրահին մէջէն քալելով զացինք մեզի վերապահուած առջեւի կարգերը: Ճամբան կը բարեւէր բոլոր ներկաները, մէկուն կամ միւսին բաներ մը կ'ըսէր խնդալով ու կատակելով: Իր այս խանդավառութիւնը նախանձս գրգռեց: Այդ պահուն կրնայի երդնուլ որ այս մարդը սրահը լեցնող հարիւրաւոր հանդիսականներէն իւրաքանչիւրը կը ճանչնար անունով ու ամէնի բանով: Իւրաքանչիւրին համար ալ բան մը կրնար գտնել ըսելու կամ հարցնելու: Երբ տեղս ցոյց տուեցաւ ինծի, տեսայ որ բարեկամս ալ նստաւ քովս:

Շուտով իրաւունք տուի բարեկամիս: Հանդէսը չէր սկսեր: Ո՛վ դիտէ ժամը քանիին պիտի սկսէին, ինչպէս բարեկամս ըսած էր քիչ առաջ: Սրահը երկու երրորդով լեցուն էր, սակայն կ'երեւի թէ կազմակերպիչները կը սպասէին որ ամբողջութեամբ լեցուի: Մասամբ իրաւունք ալ ունէին, որովհետեւ հակառակ որ յայտարարուած ժամուն վրայէն ահաւասիկ, տասը, քսան վայրկեան անցած էր, շատ նոր հանդիսականներ կը մտնէին սրահէն ներս: Միջոց մը նայեցայ ժամացոյցիս: Այն քովէս խնդաց, «ես քեզի չէի ըսած», ըսաւ: Բայց դժգոհ երեւոյթ չունէր: Հիմա նոր աթոռակիցներ գտած էր եւ մէկ ալ, մէկ եաեւ դառնալով, անոնց հետ չարունակ կը խօսէր չեմ գիտեր ինչ պատմելով: Երբեմն ալ հեռուոր մէկու մը կը ձայնէր, անոր ալ որպիսութիւնը կը հարցնէր:

Տասը վայրկեան մը եւս սպասեցինք այս կերպով: Վերջապէս սրահին լոյսերը նուազեցան: Գոհունակութեան երկար չունչ մը առի: Երկար չունչ մըն ալ քովինս առաւ: Բայց ղգացի որ անորս գոհունակութեան չունչ չէր: Մարդը կարծես դժգոհ էր որ հանդէսը կը սկսէր: Այն տպաւորութիւնն ունեցայ որ այդ վայրկեանէն անդին խանգարուեցաւ անոր տրամադրութիւնը:

Հիանալի նուագահանդէս մըն էր, տեսեցայ մեծ խանդավառութեամբ: Բայց քովինս սմքած էր: Իւրաքանչիւր կտորէն վերջ հազիւ թէ կը ծափահարէր, նուագի ընթացքին գլուխը առջեւը կը կախէր, կարծես կը քնանար: Հակկայ որ մեծ համոյք չէր առներ: Այնուհանդերձ ուզեցի մտածել որ իր ներկայութիւնը գնահատելի էր: Ուզած էր քաջալերել ձեռնարկը, անտարբեր չմնալ, արուեստագէտները յարգել, եւայլն:

Երբ յայտագրին առաջին մասը վերջացաւ եւ սրահին լոյսերը վառեցան, բարեկամս կենդանացաւ, ուսքի ցատքեց ու վերադարձաւ իր նախկին խանդավառութեան: Միասին դուրս ելանք: Մէկ բառ իսկ չխօսեցաւ երաժշտահանդէսին մասին: Հիմա ահաղին նոր խօսակիցներ գտած էր եւ իւրաքանչիւրին հետ տարբեր լարի մը վրայ կը խաղար, իւրաքանչիւրին հետ տարբեր նիւթ մը կը գտնէր:

Միջնադարը տեսեց մօտաւորապէս քսան վայրկեան: Ջանգակը հնչեց: Պիտի պիտի չըլլայ երկրորդ մասը: Պատրաստուեցանք ներս մտնելու: Բարեկամս, որ քիչ անդին մէկու մը հետ կը խօսէր, մօտեցաւ ինծի եւ ինձմէ հրաժեշտ առաւ.

-- Ես պարտաւոր եմ մեկնելու, ըսաւ: Վաղն առաւօտ շատ կարեւոր գործ մը ունիմ եւ բաւական կանուխ պէտք է արթննամ:

Անակնկալի եկայ: Բայց ոչինչ կրցայ ըսել: Եւ այսպէս երբ բոլորս սրահ կը վերադառնայինք, ան գնաց իր վերարկուն առնելու:

Այդ առեն է որ անդրադարձայ որ ամենք այսպիսի հանդիսութիւններու կուգան ո՛չ թէ հանդէսին, այլ «միջնարար»ներուն համար: Անոնց համար հանդէսի մը ամենէն չահեկան պահերն են հանդէսին նախորդող ու յաջորդող ժամերը, մանաւանդ երբ միջնարարը: Հանդիսէն ամենք չատ հաճոյք կրնան զգալ, ամենք բնաւ հաճոյք կրնան չզգալ: Բայց բոլոր ճաշակներն ու տրամադրութիւնները իրարու կը միանան միջնարարի մը ընթացքին: Միջնարարի ընթացքին մարդիկ իրենց յոգնութիւնն ու ձանձրոյթը կը թօթափեն, իրարու հետ հաճելի չաղակրատութիւններ կ'ընեն, իրարու միասնութենէն հաճոյք կը զգան:

Ի՞նչ ընել: Արդեօք փոխանակ նուագահանդէսներ կազմակերպելու, միջնարարնե՞ր կազմակերպել:

Ռ. Չ.

ԱՐՈՒԵՍՏ

ՓՐԱՆՍԱԿԱՆ ՌԵՄ

«ART»

Անկասկած, վարիզեան թատերական վերամուտի լաւագոյն ներկայացումն է Եամինա Ռեզայի՝ «Արուեստ» (Art) թատերախաղը որ չնորհիւ նաեւ երեք բացառիկ դերասաններու մէկ ծայրէն միւսը չի ախարանար:

Ջնչին նիւթ մը կը կազմէ ատաղձը, բայց, երբ հեղինակը տաղանդ ունի, սուր դիտողութիւն եւ իւմուռ, կը յաջողի չատ յաջող գործ մը երեւան հանել:

Երեք բարեկամներ են որոնց տասնամեակներու բարեկամութիւնը պիտի վտանգուի պատառուի մը պատճառաւ: Երեքէն մէկը՝ մօրթաբան բժիշկ մը, սիրահար արուեստի նկարչութեան, պատառ մը գնած է: Ճեւե - ճերմակ պատառ մը ուր ինք սակայն ուրիչ բաներ պիտի տեսնէ քան իր տրամաբանող ճարտարագէտ բարեկամը կամ՝ մենք հանդիսատեսներս: Վէճը բուռն է երկուքին միջեւ, գնորդին համար որ զայն վճարած է 200 հազար Ֆր. ան հոյակապ համապրում մըն է, մինչ միւսը կ'ընդվզի որ նման գին մը վճարուի այդ «մեռած»ին համար: Կայ երրորդ բարեկամը, աղնիւ հոգիի տէր որ ակամայ վկան է այս բանավէճին, ու ամէն մէկը կ'ուզէ գինք համոզել իր տեսակէտներով: Ինչպէս կը տեսնուի դրեթէ ոչինչի չուրջ կը գառնայ ամբողջ խաղը, բայց Եամինա Ռեզա այդ ոչինչէն կրցած է բազմաթիւ երեւոյթներ քրքրել ուր տեղ ունին արուեստի նկարչութիւնը, մտաւորական սնոպիզմ մը, քարթեզեան միտքը, այլ մանաւանդ՝ բարեկամութիւնը:

Հարց է թէ այս թատերգութիւնը նոյնքան յաջող պիտի ըլլա՞ր, եթէ այդ երեք բարեկամները ուրիչ դերասաններ ըլլային քան՝ Ժաղրիս Լիւքինի, Փիէր Արաթիի եւ Փիէր Վանէք, Թերեւս՝ ոչ: Բայց, այս երեքով խաղը իսկապէս հրաշալի կտոր մըն է եւ հանդիսատեսին խնդուքը երբեք յիմարապատում կակերու կամ գռեհիկ արտայայտութիւններու հետեւանք չէ:

Հաւանական է որ այս թատերգութիւնը երկար տաեն -- եւ արդարօրէն -- դրաւէ Բոմեռի տէ Շան գ'Ելէկեի բեմը, քանի այն հազուագիւտ ներկայացումներէն է զոր չտեսնելը մեղք է, իսկապէս:

Ա. Մ.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԱՓՐԻԿԷ՝ ՍԻՏԱՅԻ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ՈՐՍԸ

Ամբողջ աշխարհի վրայ արձանագրուած սիտայի պարագաներուն 71%-ը գտնուած է եւ կը գտնուի Ափրիկէի մէջ: Այս համեմատութիւնը ա'լ աւելի սարսափելի կը դառնայ երբ նկատի առնուի որ այդ հողամասը կ'ապրի երկրագունդի բնակչութեան միայն 9%-ը: Ասոր քով, տարօրինակ է որ 1981 -- 1990 այս մարզին մէջ նկատի առնուած տուեալներուն 3%-ը միայն վերաբերած է Ափրիկէին: Այս ընդհանրացումէն պէտք է անջատել մաղրէպեան երկիրները: Անոնց մէջ սիտայի համեմատութիւնը տարբեր չէ Եւրոպայի կացութենէն: Ամէնէն ծանր վիճակը կը տիրէ Սահարայի հարաւային մասին մէջ:

Ուկանտայի մէջ 1987-ին 800 հազար հոգի վարակուած էր, ինչ որ բնակչութեան գրեթէ 5%-ն է: Այս համեմատութիւնը 25 անգամն է Ֆրանսայի պարագային: Եւ ըսել թէ կան ափրիկեան քաղաքներ որոնք աղէտալի վիճակի մէջ են: Կան թաղեր ուր բնակչութեան մէկ քառորդը վարակուած է: Ափրիկեցի պոռնիկներուն աւելի քան 30%-ը հիւանդութեան մանրէն կը կրեն ու կրնան ուրիշներ վարակել: Ընդհանուր թիւով 6-7,5 միլիոն հոգի կ'ապրի Ափրիկէի մէջ որոնք մանրէն կը կրեն. տակաւին կը նշանակէ որ բնակչութեան 2,5%-ը առընչուած է պատուհասին:

Դժուար չէ երեւակայել թէ համաճարակը ինչ աղէտ կրնայ գործել, երբ նկատի առնուի որ բնակչութեան երկու երրորդը արդէն զուրկ է չատ աւելի նուազ վտանգաւոր հիւանդութիւններու պատուաստին փոխարժէքը վճարելու միջոցներէն: Այդ պատճառով արդէն մեծ աւեր կը գործեն մանկական ընթացիկ հիւանդութիւնները: Կացութիւնը ծանր ըլլալով հանդերձ, երբեմն դիւրաւ մէկկէ կը դըրուի, «աւելի առաջնային» չհետեւու նկատառումով. այսպէս է որ Ֆրանսական «Պաշտպանութեան միջազգային պարբերական»ը 80-ական թուականներու վերջերուն հարց տուած է թէ ինչ պիտի ըլլան

ԳԱՂՈՒԹՔ ԳԱՂՈՒԹ

Ֆիրիգիլի Ս. Վարդանանց եկեղեցւոյ յարակից նորակառոյց սրահին եւ յարակից բաժիններու պաշտօնական բացումը արտակարգ յաջողութիւն մը արձանագրած է Նոյեմբեր 13-ին: Նախատեսուածէն չատ աւելի մեծ բազմութիւն մը ներկայ եղած է: Բոլորը ուզած են չնորհաւորել թաղային Խորհուրդը որ նիւթական եւ բարոյական մեծ զոհողութիւններով ղլուխ հանած է ձեռնարկը: Սրահը կը կոչուի «Նազար Շիրինօղլու» որու եղբայրները՝ Պետրոսի եւ Պերճի նուիրատուութեամբ կառուցուած է սրահը: Ներկայ եղած է Շիշլիի քաղաքապետուհին որ Պատրիարքին հետ կտրած է ժապաւէնը: Նախքան սիրոյ սեղանը, պատարագած է Գարեգին Ա.րք. որ նաեւ քարոզած է: Երկար տաեն է որ Ֆէրիւիւղլի թաղային Խորհուրդը ձեռնարկած էր եկեղեցւոյ յարակից չէնքին նորոգութեան: Հոն կը գտնուէր Ալաճաճեան սրահը որ այլեւս անբաւարար կու գար: Այժմ, ոչ միայն աւելի մեծ եւ չքեղ սրահ մը կայ այլեւ անոր վրայ ալ երեք տարբեր փոքր սրահներով բաժին մը: Նոր սրահը չուրջ 400 հոգի կ'ընդունի: Ճաշի աւարտին, թաղային Խորհուրդին ատենապետը՝ Մխիթար Գարագըզեան բացատրութիւններ տուած է կատարուած աշխատանքին մասին եւ չնորհակալութիւն յայտնած: Ապա առնելով Պ. Նալպանտեանի խօսքը որ Պետրոս եւ Պերճ Շիրինօղլուի իշխանական նուէրին պատճառաւ է որ սրահը կը մկրտուի իրենց ողբացեալ եղբօր անունով, ապա ձեռնարկած՝ նոր հանդանակութեան մը որ դրած անցած է ցարդ բոլոր եղածները: Քաղաքապետուհի՝ Կիւլայ Ալբըզ մասնակցած է 30 միլիոն թրք. լիրայով եւ չեչտած՝ «Կը խոնարհիմ ձեր համարձակ մարդասիրական այս ոգիին առջեւ»: Հուսկ բանքը արտասանած է Պատրիարքը:

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔ

Պահպանողականները զոհ են: Օրէնքի նոր ընդունուած յօդուածի մը համաձայն, Գալիֆորնիայի մէջ, առանց վիզայի ներգաղթածներու զաւակները զրկուեցան պիտի վարուին, պիտի չպատուաստուին եւ թէ՛ իրենք, թէ՛ իրենց ծնողքը իրաւունք պիտի չունենան բուժումի անմիջական խնամքներէ օգտուելու: Թժուար է հաւատալ նման կարելիութեան, սակայն այդպէս է իրականութիւնը: Լուրը չի յայտներ թէ ամերիկեան պատկան իշխանութիւնը ի՛նչ կը մտածէ պատուաստել զրկուած երախաներուն հիւանդութիւն փոխանցելու հաւանականութեան ու ատոր վտանգներուն մասին...:

*
**

ԱՒՏԱՃԱՆԱՉՈՒՄԸ ԿԱՐԵԼԻ, ԲԱՅՑ ԲՈՒԺՈՒՄԸ՝ ՈՉ

Եգիպտացի կրօնաւորուհի ձեռամահաթեսախ որ չուրջ 3000 տարի առաջ Թեփէի մէջ արարողութիւն կը կատարէր, պէտք է մեռած ըլլայ փտած ակռայի մը պատճառած բորբոքումին հետեւանքով: Ցետմահու այս ախտաճանաչումը կատարուած է դանատացի բժիշկի մը կողմէ որ քննած է կրօնաւորուհիին մոմիային սեաթէրը, պահուած Օնթարիոյ արքայական թանգարանին մէջ: Բժշկական պատկերակազմութեան վերջին զարգացումներն ալ թոյլ տուած են վերակազմելու կրօնաւորուհիին դէմքը. ան մեռած է 35 տարեկանին:

Հանդերձ, որքան ալ ծանր ըլլան հետեւանքները, ոչինչ պիտի կարենայ նոյն հողամասին բնակչութեան տարապայման աճը կասեցնել: Կը կարծուի որ մինչեւ 2025 թուականը Ափրիկեցիներու թիւը կրկնապատկուած պիտի ըլլայ: Այդ թուականին ետք, ամէն բան կախում պիտի ունենայ հիւանդութեան տարածումէն. եթէ պատուաստը չգտնուի, եթէ գտնուի բայց անմատչելի ըլլայ արդէն թշուառ այդ բնակչութեան, կացութենէն մեծ բան պիտի չփոխուի:

ՔԱՂՀԱՆ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՍԿԻԻՏԱՐԻ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍՆԵՐ

Ինչ որ զարմանալի էր սակայն, մէանոները, առաղջները առաւել կամ նուազ կը ներկայացնէին իրենց դէմքին եւ գանկերուն վրայ այնպիսի կազմութեան պատասուրութիւններ որ, քիչ մըն ալ, եւ ինքգինքս aliéné-ներու սրահ մը պիտի կարծէի. յայտնի էր թէ այդ մարդիկը անձուկ զաւակարներու մէջ խեղաթիւրուած, անունդի եւ առողջ օդի պակասութեան ենթարկուած եւ սղայութիւններնուն ի վեր փակուած մեր վարժարաններու թէ՛ նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս վատառողջ մթնոլորտին մէջ, ապասերուած էին բոլորովին, իրենց մտքին բնական զարգացումը արգիլուած էր եւ մէջտեղ եկած էր ողորմելի սերունդ մը որ վարժապետներու դասակարգը կը յատկանշէ:

Քովէս ծերունին միշտ կը կրկնէր:

-- Իրաւ ես, իրա՛ւ:

Սենեակը այնքան լեցուած էր ծխախոտի ծուխով եւ պոռացող մարգիկներու չունչով որ խոհեմութիւն սեպեցի մեկնիլ փութով:

Փողոցը՝ բաւական տաեն տխրած քալեցինք. յուսարեկութիւն եւ գղջում կար մեր մտքին եւ խօսքերուն մէջ:

-- Ի՞նչ խենթ բան ըրինք վերադառնալով, եւ ըսել որ այլ եւս այս միջավայրին մէջ պիտի ապրի՛նք...:

Անկէց ի վեր քանիցս, առիթը պիտի ունենայի զժբախտաբար, այդ խօսքը կրկնելու:

Հետզհետէ սարսափ մտաւ հոգւոյս մէջ. եւ կարելի՞ էր արդէն իրաւամբ չսարսափիլ. պէտք էր այլեւս այդ մարդիկներու մէջ ապրիլ, անոնց հետ չիման մէջ ըլլալ, ու լսել իրենց ձայնը, անիներդաշնակ եւ կեղծուած իրենց մանուածապատ եւ անմտաբուր զգացումները արտայայտելու համար. ու մանաւանդ ստիպուած ըլլալ կրելու աներեւակայելի տգեղութիւնը իրենց չարժումներուն, հագուածքին, բնակարաններուն:

Ահաւասիկ սակայն ատոնք ամէնքն ալ պարկեշտ պատուաւոր եւ խելացի մարդիկ դիտէինք մինչեւ հիմա եւ դեռ ամէնքն ալ այնպէս կը կարծեն գիրենք:

Հետզհետէ կը բարձրանանք խօսակցելով. Հայոց գերեզմանատան ճերմակ քարերը կը տարածուին գեղեցիկ ծառերու հովանիին ներքեւ:

-- Կ'ուզէք, մտնանք անդամ մը:

Բայց դուռը գոց է եւ մեր ճամբան կը չարունակենք:

Ցանկարծ բարեկամս կը կենայ:

Աբեւը մայրը մտած է բայց արեւմուտքի կողմը երկինքը ոսկեզօծ է բոլորովին եւ հեռուէն ծովի կապոյտ գիծէ մը անդին քաղաքին սիլուէթը մանիշակագոյն եւ կապտորակ կ'ուրուագծուի զմբէթներու կորութիւններով. մինարէներ եւ նոճիներ

անհամար կը սլանան եւ իրենց զագաթները կը կորսուին հորիզոնին ոսկիին մէջ: Առաւօտեան գիւղանկարներու խաղաղ գեղեցկութիւնը չունին թէեւ բայց պերազանցապէս վրդովիչ բան մը կայ գիծերու եւ գոյներու մէջ որոնց ամբողջութիւնը տեսակ մը առեղծուածային -- arabesque կը կազմէ իբր թէ իրենց խորհրդանշական մտածում մը ունենային ծածկուած: Լոյսը վայրկեանքով կ'անցնի ամէն բանի վրայէն եւ իրեն մարմրող երանգները թանկագին քարերու ցոլքեր ունին որ ապդին անդին զմրուխտի կանանչներ եւ սուտակի կարմրութիւններ կը ցանցնեն: Հորիզոնին ոսկին կը տարածուի, կ'ընդլայնուի եւ այնպիսի ուժգնութիւն մը կ'առնէ որ չենք կրնար չեզատակի նայիլ: Եւ այդ ոսկիէ անձրեւին ներքեւ քաղաքին սիլուէթը կը մթնայ եւ սեւ ու որոշ գեղեցիկ հակադրութիւն մը կազմելով կը տարածուի վեհօրէն վոսփորի դիմացի եզերքին վրայ:

Զարմանալի չէ որ Բիւզանդացիները կը նախընտրէին իրենց պատկերներուն ոսկի fond մը չինել քանի որ անոր կախարդիչ գեղեցկութիւնը յաճախակի էր իրենց միտքին մաքերուն մէջ:

Նեղուցին կապոյտ գծէն ապդին Սկիւտար կը բարձրանայ հետզհետէ նոր բուսականութեան մը մէջէն ցուցադրելով տանիքներու կղմինարներու տաք կարմիրը. ապդին անդին՝ ծխանոցներ թեթեւ ճերմկորակ մուխ մը՝ կը ծածանի. քանի մը քայլ եւս եւ ահա կը տեսնենք գերեզմանոցի նոճիները երեկոյեան այս ժամուն բոլորովին սեւ՝ որ խմբովին բուրաստերու պէս հոյակապ կը բարձրանան ոսկեզօծ երկինքին վրայ. հովը թեթեւ մը կ'օրօրէ գիրենք եւ գագաթները կը մերձենան երբեմն ու իրենց սեղմ եւ ցից ճիւղերը մանուշակ եւ ներդաշնակ սօսափիւն մը ունին որ կը մրմնջէ գերեզմանատարներուն մէջերէն նուիրական ազօթքի մը պէս. հեռուն, աւելի հեռուն նոճիներու չարքը կը տարածուի հոծ եւ մթին, խիժի, թարմ հողի եւ անանուխի խառն բուրմունք մը կը ծածանի օդին մէջ եւ մինչեւ չրթունքիս վրայ կարծես կը զգամ զառն համը:

Եւ ասիկա տեսակ մը անբացատրելի զգացում կը ներշնչէ որ նոյն իսկ մթնոլորտին կուտայ հեշտագին թրթռացում մը. ինծի կը թուի թէ օդը բեռնաւորուած կու լայ արեւելեան երգերու երկարաձգուող եւ ողբագին ելեւէջներով:

Ու քանի կը յառաջանանք, նոճիներու եռեւէն հորիզոնին ոսկին կը մարի տեղի տալով պղնձագոյն կարմիրին որ իր կարգին վարդագոյնի ամէն երանգները վոխելով կը ժժդունի եւ կը հալի դորշ մանիշակագոյնի մը մէջ:

Բարեկամս այն ատեն ինծի կ'ըսէ դիմացի գմայլելի հեռապատկերը ցուցնելով:

-- Կը տեսնա՞ս, ասիկա մոռցնել կուտայ չատ մը բաներ եւ բոլորովին կը մխիթարէ. ասիկա պիտի բաւէ երջանիկ ապրելու մինչեւ հոգը:

-- Իրաւ է'ս, իրա՛ւ կ'ըսեմ յիմար ծերունիին պէս անգիտակցօրէն եւ աչքերս խոնաւ:

(Շար. 6)

(Շար. Ա. էջէն)

կը սպառնայ զնդակահարել բոլոր ռուս դերիները «եթէ Ռուսաստան չարունակէ իր արկածախնդրութիւնը հիւսիսային Կովկաս»:

ՇԱՒԼ ՏԷՊԱՇ, նախկին նախագահ Վազգարեի հիմնարկին եւ իրատապիտութեան դասախօս Էքս - ան - Փրովանսի համալսարանը, ձերբակալուեցաւ Կիրակի (Նոյեմբեր 28) իրիկուն, 48 ժամ ապաստանելէ ետք համալսարանի իր գրասենեակը: Տէպաշի դէմ ձերբակալման հրամանագիրը մը ելած էր, որովհետեւ տարիներէ ի վեր կնճռոտ հարց մը կայ նկարիչ Վազգարեւի ընտանիքին հետ: Այս վերջինը կ'ամբաստանէ հիմնարկին նախկին նախագահը որ իւրացուցած է նկարիչին գործերէն, Տէպաշ ալ կ'ամբաստանէ ընտանիքը որ հրապարակ դրած է «հազարաւոր կեղծ վազգարեւիներ»: Տէպաշ, առաջին անգամ ընթացք չէր տուած ոստիկանութեան եւ իր ուսանողներուն պաշտպանութեան դիմած էր: Յայտարարեց թէ ստեղծած է՝ «Քաղաքացիներու պաշտպան կոմիտէ մը բոլոր անհատներու պաշտպանութեան համար արդարադատութեան խայտառակութիւններուն դէմ»:

ՓՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներու չարքին, Վալանսի Հայ Մարզականը 0 -- 0 հաւասար արդիւնք մը արձանագրեց իր դաշտին վրայ Փերփինեանի դէմ:

Դասաւորման գլուխն է միշտ Կէնկան 44 կէտով, իրեն կը յաջորդէ Մարսէյլ 41 կէտով: Վալանս 12-րդ է միշտ 24 կէտով:

ՄԱՐՍԷԼ
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՑԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

ԿՈՄԻՏԱՍ
— 125 —

ԳՐԱԿԱՆ - ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑ

Անդրէի Չաւգակատուն
-- Պարոյր Սեւակ --

Կիրակի, Դեկտ. 4, ժամը 17·30-ին

Մայր եկեղեցւոյ մէջ
339, avenue du Prado — Marseille

Ջեկուցում՝
ԽԱՉԻԿ ԵԼՄԱՋԵԱՆ
Արտասանութիւն՝
ՍՈՒՐԻՆ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ԳԱՅԵԱՆԷ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Ջութակ՝
ՅԱԿՈԲ ՇԻՐԻՆԵԱՆ
Նկարիչ՝
ՎԱԶԳԷՆ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Աչքի Շրջ. Վարչութիւնը չընորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները իր նպաստ Հայաստանի ու Արցախի օգնութեան եւ Կապոյտ Աչքին: -- Տէր եւ Տիկին Ժան Միքայէլեան 500 Ֆր., Պ. Նայիրի Մխիթարեան 1·000 Ֆր., Պ. Յակոբ Մելքմհճեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նազդաչեան 2·000 Ֆր.:

*
**

Կապոյտ Աչքի Անիէռ - Պուա-Կոլոմպի «Ակնոնի» մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Տիրուհի Քէօլէեանի 300 Ֆր. Տիկին Արաքսի Մկրտիչեանի մահուան քառասունքին առթիւ (մահացած Լոս-Անճըլըս) եւ Տիկին Լիւսի Շէրոյեանէ 200 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի, Մարտիկ Տակառեանի մահուան առթիւ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
Ե Ւ
ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Աչքի Վալանսի «Ազուխթա» մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ Կիրակի, Դեկտեմբեր 4-ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի մեռելէ յաւէտ բաժնուած կապոյտ Աչքուհիներու յիշատակին, Վալանսի Ս. Սահակ եկեղեցւոյ մէջ: Նոյն նպատակով հոգեճաշ կը տրուի Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 5, ժամը 13·30-ին, Վալանսի Հայ Մշակ. Տան մէջ, ոգեկոչելով նաեւ Դեկտեմբեր 7-ի զոհերը:

Օրուան պատշաճ յայտագիրը:

Le Centre Culturel
SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris Ve

Marc Nichanian a repris son séminaire annuel :

Littérature et Catastrophe

La première partie du séminaire portera sur le sujet :

HAGOP OCHAGAN, KOMITAS ET LE ROMAN HISTORIQUE

Les séances se tiendront tous les 15 jours, le lundi soir à 19 *heures précises.*

La prochaine séance aura lieu le Lundi 5 Décembre

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
de Paris — Ile-de-France

nouveau cycle :

«PARLEZ-NOUS D'ARMENIE, MONSIEUR LE MAIRE»

avec **M. René ROUQUET,**
Maire d'Alfortville

Mercredi 30 Novembre à 20h30
au Centre Culturel A. Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
(M° Courcelles)

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

Կ. Ս. Մ.

ԲԱՆԱՒՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆ ՈՒ ՀԱՅՈՑ 200-ԱՄԵԱՅ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Կը նախագահէ՝ ՎԱՀԷ ՋԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ
Կը բանախօսէ՝ ՎԱՐԴԱՆ ՕՋԻՆԵԱՆ

Հ·Բ·Ը·Մ· Ալեֆ Մանուկեան Մշակ· Կեդրոնին մէջ,
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 19, ժամը 20·30-ին
Մուտքը ազատ է

Ապր· կեդրոնական վարժարանի Սանուց Ֆրանսայի Մխիթեան Վարչութիւն

L'ASSOCIATION ARMENIENNE de

Villiers - Arnouville - Gonesse

organise un

Débat public sur les

PROJETS ET REALISATIONS DU FONDS «HAYASTAN»

Gazoduc Iran - Arménie
Zanguézour - Karabagh

avec *BEDROS TERZIAN*
Président du Fonds Arménien de France

Diaporama commenté

Vendredi 2 Décembre à 20 heures 45

Salle Léo Lagrange — Face au Stade
ARNOUVILLE

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Մարտիկ Տակառեանի մահուան տխուր առիթով Տէր և Տիկին Սարհատ Գիլնճեան 500 Ֆր. նուիրած են Պանեէօյի «Սիամանթօ» դպրոցին:

VOUS DEMANDE DE L'AIDER

EN OFFRANT VOS OBJETS DE VALEUR, NEUFS OU ANCIENS :

BIBELOTS, OBJETS D'ART, TAPIS, ARTISANAT, BIJOUTERIE, MARQUETERIE, PETITS MEUBLES, MAROQUINERIE ETC...

POUR SA

GRANDE BRADERIE DE NOEL

DU 10 ET 11 DECEMBRE

«ՇԷՆ»Ը

ՁԵԶԻ ԿԸ ԴԻՄԷ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 10 ԵՒ 11-Ի
ԻՐ ՎԱՃԱՌՔԻՆ ՀԱՄԱՐ

«ՇԷՆ»ԻՆ ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԻՐԵՐ, ՀԻՆ ԹԷ ՆՈՐ ԳԵՂՕՐ, ԳԻՐՔ, ԳՈՐԳ, ԳՈՀԱՐԵՂԷՆ ԵԻԶ., ԵԻԶ.

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

Pour tous renseignements téléphoner au :
— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15 sauf mercredi et samedi
— (1) 47 50 40 47 après 19h

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS : CHORALE

Le Comité de Paris — Ile-de-France de l'U.G.A.B.

organise le concert de

LA CHORALE DE L'U.G.A.B. «KOGHTAN»

dirigée par Haïg Sarkissian

au profit de l'Ecole française de Gumri

le Dimanche 4 Décembre à 15 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

— Participation : 50 F. —

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS : Exposition

Le Comité de Paris — Ile-de-France de l'U.G.A.B.
et l'Association «Artistes Plasticiens Arméniens de France» (A.P.A.F.)

vous invitent à l'exposition

«LE PARAVENT»

Peintures et créations de :
Asilva — Barkev — Ganantchian — Georgelin — Ghazerian — Jamakorzian — Jirka — Laroche — Kara — Kazan — Kazandjian — Nakchi — Nersessian — Samuelian — Vatché

VERNISSAGE
le mardi 6 décembre de 18h à 21h,

EXPOSITION
du 7 au 9 décembre de 16h à 21h;

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section de Vienne

COLLECTE DE LAYETTE, VETEMENTS CHAUDS, COUVERTURES, POUR LES BEBES DE GORIS

Le nouvel hiver qui s'installe en Arménie s'annonce particulièrement rigoureux et aussi meurtrier que les années précédentes par manque d'énergie dû au blocus.

Les premières victimes de cette situation catastrophique sont les nouveaux-nés et les bébés.

La section «SEVAN» de la CROIX BLEUE DES ARMENIENS de FRANCE lance un appel pour une collecte de layette, vêtements chauds, couvertures, etc ... uniquement neufs, pour les bébés de la ville de GORIS (ville jumelée avec VIENNE).

Une permanence se tiendra à la MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
9, rue du Cirque à VIENNE
tous les apràs-midi de 14h à 18h jusqu'à fin décembre.

La distribution se fera vraisemblablement pour le Noël arménien par les membres de la Croix de Secours de Goris.

Les dons sont également bienvenus.

MERCI POUR EUX.

LOTO

Dimanche 4 Décembre à 15 heures
dans la salle de l'église arménienne
de Beaumont,
organisé par la section «*Naïri*» de Beaumont de la Croix Bleue.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30
MERCREDI
30 NOVEMBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·470 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.470

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՍՆԻՈՅ դէպքերուն առընչութեամբ Ֆրանսա խստացուց իր ոճր բայց, վերջնադիր չտուաւ Սերպերուն: Նոյեմբեր 28-ին, արդէն բաւական երկար վիճաբանութիւններէ ետք է որ Էլիզէ եւ Մաթինեան կրցան մէկ բերնով արտայայտուիլ այնքան խոր էին իրենց տարակարծութիւնները: Ի վերջոյ հրապարակուեցաւ ղեկոյց մը որ աւելի կոչի բնոյթ ունի: Չեն կը չեշտուի՝ «Պոսնիա - Հերցեկովինի բռնկացուցիչ տարրեր ժողովուրդներու հաւասարութեան անհրաժեշտութիւնը»: Ղեկոյցը, անուղղակի, կը յիշատակէ Միացեալ -- Նահանգներու պատասխանատուութիւնը Պիհաչի ողբերգութեան մէջ (ինչպէս մահմետականները Սերպերու հակադեցութեան տեղի տալով) նշելով որ «որեւէ քաղաքականք չնորհուած հոներուն վերագրաւման համար բռնի ուժով ապարդիւն եւ վտանգաւոր է»: Ամերիկացիք ալ արդէն չուարած են եւ չեն պիտեր թէ ինչ լուծում առաջարկել: Ծերակուտական Պոպ Տոլ, որ Ծերակոյտի մեծամասնութեան յաչորդ պետն է, օրերս կ'այցելէ Պրիւսէլի ՕԹԱՆ-ի ընդհ. կեդրոնատեղին: Նախապէս յայտարարած էր թէ Պոսնիոյ մէջ ՕԹԱՆ-ի փլուզումին ականատես ենք ու դատապարտած Մեծն -- Բրիտանիան ու Ֆրանսան որոնք ՄԱԿ-ը կը մղեն իր վէթօն դնելու:

ՆՈՐՎԷԿԻԱ 52,5% համեմատութեամբ մերժեց անդամակցիլ Եւրոպական Միութեան, ինչպէս կը սպասուէր: Այս արդիւնքը կը վերաբերէր, Նոյեմբեր 29-ին, քուէներու 96·5%-ին, բայց կարելի է վերջնական նկատել: Մասնակցողներու համեմատութիւնն ալ չատ բարձր էր, հասած էր 88·5%-ի:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ձարտարարուեստի նախարարը՝ Ռոսի յայտարարեց թէ կառավարութիւնը որոշած է Ընդոյի ամբողջական սեփականաշնորհումը, 1995-ի ելմտական օրինքի շրջագիծին մէջ: Ծանօթ է որ Ընդոյի ապազդայնացման խօսքը եղած ատեն արդէն մեծ աղմուկ բարձրացաւ եւ կառավարութիւնը մտքերը հանդարտեցնելու համար ապահովութիւն տուաւ որ պետութիւնը մեծամասնութեան տէր կը մնայ (51%): Երկար չտեւեց տրուած այդ ապահովութիւնը եւ կառավարութիւնը այնքան դրամի կարիք ունի որ կը ստիպուի չաճախ միտք փոխել եւ աղրիւրներ գտնել:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ Միմթազ Սօյսալ որ չուրջ հինգ ամիսէ ի վեր կը պաշտօնավարէր, հրաժարած է, վարչապետ Թ. Չիլլէրի հետ խիստ հակադրութեան մը պատճառով: Ան միակ նախադասութենէ մը բաղկացած նամակով մը յայտնած է թէ հրաժարի, դրելով· «կը հրաժարիմ Արտաքին Նախարարութեան պաշտօնէս, որովհետեւ պետական ըմբռնումին անհաչտ կը նկատեմ ձեր այն կեցուածքը որով կը խոչընդոտէք պատասխանատուութեան յանձնուած նախարարութեան մէջ կատարելի կարգադրութիւններուս»: Կը կարծուի որ դինքը առաջարկելով պիտի փոխարինէ փոխ-վարչապետ Մուրատ Քարաեալչընը:

ՓԱԹՐԻՔ ՏԻՒՖԷՆ, երեսփոխան եւ Անթոնիի քաղաքապետ դէմ կ'արտայայտուի հարցաքննութեան դադրեցման պահանջին «Լիպերասիոն»ի տուած հարցազրոյցի մը մէջ (Նոյեմբեր 29): Իր կարծիքով, դատական հարցերու չուրջ եղած աղմուկը իսկական երաշխիքներ կուտայ անհատական ազատութեանց դեմի վրայ: Անհրաժեշտ կը նկատէ սակայն որ լրատուական դատումներ չըլլան քանի անհնար օրէնքին երաշխաւորութիւնները չեն տար: Դէմ է, ինչպէս չատեր Մարսօ սրբագրութեան, ընդունելով թէ երեսփոխանները, նոյնիսկ դիչերը, պէտք է ներկայ եղած ըլլային նիստին եւ այդ հատուածը հապճեպով չքուէարկուէր: Կը պատրաստուի նոր առաջարկներ բերելու:

ՍԻՏԱՑԻ համաչխարհային օրուան առթիւ (Դեկտեմբեր 1) ամէն կողմ զանազան ցոյցեր կ'ըլլան: Աբեւելեան Գերմանիա, Փոցտամ քաղաքին մէջ բացման հանդիսութիւնները պատճառ եղած են որ վարդադոյն հակայ սերմապանակ մը (փրէզերվաթիֆ) ծածկէ քաղաքին կոթողը (ինչպէս ամիսներ առաջ եղած էր Գոնդորտի հրապարակի կոթողին) ինչ որ սակայն մեծ վրդովում ստեղծած է թաղեցիներուն մօտ, որովհետեւ կոթողը կից է Սէն -- Նիքոլա եկեղեցւոյ: Լոնտոնի մէջ ալ, միասեռական դիմադրեալներ Ուէսթմինսթըրի Մայր տաճարի պատարագը ընդմիջած են հելիոմով ուռած 55 սերմապանակները նետելով, որպէս բողոք կաթոլիկ եկեղեցւոյ բռնած ընթացքին այդ առընչութեամբ: Տիկին Սիմոն Վէյլ ալ բողոքի առիթ տուաւ, Նոյեմբեր 28-ին, որովհետեւ համարձակեցաւ ըսել թէ կանխադելիչ միջոցներէն մէկն ալ հաւատարմութիւնն է, բայց ստեղծուած քոլէն պատճառ եղաւ որ ետ առնէ խօսքը:

ՓԱՐԻԶԵԱՆ չրջանին մէջ, աւազակութեան դէմ գործող ոստիկանական ջոկատը վերջ դրած է գողցուած կառքերու չահատակութեան մը Փարիզի եւ Սերպիոյ մէջ: Այս կառքերը նախ վարձու կ'առնուէին, ապա՝ կը գողցուէին եւ նախկին Եուկոսլաւիա կը ղրկուէին չատ նպատակուր դիներով հոն ծախուելու համար: Ընդհանրապէս սուղ կառքերու նախընտրութիւն կար (Ռընօ - Էսփաս մանաւանդ):

ԵՐԵՒՈՒՅԹ ՓԱՐԻԶԻ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 28)

ՄԱՀ՝
ԱՆԱՀԻՏ ՍԵԿՈՅԵԱՆԻ

Նոյեմբեր 25-ին Հայաստանի մէջ իր մահկանացուն կնքած է ծանօթ արձակագիրը, վիպագիրը դրագիտուհի՝ Անահիտ Սեկոյեան: Ծնած էր Երեւան 1922-ին: Աւարտած է Գ. Սունդուկեան թատրոնի կից սթիւտիոն եւ 1946 -- 49-ին եղած է նոյն թատրոնի դերասանուհի: Իր առաջին երկը՝ «Արտիստը» լոյս տեսած է 1948-ին, ապա՝ 1951-ին «Նովելները»: Համբաւ ունեցած է մանաւանդ «Ոսկէ վազերի մէջ» վէպով:

*
**

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՀԱՐՑԸ
ՓԷՇՏԱՅԻ ՄԷՋ

Փէչտայի մէջ, Նոյեմբեր 30 - Դեկտեմբեր 2 կը գումարուի ՍԷ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի Մինսկի խումբի ժողովը, որ նուիրուած է ղարաբաղեան հարցին: Այս առթիւ Հունգարիոյ մայրաքաղաքը մեկնած են ԼՂՀ-ի Արտաքին նախարար Արկադի Ղուկասեան եւ Արտաքին նախարարութենէն Մասիս Մանուկեան:

*
**

ՄԻՇՏ
ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԴՐԴՈՒՄՆԵՐ

Նոյեմբեր 25-ին ադրբեջանցի զինեալներ կրակ բացած են Կրասնոսելսկի չրջանի վահան գիւղի պաշտպանական դիրքերու ուղղութեամբ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖԱՆՐԱՀԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ 8-ՐԴ ՄԻԱՅՆ···

Ծանրաբարձութեան համաչխարհային ախոյենութիւնը որ տեղի ունեցաւ անցեալ չաբթուան ընթացքին Պոլիս (Նոյ· 17 - 27) վերջ գտաւ Թուրքիոյ դերազանցութեամբ: Արդարեւ, Թուրքիա ապահովելով 8 ոսկի, 5 արծաթ եւ 2 պրոնզ մետալ, առաջին հանդիսացաւ: Իրեն կը յաջորդեն Ռուսաստան, Պուլկարիա, Ուկրանիա, Գերմանիա, Բելառուսիա, Գուատեմալա եւ... Հայաստան (1 ոսկի, 1 արծաթ եւ 1 պրոնզ մետալ): Այսուհանդերձ, Հայաստան իր ետին կը ձգէ Հունգարիա, Յունաստան, Աւստրալիա, Չինաստան, Հարաւային Գորէա, Մոլդովա եւլն·:

Հայաստանին մետալները ապահոված են՝ Սերժ Չախոյեան (83 քկ·) որ 175 քկ· բարձրացնելով (պոկում) արժանացած է ոսկի մետալի, իսկ 380 քկ· ալ բարձրացնելով (պոկում եւ ուսամբարձ) ապահոված է արծաթ մետալ: Ադուան Գրիգորեան (99 քկ·) 180 քկ· ծանրութիւն մը բարձրացնելով տիրացած է պրոնզէ մետալի:

Նչենք որ Սերժ Չախոյեան իր երկրորդ փորձին համաչխարհային նոր մրցանիչ մը հաստատած է բարձրացնելով 175,5 քկ·:

Աւելցնենք նաեւ որ Թուրք հանդիսատեսները իրենց վայել կեցուածք ցոյց տուած են յատկապէս հայ եւ յոյն մարզիկներու ելոյթներու ընթացքին սուլելով եւ աղմկելով, խանգարելու համար անոնց կեդրոնացումը:

Շ. Ո.

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(27/28 Novembre)

NEGATIONNISME : Les actions engagées par les parties civiles arméniennes contre Le Monde *déclarées irrecevables par le tribunal de Paris.*

Վճիռէն տասը օր ետք է միայն որ կը Մոնտ 9-րդ էջին մէկ անկիւնը կ'արձագանդէր Նոյ· 18-ին Փարիզի դատարանին արձակած վճիռին Լէուիսի դատին առթիւ: Արձագանդը կը վերաբերէր միայն թերթին դէմ բացուած դատին եւ կը հաղորդէր որ դատարանը անընկալելի (irrecevable) յայտարարեց հայկական կողմերու բացած դատը Մոնտի նկատմամբ: Կը յիչէր թէ ինչ ըսած էր Լէուիս Մոնտին տուած հարցազրոյցին մէջ: Ու լրատուութիւնը սակէս կը վերջացնէր· -- «Իրաւական պատճառներով, դատարանը դատ որ հայկ· կողմերը "չահ չունէին գործի անցնելու"»:

Այս վերջին տողը զոր թերթը չակերտած է, մանաւանդ իր այս բառացի թարգմանութեամբ կրնայ չփոթութիւն առեղծել առաջին ընթերցումով մը: Արդ, աւելորդ ընդվզումներու տեղի չտալու համար լաւ է անդրադառնալ իրաւագիտական չարադրութեանց բառամթերքին: Արդարեւ «n'avaient pas intérêt à agir» կը նչանակէ պարզապէս թէ դատը ընդունելի ըլլալու հիմերը չունի (կէսօ օրէնքը): Ժերար Գորնիւի (իրաւագիտութեան դասախօս, Փարիզ II) «Vocabulaire juridique»ին մէջ (էջ 430) *intérêt pour agir*-ի դիմաց կը տրուի հետեւեալ սահմանումը·· Importance qui, s'attachant pour le demandeur à ce qu'il demande le rend recevable à le demander en justice et à défaut de laquelle le demandeur est sans droit pour agir (pas d'intérêt):

Այլ խօսքով, տողը զուտ իրաւական բնոյթ ունի եւ հարկ չկայ յետին մտքեր փնտռելու թերթին իմբագրութեան մօտ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՄՈՍԿՈՒԱ - ԱՆԳԱՐԱ ՀԱԿԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑՈՎ

«Միլլիյէթ»ի քաղաքական մեկնաբանները Եալչընն Տօղան թերթին Նոյեմբեր 29-ի թիւին մէջ կ'անդրադառնայ ՍԷ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի Դեկտեմբեր 5 - 6-ի Հունգարիոյ վեհաժողովին որուն օրակարգի նիւթերէն մէկը պիտի ըլլայ Ղարաբաղ միջնադիր ուժ ղրկելու հարցը: Թուրքիա միջազգային այդ ուժին համար էրզրումի մէջ հաստատած է ռազմագիտական կէտ մը որ կ'ըսուի թէ վրդովում կը պատճառէ Ռուսաստանի, քանի որ Մոսկուայի նպատակն է ինք առանձին ներկայ ըլլալ հայեւադըրբէնականի բախտումներու դիծին վրայ:

Թուրք լրագրողը համոզուած է որ Դեկտեմբեր 5 - 6-ի ժողովին այս հարցը լուրջ վէճի նիւթ պիտի ըլլայ Ռուսաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ: Համոզուած է նաեւ որ Արեւմուտքն ալ, զլխաւորաբար Միացեալ -- Նահանգներ, տրամադիր են ենթարկուելու Մոսկուայի փափաքին, որովհետեւ չեն ուզեր այդ հարցով հակադրուիլ անոր ու զայն հեռացնել ՍԷ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի չրջանէն:

Թուրքիոյ առարկութիւնը այն է որ եթէ Ռուսաստան առանձին զօրք ղրկէ Կովկաս, ատիկա սպառնալիք մը կ'ըլլայ ՀԱՊ-ի այդ չրջանի երկիրներուն եւ նաեւ Թուրքիոյ: Սակայն միւս կողմէ, ակներեւ է երկկողմանի լուծեալն համաձայնութիւն մը, յատկապէս Միացեալ -- Նահանգներու եւ Մոսկուայի միջեւ, քանի որ այս վերջինն ալ իր զօրքը դուրս բերաւ Պալթեան երկիրներէն:

Հարցը, կը սպասուի որ վերջնական որոշումի մը յանգի Փէչտայի մէջ ուր Թուրքիա հաւանօրէն առանձին պիտի ըլլայ Մոսկուայի ու արեւմտեան երկիրներու համակերպումին դէմ:

*
**

ԺԻՐԻՆՈՎՍԿԻ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ԲԱՐԵԿԱՄ

Ռուսաստանի «Ազատական ժողովրդավար կուսակցութեան» նախագահ ու ազդայնական ծանօթ դէմք Ժիրինովսկի որ Թուրքիոյ հողերը դրաւելու մասին իր արտայայտութիւններով ուշադրութիւն դրաւած էր, բաւական անկայուն քաղաքագէտ մը ըլլալ կը թուի: Ան Թրքական «Հիւրրիյէթ» թերթին թղթակիցը ընդունելով, բոլորովին այլ դիրքերէ խօսած է· ըսած է թէ մեծագոյն օդնականը Թուրք մըն է, Հալիտով որ կուսակցութեան հիմնարկութեան օրէն իրեն կը դործակցի: Շրջանին մէջ կայուն իրավիճակի մը հաստատման համար անխուսափելի կը նկատէ ռուսեւթուրք դործակցութիւնը:

Ժիրինովսկի մերժած է ազգայնականի վերագրումները· ըսած է թէ Թուրքիոյ մէջ կայ ազգայնական հոսանք մը որ պէտք չէ Անդարայի պաշտօնական քաղաքականութեան վերածուի: Եթէ ազգայնականը քարոզչութիւնը սաստկանայ ու չարունակուի, ատիկա պատճառ կ'ըլլայ որ Ռուսաստան եւ Թուրքիա բախում ունենան ու այդ պարագային Թուրքիա կ'անհետանայ, իսկ Ռուսաստան քիչ մը եւս կը տկարանայ, ինչ որ Արեւմուտքի բաղձանքն է:

ԱԶԴԱԿ Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱԿՈԲ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ ՀԵՏ

ԽՄԲ. – Առաջին անգամ ըլլալով, ննջեցեալ Յակոբ Յակոբեան այցելած է Պէյրութ, ուր իր գործերը ցուցադրուած են Ռոշաք ցուցահանդէսին մէջ: Այս առթիւ, «Ազդակ» հետեւեալ հարցազրոյցը ունեցած է արուեստագէտին հետ. –

ՀԱՐՑՈՒՄ. – Տրուած ըլլալով որ դուք համեմատաբար ուշ (1963-ին) ներգաղթած էք հայրենիք, սկզբնական շրջանին ի՞նչ դժուարութիւններ դիմագրաւած էք եւ կամ ի՞նչ դիւրութիւններ ընծայուած են ձեզի:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. – Նախ պիտ ու ընտանիքս տարին Լենինական (այժմ՝ Գիւմրի), որ անկէ առաջ սահմանային փակ քաղաք էր: Ես չբողոքեցի, հակառակ անոր որ շատ փոքր բնակարան մը յատկացուցին մեզի, ուր գրեթէ նկարելու տեղ չկար: Սակայն ես ստեղծագործեցի այդ անճոռնի պայմաններու մէջ, որովհետեւ մէջս եռանդ կար: Ինծի մասնաւոր նեղութիւն չեն պատճառած: Գիտէք, Խրուշչովի ժամանակ էր, եւ թունալից մարդիկ քիչ թէ շատ հրապարակէն հեռացած էին: Օր մը նկարիչ ընկերներ եկան քովս եւ առաջարկեցին, որ թուղթ մը ստորագրեմ, Մոսկուա բողոքելու համար...: Նախ զարմացայ, թէ ինչո՛ւ Մոսկուա պիտի բողոքենք, երբ Հայ ենք եւ Հայաստանի մէջ կ'ապրինք, իսկ յետոյ տեղեկացայ, թէ եթէ ինծի նեղութիւն տուող չկար, ապա ուրիշները ճնշումի տակ էին:

Հ. – Գրականութեան նման կերպարուեստի վրայ ալ գրաքննութիւն կա՞ր:

Պ. – Գիտէք ինչ, կերպարուեստի պարագային պայման չէր, որ արուեստագէտ մը համայնավարութեան դէմ բան մը նկարէր: Կը բաւէր, որ մէկը դէմ խօսէր խորհրդային կարգերուն, եւ Անոնք պատրաստակը կը գտնէին քեզ ճզմելու: Սարեանը, Մինասը եւ կամ Պարաջանեանը ոչ մէկ նկար կամ դրուագ ունին Խորհրդային կարգերու դէմ, սակայն անոնց պարագան յայտնի է ձեզի:

Հ. – Սարեա՞նն ալ:

Պ. – Այո՛, Սարեանը միշտ կը խօսէր արուեստագէտի ազատօրէն ստեղծագործելու մասին, եւ այս իսկ պատճառով անոր գլխուն վերեւ առաստաղը կամաց – կամաց ցածցաւ:

Հ. – Իմ կարծիքով, որուն համաձայն են նաեւ ուրիշներ, Սարեանի արուեստը տասական – քսանական թուականներէն ետք որոշ չափով անկում արձանագրեց, եւ տեղ մը սկսաւ մտնել Մաթիսի ոլորտներուն մէջ: Հայրենի արուեստաբաններէն եւ արուեստագէտներէն շատեր համաձայն չեն այս հաստատումին: Դուք ի՞նչ կը մտածէք:

Պ. – Ճիշդ է, ատոր պատճառը վերը նշուած ճնշումներն էին, սակայն նկատի առէք, որ անոր տաղանդը չնսեմացաւ, եռանդը պակսեցաւ ինչ որ չափով: Սարեանը իրրեւ արուեստագէտ մնաց նոյն բարձրութեան վրայ:

Հ. – Ձեր արուեստին վրայ ազդեցութիւն ունեցա՞ծ են խորհրդային ճնշումները:

Պ. – Գրեթէ ոչ, իմ պարագաս ուրիշ էր: Ես նկարած եմ, ինչ որ ուզած եւ ինչքան որ ուզած եմ: Իմ առաջին ցուցահանդէսիս, որ Երեւանի ու այլ քաղաքներու մէջ բացուեցաւ, ջերմօրէն ընդունուեցաւ: Եղիպտոսի մէջ խեղճ մարդիկ կը նկարէի, որոնք կը համընկնէին համայնավար գաղափարախօսութեան: Երբ Հայաստան գացի, հոն տեսայ մարդիկ, որոնք ուրիշ էին: Այնուհետեւ ա՛լ մարդ չնկարեցի:

Հ. – Հիմա որ պայմանները փոխուած են հակահամայնավարական բան կա՞յ ձեր գործերուն մէջ:

Պ. – Պատրաստ մը ունիմ, որ կը կոչուի «Նէյդրոնայիին Ռումբին՝ Ո՛չ»: Ես այս պատառը երկինագրած էի նախքան Ջրածին ռումբին յայտնաբերումը, սակայն չէի կրնար ցուցադրել, որովհետեւ անոր մէջ պիտի տեսնէին հակախորհրդային բան մը: Պատկերուածը ամբոխ մըն էր, որ կը բողոքէր· սակայն անոնցմէ մնացած էին միայն հագուստները, մարդը պարպուած էր անոնց մէջէն: Այս պատճառով չատ դիւրին էր հակախորհրդային պիտակ մը փակցնել անոր: Երբ Ջրածին ռումբի պատմութիւնը եղաւ, որպէսզի հնարաւոր ըլլար ցուցադրել, ես ուզեցի զայն կոչել «Նէյդրոնայիին Ռումբի Ժամանակը», սակայն արուեստաբան Հենրիկ Իգիդեանը զայն մկրտեց «Նէյդրոնայիին Ռումբին, Ո՛չ», եւ մեծ յաջողութիւն գտաւ:

Հ. – Ինչպէ՞ս:

Պ. – Օր մը Շահէն Խաչատրեանն ու Հենրիկ Իգիդեանը քովս բերին «Պրաւդա»ի թղթակիցը, ան հետաքրքրուեցաւ, հարցումներ ըրաւ ու գնաց: Որոշ ժամանակ անց լսին, թէ իմ սառրագրութեամբ յօդուած մը լոյս տեսած է «Պրաւդա»ի մէջ: Գիտէ՞ք, առանց հեղինակի կարծիքին միայն խորհրդային կարգերու տակ նման բաներ կրնային պատահիլ: Ի հարկէ չատ զարմացայ, սակայն ոչինչ կրնայի ընել, «Պրաւդա»ի մէջ լոյս տեսնելէ ետք չատեր եկան տեսան ու ամբողջ խորհրդային մամուլին մէջ տպուեցաւ նկարս:

Նոյնիսկ այն տեն Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Ա. քարտուղար Կ. Դեմիրճեանն ու այլ ղեկավարներ եկան քովս նկարը տեսնելու: Ապա պատառը տարին Մոսկուա եւ այլ քաղաքներ ու մեծ չուքով ցուցադրեցին:

Հ. – Այս մէկը կը նշանակէ, թէ խորհրդայիները նկարին մէջ տեսան ի նպաստ իրենց քարոզչութիւն, իսկ ի՞նչ էր ձեր իսկական մեղքը:

Պ. – Մենք եղեռն տեսած ժողովուրդ ենք: Ջենք կրնար ձերբազատիլ այդ մղձաւանջէն: Եղեռնը, կոտորածները, մեր բռնագրաւուած հայրենիքը միշտ կը դառնան մեր մտքին մէջ: Աղէտի զգայնութիւնը կար մեր մէջ: Երբ ես այդ պատառը կը նկարէի, ունէի այն զգացումը, թէ աղէտի մը մթնոլորտ մը կայ:

Եղեռնը ահաւոր բան է եւ անոր հետքերը չեն կրնար զարմանալ: Եղածը եղած է, իսկ մենք անզօր ենք անոր դիմաց: Այդ տարօրինակ եղելութիւնը չենք կրնար չակել, չենք կրնար սրբագրել զայն, լուծում չկայ...: Այս բոլորէն ետք իմ մէջ կար մեծ աղէտի մը նախազգացումը, վախը: Ինծի պէս ուրիշներ ալ կը կարծէին, թէ մեծ աղէտ մը պիտի պատահի: Եթէ ամբողջ Խորհրդային Միութիւնը քանդուէր, մարդիկ պիտի չզարմանային, որովհետեւ ժողովուրդը կարծէք թէ նախապատրաստուած էր անոր:

Հ. – Ձեր արուեստը լաւատեսական որեւէ գոյն կը պարունակէ՞ իր մէջ:

Պ. – Սարեանը, Մինասը, կալենցը կեանքի երգիչներ են: Լաւատես արուեստագէտներ էին անոնք, նոյնիսկ Խորհրդային կարգերու տակ: Եւ յոռետես ստեղծագործ եմ: Ես ընկճուածներու, խեղճերու արտայայտիչն եմ: Իմ էութիւնս է ասիկա: Ես այսպէս եմ,

Հ. – Ի՞նչ գնահատական կուտաք հայ ստեղծագործ միտքին, ա՞յդ ալ յուսահատական է:

Պ. – Ո՛չ, հոս հարցը տարբեր է: Մեր ժողովուրդը ստեղծագործելու եռանդ ունի: Երբ եռանդը կայ, ապա անպայման կը ծնին կոմիտասներ, Սրամ Խաչատուրեաններ եւ կամ Մինասներ: Սակայն, եթէ մեր ժողովուրդը իրրեւ ամբողջութիւն առնենք, տեսակ մը հաստնութեան պակաս կը նշմարուի մեր մէջ: Մեր պարագային անհատներ կրնան փայլիլ, բայց ընդհանուրին մէջ թոյլ ենք:

Հ. – Իսկ ուրիշնե՞րը...:

Պ. – Մեծ ժողովուրդները տարբեր են: Անոնք կրնան համադրել, կազմակերպել իրենց ստեղծագործական կեանքը, իսկ մենք անհատապէս կ'աշխատինք:

Հ. – Սակայն մենք չենք կրնար մէկ անգամէն մեծ ժողովուրդներու մակարդակին հասասարիլ:

Պ. – Դուք ոչ թէ կը ժխտէք, այլ կը բացատրէք ըսածս: Մենք այլ ձեւով կրնանք արժեւորել մենք զմեզ: Մենք կոծանիչ դէպքեր չենք արտադրած, չենք քանդած, եղած ենք ստեղծագործ եւ չնայած ժողովուրդ, նոյնիսկ հայրենիքէն դուրս: Քանի մը օր առաջ ես տեսայ Պուրճ Համուդը եւ հիացայ որ այդ բոլորը Հայերը կառուցած են: Խորհրդային կարգերու տակ դժուար էր ստեղծագործել, ազատութիւնը կարեւոր է:

Հ. – Անկասկած որ ազատութիւնը կարեւոր է: Սակայն չէ՞ք կարծեր, որ մեր մեծագործ հանճարները ծնած, ապրած ու ստեղծագործած են ամենադաժան պայմաններու տակ, ու հալածուած են նաեւ տիրող իշխանութիւններու կողմէ: Ինչպէս՝ Մ. Խորենացին, Գր. Նարեկացին եւ կամ թէկուզ Խորհրդային կարգերու տակ ստեղծագործ Պարոյր Սեւակը, Մինասը, և կամ Պարաջանեանը: Ես կը կարծեմ, որ եթէ տաղանդը կայ, ապա արուեստագէտը անպայման ձեւը կը գտնէ ստեղծագործելու եւ մնայուն գործեր կ'արտադրէ...

Պ. – Այս մէկը ճիշդ է, այո՛, յանկարծ Խորհրդային պայմաններու տակ, դիւղի մը մէջ Մինաս մը կը ծնի:

Հ. – Ի՞նչ կարծիք ունիք նոր սերունդի մասին:

Պ. – Հակառակ համայնավար կարգերուն, մեր սերմը մաքուր մնաց: Ունինք չնորհալի եւ տաղանդաւոր երիտասարդներ, սակայն ես տակաւին կը սպասեմ, որ Մինաս մը ծնի ու նոր ուղի բանայ մեր նկարչութեան մէջ: Ես Մինասներու կը սպասեմ...:

Հ. – Ի՞նչ ըսելիք ունիք արեւմտեան ազդեցութիւններու մասին:

Պ. – Ժխտականի կողքին այդ ազդեցութիւնները իրենց դրական կողմն ալ ունին:

Հ. – Ոմանք կ'ըսեն, թէ չկայ հայ արուեստագէտ հասկացողութիւնը, կայ արուեստագէտ կամ ոչ արուեստագէտ:

Պ. – Սխալ է այս կարծիքը: Քալելու առեն երբ հայերէն լեռի օտար քաղաքի մը մէջ, ես կը դառնամ ու կը նայիմ: Եթէ կայ հայկական ձայն, ապա ինչո՞ւ գոյութիւն չունենայ հայ արուեստագէտ: Երբ մշակոյթը կը կերտուի արուեստագէտին կողմէ, չի կրնար պատկանելիութիւն չունենալ անոր: Ես մեր մշակոյթին կը նայիմ ճանչնալու համար ժողովուրդս, ինքզինքս: Ինծի համար Հայոց պատմութիւնը հայ մշակոյթի պատմութիւնն է: Ի վերջոյ, ի՞նչ է ՀԱՅ բառածը, ի՞նչ կ'արժէ առանց իր մշակոյթին: Հայ մշակոյթը ջնջելէ ետք կրնա՞ք ըսել, թէ ո՞վ է Հայը: Ինծի համար հայ մշակոյթը այս «դիրքն» է, ուրկէ կրնամ ճանչնալ Հայը: Եւ այսպէս իւրաքանչիւր հայ ստեղծագործողի գով կը դրսեւորուին իր ժողովուրդին առնուազն քանի մը յատկանիշները:

ՎԱՆԱՁՈՐԷՆ ՍՓՐԱԶՊՈՒՐԿ

Սպիտակէն ու Գիւմրիէն ետք, 1988-ի երկրաշարժէն վնասուած երրորդ քաղաքն է Վանաձոր (նախկին Կիրովական): Աղէտին յաջորդող օրերուն հոն այցելողներէն չատերու համար համատարած վիրատակը ներչն աւելի սարսռեցնող բան մը ունէին այդ քաղաքին հաղիւ թէ վնասուած, կամ երեւութապէս անվթար չէնքերը որոնք ամբողջովին պարպուած իրենց բնակիչներէն, մահամերձ ուրուականներու կը նմանէին. երկրաշարժը փլատակի չէր վերածած զանոնք, բայց բնակութեան համար այլեւս պիտանի չէին, ծայր աստիճան մեծ վտանգ ներկայացնելով: Ու անոնց չրջակայքը, ամէն բացատի մէջ ժեռեղուած վրաններու, առժամեայ տնակներու մէջ կը վերապրէր ժողովուրդը, դիտելով տուներուն լուռ հոզեվարքը:

Այդ քաղաքէն հրաւիրուած էր Աբէլեան թատերախումբը, Սեբաստպուրկի Ազգ· թատրոնին մէջ քանի մը ներկայացումով Ֆրանսացի հանրութեան հայերէնով հրամցնելու համար Չեխովի «Երեք քոյրերը»: Այսքանը արդէն բաւական բան կ'ըսէ երեւոյթին մասին որ Հայաստանի դժուարութիւններով ու օժանդակութեան չարժումներով լեցուն օրերուն աղուոր քայլ մը կը կազմէ: Բացառութիւն, մանաւանդ այն առումով որ խումբը հրաւիրուած էր Ֆրանսական միջավայրէն, Ֆրանսացի հանրութեան նկատառումով· այսինքն՝ բոլորովին անկախ հայկական կազմակերպութիւններէ ու անոնց մտահոգութիւններէն: Բացառութիւնը չարունակուեցաւ նաեւ ներկայացումին հանդիսատեսներու թիւով ու հետաքրքրութեամբ: Այդ հրաւէրին փարիզէն տեղեկացող մը անպայման թերահաւատութեամբ եւ թերեւս որոշ մտահոգութեամբ պիտի սպասէր արդիւնքին: Հայկական համայնքի գուրկ սահմանային այդ քաղաքին մէջ ո՞վ կ'երթար այնքան ծանօթ հեղինակի մը նոյնքան ծանօթ մէկ խաղը դիտելու, հայաստանեան խումբի մը ներկայացումով եւ ան ալ հայերէն:

Այս կարգի նախապաշարումներ վայրկեանապէս անհետացնելու առաջին գործօնը այն բազմութիւնն էր որ Նոյ. 20, Կիրակի յետմիջօրէին լեցուցած էր թատրոնը: Հանդիսատեսը, սրահին մուտքին, բաց բեմին ինքնատիպ յարդարանքին միջկական տպաւորութեան կ'ենթարկուէր· պարահանովեան զգալի չունչ մը կը պարակէր հոն, ճերմակի ներկուած հնօրեայ աթոռներէն, հնամաշ չրջանակներու մէջ զետեղուած դարասկիզբի տիպարներու սրճադրյնի երանդներով լուսանկարներէն, անոնց չուրջբոլորը ցանցընուած չորցած տերեւներէն ու նոյնպէս ճերմակի ներկուած նուրբ ջահերէն: Այդ բեմայարդարումին մաս կը կազմէին սպիտակազեստ այն երիտասարդուհիները որոնք կը խորհրդանշէին խաղին երեք քոյրերը:

Եւկենի Սոֆրոնովի ստեղծած այս չքնաղ կտորին մէջ սկսաւ ներկայացումը որուն սկիզբին յայտնուեցաւ թէ միայն 24 ժամ ժամանակ մնացած էր Ֆրանսերէն վերապրութեան համար: Անոր չնորհիւ միայն Ֆրանսախօս հանրութիւնը պիտի կրնար հետեւիլ թատերդութեան ընթացքին:

Չեխովի այնքան բեմադրուած այս դործը թարգմանուած ու բեմադրուած է Վահէ Շահվերդեանի կողմէ. ան աւարտելէ ետք Երեւանի թատերական հմմայքը կը պեկավար նչանակուած է Վանաձորի թատրոնին. կ'ըսէ թէ իրեն համար յատուկ տեղ մը ունեցած է Չեխովի «Երեք քոյրերը»:

Յայտագրին մէջ հետեւեալ կարդով տրուած է դերակատարներու ցանկը. Յասմիկ Ալէքսանեան, Թագ Գաբրիէլեան, Յակոբ Ազիզեան, Ալֆրէտ Զաքարեան, Նայիրա Քալաչեան, Յակոբ Դանիէլեան, Սամուէլ Փիլոյեան, Արամ Մխիթարեան, Ռազմիկ Խոսրովեան, Կրեթա Մկրտչեան, Սոֆա Սոդոմոնեան, Սերգէյ Մելիքեան, Հեղինէ Ազամեան, Ալլա Յովհաննիսեան, Հայկ Թորոսեան, Սեդրակ Զարդարեան, Մարտուն Մարգարեան, Ախսոր անունները հետ նչուած չէ իրականէն մարմնաւորած տիպարն ալ, որպէսզի կարելի ըլլար առանձնացնել Պրոզորով քոյրերու միակ եղբօր Անդրէ Սերկէեւիչի կինը՝ Նաթաչա Իվանովը խաղացող արուեստագիտուհին որուն ուչադրաւ խաղը կը տարբերէր մնացեալ ամբողջութենէն: Հայ Նաթաչան կը դատնուէր նաեւ իր առոգանութեամբ եւ մանաւանդ չեշտով որ առաւել հայկական էր ամբողջ խումբին մէջ: Զարմանալի էր, արդարեւ, ռուսերէնի այնքան դրաւոր չեշտ մնացեալին մօտ: Ատիկա, բարեբախտաբար, նկատի չէր կրնար առնուիլ հանրութեան կողմէ որ վերնագրութենէն հետեւեցաւ խաղին զարգացումին, միակ միջնարարով մը, գրեթէ հեւ ի հեւ, ամբողջ երեք ժամ:

Ռուսական ընթացիկ օրինակը չկրնալու նպատակով բոլորովին այլ հորիզոնէ ընտրուած էր խաղին երաժչտութիւնը. Սթիւի Ուոնտըը, Փան – Միչէլ Փաւ եւ Ուոլթ կատարուած համադրումը, այնպէս ալ, կարելի չէ անմարան ըսել թէ յարմարագոյնն էր բեմադրութեան ոճին ու բեմայարդարումին:

Միջնարարին Սթրազպուրկի թատրոնին պատասխանատուներէն մէկը երկու խօսքով ներկայացնելէ ետք Հայաստանի դժուարին պայմանները, ներկաները հրաւիրեց մասնակցելու բացուած հանգանակութեան: Ու չատեր հաւաքուած էին թատրոնի մուտքին այդ նպատակով զետեղուած սեղանին չուրջ,

Վանաձորի Աբէլեան թատերախումբը արուեստի իր կոչումին հետ, կատարեց նաեւ հանրանպաստ գործ, սթրազպուրկեան իր այցելութեամբ:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՑԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՄՈՒԿԵՐԸ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱՑԻՆԵՐԸ

Մօտաւոր հնթադրութիւններով Մոսկուայի մէջ աւելի քան 50 միլիոն առնետներ կ'ապրին, ինչ որ կը նշանակէ թէ հինգ առնետ բաժին կ'ինկնայ իւրաքանչիւր բնակիչի: Այդ անասնիկներուն պատճառով մայրաքաղաքին մեծագոյն պանդոկներէն Ռոսիան պարտաւորուած է ընդմիջել իր գործունէութիւնը: Փակուած է նաեւ ճարտարարուեստական հացադործարան մը: Համադումարներու պալատին մէջ կը վխտան այդ չորքոտանիները, մինչ Կրեմլինի մէջ տիրապետողը մուկերն են: Վերջերս անոնք կրծած են հնարժէք արքանկարներ:

Օդոստոսին քաղաքապետարանը յատուկ միջոցներու ձեռնարկած էր կրծողներու դէմ պայքար բանալով, բնակիչներու օրէ օր բազմապատկուող բողոքներուն վրայ: կազմակերպութիւնները պարտադրուած են մինչեւ գարնան դեղեր արտադրող հաստատութիւններու հետ պայմանագիր ստորագրելու, քալլէրական միջոցներ ձեռք կ'առնուին մուկ սպաննողներու համար եւ հանդանակութիւններ կը կատարուին կրծողներու դէմ «պատերազմ»ը աւելի արդիւնաւոր դարձնելու համար:

Ռուսաստանի մայրաքաղաքին մէջ այդ պայքարը ունի նաեւ իր թերթերը: Գիտական կեդրոն մը կը զբաղի այդ հարցով. անոր հետազօտողներէն մէկը բացատրած է որ մուկերը չատ կը սիրեն կրծել համակարգիչներու թելերը: Ըսած է որ Մոսկուայի մէկ օդակայանին մէջ թռչելու անկարողութեան մատնուած օդանաւի մը քննութիւնը յանգած էր այն եզրակացութեան որ պատճառը մուկերը եղած են: Ան ըսած է նաեւ թէ ամերիկեան վիճակագրութիւններու համաձայն, հոն եւս օդանաւերու միջադէպերուն 20%-ը էլեկտրական հարցերու առընչուած են. իսկ այդ հարցերը ծագած են որովհետեւ մուկեր կրծած են էլեկտրականութեան թելերը:

Առնէտներու Միացեալ - Նահանգներու մէջ պատճառած վնասը տարեկան 300 միլիոն տոլարի կը հասնի, Անգլիոյ մէջ 126 միլիոն ֆրանքի, Հնդկաստանի մէջ 120 միլիոն ֆրանքի: Այդ կենդանիները յարմարելու սարսափեցնող յատկութեամբ կրնան հանդուրժել թէ՝ -- 40 աստիճան, թէ +40 աստիճան: Առնէտ մը իր հուժկու ակռաներով կրնայ 1700 քիլոկրամնոց ճնշում մը կիրարկել 1 քառ. սանթիմեթրի վրայ, ինչ որ իրեն կարելիութիւն կուտայ կրծելու թէ՛ կապարէ խողովակներ, թէ՛ կրաշաղախը: Կրնայ պատէ մը մաղլցիլ սանդուխ մը ելլելու հանդիսաւորութեամբ, մէկ քմ. լողալ եւ երեք օր ջուրին մէջ մնալ: Մասնագէտներ հաշուած են որ առնէտներու միակ զոյգ մը մէկ տարուան ընթացքին 15 հազար նորերու արտադրութիւնը կ'ապահովէ, այնպէս որ զանոնք ոչնչացնելու անկատար գործողութիւն մը մեծ բան չի նշանակեր: Մնաց որ անմիջապէս վերարտադրողներու արգասաբերութիւնը կ'աւելնայ ու անոնց թիւը անփոփոխ կը պահուի: Աւելին. նոր սերունդի առնէտները օժտուած կ'ըլլան թոյներու հանդուրժելու յատկութեամբ, ինչ որ աւելի կը դժուարացնէ պայքարը:

Կենդանիներու կողմէ խածուած անձերու 7%-ին «յանցաւոր»ը առնէտներ են. անոնք կը վարակեն նաեւ մեծ քանակութեամբ ուտեստեղէն, կրծելով զանոնք: Իսկ անոնց դէմ պայքարին ամէնէն մեծ անպատեհութիւնը այն է որ գործածուած արտադրութիւնները, դեղերը չատ մեծապէս թունաւոր են ու ծայր աստիճան վտանգաւոր մարդոց համար:

ՔԱՂՀԱՆ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԻՔՆԵՐՈՎ

Արիզոնայի համալսարանէն խմբակ մը յայտնած է Սատուրնոս մոլորակին մեծագոյն արբանեակին՝ Թիթանի, երկրէն անտեսանելի երեսին քարտէսը գծել, շնորհիւ «Հիւյգըլ» աստղադիտակին հաղորդած տուեալներուն: Նկարները վերլուծելու նոր թէքնիքով մը կարելի եղած է Թիթանի այդ մակերեսին վրայ Ատլանտեան մեծութեամբ գոյութիւն մը նշմարել, բայց տակաւին յստակ չէ որ ան հողմամած մըն է, բարձրադիր հարթավայր մը, թէ ձոր մը:

Ծիշողութեան բացերը

Մեր յիշողութիւնը մեր մտային եւ հոգեբանական առողջութեան ծանրաչափն է (պարոմեթր): Երբ չափազանց յոգնած ենք եւ կամ հոգեկան պրկումի մէջ ենք, կեդրոնացումի եւ յիշողութեան մեր կարողութիւնը կը խանգարուի եւ կը խափանի: Մանաւանդ հոգեկան անկումը տակն ու վրայ կ'ընէ մեր յիշողութիւնը եւ մեր ուղեղին մէջ պահ դրուած տեղեկութիւնները: Սակայն հանգիստը ամէն ինչ կարգի կը դնէ. հետեւաբար ահազանգի մատնութեան պէտք չունինք, եթէ պատահի, որ թիւ մը, անուն մը կամ ժամադրութիւն մը մոռնանք:

Այսուհանդերձ, եթէ յիշողութեան այս բացերը չարունակուին, պէտք է ճարին նայինք եւ դարմանուինք: Բայց չմոռնանք, որ յառաջացեալ տարիքն ալ կ'ազդէ մեր յիշողութեան վրայ եւ կարելի չէ տարիքի բերմամբ փճացող նէօրոնները վերաչխուժացնել: Կրնանք սակայն բարելաւել մեր յիշողութիւնը զայն վերաչխուժացնելով զանազան մտային մարզանքներու միջոցով:

Այսպէս, բառախաղերը, խաչբառները եւ նմանօրինակ ալ զբաղումներ չատ բարենպաստ դեր կը խաղան մեր յիշողութեան վերաչխուժացման վրայ:

ՄՈՌԱՑԿՈՏՈՒԹԻՒՆԸ ԴԱՐՄԱՆԵԼԻ՞ Է

Արդեօք մոռացկոտութիւնը կամ յիշողութեան տկարացումը կարելի՞ է դարմանել:

Տարիներ առաջ գտնուած տեսութեան մը համաձայն, ուղեղային բջիջները կը դադրին ընդունելէ տեղեկութիւնները, երբ երակներու բջիջները կը կորսնցնեն իրենց առաձգականութիւնը, որուն հետեւանքով ուղեղը կը սկսի տառապիլ թրթռածինի ծարաւէն. ուղեղային բջիջներուն այս թթուածինի պակասը կ'արտայայտուի յիշողութեան տկարացումով՝ մօտիկ դէպքերու կապակցութեամբ, հակառակ անոր որ բջիջները կը պահեն հին եւ հեռաւոր դէպքերու մանրամասն յիշողութիւնը: Այսպէսով մէջտեղ կ'ելլէ այն վարկածը, թէ ինչու բաւական է աւելցնել արեան մէջի թթուածինին քանակը, որպէսզի թմրած բջիջները վերսկսին իրենց գործը: Բայց ուրուած ըլլալով որ մեռած բջիջները չեն կրնար վերածնիլ, այս վարկածը կը մնայ կասկածելի:

ԴԵՂԱՀԱՏՆԵՐԸ ԿԸ ԿԱԶԴՈՒԻՐԵ՞Ն ՄԵՐ ՆՒՕՐՈՆՆԵՐԸ

Տարիներէ ի վեր հրապարակի վրայ են «յիշողութիւնը զօրացնող» դեղահատեր, սակայն անոնց ազդեցութիւնը չարաբեկեալ է եւ մասնակի: Ցարդ չկայ դեղահատ մը, որ իսկապէս եւ լաւ ազդէ մեր յիշողութեան վրայ:

Միւս կողմէ, կարգ մը հանդարտեցուցիչներ, քնարերներ եւ արեան ճերմնշումը զարմանդ դեղեր ժխտական անդրադարձ կ'ունենան մեր յիշողութեան վրայ: Եթէ նման դեղերու գործածութեան ընթացքին յիշողութեան չաճախակի բացեր ունենաք, անմիջապէս դիմեցէք բժիշկին:

ՅԻՇՈՂՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՍՏՈՂ ՈՒՏԵԼԻՔՆԵՐ

Կարգ մը ուտելիքներու մէջ գտնուող որոշ նիւթեր կը նպաստեն ուղեղային գործունէութեան:

● ԿԻՐԸ եւ ՖՈՍՖՈՐԸ կարելի է գտնել կաթին, պանիրին, հաւկիթին, ցորենի սերմին, նուշին եւ կաղինին մէջ:

● ՄԱԿՆԵԶԻՈՄԸ կը գտնենք կանաչ բանջարեղէններուն եւ տուրմին մէջ:

● ՊԷ. ԿԵՆՍԱՆԻԹԸ կը գտնենք ցորենի սերմին, թթխմորին, մածունին եւ կաղինին մէջ:

ԳԱՂՈՒԹՔ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԱՀԻՐԷի մեծագոյն ցուցասրահներէն՝ էլ -- Հանակէր արուեստի թանգարանին մէջ, Նոյեմբեր 3-ին բացումը կատարուած է հայ պարբերական մամուլի 200-ամեակին ինչպէս նաեւ եգիպտահայ առաջին կիսամսեայքին 130-րդ տարեդարձին նուիրուած ցուցահանդէսին: Բացումը կատարուած են Հայաստանի դեսպանը՝ Է. Նալպանտեան եւ Հնդկաստանի դեսպանուհի՝ Արունահատ Կոչի: Այդ առթիւ հրատարակուած են հայերէն, անգլերէն եւ արաբերէն գրքոյկներ ուր հակիրճ տեղեկութիւններ տրուած են հայ լրագրութեան հիմնադիր Ճարութիւն Քհնյ. Շամանեանի, անոր խմբագրած «Ազգարար»ին, սփիւռքահայ պարբերականներու, «Բազմավէպ»ի, «Հանդէս Ամօրեայ»ի եւ «Դիպտոսի» «Արմաւենի»ի կիսամսեայ եւայլ թերթերու մասին: Ներկայ եղած են բազմաթիւ պաշտօնական անձնաւորութիւններ, դեսպաններ, եգիպտացի պետական դէմքեր ինչպէս նաեւ հայ գաղութի հոգեւոր թէ աշխարհական ներկայացուցիչներ: Ցուցասրահին մէկ բաժնին մէջ ցուցադրուած են եգիպտահայ ծանօթ խմբագիրներու՝ Աբրահամ Մուրատեան, Ղեւոնդ Քհնյ. Փափազեան, Արփիար Արփիարեան, Սուրէն Պարթեւեան, Վահան Թէքէեան, Վահան Նաւասարդեան, նկարները: Հ.Բ.Ը.Մ.ի Եգիպտոսի Շրջ. յանձնաժողովի նախագահը՝ Պերճ Թէրզեան անդրէրզն լեզուով բացատրութիւններ տուած է այցելու հիւրերուն: Ցուցահանդէսին իրագործման համար մեծ աշխատանք տարած են Հ. Բ. Ը. Միութեան Շրջ. յանձնաժողովը, Հայ Ազգ. Հիմնադրամը, Ցուսարեր մշակութային ընկերակցութիւնը, Հայ մշակոյթի բարեկամներ:

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՍԿԻՒՏԱՐԻ ՎԵՐՋԱԼՈՑՍՆԵՐ

Շատ ծանր քունէ մը եաքը, գլուխս յոչնած կ'արթննամ կանուխէն. նախորդ գիշեր Կիւրեղեան էֆէնտիին տունը ուրիշ ուսուցիչ մը - դարձեալ ուժգին վիճաբանութեան ներկայ գտնուած էի որ մինչեւ վիրաւորիչ խօսքերու յանգեցաւ, բուն ինդիրը՝ տղոց ըստ կրօնքի ասանդութիւններուն թէ ըստ գիտական ճշմարտութիւններուն դասախարակութիւն մը տալու վերայ էր վարժարաններու ծրագիրը աստնցմէ որո՞ւն վրայ պէտք է ձեւուած ըլլար. յայտնի էր թէ երկուքը մէկ հաշտ չէին կրնար ընթանալ. ասիկա ամէնքը մէկ կ'ընդունէին արդէն: Ոմանք գիտականը կը պաշտպանէին եւ կ'ըսէին թէ ամօթ էր այս դարուս մէջ տղոց Ադամ Եւայի առասպելին վրայ խօսիլ. ուրիշներ մեծամասնութիւնը անհաշտ կը գտնէին այդպիսի խիզախ ծրագիր մը մեր տոհմային բարքերուն եւ պահանջներուն հետ եւ կը պնդէին թէ մեղի համար կրօնքը կենսական կարեւորութիւն մը կը ներկայացնէ եւ այդ կարեւորութիւնը պէտք է ներշնչենք մեր տղոց՝ իրենց մանկութենէն: Մինչեւ հոս ամէն բան լաւ էր եւ արդէն հանդարտօրէն եւ չատ քաղաքավար կը խօսակցէին ան ներկայ գտնուող էֆէնտիները կիները մէկ կողմ հաւաքուած իրարու երես կը նայէին ժպտելով եւ կամ զիրար կը լռեցնէին:

Բայց ահա յանկարծ չեմ գիտեր ինչպէ՛ս մէկը կը յանդգնի Տարվին բառը արտասանել որուն կը յաջորդեն մարդուս կապիկէն սերած ըլլալու ենթադրութիւնները եւս. այն ատեն ամէնքն ալ ծիծաղելիօրէն տգէտ -- իրարու պարզապէս խեղկատակ խօսքեր կ'ընեն պոռալով. ինքզինքնուն ելած, այահարի նման ... ալ բան մը չեմ լսեր բնականաբար, միայն ձայնի առաւել կամ նուազ կոպիտ չեշտերը հարուածներու պէս անխնայ կ'իյնան ուղեղիս մէջ. եթէ մինակս ըլլայի չատոնց արդէն à l'anglaise մեկնած կ'ըլլայի, բայց բարեկամս չեմ գիտեր ո՛ւր ծածկուած էր. մնաց որ տան տիրուհին coup sur coup ափսէներով ներս կը մտնէր եւ հարկ էր ըստ Սկիւտարի պատշաճութեան ինծի մասնաւոր կերպով յանձնարարած էին ամէն հրամցուած բանէն անմիջապէս ետքը չմեկնիլ. մէկ կողմէն ստամոքսս բեռնաւորուած զանազան դժուարամարս բաներով, միւս կողմանէ ենթարկուած գիտական թէ կրօնական վիճաբանութեան մը ազմուկներուն, պէտք էր որ դերմարդկային առողջութիւնով մը օժտուած ըլլայի տոկալու համար անվնաս:

Այսպէս դիչերը երկար ատեն տանջուեցայ չամառ գլխի ցաւէ մը եւ հիմա իրաւամբ այնքան յոգնած կը զգամ ինքզինքս որ պիտի ուզէի մինչեւ իրիկուն ճերմակ սենեակին մէջ, ճերմակ բազմոցին վրայ երկնցած դիմացի դեղեցիկ եղեւինին նայիլ:

Առաւօտը սքանչելի է բոլորովին. կաթնադոյն մշուշը ամէն բան կը քօղարկէ փետուրի փափկութիւնով մը. ընդարձակ պարտէզին մէջ թաւիշի պէս կանանչութիւն մը թեթեւ կը սարսռայ սիւքսին ներքեւ եւ աղամանդի պէս ջինջ ցօղի կաթիլներ կը նչուին վճիտ ցոլքերով. չամիկի թուփ մը պատին վրայէն մագլցելով դէպի վեր կը կարկառէ իր նորաբոյս ճիւղերը եւ իր թարմ ծաղիկներու հեչտագին բուրմունքով կը խնկաւետէ մթնոլորտը. հեռուէն տարտամօրէն մանիշակի, վարդի, չահպերակի հոտեր կը հասնին եւ կը խառնուին միասին պահ մը, բայց սիւքը կ'առնէ կը տանի զանոնք եւ յաջմիկին դղլիսէ բուրմունքը միակը կը տիրէ առաւօտուն. լուսաւոր, թեթեւ մշուշը կը սկսի տեղ - տեղ վարդագունիլ եւ կը ծածանի չղարշի մը պէս ամէն կողմ ներդաշնակելով գոյները եւ ձեւերը դեղեցիկ միութեան մը մէջ:

Քանի մը ծիծեռնակներ ճչելով կ'անցնին արագ կաթնագոյն օդին մէջէն եւ եղեւինին դագաթին վրայ կապոյտ կուրծքով խոշոր թռչունը թեւերը բացած հրճուանքով կը կոչէ:

Ալ մտադրած եմ բոլորովին իմ ուզած ձեւովս ապրիլ եւ ինքզինքս պաշտպանել Տիկին Էֆթիկներու ներկայութենէն եւ վարժապետներու վիճաբանութիւններէն. ալ աչքերս պիտի չկրնան հանդուրժել թունաւոր, պրպտող, լրտեսող նայուածքներուն եւ ոչ ալ պիտի ուզեմ մտիկ ընել խմաստակ եւ ծիծաղելի խօսքեր:

Արեւը չուշանար գալու, եղեւինին ճիւղերը կը բոցավառին եւ քանի մը վայրկեանի մէջ մշուշը կ'անօսրանայ, կը փարատի:

Ի՞նչ հեչտ է այսպէս նայիլ դիմացդ եւ չպզտնալ զեղեցկութենէ. արդեօք երկկիշերուան վարժապետները չէ՞ն տեսներ այս լուսաւոր երկինքը, այս հեռապատկերները, բոլոր հրճուանքը զեղեցիկ գոյներուն եւ ձեւերուն:

Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ քիչ մը խաղաղ զեղեցկութիւն չի մտներ իրենց ատելութիւնով լեցուն և մթին հոգիներուն մէջ և ի՞նչպէս կ'ըլլայ նաեւ որ Տիկին Էֆթիկները իրենց միսը ղղրդուած չեն զգար արեւին փայփայանքէն եւ հոգիով ու մարմնով թառամած ու անողոք կը մնան այս հրաշալիօրէն թելադրող մթնոլորտին մէջ. որովհետեւ, ահաւասիկ, հակառակ դէշ անցուած դիչերի մը, հոգիիս մէջ հիմա ցնծուն երգ մը կայ կարծես որ գիս կը բուժէ, որ խանդաղատանք եւ գորով կը դնէ սիրտիս մէջ եւ նոյն իսկ մոռցնել կուտայ ինծի վիճաբանողներու դէմ ունեցած իրաւացի հակակրութիւնս:

(Շար. 7)

ՀՈԳԵԶԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՀՈԳԵՃԱՇ

Կապոյտ Ծովի Վալանսի «Աղուիթա» մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ Կիրակի, Դեկտեմբեր 4-ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի մեզմէ յաւէտ բաժնուած կապոյտ խաչուհիներու յիշատակին, Վալանսի Ս. Սահակ եկեղեցւոյ մէջ։ Նոյն նպատակով հոգեճաշ կը տրուի Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 5, ժամը 13·30-ին, Վալանսի Հայ Մշակ· Տան մէջ, ոտեկոչելով նաեւ Դեկտեմբեր 7-ի զոհերը։

Օրուան պատշաճ յայտագիրը։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section de Paris
« *Archalouïse TATHEOSSIAN* »

organise

son séjour familial d'hiver
à Bellefontaine (JURA)
du dimanche 26 février
au dimanche 5 mars

Inscrivez-vous dès à présent auprès de :
Marie ABOUSEFIAN — 47 84 82 90
qui vous donnera tous renseignements utiles.

Les enfants âgés de plus de 8 ans, même non accompagnés, seront les bienvenus et entourés d'animateurs.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Պելժիա — Հայաստան Ֆութպոլի մրցումին առթիւ (Սեպտեմբեր 7) Մխիթեանս կազմակերպած ճամբորդութեան համար «Յառաջ»ի ծանուցումներուն տուած դրական արդիւնքին առ իր զնահատութիւնն՝ Հ.Մ.Ը.Մ· — Ֆրանս 1000 Ֆր·։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս· Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Ազատուհի եւ Ալեքսիս Գուլոյեանի մահուան եւ հոգեհանգստեան առիթով (մահացած՝ Լիբանան)· —

Տէր եւ Տիկին Մովսէս Գոլոյեան 500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Վաչէ Զաքըրեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Հապէչեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Հապէչեան 100-ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Հապէչեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Գոճայեան 400 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Փանոս Գուլուլեան 500 Ֆր·, Թուֆթանեան ընտանիք 200 Ֆր·, Մկրտիչեան ընտանիք 300 Ֆր·, Տիկին Սեփեճեան 250 Ֆր·, Տիկին Սէլին Մկրտիչեան 300 Ֆր·, Տարաքճեան, Սեփեճեան ընտանիք 100 Ֆր·։

Կ. Ս. Մ.
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ

Ազգային Կեդրոնական Վարժարանի Սանուց օրը այս տարի Դեկտեմբեր 11-ի Կիրակիին է։ Առ այդ, ինչպէս աշխարհի բոլոր ծագերուն, Փարիզի մէջ եւս Վարժարանին սաներն ու անոր համակիրները բաժակ պիտի բարձրացնեն Կեդրոնականի ու բոլոր հայկական վարժարաններու յաջողութեան մաղթանքովն ու անոնց սատարողաց, համակիրներուն, սաներուն կենացն ու անդարձ մեկնողներու յիշատակին։

Ազգային Կեդրոնական Վարժարանի համակիրներն ու սաները կը հրաւիրուին սոյն աւանդական այլեւ խորհրդանշական արարողութեան որ տեղի պիտի ունենայ ճաշի ընթացքին, Կիրակի, Դեկտեմբեր 11, ժամը՝ 13-ին ԵԱՆ'Ց-ի հաւաքատեղիին մէջ՝

5, ave Reille, Paris 14e

Անհրաժեշտ տեղերը ապահովել ամէնէն ուշը Հինգշաբթի, Դեկտ· 8, մինչեւ կէսօր, հեռաձայնելով՝

34 - 12 - 71 - 53
կամ՝
30 - 52 - 12 - 33

Թիւերուն։

(Ճաշագին՝ 170 ֆրանք)։

ԱԶԳԱՅԻՆ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՖՐԱՆՍԱՑԻ
ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS :
CHORALE

Le Comité de Paris — Ile-de-France
de l'U.G.A.B.

organise le concert de

LA CHORALE DE L'U.G.A.B.
« K O G H T A N »

dirigée par Haïg Sarkissian

au profit de l'Ecole française
de Gumri

le Dimanche 4 Décembre à 15 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

— Participation : 50 F. —

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

FONDS ARMÉNIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS SUR LA FRANCE
Période 1/4/1994 au 29/09/1994

— 200 Francs. -

M. Sarkis Sarkissian, M. Vincent Tarakdjian, M. Samuel Tatoyan, M. Jean Terzibachian, M. et Mme E. Vartapetian, M. Yazedjian;

— 160 Francs. -

M. Missak Sarkissian;

— 150 Francs. -

M. Alain Agopian, M. Gérard Arabian, Mlle Nelly Arabyan, M. Vatchagan Avetikian, M. Christian Balidian, M. Gérard Baloyan, M. Antranik Baydoun, M. Pierre Besson, M. Jean Bezdikian, M. Garabed Boursalian, Mme Aznive Chossière, Mme Noëlle Clément, M. Kévork Der-Hovanessain, M. Jacques Djenetian (3 fois), M. Georges Djiriguian, M. et Mme Yves Faurie, M. Krikor Gazarian, M. Ghiragossian, M. Grégoire Hamzalian, Mlle Elisabeth Kasparian, M. Joseph Kazian, M. Isaac Khorassandjian, M. Jean Kouyoumdjian, M. Germain Krachmanian, M. Peter Manoukian, Mme Elise Marsollier, M. Herman Nevrouze (2 fois), M. Missak Sarkissian (3 fois), M. Jacques Simonian, M. Samuel Tilbian, Mlle Nadine Touchet, M. Albert Toufektsian, M. Meguerditch Zarikian.

(A suivre)

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
Boîte postale 12
75660 Paris Cedex 14
ou par virement bancaire :
CCP 11.926 85 C Paris.

Grande Braderie de Noël

Pour vos cadeaux de fin d'année,
pour votre sapin de Noël
l'association CHENE vous invite à sa

GRANDE BRADERIE DE NOEL

les Samedi et Dimanche 10 et 11 Décembre
de 10 heures à 20 heures sans interruption

Artisanat d'Arménie, Livres, Sapins caucasiens, Cadeaux, Philatélie arménienne, Brocante, Epicerie fine arménienne, Bar-Restauration, Tombola, Point d'information CHENE.

Au Collège Samuel Moorat
26, rue Troyon 92310 Sèvres (Métro Pont de Sèvres)
Parking assuré

Pour tous renseignements :

Après 19 heures (tous les jours) ..... Tél. : 47 50 40 47
De 9 heures à 15 heures (sauf Mercredi et Samedi) ..... Tél. : 44 19 82 44

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS

L'UNION GENERALE
ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
de PARIS — ILE-DE-FRANCE

nouveau cycle :

«PARLEZ-NOUS D'ARMENIE, MONSIEUR LE MAIRE»

avec **M. René ROUQUET,**
Maire d'Alfortville

Mercredi 30 Novembre à 20h30
au Centre Culturel A. Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
(M° Courcelles)

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

LOTO

Dimanche 4 Décembre à 15 heures

dans la salle de l'église arménienne
de Beaumont,
organisé par la section «*Naïri*» de Beaumont de la Croix Bleue.

ՄԱՐՍԷԼԻ
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՑԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

ԿՈՄԻՏԱՍ
— 125 —

ԳՐԱԿԱՆ - ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑ

Անլռելի Զանգակատուն
-- Պարոյր Սեւակ --

Կիրակի, Դեկտ· 4, ժամը 17·30-ին

Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
339, avenue du Prado — Marseille

Ջեկուցում՝
ԽԱՉԻԿ ԵԼՄԱՋԵԱՆ
Ա.բառասանութիւն՝
ՍՈՒՐԻՆ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ԳԱՅԵԱՆԷ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Ջութակ՝
ՅԱԿՈԲ ՇԻՐԻՆԵԱՆ
Նկարիչ՝
ՎԱՉԳԷՆ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

Մուտքը ազատ է։

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS :
Exposition

Le Comité de Paris — Ile-de-France
de l'U.G.A.B.
et l'Association «Artistes Plasticiens Arméniens de France» (A.P.A.F.)

vous invitent à l'exposition

«LE PARAVENT»

Peintures et créations de :
Asilva — Barkev — Ganantchian — Georgelin — Ghazerian — Jamakorzian — Jirka — Laroche — Kara — Kazan — Kazandjian — Nakchi — Nersessian — Samuelian — Vatché

VERNISSAGE
le mardi 6 décembre de 18h à 21h,

EXPOSITION
du 7 au 9 décembre de 16h à 21h;

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

L'ASSOCIATION ARMENIENNE de

Villiers - Arnouville - Gonesse

organise un

Débat public sur les

PROJETS ET REALISATIONS DU FONDS «HAYASTAN»

Gazoduc Iran - Arménie
Zanguézour - Karabagh

avec *BEDROS TERZIAN*
Président du Fonds Arménien de France

Diaporama commenté

Vendredi 2 Décembre à 20 heures 45

Salle Léo Lagrange — Face au Stade
ARNOUVILLE